

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KAJ BIRKET - SMITH

KULTURENS VEJE

HØYRUR

JESPERSEN OG PLO

KULTURENS
VEJE

KULTURENS VEJE

AF
KAJ BIRKET-SMITH

ANDEN DEL
SAMFUND OG AANDSLIV
KULTURSTRØMNINGER

JESPERSEN OG PIOS FORLAG
KØBENHAVN MCMXLII

INDHOLD

	Side
FORORD	9
SAMFUNDSBYGNINGEN	
Grundlaget	11
Kultur og Kønliv. Ægteskabet ...	15
Slægten	34
Æt, Totemgruppe og Iveklassesystem ...	42
Aldersklasser og hemmelige Selskaber	52
Rang og Stand	62
Styre og Stat	73
SAMFUNDSLIVET	
Sæd og Skik. Moralens Udvikling	90
Fra Fødsel til Død	94
Retslivets Begyndelse	121
Krig og Fred	139
AANDSLIVET	
Primitivt Livssyn	149
Magter og Mennesker	176
Kunsten	208
Videnskabens Forudsætninger	231
KULTURLAG OG KULTURSTRØMME	
Begyndelsen under Istiden ...	243
Ved Verdens Bagdør	254
Lyset fra Østen	265
I Højkulturernes Spor	286
Den nye Verden ...	308
LITTERATUR	333
REGISTER	355

BILLEDER

Fig.	Side	Fig.	Side
1. Lerfigur forestillende Istar ...	17	31. Ligkiste fra Nias	105
2. Ouled Nail-Kvinde	18	32. Stendysse fra Pulney Hills ...	107
3. Kvinde og ugifte Piger af Kha Ko-Stammen	23	33. Stor Gravfigur fra Babwende- Stammen	109
4. Eskimo-Kvinde med sine to Ægtemænd	25	34. Peruansk Mumiepakke	110
5. Brudgom med Følge	29	35. Gravplads i Avstralien	111
6. Kvindefigur fra Amorgos	36	36. Ligbrændingsfigurer fra Bali ...	112
7. Bara-Mænd indgaar Blodbro- derskab	40	37. Etrurisk Askeurne	114
8. Vaabenstøtter fra Kwakiutl- Indianerne	43	38. Halsbaand med afdøds Hoved- skal. Andamanerne	115
9. Tjurunga-Sten fra Aranta- Stammen	45	39. Figur med Forfædrekranium, Malekula	117
10. Dansestav fra Eyak-Stammen	47	40. Kinesisk Gravfigur	118
11. Amulet-Bælte fra Netsilik-Eski- moerne	49	41. Sorgefest i Massim-Distriktet	119
12. Mandshus fra Sepik-Floden ...	53	42. Magisk Figur. Ceram	124
13. Skjold fra Masai-Stammen ...	55	43. Eskimoiske Kvinder	129
14. Melanesiske Masker	57	44. Kølle og Fægtehjælm. Nicoba- rerne	133
15. Jærnklo fra Nordøst-Congo ...	59	45. Østgrønlandsk Sangkamp	134
16. Keokuk	63	46. Batakkisk Brandbrev	135
17. Kappe af Bisonskind	64	47. Persisk Miniatur	137
18. Forraadshuse fra Trobriand- Øerne	65	48. Avstralske Budstikker	140
19. Fornemme Tlingit-Indianere ...	67	49. Køller, ant. fra Guayana	141
20. Maori-Høvding	69	50. Asiatiske Sværdformer	142
21. Maharajaen af Tanjore	71	51. Parerskjold og Læderskjold ...	143
22. Raadsstævne i Bara-Stammen	77	52. Indonesiske Skjolde	144
23. Stor Skammel af Kalksten ...	79	53. Tyrkisk Skjold	145
24. Sumerisk Statue	81	54. Japansk Rustning	146
25. Kinesisk Kejserpar med Hof- stab	86	55. Persisk Hjælm	147
26. Japansk Adelsmand	87	56. Benrør fra Tsimshian-Indianer- ne	157
27. Det første Bad efter Fødselen	95	57. Masker fra Nunivak-Eski- moerne	160
28. Polareskimoisk Kvinde med Barn	99	58. Bjørnekranium fra Ainuerne	161
29. Flettet Dragt fra Bapende- Stammen	101	59. Indiske Slangeguddomme	163
30. Kinesisk Brudekrone	103	60. Økse fra Mangaia	164
		61. Stenøkse fra Santo Domingo	165
		62. Søm-Fetisj fra Loango-Kysten	167
		63. Husalter fra Nias	168
		64. Maskedanser fra Sepik-Floden	169
		65. Mexicanske Mosaikmasker ...	171

Fig.	Side	Fig.	Side
66. Dragt for en »levende Gud« ...	173	109. Kurv med Spiralmønster	229
67. Benplader til Spaaning	179	110. Bronzefigurer fra Lurestan	230
68. Amuletter fra Ny Zealand ...	180	111. Eskimoiske Trækort	232
69. Hovedskaller fra Sepik-Floden	181	112. Batakkiske Medicinbeholdere...	234
70. Præpareret Menneskehoved fra Jívaro-Stammen	182	113. Peruansk Quipu	235
71. Skalp fra Prærie-Indianerne ...	183	114. Typisk Maya-Indskrift	236
72. Kvinde af en menneskædende Tapuya-Stamme	185	115. Haandkiler af Acheuléen-Type	247
73. Maskeopsats fra Ekoi-Stammen	186	116. »Hjortejagten«	250
74. Menneskeknogler fra Fiji	187	117. Lerkar fra Tumba-Kulturen ...	252
75. Træskaal og Gaffel fra Fiji ...	188	118. Japansk Akvarel	256
76. Bønnestave fra Ainuerne ...	189	119. Eskimoiske Harpunspidser ...	257
77. Sten med eskimoiske Offergaver	190	120. Bære- og Hængevugge	259
78. Oftring ved Graven. Bara-Stammen	191	121. Malkekop og Osteforme	263
79. Vordende Medicinmænd paa Mentawai-Øerne	193	122. Den store, kinesiske Mur	267
80. Lappiske Troldtrommer	195	123. Lerkar fra Hama	268
81. Troldmand. Bara-Stammen. ...	196	124. Elamittisk Lerkar	269
82. Jakuttisk Sjaman	197	125. Ægyptiske Stenredskaber	271
83. Batakkiske Troldmandsstave ...	199	126. Ægyptisk Elfenbensfigur	273
84. Badende Pilgrimme	200	127. Sølvforgyldt, tyrkisk Standart	276
85. Festklædt Mand fra Elevala ...	201	128. Bronzefigur fra Mongoliet ...	277
86. Stor Løvefigur fra Vellore ...	202	129. Lerkar fra Kinas Stenalder ...	278
87. Høstdans hos Balante-Stammen	203	130. Kinesisk Bronzebæger	281
88. Fremstilling af rituelt Boldspil	204	131. Forhistoriske Lerkar fra Japan	284
89. Attisk Vase	205	132. Lerkar fra Indiens Jernalder	288
90. Østgrønlandsk Trækar	209	133. Forhistoriske Kobbersager fra Indien	289
91. Javanske Danserinder	210	134. Buskmandsbillede	292
92. Stor Signaltromme fra Sepik- Floden	211	135. Kvindefigur fra Baluba-Stammen	294
93. Rangler	212	136. Masker fra Belgisk Congo	295
94. Timeglasformet Tromme	213	137. Parerskjold og Kølle fra Niloterne	296
95. Stor Signaltromme. Java	214	138. Seglformig Kniv	297
96. Trompeter	215	139. Lerklinet Borg fra Tamberma	299
97. Udskaarne Fløjter	216	140. Knive med ringformet Fæste	300
98. Panfløjte fra Ny Hebriderne	217	141. Stenøkser	301
99. Rørorgel fra Kenyah-Stammen	218	142. Udskaarne Dørstolper	303
100. Asiatiske Strenginstrumenter	219	143. Stor Bronzepavke	304
101. Javansk Skyggespilteater	220	144. Çivaitisk Frugtbarhedssymbol .	305
102. Stor Helleristning	222	145. Forfædrefigur fra Lakor	306
103. Ægyptisk Sminkeske	223	146. Primitive Stenredskaber fra Texas	313
104. Forraadskurv og Kogger	224	147. Stavbrynje fra Tlingit-Indianerne	316
105. Kongestatuetten fra Bakuba- Stammen	225	148. Saakaldte »oceaniske« Elementer	317
106. Forfædrefigurer fra Ny Guinea	226	149. Mexicanske Lersager	320
107. Lerkar fra Antioquia	227	150. Billedstøtte fra det ældre Maya-Rige	323
108. Lerkar i Tiahuanaco-Stil	228	151. Mexicansk Manuskript	325
		152. Peruanske Lerkar	329

FORORD

Til det Forord, som indledede 1. Del af dette Værk, har jeg ikke meget at føje. Den Velvilje, som 1. Del blev modtaget med, har kun kunnet styrke mig i Opfattelsen af, at der trængtes til et Værk som det foreliggende. En enkelt Anmelder vilde have foretrukket en Ordning af Stoffet efter Kulturformer i Stedet for den, som her er fulgt: efter Æmner. Jeg skal gærne indrømme, at en Fremstilling af de enkelte Kulturer i højeste Grad er ønskelig; men derfor bliver et Arbejde som det nærværende ikke overflødigt. Enhver Videnskab har to Sider, en almen, i hvilken de fælles Grundlinjer trækkes op, og en speciel, der gør Rede for Enkelthederne, det særprægede. Det er den førstnævnte Opgave, jeg har søgt at løse; om der nogensinde forundes mig en Lejlighed til ogsaa at give mig i Kast med den anden, maa Fremtiden vise.

Kort forinden Udsendelsen af 1. Bind bevilgede Carlsberg-Fondet en Understøttelse til Udgivelsen, ved hvilken det blev muligt at sætte Prisen for Værket væsentligt lavere, end det ellers havde ladet sig gøre. Jeg tillader mig ogsaa paa dette Sted at udtale min ærbødige Tak til Fondet, hvis Betydning for dansk Videnskab ikke kan vurderes højt nok.

En særlig Tak skylder jeg Frk. L. Hoffmeyer, som har paataget sig den brydsomme Udarbejdelse af Registeret.

København, Marts 1942.

KAJ BIRKET-SMITH.

S A M F U N D S B Y G N I N G E N

GRUNDLAGET

Som en rød Traad gaar gennem det 19. Aarhundredes Kulturliv Drømmen om *L y k k e n* og Spørgsmaalet om, hvordan den skal virkeliggøres. Skal et faderligt Samfund lægge Tilværelsen til Rette for sine Medlemmer og tage alt Ansvar paa sine Skuldre, eller har den enkelte Ret og Pligt til at forme sit Liv efter eget Tykke inden for de Grænser, som alene Hensynet til andres Ret afstikker? Er Samfundet alt, eller er det tværtimod bare et Skalkeskjul for den stærkes Vold og den svages Undertrykkelse? Er Individet kun til i Kraft af Samfundet eller omvendt? Allerede Aristoteles kendetegnede Mennesket som *zoon politikon*, et Samfundsvæsen, og Comte, den moderne Sociologis Grundlægger, hævdede, at den enkelte er en Abstraktion. Darwins Lære om Kampen for Tilværelsen synes at indeholde Naturvidenskabens Bekræftelse af den gamle Forestilling om alles Kamp mod alle, *homo homini lupus*, paa hvilken Samfundet trygt kan lægge sig til Hvile i Tillid til sin Eneret til Magten, uden hvilken alt vil ende i Opløsning. Paa den anden Side staar Kropotkins Fremhævelse af den gensidige Hjælp mellem Individerne, Dyr saavel som Mennesker. Selv paa sine laveste Trin er Mennesket ingenlunde indstillet ensidigt paa Blod og Rov, men fuldt saa meget paa Brodersind og Viljen til at løfte i Flok. Hvor paa bygger da Kulturen? Er Samfundet eller Individet det oprindelige i Slægtens Historie? Kun Etnologien kan løse Knuden. Hvad der sker i Kulturlivet, er en Brydning mellem Kræfterne; indbyrdes Kappelstrid og gensidig Bistand virker Side om Side inden for Samfundet. For saa vidt er Samfundslivet en Forudsætning for Opretholdelsen og Udfoldelsen af al Kultur. Men heller ikke maa det glemmes, at Samfundet bestaar af Enkeltvæsener, og det er den enkelte, der s k a b e r Kulturen. Individ og Samfund er

da lige nødvendige for hinanden, intet af dem ejer h e l e Retten, og at spørge om, hvilket der er ældst, er lige saa ørkesløst som at spørge, om Ægget eller Hønen er det.

I Virkeligheden hviler Samfundet paa nogle ganske faa Instinkter, der er saa dybt rodfæstede i den menneskelige Natur, at de højst sandsynligt gaar tilbage til før-menneskelige Tilstande. I første Række blandt disse Drifter staar Køns- og Flokinstinkterne og i nær Forbindelse med disse Moderinstinkt saavel som Tilbøjelighederne til Selvhævdelse og Underordning. Det kræver vist ikke nærmere Understregning, at ingen af dem er særligt menneskelige, snarere vil maa-ske nogle i Flokinstinkt se noget u-menneskeligt. Ikke des mindre præger det Livet den Dag i Dag, selv i sin mest primitive Skikkelse. Naar et gammeldags Landsbysamfund udgør et ubrydeligt Hele, som med Mistro og Vrede ser paa den, der stiller sig uden for Kresen, eller naar Nutidens politiske Sammenslutninger undertiden udøver en Disciplin, der nærmer sig Tyranni, skyldes det i første Række aldeles ikke sociale Overvejelser. Det er det gamle Flokinstinkt, som rejser Hovedet. Samfundet, d. v. s. Landsbyen eller Partiet, er den højeste Myndighed simpelthen i sin Egenskab af Masse, og der skal en stærk Ryg til at modstaa dennes Tryk. I det blinde Flokinstinkts gradvise Udvikling til bevidst Samfundssind har man Lov til at se en af Kulturens Retningslinjer.

Den snævre Horisont, som er trukket om Naturfolkene Tilværelse, medfører imidlertid for deres vedkommende en tilsvarende indskrænket Samfundsfølelse. Store Barbarstater er nok opstaaet i Asien og Afrika, men som Regel er de styrtet i Grus efter to eller tre Slægtleds Forløb, fordi de var opbygget paa Undertrykkelse og Vold, men ikke paa Ret og Fællesaand. For det primitive Sind strækker Forstaaelsen af Samhør sig ikke ud over den snævre Kres. Først og fremmest omfatter den Familien i egentlig Forstand, derefter Ætten eller Totemgruppen. For saa vidt som disse Enheder er mere eller mindre stedbundne, bliver ogsaa den geografiske Gruppe, Horden, en Enhed; men er det ikke Tilfældet, lever flere Familjer af forskellig Æt inden for samme Omraade, saa er Fællesfølelsen inden for Horden kun svag. I Australien, hvor Totemgrupperne skærer tværs over Skellene mellem Horder og Stammer, er der Eksempler paa, at Kampe mellem Nabo-flokke er endt med, at de bægge har delt sig efter Totemgrupper og

saa har fortsat Striden paa denne Maade. Først det fastboende Landsbyliv skaber stærkere Baand inden for Lokalgruppen, selv om Æthensynet ogsaa der gør sig kraftigt gældende.

Begrebet Stamme er i sig selv temmelig vagt og spiller sjældent større Rolle for Samfølelsen, i hvert Fald ikke større end at Stridigheder ofte kan finde Sted inden for dens Rammer. Til en vis Grad typiske for Stammefølelsen paa primitive Trin er vistnok Forholdene hos de canadiske Eskimoer. Afstandene ved de arktiske Kyster er saa store og Menneskene saa faa, at der her af sig selv opstaar visse naturlige Stammer, der set udefra opfattes som Enheder og tit ogsaa betegnes som saadanne, men som indadtil bestaar af talrige, indbyrdes selvstændige Smaagrupper med stadigt vekslende Sammensætning. Inden for en saadan Stamme er Samfølelsen minimal; dog kunde man lige netop spore den i Form af en vis foragtblandet Uvilje, da en Del af Netsilik-Stammen for en Aarrække siden slog sig ned inden for et Omraade, hvor hidtil kun Iglulik-Eskimoerne havde jaget og levet. Om nogen Fællesoptræden fra disses Side var der dog ikke Tale. Dette er for saa vidt almen-primitivt. At heller ikke de enkelte S m a a g r u p p e r ydede nogen virksom Modstand mod denne Indtrængen, er derimod særlig eskimoisk og grundet paa den Opfattelse, at Jorden og Vildtet er til for alle; i Avstralien og de fleste andre Steder vilde enhver Horde have værget deres Jagtret med Vaaben i Haand. Virkelig Stammefølelse opstaar først paa et forholdsvis højt Udviklingstrin, og hvor langt frem i Tiden man skal, før hele F o l k e t som saadant vaagner til Bevidsthed, fremgaar tydeligt af en Sammenligning mellem Nutidens Danmark og det 18. Aarhundredes dansk-norsk-holstenske Helstat.

Paa tværs af Slægts- og Stammesondring gaar ikke blot den naturlige Inddeling efter Køn og Alder, men ofte tillige en Klasse- og Standsdeling. At der ogsaa i disse Tilfælde udfælder sig en Grupperfølelse, som i givet Fald giver sig Udslag i Sammenhold indadtil og Brydning udadtil, kan man gaa ud fra som givet. Her er der en vid og endnu kun lidet opdyrket Arbejdsmark for den funktionelt indstillede Etnologi. I ældre Tid har man kun altfor ofte slaet sig til Taals med at gøre Rede for Samfundets Udformning uden i tilstrækkelig Grad at have Øjnene aabne for det Liv, der udfolder sig inden for Rammerne.

Der er det ejendommelige ved Kulturen, at dens Hovedsider hver for sig udgør noget grundlæggende inden for Menneskelivet. Den materielle Kulturs Erhverv og Teknik, Samfundslivet saavel som det Aandsliv, der rører sig i Religion og Videnskab — alle kan de siges at være lige uundværlige set fra deres egen Synsvinkel og derfor ogsaa lige egnede som Udgangspunkter for en Betragtning af hele den øvrige Kultur. Dette Forhold er ganske simpelt et Udtryk for Kulturens indre Sammenhæng. Vi vil da ogsaa finde, at Næringslivet overalt har sat sig dybe Spor i de sociale Tilstande, selv om man naturligvis ikke kan sige, at der til ethvert Erhvervstrin svarer en ganske bestemt Samfundform. Religionens Forbindelse med Samfundslivet er saa stor, at de franske Sociologer ligefrem betragter den som en social Foreteelse, et Udslag af det, de kalder kollektiv Tænkning (jf. I S. 45). Dette er vel ikke blot stærkt overdrevet, men ligefrem positivt galt. Hvor nøje de to Sider af Kulturen ikke des mindre hænger sammen, ses imidlertid af Gravskikkene og en Indretning som Totemismen, der med lige Ret kan henregnes til dem bægge. Alt dette vil fremtræde klarere, efterhaanden som vi trænger dybere ind i Spørgsmaalene. Her har kun selve Forbindelsen skullet paapeges.

KULTUR OG KØNSLIV. ÆGTESKABET

Den snævrreste Samfundskres er Familien bestaaende af Forældre og Børn. Til Kønslivet som fysiologisk Grundlag svarer saaledes Familien i social og økonomisk Henseende — social fordi Familien er det af Samfundet billigede, normale Udtryk for Kønslivet og Omsorgen for Afkommet, økonomisk fordi den udgør en erhvervsmæssig Enhed baade med Hensyn til Frembringelse og Forbrug. I mange Tilfælde danner Familien ogsaa et religiøst Hele, ikke blot saaledes at de højere Magter skal godkende og velsigne Forbindelsen, men tillige derved at Familien er Midtpunktet for Kulten. Ikke mindst er det Tilfældet i de Folkeslag, hvor Forfædre dyrkelsen danner Religionens faste Kærne. Hele det oprindelige, kinesiske Samfund er i Virkeligheden udformet i Familjens Billede.

Familjens erhvervsmæssige Rolle er tidligere strejft, og om dens Betydning for Religionen vil der senere blive Tale. Paa dette Sted er der derfor kun Grund til at dvæle ved Ægteskabet som Led i Samfundsbygningen. Først maa der dog siges nogle Ord om Naturfolkernes Kønsliv i Almindelighed. At skildre dette er overmaade vanskeligt alene af den Grund, at Billedet skifter fra Stamme til Stamme; men at det griber dybt ind i Kulturen som Helhed, er under alle Omstændigheder givet. Næsten alle vegne betragtes Ægteskabet som den eneste normale Tilstand for voksne Mennesker. En Eskimo gifter sig, saa snart han er i Stand til at forsørge en Kone ved sin Jagt, og den foragtede Pebersvend, der ikke ævner at skaffe sig nogen Livsledsager, er en staaende, komisk Figur i Sagnene. Santalerne i Indien anser en Ungkarl for ikke stort bedre end en Tyv, og den ugifte Kaffer havde ligefrem ingen Stemmeret i Landsbyen. Baade religiøse og samfundsmæssige Hensyn kan gøre Ægteskabet til en Pligt over for en selv og andre. Ægteskabsnægteren gør sig efter jødisk Opfattelse skyldig i en Synd mod Gud, og Kineserne, som frygter, at Mangel paa mand-

ligt Afkom til at udføre Dødsopfrene vil være skæbnesvangert for de henfarne, fejrer endog Bryllupsfester mellem de afdøde Smaabørns Sjæle. I Sparta var Pebersvende udelukket fra at tage Del i Idrætten, og Plutarch fortæller, at de engang om Aaret maatte vandre nøgne over Torvet, mens de sang en Smædevise om sig selv.

Netop fordi Kønslivet i det hele taget anses for det normale, kan der imidlertid indtræde Situationer, som kræver andet end det sædvanlige. Naar Misfangst eller Sygdom har rystet den eskimoiske Samfundsbygning i sine Fuger, styrkes det indre Sammenhold ved almindelig Konebytning. Til Erhvervslivet tages særlige Hensyn. Eskimoerne ved Point Barrow mener, at Hvalerne er svage over for Kvinder, og den Mand, som under Hvalfangsten fører Harpunen, har derfor Ret til før Fangsten at sove hos Høvdingens Kone, for Hvalen vil helst lade sig dræbe af en Mand, der kommer lige fra en Kvinde. Denne Synsmaade er dog en Undtagelse blandt Jægerstammer. Langt tiere, f. Eks. hos mange Indianere i Nord-Amerika, skal en Mand tværtimod vise Afholdenhed før Jagten for at være sikker paa et heldigt Udfald. Kommer vi til agerbrugende Folkeslag, finder vi undertiden Tilfælde af tvungen Afholdenhed i Forbindelse med Næringslivet, men hos dem er endnu oftere det modsatte Regelen. En stor Del af de Skikke, der er knyttet til Jordens Dyrkning, har et stærkt kønsligt Præg, fordi dette formodes at fremme Afgrødens Vækst ad magisk Vej. Talrige Maskedanse fremstiller Frugtbarhedsdæmonernes Virksomhed paa en Maade, der ikke er til at tage fejl af, og Befolkningen følger efter bedste Ævne Aandernes Forbillede.

Allerstærkest griber Kønslivets Indflydelse selvfølgelig ind i de Personers Liv, der optræder som Formidlere mellem Folket og de overnaturlige Magter. Især naar man er kommet op over de laveste Trin paa Kulturstigen, er Præster og Præstinder derfor tit underkastet særlige Regler, ikke mindst i Retning af Kyskhed. Vi møder dette Krav i México og Vest-Afrika, i Indien saavel som i Hellas og Rom; Vestalinderne er blot et enkelt Eksempel. I sin mest yderliggaaende Form optræder det i visse af Oldtidens Mysteriereligioner som Kybele-Dyrkelsen, hvor Præstegærringen udførtes af Gildinger, og Deltagerne i de store Fester under vanvittige Danse lemlæstede sig selv.

Dog mangler heller ikke den modsatte Yderlighed. Tempelskøger er lige saa velkendte i Nutidens Indien, som de var det i Oldtidens

Østerlande. I Sumer opfattede man Præstinderne som Guddommens Hustruer. Ypperstepræstinden, der tilhørte de fornemste Krese og ofte var Kongens egen Datter, var det rigtignok under Trusel om Døden paa Baalet forbudt blot at træde ind i en Vinbod; men allerede den næstfølgende Klasse af Præstinder havde Børn med ukendte Fædre, og der var endnu lavere Lag, som hengav sig til alle og enhver. Det er den Slags *qedesh'er*, som ogsaa forekom ved de kana'anitiske Templer, og mod hvilke Bibelen advarer. Det afgørende for os er imidlertid, at man øjensynligt har betragtet Foreningen med Gudens »Hustruer« som en sakramental Handling, en Sammensmæltning med Guddommen selv. Langt senere fortæller Herodot, at enhver babylonisk Kvinde eengang i sit Liv maatte tage Plads i Kærlighedsgudinden Istars Tempel og tage mod enhver fremmed, der kastede et Pengestykke i hendes Skød. Hvor frastødende end den Slags Skikke maa virke, bør man dog vogte sig for blot at se dem som Udslag af Tøjlesløshed. Det er svært for os nu at trænge bag om den ydre Skæl til de Forestillinger, der ligger til Grund for dem; men man har ingen Ret til at tvivle om en alvorlig Tanke. Der kan f. Eks. være Tale om et Offer til Gudinden, en Frugtbarhedsritus eller en magisk Handling i den Tro, at det vilde være farligt for den kommende Brudgom selv at udøve det første Samleje. Den sidst nævnte Gisning er ogsaa brugt som Forklaring paa den »Førstenats Ret«, *jus primæ noctis*, i Følge hvilken Høvdingen, Præsten eller en ældre Mand overtager Brudgommens Rolle. Endnu langt ned i Tiden bevarede russiske Bønder en Skik, der kaldtes *snokhachestvo* (af russisk *snokha* = Svigerdatter), og som gik ud paa, at Svigerfaderen eller hans Broder skulde indvie Bruden i Ægteskabet.

Allerede af det foregaaende fremgaar det, at Kønslivet hos Naturfolkene ikke udelukkende er indskrænket til Ægteskabet, selv om som sagt dette overalt danner den faste Kærne. Det er da heller ikke ualmindeligt, at de unge — og det gælder baade Mænd og Piger — fører et ubundet Sværmeliv, før de falder endeligt til Ro i Ægteskabets

Fig. 1. Lerfigur forestillende Gudinden Istar. Gravfund fra Hama, Syrien, c. 1700 f. Chr. (Nationalmuseet).

Fig. 2. Ouled Nail-Kvinde, Algérie. De ugifte Kvinder af denne Stamme tjener til Udstyr ved Prostitution i Byerne. (Fot.).

Havn. I Mikronesien og adskillige andre Steder holder Ungdommen sig for sig selv i særlige Ynglingehuse. Paa Tonga i Polynesien hørte det dog til god Tone, at de unge Piger ikke skiftede Elskere alt for tit. Hos Masaierne i Øst-Afrika er det forbudt de unge Krigere at gifte sig; men de holder sig skadesløse ved at leve sammen med de mindreaarige Pigebørn i Krigerlejerne. Hos mange afrikanske Folk slutter Ungdomsindvielsen med en Fest, hvor Dyden

nok har Grund til at fælde en Taare. Ouled Nail-Stammen i Nord-Afrika gaar saa vidt, at dens Døtre regelmæssigt maa indtjene deres Medgift ved Prostitution i Byerne — formodentlig et Lævn fra den gamle, moderretslige Kultur i Middelhavs-Området, for en lignende Skik omtales fra Etruskere og Lydere i Oldtiden — og hos Votjakkerne, en finsk Stamme mellem Kama og Vjatka, er en ugift Moder stærkere efterspurgt end hendes mere tilbageholdende Medsøstre, fordi hun saa at sige har aflagt Prøve paa sin Frugtbarhed i Forvejen. Paa den anden Side er der lige saa mange Folk, som vogter deres Døtres Opførsel med Argusøjne. Det gælder ikke blot de fleste Kulturfolk, men selv saa lavt staaende Stammer som nogle af de avstralske. Da det næsten altid kun er det svage Køn, som er underkastet disse strenge Regler, har man formentlig Lov til at betragte den mandlige Skinsyge som en Hovedaarsag til deres Opstaaen.

At Brud paa Ægteskabet meget hyppigt straffes haardt for Kvindernes vedkommende, har rimeligvis samme Grund, rent bortset fra at det opfattes som en personlig Krænkelser af Ægtemandens Ret. Hustruen kan derimod sjældent stille samme Krav til sin Mage, selv om ikke alle vil gaa saa vidt som den polareskimoiske Kvinde, der bad Knud Rasmussen sørge for, at hendes Mand under et længere Fravær ikke kom til at savne kvindeligt Selskab, da han selv var saa sky over for det smukke Køn. Det er selvfølgelig et Tegn paa det højeste Venskab at tilbyde en anden Mand sin Kone. Midlertidig Konebytning kendes af saa forskellige Folk som Hottentotter og Eskimoer. Nære Venner blandt Polynesiere og Mikronesiere bytter undertiden Navne og indtræder da i hinandens ægteskabelige Rettigheder, for ved at tage en andens Navn bliver man eet med ham. Hos Hereroerne i Sydvest-Afrika kunde to Mænd forpligte sig til at udveksle Koner og Kvæg og i øvrigt yde hinanden al gensidig Hjælp, og i Sparta udgjorde Konebytning en Del af Gæstevenskabets Pligter. I hvert Fald hos Stammer som Eskimoer og Tjuktjere er midlertidig Konebytning tillige en yderst praktisk Forholdsregel, som staar i Forbindelse med deres omflakkende Liv. Det hænder, at en Mand skal paa en længere Rejse, og maaske er hans Kone forhindret i at følge ham, mens derimod en af hans Bopladsfæller er gift med en Kvinde, der har Slægt paa det Sted, han agter sig hen. Efter eskimoisk Tankegang er intet da mere ligetil, end at de bytter Koner for den Tid, Rejsen varer. Kærkomne Gæster gælder det om at sørge saa godt for som muligt, og derfor faar de undertiden overladt Værtens Kone eller en af hans voksne Døtre. Denne Form for Omsorg for Gæsternes Vel er langtfra sjælden i det nordlige Polarbælte, hos Indianerne i de sydøstlige Forenede Stater og i Tibet og har efter de hvides Indtrængen bidraget ikke lidt til at udbrede Kønssygdomme. Hvor Klaner og Aldersklasser forener særlige Samfundsgrupper som hos Akamba- og Masai-Stammerne i Øst-Afrika holder »Ægteskabsgæstfriheden« sig dog ofte inden for disse snævrere Grupperes Rammer.

Der findes intet Folkeslag, ingen Stamme paa hele den vide Jord, som ikke kender Ægteskabet under den ene eller den anden Form. Det er saa almen-menneskeligt som Sproget, Ildens Brug og Red-

skabet. At Familien udgør selve Kærnen i Samfundet, er da ogsaa en ældgammel Opfattelse. Ved Midten af det 19. Aarhundrede begyndte man imidlertid at fatte Skrupler om denne Antagelses Rigtighed. Allerede Jens Kraft havde peget paa det Forhold, som Herodot nævner fra Lykerne i Lille-Asien, og som gaar ud paa, at Børnene blev regnet for at høre til Moderens og ikke til Faderens Slægt. Kraft fandt dog ikke Øre, og først da den schweiziske Forsker J. J. Bachofen 1861 udgav et omfangsrigt Værk om Moderretten, vakte det større Opmærksomhed. Han mente, at Moderret var ældre end Faderret, og forklarede det tilsyneladende simpelt nok ved, at Faderværdigheden oprindeligt havde været usikker, fordi Menneskene i de ældste Tider ikke levede i ordnede Ægteskaber, men i uhæmmet Kønshed (Promiskuitet, af Latin *promiscuus* = i Flæng). Det lød naturligvis besnærende og fik tilmed en mægtig Støtte, da Lewis H. Morgan opdagede, hvad han betegnede som det klassificerende Slægtskabssystem. Det forekommer nemlig mere eller mindre udpræget hos en Mængde Folk, at deres Slægtskabsbetegnelser er dannet efter helt andre Grundlinjer end vore, saa at samme Ord f. Eks. ikke alene bruges om Faderen, men ogsaa om hans Brødre, ja undertiden om hele hans Slægtled. Kunde man tænke sig noget mere slaaende Bevis for Hypotesen om tidligere Promiskuitet? Morgan gik desuden et Skridt videre. Han mente flere Steder at finde umiddelbare Spor af det oprindelige Kønshed i Form af »Gruppeægteskaber«, hvor kønslig Omgang ganske vist ikke var tilladt med alle og enhver, men dog inden for en hel Gruppe af Mennesker. Endelig er i nyere Tid endnu et Argument ført i Marken for Urtidens Kønshed: det hed sig, at nogle Stammer i det centrale Australien var uvidende om Forbindelsen mellem Samleje og Undfangelse, og var det Tilfældet, kunde der ikke godt have eksisteret nogen oprindelig Familie i vor Forstand. Paa Grundlag af alt dette opstillede man da en Udviklingsrække, der begyndte med almindelig Promiskuitet, gik over til Gruppeægteskab og fortsattes over moderretsligt og derefter fadersretsligt Mangegifte til den højeste Form for Ægteskabet: Monogamiet.

Hele denne Tankebygning afslører sig dog ved nøjere Eftersyn som en Kolos, der hviler paa Lurfødder. Herhjemme har allerede C. N. Starcke rokket ved den, og siden har den navnkundige, finske

Forsker Edv. Westermarck helt slaaet Grundlaget bort under den. Hvad for det første Moderretten angaar, er det slet ikke, som Hypotesen forudsætter, hos de mest primitive Folk, den forekommer; man skal tværtimod ret højt op for at finde den. De lavest staaende Folk har det omtrent som vi selv, d. v. s. Slægten regnes nærmest lige paa bægge Sider med en svag Overvægt mod den fædrene Linje. Omtalen af Slægtskabssystemerne skal udskydes til senere, og vi vil da faa at se, at slet saa simpel, som Morgan fremstillede Sagen, er den nu ikke. Her kan vi nøjes med en enkelt Ytring. Hvis man hævder, at et Fællesnavn for Faderen og andre mandlige Medlemmer af hans Slægtled tyder paa Usikkerhed med Hensyn til Faderværdigheden, bliver det i hvert Fald svært at overføre dette Synspunkt paa Betegnelsen for Moderen og hendes Generation, da Moderskabet dog formodentlig ikke ogsaa kan have været usikkert. For Resten er i mange Sprog Navnene for Fader og Moder udprægede Barneord i Stil med Papa og Mama; de er derfor netop naturligt knyttet til de egentlige Forældre, der dagligt er om Barnet, og kan derfra let ved en Udvidelse af Begrebet overføres til Forældrenes jævnaldrende som Udtryk for kærlig Ærbødighed paa samme Maade som Farbroder og Tante hos os. Lige saa svagt staar det Argument, der bygger paa Gruppeægteskabet. Det allermeste af, hvad der i Tidens Løb er beskrevet som saadant, har overhovedet intet med det at gøre. I Virkeligheden forekommer det nu til Dags næppe uden for Indien og Tibet, og her er det bevisligt af sen Oprindelse. Hos Todaerne, en kvægavlende Stamme i Syd-Indien, herskede der f. Eks. tidligere stærk Kvindemangel, fordi Smaapiger blev udsat efter stor Maalestok, og som Følge deraf maatte adskillige Mænd tit slaa sig sammen om en fælles Hustru. Da den britiske Regering gjorde Ende paa Barnemordene, og Kvindernes Tal tog til, blev den gamle Ægteskabsskik slaaet sammen med Flerkoneri, og paa den Maade opstod her Gruppeægteskabet. At det ikke nedstammer fra nogen Urtidspromiskuitet, er derfor indlysende. Til sidst Avstraliernes paastaede Uvidenhed om Kønslivets Hemmeligheder. Heller ikke den holder Stik. De er nemlig aldeles ikke i Tvivl om Sagens Sammenhæng, naar der er Tale om Dyrenes Parring. For Menneskenes vedkommende drejer det sig, som man træffende har sagt, om »et af disse baade hos Naturfolk og Kulturfolk ingenlunde

usædvanlige Tilfælde, hvor Teorien løber af med den sunde Fornuft«. Der er simpelthen gaaet Myte i deres Opfattelse; den er paa en Maade Storkeæventyrets Triumf, men kan saavist ikke tages til Indtægt for Tanken om oprindeligt Kønssællesskab.

Hvis vi vil have noget at vide om Ægteskabets Oprindelse, nytter det i det hele taget ikke at fortabe sig i mere eller mindre sindrige Grublerier. Man maa se paa de foreliggende Kendsgærninger. Det viser sig da, at Ægteskabet ikke blot forekommer paa Menneskehedens allerlaveste Trin, men allerede optræder mange Steder i Dyrriget, undertiden tilmed i Form af Engifte (Monogami, af Græsk *monos* = eneste, og *gamos* = Ægteskab). At dette træffes hos saa forskellige Dyr som Papegøjer, Penguiner og Næsehorn, betyder selvfølgelig intet for Menneskets vedkommende. Vigtigere i denne Henseende er det, at det ogsaa synes at være Regelen hos Menneskeaberne, selv om det maa indrømmes, at vi ikke nedstammer fra nogen af de nulevende Abeformer. Hos de mindst fremskredne Stammer, saadanne som Pygmæer, Negritoer o. l., ligner Ægteskabet imidlertid i mange Retninger vort eget langt mere end Ægteskaberne paa de mellemliggende Kulturtrin. Grunden dertil er for saa vidt simpel nok: hos intet af disse lavt staaende Folk er der endnu knyttet væsentlige Erhvervsinteresser til Forbindelsen, Kvinderne er hverken noget økonomisk Aktiv for Forældrene eller nogen større Arbejdsværdi for Manden. Derfor nøjes enhver i de allerfleste Tilfælde med een Kone, som meget ofte vælges paa Grund af gensidig Tilbøjelighed. Brudekøb kendes ikke, og Brudrov er i hvert Fald sjældent, eftersom der kun undtagelsesvis kan være uoverstigelige Hindringer for Giftermaalet.

Vi gaar altsaa ud fra Ægteskabet som noget almen-menneskeligt og ovenikøbet i sine ældste Former ikke stort anderledes end hos os selv. Dette giver dog intet Svar paa, hvordan det fra først af er opstaaet. Forskellige Forklaringer er givet. Det skulde f. Eks. være nødvendigt for at bringe tilstrækkelig Afveksling paa den ellers lovlige ensformige Spiseseddel, saa længe hvert Køn alene sørgede for sin Føde; men det kan ikke gælde paa de ældste Trin, hvor Erhvervsforskellen sikkert har været forsvindende lille. Man har ogsaa hævdet Ægteskabets Nødvendighed for fuld seksuel Tilfredsstillelse, hvad der dog rimer daarligt med den Frihed, som bægge Køn

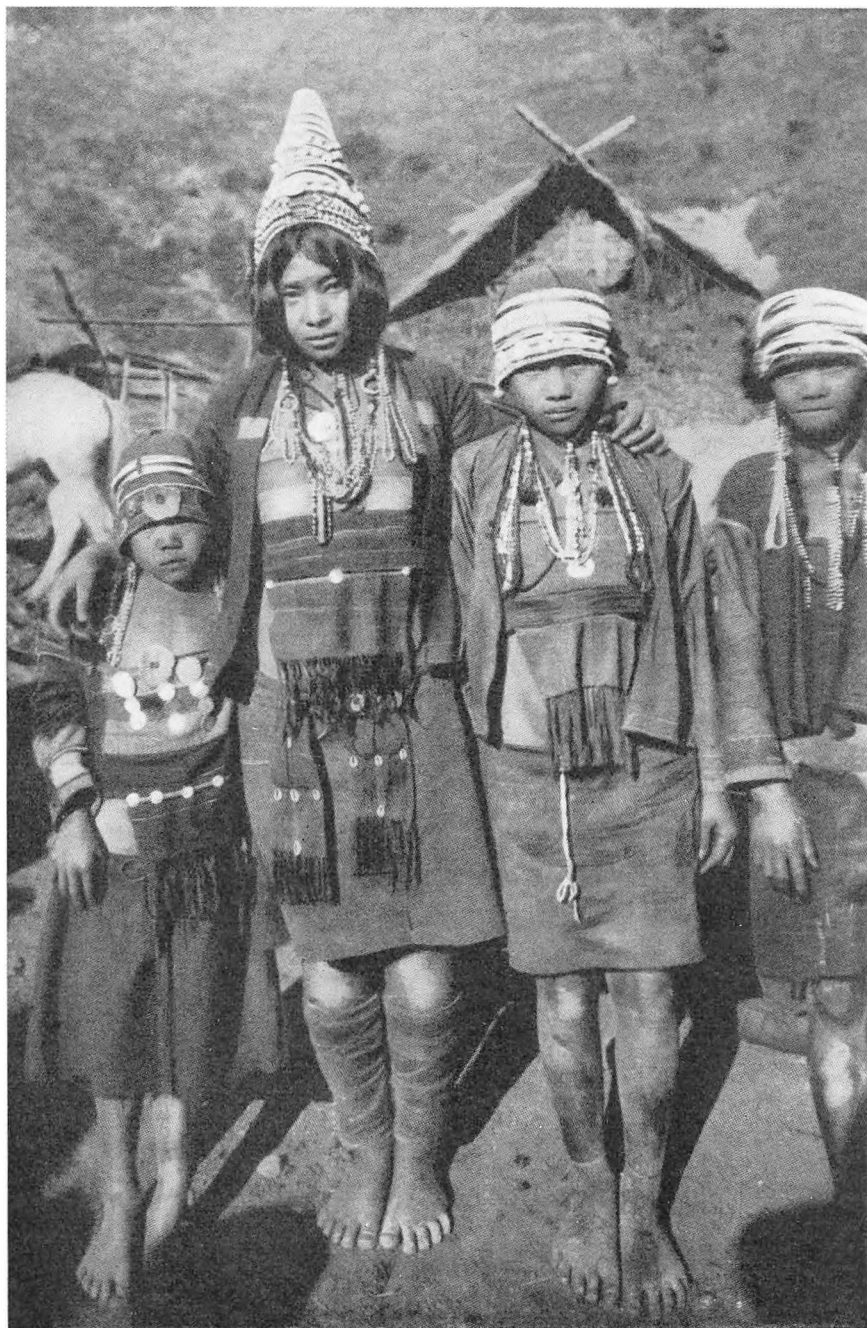

Fig. 3. Kvinde og ugifte Piger af Kha Ko-Stammen, Fransk Indokina. Det høje Hovedtøj kendetegner den gifte Stand. (Efter Sarraut).

ofte nyder før Giftermaalet. Mere har det paa sig, at Ægteskabet yder et haardt tiltrængt Værn for Moder og Barn, der længe er nogenlunde hjælpeløse, og sikkert er det under alle Omstændigheder, at Forældrekærligheden er en af de mægtigste Drivkræfter for Samfundets Udvikling. Muligvis maa man dog regne med, at Trangen til Ægteskab simpelthen er medfødt, instinktiv, som hos mange højere Dyr.

Engifte er som sagt fremherskende paa de laveste Kulturtrin. Hverken den erhvervsmæssige Baggrund eller de enkle Samfundsf forhold tillader her nogen Form for Harem. Dette udelukker dog ikke, at nogle faa, særligt fremragende Mænd kan have mere end een Kone; men Vanskeligheden ved at underholde en større Familie vil altid hos Jægerfolkene holde Polygamien (af Græsk *polys* = mange) inden for snævre Grænser. Hos Rensdyr-Eskimoerne Vest for Hudson-Bugten var der i 102 Familjer kun 19 Tilfælde, hvor en Mand havde to Koner og aldrig flere (1922). Det er især, naar Hustruen bliver lidt til Aars, eller hvis hun viser sig at være ufrugtbar, at hun maa finde sig i en Medbejlerske til Ægteherrens Gunst. Ofte sker det dog ikke blot med hendes fulde Billigelse, men tilmed efter hendes egen Opfordring. Hos Netsilik-Eskimoerne omkring den magnetiske Nordpol, der lever under haardere Kaar end de fleste andre Stammer selv i Polarlandene, har Drab paa spæde Pigebørn grebet saa stærkt om sig, at der hersker stor Kvindemangel, og ikke sjældent maa derfor to Mænd nøjes med een Kone. Naar i det hele taget denne Form for Ægteskab (Polyandri, af Græsk *aner* = Mand) træffes pletvis rundt om paa Jorden, har det formodentlig ofte lignende Aarsager, som vi jo saa' det for Todaernes vedkommende; men ogsaa Fattigdom eller Mændenes hyppige Fravær paa Jagt eller Kvægvogtning kan tænkes at føre dertil — i Sparta kunde f. Eks. to Brødre, der tilsammen kun ejede een Jordlod, ogsaa være fælles om Konen. Der er nu kun eet større Omraade, hvor Polyandri er saa at sige fast Skik, nemlig i Tibet og hos Dravida- og Munda-Folkene i Indien. Ofte er det her en Flok Brødre, som slaar sig sammen om en fælles Livsledsagerske. Tidligere har Polyandri aabenbart haft en langt videre Udbredelse i Sydvest-Asien. Der er endnu Spor i Nord-Indien og Arabien, og en sumerisk Konge, Uru-kagina af Lagash, der levede kort før Midten af det 3. Aartusind f. Chr.,

Fig. 4. Eskimo-Kvinde med sine to Ægtemænd. Netsilik-Stammen, arktisk Canada.
(5. Thule-Ekspedition fot.).

roses sig blandt sine øvrige Fortjenester af at have afskaffet Polyandri i sit Land. Langt almindeligere er Flerkoneriet (Polygyni, af Græsk *gyne* = Kvinde), selv om Haremer paa flere Hundrede Hustruer som hos visse afrikanske og orientalske Herskere af gode Grunde hører til Undtagelserne. I Regelen har den første Hustru Forrangen frem for de andre og udøver en vis Myndighed over dem, og det er heller ikke ualmindeligt, at kun et begrænset Tal er Ægtehustruer i egentlig Forstand, mens Resten regnes for Friller. Islam tillader saaledes kun fire virkelige Koner.

Vi har set, hvordan en Sammensmæltning af Polyandri og Polygyni har ført til Gruppeægteskab. Naar Morgan o. a. har anset dette for langt mere udbredt, end det virkelig er, skyldes det en Mistydning af de ejendommelige Forhold, som nogle Steder medfører, at andre end Ægtemanden selv kan have en betinget Adgang til at dele, hvad der ellers er hans Forret. Hos Dieri-Stammen i Central-Australien forekommer saaledes den mærkelige Ordning, der kaldes *pirrauru*-Ægteskab. Foruden at være gift med sin egentlige Kone kan en Mand staa i *pirrauru*-Forhold til flere Kvinder, der allerede

er gift med andre Mænd; det kræver imidlertid ikke alene disses, men ogsaa Æthøvdingernes Billigelse, og normalt træder det kun i Kraft, naar den egentlige Ægtemand ikke er til Stede. I Virkeligheden er det en Slags Værn for Hustruen under hans Fravær, da enlige Kvinder løber den største Fare for at blive baade voldtaget og dræbt. Hos Giljakkerne ved Amur-Flodens Munding ejer en Mands Brødre ægteskabelige Rettigheder over deres Svigerinde, mens han selv er borte, og noget lignende forekommer hos Tunguserne. Blandt Santalerne i Indien kan en Mands yngre Brødre gøre Krav paa hans Hustru ligesom han selv paa Konens yngre Søstre. Højest mærkelig er Skikken hos Akamba-Stammen i Øst-Afrika: hvis en Mand har f. Eks. tre Hustruer hver med gifte Sønner, har den første Kones ældste Søn Ret til sine ældste Halvbrødres Ægtefæller, hendes næstældste Søn til de næstældste Halvbrødres o. s. v. Af disse spredte Eksempler vil det imidlertid staa klart, at om virkelige Gruppeægteskaber med lige og ubetinget Ret for alle er der overhovedet ikke her Tale.

Valget af den Person, som man skal gøre Livets Rejse med, er altid en alvorlig Sag; men ikke nok med det, Sæd og Skik, berettigede Hensyn og meningsløse Fordomme trækker ofte snævre Grænser for den Kres, inden for hvilken Valget kan finde Sted. Undertiden er det indskrænket til den Gruppe, Manden selv tilhører (Endogami, af Græsk *endon* = indeni), i andre Tilfælde — og det er langt almindeligere — er hans egen Gruppe paa Forhaand udelukket (Eksogami, af Græsk *exo* = udenfor). Det gamle Ord, at lige Børn leger bedst, er Udtryk for en naturlig Form for Endogami, for saa vidt som enhver sikkert vil indrømme, at den rent kønslige Tiltrækning har ikke saa lidt større Magt inden for samme Race end mellem vidt forskellige Racegrupper som Nordboer og Buskmænd eller Kinesere og Negre. Ogsaa rent kulturelle Forhold vejer mange Gange tungt i Vægtskaalen. Her i Skandinavien har vi i det mindste i stor Udstrækning sat os ud over Fortidens Standsendogami, men opretholder den dog for kongelige Personers vedkommende, ligesom strengt troende Jøder stadig holder paa den religiøse Endogami, og et forenet Stands- og Religionshovmod endnu fejrer Triumfer i den indiske Kasteendogami. Hos nogle Naturfolk skal

Ægtefællerne tilhøre samme Æt (Ætendogami), selv om ganske vist den modsatte Fordring er langt almindeligere.

Det er imidlertid ikke nok med, at Valget tit skal træffes inden for en bestemt Gruppe. Undertiden gaar man saa vidt, at visse Personer ligefrem paa Forhaand er foreskrevet eller i det mindste foretrukket. Den gammeltestamentelige Skik, der kaldes Svogerægteskab eller Levirat, bestaar i, at en Mand efter sin Broders Død har Pligt til at overtage hans Enke.* Hos Syd-Afrikas Bantu-Stammer arver en Mand sin Faders Koner med Undtagelse af sin egen Moder, der gaar til den afdødes yngre Broder. Leviraten er paa en Maade en Slags Livsforsikring og som saadan uhyre udbredt, selv om det ikke allevegne er en ligefrem Pligt. Meget muligt er det derfor opstaaet flere Steder uafhængigt af hverandre. Det samme kan siges om Svigerindeægteskabet eller Sororaten (af Latin *soror* = Søster), i Følge hvilket en Mand ved sin Kones Død har Ret eller Pligt til at ægte hendes yngre Søstre; hvis han da ikke allerede i Forvejen har giftet sig med alle Søstre paa een Gang. Mange Indianere forklarer denne Skik med, at der saa er mindre Udsigt til Ufred i Familien, og deri har de formodentlig ikke helt Uret. Ogsaa sociale Forhold som Venskabet mellem to Slægter, der i Forvejen er giftet ind i hinanden, eller Hensyn til Brudepris og Medgift kan her spille en Rolle.

Mærkeligere end disse i og for sig ret simple Skikke er det, at visse andre Slægtninge tit har Forret til at komme i Betragtning. Radcliffe-Brown har paavist, at der i Avstralien er to Hovedformer for »rigtigt« Giftermaal. I en Række adskilte Smaaomraader ved Fastlandets Rand gifter en Mand sig med sin Morbroders Datter eller en anden Kvinde, som staar i tilsvarende Forhold til ham. I de mellemliggende Egne ægter man derimod fortrinsvis sin Mormoders Broders Datterdatter eller en Kvinde i tilsvarende Stilling til en selv. Dieri-Stammen foretrækker saaledes Giftermaal med Broderens Datterdatter. Den først nævnte af disse Skikke er aabenbart ældst i Avstralien og et Eksempel paa det Ægteskab mellem »Krydssøsken-

*Jf. 5. Mosebog XXV, 5 ff. »Naar flere Brødre bor sammen, og en af dem dør uden at efterlade sig nogen Søn, maa hans Enke ikke gifte sig med en fremmed Mand uden for Slægten; men hendes Svoger skal gaa til hende og tage hende til Ægte, idet han fuldbyrder Svogerægteskabet med hende. Og den første Søn, som hun føder, skal bære den afdøde Broders Navn, for at hans Navn ikke skal udslættes af Israel.«

debørn« (d. v. s. Børn af Søster og Broder), der foruden i Australien træffes de mest forskellige Steder paa Jorden: Syd-Afrika, Ceylon, Sumatra, nogle Steder i Melanesien og Sibirien, paa Amerikas Nordvestkyst, i California og det østlige Canada for blot at nævne nogle enkelte Omraader. Betydeligt sjældnere er Ægteskab mellem »Parallelsødskendebørn« (d. v. s. Børn af to Brødre eller to Søstre). Thurnwald vil forklare Sagen saadan, at mens den først nævnte Form for Ægteskab skal være særlig almindelig blandt de moderretslige Agerbrugere, er den anden karakteristisk for faderretslige Nomader, som derved opnaar at holde Brudeprisen, det kære Kvæg, inden for Ætten. Dette kan dog ikke anses for bevist og forklarer i hvert Fald ikke Skikkens Forekomst hos Jægerstammer. Man har ogsaa ment, at Ægteskab mellem Sødskendebørn fortrinsvis forekom, hvor Samfundet var delt i de saakaldte Ægteskabsklasser; men om det uden videre kan betragtes som en Følge af denne Ordning, er alligevel tvivlsomt.

Ægteskabsklasserne skal vi senere komme til; her skal vi indskrænke os til nogle Ord om Eksogami i Almindelighed. Heller ikke den er ukendt for os i sin simpleste Skikkelse, d. v. s. som Frygt for Blodskam mellem Forældre og Børn eller mellem Sødskende, og som saadan er den udbredt over hele Jorden. Det er ganske vist rigtigt, at Ægteskab mellem Sødskende er iagttaget hist og her. Det nævnes af Oldtidsforfattere fra Lille-Asien og Ægypten; det skal ogsaa have forekommet paa Java, Bali og i Polynesien, og i Amerika kendes det fra de gamle Riger i Colombia og Perú. Nu er det imidlertid for det første et Spørgsmaal, om det ikke her i de allerfleste Tilfælde gælder Halvsødskende, og dernæst er det altid kun i Fyrsteslægterne, at denne Slags Forbindelser taales.* Her har vi aabenbart Forklaringen. Den skal hverken opfattes som et Lævn fra dyriske Tilstande eller søges i nogen særlig moralsk Fordærvelse, men simpelthen ses som en til det yderste drevet Omhu for at holde det kongelige Blod rent — ofte mener man jo ligefrem, at Kongeætten nedstammer fra Guderne selv.

Man kommer ikke uden om, at Frygten for Blodskam er dybt forankret i den menneskelige Natur. At forklare dens Opstaaen ved

*Hvis det er sandt, at de under Prolemærne i Ægypten ogsaa forekom i de lavere Klasser, er det sikkert Eksemplet fra oven, som har smittet.

Fig. 5. Brudgom med Følge. Fra Lü-Stammen i Nord-Tailand. (P. Fejös fot.).

at henvise til Indavlens Skadelighed er udelukket, for derved forudsætter man et Kendskab til Arvelighedslovene, som intet Naturfolk kan være i Besiddelse af. Fra forskellig Side har man desuden betragtet den som et Bolværk mod Familjelivets Opløsning og samfundsmæssigt Kaos, og endvidere har Westermarck allerede for en Menneskealder siden paapeget, at den kønslige Tiltrækning som Regel er svagt udviklet mellem Personer, der er opvokset i hinandens daglige Selskab, som Tilfældet selvfølgelig næsten altid er med Medlemmer af samme Familie; for saa vidt kunde den altsaa have sin Rod i et nyttigt Instinkt. En saa simpel Forklaring huer selvfølgelig ikke Psykoanalytikerne; for dem er netop Oidipus-Komplekset, Fortrængningen af den medfødte Hang til Blodskam, den Tap, om hvilken hele Tilværelsen drejer sig. Freud har fundet paa den velkendte, rystende Urtidsroman, i Følge hvilken Sønneflokken en Dag har rottet sig sammen og myrdet deres Fader for at sætte sig i Besiddelse af Moderen, men saa i sidste Øjeblik — man ser formeligt Angeren slaa ned som et Lyn! — er afstaaet fra deres forbryderiske Forehavende.

Man kan, om man vil, anse dette for et aandrigt Paafund; men det har i hvert Fald intet med Videnskab at gøre. Westermarck har i et af sine sidste Arbejder trævlet det hele Hjærnespind fra hinanden. Her er det nok at understrege, at Freuds Hypotese under alle Omstændigheder ikke forklarer Forbud mod Ægteskab mellem Fædre og Døtre eller mellem Sødskende, at en enkelt Udaad af denne Slags næppe — for at bruge et mildt Udtryk — som en uudslettelig Arvesynd vilde klæbe til Menneskeheden for Tid og Evighed, og endelig at der ikke findes saa meget som en Gnist af etnologisk Støtte, end-sige da Bevis, for dette makabre Gætteværk.

Med den Hang til Ensidighed og Overdrivelse, som ligger i ethvert menneskeligt Sind og netop særlig stærkt præger Naturfolkene, er det i og for sig ikke mærkeligt, at den naturlige Sky for Blodskam ofte sættes paa Spidsen og ender med Forholdsregler, der set fra et fornuftmæssigt Standpunkt kun kan kaldes meningsløse, men som ikke des mindre griber dybt ind i en lang Række primitive Samfund. Det er den Form for Eksogami, som er knyttet til Ægteskabsklasser og Totemgrupper; men da de paa den anden Side hænger nøje sammen med Opfattelsen af Slægtskabet i det hele taget, maa vi udskyde Omtalen af dem til et senere Tidspunkt. Her skal endnu kun tilføjes, at uafhængigt af eller forbundet med Slægtseksogamien forekommer der mange Steder en Lokaleksogami, som gaar ud paa, at Ægtefællerne skal tilhøre forskellige Horder eller Landsbyer. Denne Skik møder vi allerede paa saa primitive Trin, at Pater Schmidt og hans Skole anser dem for at høre til de allerældste Kulturlag. I Virkeligheden er Samfundsgrupperne oprindelig saa smaa, at en Lokaleksogami let opstaar af sig selv, naar Blodskamsreglerne i det hele taget skal overholdes. Saadan er det f. Eks. hos de centrale Eskimoer, skønt Lokaleksogami som fast Sædvane ikke findes hos dem. Noget lignende gælder om Andamanerne. For Samfundsudviklingen som Helhed kan for Resten Lokaleksogamien næppe vurderes højt nok, idet den mellem Nabogrupperne knytter Baand, hvis Styrke vil kunne staa sin Prøve under mangfoldige Omskiftelser.

Det er ikke ualmindeligt, at det primitive Ægteskab opfattes som en Forbindelse, der præges af Mandens Tyranni og Kvindens Trældom. Dette Billede er i Bund og Grund falsk. Det skal ikke nægtes,

at i de lavt staaende Agerbrugssamfund, hvor Kvinden udgør en værdifuld Arbejdskraft, og Flerkoneriet netop af samme Grund har særlig Betydning, kan hendes Lod ofte være lidet misundelsesværdig, selv om der ogsaa her er Undtagelser; hos Irokeserne f. Eks. førte Kvinderne i den Grad det store Ord, at de havde Ret til at afsætte en Høvding, som mishagede dem. Ogsaa hos Nomadefolkene kan man spore en vis Undervurdering af Kvindens Samfundsstilling. Til Gengæld giver den nøje Sammenhæng mellem denne og hendes Betydning i Kampen for Føden sig ogsaa Udslag til den anden Side. Netop derfor formaar hun at hævde sig paa de laveste Kulturtrin og indtager der ofte en Plads, som reelt, om end ikke formelt, næsten er ligeberettiget med Mandens.

En god Maalestok derfor er den Maade, hvorpaa Ægteskabet stiftes. Der er meget lidt i Retning af regelmæssigt Kvinderov, Hustrukøb o. l. i de mest primitive Kulturer. Slet ikke sjældent finder Giftermaalet Sted paa Grund af gensidig Tilbøjelighed. Udveksling af Kvinder som Venskabstegn, uden at de selv spørges til Raads, er dog almindelig i Avstralien, og da Pigebørn i Regelen loves bort allerede i deres spædste Barndom, ser man her ofte bedagede Gubber gift med pur unge Koner, mens de unge Mænd maa nøjes med gamle Kællinger. Selvfølgelig giver det undertiden Anledning til Bortførelser; men disse betragtes altid som alvorlige Brud paa Retten, og Brudrov hører afgjort til Undtagelserne. Hvor det forekommer i større Udstrækning, f. Eks. hos nogle Nomadestammer, har man da heller ikke nogen som helst Grund til at opfatte det som Lævn fra en »Urtilstand«. Det er ikke engang ualmindeligt, at det her foregaar med Pigens Samtykke og enten er en hævdvunden, rituel Handling, som tilkendegiver hendes Løsrivelse fra den gamle Æt, eller ligefrem er en Udvej for at undgaa den særdeles klækkelige Sum, netop disse Folk kræver for deres Døtre. Det er i det hele taget hos Nomader og Agerbrugere, at Brudekøb spiller størst Rolle. Paa denne Maade gaar Ægteskabet imidlertid over fra at være et snævert Person- eller Familieforhold til at blive et Anliggende mellem de paagældende Ætter som Helhed. Det bliver et Tegn paa rodfæstet Venskab, der bekræftes ved Udveksling af Gaver. Det falder da naturligt, at den Æt, som i Fremtiden skal nyde godt af Kvindens Arbejdsævne, ogsaa maa yde mest. Kazakkerne maa undertiden udrede ikke mindre end 300 Stykker

Kvæg, og en rig, ostjakkisk Pige koster 100 Rener foruden en Bunke Pelsværk. I en indisk Stamme betaler en velhavende Mand tyve Stude, hvorimod en fattig Stymper kan nøjes med en Gris. Det maa dog ikke glemmes, at de fleste Folk selv nedlægger stærk Protest mod, at Giftermaalet opfattes som en slet og ret Handel. Hos Bagoboerne paa Philippinerne skænker Brudens Fader en Gengave halv saa stor som Købesummen netop for ikke at »sælge sin Datter som en Slavinde«, og hvis en Mand gifter sig anden Gang, maa han ikke alene betale sine nye Svigerforældre, men ogsaa sin første Kone derfor. Kafferne betragter Brudeprisen som et Pant for fremtidige Børn. Ganske tilsvarende Synspunkter anlægger Indianerne paa Amerikas Nordvestkyst (jf. I S. 234), og hos Stammerne i det nordlige California er det en personlig Vanære for Børnene, hvis Prisen for deres Moder ikke har været høj nok. Det er dog indlysende, at saadanne Skikke aabner Vejen for en dyb Nedværdigelse af Kvinden.

Brudeprisen kan imidlertid ogsaa være en Afløsning af den Brude-tjeneste, som man i hvert Fald har lært om i Skolen fra Fortællingen om Jakob, der tjente syv Aar for Lea og andre syv for Rachel. Forbindelsen mellem de to Former for Ægteskab ses blandt andet deraf, at de forekommer Side om Side hos Batakker og Minangkabau-Malajer paa Sumatra: enten maa en Mand købe sin Hustru for en høj Pris, og hun er da helt afhængig af ham, eller han slipper for Betalingen og maa til Gengæld nøjes med en underordnet Stilling i Svigerforældrenes Hus. I Indonesien, Bag-Indien, Nordøst-Asien og store Dele af Amerika langt ned i Amazon-Landet og El Gran Chaco, ja endog i Patagonien er Brudetjeneste den almindelige Form for Indgaaelse af Ægteskab. Hos Tupí-Stammerne ved Brasiliens Kyst har man kunnet iagttage en interessant Sammenhæng mellem denne Skik og Søsterdatter-Ægteskab: for at frigøre sig for Afhængigheden af Konens Brødre, er det almindeligt, at en Mand giver en af disse sin Datter til Ægte.

Med den forholdsvis lige Ret, som hersker mellem Kønnene paa de ældste Kulturtrin, følger ogsaa en større etisk Kraft i Ægteskabet end paa de noget højere, »barbariske« Stadier. Hvis jeg tør dømme ud fra Forholdene hos Eskimoerne, som jo samfundsmæssigt set kun er overmaade lidt udviklede, hører det ganske vist ikke til Sjældenhederne, at de unge først skal gennem eet eller to Ægteskabers Skærs-

ild, før de endeligt falder til Ro; men dette sker i hvert Fald gerne, saa snart der kommer Børn, som knytter Forældrene sammen. Hvor Ægteskaberne derimod er grundet paa det ene Køns Overlegenhed, fører Ensidigheden kun altfor let til uholdbare Tilstande. I Stedet for frivillig Skilsmisse træder da Mandens Forstødning af Hustruen, og saavel Udredningen af Brudepris som Frygten for i givet Fald at skulle betale den tilbage fører til en nedværdigende Stilling ikke mindst for Kvinden. Den øjeblikkelige Bedring i hendes Kaar, som ledsagede hendes stigende økonomiske Betydning som Følge af Agerbrugets og Moderrettens Opstaaen, har saaledes i det lange Løb givet Bagslag. Først da Erhvervslivets Tyngdepunkt igen forskød sig i Retning af Mændene, var der Mulighed for Fornyelsen af den naturlige Familie, hvis opdragende Magt ingen Kultur for Alvor kan undvære — for havde Odysseens Digter ikke Ret, da han kvad:

»Der er dog intet i Verden saa glædeligt, intet saa herligt,
som naar en Mand og en Kvinde, der hjærtelig elsker hinanden,
lever tilsammen i Hus til Ærgrelse for deres Fjender,
men deres Venner til Fryd, og dem selv fortrinligt til Ære.«

SLÆGTEN

Familjen bestaaende af Forældre og Børn udgør som sagt Slægtens og Samfundets Kærne. Men tit er der flere Medlemmer i Husstanden: et Par gamle, hjælpeløse Forældre, en nygift Søn eller Datter, der endnu trænger til Støtte o. s. v. Saadan træffer man det f. Eks. hos Eskimoerne. Dette kan udvides til den egentlige Storfamilje, der især forekommer i udpræget Form hos de asiatiske Nomader som Mongoler, Tyrker og Arabere. Sønnerne og deres Husstande forbliver, saa længe Faderen lever, under hans Opsyn og Myndighed.

Det er en Ordning, som især passer til Hyrdelivet og Vogtningen af de store Kvæghjorde; men fra Steppenomaderne har den bredt sig baade til Indo-Europæere og Kinesere, og den forekommer ogsaa hos Negerbønderne i Sudan. Vi har et malende Billede af en islandsk Storfamilje i Sagaens Skildring af Bergthorshvaal, hvor Njål levede med sin Kone, tre gifte Sønner og Svigersøn foruden Tyende, Børn og affældige gamle, i alt henved halvt Hundrede Mennesker. Men denne Samfundsform er gaaet videre endnu til de moderretslige Folkeslag i Syd-Indien, Bag-Indien og Syd-Kina, saa at man f. Eks. hos Dravidaerne kan tale om virkelig moderretslige Storfamiljer.

Hermed kommer vi da til Spørgsmaalet om, hvordan Slægtskabet regnes. Vi har allerede tidligere nævnt, at hos de lavest staaende Stammer opfattes det nærmest som lige paa Faderens og Moderens Side, altsaa ikke stort anderledes end hos os selv. I Praksis bliver dog et saadant System temmelig hurtigt uoverskueligt; ikke alle har jo saa god Hukommelse som den trøndske Bondekone, der havde Rede paa sit Forhold til 124 Slægtninge. Hvis Overblikket ikke skal gaa tabt, naar man kommer ud over de nærmeste Led, maa man træffe et Valg. Selv om vi regner med Slægtskab til bægge Sider, er det dog strengt

taget ikke helt ligeligt. Paa eet Punkt er der en umiskendelig Tilbøjelighed til Faderret, idet Hustruen og Børnene fører Mandens Slægtsnavn. Endnu tydeligere træder Ensidigheden frem ved Nedarvning af Adelstitler og Kongeværdighed. Paa lavere Kulturtrin, hvor Ætten udadtil staar sammen som en Enhed og ofte bærer Ansvar for hver enkelt af dens Medlemmers Handlinger, er Slægtskabet af langt større Betydning, og med den Hang til Overdrivelse, der saa tit udmærker primitive Folk, er Linjerne da trukket anderledes skarpt op: enten hersker Mandslinjen eller Kvindelinjen, og med den Linje, der herved ikke kommer i Betragtning, har man overhovedet ingen Forbindelse; en Mand i et moderretsligt Samfund er bogstavelig talt fremmed over for sine egne Børn, men føler sig til Gengæld nøje knyttet til Søsterbørnene.

Mellem Slægtregnskabet og Erhvervet er der aabenbart fra først af en temmelig nøje Sammenhæng. I grove Træk — men der er naturligvis i Tidens Løb kommet mange Undtagelser — kan man sige, at Faderret er fremherskende, hvor Mandens Erhverv er det bærende, altsaa hos Jægere, Nomader og Helagerbrugere, mens Moderret fortrinsvis forekommer hos Halvagerbrugere, hos hvilke Kvindernes Arbejde udgør en Hovedfaktor i Næringslivet. Det er da næppe heller tilfældigt, at et ældgammelt Tyngdepunkt for Moderret synes at ligge i Syd-Asien, hvor den primitive Planteavls Vugge formodentlig har staaet, i hvert Fald for den gamle Verdens vedkommende. Moderret hersker endnu mange Steder i det sydlige Indien, paa Ceylon, i Bag-Indien og hos Minangkabau-Malajerne paa Sumatra, og der er tydelige Spor af den baade i Tibet, Syd-Kina og paa mange indonesiske Øer. Selv naar man her ellers er gaaet over til Faderret, skinner Kvindelinjen i visse Tilfælde igennem; i nogle indiske Kaster er det saaledes Skik i sønneløse Familjer, at en Datter indvies til et af Tempellerne, hvorefter hun kan udføre de Begravelsesritualer, der normalt kun tilkommer Sønnerne, og selv naar hun gifter sig, bliver hun boende hos sin Fader, hvis Navn hendes Børn da bærer.

Fra Indien Vestpaa strakte sig tidligere et stort, moderretsligt Omraade over Iran og Lille-Asien til Syd-Europa saavel som over det sydlige Arabien til Nord-Afrika. Herodot undrede sig jo over Moderretten hos Lykerne; men meget tyder paa, at den ogsaa andre Steder i Middelhavs-Landene har været almindelig før det store, indo-

evropæiske Fremstød; et Vidnesbyrd herom er bl. a. Dyrkelsen af »den store Gudinde« og de sikkert dertil knyttede Marmoridoler paa Kykladerne fra ældre minoisk Tid i det 3. Aartusinde f. Chr. Endnu er der Spor af Moderret baade hos Berbere og Tuareger, og den arabiske Historiker Maqrizî, der levede omkring

Fig. 6. Kvindefigur af Marmor. Fra Amorgos, 3. Aartusind f. Chr. (Nationalmuseum).

1400, skildrer Bedjaerne i Nubien som moderrettslige. I øvrigt udgør det sydlige Congo og Guinea-Kysten nu til Dags Moderrettens Højborg i Afrika; men en Række moderrettslige Stammer i Zambesi-Egnene lader formode, at den her fortrinsvis er trængt frem fra Kysterne af det Indiske Ocean. Ogsaa i den sorte Verdensdel er der for Resten opstaaet mærkelige Kompromisdannelser mellem de to Slægtslinjer. Saaledes er baade Hereroerne i Sydvest-Afrika, Ashantierne paa Guinea-Kysten og Yakö-Stammen i Nigeria delt saavel i fader- som moderrettslige Ætter, og Arvereglerne er derfor ikke blot yderst indviklede, men tillige Roden til idelig Kiv; Hovedregelen hos Ashantierne er f. Eks., at »Blod«, Titler og fast Ejendom nedarves i Kvindelinen, mens de fædrene Aners Aander, Kulten, Totemmærkerne og Løsøret følger Mandslinjen.

Hvis vi nu vender tilbage til Syd-Asien og derfra forfølger Moderrettens Udbredelse over Oceanien og Avstralien, finder vi den dels mere eller mindre tydeligt i Mikronesien, dels i udpræget Form i det østlige Melanesien. I Avstralien er Forholdene ret ejendommelige. I Hovedsagen er hele

den østlige og sydlige Del af Fastlandet moderrettslig, den nordlige og vestlige faderrettslig; men dette gælder kun Inddelingen i de saakaldte Ægteskabsgrupper (om hvilke mere nedenfor), mens derimod Retten til Jagtmarkerne altid følger Mandslinjen. I Forbindelse med den Omstændighed, at Ægteskabsgrupper mangler hos forskellige Smaastammer i de mest afsides Kystegne mod Sydøst, tyder dette paa, at Moderretten paa et vist Tidspunkt er indført udefra, hvad der jo ogsaa falder i Traad med, at den egentlig hører hjemme hos

Agerbrugere, men saa engang endnu senere selv paany har maattet vige for Faderret mod Nord og Vest.

Endelig har Moderretten ogsaa bredt sig fra Syd-Asien mod Nord langs Stillehavets Kyster, hvor der er utvetydige Rester af den f. Eks. paa Kamtjatka, og derfra videre over Bering-Strædet. I Nord-Amerika er der ikke mindre end tre Brændpunkter for dens Udbredelse, nemlig den nordlige Nordvestkyst, Puebloegnene mod Sydvest samt de sydøstlige Forenede Stater med Udløbere helt op til Irokeserne ved de store Søer og Sioux-Stammerne ved Missouri. I Mellem- og Syd-Amerika synes Moderretten især at forekomme hos nogle af de mindre Kulturfolk i det sydlige México, hos Chibchaerne i Colombia samt en Række Stammer i Amazon-Landet og El Gran Chaco, hvor den bl. a. gør sig stærkt gældende hos Arowakerne og i Følge Max Schmidt har været et virksomt Hjælpemiddel ved deres Fremtrængen og Indlemmelse af andre Stammer.

Slægtskabets Art kommer til Udtryk i de forskellige Slægtskabsbetegnelser, som derfor har lige saa stor kulturhistorisk som sproglig Interesse. Vi er vant til at betragte vort eget Slægtskabssystem som det eneste »naturlige«; men lidt Eftertanke vil snart gøre det indlysende, at der i Virkeligheden er næsten ubegrænsede Muligheder for Betegnelser, der er nøjagtig lige saa fornuftige. Man kan, som vi i Regelen gør det, lægge Hovedvægten paa, om der foreligger Blodslægtskab eller Svogerskab, om der er Tale om forskellige Slægtled, om Slægtningen tilhører det ene eller det andet Køn o. s. v.; i et Ord som »Fader« ligger f. Eks. alle disse Hensyn gemt. Men man kan selvfølgelig med ganske samme Ret indtage andre Synspunkter; det er Tilfældet med det eskimoiske *angajooq*, d. v. s. en ældre Sødskende af samme Køn som den, der taler, altsaa en Kvindes ældre Søster eller en Mands ældre Broder.

Morgan, som først af alle fæstede Opmærksomheden paa den rige Arbejdsmark, Slægtskabsbetegnelserne udgør for Kulturforskningen, skelnede mellem beskrivende og klassificerende Systemer. Vort eget skulde høre til den først nævnte Slags; i de andre kalder man derimod en større Gruppe Personer med samme Navn, selv om de efter vor Mening staar i helt forskelligt Slægtskabsforhold til den talende. Mens vi i de indo-evropæiske Sprog med Ordet Fader mener en ganske be-

stemt Person, findes der saaledes paa Hawaii overhovedet ikke nogen tilsvarende Betegnelse, men et Ord, som omfatter samtlige mandlige Slægtninge af Faderens Generation. I Virkeligheden er der dog slet ikke den skarpe Grænse mellem Systemerne, som Morgan trækker. Saa at sige alle Sprog har Betegnelser af bægge Slags, selv naar der er Overvægt til den ene eller den anden Side; »Onkel« kan være baade Farbroder, Morbroder, Fasters Mand og Mosters Mand og er derfor i Grunden klassificerende. I Stedet for at fortsætte med Morgans banebrydende, men ufyldestgørende Inddeling har Nutidens Etnologer opstillet i det mindste fire Grundregler, efter hvilke Betegnelserne dannes. Først er der Gensidighedsprincippet, i Følge hvilket f. Eks. en Mand og hans Barnebarn tiltaler hinanden med samme Ord. Det forekommer bl. a. i Avstralien, men ingen Steder rent. En anden Mulighed er den, at Slægten saa at sige deles »paa langs«, saa at Betegnelserne bliver ens inden for samme Linje, altsaa for Farbroderen og hans Sønner o. s. v. Inddelingen kan naturligvis ogsaa foretages »paa tværs«, hvorved der sker en tredje Klassificering, nemlig efter de enkelte Slægtled; efter dette Princip omfatter samme Betegnelse baade Faderens Brødre og hans Fætre. Det fjerde og sidste Princip er for saa vidt kun en Udvidelse af det foregaaende, som Betegnelsen her er udstrakt til samtlige Slægtninge inden for samme Generation; denne Form findes hyppigt i Polynesian og Mikronesien og blev fejlagtigt tydet af Morgan som Vidnesbyrd om tidligere Gruppeægteskab.

I Virkeligheden er Udviklingen snarere gaet den modsatte Vej, fra de strengt begrænsede til de mere og mere omfattende Betegnelser ganske som andre Udviklingsrækker i Sproget, hvor man begynder med vidt forskellige Ordstammer og ender med det almene (f. Eks. for de tidligste Husdyrs vedkommende: Ko, Tyr, Stud, Okse, Kvie, Kalv o. s. v.). En saadan Udvidelse af Begrebet kan skyldes mange Forhold. Allerede ved Omtalen af Gruppeægteskabet blev det nævnt, at det klassificerende System undertiden kunde føres tilbage til en ren Formssag. Ligesom en gammel Ægtemand hos os kan forfalde til at kalde sin Kone for »Mo'r«, bruger visse Melanesiere Ordet »Søster« om deres Kones Søstre, men vel at mærke anvender de det b l a n d t K v i n d e r n e gængse Ord. I samme Retning virker forskellige Ægteskabsskikke. Hvor Levirat og Sororat er gaet over til at blive faste Institutioner, er der Mulighed for, at Farbrødre og Mostre kommer

til at træde i Forældres Sted, og at Sødskendebørn derved bliver Sødskende, mens Nevøer og Niecer indtager Børnens Plads. Naar saa yderligere dertil kommer Sædvaner som Ægteskab mellem Kryds-sødskendebørn eller andre Slægtninge, er der rige Muligheder for de mest forvirrende Sammenstillinger, skønt de ved nærmere Eftersyn viser sig at være fuldstændig logisk rigtige. Blot et enkelt Eksempel hentet fra en af Ny Hebriderne i Melanesien! Her anvender en Mand, formodentlig som Følge af Leviratet, samme Ord for Datter og Broderdatter, og desuden hersker den Skik, at han helst skal vælge sin Kone blandt sine Brøders Datterdøtre. Og hvad bliver den sproglige Følge deraf? At samme Ord, som allerede i Forvejen betyder Datter og Broderdatter, nu ogsaa benyttes om Svigermoderen, at Svigersøn bliver det samme som Svigerfader, og Svogre sidestilles med Dattersønner! Dette indeholder en ganske nyttig Advarsel mod altid at af-færdige Naturfolkenes Tankegang som »ulogisk«, saa snart man møder noget i deres Kultur, som ikke lader sig forklare ved første Øjekast.

Ikke sjældent kræver Sæd og Skik, at visse Medlemmer af Slægten iagttager en bestemt, hævdvunden Holdning over for hverandre. Saadan er der tit en nær Forbindelse mellem Morbroderen og hans Søsterbørn, et Forhold, der i den etnografiske Litteratur beskrives som Avunkulat (af Latin *avunculus* = Onkel). Bl. a. tager han sig ofte af deres Opdragelse, hjælper dem, naar de kommer i Knibe o. s. v. At dette er særligt fremtrædende i Stammer med Moderret, siger sig selv, for i saadanne Tilfælde er Morbroderen selvfølgelig Børnens nærmeste, mandlige Slægtning. Avunkulat forekommer imidlertid ogsaa hos faderretslige Folkeslag, og det gaar ikke at betragte dette uden videre som Lævn fra tidligere, matriarkalske Tilstande; bl. a. kan det jo spille en Rolle, at saa længe en Kvinde forbliver ugift, er Brødrene hendes nærmeste Tilflugt, og dette overføres let senere ogsaa paa hendes Børn. Til idel Glæde for Morbroderen er Forholdet nu ikke altid. Det fremgaar tydeligt af de Forrettigheder, som hans kære Søstersønner nogle Steder har forstaaet at sikre sig — Forrettigheder, som ikke blot ytrer sig i Form af en mildest talt respektløs Tiltale, men ogsaa fører til, at de mere eller mindre betragter hans Ejendom som deres egen. Højdepunktet heraf er vel nok *vasu*-Institutionen paa Fiji og i det vestlige Polynesien. *Vasu* betyder Søstersøn. Kongens Søstersøn

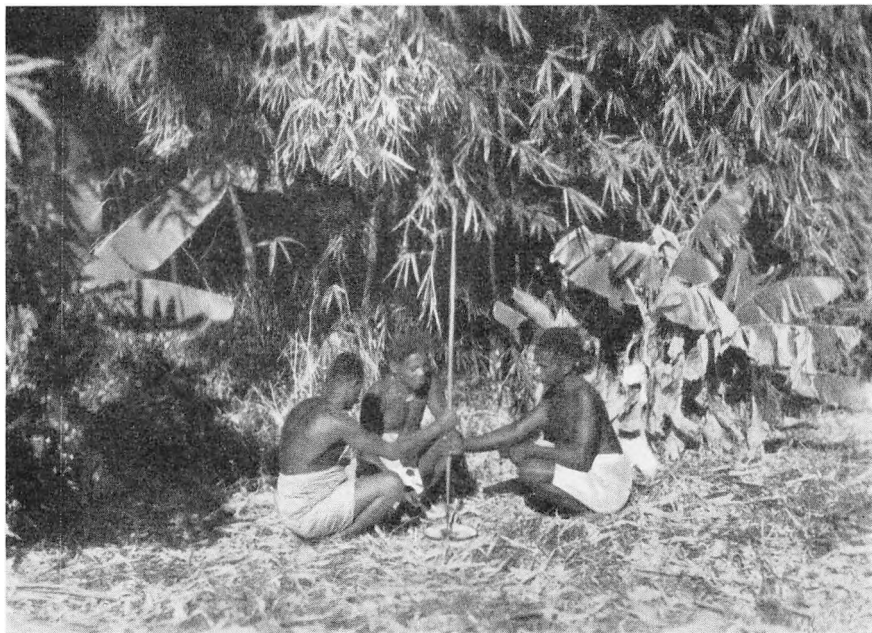

Fig. 7. Bara-Mænd indgaar Blodbroderskab, Madagascar. Imellem dem sidder Medicinmanden.
(P. Fejøs fot.).

har her Lov til uden videre at tilegne sig baade sin Morbroders og hans undergivnes Ejendom alene med Undtagelse af hans Kvinder, Huse og Jord. Da nu Kongens Søstre som Regel er indgiftet i Højadelen, kan *vasu*'en saaledes som dennes Talsmand danne en Modvægt mod Kongens Interesser; men det kan unægtelig ogsaa ske, at Morbroder og Søstersøn i skøn Forening benytter sig af den førstnævntes Stilling til en skaanselsløs Udplyndring af det menige Folk.

Et lignende, omend ikke slet saa yderliggaaende Forhold kan man ogsaa træffe mellem andre Personer, ja undertiden behøver de aldeles ikke at være i virkelig Slægt med hinanden (*joking relationship*, som det kaldes i den angelsachsiske Etnologi). Hyppigt træffer man det mellem Krydssødskendebørn, som saa har Lov til de mest nærgaaende, gensidige Drillerier, uden at nogen af Parterne tør vise sig fornærmet. Det stik modsatte gælder derimod lige saa ofte Parallelsødskendebørn. Ikke blot er i saadanne Tilfælde Ægteskab mellem dem strengt forbudt, men Tonen i deres indbyrdes Samkvem kan kun kendetegnes som det mest gennemførte Snærperi. Det kan gaa saa vidt, at de over-

hovedet skal undgaa hinanden saa meget som muligt. Det samme gælder undertiden Moder og Søn eller Sødskende af forskelligt Køn; men især er det Svigermoder og Svigersønner, der maa holde for. En mere eller mindre gennemført Undvigelse mellem disse to forekommer over store Dele af Jorden: adskillige Steder i Nord-Amerika, navnlig i California, i Syd-Indien, Indonesien, forskellige Øgrupper i Oceanien, nogle Steder i Avstralien og spredt om i Afrika. I Nord- og Central-Asien rammer Undvigelseskikken mest Svigerfader og Svigerdøtre. For Resten forekommer Undvigelsen saa at sige i alle Grader lige fra en vis høflig Reserverthed i det daglige Samvær til noget i Retning af Flugt, naar den anden Part nærmer sig. Hos Maiduerne i California er det f. Eks. forbudt Parterne at tale med hinanden eller spise i hinandens Selskab, men de skal blufærdigt vende Ansigtet bort og tildække det. Hos andre Stammer i samme Omraade maa de ikke engang række hinanden noget, kun tale til hinanden gennem en tredje Person o. s. v. Nogle Steder i Melanesien udstrækkes denne yderst besværlige Opførsel til at gælde samtlige Medlemmer af Ægtefællens eller Kærestens Slægt. Forbudene kan her blive saa mange og omfattende, at en ung Pige knap kan røre sig. Det er i øvrigt usikkert, hvad der ligger bag disse Skikke. Mest nærliggende er det at tænke sig, at man derved vil undgaa enhver Mistanke om eller Mulighed for Blodskamsforbindelser. Maaske kan de tillige være et Udslag af overdreven Tilbageholdenhed over for fremmede; men muligvis kan ogsaa andre Synsmaader have ført til samme Resultat. Det kan ikke betragtes som afgjort, at alle Former for Undvigelse har samme Oprindelse.

Det skal endnu kun tilføjes, at fremmede under visse Omstændigheder kan optages i Slægten. Ved Blodblanding, Navnebytning o. l. kan man indgaa et Broderskab, der er lige saa bindende, som stammede det fra Fødselen. Adoption er ogsaa velkendt blandt Naturfolkene; eskimoiske Ægtepar tager tit et Spædbarn til sig og opdrager det som sit eget, og hos Irokeserne kunde en Æt, der var stærkt svækket i Krig, bøde paa Tabet ved Adoption af Krigsfanger, der siden nød samme Ret som alle andre Medlemmer af Stammen.

ÆT, TOTEMGRUPPE OG TVEKLASSESYSTEM

Som vi veed, er Blod aldrig saa tyndt, det er dog tykkere end Vand. Dette Ord er kun et blandt mange Vidnesbyrd om de stærke Baand, som oprindelig knyttede Slægten sammen inden for de nordiske Folk. Næsten overalt paa Jorden staar man over for den samme Foreteelse. Naar man først er kommet op over det laveste Kulturtrin, hvor den snævrere Familjekres og Horden er de eneste Samfundsdannelser, men paa den anden Side endnu ikke har hævet sig til større politiske Sammenslutninger, er det Slægten eller Ætten, inden for hvis Rammer Livet udfolder sig. Maaske kan Mindet om det egentlige Blodsforhold mellem de enkelte Medlemmer svinde ind til en ganske vag Følelse, efterhaanden som Slægten vokser op til en vidt ompændende Æt, maaske kan Ætten selv blive en politisk Faktor som de skotske og irske Klaner; men Hovedsagen, det ubrydelige Sammenhold, bevarer trofast Ættens Karakter gennem alle Omskiftelser. Saadan møder vi den ogsaa i Hellas og Rom, og paa samme Grundlag er de tyrkiske og mongolske Nomadefolks Samfund bygget op. Intetsteds gjorde den sig dog stærkere gældende end i det gamle Kina, hvor Ættens Medlemmer i eet og alt stod Last og Brast med hverandre, opretholdt Lov og Orden indadtil og var ansvarlig for hver enkelt udadtil, sørgede for fælles Undervisning og gensidig Understøttelse, tog Vare paa Forfædre dyrkelsen o. s. v. Baade de tyrkiske, mongolske og kinesiske Ætter er tillige eksogame. Meget ofte hviler Ejendomsretten til Agerland hos Ætten som Helhed og ikke hos den enkelte, der kun sidder inde med Brugsretten, noget som selvsagt har ført til adskillig Misforstaaelse og Strid i den evropæiske Koloniserings Historie. Hos Nordvest-Indianerne, der er Jægere og Fiskere og derfor ikke stærkt interesserede i Jord, omfatter Ættens Ejendom først og fremmest Titler, Vaabenmærker og Forret til at udføre særlige Ceremonier, og hos de kvægavlende Todaer i Indien er det visse reli-

giøse Rettigheder i Forbindelse med Kvægets Pasning og Malkning, som er knyttet til Ætterne.

Sin uhyre store Betydning baade i samfundsmæssig og religiøs Henseende har Ætten dog især faaet ved, at den er smæltet sammen dels med den ensidige

Slægtsopfattelse, der lægger sig for Dagen i en gennemført Fader- eller Moderret, dels med den mærkelige og endnu noget gaadefulde Foreteelse, der kaldes Totemisme. Den først nævnte har vi allerede haft Lejlighed til at lære

at kende; det er derfor den sidst nævnte, vi nu vender os imod. Betegnelsen Totemisme er afledet af *ototeman*, et Ord fra Ojibwa-Indianerne ved Lake Superior, der nærmest kan oversættes med »hans Sødskende-Æt«. Saadan som det nu bruges i Etnologien, udtrykker det den Opfattelse, at der bestaar en mystisk Sammenhæng mellem en Gruppe Personer paa den ene Side og et Dyr, sjældnere en Plante eller et Naturfænomen som Sol, Vind e. l. paa den anden. Dog er det ikke en Forbindelse med et Dyr- eller Plante i n d i v i d, men med A r t e n som saadan, ikke en bestemt Ulv, men U l v e n eller »alt-det-Ulv-der-er«, som Kipling vilde sige. Meget ofte betegnes Totemgruppen som en Klan*; til Forsvar herfor kan siges, at Æt og Totem-

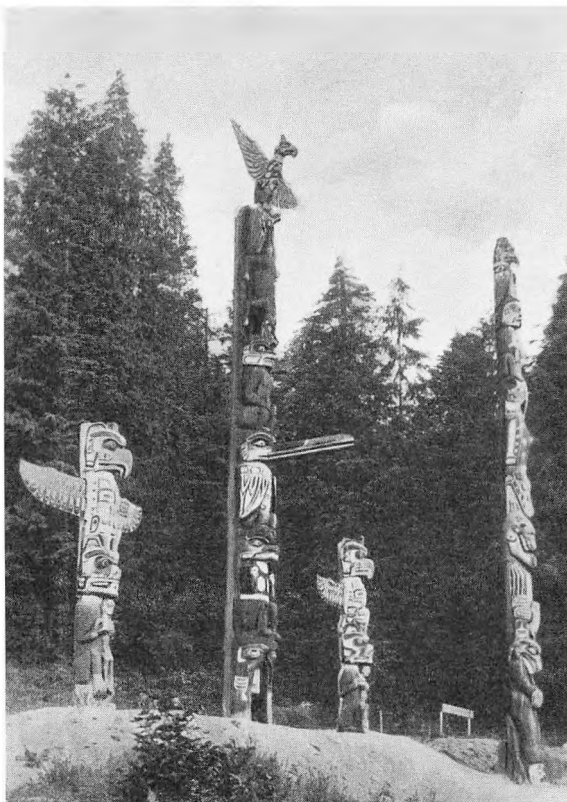

Fig. 8. Vaabenstøtter fra Kwakiutl-Indianerne, Vancouver. (Fot.)

* Ældre, amerikanske Etnologers Forsøg paa at gennemføre Klan som Betegnelse for den moderretslige og det latinske *gens* for den faderretslige Gruppe er derimod aldrig trængt igennem.

gruppe virkelig i uhyre stor Udstrækning falder sammen; men det er ingenlunde altid saadan, saa at man i Virkeligheden gør bedst i at undgaa Ordet Klan i denne Forbindelse.

Totemismen er vidt udbredt i Amerika, som Regel dog her i Forbindelse med den senere omtalte Stammetvedeling. Vi træffer Spor af den paa Nordvestkysten, og mere udpræget optræder den i de østlige Forenede Stater (med Udløbere til det sydlige Canada og Prærien) samt i Pueblo-Området. For de gamle, amerikanske Kulturlandes vedkommende ligger Forholdet ret uklart; men meget taler for, at totemistiske Forestillinger har hersket i det mindste i Perú. Ogsaa i Amazon-Landet findes en Del totemistiske Stammer. I Asien er Totemismen nu til Dags hovedsagelig indskrænket til Naturfolkene: Ostjakker, Voguler og Giljakker i Sibirien, en Del af de mindre civiliserede Stammer i Syd-Asien o. s. v. I Indien er den aabenbart ældgammel og har holdt sig i store Dele af det centrale og østlige. Desuden har den fast Fod i Avstralien og store Dele af Melanesien, Ny Guinea medregnet. I Afrika har endelig Totemismen sin Hovedudbredelse i Sudan, Nord-Congo og visse Dele af Øst- og Syd-Afrika; højst sandsynligt forekom den ogsaa i det førdynastiske Ægypten.

Tallet af Totemgrupper inden for en Stamme er naturligvis yderst forskelligt. Ojibwa-Indianerne vedkender sig bl. a. følgende, som bliver nedarvede i Mandslinjen: Trane, Lom, Ørn, Maage, Høg, Krage, Bjørn, Ren, Elg, Ulv, Bæver, Odder, Vaskebjørn, Stinkdyr, Egern, Skildpadde, Stør, Gedde og Malle — altsaa et skønsomt Udvalg af deres Hjemstavns Dyreverden, hvortil endnu kommer et Par mere tvivlsomme som Birkebark og Halvmaane. Disse Grupper er tillige eksogame og fejrer sammen særlige Fester, ved hvilke Medlemmerne maler sig med Gruppens særegne Mønstre. Over for sit Totemdyr viser man Ærefrygt; men denne gaar dog ikke saa vidt, at man ikke nok tør dræbe det efter en passende Undskyldning.

Hos andre Folkeslag er Forbindelsen mellem Individ og Totem imidlertid langt nøjere. Man tror at nedstamme fra det, og hvis det er et Dyr, er det paa det strengeste forbudt at dræbe og spise det, ja man gør sig ligefrem til eet med Totemdyret; en Mand, der tilhører Bjørnegruppen, er en Bjørn, og Bjørnen er ham en vældig Støtte i alskens Nød og Fare. I Afrika opfattes Totemdyret sjældnere som den egentlige Stamfader, men derimod som dennes Hjælper, og efter Døden for-

vandles man ofte selv til sit Totem. Naar en af de centralafrikanske Pygmæer ligger paa sit yderste, bøjer Sønnen sig over hans Mund for at opfange det sidste Suk; paa denne Maade optager han i sig en Del af den døendes »Kraft«, mens en anden Del gaar over i Totemdyret.

Som Følge af den mystiske Forbindelse med sit Totem ejer man ogsaa en magisk Indflydelse over det. Derfor er det, at Tordengruppen hos Ponka-Indianerne paa Prærien leder Tordenkulten, og at Bisongrupperne ordner Bisonjagten. Ganske tilsvarende Forhold træffes i Avstralien, hvor Regngruppens Medlemmer ved Tørtidens Slutning fremkalder den længselsfuldt imødesete Nedbør ved forskellige Ceremonier, mens Larvemændene ved deres Trolddom udvirker Formering af et vist Insekt, hvis Larver er et yndet Fødemiddel; siddende i en hellig Klippehule stryger de ærbødigt en stor Sten, som forestiller Insektet, idet de samtidigt afsynger en Hymne til dets Pris og opfordrer det kraftigt til at lægge Æg; senere kryber de gennem en særligt opført Løvhytte for paa denne Maade at udvirke, at Pupperne sprænger deres Hylstre. Lignende Ceremonier udføres af de andre Totemgrupper: Emumændene efterligner Emuernes Bevægelser, mens de bærer Hovedtøjer, som forestiller Fuglenes lange Halse og smaa Hoveder, Hundemændene kravler paa alle fire og hyler som Hunde o. s. v. I mange Tilfælde har Totemismen saaledes faaet en udpræget erhvervsmæssig Baggrund. Et legemligt Udtryk for den magiske Forbindelse mellem Gruppen og dens Totem og Stamfader er den saakaldte *tjurunga* eller *churinga*, der har Form som et af de hellige Svingtræer, men ofte laves af Sten.

I det hele taget viser det sig ved nøjere Eftersyn, at Totemismen rundt om paa Jorden optræder i mangfoldige Skikkelser. F. Eks. er det ikke altid nok med eet Totem. Saaledes har man paa Fiji uvægerligt baade et Dyr og et Træ, hos nogle Stammer i Britisk Ny Guinea en Fugl, en Fisk og en Slange. Paa den anden Side er der adskillige Hyrdestammer i Afrika, hvis Totem ikke er en hel Dyreart, men ind-

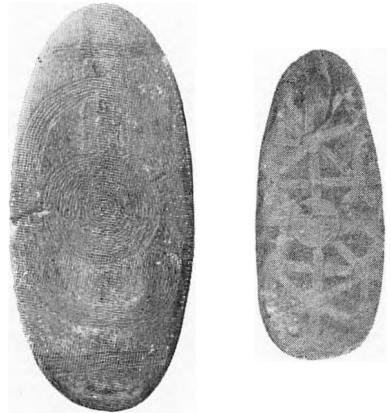

Fig. 9. Tjurunga-Sten fra Aranta-Stammen, Central-Avstralien. (Nationalmuseet).

skrænker sig til en særlig Del af denne, f. Eks. Okser med en bestemt Farve eller en vis Form for Horn («Deltotem»). Dertil kommer yderligere saadanne mærkelige Foreteelser som Individualtotemisme, Kønstotemisme og Stammetotemisme, hvor Forbindelsen gælder enkelte Individier, samtlige Stammemedlemmer af samme Køn eller endog hele Stammer — alt sammen noget, hvis Sammenhæng med den ægte Totemisme vel nok er temmelig tvivlsom, men som dog muligvis kan bidrage til at kaste Lys over dens Oprindelse, hvorom mere nedenfor.

Som nævnt falder Æt og Totemgruppe i de fleste Tilfælde sammen; men yderst vigtigt for den rette Forstaaelse er det, at dette dog ikke altid er Tilfældet. Ligesom der er Ætter uden Totemisme, f. Eks. hos Indo-Europæerne og de tyrkiske og mongolske Stammer, er der Totemgrupper uden Æt karakter. Vi træffer dem bl. a. hos de ofte omtalte Arantaer og Loritjaer i Central-Australien. Gennem Faderen er det ved Barnets Fødsel fastlagt, til hvilken af de eksogame Grupper inden for Stammen det skal høre. Derimod bliver dets Totem bestemt paa en højst mærkelig Maade, som intet har med Afstamningen af gøre. Man tror, at Totemgruppernes Stamfædre er knyttet til forskellige iøjnefaldende Træer, Klippeblokke eller Vandhuller, hvor de ufødte Børns Sjæle opholder sig. Naar nu en frugsommelig Kvinde mærker Fosteret røre sig, mens hun er i Nærheden af et saadant Sted, er det den almindelige Tro, at Barnesjælen i dette Øjeblik tager Bolig i hendes Liv, og Barnet kommer da efter Fødselen til at tilhøre den Totemgruppe, der er forbundet med Stedet. Paa denne Maade kan en Sødskendeflok være delt mellem alle mulige Grupper. I Bangala-Stammen ved Congos mellemste Løb er Ætten heller ikke afgørende for Totemgruppen. En gift Kone maa der overholde baade sin Mands og sine egne Totemregler, og paa samme Vis maa Smaabørn overholde bægge Forældrenes, indtil den Dag kommer, da et Familjeraad afgør, hvilken af Grupperne de herefterdags skal tilhøre.

For at naa til Bunds i Totemismens Problem, bliver det imidlertid nødvendigt først at kaste et Blik paa andre Forhold. Vi er nemlig endnu ikke naaet til Vejs Ende med de Kategorier, som deler de primitive Samfund og bestemmer Ægteskabsreglerne. I det centrale California lever en lille Indianerstamme, Miwok. Den kender hverken til Indde-

ling i Ætter eller egentlig Totemisme; men i dens Øjne er hele Verden tvedelt. Bjørne, Skovskader, Stjærner og Fjerprydelser har for den hjemme paa Tilværelsens »Landside«, mens Hjorte, Skildpadder, Sommerfugle og Fodbolde lige saa uvægerligt hører til paa »Vandsiden«. Dette staar i nær Sammenhæng med en Grundregel, som deler Stammen i to arvelige, eksogame Halvdele. Heller ikke de mere fremskredne Stammer paa den nordlige Nordvestkyst, Eyak, Tlingit og Haida, har nogen Totemisme i egentlig Forstand. Derimod er Inddelingen i Ætter strengt gennemført paa den Maade, at de samles i to eksogame Stammehælfter, der her hedder Ravne og Ulve (eller Ørne). Undersøger vi saa Forholdene hos de ægte totemistiske Stammer baade i Nord- og Syd-Amerika, finder vi næsten allevegne, hvor der overhovedet foreligger tilstrækkelige Oplysninger, at ogsaa Totemgrupperne falder i to Klasser, og ikke nok med det, overalt udtrykkes der i disse Navne en tilsvarende Modsætning som hos Miwok- og Nordvest-Indianerne: Pattedyr og Fugle, Sommer og Vinter, op og ned o. s. v.

Mærkeligt er det nu i Melanesien og Avstralien at genfinde noget, som i høj Grad minder om dette Tvedelingssystem. Her er den ene Klasse ofte forbundet med Nymaanen, den anden med Fuldmaanen, for saa vidt de da ikke — som i store Dele af Avstralien — ganske mangler Navne. Et ejendommeligt avstralsk Træk er det desuden, at Tvedelingen i talrige Tilfælde er ført et eller to Skridt videre. I Virkeligheden træffes den nemlig kun ren i de sydlige Dele af Fastlandet, mens der ellers forekommer en Firdeling, ja i store Omraader af det centrale Omraade tilmed en Ottedeling af Stammerne. Samtidigt er Arvegangen ikke længere den simple fra Fader eller Moder til Børn, men indirekte, hvad der naturligvis ikke gør Forholdene lettere at overskue. I Kamilaroi-Stammen findes f. Eks. de to Hovedgrupper *dilbi* og *kupathin* henholdsvis med Underafdelingerne *muri* og *kubi* samt *ipai* og *kumbo*. En *muri*-Mand maa kun gifte sig med en *kumbo*-Kvinde, og Børnene

Fig. 10.

tilhører nok deres Moders Hovedgruppe, altsaa i dette Tilfælde *kupathin*, men den anden Underafdeling, *ipai*.

Disse for os saa fremmedartede Samfundsindretninger, Ætvæsen, Totemisme og Stammetvedeling, præger en lang Række primitive Kultureer. Hører de nu sammen, saa at de kun er forskellige Sider af samme Sag? Eller er de væsensforskellige? Hvordan er de i det hele taget opstaaet? Vi skulde nu have nogle af Forudsætningerne for at løse disse Spørgsmaal. At de alle skulde være rundet af samme Rod, er ikke meget sandsynligt, selv om deres Udbredelse nu i maaske de fleste Tilfælde dækker hinanden. Vi har allerede set, at Ætten udgør Kærnen baade i de indo-evropæiske, tyrkiske, kinesiske o. a. Samfund, uden at der i dem kan paavises hverken Totemisme eller Tveklasesystem. Mange Smaastammer spredt om i Afrika, California, paa Ny Guinea o. s. v. frembyder et lignende Billede. Der er ogsaa viist Tilfælde af Totemisme uden for Æt- og Tveklasedelingen i Australien, og flere Eksempler fra andre Steder i Verden kunde tilføjes. Endelig finder man, at ogsaa Tveklasesystemet kan staa paa egne Ben. Saadan forholder det sig hos Pueblo-Indianerne ved Rio Grande i New Mexico, hos enkelte Algonkin-Stammer i Mississippis Opland og hos nogle Eskimo-Grupper, hos hvilke Tvedelingen blot har ceremoniel Betydning og ikke berører Ægteskab og Afstamning. Bororó-Indianerne i Central-Brasilien har to og Canellaerne i Nordøst-Brasilien ikke mindre end fire indbyrdes uafhængige Tvedelingsystemer, af hvilke kun det ene er eksogamt, mens de andre udelukkende staa i Forbindelse med Ordningen af Ceremonier o. l. Endelig kan der ogsaa henvises til, at Melanesierne paa Wogeo, en af Smaaøerne ud for Ny Guineas Nordkyst, foruden at være delt i faderretslige Ætter paa tværs deraf har et moderretsligt Tveklasesystem.

De omtalte Samfundsindretningers Selvstændighed gør det paa en Maade lettere at komme paa det rene med deres Oprindelse, fordi de nu kan studeres hver for sig; men i andre Henseender bliver Spørgsmaalet rigtignok kun mere indviklet derved, da det nu gælder om at faa fat paa det ejendommelige for hver enkelt af dem. Lettest stiller Sagen sig for Ætternes vedkommende. De er jo paa en Maade »naturlige« Dannelser, Udvidelser af Familie og Storfamilje til at omfatte

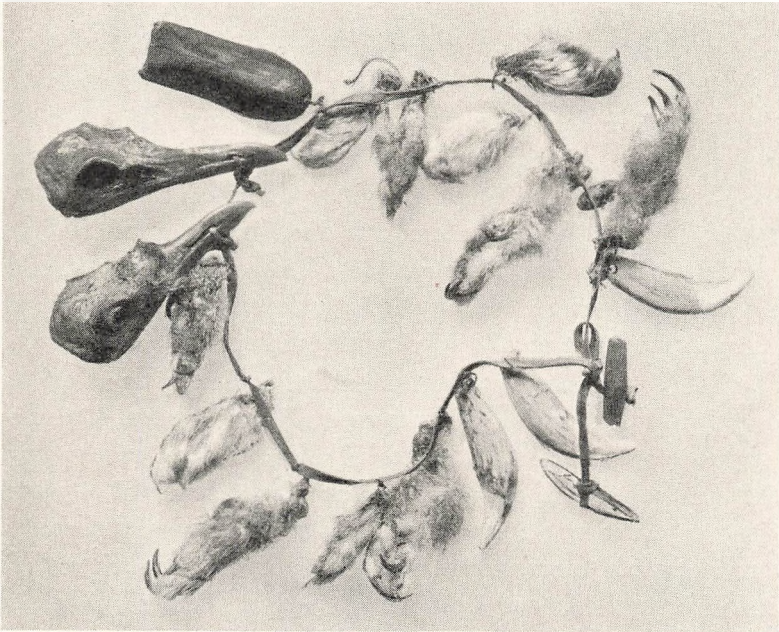

Fig. 11. Amuletbælte fra Netsilik-Eskimoerne, arktisk Canada. Det er baaret af en lille Fige, for at hendes fremtidige Børn skal faa følgende Egenskaber: Svanenæb, det bliver en Dreng; Bjørnetænder, han bliver fed; Uglekloer, han faar kraftige Næver; Rypefødder, bliver hurtig Løber; Maagehoveder, dygtig Fisker. (Nationalmuseet).

den hele Slægt i alle dens Forgreninger. I nær Sammenhæng dermed staar da ogsaa Ætternes Eksogami.

Totemforestillingerne er øjensynlig dybt rodfæstede i Jægerlivet; det er et tydeligt Fingerpeg, at Dyretotemer er langt de almindeligste alle- vegne paa Jorden. Mangehaande Forklaringer paa Totemismens Oprindelse er i øvrigt givet. Frazer har ikke mindre end tre, af hvilke han er blevet staaende ved den, der byggede paa Avstraliernes paastaede Uvidenhed om den naturlige Avling; men som vi har set, holder denne Forudsætning ikke Stik. Koppers ser paa Totemismen fra et erhvervsmæssigt Synspunkt, idet han opfatter Forbudet mod at spise Totemdyret som et Middel til at fremme Bytthandelen mellem de oprindeligt stedbundne Totemgrupper. Selv om han kan støtte sig til visse avstralske Forhold, lyder det dog ikke meget rimeligt som almen- gyldig Forklaring, ikke mindst fordi det helt taber af Syne det allervæsentligste, det mystiske Forbund mellem Dyr og Menneske.

Ogsaa Freud lægger Hovedvægten paa Spiseforbudet og kæder dette sammen med sin Oidipus-Roman (S. 29): da Sønnerne havde myrdet og ædt deres tyranniske Fader, afholdt de sig i deres Anger ikke alene fra hans Kvinder, men paalagde sig yderligere den Bod ikke at spise det Totem, som i deres Bevidsthed kom til at indtage Faderens Plads. Næppe ret mange Etnologer vil tage denne Teori alvorligt, som for Resten falder til Jorden allerede af den simple Grund, at Totemismen aldeles ikke hører hjemme paa Menneskeslægtens allerlaveste Trin. I een Ting har Freud dog Ret i Modsætning til Koppers, nemlig i at Grundproblemet er af psykologisk-religiøs Art.

Alt viser, at for det primitive Menneske er der ingen Kløft mellem ham og Dyret. Eskimoer og Nordvest-Indianere tror, at Dyrene mellem sig selv optræder i Menneskeskikkelse; mangen ensom Jæger er om Aftenen kommet til en fremmed Boplads, har overnattet og ved sin Afrejse næste Morgen opdaget, at han har gæstet Sæler eller Maager i Menneskeham. Mennesket ty'r derfor til Dyret som sin ældre Broder i sin Trang til Bistand under Livets Kamp. Mange afrikanske Jægerstammer, som ikke i og for sig ejer fuldt udviklede Totemforestillinger, viser Tilløb i denne Retning. Eskimoerne bærer som Amuletter bl. a. Dele af mange forskellige Dyr. Det er imidlertid ikke selve Uglekloen eller Ravnæbbet, som støtter og værner dem, men derimod Dyret, Arten som saadan; derfor kan de miste deres Amulet og alligevel nyde godt af dens Kraft. Alaska-Eskimoerne forbyder ovenikøbet Folk med samme Slags Amuletter at gifte sig med hinanden, fordi mange ens Amuletter paa samme Boplads vil svække deres Kraft. Dette er vel ikke Totemisme; men der ligger heri ligesom en Spire til den. Det samme gælder om mange Indianerstammers Tro paa Forbindelsen mellem den enkelte og den »Medicin«, som han under Faste og Paakaldelse erhverver sig i Ynglingealderen. Her som i Nord-Asien, Indonesien og andre Steder er der saaledes en virkelig Individualtotemisme. I andre Tilfælde føler en hel Stamme sig knyttet til et bestemt Dyr: Krokodillen hos mange Melanesiere, Tigreren hos forskellige Stammer i det sydøstlige Asien o. s. v.; her kan man med andre Ord tale om en Slags Stammetetemisme. I saadanne Forestillinger kan man sikkert se Tilløb til den ægte Gruppetotemisme.

Med Tveklassedelings Oprindelse kommer vi ud paa mere gængende Grund. Ligesom Totemismen afgjort er vokset frem af Jæger-

livet, skal Tveklasesystemet efter Schmidt og Koppers opfattes som et Led i den primitive, moderretslige Agerbrugskultur. Det lyder ikke urimeligt; men naar de forklarer det som en Følge af, at Ægtemanden, den omstrejfende Jæger, fra først af har staaet fremmed over for Kvinden som Samfundets fastboende Element, har man Lov til at spørge, hvordan dette kunde føre til en Tvedeling af Stammen i to Grupper, der hver for sig omfatter baade Mænd og Kvinder. Mrs. Seligman mener, at de skyldes et Forsøg paa at fastholde et Slægtskabsystem, der tager ligeligt Hensyn til alle Sider; men heller ikke denne Tydning er fyldestgørende. Den Omstændighed, at Grupperne tit er af rent ceremoniel Natur, naar de optræder alene, kunde maaske snarere give et Fingerpeg i Retning af deres Oprindelse.

Hvad der i første Linje gør Studiet af disse Samfundsindretninger saa vanskeligt, er det, at de næsten overalt er flydt sammen og optræder som en Helhed. Derved overføres let Træk fra den ene Foreteelse mekanisk til den anden. Vi beskriver f. Eks. det avstralske Stammedelingssystem som eksogamt; men i Virkeligheden er det, som Davidson har paavist, næppe eksogamt i sig selv, men kun som en nødvendig Følge af den almindelige, avstralske Regel at vælge bestemte Slægtninge til Ægtefæller. Yderligere indviklet bliver Billedet ved, at alle disse Foretelser formentlig har udbredt sig baade hver for sig og i forskellige Grader af Sammensmæltning. Det kan ikke være tilfældigt, at Totemforestillingerne f. Eks. hos Osage-Indianerne paa Nord-Amerikas Prærier og Iatmul-Stammen paa Ny Guinea Punkt for Punkt viser den nøjeste Overensstemmelse. Endelig maa vi ogsaa regne med, at totemistiske Forestillinger kan forbindes med ældre Inddelinger af helt anden Oprindelse. I første Del af dette Værk (S. 59) blev det nævnt, at Heiltsuk-Indianerne paa Amerikas Nordvestkyst havde optaget Tsimshian-Stammens Klannavne for deres gamle Lokalgrupper; ogsaa Sioux-Folkenes Totemgrupper bærer Præg af at være oprindelige Lokalgrupper. Man vil forstaa, at et stort Oprydnings- og Ordningsarbejde endnu staaer tilbage, før disse Sider af den primitive Samfundsordning ligger fuldt opklaret.

ALDESKLASSER OG HEMMELIGE SELSKABER

Køns- og Forældreinstinkterne, der som en rød Traad gaar gennem Slægtens Tilværelse, krydses og suppleres af Tilbøjeligheden til andre Former for Sammenslutning opbygget paa gensidig Medfølelse og Hjælp. Især lægger de sig tydeligt for Dagen inden for Mændenes Kres. Over for Kvindens dybe Familjefølelse staar her Mændenes uadventde Virkelyst og Hang til Sammenslutninger med deres Kønsfæller paa Grundlag af fælles Opgaver.

Et af de ydre Udtryk for Bopladsens eller Landsbyens Sammenhold er det fælles Mandshus, som hos talrige Naturfolk udgør Midtpunktet i de mandlige Beboeres Liv. Her tilbringer de ofte en stor Del af deres Dag og undertiden Natten med, her sysler de med deres indendørs Arbejder, snakker og ryger, raadslaar om vigtige Æmner, drøfter den sidste Sladderhistorie og afholder tillige ofte de religiøse Ceremonier, af hvilke Samfundets Ve og Vel afhænger. Fremmede Gæster modtages i Mandshuset og faar anvist Soveplads der, hvorimod det ofte er forment Kvinderne at komme inden for dets Vægge. Udadtil er der vel en betydelig Forskel mellem den mondæne Klub i Pall Mall med Marmorsøjler og Lænestole og Alaska-Eskimoernes jordklædte, ildelugtende *qazge* — men Aanden i dem er stort set den samme. Især faar Mandshuset afgørende Betydning for de unge, som endnu ikke er smedet i Ægteskabets Lænker, og det er derfor ikke vanskeligt at forstaa, at Mandshusene nogle Steder har faaet Karakter af særlige Ynglingehuse, hvor de unge Mænd ikke blot sover, men i det hele taget fører deres egen Husholdning, ikke mindst i løse Forbindelser med Landsbyens kvindelige Ungdom. En anden Udviklingslinje understreger derimod det afsluttede og hemmelighedsfulde, der hviler over disse Huse. De bliver da Tilflugtssteder for de hemmelige Selskaber, som under visse Forhold har slaet dybe Rødder i de primi-

tive Samfund. Noget skarpt Skel mellem de forskellige Afskygninger kan dog ikke gennemføres.

Hos mange Jægerstammer og især hos Halvagerbrugerne er det egentlige Mandshus vidt udbredt: i Oceanien, mange Steder i Indonesien og hos de lavest staaende Folk i For- og Bag-Indien, i Øst-Afrika og det vestlige Nord-Amerika fra Alaska til Pueblo-Egnene, endelig ogsaa hos en Del Stammer i Amazon-Landet. Spor af Mandshuset kan holde sig

langt op paa højere Kulturtrin; de hellenske Byers Raadhus (*lesbe*) har formodentlig sit Udspring i dette.

Den Sammenslutning af samtlige mandlige Medlemmer af Lejren eller Landsbyen, som genspejles i Mandshuset, spaltes uvilkaarligt let ud efter Alder. Paa den ene Side af de fuldvoksne, gifte Mænd staar de unge, som endnu ikke har stiftet eget Bo og ikke er fuldt indviet i Stammens Liv, og paa den anden Side de gamle Gubber, der — i hvert Fald saa længe de ikke er helt aflægs — i Kraft af deres Erfaring udøver en dyb Indflydelse paa alle Beslutninger og faktisk undertiden, f. Eks. i Avstralien, styrer Horden med Jærnhaand. Herfra er Udviklingen imidlertid ofte gaaet videre. Kun ved at gennemgaa seks forskellige Trin opnaar en Dieri-Dreng i Avstralien at blive fuldgyldigt Medlem af Samfundet. Naar han er fem—ti Aar gammel, gennembores hans Næseskillevæg. Et Par Aar senere bliver to af hans For-

Fig. 12. Mandshus fra Landsbyen Tambuanum ved Sepik-Floden, Ny Guinea. (Axel Møller fot.).

tænder slaæet ud. Siden foretages Omskæring og Artatovering, hvorved han erhverver Ret til at deltage i visse Totemceremonier, og Kro-
nen paa Værket sættes endelig med Subincisionen (jf. I S. 276). Paa
denne Maade er der opstaaet en Række Aldersklasser, hvis Medlem-
mer alle tilnærmelsesvis tilhører samme Slægtled, og som gaar paa
tværs af enhver Inddeling i Æt og Ægteskabsgruppe. Saadanne fin-
des mange Steder paa Jorden; hos Gallaer og visse Stammer i Abes-
sinien er de udviklet til et System af en Stivhed, som ligefrem nødven-
diggør allehaande Kunstgreb for at bringe dem i Overensstemmelse
med det levende Liv.

Meget udpræget er Aldersinddelingen ogsaa hos Masaierne i Øst-
Afrika. Det store Skel mellem Dreng og Yngling sættes her, som hos
saa mange Stammer i den sorte Verdensdel, ved Omskæringen. Denne
foretages under stor Højtidelighed engang om Aaret paa de halv-
voksne Drengene, der har naaet en passende Alder, og alle, der er ble-
vet omskaaret inden for et Tidsrum af fire eller fem Aar regnes for
at udgøre en Aldersklasse. De gennemgaar nu et Par Aars militær
Uddannelse og faar derved Ret til at bære Vaaben, Hovedtøjer af
Strudsfjer og tilsidst ogsaa særlige Skjoldemærker, som er Krigernes
Forret. De maa hverken ryge Tobak eller drikke Hirseøl, men skal
udelukkende leve af Kød, Mælk og Blod, som de faar ved at aare-
lade Okserne i de store Kvæghjorde. De maa heller ikke gifte sig,
men lever afsondret i Kriegerlejren sammen med deres Elskerinder. To
Aldersklasser tilsammen udgør Landets staaende Hær. Deres Kri-
ger- og Røverliv varer ved, til de naa'r henad de tredive; først da stif-
ter de Familje og træder dermed over i Forstærkningen, som kun ind-
kaldes i Tilfælde af Krig. De endnu ældre danner en Slags Landstorm,
der blot griber til Vaaben for at forsvare deres egen Hjemstavn.

En helt anden Aand hersker paa Banks-Øerne, en lille Øgruppe i
Melanesien Nord for Ny Hebriderne. Her er det ikke den stramme
Mandstugt, som gør Udslaget, men Pengene og — hvad der kommer
ud paa eet — Ejerens Forraad af overnaturlig Kraft, ved Hjælp af
hvilken han er i Stand til at skaffe Midlerne til Veje. Mændene i hver
Banks-Landsby er organiseret som et Selskab, *suqe*, med forskellige
Grader. Mandshuset er fælles for alle, men hver Klasse har sin Afde-
ling, og det gælder Livet, hvis nogen drister sig til at træde ind i en

anden, end den hans Klasse giver ham Adgang til. Betingelsen for Optagelse i Selskabet er Betaling i Form af Svin og Muslingepenge, og jo højere Graden er, des dyrere bliver det. Forskellen paa Klasserne er derfor ikke Alder, men Velstand. Saa at sige alle sørger dog for at komme ind, ellers bliver man i levende Live regnet for intet, og endnu værre — efter Døden vil ens Sjæl blive hængende fast i et Træ ligesom en af de flyvende Hunde uden at kunne naa til Dødsriget. Har man Raad til det, kan man springe de lavere Trin over; men de højeste Grader kan den jævne Mand aldrig gøre sig Haab om at naa. De faa udvalgte, der kommer saa vidt, vogter nidkært over deres Forrettigheder, som sætter dem i Stand til at udøve en dybt gaaende Indflydelse i alle Retninger, og sikrer sig ved at kræve enorme Summer for Adgangen til deres Kres.

Gaar vi fra Oceanien til Nord-Amerikas Prærier, træffer vi hos Hidatsaer, Mandaner og enkelte andre Indianerstammer en ny Type Sammenslutninger. De minder til en vis Grad om Masaiernes Aldersklasser ved deres militære Præg, men ligner paa den anden

Side Melanesiernes Landsbyklub deri, at man maa købe sig Ret til at rykke op fra den ene Klasse til den anden. Optagelsen sker ikke enkeltvis som paa Banks-Øerne, men ved at en hel Klasse paa een gang erhverver den nærmest foregaaendes Rettigheder — dog saadan, at hver enkelt Køber udvælger sig en bestemt Sælger; en mærkelig Skik, som sikkert har sin Baggrund i magiske Forestillinger, paabyder, at en Del af Betalingen altid skal bestaa i, at Køberen for en Stund overlader sin Kone til Sælgeren, og har han ingen Mage selv, maa han midlertidigt laane en Ætfælles til Formaalet. For saa at sige at opretholde Forbindelsen med Fortiden er der dog altid enkelte inden for Klassen, som bliver siddende trods det almindelige Salg, saa selv om Medlemmerne i en Klasse i det store og hele er jævnaldrende,

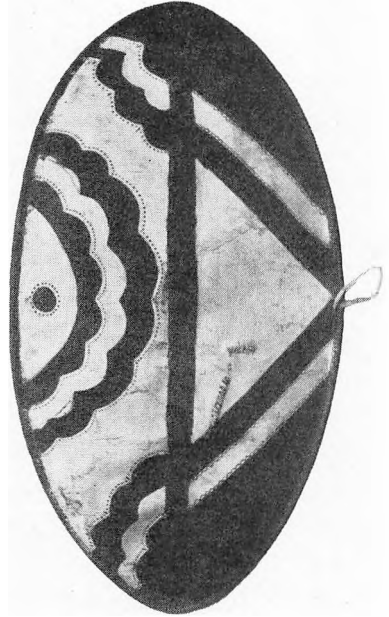

Fig. 13. Skjold med Krigermærke, fra Masai-Stammen, Kenya. (Nationalmuseet).

kan der dog være Tilfælde, hvor den tæller baade ganske unge Knøse og gamle Gubber inden for sine Rækker.

Hverken i *suqe'n* eller i Prærie-Indianernes Broderskaber er saaledes Oprykningen allemands Sag. Den afhænger i høj Grad af gode Ord og Betaling. Derved faar de noget sluttet over sig og glider paa denne Maade jævnt over i de egentlige, hemmelige Selskaber. Ingen Steder paa Jorden præger disse i den Grad Samfundslivet som i Melanesien og Vest-Afrika; men de forekommer ogsaa andre Steder. I Nord-Amerika findes de især paa Nordvestkysten og i Pueblo-Egne, knapt saa udtalt derimod paa Prærien og i de østlige Skovegne. I Syd-Amerika er de den Dag i Dag almindelige i Amazon-Landet, og de spillede formodentlig en ikke ringe Rolle i de gamle Kulturlande i Andes-Bjærgene. Visse çivaistiske og lamaistiske Riter i Indien og Tibet saavel som Oldtidens græsk-orientalske Mysterier fører utvetydigt tilbage til lignende hemmelige Selskaber, og det samme gælder de politisk-religiøse Broderskaber i Kina, som trods alle Forfølgelser fra Statsmagts Side har været virksomme ved saa at sige enhver Omvæltning fra Oldtiden op til vore Dage. Fælles for alle disse Selskaber er deres lukkede Karakter. Nye Medlemmer indlades kun efter en særlig Indvielse, og ethvert Trin opad inden for Selskabet maa ofte betales med Afholdelse af Fester eller klingende Mønt; at naa til den højeste Værdighed inden for *egbo*-Selskabet paa Guinea-Kysten skal alt i alt koste henved £ 1000! Et andet Fællestræk er Selskabernes religiøse Tilsnit. Meget ofte er de forbundet med Frugtbarhedsceremonier og Dyrkelse af de afdødes Sjæle, og en væsentlig Del af deres Virksomhed bestaar i Afholdelsen af store Fester, ved hvilke de maskerede Medlemmer optræder som Aander og spreder Skræk og Rædsel blandt de uindviede.

Det ligger i Sagens Natur, at vi i mange Tilfælde veed intet eller saa godt som intet om disse Selskabers Hemmeligheder og inderste Væsen. Lidt kan der dog siges, som kaster Lys over deres forskellige Karakter. Hos Pueblo-Indianerne er der en Række Sæmmenslutninger, hver med sin særlige Opgave til Gavn for Stammens Trivsel. Formaalet søger de at opnaa ved magiske Handlinger, Bønner og Faste. Nogle Selskaber fremkalder Regn og faar Majsens til at spire, andre bringer Afgrøden til Modning, en Del helbreder Sygdomme, og

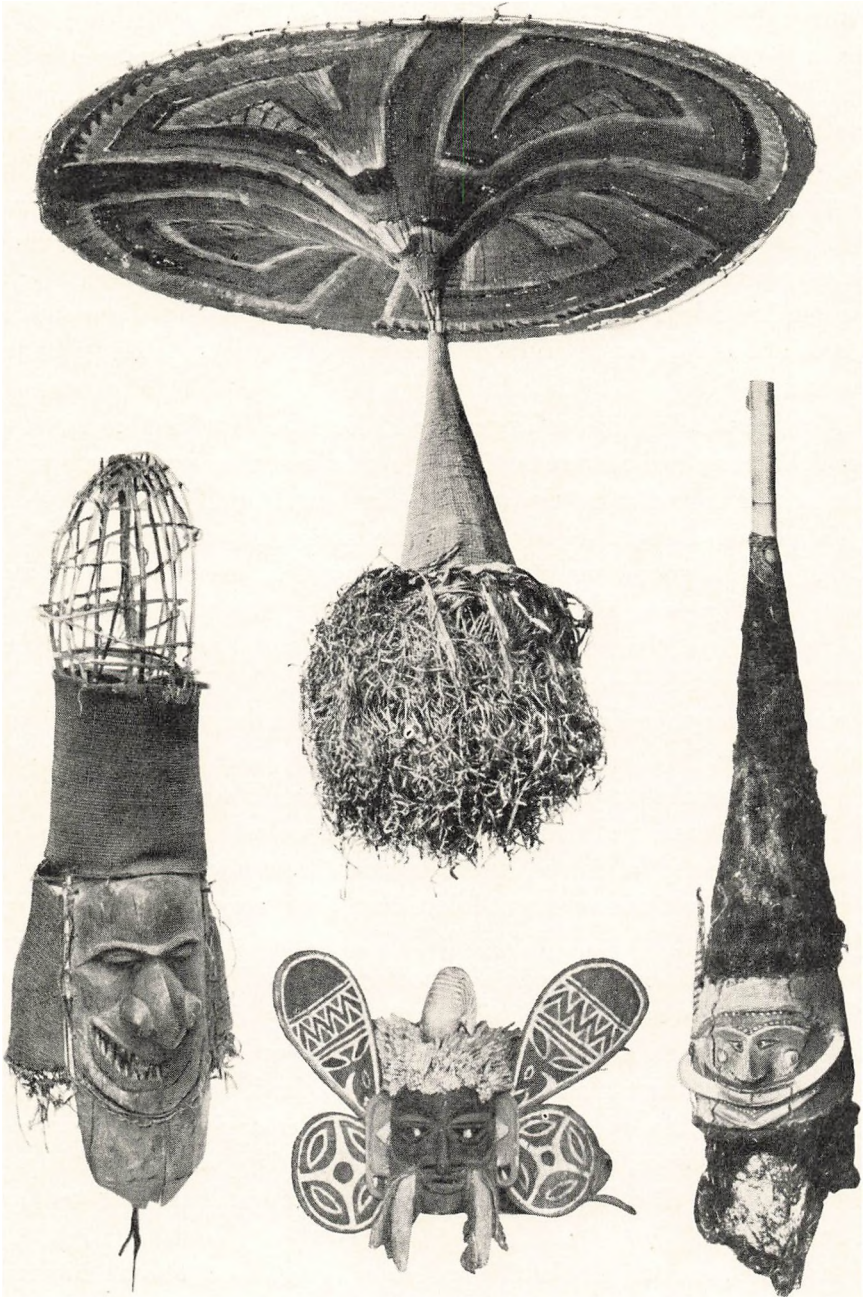

Fig. 14. Melanesiske Masker. Foroven fra Sulka-Stammen, Ny Britannien; forneden fra Ny Caledonien (t. v.), Ny Irland (i Midten) og Ny Hebriderne (t. h.). (Nationalmuseet).

atter andre skaffer Held paa Krigstog og Jagt. Ofte er det dog umuligt at holde Formaalene skarpt ude fra hverandre. »Slangepresterne« hos Hopierne var vist oprindeligt et Krigerselskab, men giver sig nu mest af med at læge Slangebid og optager i sine Rækker Folk, som de ved tidligere Lejlighed har helbredet. Det er et ejendommeligt Træk, der minder om Nordvest-Indianerne, at et særligt Selskab under Ceremonierne optræder som Tossier og opmuntrer Tilskuerne med deres groteske Løjer og lidet høviske Paafund. Desuden finder vi hos Pueblo-Indianerne Sammenslutninger omfattende alle Landsbyens Mænd, af hvilke nogle ved Festerne er maskerede som Forfædrenes Aander.

Nordvest-Indianerne er Jæger- og Fiskerfolk. Hos dem er det derfor ikke Frugtbarhedsceremonier, som er afgørende; men som alt andet hos disse Indianere drejer ogsaa de hemmelige Selskaber sig om Velstand og Rang. Adgangen til dem nedarves, men den egentlige Optagelse sker først, naar man »besættes« af en af Aanderne. Deres fornemste Opgaver er at hævde de forskellige Ætters Anseelse ved at fremstille deres Historie i Overensstemmelse med Sagnene og anskueliggøre Stamfædrenes Optagelse i Mysterierne. Om Vinteren, naar de store Maskeoptrin finder Sted, træder Ætinddelingen helt i Skygge som Samfundsfaktor til Fordel for Selskaberne. Den fornemste af alle disse Sammenslutninger er Menneskeædernes, *hámatsa*. Naar et nyt Medlem skal optages, forsvinder han først sporeløst, og det hedder sig, at han er bortført af selve Kannibalaanden, hvis Hjem er i det fjærne Norden. Det gælder nu om at lokke ham tilbage og uddrive Aanden, der midlertidigt har taget Bolig i ham. Dette sker under natlige Danse, hvor mærkeligt fornummede Væsner optræder. Den fjerde Nat viser Novicen sig, farer løs paa de tilstedeværende og bider dem i Armene, saa Blodet flyder. Den højeste Værdighed inden for Selskabet opnaar man dog først, naar man har spist Menneskekød, og det ikke engang Kød af friske Lig, men som oftest af Folk, der er døde og begravede for Aar og Dag siden. For hvert kannibalsk Maaltid, man deltager i, har man Lov til at hænge et lille Dødningehoved af Træ ved sin Dansemaske.

Hvor de hemmelige Selskaber udfolder sig frodigst, altsaa i Melanesien og Vest-Afrika, former Optagelsesceremonierne sig som saadanne Orgier i Retning af kønslige Udskejelser og Kannibalisme, at de trod-

ser al nærmere Beskrivelse paa dette Sted. Samtidigt udøver de et sandt Rædselsherredømme. Typisk i saa Henseende er *dukduk*-Selskabet paa Bismarck-Øerne. *Dukduk* er Navnet paa een eller flere Havaander, som med Mellemrum gæster Landsbyerne, og som da altid har nøje Rede paa enhver Overtrædelse af Sæd og Skik, der har fundet Sted i den forløbne Tid. For saa vidt bidrager de til at opretholde Lov og Orden, men rigtignok paa en Maade, der i høj Grad lader det gaa ud over de uindviede. Allerede længe før deres Komme kundgøres Besøget af en af de gamle Mænd, og saa gælder det om, at alle samler Forraad for at beværte de fordringsfulde Gæster. En Maaned igennem varer deres Ophold. Om Aftenen afholdes Ceremonier, om Dagen drager de omkring og indsamler mere eller mindre frivillige Gaver af Fødevarer og Skalpenge. Enhver Kvinde, som ser en *dukduk*, bliver dræbt paa Stedet, og en Mand, der blot af Vanvare kommer til at røre en af »Aanderne«, risikerer samme Medfart. De forstaar paa en meget snild Maade at holde skjult, hvem de maskerede egentlig er, idet en af dem af og til smutter ind i Krattet, affører sig sin Maskedragt, lader en anden tage den paa og derefter blander sig i Mængden. Paa denne Maade er der aldrig nogen, som savnes ret længe ad Gangen. Til sidst forsvinder Aanderne, ingen veed hvorhen, Maskernes ødelægges, og tilbage sidder de uindviede, slagne med Frygt og berøvede en god Del af deres Formue.

Mange andre Selskabers Virksomhed er paa lignende Vis delt mellem Opretholdelse af Lov og Orden samt regulær Pengeafpresning. *Mumbo djumbo*-Selskabet hos Mandingoerne i Sudan tager sig hovedsagelig af Kvindernes ægteskabelige Forseelser. Hvis *mumbo djumbo* griber ind, befaler han Kvinderne at give Møde ved Nattetid for at danse og synge; derpaa udpeger han den skyldige, som straks bliver grebet, bundet nøgen til en Pæl og gennempisket paa det ubarmhærtigste af den maskerede Skikkelse, der bagefter forsvinder i Skoven. I Congo, paa Guinea-Kysten og i Sudan optræder der ogsaa Selskaber, hvis Medlemmer siges at kunne forvandle sig til Løver og Leo-

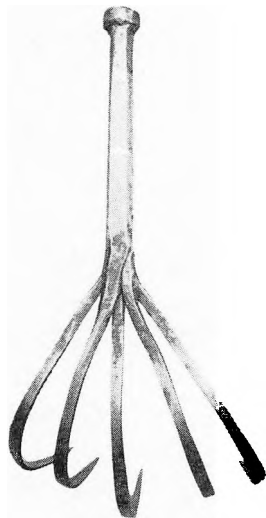

Fig. 15. Jærnklo, anvendt af Leopardsselskabet, Nordest-Congo. (Nationalmuseet).

parder. Om Natten opsøger de i Forklædning deres Ofre og myrder dem ved at sønderflænge Halsen med en Jærnklo.

De Fordele, som de hemmelige Selskaber nyder, er indlysende, saa det er intet Under, at den, der blot har nogenlunde Raad til det, søger Optagelse som Medlem. Det vilde alligevel være forfejlet, hvis vi gik ud fra, at Ønsket om Magt og materiel Vinding var den eneste eller blot den væsentligste Drivkraft. De egentlig terroristiske Selskaber udgør et udartet Mindretal, og mange Steder har Selskaberne i høj Grad almennyttige Formaal, i første Række Afgrødens Trivsel, men ogsaa Lægekunst og Krigslykke. Der maa imidlertid ligge mere bagved end dette, noget rent personligt, for ellers var der ingen Grund til, at Selskaberne skulde lukke sig af udadtil og omgærde sig med saa stor Hemmelighedsfuldhed. Hovedsagen synes at være Ønsket om at faa Del i den mystiske Kraft, som Medlemmerne erhverver sig enten gennem de afdøde eller fra særlige Aandevæsner. Et Middel til at opnaa den er de Mord og kannibalistiske Skikke, der saa ofte hører med til Optagelsen (jf. S. 180 ff). Det er denne Kraft, som skænker Medlemmerne Rigdom, Held i Krig og paa Jagt samt alle Slags overnaturlige Ævner, den som sætter Ojibwa-Indianerne i umiddelbar Forbindelse med »den store Aand« og i det hele taget hjælper gennem Livets Modgang. Og kommer vi op over Naturfolkernes Horisont, bliver det et Spørgsmaal om den personlige Frelse. De eleusinske Mysterier, hvori alle, selv Slaver og fremmede, kunde optages, gik delvis ud paa at sikre Frugtbarheden; men de rummede tillige Troen paa de indviedes Opstandelse efter Døden. Lignende Forestillinger møder vi Gang paa Gang i andre af Oldtidens Mysteriereligioner.

Alt dette forklarer imidlertid ikke Selskabernes Oprindelse. Man har ment, at de skulde være udviklet af Aldersklasserne. Dette stemmer dog daarligt med de foreliggende Kendsgærninger. Hos Prærie-Indianerne findes Aldersklasser kun hos temmelig faa Stammer, hvorimod alle kender til sideordnede Selskaber, hovedsagelig af militær Art, saa her i det mindste er deres Ordning efter Alder sikkert sekundær. Ikke des mindre er der aabenbart en vis Forbindelse til Stede; men, som Webster og Ad. Jensen har godtgjort, gaar denne over Ynglingeindvielsen, der saavel for Aldersklassernes som for Selskabernes vedkommende maa anses for det oprindelige. Baade i Afrika og Melanesien er Ligheden mellem Selskaber og Ynglingeindvielse slaaende:

der optræder Personer maskerede som Aander, hvis Komme bebudes paa skrækindjagende Maade, ofte ved Lyden af Fløjter eller Svingtræer, der gælder for Aandernes Røst; bægge Steder, ligesom paa Amerikas Nordvestkyst, afspærres Novicen nogen Tid fra Omverdenen, og det hedder sig, at han er dræbt eller opslugt af et Uhyre, en Forestilling, der for Resten ogsaa træffes i den avstralske Ynglingeindvielse o. s. v. Hos nogle californiske Stammer ses det tydeligt, hvordan Pubertetsriterne her er ved at skifte Karakter i samme Retning. Det kan heller ikke undgaa Opmærksomheden, at selv om der er Undtagelser — som paa Amerikas Nordvestkyst og i Polynesien — ligger Tyngdepunktet for de hemmelige Selskabers Udbredelse afgjort hos de moderretslige Agerbrugsstammer. Det er næsten, som om Mændene her har søgt at afstive deres synkende Magt, da Kvinderne overtog den økonomiske Ledelse med Jordens Dyrkning, idet de har dannet en Modvægt derimod i Form af disse Selskaber, til hvilke Kvinderne i hvert Fald kun undtagelsesvis har Adgang.

RANG OG STAND

Selv i det enklest byggede og mest ensartede Samfund er Ligheden aldrig fuldstændig. Eskimoerne — her ser vi bort fra de Stammer i Alaska, der har været under stærk Indflydelse fra deres indianske Naboer — lever under saa uudviklede, sociale Forhold som vel noget Folk paa hele den vide Jord; deres Samfund er kun et løst Konglomerat af Familjer, der bindes sammen af Sæd og Skik, men ikke af nogen som helst ydre Myndighed. Om nogetsteds enhver er sin egen Herre, er det her. Ikke des mindre gør der sig ogsaa hos dem Uligheder gældende: den ene er uduelig og doven, og ham tager ingen Hensyn til; den anden forstaar at bøje de overnaturlige Magter ind under sin Vilje og bliver derfor Aandemaner; den tredje er en fremragende Jæger, en Kender af Vildtets Vaner og Veje, og hans Raad lytter Bopladsens Familjefædre uvilkaarligt til. Det er betegnende, at Central-Eskimoerne kalder en saadan Mand for *isumataq*, d. v. s. ham, der tænker — underforstaaet: for de andre. Ingen er rigtignok tvunget til at følge hans Anvisninger; men kun lige saa viljestærke Karakterer har Fasthed nok til at bryde ud. Saadan vil personlige Egenskaber altid formaa at gøre sig gældende. Den erfarne Jæger, den tapre Krieger, den veltalende Raadgiver samler uvilkaarligt Tilhængere om sig.

Nu vilde man maaske være tilbøjelig til at tro, at den Rangsforskel, som tydeligt lægger sig for Dagen i talrige, primitive Samfund, var en Følge af fremadskridende Arbejdsdeling. Et nøje Samspil er naturligvis ogsaa umiskendeligt; men i Virkeligheden ligger Sagen snarere omvendt: Rangsforskellen og Klassesdelingen er i det store og hele ældre end Arbejdsdelingen.

Det er meget forskellige Synspunkter, som lægges til Grund for en Mands Anseelse, hans »Rang«, inden for de forskellige Samfund. Hos Eskimoerne er det som sagt væsentligst Dygtigheden som Erhverver.

I Avstralien er det derimod Alderen; de gamle Mænd, som er de eneste fuldt indviede i Stammens Traditioner, har ikke blot tilegnet sig al Myndighed, men har tillige benyttet denne til at sikre sig alle Livets Goder lige fra de lækreste Stykker af Maden til de yngste og kønneste Piger. Prærie-Indianerne lagde Hovedvægten paa Veltalendehed og Krigerdygtighed. Af alle Bedrifter gav den at røre ved en levende Fjende den største Hæder; men Stordaad var det selvfølgelig ogsaa at dræbe en Fjende, tage en Skalp eller stjæle en Hest

Fig. 16. Keokuk, en af Sauk-Indianernes navnkundigste Taler. (Maleri fra 1820'erne af Charles B. King. Nationalmuseet).

fra Fjendens Lejr. Udøveren fik Ret til at bære særlige Udmærkelsetegn. Desuden gav Bedrifterne Adgang til at beklæde offentlige Poster, og man malede derfor en Fremstilling af dem paa de store Kapper af Bisonhud eller paa sit Telt, og før man indgik til et nyt Hverv, traadte man frem og foretog en højtidelig Opramsning af sine Fortjenester; i nogle Stammer slog man for hver Daad et Slag paa en Pæl — deraf den fransk-canadiske Betegnelse »at tælle coups« for disse Bedrifter, der i lige høj Grad talte til Indianernes Dødsforagt i Kampen som til deres Sans for malerisk Praleri i Freden.

Af mere uhyggelig Art er den Rang, som knytter sig til Drab og Hovedjagt i Bag-Indien og Indonesien. Disse Skikke, som skyldes visse Forestillinger om Hovedernes magiske Kraft, behersker alle Forestillinger hos de Stammer, hvor den forekommer. Hos Bagoboerne paa Philippinerne har en ung Mand kun eet Formaal her i Livet: at nedlægge i det mindste to Personer og derved faa Ret til at bære Drabsmændenes attraaede Kendetegn (jf. I S. 264). En Mand, som ikke har noget Drab paa Samvittigheden, haanes som en Kryster, der foretrækker at sidde hjemme hos Kvinderne, hvorimod Rang og An-

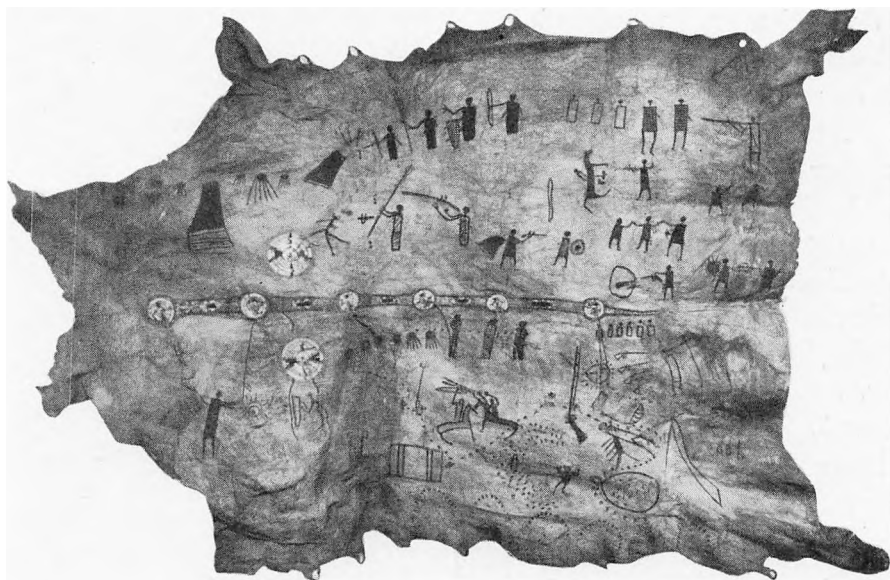

Fig. 17. Kappe af Bisonskind med Fremstilling af Ejermændens Bedrifter. Fra Prærie-Indianerne. (Nationalmuseet).

seelse vokser med de hjembragte Hoveders Tal. Hos Dajakkerne paa Borneo er det at have erhvervet et Hoved en ufravigelig Betingelse for, at en ung Mand kan opnaa sin udkaarnes Jaord.

I tilsyneladende skarp Modsætning til disse mere eller mindre personlige Former for Anseelse staar den Rang, der er forbundet med Rigdom. Saaledes finder vi den i Melanesien. Allerede tidligere er der fortalt om de ejendommelige Handelsskikke og den dertil knyttede Hæder paa de smaa Trobriand-Øer ved Ny Guinea (I S. 233 f); men Tanken om Velstand gennemsyrrer her i Virkeligheden hele Samfundet. Man praler med den Mængde Yamsrødder, man har avlet, stiller dem offentligt til Skue eller paraderer med dem gennem Landsbyen. Allerhelst ser man, at der ved den nye Høst endnu i Forraads-huset ligger fuldt af ubrugte Rødder, som faar Lov til at raadne til ingen Nytte. Høvdingens Magt hænger nøje sammen med hans Rigdom, saa nøje, at han ved Trolddom søger at rydde enhver Medbejler af Vejen. Her er imidlertid det springende Punkt: Rigdommen opfattes i Grunden kun som det ydre Udtryk for Ejerens indre, magiske

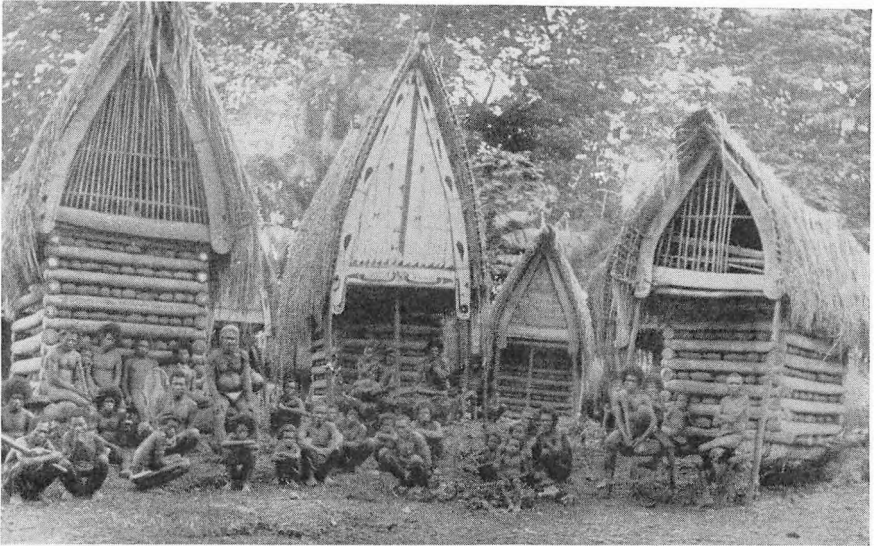

Fig. 18. Forraadshuse med Udstilling af Yamsknolde. Trobriand-Øerne, Ny Guinea. (Fot.).

Kraft. Dybest set afhænger altsaa ogsaa her Anseelsen af rent personlige Egenskaber. Velstand alene er imidlertid ikke altid nok. Den maa hævdes, og Midlet dertil bestaar flere Steder i Melanesien, paa nogle af Smaaøerne i Indonesien (Flores, Nias o. a.) og hos de vilde Naga-Stammer i Assam i Afholdelse af ødsle Fester, der giver Ret til Rejsning af særlige Æresstøtter af Træ eller Sten — de megalitiske Mindesmærker i disse Egne er i Virkeligheden for en stor Del knyttet til det sociale System.

Den samme, rodfæstede Respekt for Rigdom genfindes paa Amerikas Nordvestkyst lige til det nordlige California i Syd, hvorved dette Omraade adskiller sig fuldstændigt fra hele det øvrige Amerika. I Syd-Alaska og Britisk Columbia er Hensynet til Rigdom imidlertid paa en ejendommelig Maade parret med visse arvelige Forrettigheder. En Række Familjer inden for Ætterne regnes for fornemmere end andre og har Ret til særlige Vaabenmærker, Ceremonier og Titler, der underligt nok ikke alene gælder Personer, men ogsaa Ting som Huse, Baade og Madbakker. Her møder vi desuden igen det samme Træk som i Sydøst-Asien og Melanesien, nemlig at Rangen kun kan hævdes ved storslaaede Gavefester (*potlatch*), som giver Ret til at udstyre Vaabenstøtterne med særlige Kendetegn (jf. I Side 234). At der

er en historisk Sammenhæng trods den enorme Afstand, som skiller de nævnte Forekomster, tør man gaa ud fra som givet (jf. S. 316).

Paa Nordvestkysten kan man altsaa allerede tale om en virkelig Adel med arvelig Rang, selv om ogsaa Rigdom er nødvendig for at nyde godt af Rettighederne derved. Arveadel træffes ellers hovedsagelig i Agerbrugskulturerne eller rettere mest i de Kulturer, hvor Agerbrug og Nomadisme mødes. En meget væsentlig Grund til Adels Opstaaen er nemlig de fredelige Bønders Undertvingelse af de omboende Nomadestammer, som gennemgaaende fuldt ud hylder Tacitus' Ord om de gamle Germaner, at det regnes for fejt og skændigt at erhverve ved Sved, hvad man kan tilegne sig med Blod. Hvordan en saadan Proces er foregaaet, kan man endnu iagttage i Øst-Afrika, hvor de hamittiske Hyrdestammer har opkastet sig til Herrer over de agerdyrkende Bantu-Folk og nu lever som en afsondret Herskerklasse i Landet. I Central-Sudan indvandrede de kvægavlende Fulber først i Løbet af Middelalderen som et taalt Element i Befolkningen; men i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede tilrev de sig Magten ved Hjælp af deres panserklædte Rytteri og grundlagde mellem Niger og Shari Riget Sokoto, der bestod af en Række Lensstater med Emirer og deres Vasaller, Adel og livegne Bønder, ikke uligt det britisk-normanniske Rige i Middelalderen. Hvor Springet mellem Herskerfolket og de undertvungne bliver for stort til, at de kan rummes inden for samme Samfund, fortsætter den oprindelige Befolkning undertiden en kummerlig Tilværelse som foragtede Pariaer. Saaledes lever inden for Somaliernes Omraade de saakaldte Midgan som Jægere og Kirurger, Tomal som Smede og Djiber som Læderarbejdere; i Virkeligheden udgør de formodentlig Resterne af en buskmandsagtig Urbefolkning.

Ejendommeligt er det nu at se, at Erobrerne i adskillige Tilfælde trods alt godkender de ældre Indbyggers Ret til Landet. Da Bavenda-Stammen indvandrede til det nordlige Transvaal, fandt den Omraadet beboet af en anden Stamme, Wangona, og endnu den Dag i Dag er det denne sidste, som i Kraft af sin oprindelige Ret udfører de religiøse Handlinger, for er det ikke den, som staar Landets gamle Guddomme nærmest? Et ganske lignende Forhold finder vi nogle Steder i Sudan, og i Indien, hvor Kastehovmodet har naaet Højder

Fig. 19. Fornemme Tlingit-Indianere fra Amerikas Nordvestkyst. (Fot.).

som intet andet Sted paa Jorden, er der visse Lejligheder, hvor de foragtede Pariaer, i hvis Aarer en god Del af Urbefolkningens Blod ruller, har Adgang til de helligste Templer og endog indtager Førstepladsen frem for Brahmanerne! Hvor der ikke er Tale om nogen Erobring, men kun som en simpel Indflytning, ævner de oprindelige Beboere ofte at holde Stillingen og kommer paa denne Maade til at danne en Adelsstand. I det gamle Rom var det de ældste Indbyggere paa Palatium, der udgjorde Patricierne, mens Plebejerne fra først af var det brogede Skrabsammen, som slog sig ned paa Aventin, den nederste af de syv Høje, hvor Skibsfarten paa Tiberen ophørte og »Saltvejen« tog sin Begyndelse.

Erobring og Undertvingelse er altsaa en Hovedaarsag til Adels Opstaaen, og hvordan krigerske Færdigheder ogsaa langt senere har virket i samme Retning, fremgaar til fulde af den evropæiske Kulturhistorie i Middelalderen. Krig er dog ikke den eneste Adkomst til Adelsværdigheden. Hos et Nomadefolk som Kazakkerne udgør Fyrsternes Ætlinge en privilegeret Stand, *ak-sök*, »de hvide Knogler«, i Modsætning til Almuen eller *kara-sök*, »de sorte Knogler«. Det er velkendt, at i de muhammedanske Lande indtager Profetens Efter-

kommere en lignende Stilling. En særlig Hof- eller Embedsadel opstaar selvfølgelig først hos de egentlige Kulturfolk. Det var ikke blot i det 17. Aarhundredes Danmark, at Kongen i denne saa' en nyttig Modvægt mod en gammel, stædig og selvsikker Overklasse, tværtimod er det et Træk, som kan følges tilbage til Oldtiden; allerede i de ældste, ægyptiske Dynastier søgte Faraos med Forkærlighed sine Embedsmænd i de laveste Lag uden om de stedlige Høvdinger, og den samme Regel har utallige Negerfyrster fulgt lige til vore Dage, naar de besatte de højeste Poster inden for Rigets Styre med deres personlige Slaver eller frigivne.

Den af Krigerlivet udsprungne Adel har kun en jævnbyrdig i Præstedelen. Det er uvist, hvordan Levitterne inden for Israel skal opfattes. De kendes ogsaa fra den oldarabiske Gudsdyrkelse, og vi er ikke paa det rene med, om de oprindeligt har dannet en egentlig Stamme og ikke snarere en Præsteorden; men i hvert Fald i senere Tid gjorde de Krav paa Eneret til Præstedømmet. Til Gengæld er de indiske Brahmaners Stilling i Samfundet sikker nok. Ingen anden Kaste, end ikke Krigernes, kommer tilnærmelsesvis op paa Siden af den i Fornemhed. Som det hedder i Manus Lovbog fra c. 200 e. Chr.: »En Brahman er, hvad enten han er lærd eller ulærd, en mægtig Guddom, ganske som Ilden er en mægtig Guddom, hvad enten den er indviet eller ej Alt, hvad der findes i hele Verden, er Brahmanens Ejendom Naar en Brahman slaar en Çûdra [Lavkastemand] ihjel, skal han gøre samme Bod, som naar han har dræbt en Kat, en Maar, en Allike, en Frø, en Hund, et Firben, en Ugle eller en Krage.«

I lige saa høj Grad er Sagen sat paa Spidsen i Mikronesien og Polynesian, hvor i det hele taget saa mange Forhold minder om Indien. Adelen regner sig her for at være af guddommelig Oprindelse og er derfor de eneste Mennesker, der ejer noget saa fornemt som Sjæle; Menigmand forsvinder sporløst med Døden, og det var derfor fuldstændig i sin Orden, at Adelen paa Marianerne lagde sig imellem, da Missionærerne stræbte efter noget i dens Øjne saa ørkesløst som at døbe Almuen. Maori-Høvdingerne paa Ny Zealand regnede deres Afstamning fra Guderne i indtil 65 Led, af hvilke dog en ikke ringe Del turde være sagnagtige. Hvis en af disse Adelsmænd blev taget til Fange af Fjenden og gjort til Slave, kunde han aldrig genvinde sin forrige Rang, selv om han flygtede tilbage til sig egen Stamme. Ikke

blot Faderens, men ogsaa Moderens Stilling kom i Betragtning, saa at en Søn af en fornem Fader og en lige saa fornem Moder gik frem for Forældrene. Intet af dette er dog blot og bart Udslag af tomt Stands-hovmod, men tværtimod en tankeret Følge af Grundsynspunktet.

Gennem sin Oprindelse har Adelen Del i den guddommelige Kraft (jf. S. 162). I første Tilfælde har Forholdene selv godtgjort, at den af en eller anden Grund maa have svigtet, for ellers havde Fjenden ikke kunnet sikre sig en saa ophøjet Person — der maa altsaa være noget

Fig. 20. Maori-Høvding, Ny Zealand. Læg Mærke til Tatoveringerne. (Fot.).

galt paa Færde. I det andet Tilfælde samler Sønnen baade Faderens og Moderens Kraft i sig. Den samme Opfattelse synes at ligge bag de ejendommelige Forhold paa Tonga, selv om de rent overfladisk set minder om Arvegangen inden for Storbritanniens Adel. Paa Tonga er der, ligesom de fleste Steder i Polynesien uden for Ny Zealand og Hawaii, indskudt en Middelstand mellem Almue og Adel; men denne er desuden her delt i et højere og et lavere Lag. Lavadelen udgøres væsentligt af Højadelens yngre Sønner, ligesom Lavadelens Sønner tilhører Middelstanden og dennes igen Almuen, indtil de ved Arv erhverver større »Kraft« og derved rykker op i en højere Klasse.

Helt uden for Samfundet staar Slaverne. Det er allerede tidligere nævnt, at de ligesom Adelen først fremkommer paa et temmelig fremskredent Kulturtrin og er ukendt baade hos Jægere og Nomader, und-

tagen hvor disse paa den ene eller den anden Maade er paavirket af Agerbrugere. Bag-Indien og Polynesien samt det gamle Middelhavs-Omraade og Afrika er de vigtigste Slavelande, selv om Slaveri heller ikke er ukendt i Amerika. At det helt mangler i Avstralien, turde være indlysende. Oprindelig er de fleste Slaver Krigsfanger eller deres Efterkommere. I Øst-Afrika hersker desuden den virkningsfulde Skik, at uheldige Læger kan sælges som Slaver. En særlig Stilling indtager Gældsslaverne; de tilhører jo Ejerens eget Folk, og baade i Babylonien og Israel var der derfor den Lov, at de skulde frigives efter et vist Aaremaal. Der kendes ogsaa Eksempler paa, at Folk frivilligt har givet sig i Slaveri, hvad der i og for sig kun er et Skridt videre end at give sig i det Vornedskab, som i saa mange Aarhundreder bandt store Dele af den danske Bondestand. Sagen er, at de Tanker, vi gør os om Trællekaar, som Regel er temmelig misvisende for Naturfolkenes vedkommende. Ganske vist er Slaverne retsløse og bliver undertiden dræbt ved Ofringer o. l.; men i det store og hele er deres Lod ikke paafaldende ynkværdig. Ingen Neger eller Indonesier lader sine Slaver arbejde Sjælen ud af Livet. Det var de romerske Industribaroner og amerikanske Plantere, der svang Pisken.

Det Hverv, som tidligst udskiller sig fra Massen, er vel nok Medicinmandens. Hans Særstilling skyldes hans Ævner til at opnaa Forbindelse med Aandeverdenen; det er den, der kalder ham, og naar hans Stilling i nogle Tilfælde er arvelig, turde Grunden i første Række være den, at arvelige Dispositioner er nødvendige for Kunstens Udøvelse. For Resten adskiller Medicinmanden sig som Regel ikke synderligt i Levevis fra sine Omgivelser. Langt senere udsøndres et egentligt Præsteskab. I Modsætning til Medicinmanden er Præsten Guddommens Tjener, der fuldbyrder Ritualer i Kraft af sine til lærte Kundskaber (jf. S. 199 ff). Her kan der altsaa med større Ret tales om et virkeligt Embede.

Vi har tidligere set, at Arbejdsdelingen væsentligt har fulgt to Veje: dels Specialisering af det frie Haandværk og dels Slavearbejdet. Naar en egentlig Haandværkerstand først har set Lyset, ligger Vejen ogsaa aaben for en Rangsforskel mellem de enkelte Lav. Polynesien er et af de Steder, hvor Arbejdsdelingen har grebet stærkest om sig, og her indtager f. Eks. paa Samoa Tatoveringskunstnerne, Baad- og Husbyggerne en særlig hædret Plads. Smede regnes ofte som noget

for sig selv. Mange Steder i Indonesien staar de højest blandt Haandværkerne, og Konger lader deres Sønner oplære i Essens Kunst, der ligesom Drejerhaandværket i den evropæiske Renaissance betragtes som en særlig fyrstelig Syssel. Andre Steder, f. Eks. i det hamittiske og hamittisk paavirkede Afrika, er det stik modsatte Tilfældet, og Smedene udgør en dybt foragtet Klasse (jf. I S. 113). Garvere og Vævere, der giver sig af henholdsvis med Aadsler og »kvindagtigt« Erhverv, staar ofte lige saa lavt i Omdømmet og regnes for »uærlige« ligesom Skarprettere og Gøglere.

Arvelige Erhvervsgrupper bliver let til Kaster. De forekommer nogle Steder i Sudan. Hos Mande-Stammen, der er en Gren af de vidt udbredte Mandingoer, regner man foruden med Adel, Krigere og Bønder tillige med forskellige endogame Haandværkskaster. I Spidsen for dem staar Smedene, som desuden er Træskærere, Læger og Troldmænd, og hvis Koner giver sig af med Pottemageri; efter dem følger Garvere og Læderarbejdere, hvis Kvinder driver Farvervirkksomhed; dernæst kommer Skjalde og Spillemand, og nederst, lige over Slaverne, optræder Baadbyggere og Kalebasflikkere.

Som enhver vil vide, er Kasterne dog især typiske for Indien, hvor de i Kraft af deres religiøse Præg er blevet en af Grundpillerne i hele Samfundsbygningen. Intet kan sprænge Kastens Baand; i den er man født, i den vælger man sin Brud, i dens Erhverv maa man søge sit Brød, og i den lukker man omsider sine Øjne. Sagnet lader de fire klassiske Kaster opstaa henholdsvis af Brahmas Hoved, Arme, Lænder og Fødder. Uendelig hævet over de andre staar Præsterne eller Brahmanerne; efter dem følger Krigeradelen, Kshatriyaerne, og endnu lavere nede det brede Borgerskab, Vaiçyaerne. Disse Kaster udgør tilsammen »de tvebaarne«, og et Svælg adskiller dem fra Çudraerne, den tjenende Klasse, der er udelukket fra at deltage i Ofringerne

Fig. 21. Maharajaen af Tanjore. (Indisk Miniatur fra Aar 1800. Nationalmuseet).

og læse de hellige Skrifter; man mindes uvilkaarligt den polynesiske Almue, som »ikke ejer nogen Sjæl«. Om man nogensinde har indskrænket sig til de fire nævnte Kaster, er vel noget tvivlsomt; i hvert Fald nævnes flere allerede af Grækeren Megasthenes, der c. 300 f. Chr. besøgte Indien, og nu til Dags er deres Tal nærmest uoverskueligt. Deres Oprindelse synes i Virkeligheden yderst uensartet. De ariske Stammer, der i sidste Halvdel af det 2. Aartusind f. Chr. erobrede Indien, var delt i Stænder, men ikke i Kaster, og i den ældste Veda-Tid kendes disse ej heller. Snarest skal deres Rod søges i visse (totemistiske?) Forhold hos den før-ariske Befolkning; men Arierne greb dem som et virksomt Middel til at hævde deres Overlegenhed og satte dem i System. At Çûdraerne i dette udgør det undertvungne Folkelag, synes indlysende. I øvrigt finder man nu til Dags Side om Side med de egentlige Erhvervskaster tillige Totem- og Ætkaster som Nayarerne i Syd-Indien, nationale Kaster som Maratherne i det nordvestlige Deccan, religiøse Sektkaster som Sikherne i Panjab samt endelig Kaster fremgaaet ved en Blanding af alle disse Hensyn — og de er maaske de talrigste. I deres brogede Historie afspejler de Indiens vekslende Skæbne, men har tillige mere end noget andet lammet enhver social Udvikling.

Klassedelings Betydning for Kulturudviklingen skal vi ikke komme nærmere ind paa. Det er klart, at enhver social Deling indeholder et Sprængstof, som i givet Fald kan udnyttes baade til en voldsom Udløsning og til sej, økonomisk Tovtrækning. Heller ikke Naturfolkene er ukendt med disse Foreteelser. Paa den anden Side maa det dog fremhæves, at den ensidige Understregning af Klassekampen som Hoveddrivkraft for Fremskridtet ikke finder Støtte i Etnologien. Her tænkes ikke blot paa, at naar alt kommer til alt, forekommer en virkelig Klassedeling kun hos et Faatal af primitive Folk i Ordets egentlige Forstand; men lige saa vigtigt er det, at Forkæmperne for Klassekampens Betydning i altfor høj Grad synes at have set gennem evropæiske Briller uden Forstaaelse af, at nedarvede Vaner og religiøse Forestillinger blandt Naturfolkene virker med en Magt, som selv den største, sociale Ulighed har svært ved at hævde sig imod.

STYRE OG STAT

Gang paa Gang har vi talt om Stammer uden at gøre nærmere Rede for Begrebet. Dette kan nu ikke længere opsættes. Ved Stamme forstaar vi da en Gruppe, der i økonomisk Henseende staar paa egne Ben, taler samme Sprog og lever paa samme Maade. Absolut gyldige er disse Kendetegn vel ikke, i hvert Fald hvad den økonomiske Uafhængighed vedrører; i saa Henseende staar det smaat til for mange Steppenomadens vedkommende, for ikke at tale om Snyltestammer som Zigøjnerne. Hovedsagen er dog, at der i Stammebegrebet i og for sig ikke indgaar noget politisk Element. En Stamme kan udgøre en politisk Enhed; men den kan lige saa godt være splittet i en Række indbyrdes uafhængige Smaagrupper eller Horder, som kun, naar Faren truer, rent midlertidigt søger sammen i fælles Forsvar — eller den kan være delt i Grupper, der overhovedet aldrig tænker paa Sammenlutning, men tværtimod ligger i indbyrdes Fejde. Stammer, i hvilke det politiske Hensyn er bærende, er Undtagelser, som man tilmed først træffer paa et højere Kulturtrin og under ganske særegne Omstændigheder, naar en Skare af en eller anden Grund bryder ud og danner et nyt, selvstændigt Samfund. Det var Gang paa Gang Tilfældet med Tyrkerne i Middelalderen; baade Seldjukker, Osmanner og Özbeger er Eksempler paa saadanne Stammer, der saa at sige er skabt under Ledelse af en Førerskikkelse, hvis Navn de har taget. I Afrika er Grundstammen i Matabeleerne en Skare oprørske Zulu-Krigere, som i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede satte sig fast mellem Limpopo og Zambesi.

Stammens eller Hordens Fællesskab i Sprog og Kultur er Udtryk for dens nationale Enhed. For at den skal kunne udvikle et Næringsliv, som bortset fra mulige Handelsforbindelser hviler i sig selv, er det imidlertid som Regel nødvendigt, at den færdes uafhængigt paa et Omraade, som den regner for sit eget. Undtagelser kan forekomme.

Saaledes er før omtalt Netsilik-Eskimoernes uimodsagte Indtrængen paa Iglulik-Gruppens Enemærker, og paa samme Maade jager Tunguserne paa giljakkisk Grund. Oftest indgaar der dog et tydeligt geografisk Element i Stammebegrebet. Man er forlængst blevet klar over den Dobbeltthed, det derved kommer til at rumme; bl. a. Morgan sondrede skarpt mellem Slægtskabs- og Territorialprincippet, idet han mente, at det først nævnte var det oprindelige, mens det andet langt senere gjorde sig gældende i Udviklingen. Heri er der dog formodentlig ikke mere Sandhed, end at det geografisk-økonomiske Element efterhaanden vokser i Styrke og til sidst er tilbøjeligt til at overskygge det sproglige og kulturelle, altsaa det egentlig nationale, hvis ikke en vaagen Folkeand forstaar at hævde sin Ret. Paa lavere Kulturttrin er de mere jævnbrydige, selv om snart det ene og snart det andet kan have Overvægten. Intet af dem kan da i og for sig siges at være det ældste; de har formentlig bægge været til Stede fra Kulturens første Gry.

Følelsen af indbyrdes Enhed og af Fællesskab om Hjemstavnen udgør Grundpillerne baade i den primitive Stamme og i dens enkelte Grupper. Først langsomt vaagner Bevidstheden om de fælles Opgaver, der paahviler Samfundet, og efterhaanden fremtræder da Staten som saadan med sit ordnede Styre og sine Krav paa Myndighed indtil saavel som udadtil. *S a m f u n d e t* er med andre Ord ældre end *S t a t e n*. For at man skal komme paa det rene med denne Udviklings Gang, gælder det som sædvanligt om først at gaa til de lavest staaende Folk. Kun derved kan man gøre sig Haab om at finde Træk, der virkelig nogenlunde svarer til de oprindelige Tilstande, og ikke ved den ældre Forsknings Sammenstilling af vilkaarligt valgte, saakaldt »primitive« Enkeltheder.

Hos de forskellige Pygmæstammer i Afrika og Syd-Asien er alle lige. En Undtagelse fra denne Regel danner kun Beboerne af Andaman-Øerne, hvor der blandt adskillige andre Tegn paa Paavirkning udefra ogsaa synes at forekomme et egentligt Høvdingedømme. Hvor der ellers hos Pygmæerne optræder en saakaldt Høvding, er han kun *primus inter pares*, den første blandt Ligemænd, en Fører med en personlig Myndighed, som man maaske — og maaske ikke — retter sig efter. Enheden i Samfundet er her Horden, den lille Gruppe af Familjer, som lever, jager og flytter om i Fællesskab, men som i og

for sig ikke behøver at være i Slægt, altsaa et Vidnesbyrd om, at det geografiske Princip optræder lige saa tidligt i Samfundsdannelsen som Slægtskabsprincippet. Krig kendes saa godt som ikke, og en vis Grad af erhvervsmæssigt Samarbejde, hvortil slutter sig fælles Cereemonier, i første Række Ungdomsindvielsen, er næsten de eneste Udtryk for Samhørighed. Dette betyder dog selvfølgelig ikke, at der hersker et Anarki, hvor enhver kan gøre, hvad der falder ham ind, for Sæd og Skik fastsætter nøje Grænserne for, hvad man kan tillade sig uden at krænke den offentlige Mening og derved sætte sig selv uden for Samfundet.

Lige saa simple er Forholdene hos de sydamerikanske Jægerstammer, Veddaerne og Buskmændene; en paastaet Tradition om, at disse tidligere stod under store Høvdinge med omfattende Magtkres, lyder i det mindste ikke troværdig. Eskimoerne og de canadiske Jægerstammer staar i materiel Kultur uendelig højt over Pygmæerne; men de er samfundsmæssigt set staaet i Stampe, aabenbart som Følge af de strenge Kaar, hvorunder de lever. Her er Billedet da i Virkeligheden ganske det samme som hos »Urfolkene«. Man finder hverken regelmæssige Raadsstævner, Høvdinge med fastsatte Rettigheder og Pligter eller i det hele taget nogen fast Form for Styre. Kun under Alaska-Eskimoernes Hvalfangst udøver Baadejeren en vis Myndighed over Mandskabet.

Denne Løshed i Samfundsbygningen behøver endda ikke at være indskrænket til de mest primitive Stammer eller til Folkeslag under særligt ugunstige Naturforhold. Den findes tillige, hvor Slægtskabsprincippet eller andre Hensyn gaar forud for Territorialprincippet. Et udmærket Eksempel derpaa er Nordvest-Indianerne. Ikke blot deres udvortes Kultur, deres Kunst o. s. v. indtager et beundringsværdigt Stade; men ogsaa deres Samfundsliv med Standsdeling, hemmelige Selskaber, Ægteskabsgrupper o. l. har fjærnet sig et godt Stykke fra den første Begyndelse. Hos dem finder vi nu nok Høvdinge, som ejer en ikke ringe Magt; men en nærmere Undersøgelse viser, at de kun er Overhoveder for de enkelte Ætter og deres Myndighed indskrænket til disse. Selv om Høvdingerne indtager forskellig Rang, gælder denne kun deres Fornemhed, ikke deres Magtomraade. I hvert Fald teoretisk har de overhovedet intet at sige i politisk Henseende, og deres Indflydelse indskrænker sig derfor til den rent personlige. Paa lig-

nende Maade er paa Ny Hebriderne en Høvding det samme som en rig Mand med høj Rang inden for de hemmelige Selskaber; men heller ikke der har han anden politisk Magt end den, som hans egen Personlighed skænker ham.

Naar vigtige Afgørelser forestaar, falder det naturligt, at man raadfører sig med hinanden og drøfter Sagen. Allerede tidligt er saadanne Raad indgaaet i Samfundsordenen og vokset til faste Institutioner, hvorfra Linjen fører frem til vore Dages Folkestyre. Nogle Eksempler kan vise deres forskellige Art. I Avstralien er det, som allerede tidligere nævnt, de gamle Mænd, der fører det store Ord; man kan her virkelig tale om et »Gerontokrati«, et Oldingevælde. Det er disse ærværdige Herrer, som udgør Stammens eller Hordens Raad. I det nordlige Queensland er de alle Medlemmer af dette, og der findes ingen særlig Høvding. Hos Dieri-Stammen er Forholdene lidt anderledes, idet der foruden Raadet optræder en valgt Høvding som dettes Leder. I Raadet finder ingen Afstemning Sted; alle maa være enige om en Sag, ellers henlægges den. En tredje Raadsform forekommer hos nogle Stammer i Central-Avstralien. Her er det ikke enhver givet at optages i Raadet, som kun bestaar af Totemgruppernes Overhoveder, i alt ikke mere end fem eller seks, sjældnere indtil ti-tolv Medlemmer. Saaledes har vel ogsaa det romerske »Oldingeraad«, Senatet, oprindeligt bestaaet af de ældste i de forskellige Ætter eller *gentes*.

Lignende Former for Styre træffes flere Steder i Nord-Amerika, kun er det hele, stemmende med den mere fremskredne Kultur, ligesom løftet op i et højere Plan. Hos Prærie-Indianerne bestod Raadet af de mest udmærkede Mænd og gjaldt undertiden hele Stammen, men som Regel kun en af dens Underafdelinger. Hos Dakotaerne afgjorde Raadet selv, hvem der havde gjort sig fortjent til Optagelse, i Cheyenne-Stammen var Medlemmernes Tal fastsat til 40, der valgtes ved almindelig Afstemning. Høvdingerne maa hos Prærie-Indianerne snarest opfattes som Embedsmænd, der udfører Raadets Vedtagelser. Derimod var de ikke Ledere i Krig. Denne blev nærmest opfattet som en Privatsag, ikke som et Stammeanliggende, og Krigshøvdingen var ofte kun en ærgerrig Mand, der forstod at samle den æventyrlystne Ungdom om sig. Mellem ham og Raadets sindige Hoveder var der tit en ikke ringe Spænding. I det navnkundige Irokeser-Forbund ved

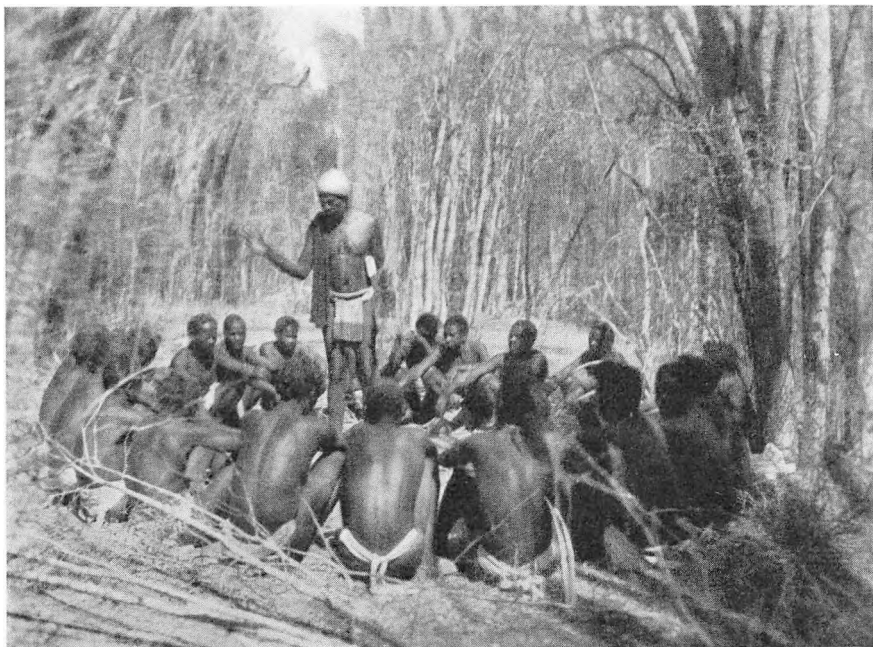

Fig. 22. Raadsstævne i Bara-Stammen, Madagascar. Høvdingen staar i Midten. (P. Fejös fot.).

de store Søer, en af de mærkeligste, politiske Dannelser noget Naturfolk har skabt, var paa en ejendommelig Maade Slægten afgørende for Raadets Sammensætning. Høvdingeværdigheden var knyttet til visse moderretslige Ætter, og Høvdingen selv blev udpeget af en saadans kvindelige Overhoved efter Samraad med de andre Kvinder i Slægten. Hendes Valg skulde derefter godkendes af Høvdingerne i den Stammehalvdel, hvortil Ætten hørte, siden af Høvdingerne inden for den modsatte Halvdel og til sidst af hele Forbundsraadet. I dette var ikke samtlige Ætter repræsenteret, og Tallet af Raadsmedlemmer for de forskellige Stammer vekslede. Dette betød dog intet, da fuld Enighed krævedes for at fatte en Beslutning og Afstemning ikke fandt Sted. Endnu hos Helagerbrugere kan det primitive Raadsstyre have holdt sig. De berbiske Landsbyer i Atlas-Bjærgene kender ingen anden Myndighed end Folkeforsamlingen, der træder sammen for at drøfte fælles Sager og udnævner en Forstander, hvis Opgave det er at paase Beslutningernes Udførelse.

Som det fremgaar af ovenstaaende Fremstilling, er Høvdingedømme

i og for sig ikke uforeneligt med Raadsstyret, idet Høvdingen i saa Tilfælde nærmest kun sidder inde med den udøvende Magt. Modsætningen hertil er det Høvdingedømme, som leder over i Enevælden af Guds Naade og Diktaturet. Hos Steppenomaderne i Asien er Forholdene endnu ret enkle. Den Individualisme, som kendetegner de fleste Jægerstammer, er her bibeholdt under de ydre Kaars Magt, som modvirker mere udviklede Samfundsdannelser. Storfamiljens ældste sidder ganske vist inde med en betydelig Myndighed; men ud over hans egen Kres rækker den ikke. Folkeslag som mange Tyrker, Arabere o. a. er delt i Grupper, i Spidsen for hvilke der staar en Høvding (*beg*, *sheikh* e. l.) valgt inden for en bestemt Æt; men han kan i Virkeligheden intet udrette uden om Storfamiljernes Overhoveder, og kommer man til de endnu større Enheder, Stammerne, ophører saa godt som ethvert politisk Fællesskab. Turkmenerne har overhovedet ingen arvelige Høvdinge, men kaarer forud for deres Røvertog en midlertidig Fører eller *serdar*. Den arabiske Khalif blev oprindelig valgt som Profetens Efterfølger (arabisk: *khalifa*), d. v. s. Menighedens Tillidsmand; først under 'Abbâsiderne, da persisk og byzantinsk Kultur allerede havde gennemsyret de forud frie Beduiners Levevis, blev Khalifen for Alvor *amir al-mu'minîn*, »de troendes Hersker«, hvis Myndighed udgik fra Allah.

Den Forvandling, som er foregaaet med Khalifens Stilling, er saaledes af særegen Art, idet den hviler paa en Optagelse af fremmed Tankegang; men det gælder i det hele taget, at Erobring og Krig medfører voksende Magt for Lederen, der jo netop er udpeget med sin personlige Dygtighed for Øje. Den nordiske Oldtidskonge skulde være sejrsl, gavmild og eje Herskerævner. Med de samme Egenskaber synes ogsaa de indianske Krigshøvdinge at have kunnet erhverve en for et ellers gennemdemokratisk Samfund omfattende Myndighed, som vel naaede sit Højdepunkt inden for det aztekiske Rige. Det maa ganske vist indrømmes, at den Stilling, som de aztekiske Konger indtog, langt fra er klar. Spanierne opfattede den selvfølgelig i Lighed med en evropæisk Fyrstes, mens en senere Forfatter som Bandelier har villet indskrænke den til en almindelig Krigshøvding, som ved sin Side havde en ligestillet Fredshøvding. Maaske ligger Sandheden i Midten. At den aztekiske Hersker virkelig har været omstraalet af en Glans og Vælde, som i den nye Verden forgæves søger sin Mage uden for

Inca-Riget i Perú, fremgaar tilstrækkelig tydeligt af alle samtidige Vidnesbyrd; men der er paa den anden Side intet i Vejen for, at hans Embede kan være udviklet af Krigshøvdingens, hvis Værdighed hos et Folk som Aztekerne maa have stillet enhver anden i Skygge.

I den gamle Verden har Steppenomadernes Indfald i de tilgrænsende Bondesamfund ikke blot indirekte styrket den voksende Høvdinge-

Fig. 23. Stor Skammel af Kalksten, anvendt af Landsbyhøvdingen ved officielle Lejligheder. Nias. (Nationalmuseet).

magt, men ogsaa rent umiddelbart bidraget til dens Vækst. Det er naturligvis intet Tilfælde, at Kong Hammurabi betegnede sig selv som »Undersaatternes Hyrde«, at det oldkinesiske Ord for Statholder, *muh*, ligeledes betyder Hyrde, og at et andet oldkinesisk Ord, *kün*, d. v. s. Fyrste, fra først af betegner Ejeren af en Kvæghjord. Ogsaa i Afrika er der nok af Eksempler paa, hvordan Krig og Erobring ofte følges med Udviklingen af mere eller mindre enevældig Magt. Historisk vel oplyst ligger Sagen for Zuluernes vedkommende, idet Høvdingen Chaka omkring 1829 begyndte den Række Hærtog, som forvandlede den før ret ubetydelige Stamme til en sand Svøbe for hele Syd-Afrika, samtidigt med at han selv tilrev sig saa godt som al Magt.

Gennemgaaende er de afrikanske Høvdingers Stilling dog af væsentlig anden Slags end f. Eks. de fleste nordamerikanske. For den, der er fortrolig med primitiv Tankegang, er der intet overraskende i,

at Høvdingedømmet undertiden hænger nøje sammen med Religionen. I Afrika staar det saaledes tit i Forbindelse med Forfædredyrkelsen. Ligesom Ættens Forfædre fortrinsvis tager sig af sine egne Efterkommeres Ve og Vel, sørger Høvdingens Aner for hele Stammens. Herero-Høvdingen opfattes ligefrem selv som »den levende Stamfader.« Hos flere Folkeslag i Sudan skal Præstehøvdingen nødvendigvis være en Ætling af Landsbyens første Indbygger. Hele Ashanti-Folkets Sjæl og Velfærd ligger gemt i Kongens guldbeslaaede Trone, og de døde Ashanti-Høvdingers Sjæle tager Ophold i de Skamler, deres Ejere sad paa i levende Live, hvorfor de da ogsaa opbevares som Helligdomme og er Midtpunkt for Paakaldelsen af Aanderne.

I intet Tilfælde røber Forbindelsen mellem Religion og Samfundstyre sig dog tydeligere end der, hvor dette udøves i Kraft af guddommelig Fuldmagt. Det er ud fra dette Synspunkt, »Gudekongerne« opstaar, som vi møder dem hos en lang Række agerdyrkende Folk baade i Oldtid og Nutid. I det ældste Sumer synes Kongens Stilling at have været af verdslig Art. Men hos Babylonierne paa Sargons Tid og de senere Sumerer nøjes Kongen ikke med det; han bliver Guddommens Søn, selv en Gud paa Jorden, besjælet med overnaturlig Kraft som den, der fyldte David ved Salvingen, da Jahves Aand »kom mægtigt over ham.« Det skal da ogsaa tages rent bogstaveligt, naar den ægyptiske Farao kaldes »den levende Horus« eller »Rês Søn«; han bygger Templer til sin Ære og afbildes ofrende til sin egen Billedstøtte. Et lignende Synspunkt optages siden af den persiske Storkonge og gaar i Arv til Alexander og de romerske Kejserere — oprindelig en dybt alvorlig, religiøs Forestilling, først efterhaanden mere et politisk Middel, som i sig selv hverken er Udslag af latterlig Indbildskhed eller sygeligt Herskervanvid. Det er formentlig i de gamle Østerlande, at Tanken om Kongens guddommelige Væsen først er opstaet; men derfra har den bredt sig viden om baade til store Dele af Afrika og mod Øst over Indien til Indonesien og Polynesien saavel som til Kina og Japan. Mens den japanske *mikado's* Guddomsnatur den Dag i Dag danner Grundpillen i det østasiatiske Øriges Samfundsbygning paa en Maade, som ingen Evropæer formaar at sætte sig ind i, er det kendetegnende for Kinas Aand, at den oprindelige Opfattelse der efterhaanden undergik en

gennemgribende Ændring. »Himmelens Søn«, *t'ien-tze*, fuldbyrdede den guddommelige Vilje paa Jorden; men denne Vilje gaar ud paa Folkets Vel, og handlede Kejseren ikke efter den, havde Folket Ret til at rejse sig mod Voldsherren.

For Gudekongen maa ellers alt og alle bøje sig. Hans Magt er jo ikke af denne Verden og udstrækker sig end- og til Sygdomme. Endnu under Stuart'erne helbredte den engelske Konge Kirtelsyge ved særlige Møder i *Privy Council*, og saa sent som 1825 blev der i Frankrig gjort et — rigtignok mislykket! — Forsøg i samme Retning. Kongens guddommelige Stilling kræver imidlertid ogsaa, at han er omgærdet af Vedtægter og Taburegler som ingen anden dødelig. Han er ladet med et Overmaal af Kraft, som er farlig for de mindre modstandsdygtige. Jukun-Kongen i Nigeria tør hverken med sine Hænder eller blottede Fødder røre ved Jorden for ikke at ødelægge Afgrøden. For mange polynesiske Konger maa Livet have været en sand Plage. Paa Tahiti kunde Kongen ikke træde ind i et Hus, uden at det straks blev tabu og gik over i hans Eje som ubrugeligt for alle andre, ja han kunde end ikke sætte sine Fødder paa Jorden, uden at hele Øen blev ubeboelig, hvorfor han altid maatte bæres. Alle, der omgav ham, var tabu, og han turde kun omtales i et snørklet Hofprog, i hvilket »Torden« betød hans Røst, »Skyerne« hans Hus og »Regnbuen« hans Fartøj. Saa snart der fødtes Kongen en Arving, overgik Kraften til denne, og han maatte selv give Afkald paa Tronen. Paa Hawaii var Reglerne mindst lige saa strenge og blev haandhævet med den største Hensynsløshed; alene at

Fig. 24. Sumerisk Statue af Gudea, Konge af Lagash, c. 2400 f. Chr. (Ny Carlsberg Glyptotek).

færdes i Paladsets Skygge med tildækket Hoved eller Overkrop var en Helligbrøde, som kostede Livet. Et formildende Skær af Latterlighed præger Hofetiketten flere Steder i Afrika, f. Eks. i Uganda, hvor Kongens Omgivelser efteraber hans Adfærd i de mindste Enkeltheder, ler, naar han ler, nyser, naar han nyser o s. v.

Gudekongens Magt er imidlertid et tveægget Sværd. Naar et Menneske er saa helligt, vil den Tanke let slaa Rod i ærgerrige Sind, at hans Stilling egentlig er for ophøjet til, at han kan tage sig af denne Verdens Smaating. Saaledes havde Adelen tilrevet sig den største Indflydelse paa flere af de oceaniske Smaaøer. Paa Tonga førte Kongen en lignende Skyggetilværelse som den, Japans Kejser i Aarhundreder maatte slaa sig til Taals med. Dette er dog ikke alt. Saxo skriver, at Olaf Hunger ved selv at bede om sin Død afværgede den voksende Nød, som truede de danske med Undergang. Der kan ligge kristne Forestillinger bag denne Fortælling, men muligvis ogsaa den ældgamle, hedenske Tro, at Kongen bærer Ansvar for Folkets Trivsel. Og dette Ansvar kan hvile saare tungt. Af Kongen afhænger Markernes Grøde, han er »Korngiver« og tiltales saaledes eller ligefrem som »vort Korn« af de før nævnte Jukun-Negre. Derfor maa samme Konge da ogsaa med Mellemrum underkaste sig en Foryngelsesceremoni for stadig at opretholde sin fulde Kraft. Endnu grundigere gaar Shilluk-Folket ved Øvre Nil til Værks. Efter deres Mening afhænger Landets Frugtbarhed af Nyakang, Fortidens store Læremester og Konge, hvis Sjæl lever videre i hans Efterfølgere; men hvis ikke det Legeme, den har taget Bolig i, er fuldkommen sundt, vil Kornet visne, Kvæget sygne hen og Folkets Magt gaa til Grunde. Ja, Kongen maa tilmed være uovervindelig. Enhver Mand af kongelig Byrd har Lov til at dræbe ham, for lykkes det, er det et Tegn paa, at hans Legeme ikke mere egner sig til at huse Nykangs Sjæl. Hver Nat kan man se den ulykkelige Majestæt, væbnet til Tænderne, snige sig om mellem Hytterne i stadig Angst for Overfald, og dukker da en Medbejler op, begynder i dybeste Tavshed Kampen paa Liv og Død. Tiden er dog Kongens farligste Fjende. Ved det første Tegn paa svigtende Manddom bliver en særlig Hytte bygget, og derind føres Kongen. Han lægger sit Hoved i en ung Piges Skød, Døren mures til, og uden Føde og Drikke bliver de bægge overladt til Døden.

Vi veed nu, at i mangt og meget afspejler Shillukernes Kultur Forholdene i det førdynastiske Ægypten, og der er Spor af, at ogsaa de ægyptiske Konger i de ældste Tider har lidt en lignende Skæbne. Senere nøjedes de, ligesom Jukun-Kongen, med at gennemgaa en Række Foryngelsesriter ved *sed*-Ceremonierne, hvor Faraos iførtes Osiris' Dragt. I Babylon dræbtes en Skinkonge ved den aarlige *zgmuk*-Fest, og selv i Rom holdt de ældgamle Forestillinger sig i Live. Grundtanken i Frazers vældige Værk *The Golden Bough* er netop at trække Forbindelseslinjen fra denne primitive Opfattelse af Kongens Person op til *rex nemorensis*, »Skovkongen«, der var Præst i Dianas hellige Lund ved Aricia. Enhver bortløben Slave havde Ret til at fælde ham og følge efter ham i hans Embede, hvis han først kunde bryde en Gren af det hellige Træ, som Præsten vogtede. Overensstemmelsen med Shilluk-Kongen kan ikke være mere staaende.

Det er allerede tidligere sagt, at Samfundet er lige saa gammelt som Mennesket, saadan som ogsaa Sproget, Redskabet og Erhvervslivet er det. S t a t e n er derimod yngre. Der er mange Folkeslag, som lever i lykkelig Uvidenhed om al Statsdannelse. Hvad er da Forskellen paa Samfund og Stat? Man har villet bestemme Staten ved dens selvstændige Myndighed udadtil og indadtil, ved dens Herredømme over et bestemt Omraade og dens varige Karakter. Intet af disse Kendemærker er i og for sig afgørende, for de ligger som Spirer i alt Samfundsliv selv paa dettes laveste Trin. Man har ogsaa, men med Urette, villet søge Statens Oprindelse i Krig og Undertrykkelse. Snarere er der Grund til at understrege et andet Forhold. Staten er det b e v i d s t e Samfund, der stiller sig bestemte Opgaver og derfor møder den enkelte med baade Rettigheder og Pligter. Haand i Haand dermed gaar Statens Trang til at vokse og til større og større Organisation. Først paa dette Punkt spiller Krigen ind. Væksten fører Gang paa Gang til, at de sunde, folkelige Følelser tørner sammen med koldt fornuftsmæssige, økonomiske og militære Interesser — de, der med et moderne Ord kaldes geopolitiske. Hvor mange af Historiens Sørgespil har ikke deres Rod deri?

De primitive Samfund er ganske smaa. I Horder paa nogle faa Familjer strejfer Pygmæer og Buskmænd, Veddaer, Negritoer og Australiere om paa deres Enemærker. Større er heller ikke de selvstæn-

dige Grupper hos de nordlige Egenes højere Jægere og Rensdyrnomader. Ogsaa hos adskillige Halvagerbrugere, f. Eks. i Amazon-Landet, er Samfundet ganske lille og indskrænket til Beboerne af en enkelt Landsby. Ud fra en saadan Begyndelse synes Udviklingen ad forskellige Veje at være naaet frem til en virkelig Statsdannelse, undertiden paa fredelig Vis, undertiden ogsaa ved Vold.

To forskellige Retninger illustreres af Forholdene henholdsvis hos Oldtidens Middelhavs-Folk og keltisk-germanske Stammer. Hos de førstnævnte er Byen Udgangspunktet, hos de sidste Stammen. Dette er ikke noget særligt evropæisk Træk; i den nye Verden møder vi nøjagtig den samme Modsætning mellem Bystaterne i den gamle, mexicanske Kulturkres, og Tilløbene til Stammestater hos Prærie-Indianerne og Halvagerbrugere i Nord-Amerika. Nogle Prærie-Indianere, f. Eks. Blackfoot og Pawni, udgjorde mere eller mindre faste Stammeforbund. Pawnierne havde betroet den enkelte Stammes Styre til et Raad bestaaende af Høvdingerne for de enkelte Landsbyer, og disse Stammeraad udgjorde tilsammen det store Raad, der varetog hele Forbundets fælles Interesser. Intet af dem naaede dog i Navnkundighed og Magt op paa Siden af det irokesiske, der som Englands Forbunds-fælle mere end eengang dannede Tungen paa Vægtskaalen under de fransk-britiske Kolonikrige. Det blev grundlagt c. 1570, formodentlig efter tidligere forgæves Forsøg, under Ledelse af de halvt sagnagtige Høvdinge Deganawida og Hiawatha* og omfattede oprindeligt de fem Stammer Cayuga, Mohawk, Oneida, Onondaga og Seneca; i 1722 optoges desuden Tuscaroraerne. En mærkelig Blanding af Barbari og moderne Tankegang prægede denne Sammenslutning, der i mangt og meget udgjorde et primitivt Folkenes Forbund. Indtil var de enkelte Stammer ganske uafhængige; men Freden mellem dem blev strengt opretholdt, Mandebod indført i Stedet for Blodhævn og tidligere Kannibalisme afskaffet. Udadtil gjaldt Spørgsmaalet kun frivillig Tilslutning eller Krig. I første Tilfælde blev de paagældende optaget som ligestillede Medlemmer — saaledes de nys nævnte Tuscaroraer — i det andet førtes en Ødelæggelseskrig med skaanselsløs Grumhed. Fangerne blev underkastet de frygteligste Pinsler; dog

* Longfellow, som har gjort Hiawatha til Helten i sit store Kvad, lader ham være Ojibwa i Stedet for Irokeser. Med god Grund har man sagt, at dette svarer til at gøre Bismarck til Hovedpersonen i et fransk Heltedigt.

hændte det ogsaa, at de blev adopteret i en Æt, der følte sig særligt svækket af Blodtab under Krigen.

Byforbund har sjældent ejet den samme statsdannende Kraft som Stammesammenslutninger. Hverken det attiske Forbund i Oldtiden eller Hansaen i Middelalderen førte til Grundlæggelsen af større Stater. For Bystatens Vækst viste Rom den aabenbart eneste farbare Vej: Erobringen. Paa samme Maade i Amerika. Ganske som de hellenske Stæder laa ogsaa Mayaernes Byer skiftevis i indbyrdes Kævl og Forbund, uden at nogen kunde gøre sig varigt gældende, hvorimod Aztekerne oppe paa den mexicanske Højslette ved Sammenslutning af de tre Byer Tenochtitlán, Tezcoco og Tlacopán under den førstnævntes Førerskab skabte en Stat, for hvis voksende Vælde først Spaniernes Undertvingelse af Landet satte en Stopper. Imidlertid har krigeriske Hændelser ogsaa paa anden Maade bidraget til Statsdannelsen, nemlig ved Nomadernes Indfald. Vi kan vel ikke følge Udviklingen i Enkeltheder; men det synes at staa fast, at baade de hamittiske Stammer i Afrika, Semitterne i de gamle Østerlande og Tyrkerne i Oldtidens Kina har udøvet en dybtgaaende Indflydelse saavel ved umiddelbar Erobring som ved at tvinge Agerbrugerne til større Organisation for saaledes bedre at modstaa Steppefolkernes Overfald. Endelig ejede Nomaderne i deres mere udviklede Færdselsmidler, først og fremmest Hesten og Vognen, et væsentligt Middel til at holde sammen paa et saa omfattende Omraade, som Statsdannelser i større Maalestok kræver.

Inden for Staten brydes fra umindelige Tider to modsatte Principper med hinanden: Splittelsen i mindre, halvt selvstændige Enheder og Midtsamling om et fælles Centralstyre. Decentraliseringen naa'r et Højdepunkt i Lensstaten, som altsaa er en Særdannelse og ikke noget almindeligt Gennemgangsled i Samfundsudviklingen. Det er allerede tidligere sagt, at den middelalderlige Lensstat, hvis Udformning tager sin Begyndelse allerede under de første Merovingerkonger, sender sine Rødder dybt ned saavel i det germanske som i det sent-romerske Samfund. Den bærende Tanke er Kongens formelle Ejendomsret til al Jord, som han frivilligt uddeler til sine Vasaller. Hvor en saadan Tanke gennemsyrrer Statsopfattelsen, er Jordbunden rede for Lensvæsenets Opstaaen, og det er Tilfældet baade, hvor Kongemagten anses for guddommelig, og hvor den bygger paa Erobr-

Fig. 25. Kinesisk Kejserpar med Hofstab. Del af en større Gruppe Lerfigurer kaldet »Hoffet i Peking« og indkommet til Det kgl. Kunstkammer 1777. (Nationalmuseet).

ring. Et Lensvæsen af den første Slags forekommer i Mikronesien og Polynesien; men det er nok Erobringen — ofte dog i Forening med Forestillingen om »Gudekongen« — som har spillet den største Rolle. Det er Tilfældet med de store Negerriger i Sudan, Øst- og Central-Afrika, der alle hviler paa Lenssystemet. De ældste Stater i Vest-Sudan synes at gaa tilbage til c. 300 e. Chr. og blev formentlig grundlagt af hamittiske Erobrere fra Nord. Den største Magtudfoldelse naaede de i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede under Mandingoerne, der vel er et rent Negerfolk, men i politisk Henseende Hamitternes Arvtagere, og endnu i senere Tider har oprindeligt lyshudede Folkeslag (Fulber, Hausaer) haft en afgørende Lod i Sudan-Staternes Skæbne. Sjældent har de afrikanske Voldsriger dog ævnet at hævde sig gennem ret mange Slægtled. En enkelt Undtagelse udgør Lunda mellem Øvre Kasai og Zambesi, der eksisterede allerede c. 1600; men det skyldes særlige Omstændigheder. Kongen, *mwata jamwo*, nyder guddommelig Ære og regerer teoretisk med enevældig Magt, men har sin Stedsøster som Medregent. Ogsaa Kongemoderen ejer en betydelig Indflydelse, og da baade den kvindelige Magt og Embedsmændene,

som har det afgørende Ord ved Kongevalget, foretrækker rolige Kaar i Landet, har de virket ikke lidt til at styrke Statens Varighed.

Efter det hellenistiske Persiens Undergang gennemførte Partherne et Lensstyre, som Sasaniderne overtog og med stort Snille gradvis omdannede efter deres eget Hoved. Enhver veed, at i Japan holdt Lensvæsenet sig lige til Omvæltningen 1868. Om den kinesiske Stats Fødsel set i Nutidens Lys har H. G. Creel givet Oplysninger. Den klassiske, kinesiske Opfattelse af et Rige, der lige fra de ældste Tider ejede et Omfang næsten som i vore Dage, har ingen Rod i Virkeligheden. I Shang-Tiden (efter den traditionelle Tidsregning 1765—1122 f. Chr.) omfattede Landet kun et lille Omraade med Tyngdepunktet ved Anyang i det nordlige Honan. Ligesom i det ældste Mesopotamien synes Fællesskabet i Styre mest at have indskrænket sig til Betaling af Tribut. Først da Shang-Kongerne bukkede under for Chou-Folkets Stormløb fra

Fig. 26. Japansk Adelsmand: »Digteren og det uforlignelige Bjærg«. (Maleri af Tosa-Skolen. Nationalmuseet).

Shensi i Vest, grundlagde Erobrerne den typiske Lensstat, som varede under hele Chou-Dynastiet (1122—255 f. Chr.). Dette lange

Tidsrum, i hvilket den kinesiske Kultur tog endelig Form, druknede imidlertid i Blod og indre Opløsning, og da det efterfølgende Ts'in-Dynastis Grundlægger som den første havde taget Kejsertitlen, blev endelig Lensvæsen og Arveadel afskaffet og den Regeringsform indført, som i alt væsentligt holdt sig lige til 1912.

Modsætningen til den decentraliserede Lensstat finder vi i det gamle Perú. Her laa Livet engang for alle afstukket inden for faste Rammer, ordnet og overvaaget af Staten. Individet betød intet, Samfundet alt; fra Fødsel til Grav tilhørte den enkelte Staten. Baade paa den ørkenagtige Kyst og oppe i Højfjældet er der tidligt blomstret en frodig Kultur op; men Statsdannelsen skyldes en enkelt, lille Stamme, Incaerne, som havde hjemme i Bjærgene omkring Cuzco. Deres Erobringer synes først at være begyndt c. Aar 1100; men Skridt for Skridt udvidede de maalbevidst deres Magt, og 400 Aar senere spændte den fra det nuværende Ecuadors Nordgrænse til midtvejs ned i Chile. Deres Fremtrængen muliggjordes af en velordnet Hær, og de undertvungne Folk blev overalt kørt i stramme Tøjler. Et Net af ypperlige Veje forbandt Rigets fjærneste Dele med Hovedstaden og tillod uhindrede Trophefskydninger, og dette i Forbindelse med en Hær af Spioner og et regelmæssigt Postsystem satte Regeringen i Stand til at knuse ethvert Forsøg paa Modstand. Paa særligt egnede Steder opførtes vældige Fæstningsværker, og Befolkningen inden for hele Provinser i de undertvungne Omraader blev hensynsløst flyttet til andre Egne og erstattet med Inca-Kolonister. Overalt, hvor Incaerne fo'r frem, paatvang de desuden Befolkningen deres Sprog, deres Soldyrkelse og politiske System (jf. I S. 66).

I dette herskede en Centralisering, der var drevet ud i smaaligt Formynderi forbundet med en ejendommelig Statssocialisme. Den mindste Enhed i Samfundet var Familjen. Hvert Ægtepar fik overladt et Stykke Jord til Dyrkning; men det tilhørte ikke dem selv. Foruden den Jord, som gik med til Folkets Underhold, var der en anden, der tilhørte »Solen«, d. v. s. Statskirken, mens en tredje var Kongens eller Statens og bl. a. gik med til at opretholde Hæren. Enhver Mand mellem 16 og 60 Aar var arbejdspligtig, og intet var overladt det private Initiativ. Selv Haandværkerne fik udleveret deres Materialer fra Statsmagasinerne og maatte aflevere de færdige Frembringelser. Førerprincippet var nøje gennemført. Ti Familjer dannede en Gruppe

under en ansvarlig Embedsmand; over ham stod Lederen af 50 Familjer o. s. v., indtil man endte med Statholderen over Rigets fire Provinser, der stod umiddelbart under Kongen eller *capac inca*, som antoges at nedstamme fra Solguden selv.

Under hele dette System skimtes endnu Sporene af ældre Samfundsforhold med en Inddeling i Totemgrupper, som Incaerne efter Ævne søgte at svække, ja endog et Raadsstyre og en med *capac inca* ligestillet Fredshøvding (*huillac-umu*). Den nye Ordning, som i høj Grad bærer Præg af at være Enkeltmands Værk, stammer muligvis først fra den niende Inca-Konge, Pachacutec (c. 1400—48).

Det kan være svært nu saa mange Aar efter at dømme om, i hvilket Omfang det var lykkedes at gennemføre den i Praksis; men dens Svaghed aabenbarede sig i hvert Fald tydeligt, da en Haandfuld Spaniere under Pizarro trængte ind i Landet 1532. Saa snart de ved et dristigt Overfald havde taget Kongen til Fange, var hele Styret lammet. Ansvarsfølelse og Ævne til selvstændig Tænkning syntes forlængst kvalt, og det mægtige Rige, der talte Krigere i Tusindvis, faldt i Løbet af kort Tid som et let Bytte for de fremmede.

S A M F U N D S L I V E T

SÆD OG SKIK. MORALENS UDVIKLING

Mellem de ældste menneskelige Samfund og Nutidens Statsdannelser er der en umaadelig Afstand; men en ubrudt Linje forbinder Horde med Stormagt, selv om det rigtignok er en Vej med mange uberegnelige Sving og rigt forsynet med Forgreninger og Blindgyder. Ud ad denne Udviklingslinje ligger Samfundsformerne i al deres brogede Mangfoldighed. Disse Former danner Rammerne for Menneskenes Liv. Inden for dem fuldbyrder den enkelte sit Livsløb, inden for dem mødes Individ med Individ under Tilværelsens mangeartede Tilskikkelser, og inden for dem søger de enkelte Samfund efterhaanden at finde sig en passende Plads i Overensstemmelse med deres Væsen og Ævner.

Vi er os dette Liv bevidst som et Samspil mellem Individ og Samfund og mellem Rettigheder og Pligter, desværre uden samtidigt at være klar over hvor Rettighederne hører op og Pligterne begynder. Dette Spørgsmaal udgør vel fra Tidernes Morgen det dybeste af alle Samfundsproblemer, som hverken Menneskerettighedernes Erklæring eller andre Forsøg i samme Retning har kunnet bringe ud af Verden. Det er Udtryk for en Spænding, der ofte har været til lige stor Skade for bægge Parter, og som har faaet Udviklingen til at svinge mellem socialt Kaos med frit Slag for den stærkere til at trampe den svage under Fødder og utaaeligt Tyranni, der knugede Livet til Jorden og kvalte den frie Tanke; men det har tillige — bevidst eller ubevidst — været en mægtig Drivkraft for Udviklingen.

Forstaaelsen af Samfundslivet som en Spænding mellem Ret og Pligt er imidlertid af temmelig ny Dato, næppe ældre end det 17. Aarhundredes Filosooffer. Et Samfund er aldrig opstaaet paa den Maade, at en Flok »vilde« en skønne Dag har sat sig ned og udfærdiget en

højtidelig Pagt, en *contrat social*, i Følge hvilken de gav Afkald paa et vist Maal af personlige Fordele af Hensyn til det fælles bedste. Lige saa lidt er Samfundslivet født af ydre Tvang. Voldsstyre tilhører først en fremskreden Kultur og har aldrig kunnet holde sig i det lange Løb. Der har tværtimod været en stille Vækst. Umærkeligt er Samfundet groet frem af Urhorden. Efterhaanden har Opgaverne banket paa, og efter som de meldte sig, har man givet sig i Lag med dem. Det har aldrig været Naturfolkene Mening at løse abstrakte, sociologiske Problemer, men at klare Dagen og Vejen, og dette har i Tidens Løb udjævnet Modsætningerne og ført til en *modus vivendi*, der undertiden har viist større Livskraft end selv noksaa udspekulerede Tankebygninger. Pueblo-Indianernes Samfund hviler f. Eks. paa den besynderligste Blanding af uensartede Bestanddele, men har holdt Stand over for baade den spanske og i nyere Tid den amerikanske Indflydelse med en Sejhed, der vidner om dets indre Kraft. Der er heri noget, som minder om det britiske Riges Statsforfatning.

De Regler, Livet ubevidst selv har skabt, er nedfældet i, hvad man kalder Sæd og Skik. Sæd og Skik ejer endnu i vort Samfund en Styrke, der tit trodser Love og Paabud og i det lange Løb som Regel gaar af med Sejren. Sæd og Skik har ofte Aartusinder i Ryggen, mens en Lov, der har staaet ved Magt blot i et Aarhundrede, allerede er gammel. Hos Naturfolkene, der kun undtagelsesvis kender virkelige Love, er Sædvanerne Samfundets Rygrad. De omfatter ikke blot Regler for den enkeltes Færd, men tillige det meste af, hvad der hos os falder inden for Retsordenen. De giver ikke alene en Rettesnor for Livet inden for det enkelte Samfund, men tillige for Samfundenes Forhold indbyrdes.

Naturfolkene er ofte bundet paa Hænder og Fødder af deres Sædvaner paa en Maade, der for os let synes at trodse ethvert Begreb om Frihed. Men for at dømme herom maa man gøre sig to Ting klart. For det første er vi selv langt mere Slaver af vore egne Skikke, end de fleste vil indrømme; en Mand kan maaske finde paa at skilte med sin straalende Uafhængighed ved at møde op til et stort Middags-selskab i graat Jakkesæt, stribet Skjorte og brune Sko — men jeg gad se den, der turde drive sin Uafhængighed saa vidt, at han kom f. Eks. i Kjole, stribet Skjorte og brune Sko! For det andet gælder det om at komme paa det rene med, hvor stort Spillerum Sæd og Skik lævner

Naturfolkene, og paa dette Punkt er der de største Forskelligheder. Vi har netop omtalt Inca-Riget, hvor enhver individuel Livsytring var lænkebundet fra Statsmagtens Side. Der er ogsaa afrikanske og asiatiske Despotier, hvor Undersaatterne er prisgivet Herskerens Luner — men selv han er ikke selvstændig, selv han maa bøje sig for Fædrenes Skik. Der er andre Steder, hvor Individet intet betyder i Sammenligning med Ætten, hvis Velfærd i eet og alt gaar forud for dens Medlemmers. Men der er ogsaa Tilfælde, hvor Sæd og Skik sætter Individualismen i Højsædet og godkender den i dens yderste Konsekvenser. Indianerne i det nordlige California afholder Foraar og Efteraar store Fester for at opretholde Verdens regelmæssige Gang og sørge for, at der ikke bliver Mangel paa Føde; men omend disse Ceremonier kommer hele Samfundet til Gode, ja ligefrem betragtes som nødvendige for altings Trivsel, kan man alligevel ikke tænke sig at afholde dem, hvis der i Aarets Løb har fundet et Dødsfald Sted paa Bopladsen, med mindre man først til den afdødes efterladte har ydet et klækkeligt Vederlag som Bod for den Afbrydelse, Dansene volder i deres Sorg. Primitive Stammer som Helhed er hverken mere eller mindre frie i deres Livsytringer end de saakaldte civiliserede Folk. For bægge Parters vedkommende afhænger Frihed saavel som Pligter af de stedlige Forhold — af Sæd og Skik.

I Moralen udkrystalliseres den højeste Følelse af Pligt. Moralen bifalder eller fordømmer Menneskets Handlinger. Spørgsmaalet er nu, hvorfra denne Følelse stammer, om den udspringer af Sindelaget i Form af Samvittighedens ubønhørlige Bud, Kants »kategoriske Imperativ«, eller om den skyldes Slægtens Erfaringer om, hvad der tjener dens Tarv. Spørgsmaalet kan drøftes filosofisk; men det kan ogsaa ses fra Kulturforskningens Synsvinkel. Paa denne Maade har Westermarck behandlet det i sit store Værk om de moralske Forestillingers Oprindelse. Han understreger heri med Rette Moralens Afhængighed af Sæd og Skik. Hvad der i det ene Samfund er højeste Lov (Blodhævn, Hovedjagt!), er i det andet hjemfaldet til Dommen. Individets Samvittighed er uafrysteligt bundet til hans eget og hans Omgivelsers Udviklingstrin, hvad enten disse omfatter Samfundet som Helhed eller blot en enkelt Klasse eller Æt. Moralen er derfor i Følge hele sit Væsen et socialt Produkt.

Den eneste Maalestok for godt og ondt, det primitive Menneske

raader over, er Samfundets Dom over hans Handlingers Udfald. Fra denne barnlige »Udfaldsetik« fører Udviklingen gradvis over i »Sindeligsetikken«, som kun godkender den Handling, der udspringer af fri Vilje, uden ydre eller indre Tvang. Samtidigt sker der en Motivforskydning, der flytter Handlingens Aarsag fra Selvhensynet over paa den ægte Altruismes Bund. Baggrunden for Pligtfølelsen skifter saaledes med Tiden; men dybest synes den forankret i selve den instinktmæssige Vilje til Livet, der holder baade Samfund og Individ oppe. Men hvorledes end Baggrunden former sig, og hvilket Indhold Følelsen end selv rummer — om det stemmer med vore Moralbegreber eller ej — saa har den ved sin blotte Tilstedeværelse virket som en ubønhørlig Opdrager i Kulturens Skole.

FRA FØDSEL TIL DØD

Mennesket rummer i sig en Trang til at skaffe sig Overblik over Tilværelsen ved at skabe Inddelinger. Det er ikke blot Videnskabsmændene, der ordner deres Stof i Systemernes Skuffer; den »vilde« i Avstraliens Buskstepper eller Amazon-Landets Regnskove følger samme Tilbøjelighed over for Livets mange Foreteelser. Saadanne jævnlige indtræffende Hændelser som Bryllup og Barsel, Mandbarhedens Indtræden, Sygdom og Død, ja selv dagligdags Smaating som Møde med fremmede og Afsked med rejsende Slægt og Venner bliver Milepæle i Tilværelsen. De kendetegner, at noget gammelt hører op, og noget nyt tager sin Begyndelse. De danner en Overgang fra een Tilstand til en anden, og en Overgang kan jo altid blive skæbnesvanger; Brobygning i egentlig saavel som i overført Betydning er en farlig Sag — det er ikke tilfældigt, at Roms fornemste Præsteskab førte Titeln *pontifex*, d. v. s. Brobygger. Derfor knytter der sig overalt paa Jorden en større eller mindre Fylde af Skikke til saadanne Overgange, »Overgangsriter«, som de er kaldt af A. van Gennep.

Allerede før et Barn kommer til Verden, volder det en Forandring i den daglige Tilværelse. Den vordende Moder befinder sig i en Undtagelsestilstand, som kræver, at der baade tages Hensyn til det ufødte Barn, til hende selv — og til hendes Omgivelser. Svangerskab og Fødsel er farlige, kun et Skridt skiller dem ofte fra Døden. Den frugt-sommelige Kvinde maa undgaa mange Retter, som hun ellers gjerne maa spise. Undertiden, f. Eks. hos flere Indianerstammer, maa hun passe paa ikke at røre Mændenes Vaaben eller krydse deres Spor, da det tager Jagtlykken fra dem. Negerkvinderne ved de gamle, danske Forter paa Guldkysten lod under Svangerskabet deres Haar vokse, holdt op med at sminke sig og aflagde deres Pynt, men bandt i Stedet for indviede Bastbaand om Haandled, Knæ og Ankler, og en Uge før Fødselen ventedes, blev hendes Haar smurt ind i rødt Ler, som først

Fig. 27. Det første Bad efter Fødselen. Barsekvinden sidder i et Hul i Jorden, Jordmoderen staar foran hende iført en sribet Dragt. Fra Basundi-Stammen, Belgisk Congo. (Efter Manker).

maatte fjærnes, naar den lykkelige Begivenhed var overstaet. Mange Steder paa Jorden er det Skik, at Kvinden maa forlade Huset eller Teltet, naar Fødselen er umiddelbart forestaaende, og tage Ophold i en midlertidig Hytte. Meget almindelig er den Tro, at hendes Haar skal løses for at fremskynde Fødselen. Undertiden staar et Par gamle Koner hende bi som Jordemødre; men det er heller ikke sjældent, at hun maa klare sig alene. Et Held er det derfor, at Fødslerne hos Naturfolkene som Regel er forbavsende lette.

Den Afspærring fra Omverdenen, som Barsekvinden er underkastet, kan ofte vare lang Tid. I andre Tilfælde optager hun saa at sige straks sin daglige Dont; men i alt Fald er hun stadig regnet for »uren« og maa længe overholde en Mængde Paabud og Taburegler. En døende Rest af saadanne Renselser er hos os Moderens højtidelige første Kirkegang efter en Barsel. Hvis man kender lidt til primitiv Tankegang, er der intet mærkeligt deri. Vanskeligere at forklare er den sære Skik, der kaldes *couvade*. Ordet er fransk (af *couver* = udruge) og oversættes tit ved »mandlig Barselseng«, men ikke helt med Rette, eftersom virkelig Barselseng er et praktisk talt ukendt Begreb hos Naturfolkene. Nu til Dags er det i hvert Fald kun nogle Steder i Indien,

at Ægtemanden, saa snart Værne tager fat, ifører sig Kvindeklæder, lægger sig ind i et mørkt Værelse, hvor han jamrer og giver sig, og siden holder Sengen med den nyfødte. De andre Steder, hvor *couvade* forekommer, nøjes han med at faste eller i det mindste afholde sig fra visse Spiser samt holde sig til Hjemmet eller dets umiddelbare Nærhed. Frazer, som har gjort opmærksom paa, at disse sidst nævnte Forholdsregler kun i uegentlig Forstand kan sammenlignes med en virkelig Barselseng, forklarer dem ud fra den mystiske Forbindelse, som efter de paagældende Folks Tro knytter Faderen og den nyfødte sammen: hvad Faderen foretager sig, virker ind paa Barnet, løber han en Risiko, udsætter han ogsaa dette for Fare, hvad han spiser, faar tillige Indflydelse paa Barnets Sundhed. Der er uden Tvivl noget rigtigt i denne Tydning; men Frazer har ikke haft Blik for et vigtigt Forhold, der fremgaar af Skikkens Udbredelse, endskønt allerede Tylor havde paapeget dette. Vi finder *couvade* omtalt i Oldtiden fra flere af de vestlige Middelhavs-Lande — hos Baskerne har den holdt sig lige til vor Tid — og fra Tibarenerne i Lille-Asien; den forekommer hos Dravida-Folkene i Indien, hos nogle af de lavere staaende Stammer i det sydlige Kina og Bag-Indien, i Indonesien og endelig hos mange Indianere i Amazon-Landet. Den findes med andre Ord kun inden for de store, moderrettslige Omraader, omend langtfra saa udbredt som Moderretten selv; bl. a. mangler den i Afrika og Nord-Amerika (jf. S. 35 ff). At dette maa tages med i Betragtning ved en Forklaring af *couvade*-Skikken, er indlysende. Pater Schmidt lægger i denne Sammenhæng Hovedvægten paa, at Manden skal holde sig ved Hjemmet og mener, at han paa denne Maade letter Kvindens Arbejde. Det er dog ikke helt indlysende, hvordan den meget begrænsede »Hushjælp«, som han derved kan yde, virkelig kan spille nogen væsentlig Rolle, og nogen endelig Forklaring paa Skikken er endnu ikke givet.

En dyb og glad Stolthed hos Forældrene ledsager som Regel den nye Verdensborgers Tilsynekøbst. Det vilde være ganske fejlagtigt at forestille sig Barnemord som noget almindeligt hos disse »grusomme og barbariske vilde«, som Naturfolkene altfor tit anses for at være. Tværtimod — hvor Barnemord finder Sted, er de næsten altid en Følge af dyb Nød, og det hvad enten der er Tale om Eskimoernes Ødemarker, Buskmændenes Stepper eller Kinas Hungerdistrikter. Og-

saa Overtro kan føre dertil; mange Steder paa Jorden bliver saaledes Tvillinger betragtet som i høj Grad uheldsvarslende, og i hvert Fald den ene bliver da gjerne ryddet af Vejen. Den utrolig høje Børnedødelighed hos alle Naturfolk skyldes ellers ikke Ufølsomhed, men Uvidenhed og manglende Hjælpemidler.

Naar den lille, ofte under virkelig gribende Ceremonier, er optaget i Samfundet, er det første Skridt at give det nye Familjemedlem et Navn. Dette er en saare vigtig Sag, for Navnet er jo saa at sige en Del af Mennesket. Eskimoerne opfatter det som en Slags Sjæl, der efter Bærerens Død flakker hjemløs om, indtil man opkalder en nyfødt med det. Derved arver Barnet den afdødes Egenskaber. Indtil Opkaldelse er sket, maa man ikke nævne den afdødes Navn, og hvis det er et almindeligt Ord i Sproget, maa det udgaa deraf i det mindste for en Tid. Den Dag i Dag er der desuden i Grønland en tydelig Sky for at nævne sit eget Navn. Paa tilsvarende Maade undgaar Indianerne i Nord-Amerika at nævne de afdødes og ofte tillige deres egne Navne. At spørge en Melanesier om hans Navn er Toppunktet af Uuhøflighed, og efter hans Død maa Ordet helt udryddes af Sproget, en Skik der, i forbigaaende sagt, i højeste Grad maa fremme Sprogsplittelsen. Marind Anim-Stammen paa Ny Guinea foretager Hovedjagter for at tilegne sig de dræbtes Navne til Brug for deres egne nyfødte, idet Navnet opfattes som et Udtryk for vedkommendes »Livskraft«. Opkaldelse er dog ingeniunde den eneste Maade at fastslaa Navnet paa. De indianske Ætter raader ofte hver over et Sæt Navne, og i de fleste Sioux-Grupper uddeles de i bestemt Rækkefølge, efterhaanden som Børnene bliver født inden for Ætten. Mange Indianere lægger den største Vægt paa Drømme og giver Børnene Navn i Overensstemmelse med dem. I andre Tilfælde overlades Navnevalget til Medicinmanden — saa har man Ryggen fri med Hensyn til det overnaturlige. Endelig er det ikke ualmindeligt, at en Mand selv tager Navn efter en mindeværdig Hændelse, de krigerske Sioux- og Pawni-Indianere f. Eks. efter en tapper Daad, de ætstolte og penge-kære Nordvest-Stammer efter Slægtens Sagnhistorie i Tilknytning til de store Gavefester. Nogle Navne kan saaledes nærmest sidestilles med Titler. Ogsaa i Evropa kender vi en saadan Overgang: Kejser af Cæsar og det russiske *korol* (Konge) af Karl, d. v. s. Karl den Store.

Det er da ingeniunde altid, at man fastholder det samme Navn hele

Livet igennem. Tværtimod er det almindeligt, at Barnenaavnet kastes bort ved Manddomsindvielsen, fra hvilken de unge genopstaar som »nye Mennesker« (jf. S. 101 f.), og at man under visse Former for Kanibalisme tilegner sig Offerets Navn (jf. S. 182 f.). Hos Chipewyan-Indianerne og flere andre Athapaskere opgiver en Mand helt sit eget Navn ved en Søns Fødsel og kalder sig herefterdags kun N. N.s Fader, og samme Skik hersker i store Dele af Polynesien. Ætbetegnelserne er i Grunden en Slags Slægtsnavne, selv om de ikke bruges som saadanne. Dette er dog Tilfældet i Kina, hvis utallige Millioner til sammen kun har et Faatal af Familienavne. Bortset fra disse skifter Individet ogsaa her Navn flere Gange i Livet. Den nyfødte faar et »Mælkenavn«, der tit betegner en Dyd eller en Blomst; naar Drengen kommer i Skole, tildeler Læreren ham et »Bognavn«, som giver Udtryk for hans fremtidige Udsigter, og endelig i den voksne Alder tager han et »Titelnavn«, som han beholder Resten af sit Liv.

Ingen Moder lader sit spæde Barn ret længe af Syne, heller ikke blandt Naturfolkene. Trygt hvilende inden for Moderens Hofteklæde følger Negerbabyen med ud paa Marken; gemt inde i den lune Rygpose deltager Eskimo-Børnene fra deres spædeste Barndom i Slæderejserne gennem Polarvinterens Mørke. Længere Syd paa i Nord-Amerika, i Sibirien og Lapland anbringes Barnet i en Slags Vugge, der lige let kan bæres paa Moderens Ryg, surres paa en af Lastrenerne eller hænges op i Teltet. Den Tid indtræffer dog snart, da den lille stolprer sine første Skridt. Børn er Børn over hele Kloden, og Børnelige er tit forbavsende ens. Selvfølgelig gælder det især om at efterligne de voksnes attraaværdige Færd, og halvt i Leg lærer de da deres fremtidige Pligter. Andet indsuger de, mens de med aabne Øren og Øjne lytter til Samtalerne om Aftenen ved Baalet, naar Dagens Hændelser drøftes. Smaa pigerne ledsager om Dagen Moderen paa hendes Arbejde, henter Vand, luger, fletter smaa Kurve o. l., Drengene øver sig i Vaabenbrug og lærer at opspore og nedlægge det flygtende Vildt. Undervisning og virkelig Opdragelse er ingenlunde ukendt. Selvfølgelig faar Børnene ogsaa at vide, hvordan de skal tage sig i Vare for alle de onde Magter, der lurar i Mørket og Ensomheden, hvad der er tilladt, og hvad der er tabu. Mange Amuletter og andre Forholdsregler skal værne dem mod truende Farer. En Drengepels fra Netsilik-Eskimoerne, som blev hjembragt til Nationalmuseet af Knud Rasmus-

Fig. 28. Polareskimoisk Kvinde med sit Barn i Rygposen, Thule-Distriktet, Grønland. (Thomas Thomsen fot.).

sen, er forsynet med ikke mindre end 80 forskellige Amuletter. I kinesiske Hjem bliver der undertiden aarligt, undertiden med noget længere Mellemlum rejst en Port af Bambus prydet med rødt og hvidt Papir, hvorefter Husfaderen og alle Børnene med brændende Kærter

Fig. 29. Flettet Dragt baaret ved Drengenes Ungdomsindvielse. Bapende-Stammen, Belgisk Congo. (Nationalmuseet).

i Hænderne gaar igennem den ledet af en Præst, der blæser paa Horn. Meningen er, at Børnene paa denne Maade hver Gang skal træde ind i en ny Verden af Sundhed og Lykke.

For Naturfolkene som for os er Overgangen mellem Barndommen og den voksne Alder den Tildragelse, der sætter det dybeste Skel i Livet, og mange fejrer den paa særlig Vis. Hvorledes dette gaar for sig hos en af Jordens lavest staaende Stammer, Yámanaerne paa Ildlandet, er vi kommet paa det rene med takket være to katolske Patre, Gusinde og Koppers, der med enestaaende Fordomsfrihed tilegnede sig disse Indianeres Tankegang og selv gennemgik Ceremonierne fra først til sidst. Hovedsagen er en systematisk Undervisning i Stammens Traditioner. Om Baalet i en særlig stor og festligt pyntet Hytte samles den mandlige og kvindelige Ungdom sammen med de voksne, der

dels leder Foretagendet, dels optræder som »Gudfædre« og »Gudmødre«. Det gaar strengt til i flere Dage med stadig Undervisning baade i praktiske Færdigheder og Moral afvekslende med Sang og Dans. Søvn og Mad indskrænkes til det nødvendigeste, Drikke maa kun nydes sparsomt gennem et Sugerør, og trænger man til at klø sig (hvad der nok kan ske, Utøj er ikke nogen Sjældenhed), maa det foregaa med en særlig Kløpind. Om Aftenen bader man i det iskolde Hav.

Langt mere indviklet er Ungdomsindvielsen hos den næsten lige saa primitive Kurnai-Stamme i Avstraliens sydøstlige Hjørne. Cere-

monierne naa'r her først deres Højdepunkt efter flere Dages Forløb, naar Ynglingene en Aften bringes til Hvile paa en aaben Plads i Skoven. Hele Natten opfører Hordens Mænd og Kvinder deres ensformige Danse uden om dem under stadig Paakaldelse af Emu-Gærdesmutteren, der gælder for Mændenes særlige Stamfader og Kønstotem (jf. S. 46). De unge Mænd maa ikke tale, kun gøre sig forstaaelige ved at kvindre som Emu-Gærdesmutter, for i denne Nat skal de forvandles til disse Fugle, idet den uafbrudte Dans hensætter dem i en magisk Søvn, af hvilken de vaagner i deres nye Skikkelse. Ved Morgengry forlader samtlige Kvinder Pladsen, og Mændene hviler ud. Naar Aftenen igen bryder frem, sker nemlig det store Under: Emu-Gærdesmutteren kommer selv til Stede! Med tildækket Hoved afventer Ynglingene den himmelske Stamfaders Komme. Nærmere og nærmere hører de den brummende Lyd, som bebuder dette, og som frembringes med de hellige Svingtræer. Til sidst rives Dækket fra deres Øjne, og Høvdingen staar foran dem, peger med sit Spyd mod Novicerne og truer dem paa Livet, hvis de røber Hemmelighederne for Kvinder eller lignende uindviede. Derefter foredrager Høvdingen højtideligt Sagnet om Menneskenes Afstamning fra Emu-Gærdesmutteren, og man fremviser de hellige Svingtræer, i hvilke Stamfaderens og hans Kones Røst er gemt. Til sidst indskærpes Moralbudene: de unge skal lyde deres Forældre, dele med deres Venner og leve i Fred og Fordragelighed med dem, holde sig fra unge Piger og gifte Koner samt rette sig efter Spiseforbudene, indtil de ophæves af de gamle Mænd.

I denne Ceremoni, der selvfølgelig er egnet til at gøre et dybt Indtryk, genfindes den Undervisning, der udgør en Hoveddel af Indvielsen hos Yámanaerne; men nyt er kommet til: Forestillingen om Opvækkelse i ny Skikkelse og om noget hemmelighedsfuldt, der skal holdes skjult for det andet Køn. Lignende Ceremonier forekommer i hele det sydøstlige og centrale Avstralien, store Dele af Afrika samt nogle Steder i det sydøstlige Nord-Amerika og Amazon-Landet. Grundtankerne er overalt de samme: men deres Udformning vokser efterhaanden. Det kønslige Element understreges, derfor foretages Omskæring i Afrika og store Dele af Avstralien ved denne Lejlighed (jf. I S. 276 ff). Ogsaa den haardhændede Piskning af de unge, som undertiden finder Sted — den, vi ligeledes kender fra de spartanske

Ynglinges Piskning foran Artemis' Alter — er en magisk Handling, der skal fremme Frugtbarheden, men bliver senere en Prøve paa Mod og Standhaftighed. Tatovering af Stammemærkerne foretages, Læretiden forlænges og Hemmelighedskræmmeriet tager til. Efter Omskæringen gennemgaar de unge en »Busktid«, hvor de ofte i Maanedvis lever afsondret ude i Vildmarken og saa at sige staar uden for Samfundet; i Afrika har de Lov til at gennemprygge og tilmed dræbe enhver, der uberettiget kommer ind paa deres Enemærker; det er dem tilladt at stjæle, hvad de finder for godt — ogsaa et Træk, der minder om Sparta — og naar endelig Afspærringen ophæves, fejres dette med almindelige Udsvævelser, i hvilke alle Landsbyens Kvinder, gifte saavel som ugifte, tager Del. Samtidigt fremhæves Forestillingerne baade om de overnaturlige Kræfters Medvirken og den nye Tilværelse. Maskerede Personer optræder i Aandernes Skikkelse, og det hedder sig, at de unge opsluges af en Løve, en Krokodille eller et andet Uhyre, men opstaar paany, hvorfor de da ogsaa tager et nyt Navn.

I Amerika er Hovedvægten undertiden lagt paa Standhaftigheden mod Smærte, saa der bliver Tale om en virkelig Manddomsprøve, selv om den magiske Baggrund fastholdes. Saaledes hos mange Indianere i Guayana, hvor de unge udsættes for Bid af store, giftige Myrer, uden at de maa fortrække en Mine. Endnu mere barbarisk var Prøven hos Mandanerne ved Missouri, velkendt fra Catlins drastiske Skildringer. De unge Mænd, som i Forvejen var udmattede af fire Døgn Faste og Vaagen, blev hejst op under Medicinhusets Tag i Reb fastgjort til Pinde, der var stukket gennem Musklerne paa Bryst og Ryg; ved andre Pinde ophængtes deres Vaaben samt et eller to Bisonkranier, og derpaa blev de snurret rundt, til de mistede Bevidstheden. Naar de kom til sig selv, blev først et Fingerled afhugget som Offer, og derpaa slæbtes de i Løb langs Jorden, indtil de vedhængende Genstande blev revet løs. I øvrigt er en egentlig Ungdomsindvielse sjælden i Nord-Amerika; men paa Prærien, de vestlige Højsletter og tilgrænsende Omraader er det almindeligt, at den unge Mand vandrer ensom ud i Ødemarken for at søge en Aabenbaring af den Aand, der siden i Livet skal blive hans Hjælper.

Ikke blot de egentlige Manddomsprøver, men Ungdomsindvielsen i det hele taget er tydeligt præget af det stærke Køn. Det er Mandfolketankegang, som gaar gennem de forskellige Ceremonier, det er

Optagelsen i Mændenes Samfund, der udgør deres Kærne. Kun hos de lavest staaende, mest oprindelige Stammer som Yámana er det tilladt Kvinderne at tage Del i dem alle. At Ungdomsindvielsen som Helhed er ældgammel, fremgaar af dens vide Udbredelse netop blandt meget primitive Folk. Naar Pater Schmidt mener, at i det mindste Spirerne til den hører hjemme i de allernederste Kulturlag, har han dog næppe Ret. Bl. a. synes ethvert Spor af den at mangle baade hos Polarfolkene og Steppemoderne, hvis Kultur bygger paa et yderst primitivt Grundlag.

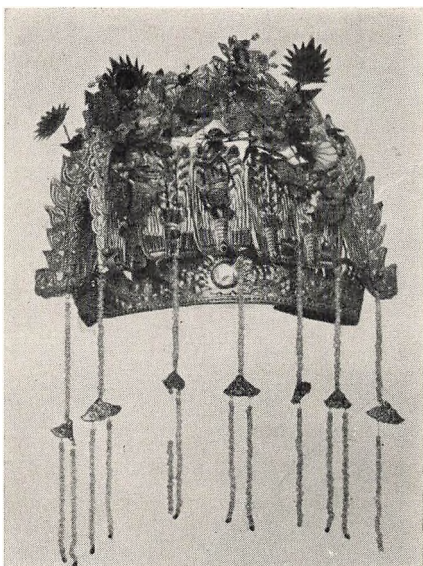

Fig. 30. Kinesisk Brudekrone af Messing.
(Nationalmuseet).

Det er allerede tidligere nævnt (S. 60 f), at Ceremonierne ved Ungdomsindvielsen øjensynligt er fortsat i Riterne ved Optagelsen baade i Aldersklasserne og de hemmelige Selskaber. Som det ligeledes er sagt, hører disse sidste fortrinsvis hjemme i de moderretslige Kulturer, og det er da ogsaa ganske, hvad man kunde vente, naar vi i dem ser en Foreteelse af saa udtalt mandligt Præg som Ynglingeindvielsen udarte og skifte Karakter. I dens Sted optræder her undertiden en Række Skikke i Forbindelse med Kvindernes Mandbarhed. Rent legemligt giver denne sig jo i og for sig endnu tydeligere Udslag, end Tilfældet er med den mandlige Ungdom. I Menstruationen er der for den primitive Tankegang noget mystisk og farligt, og allevegne finder vi derfor, at Kvinden er underkastet strenge Regler, saa længe hendes kritiske Tilstand varer: hun maa som oftest ikke spise sammen med andre, skal afholde sig fra visse Fødemidler, sove i en særlig Hytte og vogte sig for at komme i mindste Berøring med Vildtet eller Kvæget. Hos mange moderretslige Folkslag og en Del af dem paavirkede Stammer gaar man imidlertid et Skridt videre. Hos dem er det første Tegn paa Mandbarhed Indledningen til Afholdelse af en Række Ceremonier, som dog afviger fra Drengenes Indvielse ved deres saa at sige private Karakter. Der er ikke som ved den Tale om nogen »Gen-

fødelse« i et nyt Samfund. Saadanne Skikke findes rundt om i Afrika, hos Dravidaerne i Indien, nogle Steder i Melanesien, hvorfra de griber over til det nordlige Avstralien, hos en Del Stammer i Syd-Amerika og endelig ikke mindst i det vestlige Nord-Amerika. Her varer den unge Piges Afspærring fra Omverdenen undertiden i Maaneder, under hvilke hun er underkastet de strengeste Regler; ikke blot maa hun undgaa talrige Spiser, men hun tør overhovedet ikke se paa nogen og maa, ligesom Novicerne paa Ildlandet, kun drikke ved Hjælp af et Sugerør og klø sig i Hovedet med en særlig Kløpind. Hos Indianerne i det sydlige California sætter hun sig i en Fordybning i Sandet, der i Forvejen er godt ophedet med glødende Sten; her begravnes hun lige til Hovedet, der dækkes med en Straahat, og maa saaledes tilbringe flere Døgn med en langsom »Stegning«, der menes at have en gavnlig Indflydelse paa hendes Tilstand.

Hvis ikke særlige Forhold som den unge Mands Krigstjeneste hos Zuluere og Masaier lægger Hindringer i Vejen, følger Brylluppet snart efter Pubertetens Indtræden, d. v. s. naar den unge Mand er i Stand til at ernære en Familie. Dog er ikke altid alle Forudsætninger opfyldt dermed, og som sædvanligt er det hos de lavere Agerbrugere, at Skikkene vokser til monstrøs Uhygge. Mens Kønndriften opfattes som nedlagt i Mennesket fra Naturens Haand, stiller Sagen sig anderledes med Avlekræften. Forestillingen om den nære Sammenhæng mellem Plantens tilsyneladende Død og Spiring leder ind paa lignende Tanker for Menneskets vedkommende. Vi har netop fortalt, at selve Ungdomsindvielsen ofte ses som Novicens Død og Opstandelse; men ogsaa andres Død bliver nødvendig for Frugtbarheden. Ud fra denne Opfattelse sættes Drab som en Betingelse for Ægteskabet. Kun en Drabsmand kan selv avle Børn; kun den Dajak, som bringer sin udkaarne et afhugget Hoved, finder Naade for hendes Øjne. Nogle Steder hænder det, at hvis en Kvinde er gift med en Mand, som ikke har nedlagt en Fjende, og alligevel føder et Barn, straffes hun for Hor, da Manden i saa Fald umuligt kan være Faderen!

Ægteskabet som saadant er allerede tidligere omtalt (S. 19 ff). Her skal kun tilføjes et Par Ord om Bryllupsskikkene. Crawley opfatter dem i Lighed med den avstralske *ngia-ngiampe* (jf. I S. 235), d. v. s.

som en Slags gensidig »Indpodning«, en Vaccination til Afværgelse af den Fare, der knytter sig til Forbindelsen mellem de to Køn. I Modsætning dertil understreger van Gennep deres Karakter som Overgangsriter: Brudens, eller i Tilfælde af Moderret Brudgommens, Samhør med Ætten og de ugiftes Samlag løsnes og nye Forbindelser knyttes, et nyt Livs-afsnit indledes. Paa denne Maade tolker han f. Eks. Brudens mere eller mindre frivillige Bortførelse (der dog ogsaa kan være en Flugt for onde Aander), Udveksling af Ringe og fælles Maaltider. Tydelig er Overgangsriten hos Basjkirerne Øst for Volga, idet Brudgommen ved Indgangen til Brudekammeret maa sprænge en rød Traad, der holdes udspændt af to Kvinder. I Forbindelse med denne Tankegang staar ogsaa Brudekroningen, der ligesom Kongekroningen kendetegner Opvækkelsen til et nyt Liv. Derved leder den over til de utallige Skikke, som tager umiddelbart Sigte paa at fremme Frugtbarheden, saasom Brudens Graad, Overøsning af Parret med Riskorn o. l.

Fig. 51. Ligkiste fra Nias. Liget anbringes i siddende Stilling. (Nationalmuseet).

Selv om Dødstanken ikke griber ind i Udformningen af alle primitive Kulturer i den Grad som hos Agerdyrkerne, staar Døden dog for alle Naturfolk omgivet af en særlig Gru. Det skyldes dog ikke saa meget Angsten for egen Død, som mange gaar i Møde med en Sindsro, vor Civilisation sjældent kan opvise Magen til; snarere er det Livets voldsomme Reaktion i det hele taget ved Mødet med dets

Afslutning, som fylder deres Sind med Følelser af usædvanlig Styrke. En nærmere Omtale af det primitive Syn paa Døden skal udskydes til det Sted, hvor den hører hjemme inden for den aandelige Kultur. Her skal selve Dødsriterne skildres og kun saa meget af Forestillingerne om Døden tages med, som kræves til Forstaaelse af dem. Naar man tænker paa, at geografiske Hensyn spiller en Rolle for deres Udformning ved Siden af de historiske Forudsætninger, at de undertiden veksler med Dødsmaaden og den afdødes Samfundsstilling, og at Skikkene endelig er saa talrige, at man alene paa en enkelt lille Ø i Melanesien har talt 21 forskellige Maader at bisætte Liget paa, vil man i øvrigt forstaa, at der her kun kan gives et yderst ufuldstændigt Overblik.

Der er næppe alvorligt Grundlag for det Spørgsmaal, man undertiden har opkastet, om hvorvidt Frygten eller Pieteten for de døde er mest oprindelig. Man tør snarere hævde, at Følelserne over for dem i usædvanlig Grad er præget af en Tvespaltning, der medfører, at man paa den ene Side instinktmæssigt viger tilbage for dem som for det livsfjendtlige og gruopvækkende, men samtidigt vedbliver at føle sig knyttet til dem, ude af Stand til helt at bryde de Baand, som i levende Live forbandt Broder med Broder og Moder med Barn. Undertiden kan den ene Indstilling have Overtaget, undertiden den anden; men der er ingen Grund til at tvivle om, at Dobbeltheden i Følelsen har været til Stede lige fra de ældste Tider.

Denne Brydning af Sindet har i mange Tilfælde ført til den karakteristiske Udvej, at man simpelthen søger at nægte Dødens Tilstedeværelse. En overvældende Mængde Gravskikke gaar ud paa at fastholde Forestillingen om, at den døde i Grunden lever videre. Det er muligt, at den fra først af har formet sig som en Tro paa »det levende Lig«, selve Legemets fortsatte Liv (jf. S. 154); men i al Fald vedbliver Trangen til at bevare Skinnet af Livets Vedligeholdelse at virke selv paa Kulturtrin, hvor den oprindelige Tanke forlængst maa antages at være glemt. Det er ud fra saadanne Forestillinger, at Liget ofte pyntes, males og stilles til Skue; i mange Tilfælde har de ogsaa Indflydelse paa Gravenes Form.

Begravelse, omend ret skødesløs saa dog næppe til at drage i Tvivl, kendes i Evropa allerede fra protolitisk Tid (Moustérien). Med denne høje Ælde stemmer dens vide Udbredelse saavel som den

Fig. 32. Stendysse fra Pulney Hills, Indien. (Efter Lévi & Bruhl).

Kendsgærning, at den i vore Dage forekommer hos nogle af de lavest staaende Stammer som Ildlændere og Tasmaniere. Liget lægges som Regel paa Siden i Sovestilling med let optrukne Knæ. Endnu tydeligere er Forsøget paa at fastholde Indtrykket af Liv, naar den døde begravnes siddende. Denne Skik er dog formentlig ikke saa lidt yngre end den liggende Begravelse, omend den træffes hos saa primitive Folk som nogle Avstraliere og Indianere i El Gran Chaco; i Afrika optraadte den bl. a. hos Tuareger og Berbere i forhistorisk Tid og er i øvrigt endnu vidt udbredt i Central-, Øst- og Syd-Afrika.

Graven er den dødes Hjem, der efterhaanden indrettes saa formaalstjenligt som muligt. I hvert Fald fra Istidens Slutning er der Vidnesbyrd om, at Begravelsen er foregaaet paa selve Bopladsen, nær op ad eller umiddelbart under Boligen, som det formodentlig ogsaa var Tilfældet i Køkkenmøddingtiden i Danmark. Den samme Skik møder vi endnu mange Steder i Afrika, Indonesien og Amazon-Landet. Senere naar den opgives, bygges ofte et lille Hus over Graven; ogsaa herpaa er der Eksempler de nys nævnte Steder foruden i Avstralien, Nord-Asien og Amerika. Maaske endnu ældre er Om sorgen for, at Jorden ikke skal tygne den døde. Derfor lægges Liget i et særligt Rum, som udhules i Gravens Side (»Nisjegrav«). Lige-

som den nærstaaende Hulegrav er Nisjegraven uden Tvivl en ældgammel Type, vidt udbredt i Afrika og delvis i andre Verdensdele, f. Eks. enkelte Steder i Avstralien. I Forbindelse hermed staar ogsaa Skikken at begrave Liget sammenbøjet i et Lerkar af kæmpemæssige Dimensioner, som den forekommer i den saakaldte Moundville-Kultur i det sydøstlige Nord-Amerika samt i store Dele af Amazon-Landet, hvor især Tupi-Stammerne har ført den viden om. Ogsaa de stenbyggede Grave bør vel nævnes i denne Sammenhæng. I Nord-Amerika er Stenkister knyttet til en anden af de forhistoriske Kulturformer i de sydøstlige Egne, Etowah-Kulturen, der antagelig især skyldes Muskhogi-Indianerne; men det er i den gamle Verden, at Stengravene har opnaaet den største Udbredelse og rigeste Udformning. Vor yngre Stenalderes Dysser, der udgør et saa særpræget Træk i det danske Landskab, skyldes kun et enkelt Bølgeslag af en vældig Kulturstrøm. Endnu er Meningerne delt om, hvor denne har haft sit Udspring, og hvorledes Dysserne selv er opstaaet. Menghin formoder, at en Grundform, i Lighed med visse simple, østafrikanske Grave bestaaende af en Stendynge, i Ægypten er undergaaet en monumental Omdannelse og derved igen har virket tilbage paa sine mere barbariske Omgivelser. En vis — dog ingenlunde umiddelbar — Forbindelse knytter dem saaledes sammen med baade Pyramiderne og de ægyptiske Stenkamre (*mastaba'er*). Den svenske Forsker Dr. Serner mener derimod, at Dyssernes Hjemland skal søges i Transjordanien og Arabien, af hvilke i hvert Fald det først nævnte Omraade er umaadelig rigt paa Dysser. Her som saa mange andre Steder tilhører de en fremskreden Stenalder. I det nordvestlige Afrika er de omtrent samtidige med Slutningen af Ægyptens forhistoriske Tid, i Portugal begynder de c. 3000 f. Chr., og henved 500 Aar senere er de kommet over Vest-Europa til Danmark, hvorfra de sidste Udløbere har naaet Skåne og Båhuslän. I Syd-Asien forekommer Dysserne i stor Mængde i Indien, Assam og paa nogle af de indonesiske Øer, men er her gennemgaaende yngre, selv om deres Forbindelse med et saa gammelt Folkeelement som Mundaerne tyder paa, at de gaar ret langt tilbage i Tiden. Rimeligvis over Indonesien er de naaet til Japan, hvor de endog tilhører Jernalderen omkring Midten af det 1. Aartusind e. Chr., og Storstensgrave beslægtede med Dysserne er yderligere trængt langt ud i Oceanien. I det hele taget er de egentlige Dysser jo langt fra

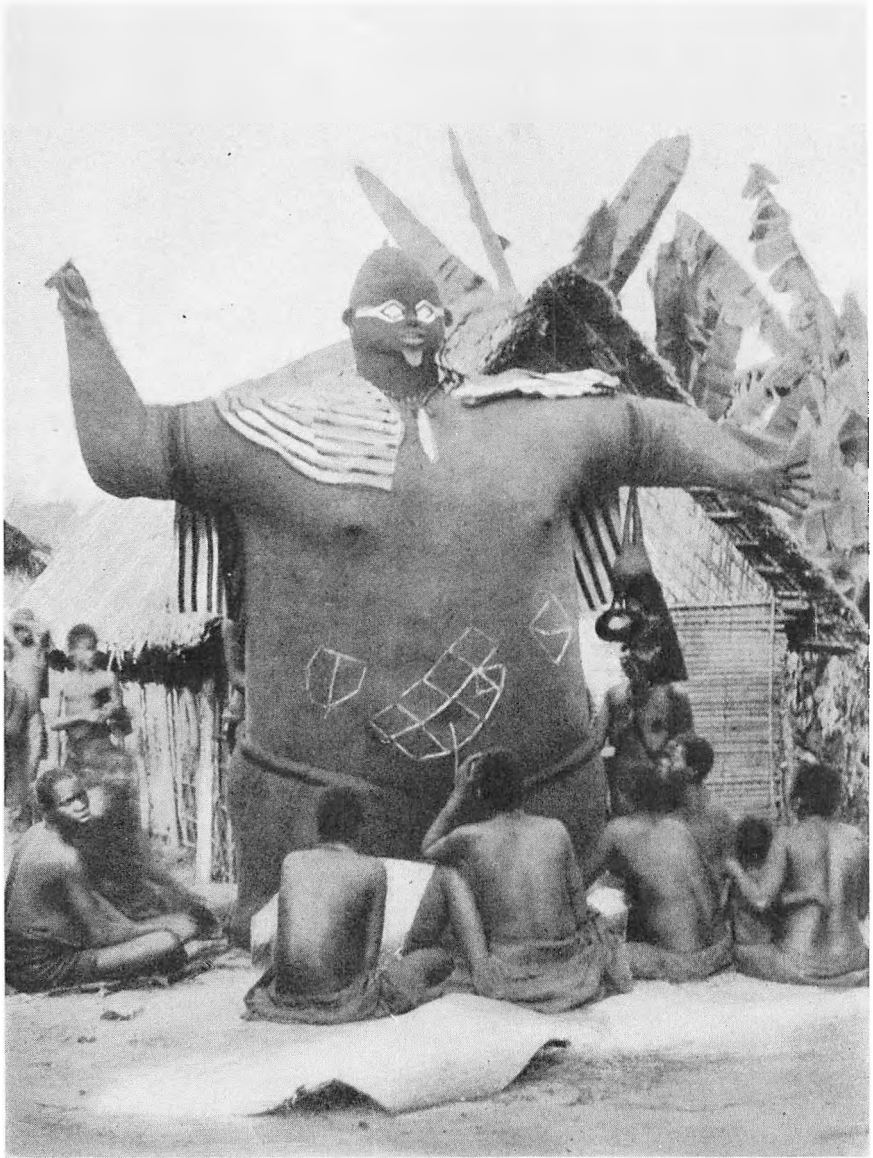

Fig. 33. Stor Gravfigur, *niombo*, fra Babwende-Stammen, Belgisk Congo. Det tørrede Lig anbringes i Figuren, foran hvilken de sorgende Kvinder sidder. Over Skuldrene er kastet ofrede Tøjer, fra venstre Arm hænger en Madpose og Kalebas med Palmevin. (Efter Manker).

Fig. 34. Peruansk Mumiepakke med kunstigt Hoved. Den er iført en kostbar Fjerkappe, om Hals og Liv hænger Smaaposer med Frugter. (Nationalmuseet).

de eneste stenbyggede Storgrave; men en nærmere Omtale af dem vil føre for vidt paa dette Sted.

De gamle Ægyptere mente, at Balsamering var en Forudsætning for Udødeligheden, og forklarede det med, at saaledes havde Isis behandlet den genopstandne Osiris. Den Tanke ligger dog nær, at det oprindelige Formaal blot var at opretholde Forestillingen om det døde Legemes fortsatte Liv. Derfor medfører nogle avstralske Stammer de dødes Mumier paa deres Vandringer og sætter dem om Aftenen ved Lejrbaalet, hvor de kan overskue og høre alt. Balsameringen skulde saaledes være et Udslag af at nægte Dødens Ret ført ud i sin

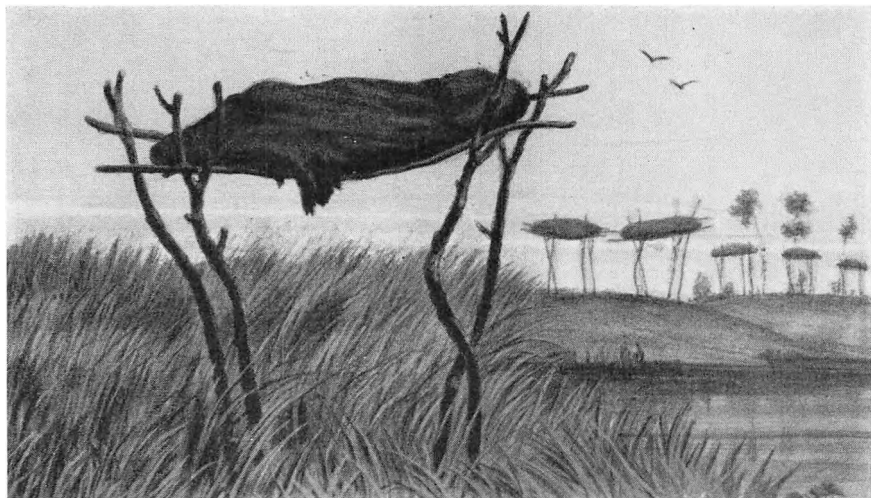

Fig. 35. Gravplads i Avstralien. (Efter Yarrow).

yderste Konsekvens. At den er opstaaet i tørre Egne, hvis saltholdige Jordbund ofte omdanner Ligene til naturlige Mumier, tør vel anses for givet. Nogle primitive Stammer i Avstralien og Amerika indskrænker sig til at tørre Ligene ved et Baal; men deraf er efterhaanden fremgaaet en indviklet Balsameringskunst, idet Liget nedsænkes i Saltlager, tømmes for Indvolde og behandles med stærkt duftende Urter. Mere eller mindre fuldkomne Metoder fandtes foruden i Ægypten tillige paa de Canariske Øer, nogle Steder i Vest-Afrika, Indien og Indonesien samt i Nord- og Øst-Avstralien, Oceanien og de gamle, amerikanske Kulturlande.

En vis Retning inden for den engelske Etnologi, hvis kraftigste Talsmænd var Elliot Smith og Perry, vilde for faa Aar siden aflede al højere Kultur fra Ægypten og gjorde netop Balsameringen til dennes Kærne. Selvom disse mere dristige end sandsynlige Formodninger i alt væsentligt maa siges at have udspillet deres Rolle, og selv om man intet Steds finder saa fuldkomne Fremgangsmaader anvendt som i Ægypten, kan det ikke nægtes, at der overalt forekommer visse Fællestræk, som tyder paa, at Balsameringen i det mindste i den gamle Verden udspringer af samme Rod. Mærkeligt nok viser især Metoderne i det fjærnt liggende Queensland en paafaldende Lighed med dem, der i Ægypten anvendtes under det 21. Dynasti c. 1000 f. Chr.

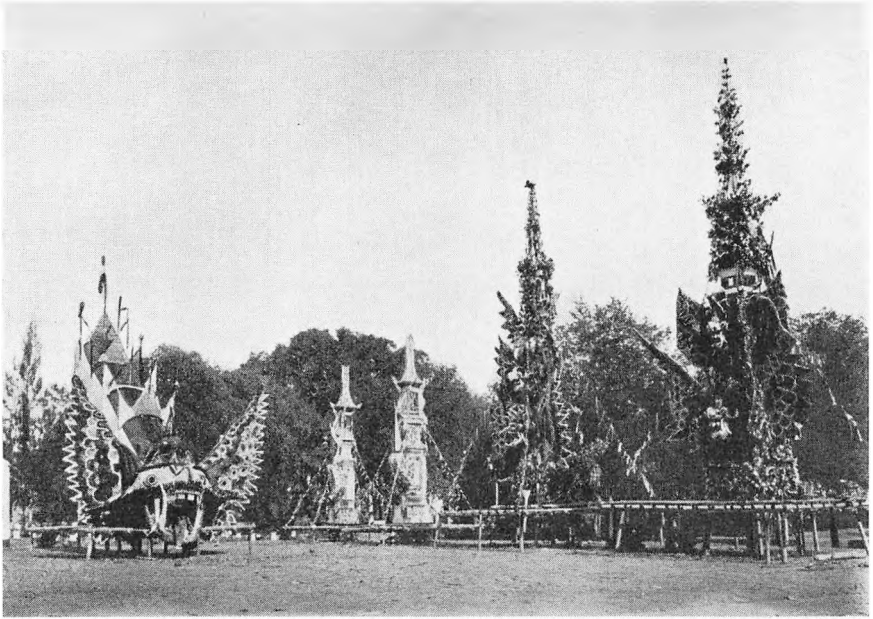

Fig. 36. Ligbrændingsfigurer fra Bali. (E. Hostrup-Schultz fot.).

Som sædvanligt er det dog Forklaringen af Skikkens Forekomst i Amerika, der volder størst Vanskelighed. En Teknik, der i flere Enkeltheder minder om den ægyptiske (men vel at mærke ikke de samme Enkeltheder, som forekommer i Avstralien), er godtgjort for Perus vedkommende. Lignende Fremgangsmaader synes brugt i Colombia, Mellem-Amerika og México. Dr. Sigvald Linné mener, at den amerikanske Balsamering er selvstændigt opfundet i Colombia. Dog kan man ikke se helt bort fra den Mulighed, at den mærkeligt isolerede Forekomst paa de Aleutiske Øer langt mod Nord udgør et Bindeled mellem Udbredelsen paa de to Halvkugler; det vilde i hvert Fald ikke være det eneste Træk, som forbandt det nordvestlige og det centrale Amerika. Heraf følger dog i og for sig ikke, at Balsameringen gaar tilbage til ægyptiske Forbilleder; tværtimod kan Ægypternes Behandling af Liget være en videre Udformning af en langt ældre Skik. Dette Spørgsmaal har ikke fundet sin Løsning endnu.

Vi har fulgt Tanken om »det levende Lig« og dens Indflydelse paa Gravskikkene; men der er andre Maader at behandle Liget paa, som staar i skarp Modsætning til de omtalte. Lige saa gammel som Begra-

velsen er rimeligvis den simple Udsætning af Liget under aaben Himmel. Om den ganske enkelt skyldes, at Frygten for den døde har taget Overhaand, veed vi ikke. Hvor gammel den er, kan heller ikke siges, da man jo af gode Grunde er afskaaret fra at konstatere den ad arkæologisk Vej; men at den under alle Omstændigheder rækker langt tilbage i Tiden, fremgaar af dens vide Udbredelse, tit hos nogle af de mest oprindelige Folk. Mange Eskimoer, adskillige Indianerstammer i det vestlige Nord-Amerika og en Del sibiriske Folk efterlader mere eller mindre regelmæssigt de døde i Skoven eller Ødemarken, højt med et nødtørftigt Dække af Sten eller Grene. Ogsaa nogle lavt staaende Stammer i Syd-Amerika bruger denne Fremgangsmaade. Veddaerne lader Liget ligge i en Klippehule skjult af Blade. Lignende Skikke træffes hist og her i Afrika, navnlig Østpaa i Egnen om de store Søer, hvor Masaier o. a. giver de døde til Pris for Gribbe og Hyæner. Under mere fremskredne Forhold er det naturligvis mest Ligene af Slaver og lignende ringeagtede Personer, som behandles paa denne Maade; men til Gengæld har denne for os saa frastødende Skik holdt sig i to højt udviklede Religioner, den centralasiatiske Buddhisme og den oldpersiske Mazda-Lære. En troende Mongol eller Tibetaner skænker som en sidste Almisse sit eget Legeme til Næring for Rovdyrene, mens derimod Frygten for at besmitte Jorden og Ilden drev de gamle Mazda-Tilhængere — ligesom Nutidens Parsere — til at udsætte Ligene i de Bygninger, som med et poetisk, men i øvrigt uhjemlet Udtryk kaldes »Tavshedens Taarne«.

For andre Gravskikkens vedkommende er vi lige saa uvidende om den oprindelige Tankegang som for Udsættelsens. Det gælder f. Eks. Ligets Anbringelse paa et Stillads eller i Kronen af et Træ. Dette er en overmaade vidt udbredt Gravform, som ganske vist er ret sjælden i Afrika, men til Gengæld hyppigt træffes i Indonesien, Avstralien, Melanesien og Amerika. Schmidt og Koppers sætter Platformbegravelsen i Forbindelse med totemistiske Forestillinger om Sjælens Udødelighed, idet de mener, at den skal lette Sjælens Flugt til Dødsriget; men denne Forklaring lyder noget tvivlsom. Kun i de Tilfælde, hvor Kisten har Form af en Kano, tør man slutte sig til Forestillingen om en Rejse til Dødsriget. Det samme er naturligvis Tilfældet, naar Liget højsættes i et Fartøj som i Norden under Vikingetiden eller i en Baad overgives til Havet som flere Steder i Oceanien.

Heller ikke Ligbrændingen er slet saa let at forklare, som man undertiden har ment. Naar den undtagelsesvis foretages af Ildlænderne i saadanne Tilfælde, hvor et Dødsfald har fundet Sted fjærnt fra Bo-

Fig. 37. Etrurisk Askeurne («Kanope») fra Chiusi. 7. Aarhundrede f. Chr. (Nationalmuseet).

pladsen, siges den at være en simpel Forsigtighedsregel, der skal hindre ondsindede fremmede i at øve Trolddom ved Hjælp af Liget. Samme Tanke kan maaske ligge til Grund for den Ligbrænding, der omtales fra andre lavt staaende Stammer som Tasmaniere og Pygmæer, saafremt den da ikke hos de sidstnævnte snarere er et Laan fra mere fremskredne Naboer. I det store og hele hører Ligbrænding nemlig hjemme paa et ret udviklet Kulturtrin, selv om Rester af ældre Forestillinger undertiden kan spores, idet Askeurnen faar Form af et Hus eller endog, som i Italiens Jernalder, af et Menneske. Arkæologisk kan Ligbrændingen først paavises med Sikkerhed i den sidste Del af Syriens Stenalder; i Evropa bliver den senere almindelig i yngre Stenalder lige fra Bretagne til

Syd-Rusland, men naa'r først Danmark i Slutningen af den ældre Bronzealder og vedvarer saa her, indtil Begravelse paany vinder Indpas med den romerske Paavirkning i Jernalderen. I Indien er Ligbrænding den Dag i Dag fremherskende uden for de muhammedanske Egne. I Afrika er den ret sjælden; men paa den vestlige Halvkugle kendes den fra talrige Folkeslag i Nord- og Mellem-Amerika samt enkelte Steder i det nordlige Syd-Amerika. I sit Arbejde over amerikanske Gravskikke har allerede Bahnson tydet den som et Middel til at løsrive Sjælen fra Legemet, og dette finder for Evropas vedkommende Støtte hos talrige klassiske Forfattere fra Homer og nedefter. Kar-

sten hævder derimod, at den hos de sydamerikanske Indianere skal tjene til at unddrage Sjælen onde Aanders Efterstræbelser, uden dog, saa vidt det ses, at give nærmere Grunde for sin Opfattelse.

Endnu skal kun to Gravskikke nævnes, den »sekundære Begravelse« i Forbindelse med Rensning af den dodes Knogler og den endnu mere mærkværdige Fortæring af den dodes Legeme. Ogsaa disse Skikke synes at tilhøre en ret fremskreden Kultur, d. v. s. de lavere Agerbrugere og de af dem paavirkede Stammer. Aabenbart er de paa den ene eller den anden Maade Udslag af den nære Forbindelse, som netop paa dette Trin knytter levende og døde sammen. De gamle Beretninger fra Jesuitmissionerne, der er uvurderlige Kilder for Nord-Amerikas Etnografi, fortæller om Huronerne, at de alt efter Dødsmaaden begravede Ligene eller lagde dem paa et Stillads; men med ti eller tolv Aars Mellemrum fejrede de en stor Sørgefest, under hvilken Knoglerne af alle dem, der var døde i det forløbne Tidsrum, blev samlet sammen, rensat og under megen Højtidelighed bisat i særlige Fællesgrave. Lignende Skikke forekom ogsaa hos Irokeserne og de fleste Indianere Øst for Mississippi saavel som hos adskillige Stammer i det tropiske Syd-Amerika, hvor de skal hænge sammen med Troen paa Sjælens fortsatte Liv i Knoglerne. Andamanerne bærer de afdødes Hovedskaller som Amuletter om Halsen. Ogsaa i Indonesien, Melanesien og paa Ny Zealand træffer vi den sekundære Begravelse i Forbindelse med storslaaede Dødsfester afholdt med Aars Mellemrum; men her er Formaalet at sende Sjælen bort til Dødsriget. Som Regel gemmes Kranierne, ja paa Ny Hebriderne former man legemsstore Figurer, der forsynes med de afdøde Stormænds Hoveder og opstilles i Forsamlingshusene. Kun undtagelsesvis nævnes sekundær Begravelse fra Afrika. Den forekom i den yngre Stenalder i Vest-Europa, og muligvis er der ved Prædmost i Mähren

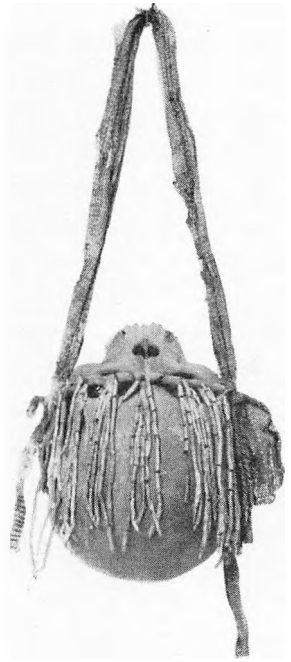

Fig. 38. Halsbaand, til hvilket en afdødes Hovedskal er fastet. Fra Andamanerne. (Nationalmuseet).

Spor af den allerede fra Slutningen af palæolitisk Tid. Andre evropæiske Fund, der er henført til denne Gravskik, f. Eks. fra tidlig mi-noisk Tid paa Kreta, er tvivlsomme.

Lige saa vidtspredt er det, at de efterlevende spiser den dødes Le-geme eller i det mindste Dele af det. Det kan næppe undre, at netop denne Slags Kannibalisme er tydet som et ganske særlig primitivt Træk, et Udslag af en næsten dyrisk Tankegang, for hvilken »Kød er Kød«, saa meget mere som man undertiden ikke afventer gamle Slægtninges naturlige Død, men selv hjælper til med at sende dem over i den anden Verden. Tilsyneladende bekræftes det ved, at denne Skik hyppigt forekommer i Avstralien, hvis oprindelige Indbyggere jo for den almindelige Opfattelse staar som ualmindeligt primitive. Ved nærmere Undersøgelse viser det sig imidlertid, at den her hører hjemme hos de Stammer, der er paavirket af den moderretslige Ager-brugskultur i Melanesien, og det er netop inden for denne ikke blot i Oceanien, men ogsaa i Afrika og Syd-Amerika, at en saadan Kan-nibalisme forekommer mest udpræget. Det er i denne Kultur, at Fore-stillingerne om Liv og Død er vævet uløseligt sammen (jf. S. 180 ff). Man dræber de gamle for deres egen Skyld, før deres Livskraft er udtømt; man spiser deres Kød og tager deres Navn for at sikre dem Liv ogsaa efter Døden, idet man paa sælsom Vis gør sig til eet med dem. Naar Ligbrænding ud fra anden Tankegang finder Indpas, kan et Lævn af den fordums Kannibalisme bevares, som Tilfældet er nogle Steder i Indien og Amerika, hvor den dødes Aske blandes i de efter-levendes Drik.

I det Udstyr, som den døde faar med i Graven, er der lige saa stor Afveksling som i Gravformerne selv. Det begynder ganske sparsomt i protolitisk Tid med en enkelt Haandkile e. l., og lige saa simpelt er det hos de lavest staaende Folk i Nutiden. Først med den voksende Kultur tager det til i Omfang, hvorefter Kurven paany er nedadsti-gende. I de Følelser, som har ført til Gravgaverne, er der sikkert den samme Spaltning som over for alt, der har med Døden at gøre. Hvilke der gør sig stærkest gældende, lader sig ikke altid udrede, og selv i de Tilfælde, hvor man har Naturfolkenes egne Udsagn at støtte sig til, maa man regne med Muligheden af senere Motivforskydninger, som tilslører det oprindelige Formaal.

Selv om Gravgoods ikke medgives, bliver undertiden al den dø-

des Ejendom ødelagt. Det kan ske af Frygt, fordi disse Ting er smittet af Døden og derfor kan skade de efterlevende. Paa den anden Side kan Ødelæggelsen ogsaa finde Sted for at »dræbe« Sagerne, saa at de itubrudte Vaabens og sønderlagne Lerkars »Aand« kommer den døde til Gode. At Gravgodset meget ofte medgives netop til Brug i det hinsidige, kan der i det hele taget ikke tvivles om. Jeg mindes saaledes fra Chesterfield Inlet i Canada en Eskimo, der hver Sommer købte en ny Bomuldskjole og hængte den paa sin afdøde Kones Grav. Paa samme Maade er det tydeligt nok Omsorgen for den døde, der fører til, at Mad og Drikke medgives i Graven. Selv i det højt civiliserede Kina betragtes stadige Ofre som en Betingelse for Forfædrenes Velfærd. Saadanne Gaver naa'r deres Højdepunkt, hvor ikke blot Vaaben og Brugsting, men ogsaa Mennesker maa følge den døde. Saavel i Indonesien som paa Amerikas Nordvestkyst o. a. Steder ofres en Slave ved Graven; men dette er kun et svagt Tilløb til en Skik, der kan tage langt videre Omfang. I

Skakten uden for en af de sumeriske Kongegrave ved Ur laa Skeletter af 62 Ofre, og i selve Gravkammeret mindst tre andre — Kri-

Fig. 39 Figur med Forfædrekranium. Fra Malekula, Ny Hebriderne. (Nationalmuseet).

gere, Hofdamer o. s. v., som øjensynligt var bedøvet og begravet levende. Fra Herodot veed vi, at de skythiske Konger blev højsat med Følge af Friller, Mundskænk, Tjenere og Livvagt, og mange af de saaledes skildrede Træk er genfundet i de sydrussiske Gravhøje; i en Høj ved Kostromskaja laa Rester af 13 Mennesker og 22 Heste. Selv havde Grækerne ogsaa kendt til Menneskeofringer ved Graven:

Fig. 40. Kinesisk Gravvogter. Stor Lerfigur fra 7.—9. Aarhundrede. (Nationalmuseet).

»Tolv mandhaftige Sønner dernæst
af troiske Helte
stak han med Kniven ihjel ...«

hedder det i Iliaden om Achilleus ved Patroklos' Baalfærd. Lignende uhyggelige Skikke herskede i Kinas og Japans Oldtid og har indtil Nutiden holdt sig i Ashanti, Dahomey, Uganda og andre halvt civiliserede Riger i Afrika.

Under saadanne Forhold er det almindeligt, at den afdødes Enke hører til Ofrene. Denne Skik er teologisk udformet i Indien, hvor Enkebrænding (*safi*) først blev forbudt i de britiske Besiddelser saa sent som 1830; men muligvis skal den fra først af forklares som et Udslag af Leviratet, der giver den afdøde Mands Slægt Hals- og Haandsret over Hustruen. En mærkelig Udløber af den findes hos Carrier-Indianerne i Britisk Columbia, hvor Enken maa lægge sig tæt op ad Ligbaalet, til hun er halvdød af Heden, hvorefter hun samler Knoglerne og Asken sammen i en Pose, som hun fører med sig overalt i to Aar; i hele denne Tid gaar hun klædt i Pjalter og behandles fuldstændigt som en Slavinde.

Jo ødslere og vildere Gravgaverne bliver, des nærmere ligger Tan-

ken om at nøjes med en Erstatning. Man ser jo desuden, at det ikke er de materielle Genstande selv, som den døde tager med sig, og slutter deraf, at man kan klare sig uden at give hans Kostbarheder til Pris. Man lægger saa en tarvelig Efterligning i Graven — slet ikke for at snyde den døde, men fordi han let ved sin Trolddom kan gøre den lige saa brugelig som den ægte Ting. De gamle Ægyptere fremstillede Kvæghorde, Høstscener og al Landets Fedme paa Gravkammerets Sider, og disse Billeder havde samme Virkning som Virkeligheden. I Kina afløstes Menneskeofrene efterhaanden af de

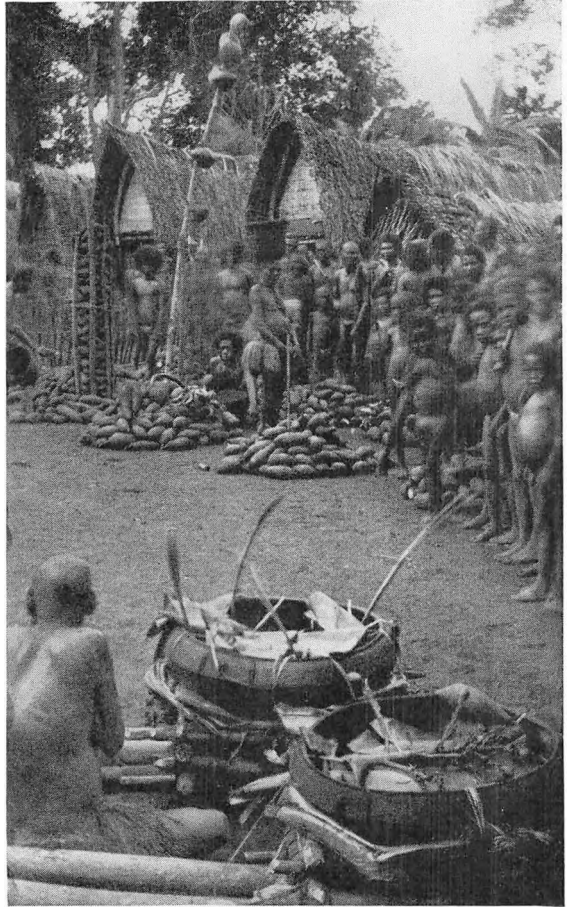

Fig. 41. Sørgefest i Massim-Distriktet, Ny Guinea. (Fot.).

Lerfigurer, der er saa velkendte fra T'ang-Dynastiets Grave.

Alle disse Skikke er Udtryk for Omsorg; men bag dem lurer sikkert ogsaa ofte Angsten. Den døde, der ikke faar sine Ejendele med, eller hvis Aand maa flakke om plaget af Sult og Tørst, er en frygtelig Fjende. Det gælder om paa alle Maader at hindre, at den døde tager Hævn. Det er ikke nok med, at Liget bringes ud af Boligen ad en usædvanlig Vej, gennem et Hul, der brydes i Væggen, bagud under Teltdugen e. l., saa Genfærdet ikke kan finde ind igen; der maa ogsaa træffes særlige Forholdsregler. I visse Tilfælde kan det være svært at afgøre, om de Amuletter eller Sager med magisk Kraft, der træffes

i Gravene, er lagt der som Værn for den døde eller for de efterlevende, i andre Tilfælde synes ingen Tvivl mulig. Erland Norden-skiöld har paavist, at de Knudesnore, *quipus*, der ofte findes i peruanske Grave, indeholder astronomiske Beregninger; men et eller andet Sted i dem er der uvægerligt en Fejl, aabenbart gjort med Vilje i den Hensigt, at den døde skal have saa meget at gøre med at spekulere over Fejlen, at han ikke faar Tid til at volde de levende Uro. Vi kender den samme Tankegang fra den Skik at fylde Kisten med Frø af Hør eller Humle, som den døde maa tælle; saa sent som i 1612 fik Christian IV's Dronning, Anna Cathrina, femten Skæpper Hørfro med sig i Graven!

Ogsaa de talrige Sørgeskikke, som de levende maa overholde, er for Størstedelen Udslag af Frygt for den døde eller for den Aand, som har forvoldt Dødsfaldet. Jo nærmere man har staaet den afdøde, eller jo mere umiddelbart man har haft at gøre med Liget, des strengere er de Regler, som skal overholdes. I Øst-Grønland skulde saaledes en Mand, der havde rørt ved et Lig, i tre Dage holde sig i Baggrunden af Briksen med bortvendt Ansigt og opslaaet Pelshætte, mens en Kvinde ikke blot skulde gennemgaa det samme, men tillige i et helt Aar blev betragtet som uren og maatte afholde sig fra talrige Spiser, undlade at nævne Fangstdyrene ved Navn og hverken le eller tale højt. Til sidst maatte man underkaste sig forskellige Renselser, før det sædvanlige Liv kunde genoptages. Mange Stammer maler sig med hvid eller sort Farve, Smykker aflægges, og Udseendet forsømmes. Meget ofte bliver Haaret skaaret af, og man sønderflænger Arme og Bryst, ja adskillige Steder afhugges et Fingerled, saa at gamle Folk gør et uhyggeligt, lemlæstet Indtryk. En mærkelig Ceremoni, som synes beslægtet hermed, er den saakaldte *mariquarri*-Dans hos Arowakerne i Guayana, ved hvilken de sørgende pisker hverandres Lægge til Blods. Paa Hawaii o. a. Steder var Kongens Død Tegnet til et fuldstændigt Anarki, under hvilket enhver Forbrydelse var tilladt. Mange Sørgeskikke forklarer Karsten som Bestræbelser for at rense sig for de dødsvoldende Aanders Indflydelse, og formodentlig træffer dette i mange Tilfælde den Hensigt, som Naturfolkene selv lægger i dem. Naar f. Eks. Babuende-Stammen i Belgisk Congo overholder, at de sørgende efter Begravelsen maa gøre et Spring, for at de ikke selv

snart skal dø, udtrykkes jo en tydelig Flugt for Døden. Et andet Spørgsmaal er, om ikke de mere voldsomme Sørgetegn — det forsømte Ydre, Selvpinslerne o. l. — har deres dybeste Rod i selve det primitive Sinds uhæmmede Følelsesliv, hvis Reaktion over for Dødens Almagt nødvendigvis maa give sig de stærkeste Udtryk. Uden Død intet Liv er en Sandhed, som i hvert Fald nogle Naturfolk har tilegnet sig paa deres Maade; men Følelserne lader sig ikke altid snøre inde i Fornufts slutningernes Spændetrøje.

RETSLIVETS BEGYNDELSE

Samfundslivet er allerede tidligere kendetegnet som en Vekselvirkning mellem Rettigheder og Pligter, en Vekselvirkning, der finder Sted baade mellem Individerne selv, mellem Individ og Samfund og mellem de forskellige Samfund indbyrdes. En Del af de Forhold, der knytter sig til den enkeltes Levnedsløb og hovedsagelig vedrører hans Stilling i og over for Samfundet som Helhed, er skildret i det foregaaende Afsnit. Her vender vi os nu til en Række andre, der udspilles mellem de enkelte Personer. Det bliver i første Række Ejendomsretten og Retsplejen, som skal behandles, for disse Grundpiller for alt Samfundsliv er hos de egentlige Naturfolk sjældent eller aldrig en Sag mellem Samfundet og dets Medlemmer, men udelukkende mellem disse indbyrdes. Ogsaa Reglerne for god Opførsel hører imidlertid hjemme i denne Sammenhæng. Fra dem fører en Linje umiddelbart op til de store Spørgsmaal om mit og dit, om Forbrydelse og Straf. Man skal højt op i Kultur, før Samfundet ser det som sin Opgave at øve Ret og Skel, og endnu højere, før det udsteder Love, og selv da er disse i Hovedsagen kun et Udtryk for en Række forlængst fastslaaede Sædvaner. Vore skandinaviske Love fra Middelalderen hviler endnu paa dette Grundlag.

Ingen menneskelig Rettighed har dybere Rødder end Ejendomsretten. Her er det overflødigt at komme ind paa filosofiske Overvejelser. For os gælder det kun om at se paa Tingene, som de foreligger i Virkeligheden set fra et etnologisk Synspunkt. En erfaren Negerkonge fastslog engang som Rettesnoren for sit Styre den kloge Regel: »Hver Mand sin Kone og hver Hund sit Ben, saa er der Fred i Landsbyen«. Dermed understregede han ikke blot Ejendomsrettens Betydning for Samfundets Trivsel, men i hans Ord laa tillige den ofte oversete Erkendelse af, at Ejendomsretten bunder i et Instinkt, som gør sig gældende allerede i Dyreriget. Det kan da ikke undre, at

der ikke findes noget som helst Folk, selv nok saa lavt staaende, som ikke kender Begrebet Ejendom. Den Opfattelse, at det ældste Samfund skulde have levet i en »Urkommunisme«, savner etnologisk Grundlag og strider mod al Psykologi. Fælleseje og Særeje er kun Udtryk for to forskellige Retninger inden for Samfundet. De er sikkert bægge til Stede fra første Færd, og under nogle Omstændigheder har den ene faaet Overtaget, under andre den anden; men ingen af dem har nogensinde været eneherkende, og om en regelmæssig Udvikling fra det ene Yderpunkt til det modsatte kan der ikke være Tale.

For at fatte Ejendomsretten hos Naturfolkene maa man imidlertid gøre sig klart, at selve Ejendomsbegrebet ofte adskiller sig ikke saa lidt fra, hvad vi er vant til. Der er tidligere i dette Værk gjort opmærksom paa, at Naturfolkene ser paa Værdierne med andre Øjne end vi (I S. 172 ff.), og allerede dette maa have Indflydelse paa Ejendomsforholdene, for kun over for det, man tillægger Værdi, gør man sin Ejendomsret gældende. Men hermed er ikke alt sagt. Hvori bestaar Ejendomsretten? Den kan ses som Retten til at raade over en Ting, uden at andre kan nedlægge Indsigelse derimod; men ubetinget gyldig er denne Forklaring ikke. Selv i Tilfælde af utvivlsom Ejendomsret sætter Nutidens Samfund Grænser for Dispositionsretten i Form af Servitutter, Ret til Ekspropriation, Udførselsforbud o. s. v. Heller ikke Naturfolkene Ejendomsret er altid uindskrænket; men det ejendommelige ved den ligger dog snarere i selve dens Art. Hos Pueblo-Indianerne er Forbindelsen mellem Ejer og Ejendom egentlig ret løs. De har intet andet Ord for at eje end »være hos«: en Mark »er hos« en Mand, ligesom Ægtefæller »er hos« hinanden. Hos Melanesierne er der med Ejendom forbundet noget i Retning af »Herredømme over«, altsaa paa en Maade omtrent som hos os, men ogsaa kun paa en Maade, for dette Herredømme har hos dem en magisk eller religiøs Baggrund. Naar vi i Forhold til Jorden paakalder en historisk Ret, hævder de en religiøs, idet den er dem overdraget af Aanderne. Endnu mere udpræget lægger dette Hensyn sig for Dagen hos Polynesianerne, hvis Ejendomsbegreb hænger nøje sammen med Forestillingen om den overnaturlige Kraft, *mana*, hvorfor en Høvding ikke kan røre noget, der tilhører en undergiven, uden at det straks tilfalder ham paa Grund af den »Kraft«, han udstraaler. Særlig Retten

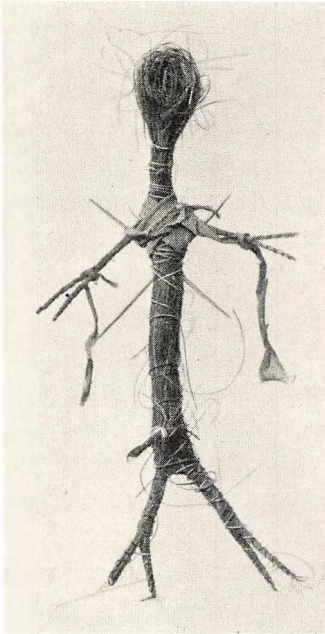

Fig. 42. Magisk Figur, som skal værne mod Marktyveri. Ceram. (National-museet).

til Jord har ofte et mystisk Præg: en Maori ejer f. Eks. den Plet, hvor hans Navlestreng er skaaret over og Efterbyrden begravet, fordi hans Blod er udgydt paa dette Sted og gør det tabu for alle andre.

Den Tabukraft, der saaledes yder et mægtigt Værn mod fremmedes Overgreb, gives til Kende ved et særligt Tegn. Hertil føjes f. Eks. i Afrika og Indonesien en Forbandelse over Lovbryderen. Naar en Kubu paa Sumatra finder et Træ med vilde Bier, mærker han Stammen med et Par Øksehug og udtaler en Trylleformular. Paa Molukkerne hænges i Frugttræerne en lille Menneskefigur gennem-boret af et Par spidse Pinde — saaledes vil det gaa Tyven. De ældste, mesopotamiske Segl, som de kendes fra den forhistoriske Uruk-Periode, maa snarest opfattes som Tabutegn, der værner Ejendomsretten ad magisk Vej. De Bomærker, som Alaska-Eskimoerne forsyner deres Redskaber med, har en lignende Karakter.

Vender vi os nu fra Ejendomsbegrebet til Ejendomsretten selv, stilles vi over for en Række nye Problemer. Blot et flygtigt Blik, hvad der er alt, vi her kan tillade os, er nok til at vise dette. Vi vil da finde, at der ofte er en væsentlig Forskel paa Retten alt efter Ejendommens Art; vi vil ogsaa finde, at den erhverves paa forskellig Maade; vi vil — ligeledes efter Ejendommens Art — møde alle Former for Ret lige fra den strengt individuelle til udstrakt Fællesskab, og endelig vil vi se, at Ejerens Retskrav ingenlunde altid er det samme paa forskellige Trin af Samfundsstigen.

Visse Tarv gaar forud for alle andre, og de indtager tit en særlig Plads i Retsbevidstheden. De fundamentale Fornødenheder er i første Linje Mad og Jord. Den væsentligste Adkomst til Ejendomsret for Fødens vedkommende er Tilegnelsen, de romerske lovkyndiges *jus occupationis*. Jægeren har et Førstehaands Krav paa det Vildt, han

Visse Tarv gaar forud for alle andre, og de indtager tit en særlig Plads i Retsbevidstheden. De fundamentale Fornødenheder er i første Linje Mad og Jord. Den væsentligste Adkomst til Ejendomsret for Fødens vedkommende er Tilegnelsen, de romerske lovkyndiges *jus occupationis*. Jægeren har et Førstehaands Krav paa det Vildt, han

nedlægger, og Kvinden paa de Rødder og Bær, hun indsamler. Det er selvfølgelig kun en simpel Udvidelse af denne Grundregel, naar paa højere Kulturtrin Nomaden ejer Retten til sin Hjord og Agerdyrkeren til Afgrøden. Endog den mest haardhændede Form for Tilegnelse i Form af aabent Rov kan under givne Omstændigheder skabe et gyldigt Retskrav. Hos de fleste Steppenomader, Folk som Kazakker, Turkmener, Beduiner og Tuareger, er Røveri en fuldt ud hæderlig Næringsvej, og selv i civiliserede Lande kan der være Tilbøjelighed til at se paa Landevejsrøveren med mere romantiske Øjne end paa en almindelig Tyveknægt. Længe holder ogsaa den Opfattelse sig, at man i Nødsfald har Lov til at tage fra ethvert Forraad, hvad man behøver til Livets Ophold.

Naar Sagen drejer sig om Fødemidler, er personlig Tilegnelse imidlertid ikke ene om at danne Grundlag for et Retskrav. Denne Opfattelse træffes især hos mange Jægerstammer, hvis Erhverv er underkastet Tilfældighedernes Lov langt mere end Nomadernes og Agerdyrkernes, og hos hvilke Jagtudbyttet ikke kan give Anledning til Opsparing i den Grad som Slagtning og Høst. Her bliver Fødemidlerne da i større eller mindre Omfang Fælleseje. Det er betegnende, at Sproget hos en Indianerstamme som Dakota, der ellers har et veludviklet Ejendomsbegreb, overhovedet ikke tillader Brugen af de possessive Pronominer i Forbindelse med Ordet *Mad*. Folk som Eskimoer og Avstraliere har nøje fastsatte og yderst indviklede Regler for Fordelingen af Jagtudbyttet. Naar en Eskimo har nedlagt en Ren eller en af de mindre Sæler, er han forpligtet til at give sine Bopladsfæller en Kødgave eller i det mindste indbyde dem til sit Maaltid. Større Sæler, Hvalrosser og mindre Hvaler udstykkes i ganske bestemte Parter til dem, der kommer til Stede under Flænsningen, saa at Fangeren i Virkeligheden selv kun faar den mindste Del, og er der Tale om en af de kæmpemæssige Grønlandshvaler, som jages i Fællesskab, har enhver Lov til at tage, hvad han har Lyst til. Paa lignende Maade hos Avstralierne. I en Stamme gives af en Kænguru det ene Bagben til Jægerens Fader, det andet til hans Farbroder, Halen til en Søster, Skuldrene til Brødrene, og selv beholder han Leveren. Blandt de agerdyrkende Ewe-Negre paa Guinea-Kysten maa Jægeren ogsaa uddele Vildtet efter fastsatte Regler, som begrundes paa ret spidsfindig Maade, men formentlig har deres virkelige Rod i

ældgamle Jægersædvaner. Saa at sige overalt paa Jorden er det Skik at indbyde Fremmede til at tage Del i Maaltidet eller at sende dem en Gave af Fødemidler. Vi ser selv anderledes paa Mad end paa andre Ting og modtager gjerne en Middagsindbydelse, skønt vi vilde betakke os for at faa stukket de Penge ud, Middagen koster.

I ikke mindre Grad end Føden er Jorden en uomgængelig Livsfornødenhed som Jagtmark, Græsgange eller Agerland; hvad der kommer i Betragtning er altsaa »dens Funktion i en økonomisk Mekanisme«, som Professor Vinogradoff har udtrykt det. Netop for Jordens vedkommende har det længe været den gængse Opfattelse, at man er begyndt med Fælleseje og derfra gradvist er naaet frem til Særeje. I Virkeligheden er Forholdene langt mere indviklede. Mange Omstændigheder har medvirket dertil; geografiske Forhold, især som de viser sig i Erhvervsmulighederne, kulturelle Forhold i Form af Erhvervsmetoder, politiske Faktorer o. s. v. har alle spillet en Rolle. En vis Ejendomsfølelse over for Hjemstavnen er fremtrædende allerede hos Fugle og Hunde; en Foxterrier er ikke bange for at fare i Benene paa en St. Bernhardshund, der krænker dens Ene-mærker. Intet Under derfor, at man møder Gruppens Ejendomsret til Hjemstavnen udtalt selv paa de laveste Kulturtrin. Undtagelser forekommer ganske vist. Tidligere er nævnt saadanne for Central-Eskimoernes og Giljakkernes vedkommende (S. 74); de er dog ikke blot yderst sjældne, men skyldes vel særlige Omstændigheder. Hos Eskimoerne er Landet saa udstrakt og tyndt befolket, at Jagtmulighederne ikke i væsentlig Grad forringes ved nogle fremmedes Indtrængen, og Giljakkene er saa overvejende et Fiskerfolk, at Jagten paa Landdyr ikke har større Interesse for dem. Desuden gælder det i hvert Fald for Eskimoerne, at man trods alt ikke kan slaa sig ned paa en B o p l a d s uden Beboernes Samtykke. Hos Pygmæer, Veddaer, Buskmænd, Avstraliere og Ildlændere er det derimod en Regel, at Horden har sit faste Omraade, hvis Grænser omhyggeligt overholdes. Selv hos mange af disse meget lavt staaende Stammer er desuden Hordens Jagtmarker yderligere stykket ud i mindre, arvelige Omraader for de enkelte Familjer. Det samme gælder en Del andre Jægerfolk. Rimeligvis har Jagtmeterne her udøvet nogen Indflydelse. Mens f. Eks. Indianerne i Mackenzie-Flodens Opland og paa Prærien, hvor de store Fællesjagter paa Ren og Bison finder Sted, har

fælles Jagtterritorium, er Landet delt i Familieomraader hos Algonkin-Indianerne, der i stor Udstrækning driver Enkeltjagt og Fældesætning.

Ligesom hos Jægerfolkene findes baade Gruppe- og Familieje hos Nomaderne. Hvor der er Jord nok, tilhører den Stammen eller Horden som Helhed, og man slaar Lejr, hvor man finder for godt; men kniber det, kan Græsgangene gaa over til Familiebesiddelse. Om Foraaet og Sommeren, naar der er rigelig Græsning, spredes Kirgiserne over Steppen; men om Vinteren, naar det er svært at bjærge Føden til Hjordene, samles de paa særlige Strøg, der er delt mellem de enkelte Storfamiljer.

Hos Agerbrugerne træder Erhvervsmulighedernes og Erhvervsmetodernes Betydning for Ejendomsretten tydeligt frem. Allerede før der overhovedet er Tale om Dyrkning, kan den regelmæssige Indsamling af Frugter og Rødder føre til Særeje. I Queensland tilhører Jagtmarkerne nok Gruppen i Fællesskab; men Kvinderne har Lov til at lægge Beslag paa visse vilde Nytteplanter som deres personlige Ejendom. Tilsvarende Forhold træffes f. Eks. hos Andamanere og Hottentotter. Blandt Halvagerbrugerne er, som det vil huskes, Mændene stadig Jægere, mens Jordens Dyrkning paahviler Kvinderne. Det er da ganske i sin Orden, at Størstedelen af Stammens Omraade henhører til fælles Afbenyttelse. De dyrkede Pletter tilhører derimod den, der anlægger dem, men kun saa længe de er i Brug; forlades de, falder de af sig selv tilbage til »Almindingen«. I Oldtidens Indien, hvor Svedjedyrkning stadig havde holdt sig ved Siden af Helagerbruget, møder vi den Bestemmelse i Manus Lovbog, at Ejendomsretten til en unyttet Svedje ophører efter eet til fem Aars Forløb.

Man har nu ment, at Jordfællesskab i det hele taget var oprindeligt ogsaa hos Helagerbrugerne. Ofte er det virkelig ogsaa saadan, at det er Ætten eller Landsbyen, som ejer Jorden, hvorimod den enkelte kun har Brugsretten. Ikke des mindre kan Fællesskab ikke uden videre siges at være det ældste. Dette er paavist for Danmarks vedkommende af Gudmund Hatt og morsomt nok ad arkæologisk Vej ved Undersøgelse af de Rester af Oldtidsagre, der endnu kan spores i Jylland. I den ældre Jernalder var den dyrkede Jord uden Tvivl Særeje, og naar man gennem Cæsar og Tacitus faar et andet Indtryk af Tilstanden hos Syd-Germanerne, er Grunden rimeligvis den, at de

levede i stadig Krig og Uro, saa at faste Agre næppe kunde spille samme Rolle for dem, som de gjorde i det afsides liggende og fredelige Jylland. Det danske Landsbyfællesskab, som jo for øvrigt hverken strakte sig til Toften eller den Jord, der betegnedes som Ornum, er derfor ikke noget Lævn fra et oprindeligt Fælleseje. Lige saa lidt er dette Tilfældet med det russiske *mir*-System, der først opstod i Middelalderen som Følge af Skattepolitik o. l. Den oldkinesiske Jordordning, *tsing-t'ien*, med Opdeling af Jorden i ni Bol med fælles Brønd, af hvilke de otte tilfaldt Bønderne og det niende dyrkedes af dem i Fællig til Fordel for Lensherren, har muligvis aldrig været stort andet end en samfundsfilosofisk Ønskedrøm. Et ejendommeligt Forhold træffes hos Mafuluerne paa Ny Guinea, der staar paa Overgangen mellem Halv- og Helagerbrugere. Jorden er her Særeje; men naar en Mand opgiver at dyrke sin Lod, falder den ikke uden videre tilbage til Almindingen som hos de egentlige Halvagerbrugere, skønt enhver fra nu af har Lov til at jage og fiske paa Grunden. Fælleseje for den dyrkede Jords vedkommende træffes undtagelsesvis hos Mafuluerne, men kun i de Tilfælde, hvor en Gruppe Arvinger undlader at skifte mellem sig. Hos Zuñi-Indianerne i New Mexico har man Lov til at til at tilsaa en anden Mands unyttede Mark. I endnu højere Grad end Mad og Jord er Løsøret Særeje. Retsgrundlaget er ogsaa her en Slags Tilegnelse, nemlig det Arbejde, som er forbundet med Fremstilling og Brug. Enhver ejer, hvad han eller hun selv forarbejder og bruger i det daglige Liv: Manden sine Vaaben og Fangstredskaber, Kvinden sine Husholdningsgrejer, Barnet sit Legetøj. Man ejer ligeledes sine Klæder og Smykker. Alt, hvad der er i stadig og umiddelbar Forbindelse med Bæreren, faar ligesom Del i dennes Væsen og derigennem en trolddomsagtig Tilknytning til vedkommendes Person. Derfor vil f. Eks. Eskimoerne nødtigt skille sig ved deres Børns aflagte Tøj — man kunde jo maaske paa denne Maade tilføje de smaa ubodelig Skade. En Nordvest-Indianer kan om fornødent stifte Gæld ved at pantsætte sit Navn.

Ting, der er Frugten af fleres Samarbejde, er naturligt nok meget hyppigt Fælleseje. Eskimoernes store Vinterhuse, deres Stenspærrer til Renjagt og Laksefangst o. l. tilhører Samfundet som Helhed. Dog kan mange Steder ogsaa Særeje forekomme for saadanne Sagers vedkommende, nemlig i Forbindelse med det saakaldte Bønarbejde (jf.

Fig. 43. Eskimoiske Kvinder, som gaar i Gaasegang uden om en nylig kommen Slæde for at indeslutte de onde Aander i dens Følge. Netsilik-Stammen, arktisk Canada. (5. Thule-Ekspedition fot.).

I S. 177 f.). For øvrigt gennemføres den Regel, at Udbyttet tilfalder den, der foretager Arbejdet, undertiden med saa stor Følgestreghed, at det fører til Resultater, som for os tager sig mere underlige ud, end de egentlig er; f. Eks. har i Polynesien og flere andre Steder i Oceanien en Mand Ret til et Brødfrugttræ, som han har plantet, selv om det vokser paa en anden Mands Jord.

Ikke sjældent er Ejendomsretten stærkt paavirket af den Brug, man skønnes at have for Tingene. Dette er særlig tydeligt hos Eskimoerne. Hvis en Mand bygger en Rævefælde, er den selvfølgelig hans; men lader han den staa unyttet, har enhver Lov til at sætte den i Stand, fordi Ejeren indirekte har givet til Kende, at han ikke har Brug for den. Af samme Grund behøver man ikke at erstatte laante Sager, man har sat over Styr. En Eskimo, der i Forvejen har et Telt, kan ikke arve et andet, eftersom ingen kan bo i to Telte paa eengang o. s. v.

Dette leder over til en Betragtning af Arveforholdene i det hele taget; men det vil føre for vidt at gaa nærmere ind paa dem. Det maa være nok at understrege, at de selvfølgelig er stærkt afhængige af Erhverv, Gravskikke, Samfundsorden og Religion. Derimod er der en anden Sag, som ikke kan forbigaaes i Tavshed: Spørgsmaalet om For-

holdet mellem Ejendomsretten og Ejerens Stilling i Samfundet og da ganske særligt den Forskel, som skyldes Kønnen. I de lavest staaende Kulturer har Mænd og Kvinder samme Ret; men med den fremadskridende Udvikling deler Vejene sig. Den primitive Rennomadisme, der endnu paa mange Punkter staar Jægerlivet nær, godkender Kvindens Ejendomsret ikke blot til hendes Dragt, Løsøre o. l., men ogsaa til Kapital; hun kan eje sine egne Renner og raader over den Medgift, hun bringer med i Ægteskabet. Anderledes derimod hos Steppenomaderne. Her har Manden helt overtaget Førerskabet, Kvinden er sunket ned til at blive et umyndigt Væsen, der er underkastet sin Faders, sine Brødres eller sin Ægtefælles Vilje, og hendes Medgift overgaar paa faa Undtagelser nær helt og holdent til denne. Hos Kinenserne, der i visse Retninger er stærkt paavirket af Nomadekulturerne, hersker lignende Tilstande.

I skarpeste Modsætning hertil staar i hvert Fald til at begynde med de moderretslige Halvagerbrugere, hos hvilke netop det kvindelige Element fører det store Ord. Deres vigtigste Form for Ejendom, den dyrkede Jord, ligger her i Kvindernes Hænder. Hvor Agerbruget overtages af Mændene, mens Moderretten bibeholdes, kan mærkelige Kompromisdannelser opstaa. Hos Pueblo-Indianerne tilhører Kornet saaledes Mændene, saa længe det staar paa Marken; men saa snart det er bjærget i Hus, tilfalder det Kvinderne. I andre Tilfælde, f. Eks. i Afrika, Oceanien, Avstralien og det nordvestlige Amerika, har imidlertid Kvinden trods Moderretten ikke formaaet at hævde Stillingen. Den Betydning i Næringslivet, der fra først af var hendes Styrke, har her afsløret sig som en Svaghed, idet hun er blevet et økonomisk Udbytningsobjekt for det stærkere Køn, og hendes Stilling er disse Steder ikke stort bedre end hos Steppenomaderne. Først den højere Kultur stræber efter at genskabe den Ligeret, som en skæv Udvikling har berøvet hende.

Mange andre Rettigheder end netop Ejendomsretten er knyttet til Personer, Ætter, Totemgrupper, Stænder o. s. v. inden for Samfundet; en Del af dem er strejft af de foregaaende Afsnit, andre maa vi lade ligge. I Stedet for vender vi os til Pligterne. Ingen af disse spiller saa stor Rolle i Dagliglivet som alle de Regler, der falder ind under Begrebet Omgangsformer, og paa intet andet Punkt forekommer frem-

mede Sædvaner mere bagvendte end med Hensyn til alt det ofte ret uhaandgribelige, men alligevel saare reelle, der hører til Høflighed og god Tone. Tænk paa Kineserne, der trykker sig selv i Haanden og giver deres Madglæde Luft i et højlydt Ræb, paa Tibetannerne, der hilser ved at række Tungen langt ud af Halsen, og Beboerne af den mikronesiske Øgruppe Marianerne, som i samme Øjemed klappede Modparten blidt paa Maven. Der er Steder, f. Eks. hos visse Indianere, hvor det strider mod god Tone at takke for en Gave, ikke af Mangel paa Taknemmelighed, men fordi Handlingen for Giveren er en Hæder, man ikke vil forringe.

En Hilsen kan være en blot Konstatering af Faktum som Polar-Eskimoernes »man gaar« eller »man er kommet tilbage«; men den kan ogsaa udfolde sig som en indviklet Ceremoni, der kræver baade Tid og Taalmodighed. Ikke sjældent udtrykker en Hilsen Ydmyghed, spændende lige fra et flygtigt Nik til Kasten sig i Støvet. Herhen hører ogsaa en mere eller mindre fuldstændig Blottelse af Legemet; vi løfter Hatten, Østerlændingen drager sine Sko af — som Moses ved den brændende Tjørnebusk — og Negrene i Vest-Afrika blotter Skuldrene. Den javanske Hofetikette foreskriver endnu, at man har nøgen Overkrop. Den, der i det gamle Perú stedtes for Herskerens Aasyn, maatte møde barfodet, med bortvendt Ansigt og sænket Blik, mens han bar en Byrde paa Ryggen.

Paa lavere Kulturtrin er det imidlertid andre Følelser, som har Overtaget under Mødet med fremmede, først og fremmest Frygten, og det endda ikke saa meget for Gæsterne selv som for de fjendtligt sindede Aander, der muligvis kan følge i deres Køl vand. Naar en hvid Mand nærmer sig en Landsby tilhørende Abor, Galong eller en anden af Bjærgstammerne i Assam, bygges over Stien en Slags »Æresport« af Bambus og Grene, og paa denne bringes Ofre af Høns- og Svinekød; undertiden er der desuden oprejst en Spærring, man maa gaa uden om, og nærmest Landsbyen venter dens Høvding, Medicinmand o. a. med Æg og Hirseøl. Alt dette gøres for at hindre onde Aander i at trænge med ind i Landsbyen, og naar Gæsten senere rejser, kaster unge Mænd Bananstilke efter ham for at fordrive dem, der trods alle Forsigtighedsregler maaske alligevel har set deres Snit til at smutte ind. En ganske tilsvarende, omend mindre omstændelig Ceremoni finder Sted hos Eskimoerne i Egnene om den magnetiske Nordpol:

naar fremmede kommer til en Boplads, skal alle Mødre gaa rundt om Slæde og Hunde i Gaasegang, og den onde Skæbne bliver da lukket inden for deres Fodspors Kres. Overtroiske Forestillinger af en eller anden Slags, maaske en Renselse, ligger sikkert ogsaa bag de særdeles haardhændede Nævekampe, som fremmede Gæster maa underkaste sig hos dem og andre Central-Eskimoer. Yderst almindelig i Amerika og Oceanien foruden enkelte Steder i Indonesien er den Skik, at man ved et Møde efter længere Tids Fravær bryder ud i voldsom Graad og Klage. Et uhæmmet Følelsesudbrud er aabenbart efterhaanden stivnet i en udvendig Ceremoni med magisk Baggrund, hvadenten den nu tilstræber at forsone eller bortjage de Aander, der kan tænkes at have ondt i Sinde, i første Række Sjælene af dem, der er døde i den mellemliggende Tid.

Af Sæd og Skik udspringer Retten og Retsreglerne. Ret kan ikke bringes paa en almengyldig Formel som en matematisk Læresætning, men er en Del af Livet og ændres med dette. Retsfølelsen er underkastet en stadig Udvikling og langt fra ens i de forskellige Samfund. Derfor frembyder den en af de væsentligste Anstødssten i evropæisk Kolonialpolitik; ti evropæisk Ret er tit ikke blot uforstaaelig for, men umiddelbart stridende mod den indfødte. Retshistorikerne skelner mellem Sædvaneret og skrevne Love; men som Thurnwald fremhæver, ligger Hovedforskellen i Virkeligheden paa et helt andet Punkt: ved Overgangen fra den vage og tilfældigt prægede Reaktion over for Retsbrudet til Anvendelsen af de faste Vedtægter, der i Regelen tager Form, længe før nogen skreven Lov eksisterer, hvorom bl. a. vore gamle Landskabslove vidner med deres fast mejslede, ordsprogssikre Vendinger (»for Horn og for Hov og for Hunds Tand og al anden haandløs Vaade ...«, Skånske Lov).

Simple som Samfundsforholdene selv er ogsaa Retskrænkelse hos Naturfolkene. Hyppigst af alle er vel nok Mord og Drab; selv hos de fredsommelige Eskimoer fandt Knud Rasmussen, at de fleste Mænd inden for den lille Netsilik-Stamme havde været indviklet i en eller anden Drabsaffære. Saa meget sjældnere er Tyveri, i hvert Fald fra Stammefæller. Farligst af alt, fordi de rammer i det skjulte og eventuelt gaar ud over hele Samfundet, er Hekseri og Helligbrøde (Tabubrud, Blodskam o. l.). Derfor er Reaktionen i saadanne Tilfælde

særlig voldsom. Med Vilje er her ikke brugt Ordet Straf, for i Virkeligheden er der i de fleste Tilfælde, i det mindste paa de mere oprindelige Trin, ikke Tale om Retshaandhævelse i egentlig Forstand. Retten er nemlig, som Schurtz træffende siger, ikke blot blind, men ogsaa født blind, d. v. s. der gøres intet Forsøg paa at skifte Sol og Vind lige. Hvad det gælder om i primitiv Kultur er dels, at den forurettede faar Afløb for sin Hævntørst, og dels at Samfundet opretholder Fred og Ro, hvorfor det om fornødent fastsætter visse Regler for Hævnens Udførelse; men om Retfærdigheden dermed sker Fyldest i vor Mening, er der ingen, som tager Hensyn til.

Den enkleste, mest umiddelbare og menneskelige Reaktion over for Retsbrudet er som sagt Hævnen. Den, der har tilføjet mig Skade, skal undgælde derfor! I intet Tilfælde kommer denne Synsmaade tydeligere frem, og paa intet Punkt er den saa sejlivet som ved Blodhævnen. Blodhævn behøver ikke at ramme den egentlig skyldige, men kan lige saa godt gaa ud over en af hans Slægt. Hvor den har holdt sig under mere civiliserede Former, som den i hvert Fald til for faa Aar siden forekom paa Corsica og i Albanien, er den saaledes et Udslag af Ætternes Fejdet; men den er tillige over for den myrdedes Aand en hellig Pligt, hvis Opfyldelse kan føre ud i alle de frygtelige Sjælekvaler, den attiske Tragedie afmaler. Som Pligt gaar den tilbage til de ældste Kulturtrin. Den kan her blive en fuldstændig Besættelse, der fylder Hævneren med en afsindig Lidenskab. For at slukke sin brændende Hævntørst sønderriver Indianeren i Guayana alle de Baand, der binder ham til Familie og Landsby, og forfølger sit Offer som en Slange, indtil Handlingens Øjeblik oprinder. En Slags reguleret Hævn findes i Australien, hvor den, der gør sig skyldig i Snigjagt paa andres Enemærker o. l. Forseelser maa stille sig som Skive for Modpartens Spydkast

Fig. 14. Kølle og Fægtehælm til Brug ved Tvekampe. Nicobarerne. (Nationalmuseet).

Fig. 45. Østgrønlandsk Sangkamp. («Palladium» fot.).

blot med et Skjold til Væрге. I andre Tilfælde udløses Følelserne i Tvekamp. Først maa den skyldige række Hovedet frem, og Sagsøgeren tildeler ham et eftertrykkeligt Stokkeslag; derefter maa denne selv underkaste sig samme Medfart, og saaledes fortsættes der, indtil den ene eller anden ligger bevidstløs paa Valen, eller til Forseelsen anses for sonet. Ogsaa Nicobarerne bruger Tvekamp som Retsmiddel. I Grønland gik man noget mere fredeligt til Værks ved Afsyngelse af gensidige Nidviser, hvis ætsende Haan dog meget vel kunde gøre Opholdet paa Bopladsen uudholdeligt for den tabende.

Ingen kan selvfølgelig paastaa, at Retfærdigheden sker Fyldest ved en Blodhævn, der rammer skyldige og uskyldige i Flæng, eller ved en Tvekamp, der lige saa let kan falde ud til den enes som til den andens Fordel; ti Opfattelsen af Kampen som en Gudsdom, hvor højere Magter griber ind, tilhører først et sent Udviklingstrin. Meningen er da aabenbart ogsaa kun den, som ovenfor er nævnt: at give den foruret-

tede Afløb for sine Følelser og derigennem genoprette Samfundets Fred. Virkelige Retshandlinger forekommer først med Gengældelsen i Følge Regelen »Øje for Øje og Tand for Tand« (*just talionis*) og med Betaling af Bøder. I Samfund som de melanesiske og nordvestindianske, hvor Pengene spiller en afgørende Rolle, kan selv Blodhævnen afløses af Mandebod.

Af hvad der allerede er sagt, fremgaar det, at ogsaa Begrebet Ansvarlighed er et andet hos Naturfolkene end hos os. Ikke blot den skyldige selv, men tillige hans Slægt og Samfund løber Fare for at blive inddraget i Sagen paa den voldsomste Maade. Visse Steder som i Afrika og Melanesien viger man end ikke tilbage for at lade Reaktionen gaa ud over en tilfældig Tredjemand. En Mand, hvis Hustru har været utro, dræber f. Eks. den første den bedste, han møder, og dennes Familie lader Uretten gaa videre, indtil saa mange er indblandet i Sagen, at man bliver enig om at bilægge den i Mindelighed. En Dreng paa Ny Britannien tilføjede i Kaadheden en af sine Kammerater et Brandsaar. Denne omhuggede i Raseri et Par Planter tilhørende en uvedkommende, som saa sønder slog en Kano, der ejedes af en fjerde; Resultatet var, at han nu ødelagde to andre Kanoer, hvis Ejer derefter stak Ild i et Hus! Til sidst blev Sagen ordnet med en Række Erstatninger — dog saadan, at den oprindelige Ophavsmand til Ulykkerne ikke led anden Straf end Landsbyens almindelige Misbilligelse af hans Adfærd. Paa højere Kulturtrin er Ansvarsfølelsen dog ofte stærkt udviklet. Selv en saa forholdsvis primitiv Stamme som Ifugao paa Philippinerne skelner skarpt mellem Forbrydelsens egentlige Ophavsmand, dens Udøver, dennes Ledsagere og saadanne Personer, som blot har hjulpet ham med Oplysninger o. l.

Som vi har set, er det et af det primitive Samfunds Særmærker, at det ikke ser det som sin Opgave at stifte Ret mellem sine Medlem-

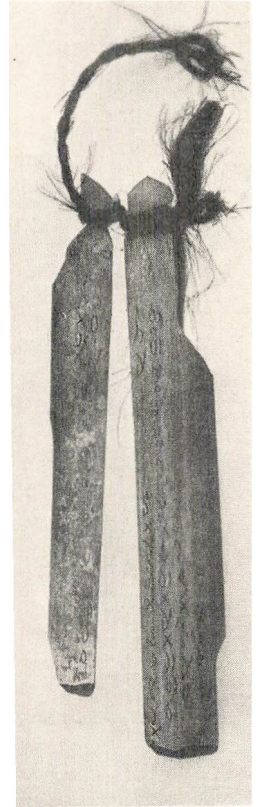

Fig. 46. Batakkisk Brandbrev. Sumatra. (Nationalmuseet).

mer. Den Person eller Æt, som føler sig forurettet, maa selv tage Sagen i sin Haand og ved Gærning eller Trusler sætte sine Krav igennem. Kun naar hele Samfundet er umiddelbart truet, rører det paa sig; men dets Stilling svarer da ganske til den forurettede Parts. Dette hænder især, naar Sagen drejer sig om Trolddom, Helligbrøde e. l.; men ogsaa en Voldsmand og Morder kan f. Eks. hos Eskimoerne risikere at blive ryddet af Vejen med hele Samfundets Billigelse — vel at mærke ikke som Retshandling, men som et Middel til at opretholde Freden. I hvilken Grad private Hensyn kan gaa forud for Samfundets, ses grelt hos Indianerne i det nordvestlige California; selv efter en Krig kan de faldnes efterladte gøre Fordring paa Mandebod, saaledes at en fuldstændig Sejr undertiden kan blive en betænkelig Sag for Sejrherrene, og — som Kroeber udtrykker det — det gamle Ord *væ victis* let blive forvandlet til et *væ victoribus*.

Ingen, og da allermindst noget Naturfolk, undgaar imidlertid at blive paavirket af den offentlige Mening. Den udgør Verdens ældste og mægtigste Domstol, mod hvilken selv den største Despot kæmper forgæves i det lange Løb. I ordnet Form kommer den til Udtryk, naar Domsmyndigheden efterhaanden overgaar til de ældstes Raad, Æthøvdingernes Forsamling, Tingstævnet o. l. Selvtægt kan dog ogsaa under disse Forhold vedvare som gyldigt Retsmiddel, nemlig efter forudgaaende Varsel. Som sidste Udvej for at opnaa sin Ret fæster Batakken et »Brandbrev« til sin Modstanders Hus, og hjælper dette ikke, har han Lov til at brænde det ned. Under stærkere udviklet Høvdingedømme, som vi møder det mange Steder i Afrika, er det Høvdingen, der fælder Dom og faar Del i Bøderne. Stadig maa dog Paatalen udgaa fra den forurettede, Høvdingen »har ingen Øjne«, som Kafferne siger. Forud for Domfældelsen gaar en langvarig Forhandling, der kan strække sig over Uger og Maaneder, og under hvilke Anklager og Anklagede fremstiller deres Syn paa Sagen, i Regelen vel indsvøbt i Løgn og Fortielser, for Høvdingens Raad. Negerne er fødte Lovtrækkere og forstaar at sno sig gennem adskillige Krydsforhør. Mange Steder i Afrika tager man sin Tilflugt til Gudsdomme, idet bægge Parter tvinges til at tømme en Skaal med en af Landsbyens Troldmænd tillavet Drik, der saa for den skyldige vil vise sig at være en dødbringende Gift. Det siger sig selv, at denne Fremgangsmaade ikke netop bidrager til at hæve Retssikkerheden,

Fig. 47. Persisk Miniatur: Sagnkongen Kai Qobad sidder til Doms. (Nationalmuseet).

der takket være Dommernes Bestikkelighed ikke er stor i Forvejen. Selv under mere civiliserede Forhold kan det være vanskeligt for den fattige og svage at skaffe sig Ret. Een Udvej staar ham da nogle Steder endnu aaben: han kan tvinge sin mere mægtige Modstander ved at erklære Sultestrejke, og hans eventuelle Død kommer da over dennes Hoved. Dette var endnu i Middelalderen et fuldt godkendt Retsmiddel i irsk Lov og kendes ogsaa fra Indien (Gandhi!). I Virkeligheden er det jo det samme, naar en japansk Adelsmand begaar *hara-kiri* og derved i Følge Ridderlovene ogsaa tvinger sin Modpart til Selvmord.

En lang og træls Vej har Mennesket maatte tilbagelægge for at naa det Maal, der for os synes saa selvfølgelig: en Lov, der er lige for alle, samt en uvildig og uafhængig Dommerstand.

KRIG OG FRED

Krig og Fred hedder dette Afsnit om Forholdene mellem de forskellige Samfund. I Virkeligheden burde det snarere kaldes Fred og Krig, for Trods alle den ældre Etnologis forudfattede Meninger kan der ikke være Tvivl om, at Freden er den normale Tilstand mellem Menneskene og ikke mindst blandt de lavest staaende Samfund. Det skyldes ikke, at primitive Mennesker er større Engle end vi selv; men, som vi straks skal se, er Grunden den ganske simple, at de for en stor Del mangler det vigtigste af alle de Motiver, som sætter Millionhærene i Skred.

Allerede i første Del af dette Værk er skildret, hvorledes Handel med Nabostammer finder Sted paa yderst lave Kulturtrin. Ogsaa fælles Fester kan knytte Forbindelser mellem beslægtede Stammer, og fra Tid til anden mødes de paa fredhellige Steder som Indianernes navnkundige Pibestenbrud i det sydvestlige Minnesota, hvor ingen turde løfte Tomahawken selv mod sin bitreste Fjende. Som Følge af et saadant Samkvem opstaar tidligt Spiren til Fremtidens Diplomati, som nyligt paavist i et stort Værk af Ragnar Numelin. I Avstralien findes der ikke blot faste Budbringere, hvis Opgave det er at meddele venskabeligt sindede Stammer vigtige Dødsfald og overbringe Indbydelser til Fællesjagter, Ungdomsindvielser o. l. Ceremonier, men under visse Forhold er der desuden særlige Udsendinge, som fører Forhandlinger paa Stammens eller Hordens Vegne, slutter Overenskomster og optræder som Fredsmæglere. Baade for disse Udsendinges og Budbringernes vedkommende genfinder vi de samme Kendetegn som for vort Diplomati. De er ukrænkelige og færdes sikkert i Fjendeland, hvor uvelkomment end deres Budskab maa være, og svaerende til vore Ministres Akkreditiver medbringer de en Budstykke i Form af en kort Træstav eller Træplade med indridsede Figurer og Tegn, der tjener som en Slags yderst simpel Billedskrift til Støtte for

Overbringerens Hukommelse. Hermed er allerede Grunden lagt til en virkelig Folkeret. De store Stammeforbund i det østlige Nord-Amerika, ikke mindst det mægtige Irokeser-Forbund, bidrog i høj Grad til Udviklingen af den diplomatiske Virksomhed paa denne Kant af Jorden. Et Rænkespil, der ikke giver Nutidens noget efter, udfoldedes allerede af Oldtidens Stormagter — Ægyptere, Babyloniere, Hettitter o. s. v. — som det afspejler sig i den righoldige Brevveksling, der er bevaret i Fundene fra Tell el Amarna o. a. Steder. Det babyloniske Sprog indtager her samme Stilling i det mellemskikkelige Samkvem som Latin i Middelalderen og Fransk i vore Dage.

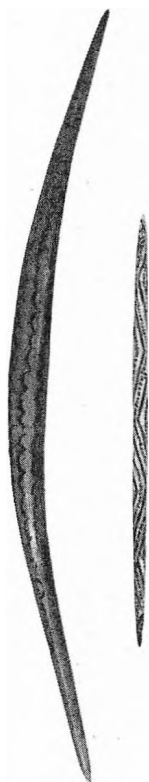

Fig. 48.
Avstralske Bud-
stikker. (Nationalmuseet).

Naar det ovenfor blev sagt, at mange Naturfolk savner nogle af de væsentligste Aarsager til Krig, er det, fordi økonomiske Bevæggrunde her i høj Grad staar i Skyggen af andre. Paa Menneskehedens laveste Trin er der ingen Kamp om Raastoffer eller Markeder, og som de vigtigste Motiver bliver kun Blodhævn og Kvinderov tilbage. Hertil slutter sig for enkelte højere Jægerfolks vedkommende den Hæder, der knytter sig til selve den krigerske Daad. Hos talrige lavere Agerbrugere gør religiøse eller magiske Motiver sig gældende; men for Resten er Forholdene hos dem ret ejendommelige. Af Sind er de i det store og hele snarest fredsommelige; men alligevel befinder de sig i en Slags vedvarende Krigstilstand paa Grund af den herskende Hovedjagt, der stadig kræver nye Ofre. Vi skal helt op til de Trin, hvor Kapitaldannelse under en eller anden Form er afgørende for Næringslivet, før de økonomiske Krigsaarsager træder i Forgrunden. De voksende Agerbrugssamfund behøver nyt Land og nye Forraad af Slaver som Arbejdskraft. Først og fremmest er det dog Nomaderne, der ejer alle Forudsætninger for at udvikle sig til Krigerfolk, og som Historien udviser, har de fuldt ud forstaaet at udnytte disse Muligheder. Deres Bevægelighed, som gør det vanskeligt for en fastboende Befolkning at faa Ram paa dem, deres stramme Ætorganisation, deres Fattigdom sammenlignet med Bondefolkenes Velstand og ikke mindst deres af Hyrdelivet udsprungne Hang til at betragte

Agerdyrkerne som et Slags tobenet Kvæg — alt i Forening avler hos dem en krigersk Aand, om hvilken Hunnernes og Arabernes, Mongolernes og Tyrkernes Erobringstog afgiver blodige Vidnesbyrd.

Det er en ejendommelig Kendsgærning, at ligesom Retsforfølgelsen er ogsaa ofte Krigen paa lavere Kulturtrin saa at sige en Privatsag. Hertil medvirker selvfølgelig i høj Grad den løse Sammenhæng inden for Stammen som saadan. Først med et fast Styre og en virkelig Statsdannelse bliver Krig et Samfundsangående i egentlig Forstand. Det lægger sig klart for Dagen hos Prærie-Indianerne, blandt hvilke Forslaget til at opgrave Stridsøksen normalt ikke kunde udgaa fra Høvdingerne, som tværtimod var forpligtet til at virke for Fredens Bevarelse saa længe som muligt. Kun undtagelsesvis fandt større Foretagender med 100—200 Deltagere Sted; men skete det, gik der forud en Række højtidelige Forberedelser, som skulde sikre det heldige Udfald. Nogle Omaha-Krigere har f. Eks. besluttet at foretage et større Overfald paa Pawnierne. De forsamles ved Aftenstide i Indbyderens Telt, hvor de beværtet med Majs og tørret Kød og aflægger Løfte om Deltagelse i Toget. Man aabner derefter Krigs- og Tordengudens indviede Pakker, som indeholder Skind og Fjer af visse Fugle. Pakkerne lægges midt i Teltet, og deres Vogtere afsynger hellige Sange, der gentages fire Gange, og samme Antal Gange opfører Krigerne deres Dans. Ved en senere Lejlighed rettes Fuglenes Næb under stor Højtidelighed mod Fjenden. Som Regel finder lignende Gilder Sted fire Nætter i Træk, og samtidigt træffes hastige Forberedelser: Føde

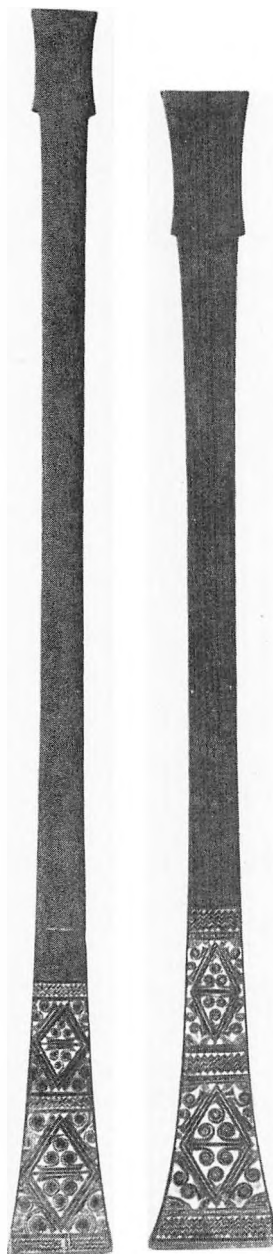

Fig. 49. Koller, antagelig fra Guayana. Indkomne til Det kgl. Kunstskammer før 1690. (Nationalmuseet).

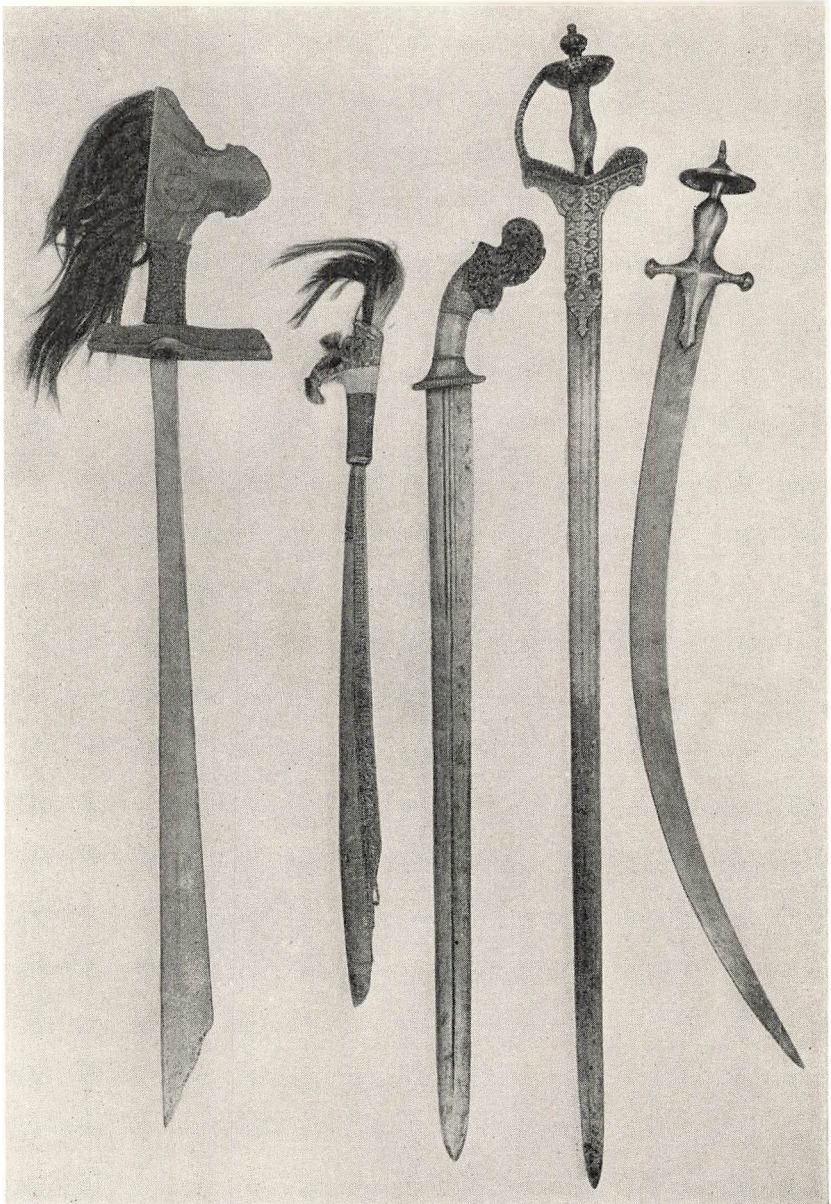

Fig. 50. Asiatiske Sværdformer, fra v. til h.: Nordøst-Borneo, Nord-Borneo, Atjeh (Sumatra), Tanjore- og Rajput-Type, Indien. (Nationalmuseet).

og Mokkasiner samles, Vaabnene gøres rede. Naar Krigerne har forladt Lejren, maa alle først faste i fire Dage, og derefter tager de ofte nye Navne, aabenbart for at vildlede ondsindede Aander. Nogle er udvalgt til at gøre Tjeneste som Lejrpoliti og holder streng Orden. Forrest strejfer Spejderne om, og først et Stykke bag dem følger Hovedstyrken med Bærerne af de indviede Pakker og Togs Ledere i Spidsen. Hver Aften udstilles Vagtposter, der hyler som Prærieulve, hvis en Fare nærmer sig, og hver Morgen ved Daggry bryder man op. Overfaldet paa Fjenden sker voldsomt og pludseligt, mens Krigshylet sønderflænger Luften, og hverken Kvinder eller Børn skaanes. Træffende har man sagt, at disse Indianeres Ideal er »at snige sig ind paa Fjenden som en Ræv, angribe som en Tiger og flygte som en Fugl.«

I Retning af Krigerskhed giver Tuaregerne, det vestlige Saharas længe frygtede Ørkennomader, ikke Prærie-Indianerne noget efter. De skelner skarpt mellem Krig og Røvertog, som kun gaar ud paa at tilegne sig Næstens Kvæg og øvrige Gods, men paa hvilke man undgaar at tage Menneskeliv og afbrænde Landsbyer. Skønt de ingenlunde er varme Tilhængere af Islam, følger de dog i Krigen nøje Profetens Bud, der forbyder at omhugge Oasernes Palmetræer og forgifte Brøndene, og ligesom Beduinen foretrækker de

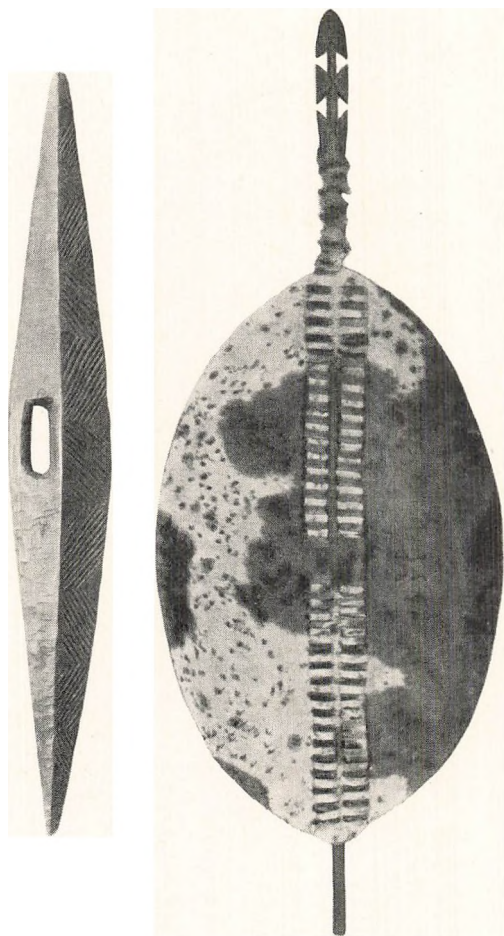

Fig. 51. Parerskjold fra Sydøst-Avstralien og Læderskjold afledet af Parerformen fra Basuto-Stammen, Syd-Afrika. (Nationalmuseet).

selv at dø fremfor at krænke Gæstfriheden. Krigen føres mest i Form af Baghold og pludselige Overfald; men selv her fornægter en vis Ridderlighed sig ikke. De fleste Kampe finder Sted ved Dagslys, og

Fig. 52. Indonesiske Skjolde, fra v. til h.: Borneo, Celebes og Nias. Celebes-Skjoldet er hjembragt før 1710. (Nationalmuseet).

kun Sværd, Dolk, Spyd og Skjold regnes for passende Vaaben. Kaste-kniv og Bue er ikke en Tuareg værdige, og med Foragt ser de ned paa deres østlige Naboer, Tibbuerne, der om Natten plejer at snige sig ind i Fjendens Lejr for at overskære hans Hals. Et Folks Idealer afspejler rigtignok ikke altid dets virkelige Liv; men alligevel kan det opfattes som et Maal for Tuaregernes Tankegang, naar et af deres Ordsprog lyder: »Selv Helvede afskyr Vanæren!«

Det er saare sjældent at støde paa en Aand som denne blandt Naturfolkene, hvis Krige i Regelen præges af List mere end af Mod, og

som kun i Tilfælde af absolut Overlegenhed indlader sig paa aaben Kamp, der saa til Gengæld udarter til tøjlesløs Nedslagtning. Alligevel er Krigene sjældent videre blodige. Fjærnvaaabnene er lidet virksomme, og Nærkamp undgaar man saa vidt muligt. Grunden til Zulu-Høvdingen Chakas vældige Erobringer i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var i første Række den, at han omdannede det lette Kastespyd, som Krigerne hidtil havde brugt, til et frygteligt Stødvaaben, og lærte sine Regimenter at gaa paa i sluttet Række; mod denne nye Taktik kunde de omboende Stammer intet stille op.

For en meget stor Del er Krigsvaaabnene de samme, som ogsaa anvendes til Jagt, og derfor allerede omtalt i første Del af dette Værk: Bue og Pil, Spyd, Slynge, Kølle o.s.v. En Beskrivelse af dem skal ikke gentages her; kun et Par

Ting skal tilføjes. Som det dengang blev sagt, er Køllen i sig selv nok saa meget egnet til Kamp som til Jagt. Ganske særligt gælder det visse Former som den mexicanske *macquahuitl*, et rædselsfuldt Hugvaaben med knivskarpe Obsidianflækker i Kanten, der endog formaaede at skære gennem Spaniernes Rustninger. Noget lignende og næsten lige saa frygtindgydende er de Vaaben med fastbundne Hajtænder, som anvendes paa Gilbert-Øerne og enkelte andre Steder i Oceanien. Bæge disse Vaaben er sikkert afledet af Køllen, men har allerede noget af Sværdets Karakter. Det ægte Sværd, der er indskrænket til den gamle Verden, har imidlertid en anden Oprindelse. De ældste, evropæiske Eksemplarer, som vi kender dem fra de minoiske Skaktgrave i det 17. Aarhundrede f. Chr., er uden Tvivl opstaaet af Dolken. De har en smal, spids Klinge uden sikker Forbindelse med Fæstet og har været indrettet til at støde fra oven og ned i Modstanderens Hals eller Bryst over Skjoldets øvre Rand. Først efter Midten af det 2. Aar-

Fig. 55. Tyrkisk Skjold, indgaaet til Det kgl. Kunstkammer før 1674. (Nationalmuseet).

tusinde er Sværdene beregnet til Hug lige saa meget som til Stik. Langt yngre er den enæggede Sabel, som først i Oldtidens Slutning kom til Evropa fra Orienten, hvor den forekommer i talrige Former.

Med den indisk-arabiske Paavirkning er Sabelen mod Øst naaet til Indonesien. Den mødes her dels med en ældre Sværdform, hvis største Tyngde ligger fremme ved Klingens brede Forende, dels med en Slags økselignende Hugvaaben; Stamformen for bægge er muligvis den korte Skovkniv, der anvendes ved Rydning af Svedjerne. I Japan er slanke, enæggede Sværd langt den almindeligste Type, selv om tveæggede Former ikke er ukendt i forhistorisk Tid.

Det ældste og videst udbredte Dækvaaben er Skjoldet. Hos de lavest staaende Stammer mangler det, f. Eks. hos Pygmæer, Buskmænd, Negritøer og de sydligste, amerikanske Folk. Det samme gælder for øvrigt om Polarfolk, Nordvest-Indianere og Californiere, i de to sidstnævnte Tilfælde dog snarest, fordi man har erstattet Skjoldet med en Brynje. Ogsaa i Polynesien og Mikronesien vil man søge det forgæves. Selv om Skjoldet ikke hører til Menneskehedens Fællesgods og allerældste Kulturerhvervelser, er det dog i sin mest oprindelige Form en ældgammel Opfindelse. Udgangspunktet for alle senere Typer er uden Tvivl Stokken, med hvilken man kan afbøde baade Spydkast og Kølleslag. Saavel i Avstralien som hos de primitive Stammer ved øvre Nil forekommer Parerskjolde, der ikke er stort andet end en

Fig. 54. Japansk Rustning. Fandtes i Det kgl. Kunstkammer før 1690. (Nationalmuseet).

solid Stav med indskaaret Greb eller med et Stykke stift Læder som Værn for Haanden. Herfra synes Udviklingen i Afrika i det væsentlige at have fulgt to Veje: dels er Haandlæderet vokset i Størrelse, mens Stokken er bibeholdt, som vi finder det i Kaffernes mægtige Oksehuds Skjolde, dels er Stokken selv videt ud til en bred Træplade af forskellig Form; de kurveflettede Skjolde fra Congo-Omraadet er formodentlig en finere og lettere Afart af denne Type. Bredskjolde

forekommer ligeledes i Avstralien, Melanesien og Indonesien, hvor de optræder i adskillige mærkelige Former. Det typisk asiatiske Skjold er imidlertid kres rundt og fremstillet af Læder, Træ, Kurvefletning eller Metal. Fra de asiatiske Kulturlande er det trængt dybt ind i Afrika til Somali-Halvøen og Sudan. Noget vanskeligere at forklare er Forholdet til de amerikanske Typer. Næsten alle nordamerikanske og i hvert Fald de allerfleste sydamerikanske Skjolde har samme runde Form som de asiatiske, og hvor de forekommer sammen med den sammensatte, asiatiske Bue, som Tilfældet er paa Prærien og hos Pueblo-Indianerne, er der ingen Grund til at drage deres Oprindelse i den gamle Verden i Tvivl. Om det samme gælder de mere sydlige Typer er mindre sikkert, omend ikke udelukket.

Det er dog ikke alene det rent materielle Værn, som Skjoldet yder sin Bærrer, der betinger dets Værd. Der menes at bo hemmelighedsfulde Kræfter i det, Kræfter, der er stærkere end baade Læder og Træ. Saavel i Nord- som i Syd-Amerika iagttages derfor talrige Cereemonier ved dets Forarbejdelse, og ligesom Blackfoot-Indianerne fra Tid til anden indbyrdes foretager et rituel Salg af de hellige Pakker, der indeholder deres »Medicin«, saaledes afhænder de ogsaa deres Skjolde. Samtlige Prærie-Stammer fremstiller deres Drømme og Syner paa Skjoldenes Flade, og Dajakkerne forsyner dem med frygtindgydende Dæmonmasker. I Afrika har Skjoldmønsteret undertiden social Betydning. Hos Masaierne kendetegner det Bærerens Aldersklasse, ligesom Skindets Farvetegning udgør Regimentsmærker hos Zuluerne.

Langt sjældnere end Skjoldet er Brynjer og Pansere. Som et Tilløb til dem kan man opfatte de stive og brede Bælter af Læder eller Bark, der bæres af Mændene visse Steder i Afrika, Melanesien og Syd-Amerika. Forsynet med en høj Nakkeskærm forekommer Læderbrynjen paa nogle af de indonesiske Smaaøer, og lignende, blot flettet af Kokos-

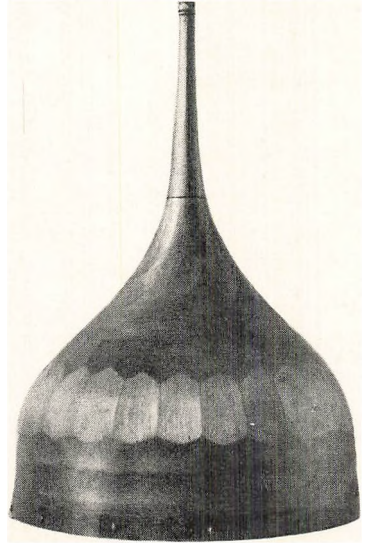

Fig. 55. Persisk Hjelms, formentlig fra det 15. Aarhundrede. (Nationalmuseet).

snore og yderligere forøget med en Hjælm af Pindsvinefiskens Hud, yder et virksomt Værn mod Gilbert-Øernes skarpe Hajtandsvaaben. I store Dele af Nord-Amerika, især mod Vest, i México og Perú bruges Støvbrøjler sammensat af Træstokke eller smalle Træplader, længst mod Nord ved Bering-Strædet ogsaa af Hvalrostand. Efter al Sandsynlighed har de Oprindelse fælles med de højt udviklede, østasiatiske Rustninger, som var i Brug i Japan lige til Statsomvæltningen 1868. Baade i México og Perú anvendte Indianerne ogsaa lette Bomuldspansere, der var saa formaalstjenlige, at Spanierne opgav deres tunge Rustninger til Fordel for dem. Metal anvendtes fra først af kun til Forstærkning af Læderbrøjlerne; men med den voksende Smedekunst gik man over til at forarbejde hele Jærnkledninger. Skælbrøjler synes at stamme fra de centralasiatiske Rytterfolk. De blev benyttet af det persiske Rytteri allerede i Oldtiden og omtales fra Indien af Curtius (Midten af 1. Aarhundrede e. Chr.). Til Kina synes de først at være indført med den store Omdannelse af Hærvæsenet under Han-Dynastiet, altsaa i Aarhundrederne omkring Christi Fødsel. Antagelig noget yngre end Skælbrøjlerne er Ringbrøjler, hvis Forarbejdelse kræver baade Færdighed og Taalmod; et Stykke fra Folkevandringstiden, fundet i Vimose paa Fyn, bestaar af ikke mindre end 20,000 sammenkædede Ringe og maa have taget en Mand mindst eet Aar at lave.

Større Forsvarsværker hører selvfølgelig kun hjemme hos en bofast Befolkning, d. v. s. hos Agerbrugere og enkelte højt udviklede Fiskerstammer som Nordvest-Indianerne. Hos dem træffes saavel Tilflugtsborge som Landsbyer omgivet med Pæleværker o. l. Højdepunktet af primitiv Forsvarsbygning indtog velsagtens de mægtige Fæstninger, som Incaerne opførte rundt om i deres vidtstrakte Rige.

I Kulturens Historie viser det sig Gang paa Gang, at Menneskenes bedste Sider udfolder sig dels paa de laveste Trin, hvor Livet former sig enklere og Fristelsen til Anvendelse af Vold er mindre end senere, og dels paa de højeste, hvor Bevidstheden om Ansvar og Retfærdighed er vaagnet. Det er paa Kulturens Mellestadier, at Tankerne løber vild, og Udskejelserne finder Sted. Langsomt og usikkert er vi ved at fjærne os fra denne Tilstand inden for de enkelte Samfund. Med al den Styrke, der ligger i Selvopholdelsesdriften, tror vi paa, at den Tid vil oprinde, da Retten ogsaa vil sejre mellem Folkene.

A A N D S L I V E T

PRIMITIVT LIVSSYN

Al Kultur har sit Udspring i det menneskelige Sjæleliv. For saa vidt er det meningsløst at tale om en særlig »aandelig Kultur«, og paa en Maade er Begrebet materiel Kultur selvmodsigende, en *contradictio in adjecto*. Paa den anden Side kommer man jo ikke uden om, at Tilværelsens rent ydre Sider er stærkt fremtrædende inden for Teknik og Erhverv. Nærmere det aandelige staar de Foreteelser, der er knyttet til Mennesket som Samfundsvæsen; men ogsaa de har deres Særpræg. Med Rette kan man derfor opstille et Begreb som aandelig Kultur i snævrere Forstand, omfattende Religion, Kunst og Videnskab.

Aandslivet er vel nok den Del af Kulturen, som volder Forskningen de største Vanskeligheder. Mere end paa noget andet Omraade er det her svært at fremskaffe paalidelige Efterretninger, sigte Kilderne for Fejl og tolke de indvundne Resultater paa rette Maade. Ganske vist er der ingen Grund til at følge de Forfattere, der vil gøre Naturfolkenes Tankegang til noget i Bund og Grund forskelligt fra vor egen (jf. I S. 45 ff.); men selv om der ikke er nogen *Væsen-s-forskel* mellem dem, er der dog sikkert en *Grads-forskel*, og alene det er nok til at slaa Porten paa vid Gavl for utallige Misforstaelser og halve Sandheder. Paa intet Punkt lægger dette sig saa tydeligt for Dagen som ved Studiet af Naturfolkenes Syn paa Livet og Verden.

Kærnen i deres Livsanskuelse er Religionen. I alle Retninger føler de sig bundet af Hensynet til højere Magter. Kun et overmaade nøgternt og overmaade resigneret Kulturfolk som det kinesiske siger med K'ung-tze: »Naar man ikke kan tjene Menneskene, hvorledes

da tjene Aanderne?» At give en fyldestgørende Definition paa Begrebet Religion er imidlertid overmaade svært. Det latinske *religio* kan vel nærmest oversættes med »Bundethed«; men hvorledes skal denne Bundethed forstaas? Præsten i en gammel, engelsk Roman siger et Sted saaledes: »Naar jeg taler om Religion, mener jeg den kristne Religion, og ikke denne i Almindelighed, men den protestantiske Religion, og heller ikke denne som Helhed, men den engelske Kirke.« Naar det undertiden er hævdet, at dette eller hint Naturfolk »manglede Religion«, er det et Udslag af lignende Snæversyn; men heller ikke en Høffdings bredt favnende, humanistiske Bestemmelse af Religionen som Troen paa Værdiernes Bestaaen rammer nøjagtigt dens lavere Former. Som vi straks skal se, griber primitiv Religion ud over Værdiernes Enemærker og ind paa andre Omraader. Bedre er det da for dennes vedkommende at kendetegne den slet og ret som Troen paa en Afhængighed af højere Magter, saadan som allerede Schleirmacher gjorde det. Ogsaa dette trænger dog til nærmere Uddybning.

For det første skal Ordet Afhængighed tages i sin videste Betydning og ikke som ubetinget Underkastelse. Tværtimod, undertiden er det stik modsatte Tilfældet, saa at Afhængigheden ytrer sig paa den Maade, at man udøver et Herredømme over Magterne. Dernæst selve Begrebet »højere Magter«. Vil det sige, at de er »overnaturlige«? Vi sætter et skarpt Skel mellem naturligt og overnaturligt, mellem det, der lader sig forklare, eller som vi i det mindste venter at kunne forklare, ud fra Naturens Love, og paa den anden Side det, der er principielt uforklarligt ud fra disse Forudsætninger. Man har hævdet noget lignende for Naturfolkene og ment, at kun det, der for dem virkede med det overnaturliges Vælde, var i Stand til at skabe Religionen; men man glemmer i saa Fald, at for dem eksisterer der overhovedet ingen Naturlove og altsaa heller intet, som strider mod dem. Eskimoen veed, at Harpunen er et dødbringende Vaaben i hans Haand; men han »veed« lige saa sikkert, at naar der indtræder Misfangst, er det, fordi nogen har krænket Sødyrenes Herskerinde. Han er klar over, at Ren og Moskusokse færdes i Fjældene; men han er lige saa overtydet om, at sælsomme Aandevæsener strejfer om derinde. Der er for ham ingen fast Grænse mellem Viden og Tro; hvor Erfaringen glipper, digter Fantasien frejdigt videre, og der er for ham

ingen principiel Forskel paa Resultaterne. Religion og Videnskab er saaledes Skud af samme ældgamle Stamme, og paa de primitive Trin har de endnu ikke skilt sig ud fra hinanden. Skabelsesfortællingen i 1. Mosebog bærer endnu Præget deraf. Først Nutiden ser med andre Øjne paa Sagen og opfatter Religionens og Videnskabens Stilling til Tilværelsen som komplementære Størrelser med Udgangspunkter henholdsvis i Værdi- og Aarsagsbegrebet — om trent som Fysikernes Opfattelse af Lyset baade som en Bølgebevægelse og som en Strøm af Energikvanter.

En af de bedste Veje til Forstaaelse af Religionens Væsen er at søge Rede paa dens Oprindelse og Udvikling. Allerede Oldtiden gav sine Tydninger. Euhemeros fra Messene (c. 300 f. Chr.) opfattede Guderne som Fortidens Konger og gav dermed sin rationalistisk indstillede Samtid en kærkommen Undskyldning for at sysle med Folketroens Myter. Dybere greb Sølvalder-Digteren Petronius med sin Paastand, at Frygten havde skabt Guderne. Den Slags fornuftsmæssige Anskuelse huede dog ikke Kirken; Hedenskabet med dets umiskendelige Ligheder med Kristendommen blev for den kun et gyseligt Vrængebillede af Aabenbaringen, Djævelens haanende Vildførelse af de til ham fortabte Sjæle. Endnu det 18. Aarhundredes Religionshistorikere stod paa lignende Standpunkter som Oldtid og Middelalder, og en Genklang af dem lyder stadigvæk i nogle af vore Dages Forklaringer. Forsøget paa at udlede al Religion af Forestillingerne om de afdødes Sjæle er i Grunden kun Euhemeros' Tydning oversat til Nutidens Sprog, ligesom Schleiermacher med sin Definition fortsætter Linjen fra Petronius. En sidste Udløber af den kirkelige Opfattelse, omend videnskabeligt underbygget og aandfuldt forsvaret, er Pater Schmidts Teori, der knytter Menneskehedens ældste Religion til Forestillingen om et højeste Væsen, en almægtig og faderlig Skaber.

Ved Siden af disse Forklaringer er imidlertid andre dukket op. I Tavshed kan vi forbigaa Freuds Anskuelse, der i Guddommen blot ser Frygten for og Kærligheden til Faderen projiceret ud over Jordelivet og saaledes hænger nøje sammen med hans diletantiske Gætterier om Totemismens Oprindelse. Den franske, sociologiske Skole under Ledelse af Durkheim betragter nærmest Religionen under Synsvinkelen Massepsykose: man higer efter at føle sig som eet med

Horden og alt det, der bærer dens Liv; hvad der tjener Fællesaanden, udgør det hellige, og Religionens vigtigste Udtryk er den Ritus, som skaber Følelsen af Sammenhold. Religionen bliver for disse Forskere en psykologisk begrundet Samfundsforeteelse med den ydre Kultus i Brændpunktet. Endelig har man ogsaa søgt Religionens Oprindelse i den religiøse Oplevelse og de Følelser, der er forbundet med den. Det er en velkendt, sjælelig Erfaring, at en voldsom Følelse kan brede sig, saa at indre Tilstande, der i og for sig intet har at gøre med hverandre, derved faar en fælles Tone og af den Grund fremtræder som en Helhed for Bevidstheden. I de store, aandelige Gennembrud synes saaledes hele Tilværelsen at ligge klart oplyst i den enkelte Oplevelses Straaleglans. I denne stærkt bevægede Tilstand er Sindet som en opstemmet Flod, der først søger Afløb i Følelser af Frygt, Taknemlighed, Kærlighed, Had e. l., saadan som de kommer til Udtryk hos de store Religionsstiftere og Profeter; men derefter melder Spørgsmaalet om Tilstandens Aarsag sig, og ved en naturlig Forskydning falder da, som Høffding siger, »det, der tilfredsstiller Trangen til Udtryk og Reaktion, let sammen med det, der tilfredsstiller Trangen til en Aarsagsforklaring.«

Alle disse Forsøg paa at trænge ind til Religionens Kærne — og flere kunde nævnes — gaar ud fra, at den udgør en Enhed, og at derfor kun een Forklaring er mulig. Men, som Holberg siger, det er den sædvanlige, menneskelige Skødesynd, at man enten forser sig ved at gøre for meget eller for lidt ud af en Ting. Vi har ikke nogen som helst Borgen for, at der skulde findes en Fællesnævner, hvori alt det uensartede, vi kalder Religion, kan gaa op. I Virkeligheden er det tilmed paa Forhaand yderst usandsynligt. Her som altid i Etnologien gælder det om at have fast Bund under Fødderne, og dette opnaas kun ved at gaa historisk til Værks og se, hvordan Landet ligger hos de lavest staaende Folk. Det viser sig da, at allerede hos dem finder man dels en Række religiøse Handlinger, en Kultus, dels forskellige Sæt af Forestillinger, der alle med lige Ret kan kaldes religiøse, men i øvrigt synes at udspringe af vidt forskellige Forudsætninger. Fra flere Kilder rinder de Strømme, som forener sig for at bære Mennesket gennem Livet.

Idet vi udskyder Omtalen af de religiøse Handlinger til det følgende Afsnit, vender vi os her udelukkende til Forestillingerne. Paa

Forhaand kan det siges, at de maa være en Frugt af Tilværelsen, som den spejler sig i det primitive Sind. Hvorledes tager denne sig da ud? Der er baade det indre, personlige Jeg og de ydre Omgivelser; der er Livet, som det glider stille og jævnt af Sted, og som det former sig under voldsomme Oplevelser, der ryster saavel den indre som den ydre Verden. Svarende hertil finder vi fire forskellige Grundforestillinger, der i og for sig alle kan være lige gamle. Ikke sjældent strider de mere eller mindre mod hverandre, netop fordi de har deres Oprindelse i forskellige Forudsætninger; men Religionen, der bunder i Følelse mere end i Tanke, gaar let hen over de logiske Brist.

Den første af disse Grundforestillinger er den animistiske. Det var den engelske Etnolog Sir Edward Tylor, der prægede Ordet Animisme (af Latin *animus* = Sjæl) som Betegnelse dels for Sjæletro i egentlig Forstand, dels for Troen paa selvstændige Aandevæsner i det hele taget. Rigtignok kan Forestillingen om den sidstsnævnte Slags Aander ogsaa skyldes mere usædvanlige Foreteelser som Syns- og Hørelsesforvildelser; men i Almindelighed har den sikkert sit Udspring i ganske normale Forhold. Ud fra den nærliggende Tanke, at Verden er skabt i ens eget Billede, har man overført Sjæletroen paa hele Tilværelsen og udstyret Naturen med Sjæle svarende til Menneskets.

Tylor betragtede Animismen som den ældste Form for Religion, og i nyere Tid har den finske Religionshistoriker Karsten hævdet et lignende Standpunkt. Selv om vi maa mene, at der er andre og lige saa oprindelige Kilder, er Sjæleforestillingen dog uden Tvivl ældgammel. Naturligvis ikke i v o r Betydning af Ordet »Sjæl« som Udtryk for Personligheden! Naturfolkene Tanker om Sjælen er af mere haandgribelig og saa at sige ydre Art. I Drømme gæster man fjærne Steder, mødes med Venner og Fjender og oplever de sælsomste Æventyr, mens Legemet ligger roligt paa Lejet. Noget maa da midlertidigt have forladt den sovende og færdes derude paa egen Haand, et vagt og luftigt Billede af Mennesket, som er nødvendigt, for at den paagældende helt og fuldt kan være sig selv: Sjælen. At Naturfolkene tager Drømmene for fuld og sand Virkelighed, veed vi fra mange Steder. En syg Macusí-Indianer havde drømt, at han af sin Herre var sat til at trække en Baad op ad en rivende Flod og

foreholdt ham næste Dag i bitre Ord, at han havde sat en Patient til et saa haardt Arbejde. Mange Naturfolk vægrer sig ved at vække en sovende, for hans Sjæl kan jo være saa langt borte, at den ikke kan naa rettidigt hjem; man vaagner da uden Sjæl og bliver enten afsindig eller sygner hen, saafremt ikke Troldmanden formaar at skaffe Sjælen tilveje igen. Mellem Søvn og Død er der kun et Skridt. Den døde er for Naturmennesket ikke helt borte, han hviler blot, og i Graven fortsætter han sit Liv (S. 106). Men noget savnes. Livet mangler, siger vi; men hvad det er, falder lige saa svært for den primitive at forklare som for os. Døden indtræder, naar det sidste Suk drages; men ligesom Sjælen forlader Legemet under Søvn, maa den gøre det i Døden, og derfor bliver Sjælen let til det samme som Aandedrættet — jævnfør græsk *psyche* og vort eget Aand(e).

Skyggen, der ufravigeligt følger Legemet, men dog er noget andet end dette, synes ogsaa at have bidraget til Sjæleetroen. Tydeligt ser man Forestillingen om Skyggesjælen i en Fortælling fra den polynesiske Ø Mangaia om en Krieger, hvis Styrke vokser og aftager i Dagens Løb samtidigt med hans Skygge. Grækerne forestillede sig, at de dødes Skygger flakkede om paa Asfodelos-Engen, pibende som Flagermus, og kun ved at drikke af Offerblodet genvandt de et Øjeblik Ævnen til at huske og tale. Velkendt er ogsaa Æventyret om Manden, der sælger sin Skygge, d. v. s. sin Sjæl, til Djævlen. Endnu i nyeste Tid har man i afsides Egne af Grækenland ved Opførelsen af Nybygninger søgt at »indemure« et Menneskes Skygge for paa denne Maade at overføre hans Kraft til Huset; den, hvis Skygge det var gaet ud over, maatte da dø i Løbet af et Aar. Endnu lyder en almindelig, iransk Hilsen: »Gid Deres Skygge ikke maa formindskes!« Beslægtet med saadanne Anskuelse er ogsaa Forestillingen om Spejlbilledet som Sjæl. Vi træffer den f. Eks. paa Andamanerne og Ny Caledonien. Zuluerne tør ikke se ned i en mørk Dam af Frygt for, at en Krokodille eller et andet Uhyre skal opæde Sjælen. I det gamle Hellas var man bange for, at Vandets Aander skulde drage Sjælen til sig; det er muligvis dette, der ligger til Grund for Sagnet om Narkissos, der hentæres af Længsel efter sit eget Spejlbillede. Som tidligere nævnt kan ogsaa Navnet undertiden opfattes som en Slags Sjæl. Endelig kan Sjælen være et Udtryk for selve Livskraften, der fortsættes gennem Generationerne. Den er i saa Fald i nær Slægt

med den enkeltes Avlekraft, men desuden med hans »Magt«, hans »Lykke«, og glider derved uden skarp Grænse over i et af de andre, religiøse Grundbegreber, *mana*-Forestillingen, hvorom mere nedenfor. I Samfund med en stærk Klan- eller Ætorganisation er den i særlig Grad til Stede hos Gruppens Overhoved. Den synes dermed at udvikle sig til den »Guddom i den menneskelige Skabning«, som Horats kalder den romerske *genius*, der ligesom Grækernes *agathos daimon* og Nordboernes Fylgje var Menneskets Ledsager og Værner, paa eengang knyttet til Individet og Slægten som Helhed.

Naar Sjæletroen kan have sin Rod i saa mange forskellige Forestillinger, er det intet Under, at man tit tænker sig flere Sjæle i samme Legeme. I Følge Kineserne har enhver to, svarende til Tilværelsens mandlige og kvindelige Princip; den førstnævnte (*hun*) er knyttet til Aandedrættet og Fornuften, den sidste (*p'o*) derimod til Blodet og Livskraften. Wolofferne og andre Stammer i Sudan har den Opfattelse, at Mennesket bestaar af en Krop, et Livsprincip, der efter Døden stiger op til Himmelen, og en Skyggesjæl, som forlader Legemet i Drømme og efter Døden genfødes paany. Noget lignende træffer vi hos Eskimoerne i det arktiske Canada; de mener, at Mennesket foruden »Navnet« har to Sjæle, *inûsia* og *tarninga*, hvilket nærmest kan oversættes med »dets Livskraftsjæl« og »dets Skyggesjæl«. Angmagssalik-Eskimoerne derimod tror, at Sjælene er knyttet til forskellige Legemsdele: een bor f. Eks. i Struben og en anden i Lysken; de er paa Størrelse med Snespurveunger. I Indonesien skal man have syv-otte Sjæle, Laos-Stammerne i Bag-Indien endog tredive, der hver holder til i sin Del af Legemet. Haaret, der stadigt gror, maa naturligvis eje særlig Livskraft og anses derfor ofte for Sjælens Sæde; af den Grund mistede Samson sin Styrke, da Dalila klippede hans Haar. Sjælen kan ogsaa være knyttet til Blodet, for efterhaanden som Blodet rinder, ebber Livet jo bort. Hos Jøderne skal Blodet løbe af de slagtede Dyr som et Sjæleoffer til Jahve, og paa lignende Maade forholdt det sig i andre oldsemittiske Religioner.

Forestillingerne om Sjælen som Drømmebillede, Aandedræt og Skygge fører med sig, at den anses for at have en særlig let og luftig Karakter, selv om den i øvrigt kan være større eller mindre alt efter Ejerens Natur. Den tungeste Sjæl skal dog efter Nias-Boernes Udsegn kun veje ti Gram. Yderst almindeligt beskrives Sjælens Udse-

ende som et lille Menneske; men ikke sjældent opfattes den ogsaa i Fugleskikkelse som de gamle Ægypteres *ka*, der forbliver i Graven i Modsætning til *ba*, der vandrer bort til Dødsriget. Første Gang en nyfødt paa Java sættes ned paa Jorden, foregaar det i et Hønsbur, mens Moderen sidder ved Siden af og klukker som en Høne, for at Barnets Sjæl ikke skal finde paa at flyve bort. Hos Hellenerne bliver Sjælen til *eidolon*, en lille, vinget Menneskeskikkelse. Efterhaanden tænker man sig Sjælen mere og mere uhaandgribelig, mere og mere drømmeagtig — indtil det Punkt naas, da ogsaa alt jordisk Liv synes et Blændværk, og Digteren staar tilbage, efter at hans Luftsyn er forsvundet, og vemodigt udbryder:

»Vi er af samme Stof som vore Drømme.
Vort korte Liv omfattes af en Søvn.«

Sjælen kan dog ogsaa tage Skikkelse af andre Dyr end en Fugl, og da især saadanne, som har Forbindelse med Graven og Jorden, f. Eks. Slangen. Den græske Husherre afbildede sin *daimon* og den romerske sin *genius* i Slangeskikkelse paa Husalteret. Ogsaa i Afrika optræder Sjælen ofte i Form af en Slange. Da Rolf Krake og hans Bersærker kæmpede den sidste Kamp, stred en vældig Bjørn nærmest Kongen; men Bjarke laa i Kongsgaarden i dyb Søvn, og da han vækkedes, forsvandt Bjørnen — det var hans Sjæl, som i Dyreham havde taget Del i Kampen. Tit kan Sjælen tage Bolig i forskellige Dyr, selv om den ikke ligefrem er identisk med dem. I et velkendt Folkeæventyr gemmer Trollden sin Sjæl i en Fugl og kan derfor ikke dø, før Helten fanger Fuglen og drejer Halsen om paa den. I Afrika er det en vidt udbredt Tro, at Sjælen opholder sig i et af Urskovens Dyr eller efter Døden gaar over i Totemdyret. Endnu i vore Dages México lever trods Kristendommen Troen paa det »andet Jeg« i Dyreskikkelse. Saadanne Forestillinger er paa den ene Side kædet sammen med Totemismen, paa den anden med Troen paa personlige Værneaander. Sjælen kan selv optræde som saadan. Det er bl. a. Tilfældet hos Naskapi-Indianerne i Labrador.

Sjælens Ævne til at forlade Legemet for kortere eller længere Tid rummer en Fare. Sjæleren er en almindelig Form for Mordforsøg

blandt Naturfolkene, og kun Troldmænd og Aandemanere kan redde den ulykkelige, det er gaaet ud over, ved paany at indfange den røvede Sjæl. Medicinmændene paa Amerikas Nordvestkyst gemmer de vildfarne Sjæle i udskaarne Benrør, for at de ikke skal lide Overlast. Paa en af Tuamotu-Øerne i Polynesien laver man »Sjælefælder« bestaaende af en Pind med paa bundne Ringe, hvori den flygtende Sjæl hildes. De vestafrikanske Troldmænd gør Sjælefangst til ren Forretning; de opstiller jævnlige Fælder for deres sovende Landsmænds Sjæle, hvorefter vedkommende uvægerligt bliver syge og maa ty til Troldmandens Hjælp, der kun opnaas mod en klækkelig Betaling.

Ved Døden forlader Sjælen Legemet. Muligvis sker det ikke straks; maaske dvæler den endnu nogen Tid ved sit jordiske Hylster, men før eller senere finder Adskillelsen Sted. At Sjælen uden videre skulde gaa til Grunde ved Døden, er en yderst sjælden Forestilling, der strider i den Grad mod Selvopholdelsesdriften, at man ovenikøbet tør tvivle om, hvorvidt de faa Tilfælde, i hvilke den nævnes, er rigtigt forstaaet. Dermød er dog ikke sagt, at Sjælen lever evigt. Oprindeligt har Ægypterne ved Balsamering og Fremstilling af Portrætstatuer af den døde søgt at sikre Sjælens Eksistens. Begrebet Evighed ligger imidlertid over den primitive Horisont, og de færreste Naturfolk skænker det en Tanke, hvor længe Sjælen fortsætter sin Tilværelse. Dog er det ingenlunde usædvanligt, f. Eks. i Indonesien og Oceanien, at man forestiller sig Sjælens Tilintetgørelse efter nogen Tids Forløb. Kyst-Dajakkerne paa Borneo og Toradjærne paa Celebes tror saaledes, at Sjælen dør flere Gange og til sidst opløses i intet; nogle mener ogsaa, at den i sidste Omgang genfødes som et Insekt eller en Orm. Noget helt andet er det selvfølgelig, at Sjælene af strafværdige Personer eller af saadanne, hvis Begravelse ikke udføres paa rette Vis, er udsat for fuldstændig Udslettelse, ligesaa at den

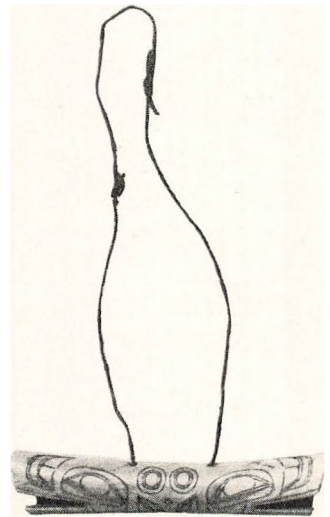

Fig. 56. Benrør fra Tsimshian-Indianerne, Britisk Columbia. Det anvendes af Medicinmændene som Gemme for røvede Sjæle. (Nationalmuseet).

polynesiske Almue overhovedet ikke menes at eje noget saa fornemt som en Sjæl og derfor gaar endeligt til Grunde ved Døden — i disse Tilfælde er der jo Tale om en senere, moralsk eller social Vurdering og ikke om noget almengyldigt og oprindeligt.

Ældgammel er Forestillingen om Sjælevandring, der kendes fra samtlige Verdensdele og saa at sige alle Kulturtrin. Hos Congo-Pygmæerne opfanger Sønnen en Del af sin døende Faders Sjæl i sig (jf. S. 44 f.). De primitive Rensdyr-Eskimoer paa Ødemarkerne Vest for Hudson-Bugten mener, at de dødes Sjæle lever videre i Himmelen, indtil de af Maanemanden bringes ned til Jorden igen for der at genopstaa i ny Skikkelse som Mennesker eller Dyr. Ogsaa i Avstralien er Sjælevandringstanken levende, og mere end een hvid Rejsende er blevet hilst som en af Stammens døde, der er vaagnet til nyt Liv. I Indien kendtes Læren om Sjælevandring ikke i den ældre Veda-Tid; men senere vandt den Indpas, formentlig fra de oprindelige Folkeslags Religion, og gennemtrængte efterhaanden indisk Tankegang i den Grad, at ikke engang Buddhismen formaaede at slippe den trods sin Fornægtelse af Sjælens Realitet, men erstattede den med Læren om »Gærningens« uudslettelige Spor gennem Tilværelsens Kæde.

Forestillingen om et Dødsrige er oftest knyttet til Himmelen, Underverdenen eller et fjærnt Land mod Vest, hvor Solen gaar ned; Vandrestammer som Polynesiernes henlægger det gærne til den gamle Hjemstavn, hvorfra de drog ud. Her fortsætter de døde det Liv, de førte paa Jorden. Med Forkærlighed udmaler Fantasien det i lyse Farver: de nordlige Stammer som et Sted, hvor man aldrig plages af Kulde og Storme, Ørkenfolkene som frodige Lunde med Skygge og rislende Kilder; for Jægerne slipper Vildtet aldrig op, og for Agerbrugerne slaar Høsten ikke fejl. Lige saa tit er Dødningernes Opholdssted dog et skummelt Skyggerige, hvor de tilbringer et glædesløst Skinliv. Bittert udbryder Achilleus' Skygge, at han hellere

»... vilde som Træl paa Markerne slide for Dagløn
end over samtlige døde befale som øverste Herre.«

Trods halvandet Aartusinds Kristendom lever stadig den homeriske Opfattelse af Hades i nygræsk Bondetro. Trist og mørkt var ogsaa Jødernes *sheol*, der først i de sidste to Aarhundreder f. Chr. maatte vige for Opstandelsestroen. Værst stillet er dog de Skygger,

der stænges ude fra Dødsriget, fordi ingen sørger for de rette Døds-ofre, saa at de maa flakke om som hadfyldte Spøgelser paa Jorden:

»De have ikke Dødens Haab tilbage,
og deres Liv saa blindt er og saa bange,
at nidsk al anden Lod de efterjage.«

Charon nægter at færge saadanne Sjæle over til Hades, og i det babyloniske Gilgamesh-Kvad fortælles, at de forstødte Skygger af dem, hvis Lig bliver efterladt ubegravet paa Valpladsen, strejfer hvileløst om og æder det Affald, der kastes ud paa Gader og Stræder. Tanken om de efterlevendes eller Dødsmaadens Indflydelse paa Sjælens Skæbne er i det hele taget ikke helt ualmindelig. Heri ligger Spiren til Forestillingen om Dommen over de døde og alt, hvad den medfører. Netsilik-Eskimoerne ved den magnetiske Nordpol mener, at kun Storfangere og Kvinder med smukke Tatoveringer faar Adgang til »den glade Hjemkomsts Boplads«, der ligger et Sted i Himmelen, og der fordriver de Tiden afvekslende med Jagt og Leg; andre gaar til Underverdenen, hvor der ogsaa er godt at være; men usle Fangere og utatoverede Kvinder ender i »Hængehovedernes Land« lige under Jordskorpen, hvor de sidder med lukkede Øjne og Hagen sænket mod Brystet, mens de sløvt snapper efter de Sommerfugle, der udgør deres eneste Føde. I Følge Aztekernes Tro hørte Sjælene af de Mennesker, der led en almindelig Død, hjemme i Underverdenen; druknede og lynslagne kom til Regnguden Tlaloc, men de, der omkom under Udførelsen af den højeste Pligt, d. v. s. faldne og ofrede Krigere samt Kvinder, der døde i Barselseng, steg op til Himmelen og ledsagede under Sang og Dans Solguden paa hans straalende Bane. At Høvdinger og Konger ogsaa nyder godt af deres Forrettigheder i det hinsidige, kan ikke undre. Kongerne er jo tit selv guddommelige Væsener (jf. S. 80 ff.) og optages efter Døden i Guderne Kres. Saaledes er den døde Farao i det gamle Riges Tid »den retfærdiggjorte Osiris«; men i Slutningen af det 3. Aartusinde foregaar der i Ægypten en religiøs Omvæltning, saa at fra nu af ogsaa Menigmand kan gøre sig Haab om Salighedens Lod, hvis han bestaar Dommen for Osiris' Trone. I de orientalske Mysterie-Religioner naa'r Forestillingen om almindelig Frelse og evig Salighed til sit store Gennembrud og sætter sit Præg paa Fremtiden. —

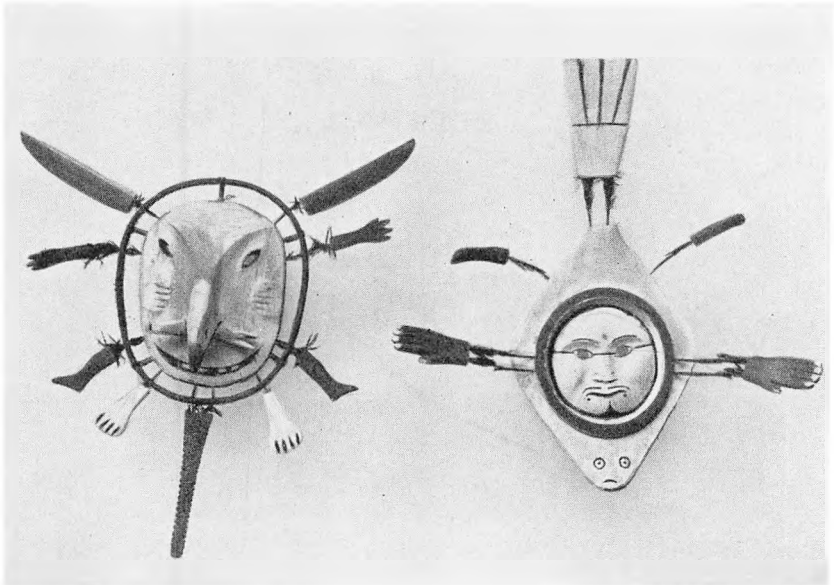

Fig. 57. Masker fra Nunivak-Eskimoerne, Alaska. Sammenblandingen af menneskelige og dyriske Træk hentyder til Opfattelsen af Dyrenes menneskelige Natur. (Nationalmuseet).

Ud fra Erfaringerne om sit normale Jeg, Erfaringer knyttet til Drøm, Død o. l., slutter Mennesket sig til Sjælens Eksistens og overfører denne Slutning til Omverdenen. Derved skabes Animismen. Naar Omverdenen kommer med i Betragtning her, er det altsaa først i anden Række; det er Sjæleforestillingen, der er det oprindelige. Imidlertid gør Omverdenen sig naturligvis ogsaa u m i d d e l b a r t gældende i den primitive Tankeverden; den er altfor betydningsfuld til, at den kun skulde spille en underordnet Rolle i Religionens Udvikling. Under hvilke Former foregaar da dette? Aabenbart ganske ureflekteret, som det ogsaa sker i Barnets Forestillingskres. Barnet støder sig paa en Stol og tager en Stok for at slaa den med uden i Forvejen at indlade sig paa vidtløftige Overvejelser, om Stolen nu ogsaa har en Sjæl. Barnet lever og gaar derfor ud fra, at alt andet ogsaa er levende og kan føle Lyst og Smærte, Glæde og Sorg. Det er denne Tankegang, som hos Naturfolkene betegnes med Ordet Animatisme (af Latin *animatus* = levende). I Modsætning til Animismen, hvis Kendetegn er Forestillingen om bestemte Sjæle, forudsætter Animatismen blot, at alt er levende, ligesom Mennesket er det. »Alt lever,« sagde en tjuktjisk Aandemaner, »Lampen vandrer om-

kring. Teltets Væge har deres Stemmer. Natpotterne har deres særlige Land og Huse. Skindene, der sover i Sækkene, taler om Aftenen. Rentakkerne, som ligger paa Gravene, staar op ved Natetide og vandrer om paa Gravpladsen.« I det hele

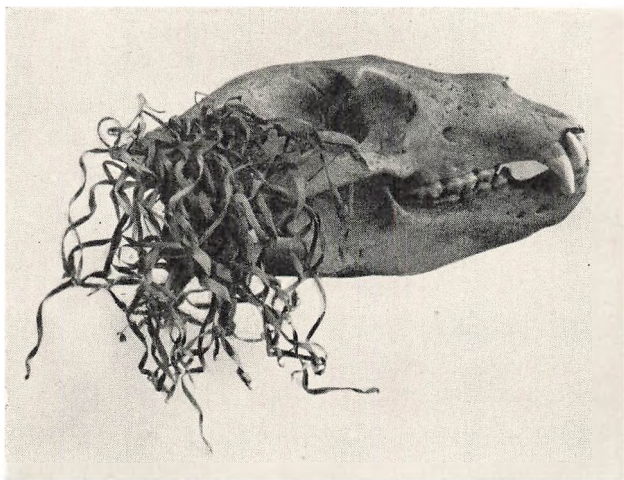

Fig. 58. Bjørnekranium med hellige Spaaner. Fra Ainuerne, Nord-Japan. (Nationalmuseet).

taget træder For-

skellen mellem Animisme og Animatisme tydeligt frem hos Polarfolkene, fremfor alt hos Eskimoerne og de saakaldte palæasiatiske Folkeslag som Tjuktjere, Jukagirer og Giljakker. Mennesker og Dyr har Sjæle; men alt i Naturen — Klipper og Elve, Sol og Maane, ja endog abstrakte Begreber som Sult og Søvn — har deres særlige »Ejere«, der ikke maa forveksles med Sjælene, men blot er Udtryk for Naturens Liv. De kaldes da ogsaa med et særligt Ord, og det er betegnende for denne Forestillings Oprindelse, at dette hos Eskimoerne netop betyder »deres Mennesker«, *inue* (Ental: *inua*). Dyrene har ogsaa »Ejere«; i Virkeligheden er det kun over for Menneskene, at de optræder i Dyreham, og undertiden ser ensomme Vandrere da ogsaa Bjørnens Skind blive krænget til Side og et Menneskehoved stikke frem. Lignende Forestillinger findes paa Amerikas Nordvestkyst. Derfor giver Indianerne her Huse og Kødbakker Egennavne og kalder Helleflynderkrogen »min Svoger«. Højt op paa Kulturstigen træffes en tilsvarende Tankegang. Tjeremisserne ved Volga taler efter Høsten saaledes til Seglen, samtidigt med at de byder den Mad: »Segl! Modtag Kraft! Hele Sommeren har du arbejdet. Modtag Kraft! Din Del har vi stillet hen til dig. Rør ikke vor Del!« Endog de kinesiske Bønder beder Ploven om Bistand før Pløjningen.

Ligesom Tylor først opstillede Animismen som Begreb, har R. R. Marett gjort det med Animatismen. Han anvender ogsaa Betegnelsen

»Præanimisme«, fordi han tænker sig, at den er ældre end Animismen. Han, og andre med ham, har ment, at Sjæleetroen forudsætter altfor udviklet Tænkeævne til, at den kan være oprindelig. Der er dog næppe Grund til at følge Marett i denne Opfattelse, som kun er et Udslag af den ældre Etnologis Tilbøjelighed til at opstille ensrettede Udviklingsrækker. I Virkeligheden kan Animatisme og Sjæleetro udmærket godt være lige gamle, idet de hver udspringer af sin særlige Forestillingskres, og som det allerede adskillige Gange er sagt: de indbyrdes modstridende Følger af en saadan Dobbeltthed i Tanken gaar Naturfolkene let hen over. Naar derimod Karsten i sin Iver for at hævde Animismens Eneret gaar saa vidt, at han affærdiger Animatismen som blot grundet paa »overfladiske Rejsendes ufuldstændige Iagttagelser«, kaster han Barnet ud sammen med Badevand. Fejlen ligger ikke i Begrebet Animatisme, men i at ville gøre den til noget, der er ældre end Sjæleetroen.

Baade Animisme og Animatisme skyldes normale Foreteelser; den førstnævnte bygger paa Slutninger ud fra ens eget Jeg, den sidste paa Omgivelserne. Men Verden opfører sig jo ikke altid normalt. Gang paa Gang indtræder noget uventet, noget uforklarligt. Det kan bare være en Trærød, man snubler over, eller en Sten, der ligner en Brødfrugt — og Naturmennesket studser uvilkaarligt og spørger sig selv, hvad der mon ligger bag. Det kan ogsaa være voldsomme Hændelser, der ryster Sindet i dets Grundvold, Uvejr og Hungersnød eller det modsatte, et æventyrligt Held. Alt dette, der ligger uden for det almindelige, bliver for det primitive Sind til Udslag af en mægtig Kraft, der i Etnologien som Regel betegnes med det melanesiske Ord *mana*. I dette Begreb ligger Forestillingen om noget usædvanligt; selv om baade Mennesker, Dyr og Ting kan have eller være *mana*, behøver derfor ikke engang alle Aander og Guddomme at eje denne Kraft. Marett har sat Forestillingen om den i nær Forbindelse med Animatismen, og det siger sig selv, at de to Begreber maa høre nøje sammen og tilmed glide over i hinanden uden skarpe Grænser, som der jo heller ikke i Tilværelsen er noget tydeligt Skel mellem det dagligdags og det usædvanlige. Ogsaa mod Sjæleforestillingen kan Grænsen være flydende (jf. S. 155). For Klarheds Skyld er det dog nyttigt at fremhæve disse Begrebers forskelligartede Oprindelse. Kraften er ganske

upersonlig, i sig selv hverken god eller ond, et mægtigt Vaaben i den kyndiges Haand, men yderst farlig for den, der ikke forstaar at omgaas den. Under en Ildsvaade søgte Vestas Ypperstepræst at redde de Helligdomme, som gemtes i Templets inderste Rum, men blev slagen med Blindhed, og da Jahves Ark var ved at falde af Vognen, mens David førte den til Borgen paa Zion, og en af Ledsagerne vilde støtte den, faldt han død til Jorden. Som vi senere skal se, er det for en væsentlig Del den, der ligger bag ved al Slags Magi og Tabu. Den, der kender de rette Ord og har det rigtige Tag paa Tingene, kan med sin Krafts uimodstaaelige Vælde sætte sin Vilje igennem.

Naar Ordet *mana* er blevet til en etnologisk Fællesbetegnelse for denne hemmelighedsfulde Kraft, er det selvfølgelig, fordi den spiller en saa alt overvældende Rolle i Stillehavets Religion, og det ikke blot i Melanesien, men i lige saa høj Grad i Polynesien. Imidlertid forekommer en mere eller mindre lignende Forestilling mange andre Steder paa Jorden. Den træffes saaledes hos adskillige afrikanske Stammer. Hos Mongoerne og Kunderne i Congo hænger den sammen med Totemismen, idet de mener, at den opfylder Totemdyret og gaar i Arv til Gruppens ældste; andre kan ogsaa have Del i den, men den maa i saa Fald erhverves. Hos de finsk-ugriske Stammer optræder en lignende Kraft under Navnet *väki* og hos Eskimoerne som *sila*, der betegner baade Verdensaltet, Vejret og Forstanden; da *sila* ligesom alt andet har en særlig »Ejer«, banes derved Vejen for en vag Personificering af Begrebet, *Silap-Inua*, Magtens eller Verdensaltets Herre. Ogsaa blandt Nord-Amerikas Indianere er Forestillingen vidt udbredt. Algonkin-

Fig. 59. Indiske Slangeguddomme fra et Civa-Tempel i Koramangalam, Mysore. Ant. 13. Aarhundrede e. Chr. (Nationalmuseet).

Stammerne benytter Ordet *manitu* om alt, der er vidunderligt og overraskende. Støder man paa en Busk med særligt velmagende Bær, kan den kaldes saadan. Alt efter Ordets grammatikalske Form kan

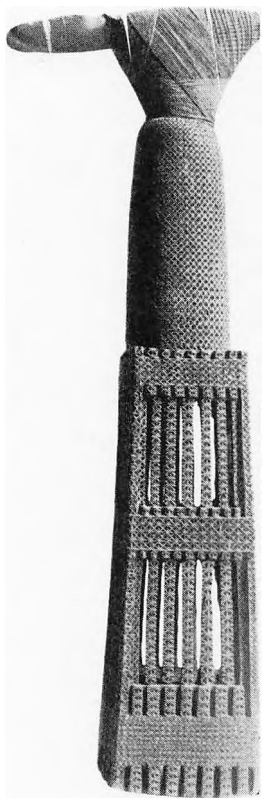

Fig. 60. Økse skæftet til kultisk Brug. Fra Mangaia, Polynesien. (Nationalmuseet).

der ligge baade noget personligt og upersonligt i Begrebet; i første Tilfælde bliver *manitu* en Betegnelse for Naturens Aander, af hvilke den mægtigste er *Kitchi Manitu*, den store Aand, al Krafts Ophav og Kilde. Paa lignende Maade forholder det sig med Irokesernes *orenda* og Dakotaernes *wakan*. Alt, hvad der er vidunderligt, er *wakan* i større eller mindre Grad. Hesten og Brændevinen blev saaledes for Indianerne til »Vidunderhunden« og »Vidundervandet«, men ogsaa Solen og Vindene, Dyr og Træer har eller er *wakan*. Det forekommer sandsynligt, at en lignende Betydning af Magt oprindeligt ligger til Grund for det latinske *numen* og det oldsemittiske *el*, som kendes bl. a. fra det arabiske Navn paa Gud, Allah. I de nordafrikanske Araberes og Berberes Folketro lever endnu lidt af en lignende Forestilling, her kendetegnet som *bârâka*, »Velsignelse«; det maroccanske Folks Vel skal saaledes afhænge af Sultanens *bârâka*, og det rige Sardinfiskeri 1908 blev tilskrevet en særlig »velsignet« Herskers Tronbestigelse.

Ligesom *mana*-Forestillingen er en Frugt af Yderverdenen og det usædvanlige, er endelig Mystikken udsprunget af Menneskets Indre under lignende Omstændigheder. I den mystiske Oplevelse udslettes Grænserne mellem Mennesket og det overnaturlige; man gribes og løftes op til Guddommen, smelter sammen med den eller opfyldes helt af den (græsk *entheos*, deraf Entusiasme). Mystikkens væsentligste Kendetegn er saaledes Henrykkelsen, Ekstasen. Der er i og for sig ikke nogen bestemt Forestilling knyttet til Mystikken; hvad man oplever under Henrykkelsen, er i Hovedtrækkene foreskrevet af den paagældende

Religions Indhold i Forvejen. Den hellige Theresa saa' Himmelen aaben, og den eskimoiske Aandemaner farer ned til Sødyrenes Moder paa Havets Bund; Omaha-Indianernes Syner ved Optagelsen i de hemmelige Broderskaber skyldes, at de hører berette om en sagnagtig Forgængers Oplevelser og identificerer sig med ham. Ikke des mindre er Mystikken en stadig Kilde ikke blot til Fornyse, men ogsaa til Udvikling. Aandemanernes Virksomhed, de hemmelige Selskabers kanibalske Riter og Maskedanse, hvor Deltagerne optræder forklædt som Aandevæsner o. s. v., har deres Rod i Mystik, Profeterne gennemrystes i den ekstatiske Oplevelse af den guddommelige Aand, som taler gennem deres Mund, og i Henrykkelsens hellige Øjeblikke skuer de store Religionsstiftere ind i Evigheden og henter Trøst for den lidende Menneskeslægt.

I sin Afhængighed af alt omkring sig føler Naturmennesket sig i utallige Væsners Vold. De kan være af animistisk eller animatistisk Natur; deres Kraft kan afhænge af deres større eller mindre Mængde af *mana*, og Grænsen mellem dem og Mennesket kan udslettes i mystisk Forening — alle fire religiøse Grundforestillinger kan med andre Ord indgaa i dem. Paa den anden Side behøver de hverken at være almægtige, allestedsnærværende eller udødelige. Fælles for dem er kun den ene, afgørende Egenskab, at de er Brændpunkter for overmenneskelige Kræfter. Selv om de er personlige Væsner, er de uden Særpræg. De er G u d d o m m e, men endnu ikke G u d e r. Og ikke nok med, at disse Skikkelser saaledes er udsprunget af Religionens dybeste Lag, de er — maaske netop af den Grund — tillige de mest sejlivede. Troen paa Ellefolk og Nisser, Huldrer og underjordiske har i Norden holdt sig i Aarhundreder, efter at Mindet om Odin og Thor var blegnet.

Ikke mindst af Jægerne betragtes Dyrene med særlig Ærefrygt; det er jo af dem, hele deres Ve og Vel afhænger. Man tager Vare paa ikke at støde dem, ikke mindst naar de er farlige ved deres Styrke eller Kløgt. Efter Jagten besværges Gabon-Pygmærerne den

Fig. 61.
Stenøkse med Fremstilling af Økse-guddom, fra Santo Domingo. (Nationalmuseet).

nedlagte »Fader Elefant«, for at den ikke skal tage Hævn over sine Drabsmænd, og talrige Stammer i det nordlige Skovbælte retter høflige og undskyldende Ord til Bjørnen, før de skrider til Angreb. Ingen Steder er dog Bjørneceremonierne saa højt udviklet som hos Lapperne og hos Ainuerne i det nordlige Japan. Hos Lapperne skyldes de uden Tvivl en stærk Indblanding af skandinaviske Elementer, som er grundet i Frugtbarhedsforestillinger. For Ainuernes vedkommende er der sikkert ogsaa Tale om en Paavirkning Sydfra. De indfanger Børneunger og opfodrer dem et Par Aar, hvorefter de dræbes og spises under Udfoldelse af et indviklet Ceremoniel; Meningen er, at Bjørnens Sjæl skal vende tilbage belæst med Offergaver til sin Herre, Fjældgubben, og overbringe ham Menneskenes Ønsker. I Totemismen staar Mennesket i et særligt Forhold til Dyreverdenen, saaledes som det tidligere er omtalt (S. 43 ff.).

Omend Totemismen sikkert har sit Udspring i Jægerlivet, fortsættes den op i Agerbruget; man har jo tilmed i Ægypternes halvt dyriske Gudeskikkelser villet se Lævn af totemistiske Forestillinger. Ogsaa paa anden Maade kan Dyreguddomme optræde i Agerbrugskulturene. Tanken om Hundens og Oksens Hellighed synes saaledes at være særlig udformet i disse (jf. I S. 203, 212 ff.). Tyrens Kraft og Avledygtighed giver den en iøjnefaldende Betydning for Folkeslag, hvis hele Liv og Færd gaar ud paa at sikre Frugtbarheden. Tyreguderne indtog saaledes en fremtrædende Plads i Kana'anæernes Religion; i Jerusalem's Tempel dyrkedes formentlig oprindeligt en Gud i Tyreskikkelse, som først efter Davids Erobring af Byen blev identificeret med Jahve. I Afrika, Indien og Melanesien spiller navnlig Slangen en stor Rolle som Jordens og Frugtbarhedens Sindbilleder.

Det siger i det hele taget sig selv, at Hensynet til Planterne, deres Vækst og Trivsel, maa være den Tap, hvorom Agerdyrkernes Tankegang drejer sig. Allerede tidligere er det nævnt, at Dajakkerne og andre indonesiske Stammer behandler den spirende Ris som et Spædbarn (I S. 224 f). Ofte tænker man sig ogsaa Plantesjælen i Dyreham (»Kornbukken«, *Roggenwolf*) eller i menneskelig Skikkelse. Indianerne i Perú talte saaledes om »Majsmoderen«, »Kartoffelmoderen« o. s. v. Forestillingen om »Rismoderen« er almindelig mange Steder i Indonesien ligesom »Kornmoderen« i Evropa. Især i Attike betegnede Grækerne ofte Persefone blot som Kore, d. v. s. Jomfruen; men, som det sidst

nævnte Eksempel viser, er der her ikke langt mellem de lavere Religioners vage, kollektive Guddomme og de højeres individuelle Guder.

Ikke blot Planterne selv er dog Æmne for Agerbrugernes Ærefrygt; det samme gælder i lige saa høj Grad de Naturkræfter, af hvilke deres Trivsel afhænger. Selvfølgelig kendes Tilløb til Naturdyrkelse ogsaa hos Jægere og Nomader. Flodernes brusende Strømhvirvler, Uvejret, der farer over Landet, de sneklædte Bjerge og mørke Djungler er ogsaa for dem Hjemsted for truende Magter. I ikke mindre Grad er det Tilfældet med Ilden, der baade varmer og fortærer; som Offerilden, agni, naa'r den i den indiske Oldtid en Betydning, der sidestiller den med Offerdrikken *soma*, som skænker Guderne Udødeligheden. Hos Bondefolkene kommer Naturkræfterne imidlertid frem i første Række. Solen, den nærende Regn og Tordenen, der ledsager den, danner Forudsætningen for hele deres Tilværelse og opfattes derfor som guddommelige Væsner. I tørre Egne faar Kilderne en særlig Betydning, og i de oldsemittiske Religioner bliver Kildens Herre (*ba'al*) saaledes en Frugtbarhedsguddom. Og saa Maanen sættes ad en Omvej i Forbindelse med Frugtbarheden, formentlig fordi Kvindernes Menstruation menes at hænge sammen med dens skiftende Faser.

Ikke mindre end Planter, Dyr og Naturforeteelser kan livløse Genstande betragtes som Guddomme, for ogsaa de kan være Centrere for overnaturlige Kræfter. Saavel i vor egen Oldtid som hos Oldtidsfolkene ved det østlige Middelhav ser vi Øksen æret i dens Egenskab af Tordengudens Vaaben; men oprindelig synes den selv at have været en Guddom. Den er ikke blot et Sindbillede paa Lynet, men den er selve Lynet. Fra Sudan til Indien er denne Forestilling den Dag i

Fig. 62. Søm-Fetisj fra Loango-Kysten. (Nationalmuseet).

Dag forbundet med Fortidens Stenøkser. Paa Øen Mangaia i Polynesien stammer Øksens Betydning derimod fra Forfædre dyrkelsen; den afdødes Økse sættes paa et rigt udskaaret Skaft og gemmes til hans Ære, idet man tillægger den guddommelig Kraft. I saadanne Tilfælde er det svært at trække Grænsen mellem Religion og Magi,

mellem Genstande, der er Sædet for en individuel Vilje, en Aand, og de rene Amuletter, hvis Virkning skyldes en upersonlig Kraft, der giver sig Udslag saa at sige mekanisk ved sin blotte Nærværelse. I de afrikanske Fetisjer (af Portugisisk *feitiço* = Trolddom) gaar de næsten umærkeligt over i hinanden. En Fetisj i egentlig Forstand er Sædet for en Aand; men Negeren skelner kun vagt mellem denne og det Billede, i hvilket den har taget Bolig. Naar han beder Landsbyens Troldmand slaa et glødende Søm ind i Fetisjfiguren, for at Aanden til Gengæld skal lade sin Vrede gaa ud over Tyven, ligger Forestillingen om et personligt Væ-

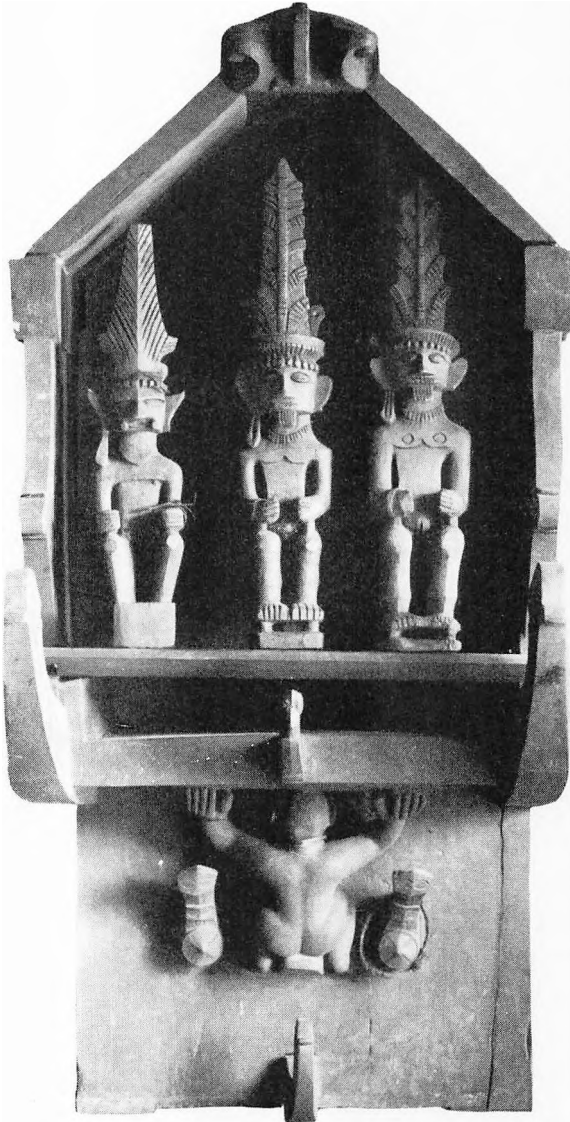

Fig. 63. Husalter med Forfædrefigurer fra Nias. (Nationalmuseet).

Fig. 64. Maskedanser fra Landsbyen Angerman ved Sepik-Floden, Ny Guinea.
(Nationalmuseet).

sen tydeligt for Dagen; men naar han mener, at Figures Virkning afhænger af den magiske Masse bestaaende af knuste Menneskeknogler, Blod, hvid Jord o. l., som Troldmanden har indesluttet i den, er Opfattelsen helt magisk. Prærie-Indianernes »Medicin« og Eskimornes saakaldte Amuletter staar i Virkeligheden Fetisjerne nær, for saa vidt som deres Kraft skyldes personlige Væsner; en Eskimo, der har et Hermelinskind til Amulet, har Del i Hermelinens Mod og Styrke, selv om han mister Skindet.

Ingen Guddomme staar dog Mennesket saa nær som de afdødes Sjæle. De døde lever jo videre, og hvad er da mere ligetil, end at de stadig opretholder Forbindelsen med deres Efterkommere? Farlige kan de dog ogsaa være, opfyldt af Misundelse mod dem, der endnu færdes i Livet, og værst selvfølgelig, hvis de ikke stedes til Hvile, som det sig hør og bør. Det er Slægtens Sammenhold ud over Døden, der giver sig Udtryk paa denne Maade. En almindelig, lille Mand tager sig højst af sine egne Vel; men en stor Høvding er i Stand til at hjælpe hele sin Stamme. I Syd-Afrika er det Familieoverhovedets Pligt at henvende sig i Bøn til Forfædrene paa Slægtens Vegne; Bathonga-Stammen har endog den Skik, at hvis et Par Brødre har været Uvenner, maa den yngste bringe et Forsoningsoffer sammen med den ældre for paany at opnaa hans Mellekomst over for Slægtens hedengangne Medlemmer. Spor af Ærefrygten for de døde og en begyndende Sjæledyrkelse findes allerede paa yderst lave Kulturtrin; naar Farer truer, bringer saaledes Veddaerne Ofre af kogt Ris og Kokosmælk til Forfædrene. Det er dog hos de agerdyrkende Folk, at den kommer til sit store Gennembrud, for de døde staar i nær Forbindelse med Jorden og derigennem med Frugtbarheden. Den udgør en meget væsentlig Del af Religionen i Afrika, Indonesien og Oceanien saavel som hos Indianerne i Amazon-Landet. Hos de højere Agerbrugere træder den som Regel atter noget i Baggrunden. Paa dette Punkt udgør Kina dog en stor og vigtig Undtagelse, idet Forfædre dyrkelsen her trods Confucianisme, Buddhisme og Taoisme danner det ubrydelige Baand, som knytter Fortid og Nutid sammen.

Baade for den animistiske og animatistiske Tankegang ligger det nær at tillægge Guddommene menneskeligt Udseende, og dermed er Vejen aaben for Udviklingen af mere individuelle Guder, en virkelig Polyteisme. En Gudeverden med klart tegnede Skikkelser hører kun

hjemme i de højest udviklede Kulturformer eller hos de af dem paa-
virkede Naturfolk som nogle Steder i Sudan og Indonesien. En mær-
kelig, spekulativ Opfattelse af Verdensbygningen og Guderne, i visse
Retninger mindende om Indien, gør sig gældende paa de polynesiske

Fig. 65. Mexicanske Mosaikmasker. Af disse meget sjældne Stykker forestiller det ene, med et højt Hovedtøj, Regnguden Tlaloc, det andet, der er formet som et Slangehoved med Menneskeansigt i Gabet, antagelig Vindguden Quetzalcoatl. (Nationalmuseet).

Øer. At komme nærmere ind paa de forskellige Religionsformers
Gudeskikkelser er selvfølgelig umuligt paa dette Sted, dertil er de
for mangeartede. I det gamle México er de Udtryk for Modsætning-
en mellem de store, kosmiske Kræfter: Himmel og Jord, Dag og
Nat, Sol og Maane, hvad der ogsaa giver sig til Kende i de fleste
Gudeskikkelser mærkeligt tvedelte Præg. I Oldtidens Persien var
Modsætningen etisk, en Kamp mellem Lysets og Mørkets Magter,

mellem Ahura Mazda («Visdomsherren») og Angra Mainyu («Kvalernes Aand»). I de andre, gamle Østerlande møder vi oftest en Gude-trethed, en hellig Familje, uden om hvilken de øvrige Guddomme grupperer sig. I det frugtbare Sumer udgjordes den oprindeligt af Jordens, Vandets og Plantevækstens Guder, hos de semittiske Ørken-nomader derimod af Maanen, Solen og Planeten Venus omgivet af Stjærnernes »himmelske Hærskarer«. Tilsvarende Gudetreheder kendtes af Ægyptere, Hettitter og andre Oldtidsfolk. I Indien, hvor Nutidens Guder er fremgaaet af en stærkt filosofisk farvet Forening af de indvandrede Arieres og de oprindelige Indbygges Religion, dannes Treheden endelig af Brahma som Skaberen, Vishnu som Opholderen og Çiva som Ødelæggeren; til hver mandlig Gud i det indiske Panteon svarer desuden hans kvindelige *çakti*, der udtrykker det aktive Princip i Modsætning til det passive mandlige; disse teologiske Spidsfindigheder har dog i Praksis saare liden Betydning. I den centralasiatiske Lamaisme, der er en udartet Form for Buddhismen, hersker den mærkelige Forestilling, at visse Guder regelmæssigt lader sig føde paa Jorden i højtstaaende Præsters Legemer.

Anderledes end med disse forskellige, højt udviklede Folkeslags Guder forholder det sig med det mere eller mindre klart udformede, højeste Væsen, som undertiden træffes rundt om selv hos de lavest staaende Stammer. Tanken om en øverste Guddom som grundlæggende for Naturfolkenes Religion i det hele taget er i nyere Tid fremsat af Andrew Lang og senere selvstændigt videreført af Pater Schmidt og hans Skole. Pater Schmidt forestiller sig en oprindelig Tro paa een Gud, knyttet til Forestillingen om en himmelsk Fader og i sidste Instans udsprunget af Mindet om en Uraabenbaring. Det er indlysende, at dette Standpunkt er lagt over i et personligt Livssyn, som unddrager sig videnskabelig Drøftelse. Det er Videnskabens Pligt at søge en naturlig Forklaring, og man vil da se, at Problemet i Virkeligheden falder i to Dele: det ene Spørgsmaal gaar ud paa, om Forestillingen vedrørende et højeste Væsen i det hele taget kan staa for Kritik, det andet, om man i bekræftende Fald har Lov til, som Pater Schmidt gør det, at tale om en Monoteisme. Det er for mange en fristende Udvej simpelthen at afvise Tanken om et højeste Væsen som fremgaaet af Missionærernes Indflydelse. At det i nogle Tilfælde kan være saadan, skal heller ikke nægtes; i hvert Fald kan den have bidraget til en tyde-

ligere Udformning af en ellers uklar Skikkelse. Men denne Tydning holder ingenlunde altid Stik. Hos de californiske Indianere viser det sig, at et højeste Væsen netop ikke kendes af de Stammer, hvor Missionen har virket længst og dybest, men derimod hos de mest upaavirkede, og her er denne Tro tilmed saa rodfæstet i hele den øvrige Religion, at den nødvendigvis maa være oprindelig. Desuden forekommer den saa vidt udbredt over hele Jorden, at Missionshypotesen alene af den Grund bliver usandsynlig. Vi træffer den saaledes hos saa primitive og vidt adskilte Stammer som Buskmænd, Pygmæer, Negritoer, Avstraliere og Ildlændere, hos højere udviklede Jægere som Eskimoer og Nordvest-Indianere, hos Nomader som Samojeder og Hottentotter samt endelig hos adskillige, agerdyrkende Folk. Vi kommer ikke uden om Troen paa et højeste Væsen hos en lang Række Folkelag. Noget andet er det imidlertid, at der aldrig er Tale om Monoteisme i egentlig Forstand. Der er altid talrige, lavere Aander og Guddomme ved Siden af eller under det højeste Væsen.

De Tanker, man gør sig om denne Gud, rummer tit en gri-

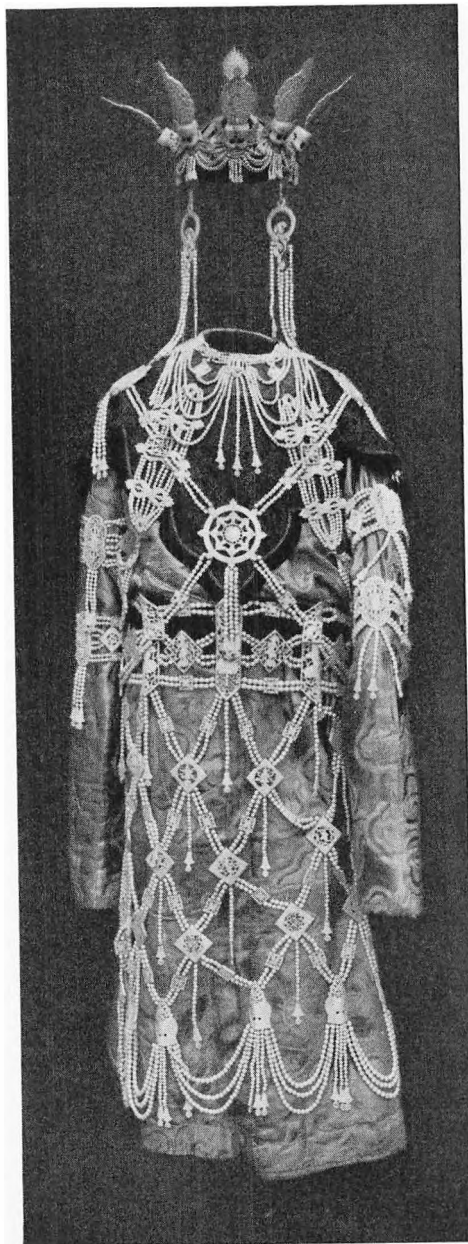

Fig. 66. Dragt for en »levende Guds«, fra Mongoliet. Ben Smykkerne skal i Følge den lamaistiske Kirkes Regler udskæres af Menneskeknogler. (Nationalmuseet).

bende og ophøjet Poesi. Ingen kan skue ham Aasyn til Aasyn uden at dø, siger Maiduerne i California, og naar han taler, lyder det som et Træ fuldt af syngende Drosler. Han er saa vældig, fortalte en eski-moisk Aandemaner Knud Rasmussen, at hans Røst lyder gennem Storme, Snefald, Regnskyl, Havets Oprør, gennem alle de Kræfter, som Mennesket frygter; men han har ogsaa en anden Maade at tale paa, gennem Solskin, Havblik eller smaa, uskyldigt legende Børn, der hører en fin og nænsom Stemme, næsten som en Kvindes ...

Hvordan er man da saa mange Steder, under saa forskellige ydre og indre Forhold naaet til disse Forestillinger? Højest sandsynligt er Oprindelsen flerfoldig. Ofte optræder den øverste Guddom som et fjærnt og ophøjet Væsen, der nok har skabt Verden, men siden holder sig borte fra den og dens Røre; han har i Grunden intet mere med Menneskene at gøre og lever kun i Sagnene, vokset ud af disse som Svar paa Menneskenes undrende »hvorfra« og »hvorfor«. Eller han staar som den, der har lært Menneskeheden Kulturens Goder at kende og givet Rettesnoren for dens Adfærd; han er dens Stamfader, der vaager over Skabningens Vel. Saaledes maa man opfatte f. Eks. Zuluernes Unkulunkulu, »den overmaade store«, og lignende Skikkelser hos nogle andre, afrikanske Fokeslag. I andre Tilfælde baade i Afrika hos Bathonga, Masai m. fl. og i Amerika hos Eskimoer, Algonkin-Indianere o. a. har man gjort den alt gennemtrængende »Magt«, *mana*, til noget vagt personligt. Hermed følger næsten af sig selv saadanne Egenskaber som Alvidenhed, Allestedsnærværelse, Evighed. Det samme gælder, naar det er Himmelduden, der ophøjes til den øverste Guddom. Kinesernes Shang Ti, »den højeste Hersker«, synes at være en saare sammensat Skikkelse, i hvilken dog netop Himmelduden har en væsentlig Del. I den semittiske Opfattelse af Guddommen, der spaltes ud som en vis Egn eller en bestemt Stammes »Herre« eller *ba'al* (i Modsætning til den indo-evropæiske Deling af Guderne efter deres Virksomhed), ligger muligvis ogsaa en Spire til Forestillingen om et højeste Væsen. Mens en virkelig Monoteisme aldrig slog Rod hos Babyloniere og Assyrere, hos hvem den sumeriske Gudearv tyngede, fandt den en mere frugtbar Jordbund hos Ørkenens fattige Hyrdefolk. Maanen, hvis klare Lys vejleder Stammen paa dens Vandringer i de svale Nætter, og som yderligere sættes i Forbindelse med Duggen og Græsgangenes Frodighed, har for dem efterhaanden indtaget

Stillingen som Himmelens Hersker i Skikkelse af den personliggjorte Guddomsagt, *el.* Han bliver Storguden, Folkets Fader, der hersker over det med barsk Vælde, men ogsaa leder det til Velsignelse. Saa-dan møder vi Jahve, nidkær og grusom, i det gamle Testamente, indtil det store, aandelige Gennembrud sker hos Profeterne, og af Jødernes snæverhjærtede og grumme Hersker fremstiger da Forestillingen om hele Verdens eneste og barmhjærtige Gud.

MAGTER OG MENNESKER

Knud Rasmussen saa' engang nogle eskimoiske Børn i Egnen om den magnetiske Nordpol lege Aandemaning. Da han spurgte deres Forældre, om dette da ikke var en Vanhelligelse af de Magter, for hvilke de ellers levede i Angst og Bæven, svarede de kun, at Aanderne da ogsaa forstod Spøg. Dette Standpunkt er Udslag af en Fortrolighed, der viser, hvor nær det overnaturlige kommer ind paa Livet af Naturfolkene. De føler sig paa alle Sider omgivet af mægtige Kræfter, som vel kan være godmodige, men rigtignok endnu tiere er lunefulde og undertiden ligefrem fjendtlige. Ved umiddelbar Henvendelse eller gennem Varsler og Orakler gælder det da først og fremmest om at erfare deres Vilje. Drømme er et af de mest almindelige Midler. Udbredt lige fra Evropa gennem Central- og Nord-Asien til Labrador er Divinationen ved Hjælp af et Dyrs Skulderblad, der lægges paa Ilden, hvorefter Fremtiden aflæses af de derved fremkomne Sprækker i Benet. Kineserne brugte en Skildpaddeskal paa samme Maade. Mange Kulturfolk i den gamle saavel som i den nye Verden tog Varsler af Offerdyrenes Indvolde, en Metode, der ligeledes kendes af Gallaer, Dajakker og Polynesiere. Ogsaa Varsler af Fuglenes Flugt, Stemmer o. l. er velkendt. Kan man nu ikke ligefrem sikre sig Magternes Velvilje, maa man holde deres Indflydelse i Skak eller i hvert Fald prøve paa at leve saa ubemærket som muligt. Naar Grønlænderne i gamle Dage roede forbi en af de vældige Isfjorde, hvis kælvende Bræer hvert Øjeblik kunde kæntre og knuse deres spinkle Fartøjer, vovede de ikke at tale eller hæve Blikket for ikke derved at krænke Bræens »Ejer«. Indianerne i Guayana gnider Øjnene med Saft af spansk Peber eller Tobak for at opnaa forbigaaende Blindhed, naar de passerer farlige Steder. Sofokles skildrer i »Oidipus i Kolonos«, hvordan man skal drage forbi Eumenidernes Lund

»blikløst,
lydløst, ordløst sendende
dybt fra Hjærtet andagtsfuld Bøn.«

Som tidligere nævnt er Afhængighedsfølelsen grundlæggende for Religionen; men denne Afhængighed er ikke enstydig med Underkastelse. Man har selv et Ord med i Laget, ofte endda et saare virksomt Ord. I Modsætning til Kulten, den egentlige Dyrkelse af det guddommelige, staar Magien, der netop hviler paa et mere eller mindre fuldstændigt Herredømme over de overnaturlige Magter. Man har sammenstillet Magien med den animatistiske Verdensopfattelse og *mana*-Forestillingen og af den Grund anset den for ældre end Kul-ten; der er dog ingen Grund til en saadan Slutning, for som vi har set, er Troen paa personlige Aander og Guddomme formodentlig lige saa gammel som Animatismen. For Resten er det ogsaa umuligt at trække nogen skarp Grænse mellem Magi og Kultus. Teoretisk er Forskellen klar nok. Magien er ren Trolddom; den opnaar sin Virkning uden noget andet Væsens Mellekomst og er paa en Maade en Slags misforstaaet Videnskab.* Gør man saadan eller saadan, indtræder de eller de Følger lige saa sikkert, som naar Kemikeren blander Stofferne i sit Laboratorium. I Praksis stiller Sagen sig imidlertid ulige vanskelige. Man kan nemlig ofte tvinge Guddommene ad magisk Vej. Det er saaledes en Grundtanke i indisk Religion, at Mennesket ved Tryllemidler og Renselser kan indlægge sig saa stor Fortjeneste, at det derved ævner at bøje Gudernes Vilje, og af al Magt søger disse derfor at hindre Menneskene i at opnaa et saadant Standpunkt. Noget lignende var Tilfældet i det gamle Ægypten. Hos Romerne stod Mennesker og Guder i et juridisk Pagtforhold til hverandre; men for den udannede Romer var det næppe muligt at skelne dette fra et rent magisk Herredømme, saa længe Kultens Forskrifter blot blev fulgt med pinlig Nøjagtighed. Saaledes ogsaa hos Naturfolkene. Det er derfor ofte umuligt at fastslaa, hvor Trolddommen hører op og Guddommens Virke begynder, ligesom det er umuligt at holde Fetisjer og Amuletter helt ude fra hverandre.

Den, der ejer tilstrækkelig Kraft, har alene i sit Ønske en vældig Magt. Man vil, at noget skal ske, og saa sker det. I et grønlandsk Sagn om en Mand, der forfølges af en Troldkvinde — et af de vidt udbredte Æventyr om »den magiske Flugt« — raaber den forfulgte:

* Dette er Frazers Forklaring. De franske Sociologer bruger en anden, mere uklar Definition. Magisk er i Følge denne enhver Ritus, der ikke tilhører en organiseret Kultus, men er mere eller mindre hemmelig og staar paa Grænsen af det tilladelige; desuden skyldes Magien ligesom Religionen en kollektiv Virksomhed, saaledes at rent individuelle, overtroiske Handlinger falder uden for dens Rammer.

»Gid denne Elv vilde vokse sig stor og mægtig!« Og straks fosser Elven op til en strid Strøm. Velsignelse og Forbandelse er for Naturmennesket og langt op i Kulturen Dødsens alvorlige Realiteter og ikke blot tomme Ord. De irske Barder i Middelalderen kunde med deres Nidviser »rime Folk til Døde.« Beslægtet med disse Forestillinger er ogsaa Troen paa de onde Øjne, der er yderst almindelig i den gamle Verden, men vistnok ukendt i den nye. I Jylland hed det sig endnu i forrige Aarhundrede, at onde Øjne kunde ødelægge baade Bagning og Brygning, Malkning og Kærning.

Ønsket alene er dog ikke altid nok. Saa maa man ty til Trylleformularer, nedarvede Ord, hvis Styrke Erfaringen har godtgjort. Tit er det gammeldags Vendinger, uforstaaelige eller helt meningsløse Sætninger, som netop ejer Kraft paa Grund af deres Dunkelhed. Den katolske Kirkes højtidsfulde Nadverord »*Hoc est corpus . . .*« forvandles i Folkemunde til et magisk »Hokuspokus«. Skal de onde Magter paakaldes, kan det ske ved en bevidst Fordrejelse af det hellige; Fadervor læst bagfra hidkalder den Slemme selv. Det vilde dog være misforstaaet, hvis man mente, at Trylleordene altid kun stod i Mørkets Tjeneste. De californiske Indianeres Forhold til det overnaturlige bestaar for en meget væsentlig Del i højtidelig Fremsigelse af uendelige Formularer, der holder Verden i Ligevægt og udvirker Jagtdyrenes Trivsel. Ved de hellige Ord blev de ægyptiske Gravbilleder til Virkelighed for den afdøde.

I Regelen kræves der dog ogsaa mere end Ord. Den voldsomme Følelæsspænding som ligger i det uopfyldte Ønske, fordrer ydre Udløsning, og derfor maa der Handling til. Dennes Art svarer til de Associationer, der er saa velkendte inden for Sjælelæren. Vi kommer i Tanke om en god Ven, hvis vi ser hans Hat og Frakke hænge paa en Knage, eller naar vi paa Gaden møder en Mand, der ligner ham. Paa samme Maade kan man øve Trolddom baade ved at benytte Ting, der har Forbindelse med den eller det, som Trolddommen skal gaa ud over (Berøringsmagi), og ved at efterligne det, hvis Opfyldelse man ønsker (Efterlignings- eller homøopatisk Magi, af græsk *homos* = ens, og *pathos* = Følelse). De fleste Naturfolk udviser den største Omhu for deres afskaarne Haar og Negle, for hvis en Fjende faar fat i dem, kan han volde Ejermannden ubodelig Skade. Det samme gælder tit ens Navlestreng. Ogsaa Ejendele som Klæder o. l. kan rumme en

Fare. Polynesierne tror, at hvis de lægger nogle af en Mands Klædningsstykker i en Grav, maa han uvægerligt dø. Naar en Melanesier er ramt af en Pil, sørger hans Venner for at svøbe Vaabenet ind i kølende Blade for at dæmpe Betændelsen i Saaret, hvorimod Fjenderne drikker skoldhede Drikke og tygger ætsende Planter for at øge Feberen. Navnet er en vigtig Del af Personen. Den, der kender Guders

og Dæmoners rette Navne, har Magt over dem. En gammel Eskimo fra Prince William Sound i Alaska fortalte mig, at Fangstdyrene havde deres »Sange«, og en Jæger, som kendte dem, havde altid Held med sig.

Anderledes med Efterligningsmagien. Et typisk Eksempel fra Molukkerne er tidligere omtalt (S. 124). Da de Danske i 1784 sammen med deres sorte Hjælpetropper foretog et Straffetogt mod Negrene Øst for Voltas Munding,

Fig. 67. Benplader til Spaaning, fra Batakkerne, Sumatra. (Nationalmuseet).

opførte de tilbageblevne Kvinder dagligt et Skuespil, der viste, hvordan Tropperne satte over Floden, kæmpede mod Fjenden og opførte Fæstningen Kongensten. Avstralierne dræber paa lang Afstand deres Fjender ved at rette en spids Pind imod dem. Jægerstammer opfører Danse med Dyremasker for Ansigtet, idet de efterligner Dyrenes Bevægelser, og tvinger dem ind under deres Vilje ved saaledes at gøre sig til eet med dem. Mange Amuleters Virkning afhænger ligeledes af den dermed forbundne Efterligningsmagi, som naar Eskimoerne tror, at et Maagehoved gør Bæreren til en dygtig Fisker, og at Soden giver Kraft, »fordi den er stærkere end Ilden.« De primitive Agerbrugskulturer vrimler med Eksempler paa Efterligningsmagi, ved hvilken man — ofte med de hemmelige Selskaber som Mellemed — søger at vinde Herredømme over Vejr og Frugtbarhed. Naar Tørken truer Afgrøden, kan man, som det endnu for ikke længe siden var Skik i Jugoslavien, lade en lille, nøgen Pige, kun indhyllet i Løv og

Blomster, vandre gennem Landsbyen, idet hun standser ved hvert Hus, hvor Husmoderen saa hælder Vand over hende. Ved Væddeløb og Boldspil søgte Indianerne i det gamle México at opretholde Aars-

tidernes og Himmelle-
gemernes regelmæssige
Gang. Mange Ceremo-
nier og Danse, som har
vakt civiliserede Iagtta-
geres Forargelse ved de-
res stærkt kønslige
Præg, tjener udeluk-
kende til at fremme
Frugtbarheden ad Trold-
dommens Vej.

Et Højdepunkt naa'r
denne Frugtbarhedsmagi
i Drabet. For den primi-
tive Agerdyrkers Tan-
kegang er Menneske og
Plante eet, ligesom Men-
neske og Dyr er det for
den totemistiske Opfat-
telse, og ligesom den
modne Frugt tilsynela-
dende gaar til Grunde
i Jorden, men dog lever
videre i den nye Plante,

Fig. 68. Amuletter af Nefrit, forestillende Tiki, Menneskenes
Stamfader. Ny Zealand. (Nationalmuseet).

saaledes gaar ogsaa for Mennesket Vejen til Livet igennem Døden. Derved sikres Frugtbarhed baade for Afgrøden og Mennesket. Avle-
kraften stilles i umiddelbart Forhold til Døden. Flere Steder træffes
den Forestilling, at kun den, der har et Liv paa sin Samvittighed, er
i Stand til selv at avle Børn (jf. S. 104). I nogle Tilfælde leder dette
til Hovedjagten, som gaar ud paa at tilvejebringe saa mange Hoveder
som muligt, ikke i aaben Kamp, men lige saa tit ved lumske Baghold,
hvor det er ligegyldigt, om man rammer Mænd, Kvinder eller Børn.
En dajakkisk Yngling kunde før i Tiden kun vinde sin Brud ved at
møde frem med mindst eet erobret Hoved. Hos flere andre Folkeslag

Fig. 69. Hovedskaller med modellerede Ansigtstræk, fra Sepik-Floden, Ny Guinea. Det mindre hidrører fra en Dreng, dræbt af en jævnaldrende ved Ungdomsindvielsen, det større er hjembragt fra en Hovedjagt. (Nationalmuseet).

i Indonesien, hos Nagaerne i Assam, Papuaerne paa Ny Guinea og Negrene ved Cross-Floden i Afrika drives Hovedjagten med samme vilde Hensynsløshed. Hovederne opfattes som legemliggjorte Kraftcentre, der fremmer Frugtbarheden og Afgrødens Vækst. Ogsaa uden for de egentlige Hovedjægeres Omraader i Sudan, Oceanien og store Dele af Amerika fra Nordvestkysten til Amazon-Landet er det almindeligt baade at hjemføre de faldne Fjenders Hoveder og gemme de afdøde Slægtninges (jf. S. 115). I México og Colombia gemte man undertiden intet mindre end hele den afflaaede Hud, hvorimod Jívaro-Indianerne i Ecuador nøjes med Hovedhuden, der tørres og røges, indtil Hovedet er skrumpet ind til en Knytnæves Størrelse. En Udløber af disse Skikke er den fra talløse Indianerromaner navnkundige Skalpering; Hovedhaaret regnes jo ofte for Livskraftens Sæde i ganske særlig Grad. Der kan for Resten være Grund til at fremhæve, at Skalpering oprindeligt kun kendtes i Nord-Amerika Øst for Mississippi samt i El Gran Chaco i Syd-Amerika. Dens uhyr Udbredelse i senere Tid skyldes de »civiliserede« Nybyggere, der f. Eks. i Pennsylvania 1764 satte en Pris paa \$ 134 for hver mandlig Skalp og \$ 50 for hver kvindelig. Den eneste, troværdige Efterretning om Skalpering

Fig. 70. Præpareret Menneskehoved fra Jivaro-Stammen, Ecuador. (Nationalmuseet).

i den gamle Verden stammer fra Skytterne, som i Følge Herodot hængte Skalpene ved Hestenes Tøjler og lavede Drikkeskaale af Kranierne.

Gennem Drab til Liv! Men kun naar Mennesket fuldt ud deler Plantens Lod, er Livet sikret i Følge den primitive Agerdyrkers Tanke. Planten spises, ogsaa Mennesket maa derfor fortæres. Vi staar aabenbart her ved en af Kannibalismens dybeste Rødder. Det er velkendt, at Mennesker, som Nøden har drevet til Vandvidets Rand, undertiden har forgrebet sig paa deres Medmenneskers Kød. En Eskimo-Kvinde af Iglulik-Stammen, som vi traf paa Femte Thule-Ekspedition, havde engang reddet Livet ved at spise sin Mand og sine Børn, efter at de var bukket under for Sulten. Saadanne enestaaende Tilfælde har dog aldrig gjort Menneskeæderiet til fast Skik. Lige saa lidt er det opstaaet af den glødende Hævntørst, som Achilleus giver Luft i sit ofte anførte Udbrud:

»Ha! I min frysende Harm kunde
gærne dit Kød jeg i Stykker
hugge og æde det raat for al den
Kval, du har voldt mig!«

Tværtimod, bag den for os lige saa uforstaaelige som afskyelige Skik ligger øjensynligt en inderlig Trang til mystisk Forening med de døde. Det er derfor, den i første Række forekommer netop hos de lavere Agerbrugere og de af dem paavirkede Stammer og naa'r sit Højdepunkt i Vest-Afrika og Melanesien, hvor de hemmelige Selskaber udfolder sig i rigest Fylde. Det er desuden betegnende, at virkelig utvetydige Vidnesbyrd om Kannibalisme mangler fra hele den

protolitiske Tid, hvorimod de er sikre i yngre Stenalder lige fra Vest-Europa og Nord-Afrika til Kina og Japan. Tydeligst lægger Kannibalismens inderste Væsen sig for Dagen, der, hvor de afdøde Slægtninge fortæres. Ved denne Handling opnaar man ikke blot at forny sin egen Livskraft, men Forfædrene lever videre i en selv og Slægten i Børnene i evigt Kresløb mellem Liv og Død. Menneskeæderiets rituelle Karakter røber sig ogsaa mange Steder ved, at det omgærdes med talrige Ceremonier; paa Fiji turde Menneskekød udelukkende nydes af Præster og Høvdinge, og det maatte ikke

Fig. 71. Skalp fra Prærie-Indianerne.
(Nationalmuseet).

som anden Føde tages med Fingrene, men kun med særlige Gafler. Først efterhaanden udarter Frugtbarhedstanken og gaar til Bunds i Nydelseslyst. Hos saadanne Folk som Mangbetuerne ved Grænsen mellem Congo og Sudan var Menneskekød et Lækkeri, der solgtes paa Markederne pænt indpakket i friske Blade, og om Indianerne i Colombia, der nød Ry som de værste Menneskeædere i hele Syd-Amerika, fortæller Cieza de León, at de yndede at dræbe frugtsommelige Kvinder for at spise Fosteret. I andre Tilfælde ender Kannibalismen som Led i Retsplejen; de værste Forbrydere blev hos Batakerne paa Sumatra dømt til Døden og efterfølgende Spisning.

Den samme Tanke, som ligger til Grund for Kannibalismen i dens oprindelige Form, møder vi paany i Sakramentet, som fra først af er en rent magisk Handling. Guddommen optræder i Dyrs eller Menneskers Skikkelse, og ved at spise deres Kød faar Menigheden Del i Guddommens Væsen. I México ikklædtes en skøn Yngling Guden Tezcatlipocas Dragt, fire unge Piger, der kaldtes med fire Gudinders

Navne, blev givet ham til Hustruer, han blev omgivet med overdaadig Pragt og nød et Aar igennem al den Ære, som tilkom hans høje Værdighed; men naar Tiden var omme, førtes han til Offerstenen, med en Obsidiankniv aabnede Præsten hans Bryst og udrev Hjærtet, hvorefter den døde Krop blev fortæret. Baade i Attis- og Adonis-Dyrkelsen i Vest-Asien var der Spor af lignende, blodige Riter. I Dionysos-Dyrkelsen, der som en aandelig Farsot bredte sig fra Thrakien til Hel- las i forhistorisk Tid, fyldtes Gudens Følge med et helligt Raseri, under hvilket man sønderflængede levende Kvæg og slugte Kødets raat; men Tyren er en Inkarnation af Guddommen selv, ligesom Druesaf- ten, hvori man beruser sig, er hans Blod. Først langt senere tydes Sa- kramentet symbolsk som en aandelig Forening med Guddommen.

Svarende til Magien er Tabubegrebet. Hvis Magien er *mana*-Fore- stillingens positive Side, er Tabuen dens negative. Alt, der er ladet med »Kraft«, rummer en Fare; enhver Handling, som bringer Udøve- ren i Berøring med den, maa undgaas. Tabuens Kendemærke er der- for Forbudet. Ligesom for Magiens vedkommende kan man dog ikke skelne tydeligt mellem de Tilfælde, hvor Kraften virker upersonligt, og dem, hvor Aanders og Guddommes Vilje spiller med ind. En an- den Ejendommelighed ved den ligger i den Dobbeltthed i Følelsen, som Tabubegrebet uvilkaarligt opvækker. Mellem Yderligheder er der ofte kun et Skridt, saaledes ogsaa her. Idet man i det hele taget skyr at komme de farlige Magter nær, lægger man efterhaanden ikke blot Forestillingen om noget ophøjet, men ogsaa tit om noget »urent« ind i dem. Dobbelttheden røber sig tydeligt i det latinske *sacer*, der be- tyder baade hellig og forbandet.

Ordet *tabu* stammer fra Polynesien, hvor man først blev klar over dette Begreb, idet det her spillede større Rolle end maaske noget an- det Sted og var blevet et virkningsfuldt Magtmiddel i et hensynsløst Konge- og Adelsvældes Hænder. I Virkeligheden forekommer det dog overalt paa Jorden, selv i de mindst civiliserede Samfund. Alle de mange Smaahandlinger, som vi siger »bringer Uheld«, er heller ikke andet end Udslag af mere eller mindre gamle Tabuforestillinger. Ad- skillige Forbud tager Naturfolkene selv ikke altfor højtideligt paa, mens andre derimod overholdes med den yderste Strenghed. Der er mange troværdige Vidnesbyrd om, at Folk er døde af Skræk, fordi

Fig. 72. Kvinde af en menneskeædende Tapuya-Stamme i Pernambuco. Malet i Brasilien af Alb. Eckhout 1641. (Nationalmuseet).

de uforvarende havde overtraadt en Taburegel. Nogle Forbud er absolutte, gældende til enhver Tid, mens andre kun træder i Kraft under visse Omstændigheder. Det afhænger naturligvis af, om »Kraften« altid er til Stede eller ej.

Først og fremmest er selvfølgelig alt, der er knyttet til Guderne, tabu. Den polynesiske Almue, »som ikke ejede nogen Sjæl«, maatte derfor ikke betræde Templerne. Gudekongerne er ladet med Hellighed, saa ingen tør røre ved dem (jf. S. 81 f.). Da Kongen af Cambodja i 1874 styrtede af Vognen og laa bevidstløs paa Jorden, vovede ingen at komme ham til Hjælp, og af samme Grund døde i Aar 1800 den koreanske Kejser af en Byld paa Ryggen. Ogsaa visse Ord skal man undgaa. Ikke alene Guders og farlige Rovdyrs Navne, men ogsaa Rotter og Mus bør man ikke tale højt om. Især gælder det om at passe paa ved særlige Lejligheder; saa sent som midt i det 18. Aarhundrede blev i Juletiden en sjællandsk Præst ved Navn Laurids Muus kaldt »Hr. Tede« af sine Sognebørn. Ikke mindre almindelig er den Opfattelse, at bestemte Ting ikke maa komme i Berøring med hinanden af Hensyn til Verdens Ligevægt. Saaledes undgaar Eskimoerne i det arktiske Canada omhyggeligt at spise Kød af Sødyr og Renner samme Dag. Sødyrfangsten er aabenbart noget forholdsvis nyt og uvant for dem, og derfor er Byttet til en vis Grad tabu. Noget tilsvarende finder vi hos Fulber, Masaier o. a. kvægavlende Stammer i Afrika, som omhyggeligt undgaar at nyde Kød og Mælk samme Dag. Formodentlig er det ogsaa Tanken om noget nyt og derfor farligt, som er Grunden til, at Jærn mange Steder er tabu. Det er tidligere nævnt, at Akamba-Stammen i Øst-Afrika ikke tør benytte Agerbrugsredskaber af Jærn (I, S. 224). I Almindelighed maatte Jærn ikke bringes ind i de græske Helligdomme, og de romerske Præster skulde rage sig med Knive af Bronze. Jøderne foretog Omskæringen med en Flintkniv. En sidste Rest af den gamle Tro ligger i den Forestilling, at Jærn holder alskens Trolldøj borte. Ved de store Vendepunkter i Li-

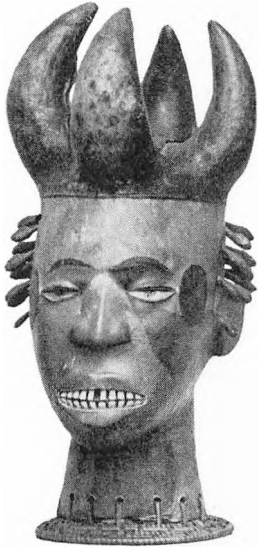

Fig. 73. Maskeopsats baaret af et hemmeligt Selskab i Ekoï-Stammen, Syd-Nigeria. (Nationalmuseet).

vet, som tidligere er beskrevet, saasom Fødsel, Menstruation, Død o. s. v., er Mennesket i særlig nært Forhold til det overnaturlige; man er baade selv udsat for Farer og kan overføre dem til andre, og derfor er man til disse Tider langt mere omgærdet med Forbud end ellers. De er før omtalt som »Overgangsriter« (S. 94 ff.). Børn og Kvinder regnes for lidet modstandsdygtige over for farlige Indflydelser og maa derfor tit vise stor Afholdenhed f. Eks. med Hensyn til Spiser — at de forbudte Retter som Regel ogsaa er de mest velsmagende, siger næsten sig selv.

Den, der midlertidigt har været underkastet Tabu, kan ikke uden videre træde ind i Dagliglivet igen. Overgangen maa jævnes med Renselser. Hos Hottentotterne skal enhver, der af en eller anden Grund

har været *nau*, d. v. s. tabu, underkaste sig omfattende Ceremonier; de unge Piger bliver saaledes efter Pubertetsafspærringens Ophør indgnedet i en Blanding af smeltet Smør og Kogødning, deres gamle Dragter bortkastes o. s. v., og Vand maa de under ingen Omstændigheder røre. En særlig Form for Renselse er Skriftemaalet. Sindets umiddelbare Lettelse som Følge af Bekendelsen gør dets uhyre vide Udbredelse psykologisk forstaaelig. Eskimoerne tror, at den, der kundgør sin Brøde, samtidigt aftvætter sin Skyld. I Sibirien, det indianske Amerika, Oceanien, Indonesien og Afrika forekommer ligeledes Troen paa Syndsbekendelsens lutrende Magt.

Man kan dog ogsaa gaa mere aktivt til Værks for at holde de farlige Indflydelser paa Afstand. Støj og Ild er gjerne en Vederstyggelighed for de onde Magter, og saavel Skydningen Nytaars Aften som

Fig. 74. Menneskeknogler indsat i en kløftet Gren som Minde om et kannibalsk Maaltid, Fiji. (Nationalmuseet).

Baalene St. Hans Nat er Minder om, at man engang har søgt at skræmme dem ved disse Midler. Hvert Aar jager Indbyggerne paa de Nicobariske Øer og andre Dele af Indonesien samtlige Sygdomsaander om Bord paa et Fartøj og sender det til Søs. Paa Forsoningsdagen lagde den jødiske Ypperstepræst sine Hænder paa Hovedet af

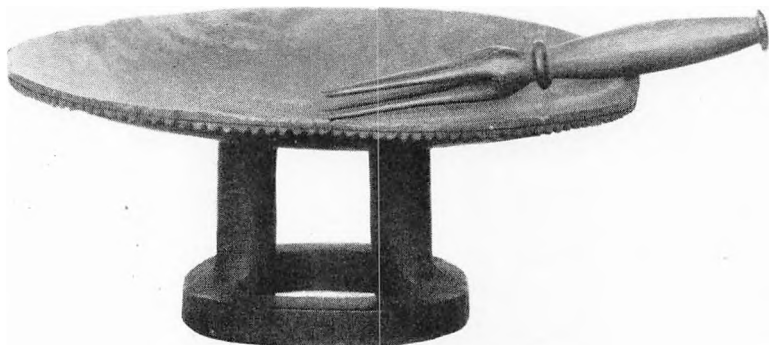

Fig. 75. Træskaal og Gaffel til Nydelse af Menneskekød, Fiji. Kødet er tabu og maa derfor ikke røres med Fingrene. (Nationalmuseet).

en Buk og bekendte Israels Synder, hvorefter Dyret blev jaget ud i Ødemarken, bærende Folkets Forseelser. Lignende Skikke er beskrevet fra flere Steder. I Athen blev saaledes hvert Aar et Par Forbrydere ført rundt i Byen og til sidst stenet ihjel uden for dens Mure. Først i de højeste Religioner arbejder den Opfattelse sig frem, at Sindelagets Lutring og ikke en ydre Aftvættelse er afgørende.

Den egentlige »Dyrkelse« af de højere Magter, Kulten, adskiller sig fra Magien ved, at den ikke bærer Præg af Tvang. Deraf følger ogsaa, at Mennesket maa henvende sig til en personlig Vilje, en Aand eller Gud af den ene eller den anden Slags. For saa vidt ligger Sagen klar nok — men rigtignok kun paa Papiret. Hvorledes Magi og Kultus flyder umærkeligt sammen, har vi allerede set ovenfor, og der er her Grund til at understrege det paany. Det er saaledes umuligt at trække Grænsen mellem Trylleformular og Bøn, hvor skarpt de end staar over for hinanden i deres typiske Former. I Bønnen udtrykker man sine Ønsker, sine Haab og sin Tillid til Guddommens Hjælp; men skal den føre til et Resultat, maa den fremsættes paa bestemt

Maade, i fastslaaede Vendinger, hvis Virkning man har Slægtleds Erfaringer for. Har man saa ved Faste og Renselser gjort sig rede til at træde frem for Guddommens Aasyn, gælder det om at vække Opmærksomhed og smigre dens Øre. Det skader heller ikke at fremhæve sin egen Usseldom og dermed paakalde dens Medlidenhed. Saaledes stivner imidlertid Bønnen i en fast Formular, som forpligter de højere Magter, og i Stedet for Tro træder Trolddom. Ikke mindst er dette Tilfældet, naar Bønnen skal fremsiges i et særligt Sprog

Fig. 76. Bønnestave (*inzo*) med hellige Spaaner. Fra Ainuerne, Nord-Japan. (Nationalmuseet).

som det sumeriske i Babylon eller det arabiske i den muhammedanske Verden. Hyppigt ledsages Bønnen af højtidelige Bevægelser og kultisk Dans. Ogsaa heri stikker en god Del Magi. I Dansens Svimmelhed og Musikkens ensformige Rytme svinder Tid og Sted, mens Sjælen svinger sig op til Guddommens Trone. David dansede af alle Kræfter foran Jahves Ark, da den førtes op til Zions Klippeborg. Undertiden giver man desuden Bønnen et rent legemligt Udtryk. Ainuerne i det nordlige Japan fremstiller Bønnestave, *inzo*, med Duske af Træspaaner, der som Tunger bærer Bønnens Ord op til Guderne. Ogsaa Pueblo-Indianerne i de sydvestlige Forenede Stater og nogle Stammer i México benytter Bønnestave med vedhængende Fuglefjer, i hvilke Ordene »aandes ind.«

Ofte er Bønnen ledsaget af Ofring. Der har været en Del Tvivl om Offerets rette Tydning. Den gamle Forklaring gaar ud paa, at det er en Gave til Guddommen; men flere af Nutidens Forskere har fundet dette vildledende eller i hvert Fald utilstrækkeligt. Franske Sociologer

Fig. 77. Sten med eskimoiske Offergaver. Sentry Island, Hudson-Bugten. (Forf. fot.).

har saaledes i Offeret set et Middel til Tilvejebringelse af Forbindelse mellem Mennesket og Gudernes Verden; da det hellige altid er farligt, skulde man have indskudt Offeret som et Mellemed. Robertson Smith har søgt Offerets Udspring i de sakramentale Fællesmaaltider, der gør Totembrødrene til eet med deres Totem. Det er muligt, at Sakramentet virkelig kan blive til et Offermaaltid, idet dets oprindeligt magiske Karakter gaar i Glemme og erstattes med Forestillingen om, at Guderne tager Del i Spisningen og derved styrker Samfølelsen med Menneskene. Saaledes kunde man forklare den Skik, som allerede

Oldtiden undrede sig over, nemlig at man selv spiste Offerdyrenes Kød, mens kun Hud og Knogler blev brændt. Sikker er »Sammen-spisningshypotesen« dog langt fra. Endelig har Frazer fremhævet den Lighed, der er mellem Offeret og Syndebukken, hvis Død renser Samfundet for Skyld.

Hvorledes man nu end stiller sig til disse Opfattelser i Enkeltheder, maa man formentlig gaa ud fra, at Offeret baade kan have sin Oprindelse i Magien og i den gamle Gaveforestilling. Vi har allerede set saa mange Eksempler paa, at Drab af Mennesker hos de lavere Agerdyrkere er en dybt rodfæstet, magisk Handling, at en nærmere Redegørelse derfor er unødvendig. Herfra fører Linjen imidlertid umærkeligt over i Menneskeofret. Naar Guddommens jordiske Stedfortræder lader Livet, uden at der følger et sakramentalt Maaltid efter, er det vanskeligt at afgøre, hvor Magien hører op og Kulden begynder. Men hvorledes skal Gaveofrene forklares? Er det ikke meningsløst at

Fig. 78. Ofring ved Graven. Bara-Stammen, Madagascar. (P. Fejös fot.).

bringe Guderne Gaver? Vi maa imidlertid se paa Sagen med Naturfolkernes Øjne, og for dem stiller den sig anderledes end for os. Guderne er saare langt fra at være uafhængige af Menneskenes Velvilje, og naar man fra Dagliglivet er vant til at medbringe Gaver til Venner og til Stormænd, hvorfor saa ikke ogsaa til Guderne? Noget for noget — *do ut des!* Paa en lille Ø ved Hudson-Bugtens Vestkyst saa' jeg en stor Sten, hvortil Eskimoerne havde bundet Daaser med Tobak og Bagepulver, File, Tekedler o. s. v. som Ofre til Stedets Aand for paa denne Maade at sikre sig god Fangst. Ingen vovede at røre disse Ting. Bagoboerne paa Philippinerne kan derimod godt blive ved med at bruge de ofrede Sager, blot de passer paa at holde fast ved Guddommens nominelle Ejendomsret. Førstegrøden tilkommer ikke sjældent de højere Magter. Derfor frembærer Nomaderne Hjordens nyfødte Dyr og Agerdyrkerne de tidligste Frugter, ja endog undertiden deres eget, førstefødte Afkom. Børneofrene spillede en uhyggelig Rolle i den oldsemittiske Religion, og et Minde derom indeholdes endnu i Jødernes Paaskefortælling og Beretning om Abrahams Offer. At de afdødes Sjæle ikke blot faar deres Ejendom helt eller delvist med sig

i Graven, men ogsaa stadigt modtager nye Ofre, er allerede tidligere omtalt. Ogsaa dette kan i Slavelandene udarte til Menneskeofre. I Ashanti holdt Kongen sine hedengangne Forfædre underrettet om Rigets Skæbne ved daglige Slaveofre; hvis Majestæten glemte noget i første Omgang, blev straks en ny Slave sendt af Sted som »Efter-skrift«.

Ofre er undertiden ligefrem nødvendige for Guderne. Saa har Menneskene dem i deres hule Haand, og Kulten slaar tilbage i Magi. I Polynesien bestod Gudernes Føde af de ofrede Menneskers Sjæle. I México maatte Tusinder lade Livet hvert Aar for med deres Blod at nære Guderne og saaledes opretholde Verdens regelmæssige Gang, og som en mildere Form for Blodoffer foretog Præsterne daglige Selvpinsler. I Indien var *soma*-Offeret en Betingelse for Gudernes Magt; Offeret udført paa rette Maade kan bringe deres Troner til at vakle, og Brahmanerne, der frembærer Offeret, bliver paa denne Maade Tilværelsens egentlige Grundpille.

I de gamle, finske Kvad, som er samlet under Navnet Kalevala, udmales det, et Sted, hvorledes

»Troldmænd fyldte hele Stuen,
Sangerskaren alle Bænke;
Spillemænd langs Sidevægge,
Vismænd sig ved Døren samled,
Spaamænd sad paa Hædersbænken,
Seergubber sad ved Ovnens . . .«.

Trylleordene svirrer i Luften. Det er et Kendemærke for den primitive Kultur, at den er gennemsyret af Hensyn til det overnaturlige. Men netop derfor føler man dobbelt Trangen til Formidlere mellem den store Hob og Oververdenen; der affødes et Ønske om særligt kyndige, der har det rette Greb paa Tingene og ikke løber den Fare, som truer den jævne Mand, naar han nærmer sig det hellige. Denne Trang finder yderligere en sjælelig Sangbund hos de Individuer, i hvilke de religiøse Følelser rører sig stærkest, og af dette Samspil mellem sociale og psykologiske Kræfter fremgaar den særlige Klasse af Troldmænd og Præster. Intet viser Religionens Magt hos Naturfolkene tydeligere end det, at denne Klasse udgør den Stand, der tidligst skiller sig ud fra det øvrige Samfund.

Fig. 79. Vordende Medicinmænd paa Mentawei-Øerne. Som Led i Indvielsen faar de hældt en ætsende Vædske i Øjnene. (P. Fejøs fot.).

Troldmænd og Præster forholder sig til hinanden som Magi og Kultus. Troldmandens Virksomhed skyldes hans Magt over Aander og Kræfter, mens Præsten er Guddommens Tjener. Troldmændene bliver til, hvad de er, i Følge et indre Kald; Præsterne derimod udøver et Embede i Kraft af tillærte Kundskaber. En vis Uddannelse maa dog ogsaa Troldmændene gennemgaa; paa Mentawei-Øerne ved Sumatra hældes en Opløsning af Plantesaft m. m. i Lærlingenes Øjne, saa de mister Synet nogle Dage, hvorefter man mener, at de er i Stand til at se Aanderne. Ligesaa lidt som det lader sig gøre at trække en skarp Grænse mellem Magi og Kultus, er det dog muligt at holde Troldmænd og Præster helt ude fra hverandre. Blandt Halvagerbrugerne, f. Eks. i Indonesien og Afrika, optræder samme Person ofte i bægge Egenskaber. Senere, med den voksende Kultur, fjærner de sig fra hinanden, og der rejser sig tit et stejlt Modsætningsforhold mellem dem. Troldmændene synker nu ned til at blive Gøglere, Kvaksalvere og Heksemestre, der i det skjulte udøver deres foragtede Kun-

ster blandt Almuen, eller de løftes tværtimod af indre Ild til Sjælesørgere og Seere, der sprænger Præsteskabets stive Spændetrøje. Af Israels omstrefjende, ekstatiske Profetskarer (*nebi'im*) opvoksede vældige Skikkelser som Jesaja og Jeremja. Troldmandens Kald er en Gave fra oven, en Gave, som man maaske kun opdager ved et Tilfælde. Jeg har hørt om eskimoiske Aandemanere, som først paa denne Maade blev klare over deres Ævner. Derfor er det undertiden ogsaa vanskeligt at holde dem ude fra Lægfolket. Hos Indianerne paa British Columbias Højsletter er alle og ingen til en vis Grad Troldmænd; alle ejer deres særlige Værneaander, og Troldmanden udmærker sig kun frem for Mængden ved at kunne hidkalde dem efter Ønske. Blandt Altaj-Tatarerne kan enhver træde i Forbindelse med denne Verdens Aander; blot over for Under- og Oververdenens Beboere kræves der særlig Mellemkomst.

Særlige Hjælpeaander staar ofte til Troldmandens Raadighed. I øvrigt er hans Opgaver lige saa mangeartede, som de Kaar, hvorunder han lever. Helbredelsen af syge er et af hans væsentligste Hverv, ligesaa Tydning af Varsler og Spaadomme. Saaledes forstod den lappiske *noaidde* at læse Fremtiden ved at følge en Metalrings Bevægelser mellem Troldtrommens Billeder, naar han slog paa dens Side med en lille Benhammer. I Afrika er Troldmændene ofte Regnmagere. Gennem alle Aandemaneres Optræden gaar dog som en rød Traad Ævnen til at falde i Ekstase. I denne Tilstand rykkes de voldsomt ud af deres eget Jeg, mens Aanderne opfylder dem og taler gennem deres Mund. Blandt Polarfolkene, hvor Troldmandsvæsenet naa'r Højdepunktet af sin Udvikling, bryder de til sidst helt sammen, og under den legemlige Afmagt svinger deres Sjæl sig til Aandernes Bolig. Naar Misfangst truer Bopladsen, foretager den eskimoiske *angákoq* den farefulde Rejse til Sødyrenes Moder for at stemme hende naadigt. Nogle californiske Indianere regner det for Helligbrøde selv at fremkalde Ekstasen; men de fleste andre Folkeslag tager deres Tilflugt til kunstige Midler. Mange Indianere bedøver sig med Tobak og udmattende Svedebade, Korjakker, Jenisejere og nogle andre sibiriske Stammer spiser giftige Fluesvampe, og paa Fiji stirrede Troldmanden vedvarende paa en Kaskelottand, indtil han faldt i Krampetrækninger. Intet Middel er dog saa almindeligt som Dansen og den ensformige Lyd af Rangler og Trommer. Hos Negrene

paa Guldkysten hvirvler Troldmanden rundt i vanvittig Dans, til »Aanden kommer over ham«. Blandt de nordlige Folkeslag baade i den gamle og den nye Verden fremkalder Trommen den samme Virkning. Den, der engang har hørt dens dumpe Klang drøne gennem Vinternatten fra Snehytterne, saa selv den mest nøgterne Evropæers

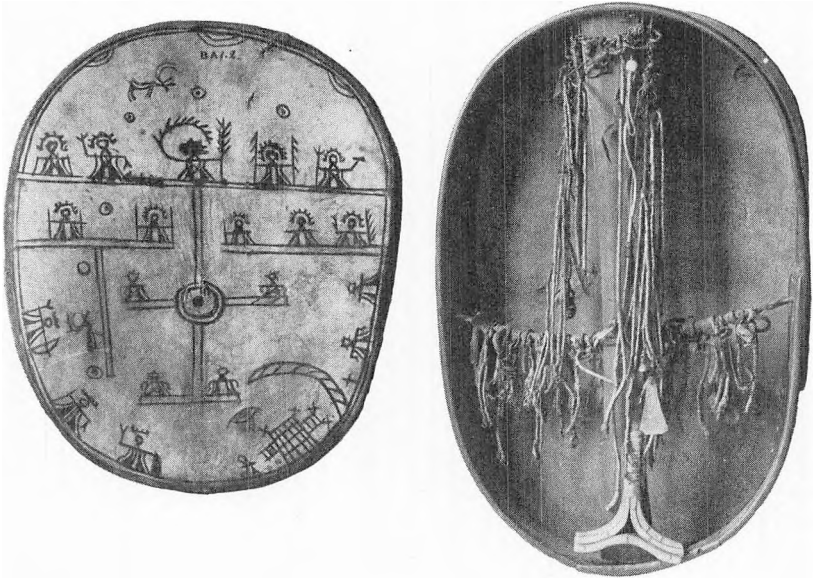

Fig. 80. Lappiske Troldtrommer fra det 18. Aarhundrede. Den ene viser Forsiden med malede Figurer, den anden Bagsiden, hvor der bl. a. hænger en Benhammer anvendt ved Spaaningen. (Nationalmuscet).

Nerver til sidst er ved Bristepunktet, fatter fuldt ud den Magt, den har over et let paavirkeligt Sind. Polakken Sieroszewski, der under en fleraarig Forvisning til Sibirien forfattede et stort Værk om Jakutterne, har skildret Sjamanens Optræden hos dette Folk. Sjamanen har tilbragt Dagen i Ro, hvilende paa et hvidt Hoppeskind, og om Aftenen indfinder Bopladsens Befolkning sig og tager Plads i Jurten. Langsomt løser Sjamanen sit Haar og ifører sig Dragten. Nogen Tid gaar i Stilhed, hvorefter han højtideligt bøjer sig mod de fire Verdenshjørner og sprøjter Vand omkring sig fra Munden. Atter Stilhed, under hvilken Ilden faar Lov til at gaa ud. Kun nu og da høres Sjamanens Stønnen eller et Skrig som af en Fugl. Pludselig begynder Trommen at lyde, først sagte, siden voldsommere og voldsommere i et vældigt *crescendo*; Klokkerne paa Dragten kimer, Metalpladerne rasler,

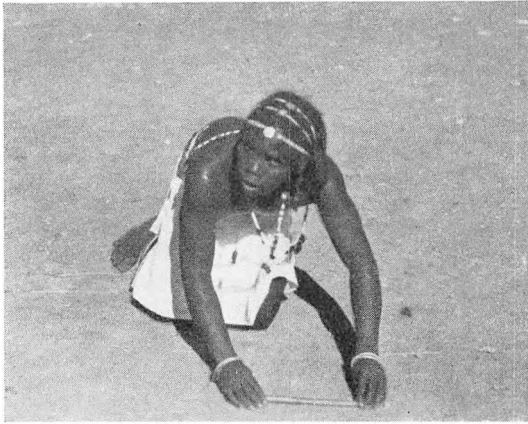

Fig. 81. Troldmand i Færd med at besværges Regnen. Bara-Stammen, Madagascar. (P. Fejös fot.).

Skrig af alle Slags Fugle fylder Luften, indtil den endelig drøner af et Par voldsomme Slag paa Trommen, og alt igen bliver stille. Flere Gange gentager dette sig, indtil Trommeslagene gaar over i et roligere Tempo, og Sjamanen begynder at synge sin Aandevise. Endelig indfinder Aanderne sig, undertiden nølende, undertiden med en saa fryg-

telig Pludselighed, at Sjamanen falder i Afmagt. Naar hans Hoved-aand kommer til Stede, rejser han sig og begynder Dansen, først langsomt og siden hurtigere og hurtigere. Baalet bringes til at blusse op og belyser hans flagrende Haar, hans stirrende Øjne og fraadende Læber, indtil han atter bliver roligere og slutter med en Bøn til de overnaturlige Magter.

Som det fremgaar heraf, optræder de sibiriske, ligesom ogsaa de centralasiatiske Sjamaner iført en særlig Dragt, hvorfra der hænger utallige symbolske Metalfigurer, smaa Klokker, Jærnblade o. l., som ved den mindste Bevægelse frembringer en klingende og skramlende Larm. Denne Dragt maa i Virkeligheden opfattes som en Dyrerham, forestillende en Ren, Bjørn eller Fugl. Nogle forklarer den saaledes, at Sjamanen i Skikkelse af sin »Dyresjæl« foretager sin Aandefærd og kæmper med sine Fjender. Andre mener, at Dragten derimod forestiller Slægtens Dyrestamfader; i saa Fald skulde den staa i Forbindelse med Forfædredyrkelsen og være afledet af de hemmelige Selskabers Maskedragter i de sydligere Agerbrugskulturer, hvor Sjøledyrkelsen spiller en saa stor Rolle. Det sidste Ord er næppe sagt i denne Sag. Saa meget er sikkert, at under Ekstasen er Troldmanden i Ordets egentligste Forstand ikke sig selv, men opfyldt af en Aand. Ofte bærer han derfor dennes Ansigtstræk i Form af en Maske. Aandemanerne hos Eskimoerne Vest for Hudson-Bugten har Bælter med smaa Efterligninger af Aandernes Redskaber og Skind-

Fig. 82. Jakuttisk Sjaman med sin Trolldromme. (Nationalmuseet).

stumper o. l., der skænkes dem af Folk, som søger deres Hjælp, »for Gaver giver Styrke«. Hos Batakkerne paa Sumatra ejer Troldmændene kunstfærdigt udskaarne Stave, i hvilke der er gemt en Tryllesubstans. Saaledes skifter Udstyret Jorden rundt.

Ingen bliver Troldmand alene i Kraft af sin Vilje. Der maa et særligt Kald til, og ofte stritter den udvalgte imod, men drives til sidst uimodstaaeligt mod sit Hverv, som det endnu hedder om Israels Profeter:

»Du lokked mig, Jahve, jeg lod mig lokke — du tvang mig med Magt...
Men tænkte jeg: Ej vil jeg mindes ham,
ej tale mere i hans Navn,
da blev det som brændende Ild i mit Indre, som Brand i mine Ben;
jeg er træt, jeg kan ikke mere, jeg ævner det ej.«

Kaldet kommer som en vældig Oplevelse, et Syn, en Drøm I Sibirien synes der ofte at ligge en erotisk Udvalgelse bag Aandernes Valg, og i saa Fald optræder Sjamanen selvfølgelig i Kvinde- dragt under Aandemaningen, naar han opfyldes af den kvindelige Aand. Bag alt dette forrykte Væsen, der af udenforstaaende Iagttagere tit er stemplet som Bedrageri, ligger i Virkeligheden en sygelig Disposition i Sjælelivet. Det er først og fremmest Hysterikere og Epileptikere, der optræder som Aandemanere; mange er Kvinder, der — her maa Damerne undskylde — har lettere til Hysteri end Mænd, og Sjamanismen udfolder sig ikke for intet stærkest i Polarlandene, hvis lange Vintermørke stemmer Sindet til Modtagelighed for enhver Rystelse. Ofte hører Troldmændene imidlertid til de mest opvakte inden for deres Samfund, og selv i de Tilfælde, hvor de tyr til Bugtaleri, Taskenspillerkunster o. a. Kneb for at gøre Indtryk paa Tilskuerne, skal man være yderst varsom med at antage dem for bevidste Bedragerere.

Blandt de eskimoiske og indianske Aandemanere, jeg selv har haft Lejlighed til at træffe, var nogle højt ansete Mænd; andre trak man lidt paa Skulderen af. Nøjagtigt samme Følelser skal Akamba-Stammen i Øst-Afrika nære over for sine Troldmænd. Der ligger heri noget af det sunde Menneskes naturlige Indstilling over for det abnorme. Paa den anden Side er jo Hvervet som Aandemaner den mest nærliggende Maade at gøre sig gældende paa for alle atypiske Medlem-

mer af et primitivt Samfund. I Sibirien, hvor en svagt udviklet Samfundsorden mødes med en af Klimaet understreget Tilbøjelighed til aandelig Uligevægt, er Aandemanernes Virksomhed i den Grad blevet Midtpunktet i hele Religionen, at denne ligefrem betegnes som Sjamanisme efter Ordet Sjaman, der af nogle afledes af det manchuiske *hamman*, en Person i Ekstase, af andre af Sanskrit-Ordet *gramana*, en Asket. I Afrika er der Spor af en Udvikling af Troldmandsvæsenet i en anden Retning. Hos mange Negre i det nordøstlige af Verdensdelen sidder Regnmageren inde med Høvdingemagten; han er ansvarlig for Stammens Vel og maa bøde med Livet, naar Høsten slaar Fejl. Hos Dinkaerne nyder han ligefrem guddommelig Ære, og der er derfra kun et lille Skridt til de Gudekonger, vi tidligere har lært at kende saavel hos Shilluk o. a. Negerstammer som hos de gamle, østerlandske Kulturfolk. Kongen er saaledes i Grunden den primitive Troldmands Arvtager.

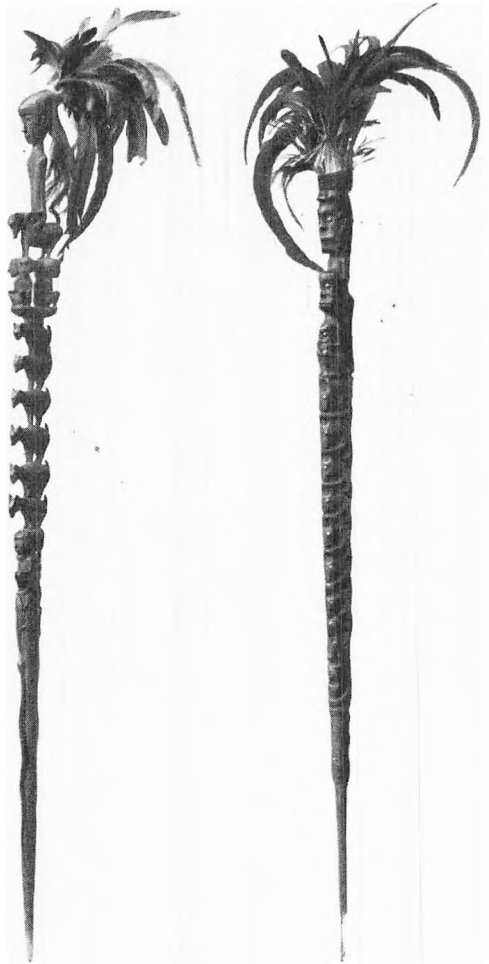

Fig. 83. Batakkiske Troldmandsstave. (Nationalmuseet).

Mens Aandemanere og Troldmænd krævede udførlig Omtale, er der ikke Grund til at ofre mange Ord paa Præsterne, hvis Virke i Hovedsagen falder uden for Naturfolkernes Kres og i hvert Fald først naar sin fulde Udfoldelse under mere fremskredne Kulturforhold. For dem er særlige, sjælelige Dispositioner overflødige, og det kan

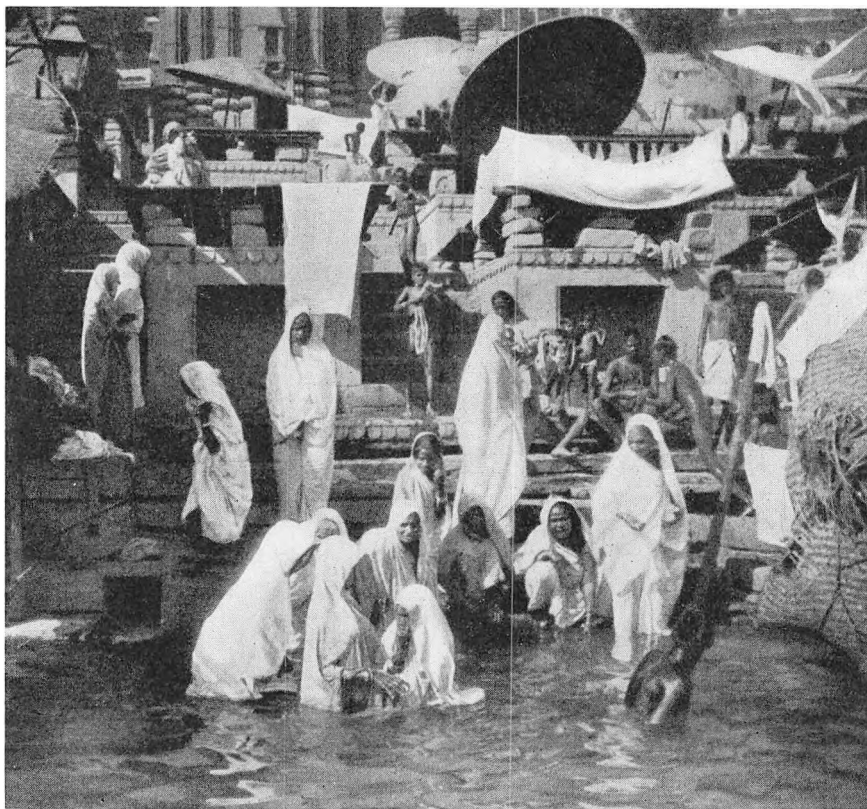

Fig. 84. Badende Pilgrimme ved Ganges-Floden, Benares. (Efter Lévi & Bruhl).

derfor undertiden være endnu vanskeligere at skelne dem fra Lægfolket, end det var for Troldmændenes vedkommende. Hvor Forfædredyrkelsen udgør Religionens Kærne, paahviler det naturligvis Slægten, først og fremmest dens Overhoved, at sørge for Kultens Opretholdelse. Saadan er det hos de afrikanske Naturfolk, hos hvilke Høvdingen optræder som Præst paa hele Stammens Vegne ved at forrette Dyrkelsen af sine Forfædres Sjæle. I Polynesien, f. Eks. paa Tahiti, hvor Anedyrkelsen ligeledes indtog en fremskudt Plads, dannede Præsterne en arvelig Stand, udgaaet af Højadelen og Kongeslægten. Ogsaa i Hellas og Rom var Statens Religionsudøvelse for en stor Del vokset frem af Familjekulturen; Præsterne valgtes blandt de mest fremragende Borgere, og endnu efter de frie Forfatningers Indførelse fortsatte Kongerne en Skyggetilværelse som Indehavere af visse

Præsteembeder. I Danmarks Oldtid har de Høvdinge, der forestod Æt og Ting, nok ogsaa ledet de hellige Handlinger som Offergoder i Lighed med de norske Hersere. Dette fører tillige ind paa et andet Omraade, hvor Grænsen mellem Præstestand og Lægefolk viskes ud, nemlig ved Dyrkelsen af stedbundne Gudomme. Ligesom Ættens Overhoved antages at eje Forudsætninger for at omgaas Forfædrenes Aander, har den, der bor paa eller ved Helligdommen, den særlige Kundskab, der kræves for at formidle Forbindelsen med Stedets Magter.

Jo mere indviklet Ritualer bliver, jo større Vægt der lægges paa, at det forrettes uden Fejl selv i de mindste Enkeltheder, des mere vokser Præsternes Magt. De indiske Brahmaners overvældende Indflydelse skyldes et Ritual, af hvis rette Gennemførelse hele Verdens Skæbne menes at afhænge. Det er let nok at faa Øje paa den Fare, som dette rummer for Samfundets Sundhed; men den lammende Haand, som et saadant aandeligt stivnet Præsteskab i mange Tilfælde har lagt over Udviklingen, maa blot ikke til-

Fig. 85. Festklædt Mand fra Elevala, Ny Guinea. (Fot.).

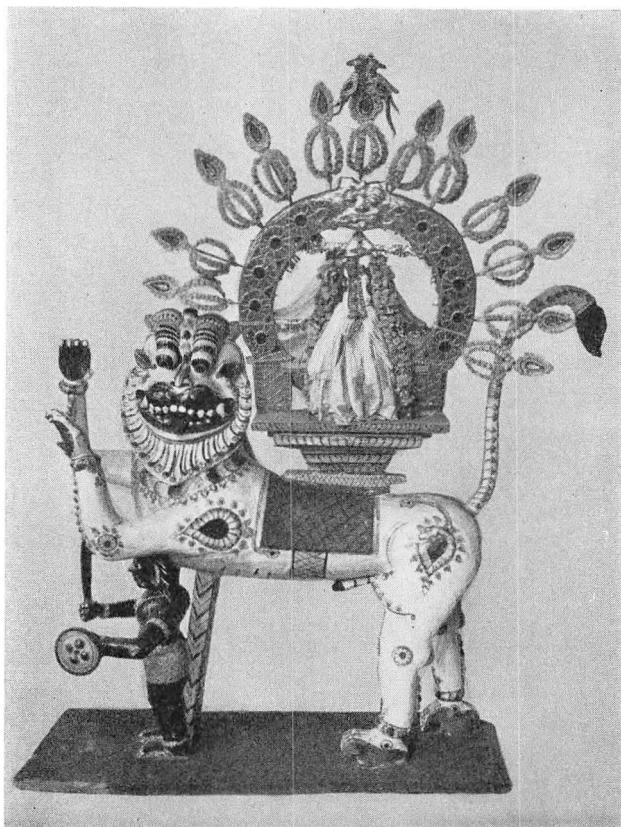

Fig. 86. Stor Loveligur, paa hvilken Gudinden Kälis Billede føres i Optog gennem Byen. Fra Vellore, Syd-Indien. (Nationalmuseet).

sløre, at netop Præsterne engang har brudt nye Bannere for Fremskridtet. Det var dem, som i Oldtidens Kulturlande først samlede Oplysninger om Himmellegemernes Gang og derved lagde Grunden baade til Tidsregningen og til den Stjærnetydning, hvorefter Astronomien senere fremgik. Det var dem, der søgte Rede paa alle de forvirrede og selvmodsigende Gudesagn og skabte Filosofien. Det var dem, der behøvede et Middel til at

gemme deres Kundskaber for Efterverdenen og derfor udformede den første, virkelige Skrift. Uden det primitive Præsteskab havde vi endnu staaet paa samme Trin som Ny Guineas Papuaer.

Ligesom man gennem Præsterne nærmer sig Guddommen, kan man ogsaa paa særlige Steder træde i nær Forbindelse med den. Guden dvæler i Templerne, hans Røst lyder gennem Træernes Susen i den hellige Lund, og op over de talløse mindre Helligdomme hæver sig de store Religioners Valfartssteder, hvortil de troende strømmer langvejs fra: Benares, Mekka, Rom Blot det at stedes til Hvile i Abydos, hvor Osiris var begravet, blev efterhaanden for Ægypteren et Pant paa den evige Salighed, ligesom Badet i Ganges for Hinduen betyder Aftvættelsen af al Synd. Der er desuden visse Tider, hvor man føler,

Fig. 87. Høstdans hos Balante-Stammen, Portugisisk Guinea. (E. Hintz fot.).

at en Vending i ens Tilværelse forestaar, og hvor Ønsket om at gribe ind i Naturens Gang eller Trangen til at søge Hjælp fra oven derfor rører sig stærkest. Mange Former for Leg og Idræt har i Virkeligheden oprindelig en magisk eller religiøs Baggrund og er bundet til bestemte Aartider. Om Foraaret plejer Eskimoerne at dyrke Gribespillet, en Slags *bilbouquet*, for at fremskynde Solens Gang, mens de om Efteraaret laver Snorefigurer for at forhale dens Forsvinden. Væddeløb og Boldspil staar som tidligere nævnt hyppigt i Magiens Tjeneste, i det mindste i Amerika. Tydeligst ses det i det gamle México, hvor Boldbanerne skulde gengive Himmelen og Bolden selv Solen; det gjaldt om at sende Bolden, der ikke maatte røres med Hænderne, ind gennem et Par Stenringe, som forestillede de Huller ved Jordens Rand, gennem hvilke Solen staar op og gaar ned.

I de egentlige Fester udfolder Religionerne først helt deres sociale Side, og samtidigt er de af dyb, psykologisk Virkning. Man maa forestille sig hele det brogede Liv, der knytter sig til disse store Stævner, som ofte udgør det væsentligste Baand mellem Stammer og Folk: Vrimmelen af Tilskuere, deres Raab og Sang, de maleriske Optog, den højtidelige Symbolik, der fylder hver Bevægelse, Instrumenternes øredøvende Larm, Dansernes fromme Given-sig-hen og vilde Ophid-

selse, kort sagt alt det, der griber Fstedeltagerne og forvandler en fremmedartet og barbarisk Ceremoni til en inderlig, religiøs Handling. Under Festerne forsvinder Hverdagen i Menneskers og Magters Møde. De omslutter den enkeltes Liv saavel som hele Samfundets. Allerede tidligere er der fortalt om Individets Livsløb og de dertil knyttede Ceremonier (S. 94 ff.). Her skal kun tilføjes nogle Ord om dem, der afspejler Aarets Gang.

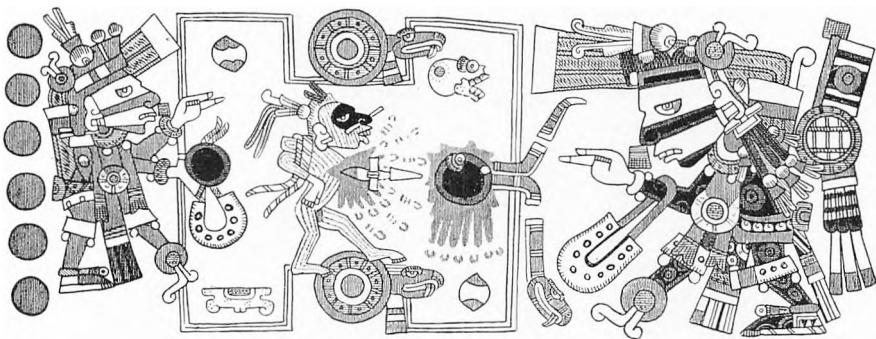

Fig. 88. Fremstilling af rituelt Boldspil i et gammelt, zapotekisk Manuskript. Midt paa Boldpladsen en Menneskeofring, paa Siderne to forskellige Former af Guden Tezcatlipoca. (Efter Dantzel).

Ikke alle Folk kender saadanne regelmæssigt tilbagevendende Fester. De mangler f. Eks. hos de omstrejfende Indianerstammer i Canadas og Alaskas Naaleskove saavel som hos de fleste Eskimoer. Hvor de forekommer, er de som Regel nøje bundet til Erhvervslivets Gang. Religionen er jo for Naturfolkene først og fremmest en Livskunst, et Middel til at lodse sig frelst gennem den jordiske Tilværelses Storme; først paa højere Trin melder Spørgsmaalet om Evigheden sig. Naar en ny Aarstid staar for Døren, og man vil sikre sig et godt Udbytte, eller naar den er afsluttet, og man har opnaaet, hvad man ønskede, da er det Tid at henvende sig til de højere Magter. Saaledes afholder Avstralierne gerne deres Totemfester ved Slutningen af Tørtiden, naar Regnen kan ventes med dens Fornylse af Livsmulighederne. Nomadernes Offerfester falder dels om Foraaret, naar Hjordens nye Dyr kommer til Verden, dels om Efteraaret ved Høstslagtningen. Mest udpræget er den aarlige Festkres dog hos de højere Agerbrugere.

Vore egne, folkelige Juleskikke stammer fra forskellige Sider; men deres Form røber klart, at de dels har deres Rod i Frugtbarhedscere-

monier, dels i Dødedyrkelsen, der jo ofte løber jævnsides med dem. I mangt og meget minder de om de græske Anthesterier til Ære for Dionysos, naar den nye Vin om Foraaret var afgæret. Om Foraaret fejrede Grækerne ogsaa et rituelt Bryllup mellem Dionysos og Bydronningen, oprindeligt sikkert under lige saa drastiske Former som tilsvarende Skikke i In-

donesien o. a. Steder i vore Dage. I Nutidens Evropa virker Valget af Majbruden som et blegt Genskær af Hedenskabet's Orgier. Under Kornets Vækst veksler Regn- og Solmagi efter Klimaets Art. De vigtigste Fester finder imidlertid Sted ved Høsten. Fra græske Forfattere kendes Sagnet om Adonis, den skønne Yngling, som blev elsket baade af Afrodite og Underverdenens Dronning, hvorfor Zeus bestemte, at han den

ene Del af Aaret skulde dvæle i Dødsriget og i Resten leve paa Jorden. Adonis er som bekendt kun en helleniseret Form for det semitiske Ord *adon*, d. v. s. Herren, et Æresnavn for Guden Tammuz, hvis Dyrkelse lige siden Sumerernes Dage var stærkt udbredt i Vest-Asien. Om Tammuz fortælles omtrent det samme som om Adonis. Hvert Aar fejrede man Gudens Død med Klagesange og Fløjtespil, og der er tilmed Tegn paa, at der undertiden ogsaa er ofret et Menneske som hans Stedfortræder. Dagen efter Sørgefesten blev Graaden derimod brat forvandet til Glæde over hans Opstandelse, og man hengav sig til tøjlesløs Jubel. Tilsvarende Myter træffer vi i andre Lande omkring det østlige Middelhav, f. Eks. knyttet til de eleusinske Mysterier i Grækenland, og der kan ikke være Tvivl om disse Gude-

Fig. 89. Attisk Vase med Fremstilling af Gudinden Demeter, der udsender Triptolemos i den vingede Vogn, for at han kan lære Menneskene at dyrke Jorden. Fra c. 460 f. Chr. (Nationalmuseet).

skikkelsers Natur. De er overalt Udtryk for den samme Tanke: Afgrøden, der dræbes under Høstmandens Segl og gemmes i den underjordiske Lade, men atter spirer frem til nyt Liv. Ligheden med de tidligere omtalte Drabsriter fra de lavere Agerbrugere er umiskendelig (jf. S. 180); men det hele er ligesom mere fortættet. I Stedet for at Døden rammer i Flæng, er her traadt et enkelt Offer, Guden selv eller hans Stedfortræder, der tager Døden paa sine Skuldre for Afgrødens, Plantevækstens, ja hele Verdens Skyld. Ved at Guden opofrer sig selv, bliver han hele Slægtens Frelser, og idet man paa mystisk Maade forenes med den genopstandne Guddom, bliver man selv udfriet fra Dødens Vold og sikker paa evigt Liv.

Primitiv Religion er ikke nogen Søndagstro, der kun hentes frem ved højtidelige Lejligheder og ellers faar Lov til at slumre i Ro. Som man vil forstaa, er den tværtimod i højeste Grad en Del af den daglige Tilværelse, et Middel til at leve Livet, og staar derfor i nøjeste Sammenhæng med den øvrige Kultur. Dens Præg er derfor forskelligt i Polarlandene og i Troperne; hos Jægere er den anderledes end hos Nomader og Agerbrugere. Den griber ind i og paavirkes selv af Samfundsforholdene gennem Totemisme, hemmelige Selskaber o. l., og dens Rødder suger Næring af samme Kilder som Kunst og Videnskab. Af denne Islæts Farve afhænger for en stor Del alle de brogede Mønstre, som de forskelligartede Religioner udviser. Snart er det Erhvervet, der behersker Billedet med sin Jagtmagi og sine Frugtbarhedsriter, snart er det Individets Livsløb og Ættens ubrydelige Sammenhold indadtil eller med Forfædrene. Undertiden er der et uoverstigeligt Svælg mellem denne Verden og det guddommelige, til andre Tider udslettes alle Grænser, og Sjælen svinger sig i Ekstasen op fra Jordelivet til mystisk Forening med det hellige.

Hos Halvagerbrugerne synes Religionen ofte at være ved at drukne i Trolddom, Kulden at blive til Magi. Vi møder her en sælsom Blanding af forskruet Logik, Slutninger ud fra falske Forudsætninger og Selvmodsigelser, som det primitive Sind gaar let henover. Men i disse Udslag af en forvildet Aand ligger Evighedstankens Kim. Vi staar her første Gang over for Forestillingen om, at Udødeligheden er noget, som skal vindes, selv om Vejen gaar gennem Drab og Menneskeæderi. Først i Oldtidens langt mere fremskredne Agerbrugs-

samfund sker den store Omvæltning, som fylder Religionen med nyt Liv og gradvis skyder Magien i Baggrunden, idet dens etiske Indhold gøres til Kærnen. Selv et Folk som det kinesiske anskuer blot Tilværelsen som en Ligevægt mellem to Kræfter, det mandlige Princip *yang* og det kvindelige Princip *yin*, og for Inderne er den ydre Natur kun Blændværk (*mâyâ*). For Perserne blev Verdensløbet derimod en fortsat Kamp mellem Livets og Dødens Magter, indtil alt forgik i en lutrende Brand, af hvilken en ny Tilværelse, rensed for alle Slagger, skulde opstaa. Samtidigt med denne Udvikling rejste sig Spørgsmaalet om Individets Forhold til Religionen set under Evighedens Synsvinkel som den personlige Frelse. I de græsk-orientalske Mysterier var Svaret endnu fra først af magisk: ved Bloddaab rensedes man for Synd og ved Sakramentet fik man Del i Guddommens Væsen. Da foregaar ogsaa paa dette Punkt det Gennembrud, som lægger Betingelsen over i Sindelaget; men mens Buddha opgiver Striden og som eneste Udvej for Frelse tager sin Tilflugt ud i Tilværelsens fuldstændige Udslukkelse, lyder fra Galilæa den myndige Røst, der tværtimod stiller Kravet om en virksom Kamp i Aand og Sandhed for Broderskabets Evangelium.

KUNSTEN

I Kunstens Sprog taler Menneske til Menneske, ikke ved Hjælp af forstandsmæssige Begreber, men umiddelbart gennem Følelserne. Der bruser i Kunsten en uvilkaarlig Skaberfryd, en Spændthed i Sjælen, som løfter Kunstneren op over Hverdagen til en underfuld Verden af Skønhed og Ophøjethed, af Glæde og Sorg, en Verden fri for Attraa og Selviskhed, i hvilken Hjærtet banker i Takt med Livets Puls, og denne hans dybe, sjælelige Oplevelse er det, som vækker Genklange i Modtagerens Bryst. Her i ligger Kunstens inderste Væsen, dens sande Enhed, men derimod hverken i dens Æmne, som spænder fra Dans og Musik til Digtning, Maleri og Skulptur, eller i dens Oprindelse, der er flerfoldig og uensartet.

Den æstetiske Følelse, der rækker ud over alle Landegrænser og Raceskel, giver saaledes Udtryk for Kunstens egentlige Væsen; men man maa vel vogte sig for at tro, at denne Følelse nogensinde staar helt alene. I Toner og Bevægelser, i Former og Farver indlægger baade Skaber og Modtager allehaande andre, menneskelige Værdier, som glider sammen med den æstetiske Virkning til et uadskilleligt Hele, der taler langt mægtigere, end denne vilde formaa paa egen Haand. Naar Maya-Kunsten mange Gange blot synes overlæst og grotesk, er det netop, fordi vi saa godt som savner alle Forudsætninger for at fatte dens aandelige Indhold og derfor her tvinges ind i en ren kunstnerisk Vurdering, der for Mayaerne selv kun var et enkelt Led i et helt Knippe af Følelser. Jo lavere i aandelig Udvikling man staar, des mere træder den udelukkende æstetiske Opfattelse i Baggrunden. Der er vel i og for sig ingen Grund til at tvivle om, at Avstralieren, som fylder sit Skjolds Flade med skraat løbende Furer, føler Glæden over Lysets og Skyggens Spil i de vekslende Linjer; men vi maa blot være paa det rene med, at denne Følelse ikke er den eneste, ja knap nok den vigtigste, som han forbinder med sit Ornament.

Kunst er aandelig Genskabelse. Et fuldbaarent Kunstværk fremtræder derfor som et sluttet Hele. Et af de allersimpleste Virkemidler i Ornamentikken er Omridslinjerne, som fremhæver Enheden. Dertil kommer Gentagelsen. Enhver Form for Kunst bygger paa Gentagelse af en eller anden Slags. Allerede af rent fysiologiske Grunde vækker Gentagelse en Lystfølelse; men ligesaa vigtige er de psykologiske Aarsager til den, idet Gentagelsen forbinder selve Anskuelsen med Erindring og Forventning. Naturfolkene kan glemme sig selv i Sang og Dans ved Time efter Time at vedblive med de samme Ord og Toner, de samme, ensformige Bevægelser. I Prydkunsten kan Gentagelsen være saa ligetil, som vi træffer den paa visse, østgrønlandske Sager, hvor det blot gælder om at fylde Fladen saa meget som muligt med smaa, paanittede Figurer af Narhvalstand. I sine højere Ytringsformer skifter Gentagelsen imidlertid Karakter. Den viser sig da som Rytme, idet de samme Elementer stadigt vender tilbage i eengang fastslaaet Rækkefølge, eller som Symmetri, hvor den ene Bestanddel genspejler og dermed opvejer den anden. Finest kommer Gentagelsen til Udtryk i Kompositionen, hvor Ligevægten opnaas næsten ubevidst, men ikke mindre virkningsfuldt.

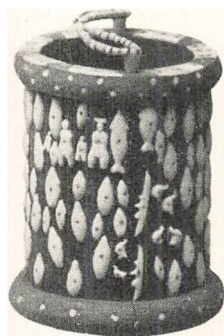

Fig. 90. Østgrønlandsk Trækar, helt dækket med Figurer af Narhvalstand. (Nationalmuseet).

Hos Naturfolkene er Musik, Sang og Dans næsten uadskillelige. Tilsammen fylder de det primitive Sind med en Følelse af Fællesskab. Ved de store Fester stiger den til en Rus, hvorunder hele Samfundets Glæde og Sorg rummes i Toner, Ord og Bevægelser. Ved Ungdomsindvielsen, ved de hemmelige Selskabers Møder, ved de religiøse Ceremonier vil man ikke nøjes med at høre om de hellige Myter, man vil se dem for sine Øjne, tage Del i dem og saaledes faa Part i deres Kraft. Og i Hverdagen brydes Arbejdets sløvende Kedsomhed af den taktfaste Rytme i Bevægelserne, som fører over i Arbejds-sange og -danse.

Der er kun skrevet lidt om primitiv Dans. Dens Fremmedartethed gør den temmelig utilgængelig for evropæiske Iagttagere, der mest hæfter sig ved dens ensformige og ofte barokke Præg. Hos Eskimo-

Fig. 91. Javanske Danserinder. (Hj. Jensen fot.).

erne optræder Danseren alene; kun af og til gør han et Par Skridt til Siden, duver i Knæene og svinger Overkroppen frem og tilbage, mens han ledsager sine Bevægelser med Sang og Trommeslag. Nordvest-Indianerne bøjer Knæ for hvert Skridt, mens de holder Hænderne med de fremadvendte Haandflader i dirrende Bevægelse. Polynesierne »danser« siddende med yndefulde Svajninger af Overkrop og Arme. I hele Indonesien og Bag-Indien udgør Arm- og Haandbevægelser et væsentligt Led i Dansen. Forskellig herfra er selvfølgelig de dramatiske Forestillinger, som efterligner Dyrs og Aanders Færd eller gengiver Oprin fra Krig og Fred, ofte med en forbausende Naturtroskab.

Dansen følges altid med Musik. Under voldsomme Følelsesudbrud eller ved Forstærkning af Stemmen klinger denne uvilkaarligt melodisk; enhver kan let overbevise sig om, at det er lettere at udstøde et langstrakt Raab i flere Toner end i en enkelt. Mange Tungemaal rummer desuden i sig selv et Tilløb til Musik. I de siamesisk-kinesiske Sprog, i Nadene-Sprogene i Nord-Amerika saavel som i mange Negersprog i Sudan er Tonehøjden af lige saa afgørende Betydning

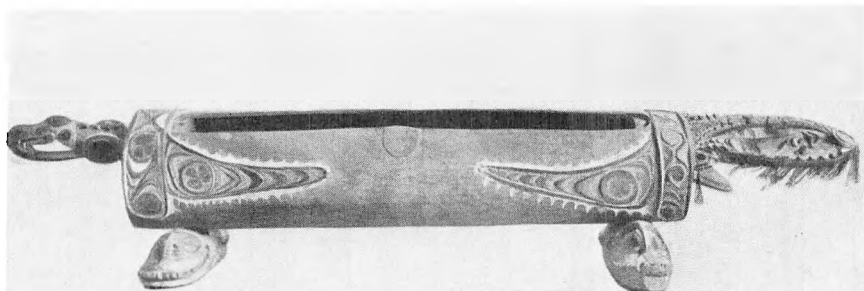

Fig. 92. Signaltromme fra Kararau, Sepik-Floden, Ny Guinea. (Nationalmuseet).

for Udtale og Forstaaelse som Trykket paa Dansk eller Lydlængden paa Eskimoisk. Der er ovenikøbet Grund til at tro, at denne musikalske Betonning har været endnu mere udpræget for Oldsprogenes vedkommende, og det er højst sandsynligt, at den har sat sig Spor i Udviklingen af de »Trommesprog«, med hvilke adskillige Stammer i Afrika, Melanesien og Amazon-Landet er i Stand til at føre Samtaler tværs over milevide Urskovsstrækninger.

Det, der føjer Tonerne sammen til Musik, er Rytmen og de faste Toneintervaller. Rytmen er ofte meget udpræget og Rytmeredskaberne gennemgaaende de mest primitive Instrumenter. Hyppigt falder den dog ikke sammen med Dansetakten, men danner Synkoper. I Evropa deles Taktenheden i to til fire lige lange Undergrupper (f. Eks. 2+2+2+2), og det samme er Tilfældet i Øst-Asien, Indonesien og Amerika, mens man i Indien, Vest-Asien og Afrika benytter Afsnit af ulige Længde (f. Eks. 3+3+2). Tonemellemrummene er sjældent de samme som vore. I mange Tilfælde hviler de paa Ækvidistans i Stedet for paa Harmoni, som hos Javanerne og Tai-Folkene, der deler Oktaven i henholdsvis fem og syv, ækvidistante Trin. Det Indtryk, som de forskellige Stilgrupper inden for Musikken gør paa et evropæisk Øre, bliver under disse Omstændigheder yderst mangearartet. Mens saaledes Melanesiernes Musik virker blidt og afrundet, er Negrenes impulsiv og rastløs, Indianernes derimod roligt fremadskridende og patetisk; over for Kinesernes skrigende Melodier staar de malajiske Stammers blødt modulerede Musik. Et mærkeligt Træk, som aabner dybe Perspektiver, er opdaget af E. von Hornbostel. Han har paavist, at den ældgamle, sumeriske og oldkinesiske Fod (= 23 cm), der spillede en stor Rolle som kultisk Maal i Oldtiden, overført

til et Rør giver Tonen Fis' som Udgangspunkt for Tonesystemet, og dette anvendtes ikke blot i Øst-Asien og det gamle Ægypten, men ogsaa hos Naturfolk i Afrika og Oceanien, ja selv i Syd-Amerika.

Fig. 95. Rangler. Foroven t. v. fra Tucano, Nordvest-Brasilien, t. h. fra Bambara, Sudan, fornedet fra Tlingitterne, Sydøst-Alaska. (Nationalmuseet).

Der er enkelte Stammer paa Jorden, der som Ildlænderne er saa lavt staaende, at de ikke ejer et eneste Musikinstrument. Avstraliere klarer sig under deres natlige Danse med at slaa et Par Bumeranger mod hinanden eller hamre løs paa et Opossumskind, der holdes udspændt mellem de siddendes Knæ, og ved Ungdomsindvielsen gengiver Svingtræet Aandernes Røst. Orkestre med forskellige, samvir-

kende Instrumenter hører først hjemme paa et fremskredent Kulturstadium. Sammen med Sachs har von Hornbostel foretaget en Inddeling af Musikredskaberne. De skelner mellem selvydende Instrumenter («Idiofoner», f. Eks. Rangler, Træ- og Metalspil, Gonger, Klokker o. s. v.), Skindinstrumenter («Membranofoner», f. Eks. Trommer), Strenginstrumenter («Cordofoner») og Luftinstrumenter («Aerofoner»), der igen falder i de »frie« som Svingtræer o. l. og i Blæseinstrumenter. Denne Inddeling er praktisk og logisk, men i og for sig uden større udviklingshistorisk Værdi. I det store og hele er som sagt Rytmeinstrumenterne ældre end Melodiinstrumenterne. Rangler og Trommer er ældgamle og vidt udbredt over det meste af Jorden, men varierer i øvrigt stærkt i Udseende. Den flade Rammetromme hører saaledes fortrinsvis hjemme i de nordlige Egne af bægge Halvkugler; i Indonesien er Trommerne skaalformige, i Melanesien, Bag-Indien og Øst-Afrika timeglasformige, andre Steder i Afrika er de hyppigt spidst tilløbende forneden o. s. v. En særlig Klasse udgør de vældige Signaltrommer dannet af en udhulet Træstamme; det er dem, der benyttes ved det ovenfor nævnte Trommesprog. Overgangen til de ægte Melodiinstrumenter dannes af de Træ- og Metalspil, som er saa almindelige i Indonesien og Afrika. En ejendommelig Form er den afrikanske sansa, der bestaar af en Række tynde Jærntunger fastgjort paa et Underlag. De simpleste Blæseinstrumenter er Trompet og Fløjte. Forskellen mellem dem skyldes, at Tonen for Trompetens vedkommende dannes med Læberne, hvorimod den i Fløjten opstaar ved, at Luftstrømmen brydes mod en skarp Kant og derved sættes i Svingninger. Nogle Steder i Evropa, paa Guinea-Kysten, i Syd- og Øst-Asien, Oceanien, Mellem- og Syd-Amerika er der yderst enkle Trompeter bestaaende af store Sneglehuse. I Afrika finder vi kæmpemæssige Tudehorn af Elefanttand, som paa Grund af Materialets Art blæ-

Fig. 94. Timeglasformet Tromme fra Maramba ved Sepik-Floden, Ny Guinea. (Nationalmuseet).

ses fra Siden i Stedet for fra Spidsen; det er muligt, at de forholdsvis faa, sideblæste Trompeter i Syd-Amerika gaar tilbage til Indflydelse

fra bortløbne Neger-slaver. Fløjter er ældgamle, kendt i Evropa allerede fra Slutningen af Istiden, og der forekommer et Utal af Variationer; en Kender har saaledes udtalt, at der formentlig er flere forskellige Slags Fløjter i Amerika end i Evropa. Nogle Steder i Vest-Afrika, i Syd-Asien, Oceanien, California og i visse Dele af Syd-Amerika, ja, selv i Evropa (Makedonien), blæses Fløjterne med Næsen; men de udgør i og for sig ikke nogen bestemt Type. Dette er derimod Tilfældet med Panfløjten, den græske *syrix*, som foruden i Evropa optræder i nogle Egne af Afrika, Asien, Oceanien og Syd-Amerika og — hvad der er det mærkeligste — med nøjagtig samme Tonesystem og Tonehøjde i de to sidst nævnte Omraader. Fløjten forveksles ofte med Klarinetten, hvis Toner dannes ved Svingninger af en særlig Tunge. I Afrika uden for Middelhavs-Omraadet synes Klarinetten først at have bredt sig efter Islams Indførelse. Det ejendommelige Rørorgel i Øst-Asien er egentlig en Samling af Klarinetter og danner for saa vidt en Parallel til Panfløjten. Til Amerika er Klarinetten muligvis først kommet fra Evropa. Før Columbus fandtes heller ikke et eneste Strenginstrument i Amerika.* En yderst simpel Type forekommer i Indonesien i Form af et Bambusrør, af hvis Overflade nogle smalle Strimler er løsnet som Streng. Det er allerede tidligere omtalt (Bd. I S. 58), hvordan man kan følge Udviklingen fra den simple Musikkbue til Harpen og

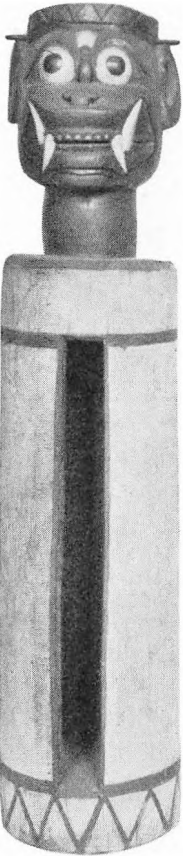

Fig. 95. Stor Signaltromme, Java. (Nationalmuseet).

Flygelet. En anden Linje fører til Lyren, som formodentlig stammer fra Vest-Asien og i Ægypten først dukkede op i det nye Riges Tid, hvorfra den yderligere har bredt sig til Abessinien og Uganda. Endnu mere begrænset i Udbredelse er Strygeinstrumenterne, som er indskrænket til den gamle Verdens Kulturlande og de af dem paavirkede Egne.

* De californiske Musikkbuer er næppe oprindelige.

Naturfolkernes Lyrik hører nøje sammen med deres Musik, fra hvilken den gradvis har frigjort sig. Digtene er fra først af Sange, ja undertiden bestaar de helt eller næsten helt af meningsløse Omkvæd, som kun tjener til at bære Melodien. Det siger sig selv, at i de allerfleste Tilfælde er det svært for ikke at sige umuligt at værdsætte primitiv Lyrik efter Fortjeneste. Den kræver Forudsætninger, som rækker langt ud over den rent sproglige Forstaaelse. Vi kan nok føle med Eskimoerne, der sættes i Bevægelse af Ødemarkernes storslaaede Udsyn med de bejtende Rener og blaa-lige Fjælde i det fjærne; men for at fatte deres Madglæde og Lovprisning af Gryden med Hvalroskødet og den boblende Blodsuppe maa man som Baggrund have al Polarlandenes Kulde og Nød, hele det farefulde Liv Dør om Dør med Nordpolen. Nærmere end den egentlige Lyrik staar os vel nok Heltekvadene, der fortæller om Guders og Stormænds Daad; men de tilhører allerede en ret fremskreden Kultur og kendes næppe uden for den evropæisk-asiatiske Kres samt muligvis Polynesien.

Som al anden Kunsts Virkning afhænger ogsaa Digtningens af de Følelser, den vækker. Dens vigtigste Middel er som sædvanligt Gentagelsen. Denne kommer først og fremmest til Udtryk i Rytmen, der dog ikke behøver at være bundet til Stavelsestrykket, men ogsaa kan gælde Lydlængde, Tone o. l. Dertil kommer Enderim, Stavrim og den Parallelisme, vi kender saa godt fra det gamle Testamente og andre, oldsemittiske Digtninge, men som for Resten er ligesaa almindelig hos mange andre Folk. Stavrimene forekommer bl. a. i et bredt Bælte fra Nord-Europa til Mongoliet, Enderim i Bag-Indien, Indonesien og Oceanien. Det behøver næppe at tilføjes, at selve Sprogbygningen selvfølgelig maa udøve en stærk Indflydelse paa Digtens Form; de alenlange, fuldvægtige,

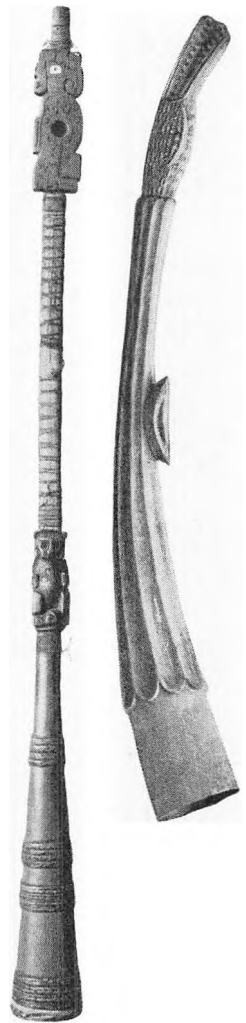

Fig. 96. Trompeter, t. v. fra Brasilien, t. h. fra Guinea-Kysten, antagelig Benin. Bægge Stykker er hjembragt før 1710. (Nationalmuseet).

eskimoiske Orddannelser stiller helt andre Krav end et Enstavelses-sprog som Kinesisk, hvis klassiske Digtform er en ganske kort Strofe med fire til syv Stavelser i hvert Vers.

I Naturfolkernes dramatiske Gengivelser af deres Myter, ledsaget af Danse, Vekselsange og Recitation, ligger Spiren til Skuespilkunsten. Overgangen til Dramaet er umærkelig. Baade i det gamle México og Perú var der Tilløb til virkelige Skuespil, og i den gamle Verdens Kulturlande udfoldede de sig allerede i Oldtiden som en selvstændig Kunst. I Kina tales der om dramatiske Opførelser i det 6. Aarhundrede f. Chr., men til fuld Blomstring naaede de først langt senere under græsk og indisk Indflydelse. Ogsaa her skal Oprindelsen søges i mimiske Danse. I Hellas var saavel Tragedien som Komedien Led i Dionysos-Dyrkelsen, og officielt mistede de aldrig Tilknytningen til Religionen. En ejendommeligt Udløber af Teatret er Skyggespillet, som findes udbredt over store Dele af Asien fra Tyrkiet til Japan. Paa Java har det naaet en særlig Blomstring. Ogsaa denne Kunst start synes at være vokset op paa religiøs Grund, muligvis i Forbindelse med Forestillingen om de afdødes Skygger.

Fig. 97. Udskaarne Flojter fra Ny Zeeland. (Nationalmuseet).

Naturfolkernes Prosadigtning optræder i Mytens og Sagnets Klædebon. At disses ydre Form er præget af Kunst, ofte tilmed af dyb og storslaaet Kunst, trænger ikke til at understreges. Men hvorledes stiller det sig med deres Indhold? For kun et Par Tiaar siden blev Myterne opfattet som Religionens Kærne, og Religionshistorien gik som Regel under Navnet sammenlignende Mytologi. Vi søger nu Nøglen til Religionen andre Steder, i de religiøse Forestillinger og Handlinger, mens Myterne regnes til dens Udenværker. Ikke blot i Form, men ogsaa i Indholdet udspringer de lige saa meget af Kunsten som af Religionen. Myterne kan være hellig Historie som for Østens Oldtidsfolk og Mytefortæl-

ling en magisk Handling, der holder Verden i Lave, som hos de californiske Indianere; men de kan ogsaa mere eller mindre være Æventyr uden etisk Kraft. I mange Indianeres Fortællinger optræder Raven eller Prærieulven som Menneskenes store Lærer, men er samtidigt en Fraadser, Pigejæger og snu Bedrager, der tumler sig i Oplevelser af alt andet end opbyggelig Karakter. I saadanne Tilfælde glider Myten over i rent Æventyr. Mange Fortællinger, der pynter sig med Navne paa Guder og Heroer, kan alligevel ikke dølge deres sande Væsen. Den græske Myte om Eros og Psyche er ikke andet end den velkendte Historie om Dejligheden og Uhyret i mytologisk Forklædning, og i Sagnet om Perseus og Andromeda møder vi det gamle Æventyr om Helten, der nedlægger Trollden med et fortryllet Sværd, forstener det angribende Utyske ved at vise det Trolldens afhuggede Hoved og derefter befri Prinsessen. Paa samme Maade er Æventyrhandlingen sikkert det oprindelige i mange Naturmyter. Her er vi da for Alvor ude over Religionen og inde i Kunsten. Man maa selvfølgelig ikke lade sig vildlede af, at der finder overnaturlige Handlinger Sted i Sagnene, men komme i Hu, i hvilken Grad Naturfolkene eget daglige Liv er gennemsyret med Forestillinger om Trolddom og om Gunders og Aanders vilkaarlige Indgreb i Tilværelsen. Folkeæventyrene hos os foregaar i en underlig, halvt middelalderlig Drømmeverden, hvorimod Naturmenneskets udspilles midt i Hverdagen; for ham er Tonen ikke Brødrene Grimms, men Pontoppidans og Herman Bangs.

Myter og Sagn er Udtryk for indre Oplevelser, sjælelige Rystelser, der kræver Udløsning; men de er tillige det primitive Sinds Reaktion over for en lang Række Gaader, som Livet stiller. Saaledes opstaar »Svarmyterne« eller de ætiologiske Myter (af Græsk *aition* = Aarsag). Hvordan er Jorden blevet til? At den skulde være skabt af intet, ligger uden for de fleste Naturfolks Fatteævne. I den gamle Verdens Kulturlande er det en almindelig Tro, at Verden er fremgaaet af et Æg; i Nord-Amerika fortæller mange Indianerstammer, at Moskusrøtten hentede den faste Jord op fra Vandenes Dyb. Sol og Maane kreser over Himmelen uden nogensinde at naa hinanden, og her møder Eskimoer og Avstraliere op med samme Forklaring: Det er en ung

Fig. 98. Panfløjte fra Ny Hebriderne. (Nationalmuseet).

Pige, som efterstræbes og forfølges af sin egen Broder. Utallige Myter gør Rede for Dyrenes Udseende og Vaner, hvorfor Ravnene er sorte, hvorfor Zebraerne er saa sky o. s. v. Kulturlivet er opstaaet ved, at mægtige Helte i en fjærn Fortid har lært Menneskene, hvordan de

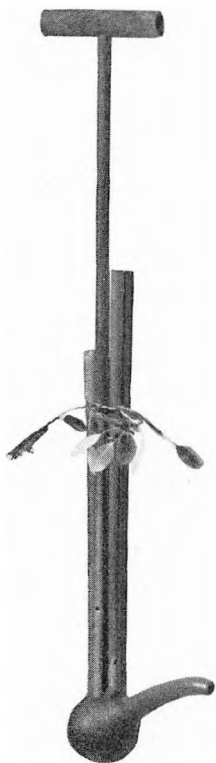

Fig. 99. Rørorel
fra Kenyah-Stam-
men, Borneo. (Na-
tionalmuseet).

skulde bære sig ad. Ikke sjældent tager Myten Sigte paa at forklare en ellers uforstaaelig Skik. Det har aabenbart voldt Oldtidens Grækere ikke saa lidt Hovedbrud, at Guderne kun fik Offerdyrenes Ben og Indvolde, mens Menneskene gjorde sig til Gode med Kødets, indtil man fandt ud af, at Prometheus engang havde narret Zeus til at nøjes med de værdiløse Dele af Dyret (jf. S. 190). Siden da Zeus blev den vældige Himmelkonge, kom man igen i Knibe, fordi han saadan lod sig føre bag Lyset, men klarede det med at sige, at han i Virkeligheden havde gennemskuet Listen. Et gennemgaaende Kendetegn paa Myten er, at hvad der sker eengang, afgiver Norm for al Fremtid: Eet Menneske smagte Døden, og siden maa alle Mennesker dø; eengang mistede Nattergalen sin Søn, og siden hulker alle Nattergale.

Radcliffe-Brown har givet en interessant Forklaring paa, hvordan en saadan ætiologisk Myte kan tænkes opstaaet. Paa Andaman-Øerne fortæller man, at en af Menneskehedens Stamfædre engang dræbte et bestemt Slags Insekt, der i sin Dødsstund udstødte et Skrig som et Menneske; der kom da et stort Mørke over Landet, hvorfor Menneskene blev grebet af Frygt og i deres Vaande gav sig til at danse, og se — da vendte Lyset tilbage, og siden afløser Dag og Nat regelmæssigt hinanden. Det viser sig nu, at det omtalte Insekt plejer at sværme i Skumringen og ved Beskadigelse giver en ejendommelig Lyd fra sig. Hyppigt ses det i Skæret af Lejrbaalet, omkring hvilket de mørkerædte Øboer samler sig ved Nattens Frembrud for at danse og saaledes forjage den trykkede Stemning. Endelig fortælles Myten selv gjerne om Aftenen. Paa denne Maade bliver hele Sammenhængen mellem de tilsyneladende uensartede Bestanddele

aabenbar. Derimod er der Grund til at advare mod den overdrevne Symbolik, som en svunden Tids Forskning var tilbøjelig til at lægge ind i Myterne. Ikke alle straalende Ynglinge er Sindbilleder paa Solen, og langt fra enhver Helt, der opluges af et Uhyre, forestiller Maanen. En dansk Historiker har engang ikke uden Ironi paavist, hvordan Napoleons Skæbne kan udlægges som en typisk Solmyte!

For de historiske Sagns vedkommende er det Traade af en anden Slags, der knytter Mytologi og Videnskab sammen. Der kan ikke være Tvivl om, at talrige Sagn gemmer Minder om Fortidens Hændelser. De fantastiske Væsner, som efter grønlandsk Folketro færdes inde ved Indlandsisens Rand, er tydeligt nok Efterkommere af de fjendtlige Indianere, som Eskimoerne traf ovre paa det amerikanske Fastland. De polynesiske Sagn bevarer med forbavsende Troskab Mindet om Fortidens Landnamstogter fra Øgruppe til Øgruppe. De sidste Tiaars Udgravninger i Mesopotamien har lagt for Dagen, at

Syndflodssagnet har sin Oprindelse i en vældig Oversvømmelse engang i det 4. Aartusind f. Chr. (jf. S. 270). Ogsaa paa anden Maade kan Myterne rumme en sand, historisk Kærne. Nogle græske Sagn beretter, at Dionysos ægtede Ariadne, andre, at han dræbte hende; oprindeligt var Ariadne en mægtig Naturgudinde, og bag Fortællingerne skjuler sig Mindet om de to Kulturs Kamp og Sammensmæltning.

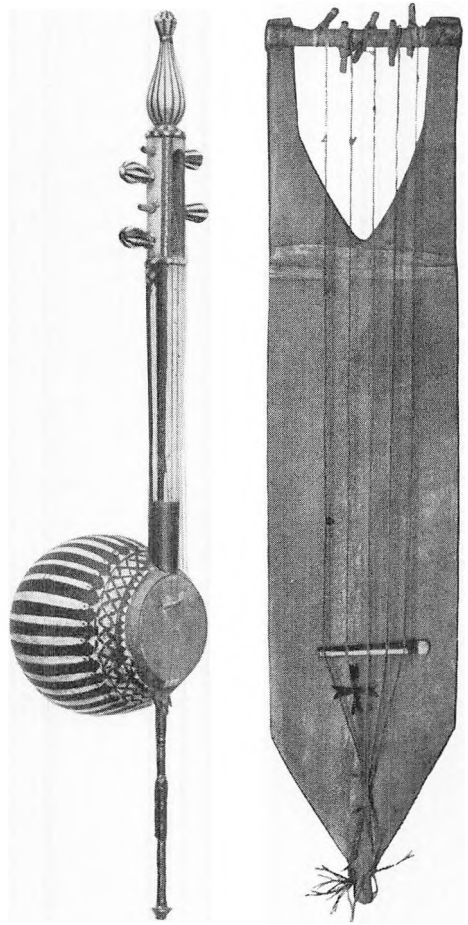

Fig. 100. Asiatiske Strenginstrumenter, t. v. Violin fra Iran, t. h. Lyre fra Ostjakkerne, Vest-Sibirien. (Nationalmuseet).

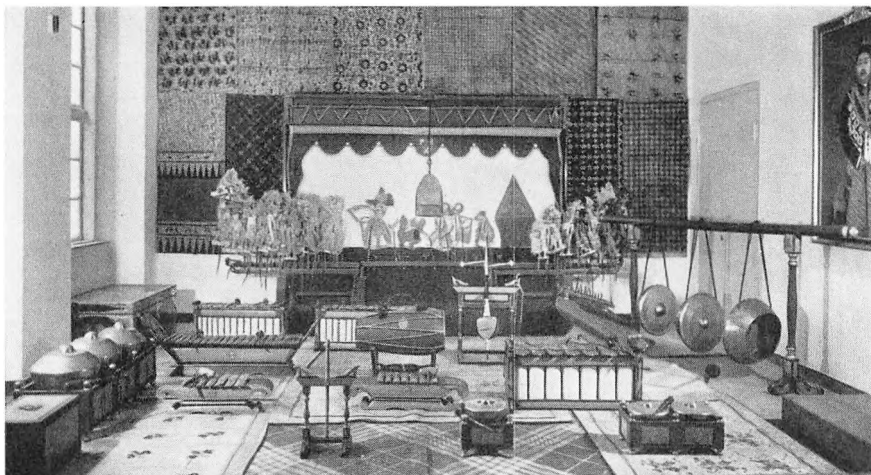

Fig. 101. Javansk Skyggespilteater, Gave til Kong Christian X fra Fyrsten af Solo. (Nationalmuseet).

Sagn og Myter lever deres eget Liv, som undertiden lægger Tydningen adskillige Sten i Vejen. Deres enkelte Led skilles og sammenføjes igen til nye Helheder, og hvert Folk føjer tit sine egne Meninger ind i Fortællingen. En overmaade vidt udbredt Myte er f. Eks. Historien om, at Menneskene nedstammer fra en Forbindelse mellem en Kvinde og en Hund (jf. I S. 203); men i Nord-Amerika finder vi den anvendt som Forklaring paa vidt forskellige Foreteelser: Hos Eskimoerne i det arktiske Canada gælder den Indianernes og de hvide Mænds Opstaaen, i Alaska dels Mælkevejens Oprindelse og dels Tilstedeværelsen af en iøjnefaldende, rød Skrænt, hos Blackfoot-Indianerne Dannelsen af en Krigersammenslutning o. s. v. Meget tit viser Myterne en stærk Tilbøjelighed til at samle sig om visse Hovedskikkelser. Saadanne Mytekrese knytter sig til mange af de halvt dyriske Kulturheroer, som vi møder rundt om i Verden: Ravnen paa Amerikas Nordvestkyst, den store Hare hos Algonkin-Indianerne ved de laurentiske Søer, Edderkoppen paa Guinea-Kysten, Knæleren hos Buskmændene. Store Hændelser forbindes uvilkaarligt med enkelte, fremtrædende Personer. Naar saaledes endnu vor gamle, kongelige Historiograf Lyschander i »De danske Kongers Slægtbog« (1622) veed at berette om, hvordan en af Oldtidskongerne »ryddede, bygde og forbedrede Landet«, mens en anden »lærte Indbyggerne at pløje, saa, høste, tærske, bygge Lo og Lade« o. s. v., fortsætter han

i Virkeligheden Sagnenes Linje, for paa samme Maade hedder det f. Eks. om Bakuba-Kongerne i Congo, at den første bragte Menneskene Ilden og indførte Omskærelsen, en anden lærte Folket Brugen af Salt og opfandt Jagtnet, en tredje indførte Brætspil og Tøjer af *Raphia*-Palmens Basttaver m. m. Tilsvarende Sagn gaar om de ældste, kinesiske Kejsere. Alt i alt staar da Myteforskningen som et af mest umiddelbart fængslende, men tillige vanskeligste Omraader inden for Etnologien.

Man har sagt, at den sande Kunsts Kendetegn er dens Overflødighed. Maaske er det netop Svagheden i megen blodløs Nutidskunst, at den Nerve, som forbinder den med Folkets Liv, er overskaaret. I Lande som Kina og Oldtidens Grækenland, ja saa at sige hos ethvert Naturfolk, før det drukner i Konservesdaaser og Godtkøbskram, er Kunsten derimod uadskilleligt forbundet med Tilværelsen og indgaar som et uundværligt Led i Dagligdagen. Der er her intet skarpt Skel mellem Kunst og Haandværk, og enhver Kunstner behersker sin Teknik som en Selvfølgelighed. Naar et vist Haandelag er naaet, spirer Kunsten frem. Derfor udfolder den kunstneriske Virksomhed sig især paa de Omraader, hvor den tekniske Færdighed staar højest: Træskæring paa Amerikas Nordvestkyst og i Syd-Congo, Kurvefletning hos de californiske Indianere, Bronzestøbning i Danmarks Oldtid. Men det er umuligt at fastslaa, hvor Kunstens Grænse ligger, for ingen kan med Sikkerhed afgøre, hvor den æstetiske Følelse begynder at gøre sig gældende, og hvor den hører op.

Der er to Maader, paa hvilke Naturfolkene giver Udtryk for deres billeddannende Ævner. Den ene er Skulpturen. Som Forfædrefigurer, Fetisjer og Gudebilleder træffer vi den paa de forskelligste Steder af Jorden, saa snart man blot er naaet ud over de laveste Kulturtrin, hovedsagelig udført i Træ, sjældnere i Sten, Elfenben e. l. Allerede fra Istidens Slutning (Aurignacien) foreligger de første, raa Skulpturværker. Selv daglige Brugsting kan være plastisk udformede: Husernes Bjælkehoveder forvandles til fantastiske Figurer, Lerkar og Træskaale udfolder sig i Dyre- og Menneskeskikkelse, Smaafigurer indskydes som Led i Vaabnernes Form eller optræder som Hanke paa Lerkrukkerne o. s. v. Rig Fantasi og Haandsnille tumler sig i lystig Leg i disse kunstglade Frembringelser; men bag alt dette ligger ikke

blot en æstetisk Glæde, der er lige saa tit, ja maaske i de fleste Tilfælde et dybt, magisk Formaal forbundet dermed.

Ved Siden af Plastikken staar Fladekunsten. Enhver kender de

Fig. 102. Stor Helleristning fra Egnen om Puerto Cabello, Venezuela. (Nationalmuseet).

franske og spanske Hulebilleder fra Istidens Slutning, Aurignacien- og Magdalénien-Perioderne, saavel som de langt yngre, skandinaviske Helleristninger fra Sten- og Bronzealder. Allerede i disse ældgamle Tider møder vi de to forskellige Former, i hvilke Fladekunsten optræder, paa den ene Side som Maleri og Tegning, paa den anden som indridsede eller indhuggede Figurer, der umærkeligt gaar over i Relieffet. Tilsvarende Billeder forekommer paa Klippeflader og i Huler i samtlige Verdensdele og er delvis fremstillet lige op til vore Dage. Mange

Buskmandsbilleder viser en forbavsende Lighed med dem, vi ejer fra Spaniens Istid. Der kan næppe være Tvivl om saadanne Kunstværkers hovedsagelig magiske Karakter. De indgaar saaledes i de avstralske Totemceremonier; de eskimoiske Klippemalerier i Syd-Alaska synes at have Tilknytning til Hvalfangsten, og som Hatt har paavist, forekommer visse Helleristninger paa Antillerne i Nærheden af gode Fiskepladser.

I de allerfleste Tilfælde optræder Naturfolkernes Fladekunst imidlertid som Ornamentik, der her naa'r en endnu rigere Udvikling end

inden for Plastikken og i det hele taget indtager Pladsen som den primitive Kunsts fornemste Ytringsform. Intet Under derfor, at den udgør Hovedæmnet for de Undersøgelser over Naturfolkernes Kunst, der i sin Tid blev indledet af den svenske Forsker Hjalmar Stolpe og siden især er fortsat af Mænd som Balfour, Haddon og Franz Boas. Allerede i Aurignacien viser de første, simple Streger, Punkter og Tværlinjer sig, og i Magdalénien forøges disse Mønstre med Siksaklinjer, »Fiskebensfigurer«, Krese, Spiraldannelser m. m. Ligesom den frie Fladekunst optræder Udsmykningen baade i Form af Maleri, Tegning og Indridsning; men her til kommer yderligere Flette- og Vævemønstre. Ejendommelig for Ornamentikken er dens Bundethed. Den maa nødvendigvis rette sig efter den Genstand, den skal udsmykke. Ikke blot er den stærkt afhængig af Teknikken, hvad der f. Eks. medfører, at primitive Flette- og Vævemønstre gerne faar kantede Former, men ogsaa af Genstandens Form. Dennes naturlige Inddeling gentager sig i Dekorationen. I Lerkarrene danner Hals, Hanke og Bug dennes selvfølgelige Led, i Dragterne følger Ornamenterne fortrinsvis Kanter og Sømme. Mønsteret paa de vævede Kapper fra Tlingit-Indianerne udgøres altid af et stort Felt i Midten med et mindre paa hver Side, svarende til at man saa, naar Kappen bæres, har Hovedmønsteret paa Ryggen og de mindre forpaa (jf. I Fig. 67). Den kunstneriske Rytme gør sig desuden langt mere umiddelbart gældende i Ornamentikken end i den frie Fladekunst. Simpel og spejlvendt Symmetri er yndede Udtryksmidler. Paa en Gang livligt og forfintet virker de peruanske Tøjer, hvis Udsmykning er som en fortsat Række Synkoper, hvor Mønsteret følger een og Farverne en anden Rytme.

Fig. 103. Ægyptisk Sminkeskål med Fremstilling af en Slavinde mellem Papyrus, fra Gravpladsen ved Herakleopolis, c. 1350—1400 f. Chr. (Ny Carlsberg Glyptotek).

Uafhængig af Skellet mellem plastisk og flademæssig Kunst er Inddelingen i realistisk og symbolsk Fremstilling. Vi møder undertiden hos Naturfolkene den samme naive Realisme som hos Børn,

der omhyggeligt tegner to Øjne i et Ansigt, selv om det ses fra Siden, fordi et Menneske nu engang har to Øjne. Sin højeste Udvikling har denne Retning vel nok naaet hos Nordvest-Indianerne. Enhver Dyrefigur, der males paa deres Husvægge eller indvæves i de farverige Dansekapper, afbildes af dem som to sammenstødende

Fig. 104. Forraadskurv og Kogger til Pusterørspile, fra Cherokee-Indianerne, North Carolina. De flettede Monstre kaldes henh. »Kasser« og »Høvdingedøtre«.
(Nationalmuseet).

Profilbilleder; det er, som om Dyret oprindeligt er tænkt som en Skulptur, der er flækket bagfra fortil og udbredt paa Fladen. Ægte Realisme er derimod sjældent paa primitive Trin. Langt hyppigere møder vi der barokke Fremstillinger, sælsomt stive Figurer med allehaande Udvækster og Fordrejninger eller fantastiske Krydsninger mellem Mennesker og Dyr. Man har nu ikke Lov til uden videre heri at se Udslag af svigtende kunstneriske Ævner og Brist paa Haandelag. Den impressionistiske Sik-

kerhed, hvormed Istidens Rensdyrjægere saavel som Nutidens Buskmænd og Eskimoer har forstaaet at gengive Dyrene, spillende af Liv, er tilstrækkelig Borgen for, at Ævnen til realistisk Fremstilling i og for sig langt fra er fremmed selv paa lidet fremskredne Kulturtrin. Nogen Rolle kan det muligvis spille, at disse Jægerstammer lever i særlig inderlig Tilknytning til Dyrene; men Hovedvægten maa snarest lægges paa et andet Forhold. Sagen er den, at Fremstillingernes Art i første Række afhænger af Formaålet med dem. For de nys nævnte Folk er dette først og fremmest magisk. Dyrene skal afbildes i deres daglige Færden saa naturtro som muligt, for at man derved kan vinde Magt over dem. Anderledes med de fleste andre Naturfolk. For dem er Hovedsagen at give Udtryk for deres indre Opfattelse af Tilværelsen, af Ekstasens Febersyner og Mytternes løbske Fantasi. De er i Virkeligheden Ekspressionister om en Hals. Grundmoti-

verne i Nordvest-Indianernes Kunst er saaledes nok Menneske- og Dyreskikkelser, men vel at mærke som de optræder i Sagnene, og derfor skal de hos Beskueren opvække al den Ærefrygt og hellige Skræk, der nu engang tilkommer slige ophøjede Væsner; ligesom i Middelalderens Heraldik er Stiliseringen da ofte drevet til Ukendelighed. Men de samme Indianere ævner ogsaa at gengive andre Motiver med næsten pinlig Realisme. En tilsvarende Dobbeltthed staar man overfor i den ægyptiske Kunst, hvis Gude- og Kongestatuets stive Utilnærmelighed fremtræder i grell Modsætning til den yndefulde Sødme, hvorved Slavinder og andre underordnede Personer tit er afbildet.

Den ekspressionistiske Retning inden for den primitive Kunst leder over i Symbolikken. En utallig Mængde Mønstre i Kurvefletning, Udsmykning af Lerkar o. s. v. tillægges en symbolsk Betydning, som imidlertid veksler fra Kultur til Kultur, ja ofte fra Stamme til Stamme. Korset, der af os opfattes som Kristendommens Mærke, var mange Steder i Amerika et Sindbillede paa Verdenshjørnerne, og andre Steder tyder man det som en flyvende Fugl. Siksaklinjen forestiller nogle Steder Lynet, under andre Forhold en Slange. Undertiden er Tydningen rent vilkaarlig og næppe stort mere end et Navn, som naar Eyak-Indianerne kalder en Linje med korte Tværstreger for »Bjørne-Albueben« og Cherokee-Indianerne en rudeformig Figur med et Kors i Midten for »Høvdingedatter«.

Endog inden for een og samme Stamme kan Tydningen skifte; hos Dakotaerne er en rhombisk Figur med vedføjede Trekanter i Mændenes Øjne en falden Fjende, hvorimod Kvinderne kalder den for en Skildpadde, et Dyr, der sættes i Forbindelse med Frugtbarhedsforestillinger.

Fig. 105. Kongestatuette fra Bakuba-Stammen, Syd-Congo. (Nationalmuseet).

Der er enkelte Træk, som gaar igen saa at sige i al primitiv Kunst. Plastiske Fremstillinger af Menneskeskikkelsen er i Regelen holdt inden for Grænserne af den runde Stolpe, hvorfra den er fremgaaet, med uforholdsmæssigt stort Hoved og stram Frontalitet. Tegning og Maleri er i egentligste Forstand bundet til Fladen, uden Forsøg paa at give perspektivisk Dybde. Selv med saa enkle Udtryksmidler kan dog undertiden det ypperlige naas: man betragte f. Eks. den her gengivne Statuette af en Bakuba-Konge, hvis stille Rankhed svarer saa godt til det følsomme Aasyns drømmende Udtryk. I det hele taget optræder Kunsten i saadan Fylde, at ethvert Forsøg paa her at meddele blot den mest kortfattede Oversigt maa opgives paa Forhaand.

Fig. 106. Forfædrefigur fra Ny Guinea, t.v. fra Geelvink-Bugten, t. h. fra Sepik-Floden. (Nationalmuseet).

Stilarternes Tal er simpelthen overvældende. Med lige saa stor Sikkerhed som en Kunsthistoriker kan fastslaa, om et Maleri skyldes Monet eller Gauguin, er Etnologen i Stand til at afgøre, om en Forfædrefigur stammer fra Papuaerne ved Geelvink-Bugten eller ved Sepik-Floden. Det er næppe muligt at give nogen helt fyldestgørende Forklaring paa Stilarternes Oprindelse; i Folkesjælens Dybder rører der sig Følelser, som afspejler sig i Kunsten og unddrager sig videnskabelig Analyse. I de spanske Hulebilleder fra Istiden mødes saaledes to Stilgrupper — den ene nordlig, for ikke at sige arktisk, i nær Slægt med Frankrigs berømte, palæolitiske Kunst, den anden hovedsagelig afrikansk. Mens hver Figur inden for den først nævnte Gruppe staar som et selvstændigt Hele, har den anden en udpræget Forkærlighed for store, drama-

tiske Kompositioner med talrige Skikkelser i indbyrdes Samspil. Formaet med Billederne har tydeligt nok i bægge Tilfælde været det samme: at tiltvinge sig magisk Herredømme over Jagtdyrene; men hvorfor da denne Forskel i Udtryksmaade? Vi kan nok spørge, men bliver Svaret skyldige. Enkelte Forhold vedrørende Stilarternes Opstaaen i det hele taget kan dog fremdrages.

Fig. 107. Lerkar med Ornamerter, der efterligner Træskæring, fra Antioquia, Colombia. (Nationalmuseet).

Baade de geografiske og kulturelle Omgivelser har saaledes deres store Betydning. De japanske Huse med deres lette Tømmerkonstruktion og Papirvægge, der egner sig saa fortrinligt til det jordskælvshærgede Land, udelukker paa Forhaand et Oljemaleri i evropæisk Forstand. Den omflakkende Levevis hos udprægede Jæger- og Nomadestammer virker som en Hæmsko paa Kunstens Udvikling, og saadanne Folkeslag hører da ogsaa gennemgaaende til de mest kunstfattige, saafremt ikke netop Jagtmagien har virket i modsat Retning. Paa den anden Side maa den Forfædredyrkelse, der kendetegner mange Halvagerbrugeres Religion, afgive en frugtbar Jordbund for skulpturelle Forsøg. Muhammeds Forbud mod Afgudsbilleder har en ultraortodoks Fortolkning ladet gælde for enhver Fremstilling af Mennesker og Dyr og dermed ledet den islamiske Kunst ind i særegne Baner. Den Ensidighed i Haandværkerdygtigheden, der for en stor Del bunder i Naturfolkenes begrænsede Adgang til Materialer, sætter ligeledes sit Præg. Een Stamme bærer Prisen for Træskæring, en anden for Vævning, en tredje for Pottemageri. Paa denne Maade opstaaer et vist Haandelag, bestemte motoriske Vaner, der i Kunsten fører til »Oversættelser« af Ornamerter fra det tilvante Materiale til et andet. Udsmykningen af visse Lerkar fra Cauca-Dalen i Colombia bærer tydeligt Spor af at stamme fra Træskæringen, ligesom de stive, kantede Figurer, der kendetegner Tiahuanaco-Karrene i Perú, øjensynligt har deres Oprindelse i Stenskulpturen eller

Vævekunsten. Vor egen, ældre Bronzealders bølgende Spiralbaand kan næppe fra først af høre sammen med det haarde Metal og er da ogsaa overført fra sydligere Egenes Lerkarmaleri. Slyngede Ornamenter passer daarligt til Kurvefletningens Teknik og stammer formodentlig ogsaa fra Pottemagerkunsten. Sammenhængen mellem Teknik

Fig. 108. Lerkar i Tiahuanaco-Stil, fra Perú. (Nationalmuseet).

og Stil lægger sig utvetydigt for Dagen hos Nordvest-Indianerne, hvor Mændenes Træskæring og Malerkunst er figurlig, levende og grotesk, Kvindernes Flette- og Vævemønstre derimod geometriske og tørre; først saa sent, at der endnu foreligger en tydelig Tradition derom, er Kvinderne begyndt at efterligne Mandsstilen i de vævede Dansekapper.

Til alt dette kommer endelig Gentaagelsens Indflydelse. Kun de færreste er skabende Kunstnere; de fleste nøjes med mere eller mindre slavisk Efterligning. Et interessant Forsøg, der kaster skarpt Lys over Følgerne af fortsat Kopiering, er gjort af Balfour. Han

lod en Person eftertegne et Billede af en Snegl, der kravlede paa en Kvist; den nye Tegning lod han igen kopiere af en anden, det derved fremkomne Resultat af en tredje o. s. v. Efter en Række Mellemed var Billedet vendt paa Hovedet og blevet til en Fugl! Hvor mange Gange kan ikke lignende Udviklinger være foregaaet hos Naturfolkene, uden at vi overhovedet aner det? Stolpe skød i sin Tid afgjort over Maalet, da han afledte ethvert Ornament af en oprindelig naturalistisk Fremstilling; men at en saadan til sidst kan ende i uforstaaelige Snørkler, er der trods alt talrige Eksempler paa. Saaledes er den ældgamle, babyloniske Fremstilling af Guden, der overvinder et Par Løver, blevet fuldstændig ukendelig paa de senere Bronzer fra Lurestan. Den kinesiske Hanefigur opløses i Slyngninger paa de goldiske og giljakkiske Dragter, og Menneskeskikkelserne i den polynesiske Ornamentik forsvinder efterhaanden i Siksaklinjer.

En saadan Udvikling hænger til en vis Grad sammen med den Kurve, der synes at tegne sig i enhver Stilarts Historie. Først hæver den sig mod et Punkt, hvor Kunsten udfolder sig i streng Stortalshed. Derefter begynder en Udarbejdning af Enkelthederne, som ofte

er af særegen, forfinet Virkning, men i sig selv vidner om, at den egentlig skabende Kraft er ved at ebbe ud og derfor det første Skridt hen imod Udartningen med dens barokke, overdrevne Former og Opløsning af det oprindeligt fast sluttede Hele. Stilarternes Opstaaen maa imidlertid ikke forveksles med Kunstens Oprindelse i det hele taget. Hvad veed vi om den? At den udspringer af nogle af de dybeste Drifter i den menneskelige Natur, fremgaar allerede af dens verdensvide Udbredelse. Paa den anden Side er det nok her ligesom med de personlige Smykker, at selv om Trangen til kunstnerisk Udfoldelse slumrer som en Kim i Sindet, kræver den en ydre Aarsag for at komme til Spiring og Vækst. Man kan knap tale om virkelig Kunst i hele den protolitiske Periode; først ved Istidens Slutning

begynder den at vise sig og naa'r allerede da en rig Blomstring. Hos Pygmæer og andre meget lavt staaende Folk er de kunstneriske Ydelser den Dag i Dag indskrænket til nogle faa Tilløb.

Stødet til Kunstens Opstaaen er aabenbart kommet fra forskellig Side. En af dens Kilder skal uden Tvivl søges i Legen. Den kunstneriske Virksomhed er forbundet med en indre Glæde, en overlegen Følelse af Styrke og Ævner, der tilfredsstiller Udøveren uden Hensyn til andre. Den hænger desuden sammen med en vis Skræk for den tomme Flade, en *horror vacui*, som ogsaa giver sig Udslag i Børns Kradserier paa Mure og Plankeværker. Naturfolkene søger derfor ikke blot at gøre deres Sager saa formaalstjenlige som muligt, men ogsaa at gøre dem tiltalende for Øjet. Udgangspunktet for deres Kunst tages ofte i Materialet eller Teknikken. En tilfældig Lighed vækker Forestillinger, som omsættes i Form. En Knast i Træet bliver f. Eks. Midtpunkt for et omfattende Mønster. Af Lerkarrenes Opbygning ved Hjælp af smalle Strimler fremgaar Pueblo-Indianernes Rynkeornamenter, af selve Formningen udspringer den Udsmykning med Fingerindtryk, som er et Hovedkendemærke for de sydamerikanske

Fig. 109. Kurv med Spiralmonster, fra Chitimacha-Indianerne ved Mississippis Munding. (Nationalmuseet).

Tupi-Stammers Keramik, ganske svarende til Hammermærkerne paa visse orientalske Metalkar. I endnu højere Grad gør Teknikken sig

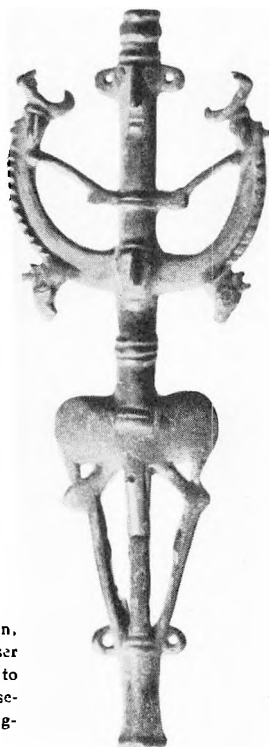

Fig. 110. Bronzefigurer fra Lurestan, fra 2. Aartusind f. Chr. Bøge viser en menneskelig Skikkelse mellem to Løver, men i Stykket t. h. er Stiliseringen drevet næsten til Ukendelighed. (Nationalmuseet).

gældende i Kurvefletningen, hvis regelmæssige Rytme næsten af sig selv danner stadigt gentagne Mønstre.

En anden vigtig Kilde for Kunsten er Troen paa dens Trolddomsmagt. De Foreteelser i Naturen, der særligt fanger det primitive Øje, er selvfølgelig saadanne, som staar i umiddelbart Forhold til Kampen for Tilværelsen, og da Genstand og Billede efter Naturfolkene Tankegang er eet, er Banen for Udviklingen brudt. Ovenfor omtaltes baade palæolitiske og mange

yngre Billeders magiske Karakter, som tydeligt fremgaar af deres Plads dybt inde i bælgmørke Huler eller paa utilgængelige Klippevægge, hvor enhver æstetisk Nydelse paa Forhaand er udelukket. Ogsaa mange Ornamentter ejer en indre Kraft, som gør de dermed prydede Redskaber særligt virksomme. Alaska-Eskimoerne mener, at Fangst-dyrene først og fremmest søger til den Jæger, der har smukt forarbejdede Vaaben, og de malede Ornamentter paa deres Bohave har ved deres Ælde efterhaanden faaet noget af Amuletternes Magt. En Del Mønstre er ogsaa at opfatte som Bomærker, Ejendoms tegn, der gør Redskaberne let kendelige, og her staar vi da over for en tredje Kilde til Kunsten, Meddelelsestrangen, Ønsket om at anskueliggøre, hvad der opfylder Sindet. Hermed nærmer vi os imidlertid Skriften og hele den Side af Aandslivet, hvis Omtale endnu staar tilbage — Videnskaben.

VIDENSKABENS FORUDSÆTNINGER

Religion og Kunst blomstrer allerede paa primitive Kulturtrin i rig Fylde, hvorimod Videnskaben er den højeste Civilisations Særmærke. Videnskaben udspringer af Fornuften som Religionen og Kunsten af Følelse og Fantasi. Nu er det imidlertid kendetegnende, at de sjælelige Virksomheder hos Naturfolkene er langt inderligere indbyrdes forbundne end hos (jf. I S. 45 f.), og det er da indlysende, at en rationel Problemstilling og Forsøg paa at løse Tilværelsens Gaader alene ad den logiske Tænkings Vej er udelukket for deres vedkommende. Dette betyder dog naturligvis ikke, at der ikke hos dem findes en ofte ret betydelig Sum af positive Kundskaber. Viden og Videnskab er to forskellige Ting. I Stammernes Traditioner ligger Minderne om deres Fortid gemt, og deres Kendskab til Landet, til dets Vejrlig, Planteverden og Dyreliv er tit af forbavsende Omfang. Karakteristisk for Eskimoernes geografiske Viden er saaledes en af en Aivilik-Mand tegnet Blyantsskitse, der omfatter Kysten fra Churchill-Floden til Lancaster-Sundet, en Strækning paa henved 1500 km i lige Linje! Øst-Grønlænderne forstod at skære »Kort« over deres Hjemstavn i Træ. Tidligere i dette Værk er omtalt de ejendommelige Søkort af Pinde og Sneglehuse fra Marshall-Øerne i Stillehavet (jf. I S. 311). Takket være deres Søfarter spændte Polynesiernes geografiske Verdensbillede over uhyre Strækninger; en Mand var saaledes i Stand til at gøre Rede for de vigtigste Øers Beliggenhed mellem 140° og 180° v. L., omfattende Marquesas-, Tubuai-, Fiji-, Tonga- og Rotuma-Grupperne.

Paa lavere Kulturtrin afhænger et Folks Viden først og fremmest af dets Tarv. Det er de praktiske Spørgsmaal i Tilværelsen, man ønsker Svar paa. Lægekunsten er derfor et af de Omraader, der først

dyrkes. For de fleste Naturfolk er Sygdomme af overnaturlig Oprindelse — Hekseri, Sjæleran eller Besættelse — og deres Behandling

er derefter. Troldmanden søger at mane de onde Aander bort, gaar paa Jagt efter den røvede Sjæl eller suger paa det syge Sted for at fjerne den forheksede Genstand, der har voldt Lidelsen ved at trænge ind i Legemet. Haand i Haand med denne sjamanistiske Helbredelsesmetode gaar imidlertid en rationel, der grunder sig paa utallige Slægtleds praktiske Erfaringer. Selv saadanne Lægemidler, hvis Kraft Naturfolkene alene tilskriver deres magiske Egenskaber, kan undertiden være af ikke ringe Virkning saasom Faste, Diæt, Brækmidler og Svedebade. Vort første Kendskab til adskillige Læge- og Giftplanter skriver sig desuden fra primitive Folk. Mange Stammer har ogsaa en ikke helt ringe Erfaring med Hensyn til Saarbehandling, Benbrud og simple, kirurgiske Indgreb. Mest forbavsende er den Sikkerhed, med hvilken man de forskellige Steder paa Jorden har foretaget Trepanationer. Man har Vidnesbyrd om, at denne Operation med Held er foretaget i Evropa allerede i mesolitisk og neolitisk Tid, ligesom den fra senere Aarhundreder kendes fra Nord-Afrika,

Fig. 111. Eskimoiske Trækort fra Angmagssalik. T. v. ses en Del af Grønlands Østkyst; den dybe Fure betegner et Sted, hvor Skindbaadene bæres over Land. Stykket t. h. forestiller de foran liggende Øer og forskydes efterhaanden i Forhold til Kysten. (Nationalmuseet).

Oceanien og Amerika. Man har tilskrevet den de moderretslige Agerbrugskulturer og for saa vidt ikke uden Grund, som Hovedlæsioner netop her maa spille en særlig stor Rolle som Følge af Forkærligheden for Køller og lignende Vaaben. Dog er det ikke altid, at man kan se nogen Aarsag til at foretage Operationen, og i mange Tilfælde maa da denne formodentlig søges i Hjærnelidelser, der nu unddrager sig Iagttagelse. —

To Forudsætninger maa opfyldes, før en virkelig Videnskab kan se Lyset. For det første maa der skabes en Skrift, uden hvilken enhver Forstaaelse mellem Personer, der skilles af større Afstande i Rum og Tid, paa Forhaand er udelukket. Dernæst kræves der et vist Kendskab til Maal og Tal, der overhovedet først gør Opfattelsen af Tilværelsens Lovbundethed mulig.

Al Skrift er til syvende og sidst kun en Støtte for Hukommelsen. Tegnene vækker Erindringsbilleder af den ene eller den anden Slags, idet de knytter sig til Forestillinger om visse Lyde. Dette vil sige, at der er Mulighed for at gaa to Veje, enten Berørings- eller Lighedssociationernes, og bægge Veje er da ogsaa blevet fulgt. Den førstnævnte benyttes endnu af enhver, der slaar en Knude paa sit Lommetørklæde for at huske at købe et Stykke Ost med hjem til Frokosten. Af samme Art er de Mærker, som Avstraliere kærver i deres Budstikker. Saadanne sendes fra Stamme til Stamme som Indbydelser til Fester o. l. og tjener dels Overbringeren som et Slags diplomatisk Kreditivbrev, dels som Hjælp for hans Hukommelse. Ved Indhak i Kanten kan f. Eks. tilkendegives Tallet paa de Gæster, man ønsker skal komme til Stede. Nogen virkelig Skrift er der dog selvfølgelig ikke Tale om; kun den indviede formaar at tyde Tegnene. Lignende Budstikker forekommer hos flere andre Folkeslag. De minder ogsaa om de Kærvestokke, der er anvendt til lovgyldigt Regnskab saa langt ned i Tiden, at de endnu godkendtes i Christian V's Danske Lov og gjaldt som tilstrækkelig Kvittering i det engelske Skatkammer lige til 1782. De vidt udbredte Knudesnore er ligeledes særligt egnet til Regnskaber. Man sender saaledes en Indbydelse ledsaget af en Snor med en vis Mængde Knuder til Nabolandsbyen, hvis Indbyggere hver Dag løser en af dem, og naar den sidste er løst, veed de, at Tiden er inde til at give Møde. Saadanne Knudesnore har formentlig været kendt i det forhistoriske Kina og bruges endnu i Tibet og paa Ryûkyû-Øerne. De forekommer ogsaa mange Steder i Oceanien, i det vestlige Nord-Amerika og nordvestlige Syd-Amerika. Her naa'r de Højdepunktet af deres Udvikling i de peruanske *quipu*'er. Naar man tidligere har opfattet disse som en virkelig Skrift, ved hvis Hjælp man var i Stand til at gengive alt lige til Digte og historiske Beretninger, har man alligevel gjort sig skyldig i en grov Overdrivelse. Som Locke tydeligt har paavist, udgør de kun et yderst sindrigt

Regnskabsmiddel, hvor Tallene udtrykkes efter Decimalsystemet med Knuder af forskellig Form og Plads. Ved Snorenes Farve kan man desuden betegne de omhandlede Genstandes Art. Erland Nordenskiöld har undersøgt en Mængde *quipu*'er fra peruanske Grave og fundet, at det her drejer sig om Kalenderberegninger udtrykt i Dage; det største Tal, han er stødt paa, er ikke mindre end 15,652!

Fig. 112. Batakiske Medicinbeholdere, Sumatra. (Nationalmuseet).

Den anden Vej, der staar aaben for Skriftdannelsen, tager sit Udgangspunkt i Billeder. Prærie-Indianernes Udsmykning af deres Telte, Kapper o. l., som danner en slaaende Modsætning til deres egentlige, strengt geometriske Ornamentik, er i Virkeligheden en primitiv Billedskrift til Forherligelse af Ejermandens Bedrifter. Paa samme Grundlag hvilede Aztekernes Skrift; men de var naaet et Skridt videre, idet enkelte, hyppigt tilbagevendende Begreber blev gengivet med visse fastslaaede Tegn, som i nogle Tilfælde nærmede sig en egentlig Stavelsesskrift; saaledes ud-

trykte man Endelsen *-tlan*, »imellem« ved en Tandække, *tlantli*. Endnu mere fremskreden var Skriften hos Mayaerne. Tegnene var hos dem af omtrent samme Størrelse og opbygget efter ganske bestemte Regler, idet der til saa godt som alle var føjet Bitegn (Determinativer), som understøttede Tydningen og hindrede Misforstaaelser. Paa denne Maade var det muligt at udtrykke en Mangfoldighed af Begreber, selv af helt abstrakt Art. Bortset fra Tegnene for Talstørrelser, Tidsenheder, Himmelleger o. l., kender vi dog desværre kun meget lidt til Mayaernes Skrift, og de fleste længere Inskriptioner er derfor foreløbig en lukket Bog.

Ogsaa i den gamle Verden er samtlige, livskraftige Skriftformer begyndt med Billedtegn. For de ægyptiske Hieroglyffers vedkommende er det tydeligt for enhver; men det samme er Tilfældet saavel med de kinesiske Tegn som med den vestasiatiske Kileskrift. De ældste,

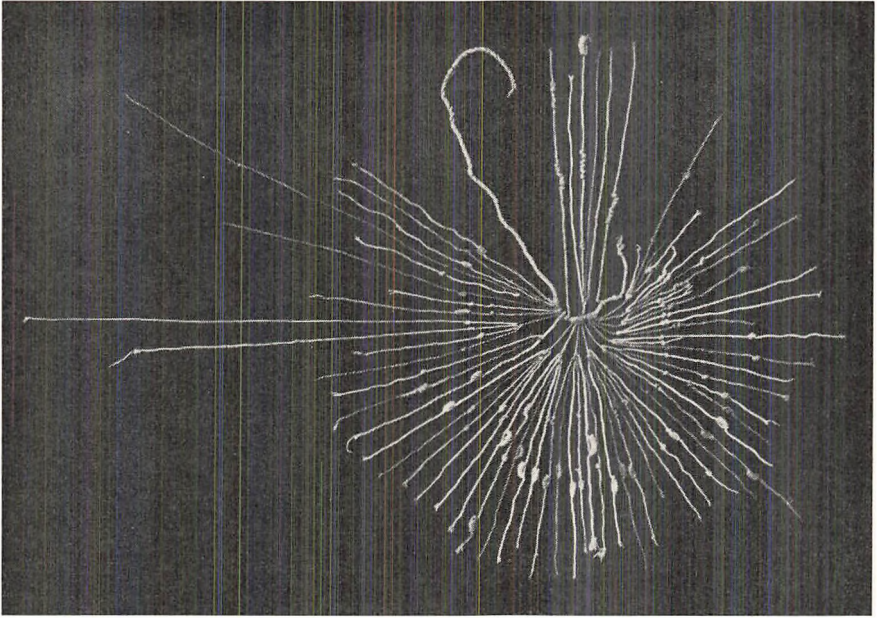

Fig. 113. Peruansk quipu. Knuderne angiver Talstørrelser. (Nationalmuseet).

kinesiske Indskrifter stammer fra Shang-Dynastiet (Midten af det 2. Aartusind f. Chr.) og staar endnu de egentlige Billedfremstillinger nær. Naar Tegnene siden, trods alle senere Ændringer, altid har holdt fast ved deres oprindelige Karakter og aldrig er forvandlet til Bogstaver i evropæisk Forstand, hænger det nøje sammen med den kinesiske Sprogbygning, som med sine mange, enslydende Ord og Mangel paa Bøjning vilde gøre en Bogstavskrift som vor lige saa uformaalstjenlig som overflødig. Tværtimod er det kinesiske System til uvurderlig Nytte for det aandelige Sammenhold i det uhyre Rige med dets store Dialektforskelligheder, fordi det læses med lige stor Lethed overalt, selv om Ordnes Udtale er vidt forskellig. Man regner med, at der forekommer mindst 40,000 Tegn; men til daglig Brug er 3—4000 nok. De allerfleste er sammensat af eet, der gengiver Lyden, og et andet, som hjælper til nærmere Bestemmelse. Lyden *fang* har saaledes en hel Rad af Betydninger; Grundtegnet for Ordet udtrykker »Firkant«; men tilføjes Tegnet for »Jord«, ændres Betydningen til *fang* = Distrikt, mens Bitegnet »Tale« udtrykker *fang* = spørge o. s. v.

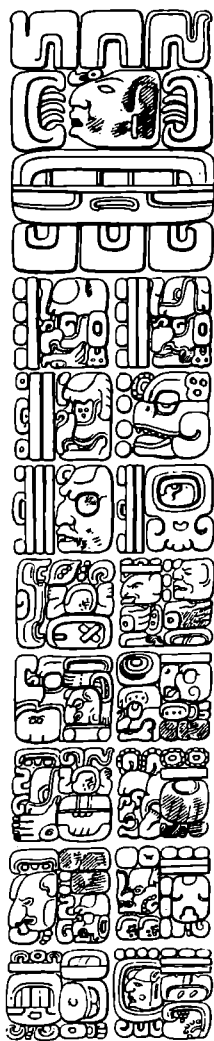

Fig. 114. Typisk Maya-Indskrift. Under det store Indledningstegn foroven følger først tre Rækker med i alt seks Tegn, der angiver Datering, dernæst forskellige Tegn, der indeholder en nærmere Forklaring af denne. (Efter Spinden).

Verdens ældste, virkelige Skrift er den, der er fundet paa Lertavler fra den saakaldte Uruk-Periode i Mesopotamien (4. Aartusind f. Chr.). Den omfatter henved 1500 Billedtegn. Om der er nogen Forbindelse mellem dem og den foreløbig ulæselige Skrift, som Indus-Kulturens Folk senere benyttede, er endnu ikke klarlagt. Af den mesopotamiske Billedskrift har imidlertid Sumererne dannet Kile-skriften, der siden gik i Arv til Babyloniere, Assyriere, Persere o. a. I dette tungvindte System, hvis ydre Form dog er saa ypperligt afpasset efter det bløde Ler, hvori Skriften prentedes, er de oprindelige Billeder forenklet til nogle Hundrede Tegn, dels hele Ord, dels Stavelser og Determinativer; men Læsningen vanskeliggøres ved, at samme Gruppe af Kiler undertiden gengiver helt forskellige Lyde. De ægyptiske Hieroglyffer, som begyndte allerede i førdynastisk Tid og paa Monumenterne holdt fast ved Billedskriftens Karakter lige til det sidste, gengiver som Regel en Stavelse eller en enkelt Lyd: Billedet af en Ørn (*ahom*) betyder saaledes Bogstavet *a*, Billedet af en Mund (*ro*) betegner *r*, o. s. v. Af alle Oldtidens Skriftsystemer var intet dog bestemt til at faa saa stor Betydning som det fønikiske. De ældste Spor af dette er foreløbigt fundet paa en Sarkofag fra det 13. Aarhundrede f. Chr., udgravet i Djubail, Oldtidens Gubla, et Stykke Nord for Beirut. Dets Oprindelse er endnu dunkel, ja faktisk dunklere end man mente for et Par Aartier siden. Dog kommer man næppe uden om, at ægyptisk, muligvis ogsaa kretisk Indflydelse har bidraget til dets Udformning. Fra den fønikiske Skrift nedstammer ikke blot alle de yngre, vestasiatiske Alfabeter som det hebraiske, syriske og arabiske; men det vandrede tillige Østover lige til Philippinerne og Korea samt mod Vest til Grækerne, som med vanlig Aands-

smidighed tilpassede det efter de indo-evropæiske Sprogs Tarv ved at omdanne overflødige Konsonanttegn til Tegn for de hidtil manglende Vokaler. Det behøver næppe at tilføjes, at det er de græske Bogstaver, som ligger til Grund for det latinske Alfabet, vi bruger den Dag i Dag.

Grundlaget for al Maaling er Tallet. Som alle Abstraktioner er Talbegrebet yderst ufuldkomment hos de fleste Naturfolk. Eskimoerne tæller paa Fingrene til fem og kan ved Hjælp af Fingre og Tæer naa op til tyve, der kaldes »et helt Menneske«; men de forbinder med denne svimlende Størrelse ikke stort klarere Forestilling end vi med Summer som en Million eller en Milliard. Endnu lavere staaende Stammer standser allerede ved to eller tre. Karl von den Steinen fortæller om de primitive Bakairi-Indianere ved Xingú-Flodens øvre Løb, at de begynder at tælle, idet de griber om venstre Lillefinger og samtidigt siger *tokále*; dernæst forener de Lille- og Ringfinger og siger *aháge*, fortsætter med tre Fingre, *aháge tokále*, o. s. v., indtil de naa'r til seks, som hedder *aháge aháge aháge*. Det er altid to, der optræder som Grundtal, og Karl von den Steinen kommer derfor til den Opfattelse, at Tælling ikke er opstaaet ved Sammenlægning, men ved Deling. Parvis Tælling er ogsaa iagttaget i Avstralien og Polynesien; men desuden er Femtalssystemet med Fingrene som Hjælpemiddel vidt udbredt paa Jorden.

I Tidsregningen holder man sig længe til de selvfølgeligelige Maal: Dag og Nat, Sommer og Vinter, Regntid og Tørtid, undertiden med en finere Inddeling efter Tidspunkterne for Saaning og Høst, Jagt-dyrenes Vandringer eller Hjordens Formering. Ganske korte Tidsrum kan man f. Eks. betegne ved at sammenstille dem med den Tid, som et velkendt Arbejde tager, en Metode kendt endnu fra lidt ældre Almuekultur: saa længe som det varer at koge en Gryde Grød, at bede et Fadervor o. s. v. Paa samme Maade angives større Afstande som saa og saa mange Søvn, Piber Tobak o. l., mens mindre Længder maales med Enheder fra selve det menneskelige Legeme: en Fod, en Favn m. m.

Den store Omvæltning i Tidsregningen sker først i det Øjeblik, man bygger den paa Iagttagelser over Himmellegemernes Gang. Polynesierne, der paa deres Søtogter er vant til at følge Stjærnerne,

inddeler hele Aaret i to Afsnit, efter som Plejaderne er synlige eller ej. Ogsaa i Indonesien indrettes Aaret efter Plejaderne. Dajakkerne paa Borneo fastsætter det rette Tidspunkt for Saaning efter deres Stilling, og det samme synes at gælde for Mandayaerne paa Philippinerne. Ellers er det gjerne Maanen, som har gjort stærkest Indtryk paa det primitive Sind med sit straalende Lys, sit skiftende Udseende, sin Indflydelse paa Ebbe og Flod og den tilsyneladende Sammenhæng mellem Faserne og Kvindernes Menstruation. Maanen er et let fatte ligt, men rigtignok meget ufuldkomment Ur. Fra Ny til Ny forløber 29 Dage 12 Timer 44 Minutter og 3 Sekunder; det vil sige, at selv om man regner Maanedernes Længde til skiftevis 29 og 30 Dage, vil Maanearet alligevel blive c. 11 Dage for kort. Baade den østlige og den vestlige Halvkugles Kulturfolk har været opmærksomme paa denne Fejl og er gaaet over til den nøjagtigere, men ogsaa mere udviklede Tidsregning efter Solen. Kun den islamiske Verden holder fast ved Maanekalenderen med Udgangspunkt i Muhammeds Flugt til Medina 622 e. Chr. (»Bruddet«, *al-hidjra*). Det er en mærkelig, men næppe tilfældig Kendsgærning, at Solaaret hos alle Folkeslag fra først af synes at have omfattet 12 Maaneder paa 30 Dage hver med 5 overskydende Dage til sidst. Nu er Middelsolaaret jo i Virkeligheden 365 Dage 5 Timer 48 Minutter og 46 Sekunder. Kalenderen er derfor et Ur, der gaar for hurtigt, og i det lange Løb maa Aarstiderne saaledes sakke agterud i Forhold til Maanederne. Hver for sig har de gamle Kulturfolk søgt at raade Bod paa dette Misforhold og derved lagt Grunden til en mere nøjagtig Tidsregning.

I Amerika fandtes der inden for det mexicanske Kulturomraade en Kronologi, der vel endnu var ret ufuldkommen hos Aztekerne, men som hos Mayaerne havde naaet en forbavsende Finhed. Forudsætnin gerne derfor var et lige saa simpelt som sindrigt Talsystem, paa Højde med vort eget og langt bedre end det romerske, samt astronomiske Kundskaber af et Omfang, der kunde maale sig med Ægypternes og Babylo niernes. Talsystemet var ikke som vort et Titals-, men et Tyvetalssystem og udtryktes enten ved Gudehoveder eller med Prikker og Streger, saadan at een Prik betød 1, to Prikker 2, en Streg 5, en Prik og en Streg 6, tre Prikker og tre Streger 18 o. s. v. Ved at stille disse Tal over hverandre mangedoble des imidlertid deres Værdi efter bestemte Regler, ligesom vi tidobler et Ciffers Værdi ved at stille det

foran et andet. Et Eksempel kan vise, med hvilke simple Midler Mayaerne kunde udtrykke vældige Talstørrelser:

$$\begin{array}{r}
 \dots = 9 \times 144,000 = 1,296,000 \\
 \underline{\dots} = 12 \times 7,200 = 86,400 \\
 \underline{\underline{\dots}} = 16 \times 360 = 5,760 \\
 \underline{\dots} = 7 \times 20 = 140 \\
 \underline{\dots} = 8 \times 1 = 8 \\
 \hline
 \text{i alt } 1,388,308
 \end{array}$$

Som man ser, betyder hver Oprykning i Rækken, at det paagældende Tal er tyve Gange større end det nærmeste nedenunder undtagen paa den tredjenederste Plads, hvor der i Stedet for at ganges med $20 \times 20 = 400$ kun ganges med $20 \times 18 = 360$, aabenbart netop af Hensyn til Tidsregningen. Ogsaa et særligt Tegn for Nul kendtes. Man har i en Indskrift fundet saa højt et Tal som 1,841,639,800!

Mayaerne benyttede især deres Skrift og Taltegn til astronomiske eller rettere astrologiske Udregninger. Deres Kendskab til Himmellegemernes Gang var imponerende. De havde fastslaaet Aarets Længde til 365 Dage med en Skuddag hvert fjerde Aar til almindeligt Brug eller 25 Skuddage i 104 Aar for længere Tidsrum, altsaa næsten lige saa nøjagtig Korrektion som i vor nuværende Kalender. Maanens Omløbstid var bragt i saa nøje Overensstemmelse med Solaaret, at der først efter 300 Aars Forløb vilde være indtruffet en Fejl paa een Dag. I den saakaldte Dresden-Codex — et af de tre eneste Maya-Haandskrifter, der er bevaret til vore Dage — er der lange Udregninger af Planeten Venus' Omløbstid og Faser, Tabeller over Formørkelser m. m. Man var ogsaa klar over andre Planeters Gang og forstod at forudsige deres Konjunktioner indbyrdes saavel som med Sol, Maane og visse Fiksstjærner.

Selve Tidsregningen er for indviklet til, at vi her kan gaa i Enkeltheder. Hovedsagen er, at man ved Siden af Aaret havde en Cyklus paa 260 Dage, *tzolkin* (aztekisk: *tonalamatl*). Dette mærkværdige, ved første Øjekast helt tilfældige Tidsrum svarer til Tiden mellem Solens Zenitpassage om Efteraaret og Foraaret i den sydlige Del af det ældre Maya-Rige omkring Byen Copán, hvilket igen stemmer med Tiden mellem Majsens Modning og Regntidens Begyndelse, altsaa Datoer af lige saa stor Vigtighed for Mayaerne som Solhvervene for

Nordboerne. Inden for hver *tzolkin* angives Dagene paa to Maader, dels med Tal fra 1 til 13, dels ved tyve forskellige Navne. Det er som to Tandhjul, det ene med 13, det andet med 20 Tænder, der griber ind i hinanden, saaledes at samme Nummer først mødes med samme Navn efter $13 \times 20 = 260$ Dages Forløb. Denne Cyklus blev nu yderligere forbundet med Aaret, saadan at hver Dag var givet inden for det mindste fælles Mængfold af 260 og $365 = 18,980$ Dage eller 52 Aar. Længere end hertil var Aztekerne ikke naaet; men Mayaerne var gaaet et Skridt videre. Mange Mindesmærker har nemlig yderligere en Datering i den saakaldte »lange Tidsregning«, hvis Udgangspunkt desværre ikke er fuldstændig sikkert, da der hen mod Slutningen af Maya-Kulturens Levetid skete en Forgrovelse af Dateringen, som giver Spillerum for en Fejl paa 256 Aar. De fleste er dog nu enige om at sætte den lange Tidsregnings Begyndelse til Aar 3113 f. Chr. Dette er selvfølgelig kun en rent mytisk Dato; det ældste, tidsfæstede Mindesmærke, der kendes fra Mayaerne, er den saakaldte Tuxtla-Statuette fra 162 e. Chr.

Om den ægyptiske Tidsregning fortæller Herodot saaledes: »Præsterne i Heliopolis forsikrede mig enstemmigt om, at Ægypterne var blandt alle Mennesker dem, som først havde udregnet Aaret og delt det i tolv Afsnit. De sagde, at de var kommet til denne Kundskab gennem Stjærnerne. Efter min Opfattelse handler de med større Indsigt end Grækerne, som fra Tid til anden (eller: hvert tredje Aar) indskyder en Maaned af Hensyn til Aarstiderne. Ægypterne lægger derimod til deres tolv Maaneder paa tredive Dage hvert Aar endnu fem overtallige Dage, og saaledes vender hos dem Aarstiderne tilbage i deres Kresløb.« Nytaar skulde fejres, naar Sirius viste sig over Horisonten i Nil-Deltaet lige før Solopgang og dermed varslede den store, aarlige Begivenhed, Flodens Oversvømmelse. I Virkeligheden fremkom der dog paa denne Maade en stadigt voksende Uoverensstemmelse mellem det borgerlige og det sande Aar, idet det førstnævnte hvert fjerde Aar rykkede en hel Dag frem. Dette var ikke undgaaet de præstelige Astronomers Opmærksomhed, og de havde derfor indført en mere virkelighedstro Tidsregning ved Siden af den borgerlige, saa at man i og for sig fejrede to Nytaarsdage om Aaret. Først efter $365 \times 4 = 1460$ Aars Forløb vil de to Nytaarsdage paany falde sammen. Dette Tidsrum kaldes en Sothis-Periode (efter den hel-

leniserede Form for Sirius' ægyptiske Navn), og en saadan vides at være udløbet for tredje Gang i Aaret 139 e. Chr. Den første Periode skulde da være begyndt allerede i det 5. Aartusind f. Chr., langt tilbage i forhistorisk Tid. Det forekommer dog ikke videre sandsynligt, at man dengang skulde have siddet inde med saa store, astronomiske Kundskaber, som var fornødne for at skabe en Tidsregning af denne Slags, hvorimod der næppe er noget urimeligt i den Tanke, at den først er blevet til ved den næste Periodes Begyndelse under det 4. Dynasti i første Halvdel af det 3. Aartusind, og at man saa ligesom Mayaerne har henlagt Udgangspunktet til en mytisk Fortid.

Den ægyptiske Tidsregning fik verdenshistorisk Betydning ved at danne Grundlaget for den julianske Kalender. En lige saa stor Rolle kom paa sin Vis den babyloniske til at spille, men paa andre Omraader. Om Babylonierne Visdom gik der Ry viden om i Oldtiden, netop som Følge af deres matematiske og astronomiske Kundskaber. Allerede deres Forgængere Sumererne havde tillagt Taltegnene forskellig Værdi efter deres Plads og været meget nær ved at opfinde et særligt Tegn for Nul. Deres Verdensbillede blev taget i Arv af Eftertiden og beherskede i Virkelighed den almindelige Opfattelse lige til Copernicus. Tabeller i Kileskrift over Kvadrat- og Kubikrødder er bevaret ligesom Observationsrækker over Planeterne, Solens og Maanens Opgang og Nedgang, Formørkelser o. s. v. Dyrekresen var tidligt kendt, og de endnu gældende Navne er i hvert Fald til Dels af babylonisk Oprindelse. Ogsaa Jævndøgnspunkternes Forskydning havde Babylonierne iagttaget, og baade Solens og Maanens Omløbstider var fastslaaet med en forbavsende Nøjagtighed. Højest i Anseelse stod de syv »Vandrestjerner«: Sol, Maane og de dengang kendte Planeter. Hver af dem blev sammenstillet med en Guddom, og saaledes mindes de endnu i vore Ugedages Navne: Søndagen (af oldnordisk *sunna* = Sol) var viet Solguden Shamash, Mandagen Maaneguden Sin; Torsdagen, som vore Forfædre forbandt med Thor, Romerne med Jupiter, knyttede Babylonierne til Verdenskaberen Marduk og Fredagen, Friggs og Venus' Dag, havde Kærlighedsgudinden Istar taget i sin Varetægt.

Denne Sammenblanding af Gudelære og Astronomi var karakteristisk for Babylonierne. For dem var Jordelivet kun en Genspejling af det himmelske, i Stjærnerne aabenbarede sig den guddommelige Ver-

densorden, og ved at aflæse deres natlige Straaleskrift havde man et Middel i Hænde til at udrede Tilværelsens Love. Der er heri en umiddelbar Fortsættelse af Naturfolkens primitive, mytiske Tankegang. Først Grækerne ejede den aandelige Styrke, som var i Stand til at sætte alle uvedkommende Hensyn til Side, stille Spørgsmaalene til Naturen selv og æske dens Svar. Da Thales fra Milet i sidste Halvdel af det 7. Aarhundrede f. Chr. søgte altings Ophav i Vandet, »det, der er i alt, og hvortil alt vender tilbage«, lagde han Grunden til den sande Videnskab.

KULTURLAG OG KULTURSTRØMME

BEGYNDELSEN UNDER ISTIDEN

I den samlede Verdenslitteratur findes der intet mere djævelsk underfundigt end Mephistopheles' Ord i »Faust«:

»Jeg siger dig: En Karl, der spekulerer,
er som et Dyr, hvem Fanden maltrakterer
og kører rundt paa Heden med i Ring,
mens grønne Marker ligger trindt omkring.«

Der mangler ikke andet end det ene, lille Ord »kun« i første Vers. Grublerier alene fører ingen Steder hen: men u d e n Hypoteser er Forskningen en Ørkenvandring. Dette bør man have for Øje, naar vi nu til sidst i raske Træk prøver at opridse et samlet Billede af Kulturudviklingen. En Række sikre Punkter er her givet, og det gælder da om at forbinde dem til en Helhed paa den Maade, der falder mest sandsynligt paa vor Videns nuværende Stade. Kun et Omrids kan skitseres, og selv for dettes vedkommende maa nødvendigvis mange Linjer endnu være usikre. Man maa derfor ikke glemme, at der i flere Tilfælde retteligt bør indskydes et lille »maaske« eller »sandsynligvis«, selv hvor det ikke udtrykkeligt staar sort paa hvidt. —

»Det ældste, som kendes, er ikke det første, som var.« Med disse Ord indledede Sophus Müller for over en Menneskealder siden sin Fremstilling af Evropas forhistoriske Kultur, og trods alle senere Fremskridt staar de ved Magt den Dag i Dag. Det Mørke, som dølger Menneskeslægtens og Kulturens Oprindelse, begynder først at spredes et godt Stykke inde i Istiden. Gennem Rifter i Taagebankerne skimter vi da enkelte, menneskelignende Væsener, zoologisk set endnu saa afvigende fra Nutidens Menneske, at de regnes for særlige Slægter inden for Hominidernes fornemme Familje: Trinil-Menne-

sket (*Pithecanthropus erectus*) fra Java, Peking-Mennesket (*Sinanthropus pekinensis*) fra Chou-k'ou-tien, Nyarasa-Mennesket (*Africanthropus nyarasensis*) fra Tanganyika i Øst-Afrika, noget mere tvivlsom Piltown-Mennesket (*Eoanthropus dawsoni*) fra Syd-England. I samme geologiske Lag som Trinil-Manden, men uden Sammenhæng med Skeletræsterne, er der truffet simple Stenredskaber. Sammen med Piltown-Kraniet laa en enkelt Flintsværpe og en Kniv eller Mejsel af Elefantknogle. Kun fra Chou-k'ou-tien er Fundene omfattende nok til at tegne et Billede af en virkelig, omend overmaade lavt staaende Kultur med Kendskab til Ildens Brug og Fremstilling af en Række tarvelige Stenredskaber. Om alt dette er der fortalt tidligere, og baade Spørgsmaalet om de saakaldte Eolitter og om Muligheden af en »Træalder« forud for den egentlige Stenalder er drøftet (I S. 99, 105 ff., 126). Vi skal da ikke her spille flere Ord paa denne Sag. Kun skal det tilføjes, at der i de senere Aar fra Panjab ved Himalayas Fod saavel som fra Uganda og Syd-Afrika meldes om ældgamle og yderst primitive Stensager, ikke stort andet end naturlige Rullesten, der har faaet et Par Slag for at frembringe en brugelig Æg eller Spids. Hvilken Slags Væsener, de skyldes, staar endnu hen i det uvise.

Ved Omtalen af Stenarbejdets Teknik blev det i sin Tid nævnt, at man stort set kan skelne mellem to Fremgangsmaader for den første Tildannelse, Afspaltnings- eller Flække- og Kærneteknikken, samt at den førstnævnte synes at stamme fra de centralasiatiske Stepper, mens den sidste rimeligvis er opstaaet under tropiske Kaar i Indien eller Afrika. Det er disse Metoder, som præger Kulturen i de ældste Perioder, der sammenfattes under Navnet ældre palæolitiske eller proto-litiske. De lader sig her endnu holde nogenlunde ude fra hinanden, selv om en Del Sammenblanding finder Sted mod Slutningen. Desværre er det jo saadan, at Evropa er det eneste Omraade, hvor disse ældgamle Vidnesbyrd om menneskeligt Liv og Virke er blot tilnærmelsesvis fyldestgørende udforsket, og hvad man end kan sige til Fordel for vor Verdensdel, er det i hvert Fald ikke i den, man skal søge Kulturens Vugge; tværtimod, i Slægtens Barndom var den endnu kun en Udkant af Bokresen, vel næsten lige saa fjærn som Amerika sidenhen. Dette har selvfølgelig sat sig Spor i Kulturfølgen, som sikkert vil vise sig at være langt mere blandet og kroget her end i

Asien, naar vi engang lærer Udviklingen der ordentligt at kende. Imidlertid har Forholdene ført med sig, at den evropæiske Kulturinddeling i stor Udstrækning er blevet Normen ogsaa for de fremmede Verdensdele, og af den Grund, og saa fordi den er bedre kendt end nogen anden, vil det alligevel være formaalstjenligt at begynde Udblikket i de mere hjemlige Egne.

Her skal nu ikke gives Stene for Brød. For Fagfolk rummer Betegnelser som Clactonien, Levalloisien og Moustérien Forestillingen om tre vel adskilte Trin inden for de protolitiske Flækkekulturers Udvikling.* For os er det nok, at disse Kulturer begynder med simple, undertiden næsten tilfældigt formede Flintredskaber, blandt hvilke der dog allerede tidligt skelnedes mellem Vaabenskarper, Skrabere m. m., og disse bliver efterhaanden mere og mere veltildannede og formaalstjenlige, samtidigt med at der aabenbart finder en stærk Paa-virkning fra Kærneteknikken Sted. Flækkekulturerne finder vi over hele Vest- og Mellem-Europa Syd for den gamle Isrand, ligesaa paa den pyrenæiske og italienske Halvø, sandsynligvis ogsaa paa Krim. Sporene viser mod Asien. Man tør formode, at naar engang det sydlige Rusland og Turan bliver tilstrækkeligt arkæologisk undersøgt, vil det vise sig, at det aabne Steppebælte har været disse Kulturers Indvandningsvej fra Øst.

Afrika kan derimod ikke komme i Betragtning i denne Forbindelse. Om den ældste, protolitiske Flækkekultur overhovedet er repræsenteret i denne Verdensdel, er tvivlsomt. Først Levalloisien-Typerne gør sig gældende, men i Regelen blot som Islæt i andre Kulturformer. Ægte Levalloisien-Kultur synes kun at optræde mod Nord og Øst, altsaa de Steder, der ligger Asien nærmest, og en egentlig Moustérien-Kultur er tilmed indskrænket til Nord-Afrika. Ogsaa dette tyder da paa Asien som Flækkekulturerne Hjemland. En Række nye Fund af H. de Terra og T. T. Paterson ved Soan-Floden i Panjab har foruden de ovenfor nævnte Rullestensredskaber ogsaa bragt en Kultur med simple Afspaltningsstyper for Dagen, formodentlig at sidestille med Clactonien. Uden for dette nordvestlige Hjørne lader de ikke til at forekomme i Indien. Helt anderledes stiller

* Clactonien-Kulturens ældre Navn, Præchelléen, er uheldigt, fordi det vækker den fejlagtige Forestilling, at den udgør et Forstadium til Chelléen, og bør derfor opgives. Perioderne har Navn efter karakteristiske Findesteder, som for det evropæiske Palæolithicums vedkommende i Regelen er franske.

det sig i Central-Asiens Stepper og Ørkener. Den kinesiske Geolog Pei Wen-Chung, kendt som den, der fandt den første Hovedskal af *Sinanthropus*, har været i Stand til at skelne mellem flere Kulturformer ved det klassiske Chou-k'ou-tien. Foruden de allerældste, raa Stensager er der andre af lidt mere fremskeden Type, som Dr. Pei sammenstiller med tilsvarende Fund fra Ordos-Ørkenen omkring mellemste Hwangho. I bægge Tilfælde er der Tale om Afspaltnings-teknik. Den yngste af de centralasiatiske Kulturer fra protolitisk Tid, opkaldt efter Findestedet Shara Ussu Gol, udmærker sig ved flere til Dels næsten dværgagtige Former, der leder over til den efterfølgende, miolitiske Tid; men selv den er i Modsætning til tilsvarende Fund fra andre Kanter af Verden endnu fri for Paavirkning af Kærneteknik. Vi maa da sikkert forestille os Central-Asien som Udgangspunkt for en Række Kulturstrømninger, kendetegnet først og fremmest ved Afspaltnings-teknikken (foruden selvfølgelig ved andre Træk, som vi blot nu er ude af Stand til at fastslaa), en Række Kulturstrømninger, som i Menneskehedens Barndom i flere paa hinanden følgende Bølger er skyllet mod Vest, har strejft Nord-Indien og præget Kulturen i Evropa samt i ikke ringe Grad Nord- og Øst-Afrika, men derimod langt mindre de fjærnere Dele baade af Indien og den sorte Verdensdel.

Afrikas og Indiens selvstændige Stilling har vel i første Linje til Grund, at den anden af de to ovenfor nævnte Kulturkrese, hvis Særpræg skyldes Kærneteknikken, har sit Hjemsted der. Ogsaa i dette Tilfælde gør vi dog bedst i at begynde med Evropa. De ældste Spor af en Arbejdsmaade som den omtalte foreligger i de saakaldte Chalosien-Spidser fra Syd-Frankrig, tarvelige, tresidede Redskaber, der endnu ikke kan kaldes ægte Haandkiler. En virkelig Haandkilekultur optræder først i Chelléen-Perioden,* der i Tid følger efter Clactonien. Helt har den nye Metode for Flintarbejdet dog ikke sejret. Allerede Chelléen er i Grunden en Blandingskultur, i hvilken Afspaltnings-teknikken til Dels er taget i Arv fra den foregaaende Tid. Foruden Haandkilen, et alsidigt anvendt og sikkert højt skattet Værktøj i Ejers Haand, har man kendt baade Knive, Skrabere og Bor af Flint. Siden formes Redskaberne mere og mere bevidst, med voksende Her-

* Da denne Kultur overhovedet ikke forekommer ved Chelles, har nogle Arkæologer i de senere Aar indført Betegnelsen Abbevilléen.

redømme over Stoffet, og fra Chelléen glider Udviklingen over i Acheuléen med dens ligefrem elegante, tyndt tilhuggede Haandkiler, der kendetegner Højdepunktet af protolitisk Kærneteknik. I Tid falder denne Kultur i hvert Fald delvis sammen med Levalloisien, og i bægge Tilfælde er der Tale om Blandingskulturer, selv om den først nævnte hælder til Kærne- og den sidste foretrækker Afspaltnings teknikken. Bægge efterfølges de af Moustérien.

Hvorledes forklare disse mærkelige og indviklede Forhold, hvor snart den ene og snart den anden Indflydelse har Overtaget? Af afgørende Betydning er det, at de ældste Haandkilekulturer fuldstændig fattes i Mellem- og Øst-Europa; først i Acheuléen inddrages Mellem-Europa under deres Paavirkning, men altid kun pletvis, og Øst for Polen er denne overhovedet ikke paavist med Sikkerhed. I store Træk har den evropæiske Udvikling i protolitisk

Fig. 115. Haandkiler af Acheuléen-Type. Fra Oldoway, Kenya. (Nationalmuseet).

Tid da formet sig saaledes, at den er begyndt med den yderst primitive Clactonien-Kultur, hvis Flintværktøj er dannet ved Afspaltnings teknik; men allerede tidligt er der fra Sydvest brudt en Bølge, kendetegnet ved Haandkilen og Kærneteknikken, ind over Spanien og Frankrig og har her affødt en Række Blandingskulturer (Chelléen, Levalloisien og Acheuléen). Senere har disses yngre Former bredt sig mod Øst til Mellem-Europa. Efterhaanden ebbede dog Haandkilekulturens Indflydelse ud, og i Periodens sidste Afsnit, Moustérien, er det paa ny Afspaltnings teknikken, som giver Flintarbejdet sit væsentlige Præg.

Af den Vej, den protolitiske Haandkilekultur har taget i Evropa, fremgaar det med al ønskelig Tydelighed, at den ikke kan være kommet umiddelbart Østfra, og hermed stemmer, at den er ukendt i hele Central-Asien. Den maa være naet til vor Verdensdel fra Nord-Afrika. Hele den protolitiske Tid igennem behersker derimod Haandkilekulturerne Afrikas Udvikling, selv om en Islæt af Afspaltnings teknik som før nævnt en Overgang gør sig gældende. Bortset fra de

yderst primitive Rullestenskulturer begynder Rækken her alle Vegne med Chelléen- og Acheuléen-lignende Former og slutter i samme Spor, som viist ved de senere Aars Udgravninger i Øst- og Syd-Afrika og de derved klarlagte Kulturtrin (Oldoway og Nanyuki i Kenya, Stellenbosch og Fauresmith i Syd-Afrika). Kun ved Middelhavet tegner Billedet sig noget anderledes, som naturligt er i Betragtning af disses Egenes Naboskab med Evropa. Her sejrede nemlig Afspløtningsteknikken for saa vidt, som den førte til en Blandingskultur af samme Slags som det europæiske Moustérien, dog sine Steder med et tydeligt Særpræg.

Om Haandkilekulturerne ligefrem er opstaaet i Afrika er dog tvivlsomt. Over Vest-Asien synes Vejen at føre til Indien, hvis centrale og sydlige Dele udgør en Kærneteknikkens Højborg maaske i endnu højere Grad end Afrika, og ogsaa i Indonesien er den repræsenteret. I dette Spørgsmaal maa Fremtiden træffe Afgørelsen. Kun saa meget synes givet, at den svære Haandkile fra først af hører hjemme i tropiske Egne med tæt Plantevækst, ligesom Flækkekulturerne med deres Forkærlighed for Spidser og Skrabere har deres Oprindelse i det aabne Græsland længere Nordpaa. Et andet Spørgsmaal, som indtil videre maa staa hen uden Svar, er det, om der i endnu nordligere Strøg har været en tredje, protolitisk Udviklingsrække byggende paa Anvendelsen af Ben og Takker. Nogle spredte, mellemeuropæiske Fund kan muligvis tydes i denne Retning; men fra dem at slutte til en mægtig Kulturkres spændende over hele det nordlige Bælte gennem Rusland og Sibirien til Stillehavet, som Menghin gør det, tør vel nok kaldes lovlige dristigt.

Den protolitiske Tid tilhører Neandertaleren, en Mennesketype, der i Modsætning til de oven for nævnte Former staar os saa forholdsvis nær i Bygning, at den regnes til samme Slægt, men dog til en særlig Art inden for denne (*Homo neandertalensis*). Sammenlignet med den nuværende Menneskeheds Levetid har Neandertalerens været uendelig lang. Den protolitiske Tid omfatter ti, ja hundrede Tusinder af Aar, meget mere end alle senere Kulturperioder til Hobe. Geologisk falder den sammen med de senere Afsnit af Istiden, svingende mellem varme og kolde Perioder. Fuld Enighed er dog ikke opnaaet om, hvordan de forskellige Kulturer skal fordeles over disse, selv om deres Rækkefølge i og for sig staar fast. I Evropa regner man

i alt Fald med fire store Fremstød af Isen, efter forskellige Findesteder i Alperne kendetegnet som Günz-, Mindel-, Riss- og Würm-Istiderne og adskilt ved langvarige Interglacial- eller Mellemistider med mildt Klima. Mens franske og engelske Arkæologer er tilbøjelige til at skyde ikke blot Chelléen, men ogsaa Begyndelsen af Acheuléen helt tilbage til den første Mellemistid, vil de fleste tyske og skandinaviske Forskere henlægge dem til den anden. Derimod synes alle enige om, at den protolitiske Periode fortsættes til langt ind i den sidste, store Nedisning. I hele dette umaadeligt lange Spand af Tid er da Udviklingen gaaet for sig med næsten ufattelig Langsomhed, Skridt for Skridt som al Begyndelse. Vanskeligt er det at gøre sig nogen fyldestgørende Forestilling om Livet. Selv det rigeste, etnografiske Museum formaar jo kun at vise det døde Skelet i de nulevende Folkeslags Liv; men hvad skal man stille op med de sørgelige Sten, som er alt, denne Fortid har lævnet os? Vi kan maaske opfatte den protolitiske Kultur, i det mindste dens senere Trin, i den tasmanske eller pygmæiskes Billede, bortset naturligvis fra alt, hvad Dværgfolkene maa have lært af deres Naboer. Som Samlere og Jægere har Neandertalerne strejft om, uden faste Boliger, og nærende sig af, hvad Naturen bød. Samfundsordenen har været af den mest uudviklede Slags. Religion har de sikkert kendt under en eller anden Form; men hvorledes den var, kan vi ikke afgøre.

I alt dette skete der efterhaanden en Omvæltning i Løbet af den sidste Nedisning, da den yngre palæolitiske eller miolitiske Tid satte ind. I den foregaaende Periode saa' vi, trods Forskellen i Flintens Bearbejdning, en i Hovedsagen ensartet Kultur møjsommeligt vikle sig ud af Svøbet. Den nye Tid staar derimod i Vækstens og Differentieringens Tegn. Samtidigt forsvinder Neandertaleren for stedse, uden at det kan forklares hvorfor, og yngre Racer tilhørende Nutidens Menneskeart (*Homo sapiens*) tager Jorden i Besiddelse.

Som sædvanligt er Forholdene bedst kendt i Evropa. I et bredt Bælte Syd for Isranden, fra Rusland til Frankrig og Spanien, er en ny Bølge slaæet ind, formentlig følgende den gamle Steppevej fra Asien, og har efterladt sine Spor i Form af Aurignacien-Kulturen. Det er stadig en Jægerkultur, men paa et højere Trin end den tidligere, med Jagt paa Mammut, uldhaaret Næsehorn, Ren og Vildhest ved

Hjælp af Fælder, Omringning o. l. Metoder. Ved Siden af Stensagerne dukker tillige Redskaber og Vaaben af Ben op i stigende Mængde. Endog fine Bennaale med Øje kendes fra denne Tid, og

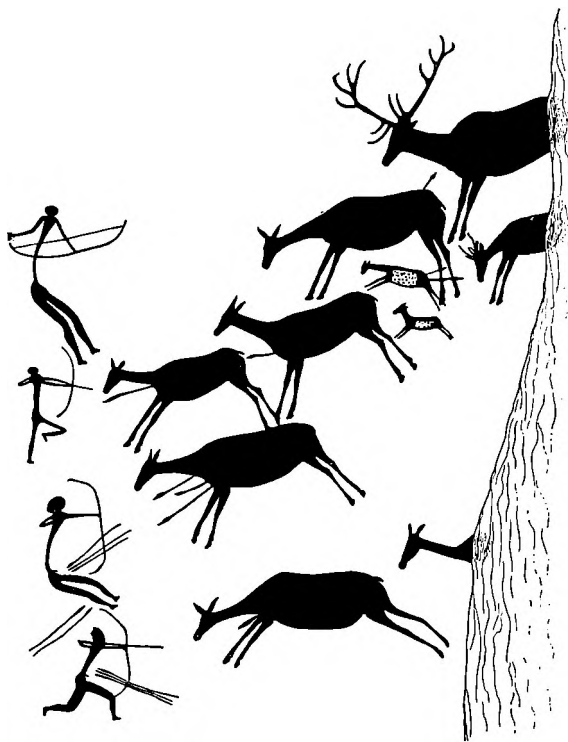

Fig. 116. »Hjortejagten«, palæolitisk Hulemaleri fra Cueva de los Cabellos, Spanien. (Efter Obermaier).

naar man tænker paa, i hvor høj Grad de nulevende Polarfolks Dragt og dermed hele Tilpasning til Kaarene afhænger af denne tilsyneladende ubetydelige Opfindelse, kan man, som Knud Rasmussen med Rette har fremhævet, ikke tvivle om, at disse Istidsstammer har ejet en Kultur, der overgik de Forestillinger, man sædvanligvis gør sig om den. De døde blev stedt til Hvile med Dragt, Smykker og Gravgaver, det hele farvet med rød Okker, og de første Spor af Kunst viser sig nu i Skikkelse af smaa Elfenbensfigurer, Relief-

fer og Dyrebilleder, der tyder paa magiske Formaal. Visse Ejendommeligheder, som det dog vil føre for langt at komme ind paa, præger de forskellige Egne. En gaadefuld Stilling indtager Solutréen-Kulturen, hvis Begyndelse falder samtidigt med Slutningen af Aurignacien. Den kendes især fra Frankrig, Ungarn og Polen og udmærker sig ved sit overordentligt fine Flintarbejde, der i visse Henseender næsten staar Maal med den yngre Stenalders. Endelig følger Magdalénien, den sidste og bedst kendte af alle Europas Istidskulturer, der paa en Maade er en Genoplivelse af den gamle Aurignacien-Kultur under mere fremskredne Former. Det er Renjægerens Tidsalder frem

for alle andre, og i vid Udstrækning er da ogsaa Renens Takker og Knogler udnyttet til Redskaber og Vaaben; men først og fremmest er det en Kunstens Blomstringstid med en Fylde af spillevende Dyrerbilleder paa Væggene i de franske og nordspanske Huler. Det er denne Magdalénien-Kultur, man især har haft for Øje ved Sammenligning mellem Istidsfolk og Eskimoer, en gammel Tanke, som atter er taget op paa nyt Grundlag, og til hvilken vi senere skal vende tilbage (S. 264).

I Spanien mødes europæiske og afrikanske Kulturformer. Gennem hele den miolitiske Tid forekommer her Udløbere af den Capsien-Kultur, hvis egentlige Tyngdepunkt ligger i Nord-Afrika, Sahara medregnet, for det maa huskes, at i disse fjærne Tider frembød Ørkenen et andet og mere indbydende Skue end nu med vidtstrakte Stepper og Savanner, hvor et rigt Dyreliv udfoldede sig. Capsien og Aurignacien er utvivlsomt rundet af samme Rod; ikke blot er Afspalningsteknikken fremherskende i Stenarbejdet for bæggens vedkommende, men ogsaa adskillige i hvert Fald af de ældre Typer er fælles. Capsien-Vildtet var imidlertid et andet end Vildtet Nordpaa; i Stedet for Mammut, uldhaaret Næsehorn, Vildhest og Ren traadte sydlige Arter som Elefant, Bøffel, Antilope og Struds. Fund af Kværnsten tyder paa, at ogsaa Indsamling af vilde Frø har spillet en betydelig Rolle for Spisekammeret. Jagten og Livet i det hele taget afspejler sig i talrige Hulemalerier og Helleristninger, hvis Stil er tydeligt forskellig fra Magdalénien-Billedernes, men derimod paa en mærkelig Maade vækker Mindet om Buskmændenes Kunstydelser. Utænkkelig er en vis Forbindelse mellem dem heller ikke (jf. S. 293 f). Nord-Afrika er dog ikke det eneste Omraade i Verdensdelen, hvor Flækkekulturer forekommer. Ligesom de i protolitisk Tid havde fulgt Græslandet dels til Evropa og dels til Øst-Afrika, saaledes er aabenbart det miolitiske Fremstød vandret ad samme Veje, og Følgen er, at mere eller mindre Aurignacien-lignende Kulturer ligeledes er fremdraget i Øst- og Syd-Afrika (Stillbay, Wilton o. s. v.). Derimod tør man vel formode, at Kærneteknikken har haft fastere Fod i Regnskovsomraaderne; i hvert Fald gør den sig stærkt gældende f. Eks. i den centralafrikanske Tumba-Kultur, der ganske vist til Dels falder efter Istidens Ophør og bl. a. indeholder Lerkar.

Det Billede af Udviklingen, som Fundene i Evropa og Afrika har

efterladt, fæstnes og uddybes yderligere af Forholdene i Asien. Selv om vore Kundskaber endnu er saare mangelfulde og Afstanden mellem Findestederne foreløbig kolossal, synes man ogsaa her at kunne følge et Bælte af Aurignacien-agtige Kulturer over Vest- og Central-Asiens Steppelande fra Syrien og Nord-Arabien til øvre Jenisej, An-

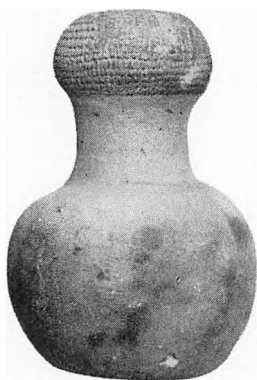

Fig. 117. Lerkar fra Tumba-kulturen, fundet ved Tchikapa-Flodens Udleb i Kasai, Congo. (Nationalmuseet).

gara og Mongoliet. En mærkelig og endnu gaadefuld Overensstemmelse med Capsien frembyder den mongolske og sibiriske Forkærlighed for næsten dværgagtige Flintsager. I Sibirien er desuden Bensager hyppige. Om Kina vides næsten intet i denne Periode. Bortset fra Chou-k'outien, hvor en Del Redskaber øjensynlig tilhører Istidens sidste Afsnit, har Udgravningerne indtil nu ikke bragt nogen miolitisk Kultur for Dagen. Til Gengæld er der talrige Forekomster i Syd-Asien, men — som man kan tænke sig — i Hovedsagen af anden Slags end Nordpaa, med Rod i de gamle Haandkilekulturer. Baade i Indo-Kina, paa Malacca-Halvøen, Sumatra o. a. Steder har Udløbere af disse, som de kendes

fra Hulefundene ved Hoa-bin, Kéo-phay, Lenggong o. s. v., holdt sig ikke alene gennem hele Istiden, men i nogle Tilfælde saa længe, at de overlejres umiddelbart af Lag fra Jernalderen. Ogsaa i Indien synes tilsvarende Kulturformer sine Steder at have udmærket sig ved en usædvanlig lang Levetid.

Den miolitiske Periode begynder som før nævnt under sidste Nedisning og varer ved under Isens Afsmeltning. Takket være den svenske Geolog G. de Geers banebrydende Arbejder er vi her for første Gang i Menneskets Historie i Stand til at fastsætte Aaremaal i hvert Fald med tilnærmelsesvis Sikkerhed, idet man stort set kan regne med et Tidsrum spændende fra henved 25,000 til 10,000 Aar f. Chr. Efterhaanden som Isranden trak sig tilbage, fulgte Mennesket efter. Vidtstrakte Tundraer, gennemstrømmede af vældige Smæltevandsfloder, aabnede deres jomfruelige Jagtmarker for Mellem-Europas Renjægere, og længe fortsatte miolitisk prægede Kulturer deres Tilværelse i de nordlige Egne. Kort efter Aar 10,000 naaede formentlig de første, omstrejfende Jægerhorder vort Land paa et Tidspunkt, da Vejrliget

endnu helt eller næsten helt var arktisk, og maaske endnu før blev Finmarkens Fjordkyster i det yderste Nord befolket — rimeligvis fra Øst — mens den sidste Rest af Isen fremdeles dækkede Skandinaviens Fjælde. Men endnu vældigere Omraader blev tilgængelige længere borte: Sibirien, der paa Grund af sit tørre Klima vel ikke havde været isdækket i samme Maalestok som Evropa, men dog saa godt som ubeboeligt uden for de sydlige Strøg — Central-Asiens svimlende Bjærgkæder og uhyre Højsletter, hvis Bræer og Kuldeørkener havde rejst næsten uoverstigelige Skranker mellem Vest og Øst — sidst, men ikke mindst Amerika, der hidtil havde ligget mennesketomt, afspærret bag den Indlandsis, under hvilken hele den nordlige Del af Fastlandet havde været begravet. Ogsaa til Avstralien synes Mennesket først at være indvandret ved denne Tid. En fuldstændig Omvæltning i Menneskets Udbredelse paa Jorden, en Sprængning af den gamle Bokres' Grænser, var Følgen af Istidens Ophør. Til Gengæld satte Tørken ind i Sahara, Græsgangene maatte der vige for Ørken, Vildtet forsvandt og med det Menneskene. Naar vi kort efter Istidens Afslutning pludselig ser »nordafrikansk« Dværgflint dukke op baade i Evropa (Tardenoisien), Vest-Asien og selv saa langt borte som i Indien, kan det muligvis staa i Forbindelse med Udtørringen og deraf følgende Stammevandring.

Efterhaanden sker der ogsaa en gennemgribende Ændring i Kulturen, maaske det største Fremskridt mellem Ildtøjets og Skriftens Opfindelse: Agerbruget holder sit Indtog, og de første Husdyr tæmmes, kort sagt den neolitiske Tid, Nystenalderen, bryder frem. Paa dette Punkt vil vi forlade Udviklingen i Evropa. Hvad der siden foregaar her, maa søges i arkæologiske Værker. Fra nu af vil vi kun følge Kulturen i de fremmede Verdensdele.

VED VERDENS BAGDØR

Bering-Strædet er ikke 100 km bredt. I klart Vejr kan man fra Smaaøerne midtvejs se Land til bægge Sider. For Befolkningen ved Asiens Nordøstspids var Amerikas Opdagelse overhovedet ikke noget Problem. Den gav sig af sig selv, saa snart disse Egne i det hele taget blev betraadt af Menneskefod, og saa vidt vi kan skønne, har der siden da, d. v. s. fra Istidens Slutning, været stadigt Samkvem mellem de to Verdensdele.

Saa meget selvfølgeligere faldt dette, som Naturen er den samme paa bægge Sider af Strædet, og det ikke blot i dets umiddelbare Nærhed, men hele Globen rundt. Længst mod Nord ligger Ishavs-Kysten, nogle Steder fjordskaaren og stejl, med dybt Vand lige ind til Landet, andre Steder med endeløse, flade Sletter kranset af Strandsøer og Revler, hvor Pakisen taarner sig op — men under alle Omstændigheder øde og træbar, kun dækket af Tundra og Fjældmark, hvor Mosser, Renlav, Dværgbirk og Rypelyng frister en kummerlig Tilværelse. Her strejfer Vildrenen om, undertiden endnu i uoverskuelige Flokke. Moskusoksen, som nu kun træffes enkelte Steder i Grønland og det arktiske Canada, levede tidligere i hele Polarbæltet. Men Kystens egentlige Rigdom er Havet og dets Vrimmel af store Sødyr: Sæl, Hvalros og Hval. Bag Kysten, nogle Steder ret nær, andre langt borte, begynder Skoven. Som en endeløs, mørkegrøn Vildmark af Gran, Fyr og Lærk strækker den sig fra Skandinavien til Kamtjatka og fra Alaska til Labrador, mod Syd langt ind i Fastlandenes Hjerter. Overalt er der en Rigdom paa Vand. Vældige Floder trækker deres lysende Baand gennem Skovens Dyb, snart fossende af Sted med rivende Løb, snart langsomt glidende i majestætisk Ro, ofte bredende sig ud til store Søer. I deres talløse Forgreninger kommer disse Flodsystemer ofte hverandre saa nær, at de kun skilles ved korte Strækninger, og danner paa denne Maade et Net af Vandveje gennem det ellers ufarbare Land. Ren og Elg færdes her i Skoven, desuden Bjørn og Los

samt et Utal af mindre Pelsdyr, og Indvandene vrimler af Fisk, som ofte udgør Befolkningens vigtigste Næringsmiddel.

Formentlig har Skovbæltet i den gamle Verden strakt sig et godt Stykke nordligere end nu i det mildere Vejrlig, som herskede fra c. 5—6000 til 400 Aar f. Chr. Det samme gælder sandsynligvis den vestlige Halvkugle; i det mindste viser Moseundersøgelser i det sydøstlige Canada lignende Klimasvingninger som i Nord-Europa. Hvilken Indflydelse denne Forskydning af Klima- og Plantegrænser har haft paa Menneskelivet, er endnu uvist; den kan dog i det store og hele næppe have ændret Kaarene stort. Som Jægere og Fiskere drog Menneskene ind i Landet efter Istidens Ophør, og paa dette Trin blev de staaende baade i Nord-Amerika og det nordøstlige Asien. Selv hvor den sibiriske Renavl har bragt nye Træk ind i Kulturbilledet, udgør Nomadelivet mange Steder kun en tynd Fernis, som tydeligt lader det gamle Underlag skinne igennem. Set i Forhold til de sydligere og mere gunstigt stillede Dele af Bokresen ligger disse nordlige Polaregne ved Verdens Bagdør som et fattigt Randomraade, hvor mange ældgamle Kulturelementer har holdt sig i Live, og hvor den Udvikling, der har fundet Sted, i mangt og meget har fulgt sine egne Veje.

Desværre lades vi næsten helt i Stikken, hvis vi forsøger at rekonstruere Polarkulturens Historie ved Arkæologiens Hjælp. Udgravninger i større Omfang er hidtil kun foretaget i Eskimo-Området, og her er Udviklingen saa særpræget, at den ikke uden videre kan tages som Maalestok for, hvad der er foregaaet andre Steder. Ellers er det kun i Grænsestrøgene, at de arkæologiske Undersøgelser samler sig til et nogenlunde sammenhængende Billede: Skandinavien, Finland og til dels Rusland i Vest, i mindre Grad ogsaa det sydøstlige Canada og Ny England-Staterne i Øst. Tolkningen af disse Omraaders Fortidsminder er tilmed, set i nærværende Forbindelse, forbundet med store Vanskeligheder. I Evropa er der allerede fra første Færd, d. v. s. fra Stenalderen, gaet en voksende Strøm af Indflydelser fra Agerbrugskulturene mod Nord og Nordøst, hvorved Grænsen for Polarkulturen efterhaanden er skudt tilbage og i mange Tilfælde helt udvisket. I Amerika har Vanskelighederne andre Aarsager. De forhistoriske Kulturer, som er fremdraget i de ovenfor nævnte Egne, har til Dels et afgjort nordligt Præg, men svæver saa at sige frit i Luften,

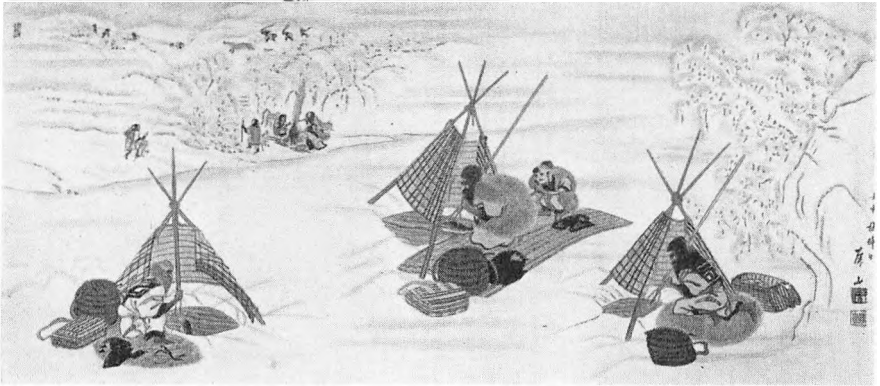

Fig. 118. Japansk Akvarel forestillende Ainuer, der fisker fra Isen. (Nationalmuseet).

eftersom netop de Strøg, hvorfra de er udstraaleet, er arkæologisk praktisk talt ukendte. Staar det saaledes uheldigt nok til med vore Kundskaber i Udkanterne af Polaromraadet, bliver det rent galt i dets Kærnelande: Sibirien, Alaska og det nordlige Canada. Hvad der her er gjort af Udgravninger, strækker næppe nok til at give blot Fingerpeg, og en uhyre Arbejdsmark venter endnu paa Oldforskerens Spade.

I Øjeblikket er det derfor mere end sparsomt, hvad der kan siges. Vi finder i Finland og det nordlige Rusland Spor af en Stenalderkultur baseret paa Jagt og Fiskeri. Man har kendt Lerkar med en særpræget Udsmykning fremkaldt ved Indtryk af et Kamstempel i den vaade Lermasse. Køllehoveder, Hulmejsler og Økseblade, der har en lignende »Skolæstform« som Økserne i Donaus Opland, er almindelige. Som Æmne for Pilespidser o. a. spiller Skifer og Ben en fremtrædende Rolle. Baade Rester af Slæder og Ski er fundet i hvert Fald fra Periodens Slutning, og Hunden har været tæmmet, hvorimod ethvert Bevis for Renavl fattes. Denne saakaldte »kamkeramiske« Kultur har aabenbart sin Rod i den sent palæolitiske; men Mellemlidene er endnu ikke sikkert fastslaaet. I de østlige Egne rækker paa den anden Side visse af dens Typer langt ind i Bronzealderen. I Sibirien er der ovenikøbet Spor af en lignende Kultur fra endnu senere Tider. Paa Jamal-Halvøen Vest for Obs Munding har man saaledes fundet Potteskaar med Kamornamentik i Jernalders Hyttetomter, der skønsvis sættes saa sent som til c. 1000 e. Chr. Mærkeligt er det endvidere, at der helt ovre i det nordøstlige Nord-Amerika genfindes ad-

skillige af den kamkeramiske Kulturs Elementer. At der her foreligger en vis Sammenhæng, kan næppe drages i Tvivl; men før Traadene lader sig udrede, maa de umaadelige, mellemliggende Strækninger undersøges. Som vi veed, er Metallet senere trængt ind i den gamle Verdens Polarlande. Paavirkninger fra Bronzealderen i Mellem-Rusland og det sydlige Sibirien naaede langt Nordpaa, og siden fulgte Jærnet efter. En Lettelse i Kampen for Tilværelsen var Følgen deraf, men ikke noget afgørende Brud med de gamle Livsvaner.

Det er alt i alt et fattigt Udbytte, dette Strejftog ind paa Arkæologiens Enemærker har givet. Har da Etnologien noget at sige i denne Sag? Hvad det først og fremmest gælder om under højnordiske Kaar, er at klare Vinteren. Paa et Tidspunkt, da Sneskoen endnu ikke var kendt og Vinterjagt i Skovenes dybe og bløde Sne derfor saa godt som udelukket, har der kun staaet een Udvej aaben paa denne Aars-tid: man maatte holde sig i Nærheden af Floder og Søer, fra hvis Is der kunde drives Fiskeri, naar Vinteren standsede andre Næringskilder, et Fiskeri, ved hvilket det vigtigste Fangstredskab uden Tvivl var Harpunen med tandet Benspids. Isfangsten maa med andre Ord have udgjort selve Grundvolden for den ældste Polarkultur. Det kan dog næppe undre, at man ingen Steder mere træffer denne i sin oprindelige Skikkelse; men nærmest ved den kommer formentlig Kulturen hos de saakaldte Rensdyr-Eskimoer, en Haandfuld Mennesker, kun c. 500 i alt, der lever paa Ødemarkerne Vest for Hudson-Bugten og i Modsætning til deres Stammefrænder er helt uafhængige af Havet. Ved Jævnføring med andre Polarfolk er det da efterhaanden blevet muligt at danne sig en Forestilling om Omfanget af den ældgamle Kultur, som engang raadede i hele Polarbæltet. Om Sommeren har man jaget Ren ved at skræmme

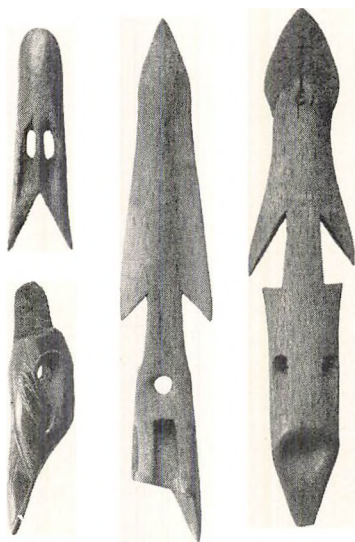

Fig. 119. Eskimoiske Harpunspidser: foroven t. v. Kap Dorset-Type, forneden Berings Hav-Type (fortil afbrudt), i Midten Thule-Type, t. h. nutidig vestgrønlandsk Type. (Nationalmuseet).

Flokken ind mellem et Par sammenløbende Gærder eller ud i Floder og Søer, hvor de faldt som et let Bytte for Jægerens Spyd. Herved har man benyttet simple Skindbaade, Forløbere for de højt udviklede Kajaker og Umiaker. Om Vinteren brugtes Slæder bestaaende af et Par raat tilhuggede Meder forbundet med Tværtræer og trukket af Hunde. Mens man om Sommeren har levet i skærmformige Skindtelte, har Vinterboligen været af mere solid Karakter, en Kuppelhytte dækket med Jord og muligvis udstyret med Husgang, og til Belysning har man — som allerede i Magdalénien-Perioden — haft Lamper, til hvis Næring Isfiskeriet ydede den fornødne Tran. Dragten har været af Skind med en Poncho eller Skjorte af Ponchosnit, løse »Hoser« eller Bukser sammensyet af saadanne samt Saalestøvler. Samfundsordenen har selvfølgelig været yderst løs, og Religionen var næppe naaet ud over de grundlæggende Forestillinger uden den stærke Understregning af Sjamanens Kald som i de yngre Polarkulturer, men formodentlig med en stærk Islæt af Jagtmagi.

Man maa imidlertid vogte sig for den Antagelse, at Isfangstkulturen altid og allevegne skulde have været fuldstændig ens. Stedlige Forhold har sikkert nok sat deres Præg paa den, og efterhaanden er ogsaa nye Træk kommet til hist og her, enten trængt ind udefra eller selvstændigt opstaaet. Udefra stammer saaledes baade Pottemageriet og Øksen. Andre yngre »Isfangstelementer« er rimeligvis Fiskenetet og de mere udviklede Former for Fiskekroge saavel som det jorddækkede Kegletagshus med Husgang eller Indgang gennem Røghullet i Taget. Hvalfangsten og visse Typer af Harpunspidser kan næppe heller høre til Isfangstkulturens ældste Lag.

Skridt for Skridt er Udviklingen gaaet sin Gang, indtil den til sidst har fjærnet sig saa langt fra det oprindelige, at man med Rette kan tale om noget helt nyt. Der er efterhaanden sket en stigende Tilpasning til Naturforholdene; men samtidigt er Vejene skiltes, efter som man levede ude paa den nøgne Kyst eller i Indlandets tætte Skove. I Amerika opstod paa denne Maade Eskimo-Kulturen. I sin typiske Form, som vi træffer den ved Ishavets Kyst, er den i Grunden kun en Fortsættelse af det gamle Isfangstlag, idet man simpelthen har omdannet Isfiskeriet med Harpun til Sælfangst ved Aandehullerne og derved igen muliggjort den videre Udvikling af Spæklampen, der satte Eskimoerne i Stand til at udbrede sig uafhængigt af Skoven. Paa

samme Maade har deres Dragt, Bolig, Fartøjer, Slæde o. s. v. i alt væsentligt fastholdt de gamle Former.

De nærmere Omstændigheder ved Eskimo-Kulturens Opstaaen er dog endnu langt fra klarlagt; tværtimod er det snarere saadan, at jo dybere man søger til Bunds i Spørgsmaalet, des mere indviklet teer

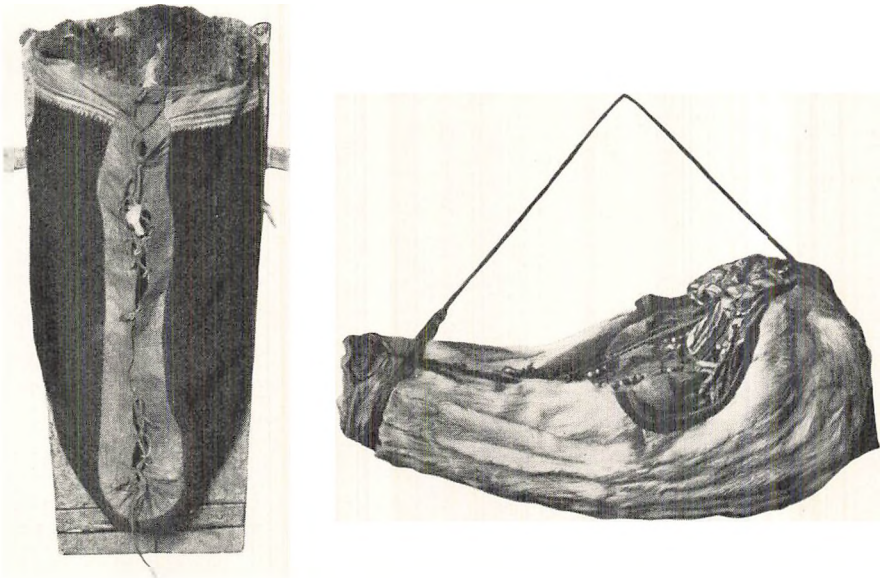

Fig. 120. Bære- og Hængevugge, henh. fra Chipewyan-Indianerne i Canada og Karesuando-Lapperne. (Nationalmuseet).

det sig. Det ældste, arkæologisk paaviste Trin inden for Eskimo-Kulturen er den saakaldte gamle Berings Hav-Kultur i det nordlige Alaska og paa Sibiriens Nordkyst saa langt Vesterpaa som til Munden af Kolyma*. Det viser allerede en vidt fremskreden Sødyrfangst og en baade særpræget og tiltalende Prydkunst. Gennem et Mellemstadium, i hvilket Ornamentiken stivner i forenkledede Former, gaar denne Kultur over i Thule-Kulturen, der har Navn efter Thule i Grønland, hvor det første større, samlede Fund blev gjort. I Modsætning til sine Forgængere har den været udbredt lige fra Alaska til Grønland. Hval-

* En endnu ældre Fase synes at være fremdraget af Helge Larsen og Rainey paa den 2. dansk-amerikanske Alaska-Ekspedition 1939. Undersøgelserne fortsættes stadigt, og det er for tidligt at udtale sig nærmere om deres Resultater.

fangsten har spillet en væsentlig Rolle, og Hvalknogler har i stor Udstrækning været anvendt til Tagspær i de hvælvede Vinterhuse. Flere Træk i Thule-Kulturen svarer til, hvad der ovenfor blev henregnet til Isfangstlagets yngre Bestanddele. I Grønland, Labrador og det østlige Canada er der desuden truffet Spor af den saakaldte Kap Dorset-Kultur. Foreløbig vides meget lidt baade om dennes Karakter og Alder; men visse Ting tyder paa, at den er gaaet forud for Thule-Kulturen i disse Egne og saaledes kronologisk nærmest svarer til Berings Hav-Stadiet i Vest. Baade i Nord-Alaska og i Grønland er nu Thule-Kulturen i Virkeligheden fortsat indtil vore Dage bortset fra mere stedlige Ændringer, i Alaska f. Eks. som Følge af indiansk Paavirkning og i Grønland paa Grund af Nordboernes Indflydelse i Middelalderen. I Canada Øst for Mackenzie-Floden er Thule-Kulturen derimod bukket under for et Fremstød af Stammer fra Indlandet. Her var det, at Rensdyr-Eskimoerne havde bevaret deres særlig gammel-dags Kulturpræg, og dette har derfor ogsaa sat sit Stempel paa de ny indvandrede canadiske Kyststammer, som er langt mindre knyttet til Havet end deres Stammefrænder i Alaska og Grønland. Denne Omlejring af Kulturlagene, hvorved det gamle saa at sige er kommet til at hvile oven paa det yngre, har selvfølgelig ikke netop lettet Forstaaelsen af den rette Sammenhæng.

Gærne vil man ogsaa vide noget om Tiden for de forskellige Udviklingsstrin. I Grønland har Nordbo-Fundene givet ret faste Holdpunkter. De ældste, hidtil gjorte Fund paa Vestkysten synes at hidrøre omtrent fra den Tid, da Erik den Røde kom til Landet, altsaa fra det 10. Aarhundrede e. Chr. Herfra er der saa foregaaet en Indvandring til den sydlige Del af Østkysten, saa at man kan regne Bosættelsen ved Angmagssalik fra Slutningen af det 14. Aarhundrede. Til den nordlige Østkyst naaede de første Indvandrere Sydfra engang i det 16. Aarhundrede, og noget senere indtraf her en ny Indvandring, denne Gang Nord om Grønland fra Thule-Distriktet, men uden at naa længere end til Egnen om Scoresby Sund.

Grønland er imidlertid kun en Afkrog af den eskimoiske Verden, og hvor langt man skal søge tilbage for at komme til selve Eskimo-Kulturens Oprindelse, staar endnu hen i det uvisse. For Berings Hav-Kulturens vedkommende har man peget paa, at visse Enkeltheder i dens Ornamentik muligvis kan opfattes som Udløbere af den Kunst,

der herskede i Kinas Bronzealder i det 2. Aartusind f. Chr. Selv om dette er rigtigt, hvad der endnu ikke er fastlaet, giver det naturligvis kun et meget usikkert Udgangspunkt. Imidlertid er man i Alaska begyndt en ny Dateringsmetode ved at undersøge Aarringene i det Træværk, der findes i Ruinerne. Det er en Fremgangsmaade, som i de sydvestlige Forenede Stater har givet rent ud forbløffende Resultater; men om det samme kan blive Tilfældet Nordpaa, maa Fremtiden vise. Der er Opgaver nok at tage fat paa, før man kan sige, at blot Hovedlinjerne i Eskimoernes Historie ligger klare.

Mens Udviklingen paa den amerikanske Ishavs-Kyst førte til Eskimo-Kulturens Opstaaen, tog den andre Veje i Indlandet. Som allerede Hatt har paapeget, blev den store Omvæltning her forårsaget ved Sneskoens Opfindelse, noget der, som vi tidligere har set, rimeligvis er foregaaet et Sted i det sydlige eller sydøstlige Sibirien (jf. I S. 301 ff.). Rent umiddelbart fik dette vidtrækkende Følger for Vinterlivet. I Stedet for Isfiskeriet og det forholdsvise faste Ophold ved Floder og Søer traadte nu Sneskojagten og en omstrejfende Levevis Aaret rundt. Den jorddækkede Vinterhytte blev derfor afløst af det lette, kegledannede Telt, og Medeslæden, som fortrinsvis egner sig til Isen, veg for den bræt- eller baadformige Slæde, som ikke skærer sig ned i Sneen. I Forbindelse med den ustadige Levevis staar muligvis Fremkomsten af Bærevuggen, i hvilken den spæde Verdensborger føres om paa Moderens Ryg. Derimod forsvandt Lampen sammen med Jordhytten og Isfiskeriet. Nøje forbundet med Sneskoen er Mokkasinen; men ogsaa andre Dragttyper som den fortil aabne Frakke og Skridtklæde-Bukserne kom nu til. Som et Udslag af den stigende Tilpasning til Skoven kan man endelig opfatte den udstrakte Anvendelse af Birkebark i Stedet for Skind til Telte, Fartøjer, Kar o. s. v. Til Dragter kunde Skindet naturligvis ikke undværes, men det blev fra nu af garvet med Hjærnemasse e. l. og ofte røget over et Baal. Der er Grund til at tro, at ogsaa forskellige sociale og religiøse Træk, som i og for sig ikke har nogen Forbindelse med det øvrige, er fulgt med Strømmen, saasom Jagtmarkernes Inddeling i Familieomraader, den udprægede Ærbødighed for Bjørnen og Divination ved Hjælp af brændte Skulderblade.

Sneskokulturen er dog ikke alle Steder slaaet lige stærkt igennem.

Hos Algonkin-Folkene ved de store, canadiske Søer og Stammerne paa Britisk Columbias Højsletter naede kun svage Dønninger hen, og mange af de gamle Isfangstelementer er derfor bevaret hos disse Indianere. Om nogle Kyststammer i det nordøstlige Asien som Ainuer, Giljakker og Kamtjadaler gælder til dels det samme, her dog mindre paa Grund af deres Afsondrethed end som Følge af Landets utrolige Fiskerigdom, der naturligt nok stiller Jagten i Skygge. Hos de endnu nordligere boende Korjakker og Tjuktjere maa man desuden regne med en ikke ringe eskimoisk Indflydelse, og samtlige disse Stillehavs-Folk har desuden været udsat for gamle Strømninger fra Kina og Japan i Syd, hvad der selvfølgelig har bidraget til at gøre Kulturbilledet endnu mere broget. Gaar vi endelig helt Vestpaa i Sibirien, finder vi ogsaa her adskillige Isfangsttræk bevaret hos Ostjækker og Voguler i Obs Opland, hvad der vel igen hænger sammen med Fiskerigdommen og maaske tillige med den Omstændighed, at disse Folkeslag først saa sent som i Middelalderen er indvandret til Sibirien fra Egnene Vest for Ural. Blandt de oprindelige Kyst-Lapper, af hvilke Skolterne i Petsamo og paa Kola udgør en døende Rest, har ogsaa meget af det gamle holdt sig i Live.

Sneskokulturens Alder frembyder et højst tiltrækkende, men endnu helt uundersøgt Problem. Fra Skandinavien foreligger der Fund af Ski allerede fra Slutningen af Stenalderen, og det maa da formodes, at de yderst primitive Snesko, som forekommer sammesteds, i det mindste er lige saa gamle. Hele Kulturens Karakter bærer da ogsaa afgjort et Stenalderpræg; men ud over dette kan vanskeligt noget siges for Øjeblikket.

I Stedet for vender vi os til den sidste, store Kulturbølge, som er gaaet hen over Polarbæltet, i dette Tilfælde dog uden at naa Amerika. Det er den, der kendetegnes af Renavlens. Vi har allerede tidligere fulgt dennes Opstaaen og set, hvordan den er vokset ud af Jægerlivet (I S. 204 ff.). Den Dag i Dag er mange Renejere lige saa meget Jægere som Nomader, og den intensive Udnyttelse af Hjordene, som træffes f. Eks. hos Lapperne, har formodentlig sydligere Egenes Kvægavl til Forbillede; bl. a. gælder dette Malkning og Tilvirkning af Smør og Ost. Anvendelse af Renen som Ridedyr er ogsaa et sent Træk. Baade Hængevuggen, Skien og den kælkeligende Slæde har en Udbredelse, der i Hovedsagen falder sammen med Renavlens, og det er

ikke usandsynligt, at de hører sammen med denne, selv om de maa-
ske er noget ældre. Intet sikkert vides dog derom. De ældste Fund
af Ski, vi kender, gaar tilbage til henved 2000 f. Chr.; men som tid-
ligere nævnt er Vidnesbyrdene om Tamrener meget senere, fra 1.

Fig. 121. Malkekop fra Jukkasjärvi-Lapperne og Osteforme fra Lapperne i Hårjedalen (t. v.)
og Västerbotten (t. h.). (Nationalmuseet).

Aartusind e. Chr. Man maa imidlertid komme i Hu, at Rennoma-
derne i hele Oldtiden levede uden for Synskresen af saavel Europas
som Asiens Kulturfolk, og for saa vidt betyder de historiske Efter-
retninger ikke stort i denne Sammenhæng. Som den finske Forsker
Kai Donner har fremhævet, tyder flere baade sproglige og etnologi-
ske Forhold paa, at Renavlen fra først af er opstaaet hos Samojederne
ved Begyndelsen af Bronzealderen og siden naaede til fuld Udføl-
delse, da Klimaforværringen i de nordlige Egne satte ind c. 400 f. Chr.
Den svenske Lap-Forsker K. B. Wiklund — som for øvrigt i Mod-
sætning til alle andre fastholdt Tanken om Renavlens selvstændige

Opstaaen paa forskellige Steder — har ligeledes understreget denne »Fimbulvinters« Indflydelse paa Lappernes Nomadeliv.

Ud over Nomadelivet er Polarfolkene ikke naaet ved egen Kraft. Jakutterne, et tyrkisk Folk, som i Middelalderen blev drevet mod Nord fra Landet om Bajkal-Søen, ejer Heste og Hornkvæg, og som Følge af deres Kendskab til Staldfodring har de kunnet føre deres Husdyr med sig lige til Polarkresen; men Kulturen er tydeligt indplantet udefra, uden organisk Forbindelse med den gamle, arktiske Levevis, paa samme Maade som ogsaa den russiske, der ikke længe efter brød ind over Ural, har sine Rødder under andre Himmelstrøg.

En gammel Tanke, fremsat allerede i forrige Aarhundrede, har søgt at trække en Linje fra Magdalénien-Periodens evropæiske Renjægere til Eskimoerne. Om nogen u m i d d e l b a r Sammenhæng kan der ikke godt være Tale; men senere Forskninger har stillet Spørgsmaalet om den arktiske og den palæolitiske Kulturs indbyrdes Slægtskab i et nyt Lys. Paa den ene Side har vi i Rensdyr-Eskimoerne lært en Indlandsstamme at kende, hvis Levevis i visse Retninger netop former sig saadan, som vi maa forestille os den ældste, arktiske Kultur overhovedet. Paa den anden Side har Opdagelsen af den primitive Komsa-Kultur i Finmarken oprullet vældige Perspektiver, der rækker lige fra Istiden til vore Dages Kyst-Lapper. Og man kommer ikke uden om, at der i afsides Dele af Skandinavien, Skotland og Irland endnu findes mangt et Træk, som peger baade bagud til palæolitisk og fremover til senere arktisk Kultur. Med fuld Føje slog derfor Knud Rasmussen i sin Tid til Lyd for et storslaet Samarbejde mellem de nordlige Landes Forskere til Løsning af disse Problemer, og efter hans Død er Sagen taget op af de internationale, arkæologiske og etnologiske Kongresser. Krigen har nok foreløbig standset dette Foretagende; men før eller senere vil det atter bliver taget op.

LYSET FRA ØSTEN

»*Ex oriente lux!*« I de gamle Østerlande tændtes det Lys, hvis Skær efterhaanden skulde brede sig over Alverden. Her opstod de Tanker, som førte Mennesket ud af Naturfolkernes snævre Tilværelse til et virkeligt Herredømme over Jordens mangfoldige Muligheder og et videre Syn paa Livet. Denne Erkendelse er gammel og staar stadig ved Magt; men i Tidens Løb er der føjet nye Træk til, som har uddybet og øget vor Opfattelse. De sidste Tiaars Udgravninger i Ægypten og Mesopotamien har manet hidtil ukendte, forhistoriske Kulturer op af Graven, saa at vi nu ser de blomstrende Oldtidssamfund i disse Egne som Afslutningen af Aartusinders Udvikling. Heldige Fund i Indus-Landet og Kina har afsløret ældgamle Kulturer i nær Slægt med dem, vi hidtil kun kendte fra vor egen Kres. Og sidst, men ikke mindst har man faaet Øjet op for, at en ensidig Betragtning af de gamle Agerbrugsomraader i sig selv ikke fører til Maalet: det er *S a m s p i l l e t* mellem Agerland og Steppe, mellem Bonde og Nomade, som giver Forklaringen paa den højere Kulturs Oprindelse.

Det Omraade, vi her faar at gøre med, strækker sig som to brede, delvis sideløbende Bælter tværs gennem den gamle Verden, i Syd fra Atlanterhavet til Indus, i Nord fra Ungarn til Mongoliet — tilsammen et Omraade præget af de store Kontinenters vældige Afstande, men i øvrigt rigt paa Modsætninger. Snekroneede Bjærgkæder taarner sig mod Himmelen og vældige Plateauer taber sig i Horisonten; der er endeløse Lavletter og langstrakte Floddale. Lige saa vekslende er Temperaturen, svingende mellem Tibets og Mongoliets isnende Vinterstorme og Saharas glødende Sol. Det, som trods alle Forskelligheder knytter disse uensartede Landskaber sammen til et kulturgeografisk Hele, er først og fremmest den sparsomme Nedbør. Uhyre Strækninger i Nord-Afrika og Arabien ligger hen som golve Sand- og Stenørkener, andre Steder er der Busksteppe og Græsland; men

Landet savner ikke i sig selv Frugtbarhed, og hvor der blot er Vand nok, vælder Planterne op af den næringsrige Jord i yppig Frodighed.

Denne Modsætning mellem de store, tørkehærgede Vidder paa den ene Side og de frugtbare Oaser og Floddale paa den anden har lige siden Istiden sat sit Stempel baade paa Natur og Menneskeliv; men Klimaet har aabenbart været underkastet visse Svingninger, om hvilke vi veed meget lidt med Sikkerhed. I det store og hele synes dog en langsom Udtørring at have været fremherskende. Sahara bestod endnu under Istiden af vildtrige Savanner; men ved den Forrykkelse af Vindforholdene, der fulgte med Isens Forsvinden, fik Landet efterhaanden sit nuværende Udseende. I Central-Asiens Bjerge har Afsmæltningen formentlig i længere Tid opretholdt en forholdsvis rigelig Vandforsyning; men i det lange Løb kunde den ikke slaa til. Ellsworth Huntington regner her med en følelig Udtørring af Landet i Midten af det 3. Aartusind f. Chr., og Sir Aurel Stein mener, at en lignende gjorde sig gældende i Aarhundrederne ved vor Tidsregnings Begyndelse. Disse Forhold har igen sat sig Spor i Kulturhistorien. I den sydlige Del af Steppebæltet blev Mennesket allerede tidligt tvunget til at søge mod mere vandrige Strøg, og her opstod da en Række højt civiliserede Samfund i nær Vekselvirkning med de tilbageblevne Ørken- og Steppeboer. Længere mod Nord var Agerlandet mere indskrænket og Forbindelsen mellem Steppe- og Oasefolk tilsvarende mindre; men da først Udtørringen for Alvor satte ind her, gav den sig Udslag i et lignende Skuespil som Syd-paa, kendetegnet ved krigerske Sammenstød og gensidig Paavirkning. Den over 4000 km lange, kinesiske Mur, som med Anvendelse af en Række ældre Forsvarsværker opførtes i Slutningen af det 3. Aarhundrede f. Chr., er Verdens mest storslaede Vidnesbyrd om Nomadernes evige Trusel.

Vi maa tænke os hele det her omtalte Steppebælte efter Istiden beboet af faatallige og omstrejfende Jægerhorder. Hvorledes de efterhaanden har opgivet deres primitive Levevis og er forvandlet til bosiddende Agerdyrkere, veed vi ikke. Det vældige Tidsrum, der ligger mellem Istidens Ophør og den ældste Landsbykultur, er endnu yderst lidt oplyst; men vi maa gaa ud fra, at det er i disse dunkle Aartusinder, den store Omvæltning har fundet Sted — maaske endda meget tidligt. Naar man har hævdet, at der skulde foreligge Spor af Agerbrug allerede i den saakaldte natufiske Kultur i Palæstina kort

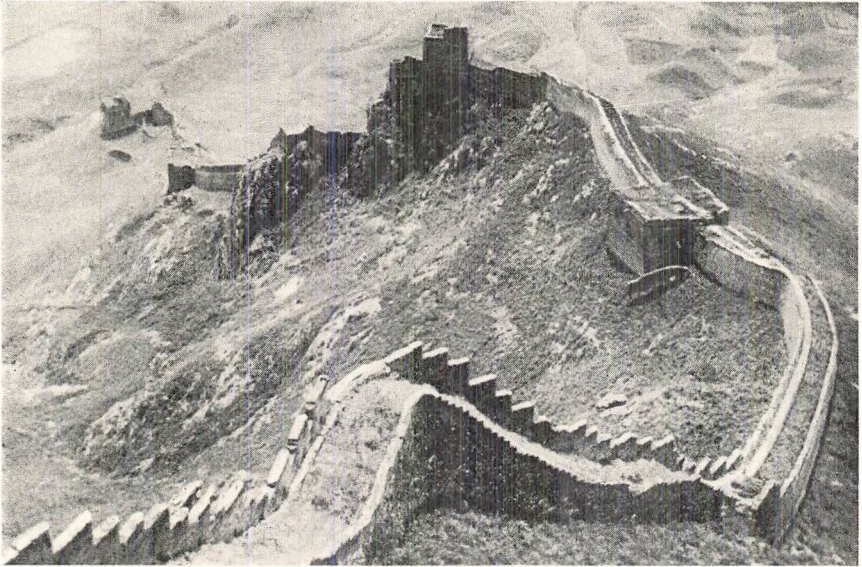

Fig. 122. Den store, kinesiske Mur. (Fot.).

efter Istiden, maa det dog fremhæves, at der savnes fyldestgørende Bevis for denne Paastand.

Længe blev Ægypten betragtet som den højere Kulturs Vugge, men sikkert med Urette. Derimod taler allerede Landets Beliggenhed: en lang, smal Floddal klemmt inde mellem Ørkener i Udkanten af de gamle Kulturlande. Efterhaanden har man da ogsaa fundet lige saa gamle Kulturer i Mesopotamien. Men af indlysende Grunde kan heller ikke de være de ældste, for Mesopotamien er geologisk set en meget ung Dannelse, opbygget af Evfrat og Tigris' voksende Aflejringer. Blikket søger da uvilkaarligt Nordover, til det nordlige Syrien og Bakkelandet ved Foden af Armeniens Bjerge. Dermed er selvfølgelig ikke sagt, at Agerbruget som saadant skulde være opstaaet der, snarere vil man tænke sig mere tropiske Egne i denne Forbindelse; men her kan man formode, at Forudsætningerne var til Stede for Kunstvandingens Opfindelse, baade det forholdsvis tørre Klima og Muligheden for at udnytte Bjærgstrømmenes Vandrigdom. Her er vi sagtens ogsaa i Nærheden af Hvedens og den første Kobberudvindingens Hjemstavn. Og her synes endelig en Række Udgravninger virkelig at have bragt en ældgammel Bondekultur for Dagen.

Den længste, sammenhængende Beretning om Bosættelse paa en enkelt, lille Plet, der overhovedet kendes, foreligger i Udgravningerne ved Tepe Gawra nær Mosul, hvor det er lykkedes at afdække ikke mindre end 26 Beboelseslag, af hvilke det yngste stammer fra Tiden c. 1700 f. Chr. I Ninive, der længe efter den her omtalte Tid blev Hovedstad i det assyriske Verdensrige, har man foretaget en Prøvegravning under Gulvet af et Tempel opført c. 2400 f. Chr., og over 21 m nede i Dybet fandtes der endnu Potteskaar og Redskaber.

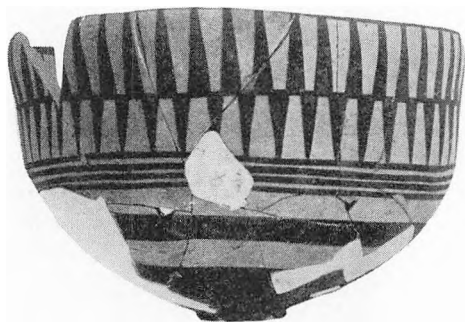

Fig. 123. Lerkar fra Hama, Syrien. 4. Aartusind f. Chr. Udsmykningen viser Slægtskab med al'Ubaid-Ornamentikken. (Nationalmuseet).

Ved de Gravninger, som i 1931-38 udførtes ved Hama i Syrien af Carlsberg-Fondets Ekspedition under Ledelse af Dr. Ingholt, stødte man mere end 17 m under Overfladen paa et Kulturlag, som fortsattes yderligere 5.5 m nedefter. Undersøgelser som disse giver en svag Forestilling om, hvilke uhyre Tidsrum man maa regne med, naar der er Tale om fast Bosæt-

telse i disse Egne. Hvor meget de spænder over i Aar, er det straks vanskeligere at sige noget om; vi er jo her langt forud for enhver historisk Tid og maa udelukkende bygge vore Formodninger paa Skøn. Nogle har sat den ældste Landsbykultur fra Tepe Gawra (Sakçegözü-Kulturen), der allerede kendte malet Keramik, men i øvrigt endnu havde et ret primitivt, neolitisk Præg, saa tidligt som det 6. Aartusind f. Chr., og i hvert Fald kan den ikke være yngre end det 5. Aartusind, svarende til vor ældre Køkkenmøddingtid.

Fra nu af er vi i Stand til at følge Udviklingen i nogenlunde ubrudt Rækkefølge. Det fugtige Sumpland omkring Evfrat og Tigris' nedre Løb var efterhaanden blevet beboeligt, selv om Kystlinjen fremdeles laa et godt Stykke længere oppe i Landet end nu, og paa den frugtbare Slette, hvor Kornet kunde høstes to-tre Gange om Aaret, groede lidt efter lidt en Kultur frem, der i sig allerede bar Kimen til en rig Blomstring. Det er denne Kultur, som er opkaldt efter Findestedet Tell al 'Ubaid nær Oldtidens navnkundige Ur. Paa en lille Høj, der hævede sig op over Sumpen, har der ligget en Landsby bestaaende

af Huse med Vægge af lerklinet Fletværk og flade eller tøndehvælvede Tage. Beboerne har dyrket Korn (Byg) og Dadelpalmer og desuden holdt Faar, Geder og Svin, muligvis ogsaa Hornkvæg. En vigtig Del af Bohavet udgjorde Lerkar med en baade smuk og særpræget, malet Ornamentik.

Dragten bestod af Faare-skind eller Uld. Til Vands færdedes man i Fartøjer af sammenbundne Sivbunder. Endnu stod Kulturen i alt væsentligt paa Stenalderens Trin, og først i den allersidste Del af Perioden er der Mulighed for, at man har lært Kobberet at kende. Sten var imidlertid en kostbar Vare i Flodlandet, og Kornseglene var tit af haardtbrændt Ler. Hvad det er for et Folk, som har levet her, og hvilket Sprog de har talt, veed vi

endnu ikke; men i hvert Fald har det næppe været de senere Sumerers Forfædre. Hvad enten de har tilhørt den ene eller anden Æt, saa har i hvert Fald beslægtede Kulturer været udbredt viden om. En Keramik, der i mange Retninger staar al 'Ubaid's nær, er fundet i de ældste Lag ved Susa i Elam og dybt nede i Aflejringerne ved Ninive, ja over store Dele af Syrien og Iran saa fjærnt som Baluchistan. I Virkeligheden skal denne Kulturs Tyngdepunkt maaske søges i Irans sydlige Randbjerge og slet ikke paa det mesopotamiske Lavland.

Al 'Ubaid-Kulturen falder formodentlig i det 5. Aartusinds sidste Halvdel, ned mod Aar 4000 f. Chr. Det næste halve Aartusind er Uruk-Fasens Tid. Det er en Periode rig paa Vækst, med mere end blot Tilløb til højere Kultur. Der blev opført Bygningsværker af virkelig imponerende Størrelse. Ved Erech fandtes der saaledes under det ældste Tempel fra historisk Tid Rester af et andet Kæmpetempel, der var ombygget to Gange i den sidste af de forhistoriske Perioder, og derunder igen laa Resterne af det saakaldte »Røde Tempel«, som

Fig. 124. Elamittisk Lerkar fra Nehâvand, 3. Aartusind f. Chr. (Nationalmuseet).

ligeledes var ombygget et Par Gange og atter hvilede paa det endnu ældre »Kalkstens Tempel«. I Uruk-Perioden begynder endvidere Kobber at blive mere almindeligt; Pottemagerhjulet og Vognen kendes, og for første Gang møder vi nu en utvivlsom Billedskrift, der danner Grundlaget for de senere Kiletegn.

Den sidste af de forhistoriske Perioder i Mesopotamien er opkaldt efter Findestedet Djemdet Nasr. Mens vi ikke kender noget til de ældre, mesopotamiske Stammers Nationalitet, er det sandsynligt, at Djemdet Nasr-Kulturens Bærere var Sumerer, altsaa Forfædre til det Folk, der her ved Begyndelsen af det 3. Aartusind træder ind i Historien. Hvorfra de er kommet, staar endnu hen i det uvisse. Det er hidtil ikke lykkedes at fastslaa noget Slægtskab mellem deres Sprog og andres, og i Djemdet Nasr-Kulturen er der Elementer fra flere forskellige Sider. Adskillige Træk peger dog i Retning af en Indvandring fra Bjærgegne og i saa Fald nærmest fra Nordøst. Ved Slutningen af den forhistoriske Tid ramtes Landet af en uhyre Oversvømmelse, som ødelagde Byerne Kish, Suruppak og Erech. Det er øjensynligt denne Katastrofe — og ikke, som Woolley først har ment, en mere lokal Oversvømmelse i ældre Tid — der genspejles i Bibelens Fortælling om Syndfloden. De sumeriske Sagns Noah, Utanapishtim, havde netop hjemme i Erech.

Det ligger uden for vor Opgave at følge Mesopotamiens Skæbne videre, nu da Historiens Lys allerede dæmrer i Synskresen. I Stedet for søger vi til Nil-Dalen, det andet, store Kulturbrændpunkt i Tidernes Morgen. Ægyptens Natur minder i mangt og meget om Mesopotamiens. Ogsaa her staar vi jo over for et utroligt rigt Flodland med et varmt og tørt Klima. Men ved Siden af Lighederne er der mange Forskelligheder. Ægypten er meget smallere, med let Adgang til Sten i Dalens Klippeskrænter og derfor med alle Muligheder for Udviklingen af en storslaaet Stenarkitektur og Billedhuggerkunst — ogsaa mere afsides og saaledes knapt saa udsat for fremmede Voldsmænds Overfald. Trods de Kulturbølger, som gentagne Gange er skyllet ind over Landet fra Vest-Asien, har Livet under disse Omstændigheder fastholdt sit afrikanske Præg det meste af Oldtiden. Neden for Katarakterne ved Aswan og Nubiens Grænse flyder Nilen som en bred og rolig Strøm, der udelukkende medfører frugtbart Slam og ingen Grus-

masser, som dem der Gang paa Gang har stoppet de mesopotamiske Floders Løb og foraarsaget skæbnesvangre Oversvømmelser. Mens Sumererne aldrig naaede videre end til Dannelsen af Bystater og Smaariger, og først de semittiske Indfald lagde Grunden til den im-

Fig. 125. Ægyptiske Stenredskaber (Økseblad, Pilespidser og Seglblade) fra Fajjûm-Fasen, 5. Aartusind f. Chr. (Nationalmuseet).

perialistiske Politik, hvoraf de babyloniske og assyriske Storstater fremgik, var Ægypten som forudbestemt til allerede tidligt at samles til et enkelt Rige baade paa Grund af de Samfærdighedsmuligheder og den Spore til organiseret Udnyttelse af de regelmæssige Oversvømmelser, som Nilen frembød.

De ældste Spor af Agerbrugskultur, vi indtil nu kender fra disse Egne, er Fundet ved Dair Tasa i den mellemste Del af Landet og Merimde-Beni Salâme i den vestlige Del af Deltaet. Noget yngre er Fundene fra Fajjûm. I Alder svarer de tidlige Faser af denne »første førdynastiske Kultur« formentlig til al 'Ubaid-Fasen og tilhører en ren Stenalder med slebne Økser og ujævnt brændte Lerkar. Regnmængden var dengang noget større end nu og tillod Dyrkning af Hvede (Emmer) og seksradet Byg paa uvandet Bund. Der er fundet talrige Flintsegle og nedgravede Kornbeholdere lavede af Halmløb, og af Husdyr har baade Okse, Faar, Ged og Svin været kendt. Ogsaa Rester af grove Tøjer, vævet af Hørlærred, er bevaret, derimod kendes hverken Hyttetomter eller Grave.

Efterhaanden som Nedbøren tog af, forsvandt Bosættelsen i Deltaet; muligvis indtog lavt staaende Jægerstammer Agerdyrkernes Plads. Oppe i Landet fortsattes derimod den første Kultur i den saakaldte Badari-Fase. Ogsaa i denne dreves Landbrug med Korndyrkning og Husdyrhold. Lerkarrene var haandgjorte, af enkle Former,

men fremstillet af en fint slæmmet, tynd og ypperlig brændt Masse. Nogle ganske faa Sager af hamret Kobber dukker op, men endnu som store Sjældenheder i Sammenligning med Flinten. Genstande af indførte Materialer viser, at der har været en udstrakt Handel, rimeligvis dog ved Hjælp af forskellige Mellemlid, med Nubien, det Røde Hav, Sinai, ja maaske endog Syrien. Ligesaa lidt som fra Dair Tasa-Fasen har man egentlige Hytterester, kun Ildsteder, hvorimod talrige Grave vidner om den Omhu, man ofrede paa den døde. Liget blev anbragt paa Siden i Sovestilling iført sin Dragt af Gede- eller Antilopeskind, undertiden ogsaa af Lærred; rundt om ligger Vaaben og Redskaber, og ved Hovedet har der været henstillet Kar med Mad og Drikke. Smaa Kvindefigurer af brændt Ler eller Elfenben er tydet som Billeder af Modergudinden.

Den ældre, førdynastiske Kultur afløses c. 3500 f. Chr. af den saakaldte »anden« eller yngre Kultur, der er stærkt fremtrædende i Øvre-Ægypten. Især i dens senere Afsnit, ned mod Aar 3000 f. Chr., er det tydeligt, at man er ved at fjærne sig stærkt fra primitive Tilstande. Haandværksdygtigheden staa saaledes paa et væsentligt højere Trin end før. Flintarbejdets Finhed maaler sig med den, vi ellers kun træffer i Danmarks yngre Stenalder; Kobber, Guld, Tyrkiser og Fayence anvendes til Redskaber og Smykker. Den gamle Landsby begynder at vokse op til en virkelig Bybebyggelse. Kunsten er ved at vikle sig ud af Svøbet, som det bl. a. ses i Udsmykningen af Lerkarrene med Billeder af Mennesker, Dyr, Træer, Skibe o. s. v. Ogsaa en Skrift kendes. Samtidig viser der sig nye Træk i Religionen. De gamle, formentlig totemistiske Dyreguddomme skifter i nogle Tilfælde Aasyn og smelter sammen med eller optager mellem sig nye Skikkelser af fremmed Ophav. I Deltaet dyrkes saaledes Osiris, hvis Lighed med de asiatiske Vegetationsguder er slaaende, i Øvre-Ægypten Solguden Horus og Himmeligudinden Hathor, der efter Sagnet skal være kommet fra et helligt Land ved det Røde Havs Kyster. Der kan heri ligge et Minde om en Indvandring, som muligvis ogsaa har medført den formentlig semittiske Islæt i det hamittiske, oldægyptiske Sprog, idet Vandringen i saa Fald fulgte den gamle Karavanerute fra Qusair ved Rødehavet gennem Wadi Hammamât til Nil-Knæet ved Theben.

Mesopotamiens og Ægyptens Oldtidskulturer er ikke de eneste, vi

kender fra de gamle Østerlande, selv om de utvivlsomt er de ældste. Ikke stort yngre er dog den Kultur, som i de sidste Tiaar er fremdraget i Indus-Landet. En nærmere Skildring af den opsættes imidlertid bedst til Omtalen af Indiens Arkæologi (S. 287 ff). Nævnes bør ogsaa de hettittiske og sydarabiske Kulturer, som imidlertid bægge er væsentligt senere end dem, der ovenfor er beskrevet, d. v. s. fra det 2. eller endog det 1. Aartusind f. Chr. Vi skal derfor ikke komme nærmere ind paa dem her, endskønt ikke mindst den arabiske Oldtidskultur er af stor Betydning, fordi den i vis Maade giver Nøglen til Forstaelsen af den ældste, semittiske Religion.

Fra Oldtidens Historie høres Gang paa Gang om Bjærg- og Steppeboernes Overfald paa de fredelige By- og Bondesamfund. Undertiden er det Nomaderne selv, hvis Stormflod hærger Landet, undertiden aner vi kun Bruset af de oprørte Vande i det fjærne, og hvad vi umiddelbart kan iagttage, er blot Dønningerne fra de Storme, som har fejet hen over Steppens Folkehav. I første Tilfælde drejer det sig hovedsagelig om Semitterne, der jo færdedes saa at sige lige uden for Agerdyrkernes Dør, i det andet mest om indo-evropæiske Stammer, hvis Hjemland laa fjærnere fra Kulturens Centrér. Man sporer næsten en regelmæssig Rytme, en skiftende Ebbe og Flod, hvor Strømmen snart sætter ind fra Nord og snart fra Syd. At Uaar og Tørketid har spillet en Rolle i denne Sammenhæng, er der næppe Grund til at tvivle om; men det maa ikke glemmes, at er et Folk først kommet i Skred, fortsættes Bevægelsen ofte længe efter, at den oprindelige Aarsag er ophørt, og at ogsaa mange andre Forhold end netop Klimaforandringer — Hesten, senere ogsaa Jærnet — kan give et Folk saa stor militær Overlegenhed, at det svulmer over af ekspansiv Kraft. Paa dette Punkt er der endnu meget at udrede.

Semitterne var først paa Skuepladsen. De opnaaede allerede meget tidligt Fodfæste i Mesopotamien, hvor Sargon omkring 2650 f. Chr. gjorde sig til Herre i Akkad og Sumer; men allerede efter et Par

Fig. 126. Ægyptisk Elfenbensfigur, c. 3800 f. Chr. (Nationalmuseum).

Hundrede Aars Forløb blev de selv undertvunget af Subartu-Folket fra Nord, en Stamme af ukendt Rod, men med indo-evropæiske Herskere. Inden Aartusindet udrandt, begyndte imidlertid en ny og endnu mere omfattende Bevægelse. For Semitternes vedkommende kendetegnes den af den kana'anæiske Vandring, som førte til Grundlæggelsen af Hammurabis Herredømme i Babylon, men i øvrigt fortsattes gennem hele første Halvdel af det 2. Aartusind, ja længere endnu, eftersom Hebræernes Erobring af Palæstina i Virkeligheden er en sidste Udløber deraf paa et Tidspunkt, da en ny, semittisk Folkebølge, den aramæiske, forlængst var indledet. Men ogsaa for andre Folkeslag var en stormfuld Tid oprundet. Indo-evropæiske Nomader eller Halvnomader, de senere Mederes og Perseres Forfædre, er maaske allerede nu trængt over Bjærgene ned paa Irans Højslette, og andre Steder træffer vi deres Stammefrænder som Herskere over Agerbrugere af fremmed Æt. Kassitterne, der i det 18. Aarhundrede f. Chr. tilrev sig Magten i Babylon, stod under Konger med gode, indo-evropæiske Navne, og baade i det saakaldte Mitanni-Folk og i Hettitterne var der stærke, indo-evropæiske Elementer. Muligvis er der desuden en Forbindelse mellem Hettitternes Fremstød og det Indfald af Hyksos-Folk, som ved denne Tid fandt Sted i Ægypten. Højest mærkværdig er Opdagelsen af et Værk — betegnende nok om Hestavl — der er fundet i det kongelige Arkiv ved Boğaz Köy og skrevet i et Sprog, der staar Sanskrit overmaade nær. Det giver Grund til at tro, at de indo-evropæiske Stammer, som ved det 2. Aartusinds Slutning trængte ind i Indus-Landet, tidligere maa have levet i nært Naboskab med Mitannierne, og at deres Erobring i Indien saaledes maa ses i Fortsættelse af en almindelig, indo-evropæisk Bevægelse paa lignende Maade som Hebræernes i Forhold til den kana'anæiske Vandring.

Kun naar Nomaderne kommer inden for Kulturfolkenes Synsvidde, falder Historiens Lys for et kort Øjeblik over deres Færd. Det vilde imidlertid være en urimelig Antagelse, at deres Forhold til Agerdyrkerne skulde have været stort anderledes i forhistorisk Tid; Tilstedeværelsen f. Eks. af Vognen allerede i Uruk-Perioden tyder maaske paa en ældgammel Forbindelse med Steppeboerne. Denne var jo nemlig ikke a l e n e ødelæggende, men havde tværtimod ogsaa i høj Grad positiv Betydning. Hesten stammer utvivlsomt fra Nomaderne, maa-

ske ogsaa andre Husdyr, og saavel i social som i religiøs Henseende mærkes deres Indflydelse, ikke mindst f. Eks. i den semittiske Tilbøjelighed til Monoteisme.

Vender vi os fra Forholdet mellem Steppe- og Kulturlandene til de førstnævnte selv, bliver vor Viden endnu mere mangelfuld. En Ting staar dog fast: De udgør den Vej, som før Skibsfartens Udvikling og til Dels endnu længe efter forbandt Øst og Vest, og ved Siden af, at Steppeboerne selv har ydet deres egne Bidrag til Kulturen, har de i vid Udstrækning virket som Formidlere mellem to Verdener. Det er især det nordlige Omraade, som har Betydning for os i denne Sammenhæng. De Folkeslag, som nu til Dags lever inden for dets Grænser, kan for Størstedelen henregnes til to store Sprogætter, den tyrkiske og den mongolske; men saaledes var det ikke i Oldtiden. Først i Middelalderen er Mongolerne trængt frem fra det sydlige Sibirien til det nuværende Mongoli og Dzungari, hvorfra Chinggis Khâns og Timurs Horder oversvømmede den halve Verden og grundlagde et Vælde, der strakte sig fra Kina til Indien og Polen. I Mongoliet og tilgrænsende Egne havde tidligere tyrkiske Stammer haft deres Hjem. Her laa i Middelalderen Uigurerens delvis kristne Rige, som havde afløst endnu ældre, tyrkiske Folk. Fra et saadant hidrører bl. a. de navnkundige Orkhon-Indskrifter, til hvis Tydning Vilh. Thomsen gav Nøglen. Endnu før, d. v. s. i Aarhundrederne paa bægge Sider af vor Tidsregnings Begyndelse, omtaler de kinesiske Forfattere i disse Egne et mægtigt Folk, som de kalder *Hsiung-nu*, efter al Sandsynlighed de samme som den store Folkevandrings Hunner. Da Kina under en Række kraftige Kejsere i de sidste Aarhundreder f. Chr. havde dæmmet op for Hunnernes Indfald, vendte de sig imod Vest og standsedes først i Slaget paa de catalauniske Sletter 451 e. Chr. Hunnerne selv er siden forsvundet — en sidste Rest er maaske Tjuvasjerne ved Volga, der taler et meget særpræget og gammeldags, tyrkisk Sprog — men med deres Tog var de slaet ind paa en Vej, der fra nu af Gang paa Gang blev fulgt af andre tyrkiske Stammer og efterhaanden førte til, at disse helt opgav deres tidligere Hjemstavn i Mongoliet, mens uhyre Strækninger Vestpaa blev tyrkiserede. Et af de Folk, det først gik ud over, var de kinesiske Kilders *Chien-k'un*, som levede i Dzungariet og det sydvestlige Sibirien. Nogle anser dem for de nuværende Kirgiseres Forfædre, oprindeligt

sprogligt beslægtede med Jenisejere og Tibetanere og Bærere af Bronzealderen ved Jenisej.* Ogsaa mange samojediske Smaastammer i Altaj tilegnede sig efterhaanden tyrkisk Sprog; men de var langt fra de eneste, som saaledes skiftede Modersmaal. Lige fra det Kaspiske Hav til Kinas Grænser taltes dengang indo-evropæiske Sprog. I det

Fig. 127. Sølvforyldt, tyrkisk Standart, erobret af Cort Adeler 1658. Indskriften lyder: »Kejserlig Standart for Sultan Murad, Sultan over de herligste Sultaner, Kejsernes Kejser, Padishah over hele Verden.« (Nationalmuseet).

nuværende Sinkiang (Øst-Turkestan) boede saaledes Tokharene, og længere mod Vest levede eller havde der levet talrige andre Stammer af samme Æt, muligt i Slægt med Oldtidens Skyther; under hellenistisk Indflydelse havde de grundlagt flere Riger i Turan, men blev nu saa godt som helt opslugt af den tyrkiske Stormflod. I det 11. Aarhundrede faldt de tyrkiske Seldjucker ind i Lille-Asien, og senere vendte Osmanerne sig mod Europa, hvor de gennem Aarhundreder var en Trusel mod den vestlige Verden.

Paa denne Maade har Central-Asien udgjort en Stormbane for Folkevandringerne i den gamle Verden. Roligere tegner Kulturbilledet sig; men Hovedtrækkene er de samme. Desværre maa vi i mange Tilfælde opgive Tanken om

at kæde Udviklingen sammen med bestemte Folkebølger; men hvad derved tabes, vindes ved den større Dybde i Perspektivet, som Arkæologien formaar at give. Dels ved Nomadernes Hjælp, dels over den Rad af Oaser, der følger Foden af de vældige Bjærgkæder T'ienshan og K'unlun, er Strømningerne gaaet mellem Vest og Øst. Ad denne Vej er de store Religioner naaet til Kina: Islam, den nestorianske Kristendom, Manichæernes Lære og Buddhismen. Denne Vej tog ogsaa det syriske Alfabet og den hellenistisk-indiske Kunst, der medførte en Omvæltning i hele Øst-Asiens Maleri og Skulptur. I modsat Retning vandrede Silken, Bogtrykkerkunsten, Kludepapiret

* Ved Kirgisere forstaaes her de egentlige Kirgisere (Kara-Kirgiserne) og ikke Kazakkerne, der først i Middelalderen skilte sig ud fra Özbegerne og ofte fejlagtigt betegnes som Kirgisere.

m. m. Ikke for intet bærer jo den gamle Karavanerute gennem Central-Asien Navnet »Silkevejen«.

Alt dette falder inden for historisk Tid; men forud for denne stod det ikke anderledes til. Bronzer i den særprægede Dyrestil, som kendetegner de skythiske Fund fra Syd-Rusland, genfindes med faa Ændringer i Jenisej-Omraadet og Mongoliet, formentlig udstraaede fra en fælles Kilde i Central-Asien. Fra endnu ældre Tid, en Sten-Kobberalder c. 2000 f. Chr., forekommer lige fra Dnestrs Bredder til Sinkiang de saakaldte »Okkergrave«, d. v. s. Gravhøje, i hvilke den døde er nedlagt omgivet med rød Okker, som Regel fattigt udstyret, men i nogle Tilfælde med rige Gravgaver. Med en vis Sandsynlighed er disse

Fig. 128. Bronzefigur fra Mongoliet, 1. Halvdel af 1. Aart. f. Chr. (Nationalmuseet).

Gravminder sat i Forbindelse med indo-evropæiske Vandringer. Fra Stenalderens Slutning og endnu videre udbredt end Okkergravene er en udpræget Agerbrugskultur, hvis vestlige Hovedgruppe (Tripolje-Kulturen) hører hjemme i det sydlige Rusland med Udløbere til Thessalien og Transsylvanien. Den udmærker sig især ved sine Lerkar i Form af store Krukker med bredt udsvunget Bug og kraftigt malede Spiralbaand. Øst for Dnepr synes denne Keramik at være ukendt i Evropa; men den træffes mange Steder i Lille-Asien, Iran, Turan og saa langt borte som i det nordvestlige Kina. Trods de mange Tusind Kilometers Afstand er der den mest slaaende Lighed mellem Kar fra Ukraine paa den ene Side og de kinesiske Provinser Kansu og Honan paa den anden. Et vigtigt Bindeled mellem Vest og Øst saavel som mellem Steppe- og Agerbrugskultur og dermed maaske Nøglen til Forstaaelsen af hele den yngre Stenalder vil man uden Tvivl kunne finde i Turan; men de Udgravninger, som hidtil er foretaget her ved Anau, Shah Tepe og andre Steder, er foreløbig alt for ufuldstændige til at give noget endeligt Svar.

Vi forlader da atter den gamle Vej over Stepperne, denne Gang for at vende os mod det store Kulturcentrum, der opstod ved dens østlige

Endepunkt. Den Kamp, som nogle Sinologer har følt sig forpligtet til at føre for at hævde den kinesiske Kulturs selvstændige Oprindelse, er især efter den svenske Forsker J. Gunnar Anderssons banebrydende Udgravninger endt med et afgørende Nederlag. Saa meget er sikkert nok; men desværre er man endnu ude af Stand til at følge

Fig. 129. Lerkar fra Kinas Stenalder. De to store Krukker viser typisk Yang Shao-Ornamentik, 3. Aartusind f. Chr. (Nationalmuseet).

Kulturens Udvikling i Enkeltheder. Den klassiske Tradition i Kina lader Landets Historie begynde allerede før Hsia-Perioden c. 2200 f. Chr.; men i Virkeligheden er selv dette Dynasti endnu sagnagtigt og svæver arkæologisk i Luften. Først fra Midten af det 2. Aartusind er der paalidelige, historiske Efterretninger og en fuldkommen sikker Kronologi tilmed først fra Aar 841 før vor Tidsregning. Arkæologisk naa'r vi, hvis vi ser bort fra de palæolitiske Fund, næppe længere tilbage end til det 3. Aartusind. Hvad der ligger mellem dette Tidsrum og Istidens Ophør, er hyllet i Taager; man har udtalt den Formodning, at et ørkenagtigt Klima ligefrem skulde have gjort Landet ubeboeligt i hele denne Periode.

Den tyske Forsker Eberhard har for nyligt paa etnografisk Grundlag søgt at opridse et Billede af Kulturtilstanden i Kina ved Midten af det 3. Aartusind. Ved nedre Hwangho og Nordefter skal der efter hans Opfattelse have levet Stammer i Slægt med Nutidens Manchuer og Tunguser. De stod endnu paa et rent Stenalder- og Jægertrin, klædte sig i Skind og boede i halvt nedgravede Jordhytter. Deres Religion var en Slags Sjamanisme, i hvilken Bjørnedyrkelsen indtog en fremtrædende Plads. Længere Vestpaa, d. v. s. i Szech'wan og ved Hwanghos mellemste Løb, færdedes andre Stammer med Tilknytning

til senere Tiders Tyrker og Tibetanere. De var helt eller delvis Nomader med Heste- og Faareavl samt, for de først nævntes vedkommende, patriarkalsk Samfundsordning og Dyrkelse af Himmellegerne. Højere stod Kulturen i det centrale og sydlige Kina. I Hupehs Floddale, hvor Tai-Folkenes Forfædre dengang holdt til, dyrkedes allerede Ris ved Hjælp af kunstig Vanding og Terrassering af Bjærgsiderne. Bøfler og Svin holdtes som Husdyr, og Religionen var en Blanding af Forfædre dyrkelse og Frugtbarhedskult. Ved Kysten Syd for Yangtze-kiang havde søfarende, muligvis avstronesiske (malajisk-polynesiske) Stammer udviklet en noget lignende Agerbrugskultur, i hvilken Bronzen allerede var kendt. Deres Boliger var Fælleshuse bygget paa Pæle, og formodentlig anvendtes Basttøj til Dragten. Kvindens Stilling var anset; bl. a. deltog hun i Gudsdyrkelsen, der hovedsagelig bestod af en Bjærg- og Slangekultus.

Foreløbig er alt dette dog kun Hypoteser. Gaar vi til Fundene, finder vi i de nordvestlige Provinser, som indtil videre er de bedst undersøgte, først den saakaldte Ch'i Chia-Fase, en typisk yngre Stenalderkultur, der i Tid vel sagtens falder i det 3. Aartusind f. Chr. Visse firkantede eller halvmaaneformige Skiferknive, der ganske ligner dem, Kineserne den Dag i Dag laver af Jærn til Brug ved Hirsehøsten, tyder paa Kendskab til Agerbrug, og saavel Hunden som Svinet har været tæmmet. Desuden foreligger der slebne, firkantede Stenøkser samt Vaabenskerper af Sten og Muslingeskal. Lerkarrene er dannet af en graalig Masse med Aftryk af Fletværk eller med Mønstre frembragt ved Hjælp af et kamlignende Redskab, altsaa noget i Stil med den Keramik, vi kender fra det nordlige Polarbælte (jf. S. 256). Omtrent samtidig hermed optræder mod Nordøst i Provinserne Honan og Shantung allerede den særprægede, trebenede Karform, som Kineserne kalder *li*. Den synes opstaaet ved, at man fra først af har lænet tre slanke, spidsbundede Krukker mod hverandre paa Ildstedet og siden forenet dem med en fælles Munding. Formen er med sin store Varmeflade saa formaalstjenlig, at den er bevaret gennem Tiderne, og J. Gunnar Andersson har da ogsaa med Rette ytret, at Opfinderen vilde have gjort sig fortjent til Nobel-Prisen i Fysik, hvis han ikke tilfældigvis havde levet nogle Tusind Aar for tidligt.

Den Modsætning mellem Øst og Vest, som træder frem i disse

Fund, spores fremdeles i den følgende Periode. I Shantung fremkom en ny, keramisk Stil med helt lyse eller blanksorte, tyndvæggede Kar. Vestpaa i Kansu afløstes Ch'i Chia-Kulturen af Yang Shao-Fasen. I mange Tilfælde holder denne endnu fast ved Fortidens Redskabstyper; men nyt er kommet til: for det første Risavlens, som maa skyldes sydlige Indflydelser, og for det andet de prægtigt malede Lerkar, hvis Lighed med Vest-Asiens og det sydøstlige Europas »Baandkeramik« er omtalt ovenfor. Også Østfra er der kommet Paavirkninger, hvorom bl. a. *li*-Krukken er et tydeligt Vidnesbyrd.

Som det naturlige Brændpunkt for Strømningerne fra Syd, Øst og Vest ligger Provinsen Honan, og det kan ikke være noget Tilfælde, at det netop er i dette Omraade, den ældste, ægte kinesiske Kulturs Vugge synes at have staaet. Her havde, i det nuværende Distrikt Anyang, det gamle Shang- eller Yin-Dynasti sit Kongesæde, hvor omfattende Udgravninger efterhaanden har gjort det muligt at øge og uddybe Eftertidens litterære Kilder saa meget, at man nu er i Stand til at danne sig en nogenlunde fyldig Forestilling om Levevisen i disse Egne ved Midten af det 2. Aartusind f. Chr. Et centraliseret Statsstyre som i senere Tiders Kina maa man ikke tænke sig, næppe engang et egentligt Lenssamfund som i den nærmest følgende Tid. Lige saa indskrænket som Shang-Kongernes Magt har været udadtil, lige saa svag var den uden Tvivl indadtil, og uden for den nærmeste Hjemstavn er deres Magt næppe gaaet videre end til at inddrive Skatter. Ogsaa i andre Henseender viser Billedet mange gammeldags Træk. Trods Landbrugets høje Stade var Ploven stadig ukendt, Husene blev simpelthen bygget af ubrændt, lufttørret Ler, og saavel Sten som Ben fandt stadigvæk Anvendelse til Pilespidser. Alt dette lyder jo saare primitivt; men i Elfenben, Jade o. l. ydedes allerede fremragende Værker, og i Bronzestøbningen naaede man en kunstnerisk Højde, der aldrig siden er overgaaet. Fra denne fjærne Oldtid stammer mange af de klassiske Former, der siden stadig er efterlignet baade i Metal og Porcelæn og tilmed har sat sig Spor i Europas Kunsthaandværk Aartusinder efter: det slanke *ku*-Bæger med yndefuldt udsvajet Mundingsrand, den brede, trebenede, skaalformige *ting* og den sære, ligeledes trebenede *chüeh*, der foroven aabner sig til Drikoffer med en fladt udtrukket Læbe som Bløsteret paa en Orkidé o. s. v. Ligesaa ejendommelig er Bronzernes Udsmykning, der frem-

træder i kraftigt Relief med særprægede Mønstre som Drager og hornede »Slughals-Masker« (t'ao-t'ieh) paa en Baggrund overspundet med fintegnede Mæandre m. m. Denne Forkærlighed for fantastiske Dyremotiver med de ligesom flakte og ofte næsten helt opløste Figurer og den stærke Fremhævning af Øjnene minder paa en mærkelig Maade om Ornamentikken saavel i den gamle Berings Hav-Kultur som hos Nutidens Nordvest-Indianere, og udelukket er det ikke, at en Strømning i Løbet af det 1. Aartusind f. Chr. kan have ført den mod Nord. Det Præg, som Shang-Tidens Kunst saaledes udviklede, har været bestemmende for Kunsten i Kina i lige saa høj Grad som Grækernes blev det for Evropa. I bægge Tilfælde havde Kunsten sit Udspring i Religionen; men mens Hellenerne guddommeliggjorde den skønne Menneskeskikkelse i Gengivelsen af de hellige Myter i Templernes Friser og Gavlfelter, udformede Kineserne en Brugskunst til Fremstilling af Offerkar for Forfædre dyrkelsen, og først med Buddhismens indisk-hellenistiske Skulptur og Maleri holdt Mennesket for Alvor sit Indtog i Øst-Asiens Kunst. I nær Forbindelse med Religionen stod ogsaa Shang-Tidens Skrift, som er fundet paa utallige »Orakelben« i Anyang, idet enhver Bøn om Gudernes Raad skete ved at udsætte beskrevne Knogler for Ild og derefter aflæse Svarene af de fremkomne Sprækker, altsaa en videre Udvikling af de nordlige Egenes Skulderbladsdivination. Tegnene har allerede tydelig kinesisk Karakter, men staar endnu paa et ufærdigt Trin, ikke langt fra Billedskriften, og er ofte svære at læse.

Fig. 130. Kinesisk Bronzebæger fra Chou-Perioden.
(Kunstindustrimuseet).

En Brugskunst til Fremstilling af Offerkar for Forfædre dyrkelsen, og først med Buddhismens indisk-hellenistiske Skulptur og Maleri holdt Mennesket for Alvor sit Indtog i Øst-Asiens Kunst. I nær Forbindelse med Religionen stod ogsaa Shang-Tidens Skrift, som er fundet paa utallige »Orakelben« i Anyang, idet enhver Bøn om Gudernes Raad skete ved at udsætte beskrevne Knogler for Ild og derefter aflæse Svarene af de fremkomne Sprækker, altsaa en videre Udvikling af de nordlige Egenes Skulderbladsdivination. Tegnene har allerede tydelig kinesisk Karakter, men staar endnu paa et ufærdigt Trin, ikke langt fra Billedskriften, og er ofte svære at læse.

Efter den traditionelle, kinesiske Historie varede Shang-Dynastiet fra 1765 til 1122 f. Chr., da Landet blev undertvunget af et vestligt

Barbarfolk, formentlig af tyrkisk Æt, under Herskerhuset Chou, som derefter holdt sig paa Tronen lige til 255 f. Chr. For første, men langtfra for sidste Gang stod Kina saaledes under Fremmedherredømme — og for første Gang ser man nu det ofte gentagne Skuespil, at Voldsherrerne i Løbet af kort Tid fuldstændig overgiver sig til den højere, kinesiske Kultur. Bronzen var fremdeles det almindeligste Nyttemetall, og først langt ind i det 1. Aartusind f. Chr. maatte det vige for Jærnet; men i øvrigt er Chou-Tiden arkæologisk mindre kendt end den foregaaende Periode. Til Gengæld flyder de skriftlige Kilder rigeligere. Der er Vækst og Grøde overalt i Aandslivet, som dermed undergaar en Udvikling, i hvilken efterhaanden Kina finder sig selv. Fra denne Tid stammer en Række Værker, der endnu staar som klassiske Mindesmærker i kinesisk Litteratur, og under Chou-Kongernes Herskerspir virkede de store Filosofer, der til vore Dage har præget Østens Tankegang: K'ung-tze (551—478) og hans ældre samtidige Lao-tze. Politisk var det imidlertid Aarhundreder fulde af Uro. Lensvæsenet stod i fuldt Flor, mægtige Vasaller laa Gang paa Gang i aaben Strid med Kongen, og Nomaderne truede Landets Grænser. Efterhaanden forfaldt Næringslivet, mens Vold og Lovløshed bredte sig. Omsider afsatte Hertugen af Ts'in den sidste, magtesløse Ætling af Chou-Ættens gamle Stamme, tog som den første Titeln *huang-ti*, d. v. s. Kejser, gennemførte med haard Haand en lang Rad af Reforme i Statsstyrelsen, udvidede Riget mod Syd lige til Tonkin og byggede mod Nord den store Mur som Værn mod Nomaderne.

Ts'in-Dynastiet — af hvis Navn den vesterlandske Betegnelse »Kina« er afledet — fik dog selv kun en stakket Levetid og afløstes af Huset Han (206 f.—220 e. Chr.). Hermed kan man regne, at Kinas Oldtid er forbi. Det betyder langtfra, at Udviklingen er afsluttet, tværtimod. Allerede længe før vor Tidsregnings Begyndelse var Kina kommet i Berøring med Indien og Iran; nu bredte Buddhismen sig til Landet og i dens Følge en fornyet Strøm af Paavirkninger fra den vestlige Verden. Ogsaa fra Central-Asiens Nomadefolk vedblev Indflydelserne at gøre sig gældende. Intet er i det hele taget mere fejlagtigt end den populære Forestilling om Kina som Landet, der har skabt sin Kultur i Tidernes Morgen og siden er stivnet i sløv Ro. Men fra nu af ligger Udviklingens Bane fast, og hvad der indføres

af nye Træk, tjener kun til at gøre Billedet rigere og alsidigere uden at kunne ændre dets Karakter.

Kina er den store Kulturskaber i Østen. Først sent og uselvstændigt følger Korea og Japan i dets Fodspor. Vi kan her ikke gaa i Enkeltheder. Kun nogle Bemærkninger om Japans Forhistorie skal gives, ikke mindst fordi dette Ørige paa Grund af sin Beliggenhed frembyder baade vigtige og ejendommelige Kulturproblemer. Det er Bindeleddet mellem Syd og Nord i Natur saavel som i Folkeliv. Hos Ainuerne, Resterne af Landets Urbefolkning, der nu er trængt tilbage til Hokkaidô og Sakhalin, mødes tropiske og arktiske Kulturelementer i sælsom Blanding. Ikke mindre betyder Rigets Udstrækning, som gør, at forskellige Kulturformer optræder samtidigt i forskellige Egne helt ind i historisk Tid. Det gælder især Ainuernes og de egentlige Japaneres Kultur. Saa sent som i det 7. Aarhundrede e. Chr. sad Ainuerne inde med hele det nordlige Hondo og Øerne Nordefter. I de nærmest følgende Aarhundreder blev de fordrevet fra Hondo; men først i det 15. Aarhundrede fik Japanerne fast Fod paa Hokkaidô, og deres egentlige Bosættelse her er ikke foregaaet før i det 19. Aarhundrede. Endelig prægedes Udviklingen af Japans Afsondrethed. Den har bl. a. haft til Følge, at Metaller først sent er naaet dertil, og at Bronzen ikke optræder som Kendemærke for noget selvstændigt Af-snit inden for den forhistoriske Kultur. Man kan her tale om en Stenalder, en Sten-Bronzealder og en Bronze-Jernalder, men ikke om nogen ægte Bronzealder. Japanske Arkæologer benytter derfor fortrinsvis Stilarterne inden for Lerkarkunsten som Ledetraad ved deres Undersøgelser.

Under disse Omstændigheder er det tit svært at overskue Kultu-rens Gang, hvortil yderligere kommer, at kun meget lidt foreligger derom paa noget evropæisk Sprog. Først 1931 blev der gjort et palæo-litisk Fund i Japan, idet man i det sydlige Hondo stødte paa raat til-hugne Stensager i Forbindelse med Knogler af uddøde Elefanter (*Elephas antiqvus* og *Loxodonta namadicus*). Mellem dette og de nærmest følgende Fund ligger der et foreløbig uoverstigeligt Svælg. Ganske vist er Kronologien endnu yderst svævende; men Indholdet af de store Køkkenmøddinger, der præger Japans Kyster i lige saa høj Grad som vore egne, viser i hvert Fald en fuldt udviklet, yngre

Stenalder med slebne Redskaber og en karakteristisk Keramik. I sin ældste Form hidrører denne Kultur uden Tvivl fra Ainuernes Forfædre. Lerkarrene tilhører i dette Tilfælde en Stil, som japanske Ar-

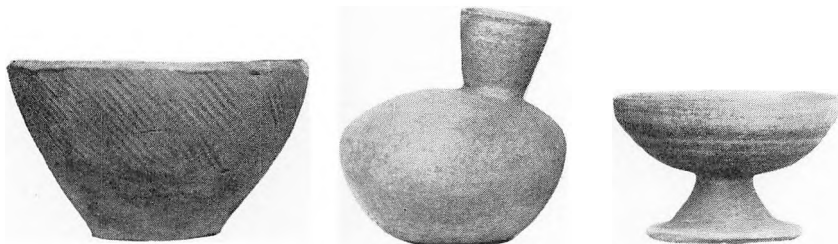

Fig. 131. Forhistoriske Lerkar fra Japan, t. v. fra Stenalderen, i Midten og t. h. fra *ivaibe*-Perioden. (Nationalmuseet).

kæologer kalder *jōmon*. Form og Udsmykning er ofte lige barok med stærkt udvidede, tungede Rande, Reliefdekoration og Tekstilaftryk. Almindelige er ogsaa smaa, fantastisk udseende Menneskefigurer af Ler. De yngre *jōmon*-Typer findes udelukkende mod Nord og falder altsaa inden for en Tid, da Ainuerne allerede var trængt tilbage fra Syd. Paa dette Tidspunkt var der nemlig forlængst sket en ny Indvandring til Landet og i dens Følge den saakaldte *yayoi*-Kultur, hvis Brændpunkter laa paa *Kyūshū* og det sydlige *Hondo*. Skønt Skaldynger stadigvæk dannedes ved Kysten, blev der nu dyrket både Hirse og Ris; Tamsvin og Hest var ligeledes kendt. Stenredskaber, bl. a. flade, firkantede Økser, var almindeligt i Brug; men man havde desuden Bronze. Til samme Kulturlag hører antagelig Pælebygninger m. m. Lerkarrene er i Form og Ornamentik langt enklere end *jōmon*-Keramikken, men teknisk set bedre, omend stadig haandgjorte. Der er Grund til at tro, at *yayoi*-Folkene er kommet fra det sydlige Korea; men for Kulturens vedkommende har det næppe været mere end en Mellemstation paa Vejen. Dens Præg er afgjort sydligt, man fristes til at sige indonesisk, hvad der dog ikke skal forstaas saadan, at den ligefrem skulde have sin Rod i det indiske Arkipel. Snarere er Strømmen udgaaet hertil og til Japan fra en fælles Kilde, der vel i saa Fald er udsprunget i den gamle, sydkinesiske Kystkultur (jf. S. 279).

Den japanske Sagtids begynder 660 f. Chr., da Jimmu Tennō, Solgudindens Ætling og det endnu regerende Kejserhus' Stamfader, byg-

gede sit Herskersæde paa Hondo. Efter den officielle Opfattelse varer den til 400 e. Chr., men i Virkeligheden er Kronologien først paalidelig fra det 8. Aarhundrede. Inden for Sagntiden falder den Bronze-Jernalder, som bl. a. kendetegnes ved sine vældige Dysser og Stenkister, og som efter den fremherskende Keramik kaldes *iwaibe*-Perioden. Nogen nærmere Skildring af den skal i øvrigt ikke gives; det skal kun nævnes, at i den og den ældste, historiske Tid tager den japanske Kultur fast Form. Mere end noget andet betød den voksende, kinesiske Kulturstrøm, der nu som Følge af de idelige Krigstog til Korea og den derved opnaaede Forbindelse med Fastlandet fuldstændig oversvømmede Øriget. I Slutningen af det 3. Aarhundrede e. Chr. skal kinesisk Skrift være indført; noget senere kom Buddhismen og med den Spirerne til Kunst og Aandsliv. Staten omdannedes efter kinesisk Mønster, og Kejseren styrede med enevældig Magt, indtil det ødsle og blødagtige Hof omsider c. Aar 1000 blev sat ud af Spillet af den kraftige Lensadel. Den Bølge, som saaledes i Løbet af den tidlige Middelalder løftede det endnu halvt barbariske, japanske Folk op i Kultursamfundenes Rækker, kan i Omfang og Dybde kun sidestilles med den, der omtrent samtidigt drog de germanske Folkeslag i Evropa ind i den klassiske Kulturs Kres.

I HØJKULTURERNES SPOR

I 1904 holdt de to daværende Assisterter ved det etnografiske Museum i Berlin, Graebner og Ankermann, et Par Foredrag henholdsvis om Kulturlagene i Oceanien og Afrika. De kendetegner for saa vidt et Vendepunkt i den moderne Etnologi, som de danner det egentlige Grundlag for den systematiske Kulturkreslære, der var muliggjort af Ratzel og indledet af Frobenius (jf. Bd. I. S. 20 f.). Det var ikke tilfældigt, at Foredragsholderne havde valgt deres Æmner. Netop de Omraader, deres Arbejder drejede sig om, frembyder en lang Rad af iøjnefaldende Overensstemmelser, der allerede havde tiltrukket sig deres Forgængeres Opmærksomhed. Aarsagen til Lighederne kan dog ikke være nogen u m i d d e l b a r Forbindelse mellem de to vidt adskilte Verdensdele; tværs over det Indiske Hav fører ingen Vej for primitiv Skibsfart i egentlig Forstand. Forklaringen maa hovedsagelig søges i, at de bægge har været udsat for Strømninger fra samme Kilde i Syd-Asien, først og fremmest i Indien. Ganske vist har ogsaa Øst-Asien spillet en Rolle for Oceanien, Vest-Asien og Ægypten for Afrika; men de Indflydelser, som er udgaaet herfra, har ikke kunnet udlette det stærke, fælles Præg. At det ikke alene er Kulturen, som har fulgt disse Veje, fremgaar af Raceforholdene. Mellem Negre, Melanesiere og de mørkhudede Folkeslag i Syd-Indien er der utvivlsomt Blodsslægtskab.

Under disse Omstændigheder vil det være naturligt først at kaste et Blik paa Indien. Dets Rolle for Kulturudviklingen er allerede strejft, dets formodede Betydning baade for Haandkilekulturerne og det ældste Agerbrugs Opstaaen tidligere nævnt (jf. S. 248 og Bd. I S. 217). Samtidigt med, at dets Indflydelse saaledes allerede i Tidernes Morgen har straks sig til de fjærneste Dele af den gamle Verden, og der siden under gunstige Kaar udfoldede sig en særlig, indisk Kultur, som satte sig uudslettelige Spor i Evropa endnu saa sent som i det

19. Aarhundredes Filosofi, fortsatte imidlertid i nogle Dele af det umaadelige Land mange afsides levende Stammer deres Tilværelse under saa primitive Former som nogetsteds paa vor Jord. Brahmanerne hævdede sig under deres filosofiske Grublerier op i Spidsfindighedernes tyndeste Luftlag, Digterne fandt Udtryk for en Følelse dybere, rigere og inderligere end maaske hos noget andet Folk, Templer og Paladser rejste sig smykket med et Kniplingsvæv af Billedhuggerkunst — men i Deccans Jungler blev de kolariske Folk staaende paa Halvagerbrugernes Trin, og i Ceylons Urskove strejfede Veddaerne lige til vore Dage om som Jægere og Samlere. Næppe i noget andet Omraade forekommer saa store Spring i Kultur inden for saa snævre Grænser som netop i Indien.

Rundt om i Landet findes talrige Kulturrester, der vel kan kaldes forhistoriske, for saa vidt som det er umuligt for Øjeblikket at knytte dem til noget bestemt Folkeslag eller nogen historisk Periode, men som for øvrigt er af højst forskellig Alder. Slebne Stenøkser, svære Hakkeblade og Køllehoveder af Sten m. m. vidner om en almindelig, neolitisk Kultur; men mens Stenen mange Steder Nordpaa ret tidligt maatte vige for Kobber og Bronze, er den i Syd-Indien anvendt lige til Jærnet kom i Brug, og i endnu mere afsides Egne som Chota Nagpur og Assam har Stenredskaber længe holdt sig ved Siden af Jærnet.

Lige til de sidste Tiaar har det været den gængse Mening, at al højere Kultur i Indien skyldtes de indo-evropæiske Stammer, »Arierne« i egentlig Forstand, som i sidste Halvdel af det 2. Aartusind f. Chr. faldt ind i Panjab og derfra bredte sig mod Øst og Syd. I Rig-Vedas hellige Hymner afmales de som et Folk i en typisk Kobberalder. De var Vognkæmpere og Kvægavlere, men gav sig ogsaa af med Agerbrug, og i Overensstemmelse hermed var Religionens Kærne en Dyrkelse af de frugtbarørende Naturmagter sammen med Offerildens og Livsdrikkens Guder. Kløften mellem Krigeradel, Præster og Almue var endnu ikke uddybet til det Kastevæsen, som opstod under de kommende Aarhundreders Kampe med Landets mørkhudede Urbefolkning, »de næseløse«, som Arierne haanende kaldte dem. I Virkeligheden spillede Indvandrerne kun en lignende Rolle som deres Stammefrænder i Grækenland ved den mykeniske Kulturs Undergang. En Række Udgravninger har nu afsløret en ældgammel Kultur

i Indus-Landet og derved med eet Slag føjet et uanet Led til Indiens Oldhistorie, saa at der er vendt fuldstændig op og ned paa det Billede, man hidtil havde dannet sig. Indus-Kulturen havde hjemme i Panjab og Sindh, hvor den spændte over et Omraade dobbelt saa

Fig. 132. Lerkar fra Indiens Jernalder. Gravfund fra Mysore. (Nationalmuseet).

stort som det gamle Rige i Ægypten og fire Gange saa stort som Sumer og Akkad. I Tid falder den hovedsagelig i det 3. Aartusind f. Chr., altsaa samtidigt med den ældste, historiske Tid i den nærmere Orient. Ved Amri i nedre Sindh er der imidlertid fremdraget en ældre Fase end i de »klassiske« Lokalteter Mohenjo-daro og Harappå, og i den forekommer der visse Tilknytninger til Djemdet Nasr-Perioden. En Efterklang af den egentlige Indus-Kultur møder vi paa den anden Side i Fundene fra Jhukar.

Hvad der især præger Indus-Kulturen er hverken dens Næringsliv, der her som andetsteds i de gamle Østerlande hvilede paa Dyrkning af Hvede, Byg og Dadler (samt muligvis Ris) ved Hjælp af kunstig Vanding, ejheller Haandværket, der ligesom de nævnte Steder stod i Kobber-Bronzealderens Tegn. Det er selve Hovedindtrykket af Kulturen, som er noget for sig selv. Den synes ikke vokset op i Ly af

Kongers eller Præsters Enevælde. Hverken Paladser eller Templer har haft det Omfang som Mesopotamiens og Ægyptens. Vaaben og Fæstningsværker er heller ikke fremtrædende i Fundene. Man synes at staa over for Mindesmærker fra et fredeligt, agerdyrkende og handelsdrivende Folk, præget af Velstand og rede til at nyde Livet, tillige et Folk med en stærk Renlighedssans, som de mange baade private og offentlige Bade viser det. Det vil være en af Indologiens vigtigste Fremtidsopgaver at undersøge, hvor meget af denne gamle Kultur der er gaaet over i Eftertidens. At det drejer sig om væsentlige Elementer staa allerede klart. Træk som Çiva-Kulten, Dyrkelsen af Avlekraften o. s. v., der spiller saa stor Rolle i Nutidens Hinduisme, men helt fattes i Rig-Veda, kan formentlig ledes tilbage til Indus-Kulturens Religion. Naar først dens Skrift engang er tydet, vil man sikkert være naaet et langt Skridt frem mod Løsningen af denne Slags Gaader.

Ligesom i Indus-Landet saaledes forekommer Bronzen ogsaa kun sjældent i andre Dele af Indien. Man kan her ikke tale om nogen ægte Bronzealder, blot om en Kobberalder og det tilmed kun i Nord-Indien. Et berømt Fund fra denne Periode er gjort ved Gungeria, hvor der blev fremdraget ikke mindre end 400 Økseblade af Kobber og c. 100 smaa Sølvplader. Jærn omtales først i de yngste Dele af Vedaerne og i Mahâbhârata, altsaa fra Begyndelsen af det 1. Aartusind f. Chr. I Syd-Indien gaar Stenalderen som nævnt umiddelbart over i Jernalderen. Ligesom i Japan tilhører de store Stendysser i det mindste for en væsentlig Del denne Periode.

Fig. 153. Forhistoriske Kobbersager fra Indien: Sværd og Spydspids fra Etawah og Økser fra Gungeria. (Nationalmuseet).

Afrika er egentlig ikke andet end en Kæmpehalvø fra Asien, og det er Strømningerne herfra, som præger den sorte Verdensdels Kulturudvikling. For at forstaa deres Forløb maa vi dog først være paa det rene med de geografiske Forudsætninger. I Barndommens Skoleundervisning blev Afrika fremhævet som det klassiske Eksempel paa Klima- og Plantebælternes regelmæssige Fordeling i Troperne. Under Ækvator breder den næsten uigennemtrængelige drivhushede Regnskov sig omkring Congo og dens Bifloder. Paa bægge Sider af denne i Nord og Syd, hvor Tørtiden begynder at spille en Rolle, maa Regnskoven vige for Savanner med spredte Træer, og kommer man til sidst tilstrækkelig langt bort fra Ækvator, hvor Regnen falder mere og mere sparsomt, gaar dette Græsland gradvis over i tørre Buskstepper og Ørkener: Kalahari mod Syd og Sahara mod Nord. I denne regelmæssige Ordning er der imidlertid een Undtagelse, og det er den, som saa at sige betinger al Samfærdsel mellem Nord og Syd i Afrika. Østpaa ligger Landet nemlig saa højt og er selv under Ækvator saa forholdsvis fattigt paa Nedbør, at der simpelthen ikke bliver Plads for nogen Regnskov som i Congos Opland, og i Stedet for den findes ogsaa her et aabent Græsland, som danner et naturligt Bindeled mellem Savannerne i Nord og Syd. Øst-Afrika bliver paa denne Maade Afrikas store Landevej. Og kaster vi Blikket ud over Verdensdelens Grænser, bliver dette Omraades kolossale Betydning endnu mere indlysende. Nord-Afrika paa den ene Side, Arabien og Syrien paa den anden frembyder noget nær de samme Livskaar. Egnene ved Rødhavet er derfor Afrikas Port ud mod Asiens Steppelande, her igennem er Folke- og Kulturbølger skyllet ind fra Tidernes Morgen, og er de først sluppet igennem Porten, har de Syd for Sahara kun haft to Veje at vælge imellem. Den ene gaar fra Øst til Vest gennem Sudan, den anden fra Nord til Syd gennem Øst-Afrika. Omsluttet af Græslandet med dets Samfærdselsmuligheder kommer Congos Regnskov saaledes til at ligge hen som et sidste Tilflugtssted for ældgamle Kulturformer. Her har bl. a. Pygmæerne i Skovens mest utilgængelige Dybder forstaaet at hævde deres ældgamle og yderst lavtstaaende Kultur.

Vi har nu Forudsætningerne i Hænde til Forstaaelse af de afrikanske Kulturstrømningers Veje. Stort set falder de i to Grupper. Det er den velkendte Modsætning mellem Steppe og Agerland, vi her møder under nye Former. Det ene Sæt Paavirkninger har Udgangspunkt i det

vestasiatiske Steppebælte og indskrænker sig naturligt nok ogsaa i Afrika til de aabne Strækninger; til det svarer de semittiske, hamittiske og buskmandsagtige Lag i Befolkningen. Det andet stammer fra de gamle Kulturlande, især Indien; det spores saavel i Savanne- som i Skovomraaderne og er fortrinsvis knyttet til de egentlige Negre. Det kan synes paafaldende, at Ægypten ikke indtager Førstepladsen som Kulturkilde, da det jo dog ligger saa meget nærmere end Indien. Det har imidlertid sin naturlige Aarsag. Nilen er paa bægge Sider omgivet af menneskefjendske Ørkener, og dens øvre Løb er næsten ufremkommeligt paa Grund af de uhyre Papyrussumpe. Derfor kunde ægyptisk Kultur kun vanskeligt bane sig Vej mod Syd, og de Overensstemmelser, som findes mellem den og Kulturen i det øvrige Afrika synes mere at skyldes et fælles Grundlag end Paavirkninger fra Nil-Landet. Derimod muliggør Monsunkiftet i det Indiske Ocean en regelmæssig Forbindelse med Syd-Asien. I det mindste siden vor Tidsregnings Begyndelse har Afrikas Østkyst været gæstet af Fartøjer fra Arabien, Indien, ja endog fra det fjærne Indonesien. Paa denne Maade blev Madagascar i Løbet af det 1. Aartusind e. Chr. befolket fra Sumatra af Indvandrere, som lige til vore Dage har fastholdt deres Sprog og Kultur. Samtidigt udøvede de sydasiatiske Lande en stærk Indflydelse paa hele Kysten Syd for Mombasa, hvor Zambesi aabnede Adgangen til Fastlandets Indre.

Afrikas Oldforskning er endnu i sin Barndom, og nogen sammenhængende, arkæologisk Fremstilling er det foreløbig umuligt at give. Endnu efter Istidens Ophør havde Livet over store Omraader af Verdensdelen bibeholdt sit palæolitisk Præg. I Congo fortsatte saaledes Tumba-Kulturen de gamle Haandkiletraditioner med groft formede, tvesidigt tilhugne Redskaber; i Øst- og Syd-Afrika herskede Flækkeindustrien stadig i Elmenteita-, Smithfield- og Wilton-Kulturene, der alle ligesom Capsien-Kulturen i Nord-Afrika maa opfattes som Udløbere af Aurignacien. Tilstedeværelsen af Lerkar i de forskellige Omraader røber imidlertid de paagældende Kulturers forholdsvis ringe Alder, ja en Gren af Wilton-Kulturen holdt sig endog næsten til vor Tid hos de med Buskmændene beslægtede *strandloopers* ved Kap-Kolonien Kyst. I Tidens Løb synes den palæolitisk prægede Kultur imidlertid de fleste Steder at være afløst af ægte neolitisk Former med slebne Stenredskaber og Agerbrug. Fortræffeligt forarbejdede

Trindøkser foreligger bl. a. i stort Tal fra Guldkysten. I Modsætning til den ældre Opfattelse, i Følge hvilken Kendskab til Jærn skulde være ældgammelt i Afrika — F. von Luschan ansaa i det hele taget Afrika for Jærnudvindingens egentlige Hjemland — synes Metal-

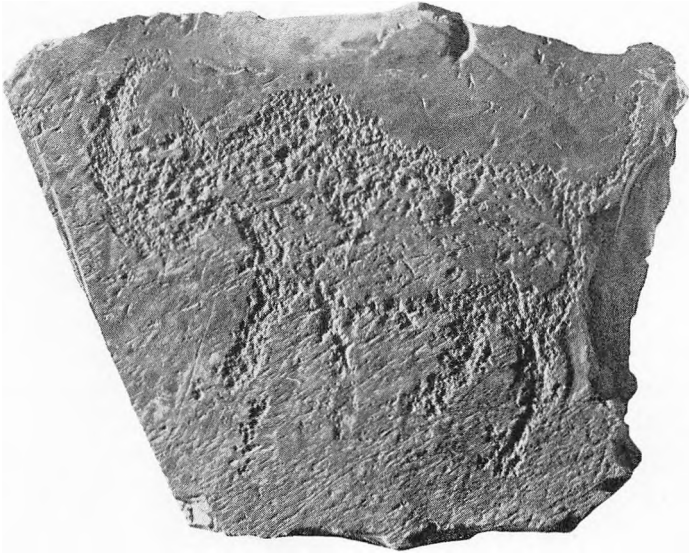

Fig. 134. Buskmands-Billede forestillende et Næsehorn, indhugget i en Klippeflade.
(Nationalmuseet).

lerne først at være trængt frem i sen Tid. Efter Walter Clines Undersøgelser kom Jærnet ad to Veje, dels med berbiske Nomader til Vest-Sudan og dels med de arabisk-indiske Indflydelser til den sydlige Del af Østkysten. I bægge Tilfælde sættes Tiden saa sent som Midten af det 1. Aartusind e. Chr., og nogle Stammer lærte overhovedet først Jærnet at kende for faa Aarhundreder siden.

I de Aartier, som er forløbet siden Frobenius' og Ankermanns første Forsøg paa at udrede Tidsfølgen inden for de afrikanske Kulturformer ved Etnologiens Hjælp, er der sket betydelige Fremskridt inden for Forskningen, og man er nu i Stand til at følge Udviklingens Gang med større Sikkerhed, selv om mange Spørgsmaal fremdeles er uløste. Den sidste Oversigt er givet af H. Baumann, hvis Redegørelse her skal anvendes.

Nederst i Rækken staar Pygmækulturen. Jagten med Bue og Pil, Fælder og lignende simple Hjælpe midler er den eneste Næringsvej. Bortset fra de Jærnsager, som tilbyttes fra de omboende Negerstammer, hersker en ren »Træalder« uden Stenredskaber; om saadanne aldrig har været benyttet, kan dog næppe sikkert afgøres i Øjeblikket. Der er ingen væsentlig Forskel paa Mandens og Kvindens Stilling i Samfundet. Brudekøb er ukendt; men Hustruen skal hentes fra en anden Lejr. Desuden forekommer der Tilløb til en Slags Totemisme, der dog adskiller sig tydeligt fra den ægte og nærmest har individuel Karakter; eksogame Totemgrupper er ganske ukendte. I Religionen forekommer Troen paa et højeste Væsen; men desuden møder man talrige rent magiske Forestillinger.

I hvert Fald nu til Dags er Pygmækulturen bundet til Regnskoven under Ækvator. Langt videre udbredt forekommer en anden, ældgammel Jægerkultur eller rettere sagt Rester af dem. Arkæologisk hænger den formodentlig sammen med de ovenfor nævnte Elmenteita-, Smithfield- og Wilton-Kulturer og derved ogsaa med Nord-Afrikas Capsien. Etnologisk møder vi den rene hos Buskmændene, selv om den hos dem synes noget udartet under ugunstige, ydre Kaar; men desuden dukker den op pletvis i Øst-Afrika f. Eks. hos den primitive Wandorobbo-Stamme, hos Midgan, der fører en Slags Paria-tilværelse mellem de højere staaende Somalier, hos forskellige, mere eller mindre isolerede Jægerstammer ved Grænsen mellem Sudan og Sahara o. s. v. Denne uhyre Udbredelse tyder sammenholdt med Oldsagsfundene paa, at Steppejægerkulturen har dannet Grundlaget for den videre Udvikling overalt i Græslandet lige fra Nord til det yderste Syd. Visse af dens Træk minder for øvrigt om saa fjærne Egne som Avstralien. Jagten udgør overalt Tilværelsens Midtpunkt, og Jagtmetoderne er mangfoldige. Man sniger sig ind paa Vildtet i Forklædning, forgifter Drikkestederne, løber Gazellerne trætte, planter forgiftede Pile i Strudsens Rede, lister sig bag paa Elefanterne og hugger Hælsenerne over o. s. v. Den sidst nævnte Fremgangsmaade synes at forudsætte Vaaben af Metal, men for Resten anvendes Bue og Pil, Køller med Stenhoved, Kastestok, Slynge, Trædefælder og Faldgruber. Boligen er en lignende Kuppelhytte eller Vindskærm som hos Pygmæerne, Dragten indskrænket til Penishylster, Læderskørt og Skindkappe. Meget karakteristisk er Brugen af Perler lavet af Strud-

sens Æggeskaller. Jægerlivet præger ogsaa Religionen. Totemisme er almindelig, og man afholder Danse i Dyreham for at fremme Vildtrigdommen. Mange Helleristninger og Klippemalerier synes desuden at tjene magiske Formaal. Samtidigt nærer man visse Forestillinger om »Vildtets Herre«, men viser for Resten ogsaa Solen Ærbødighed.

Fig. 135. Kvindefigur fra Baluba-Stammen, Belgisk Congo. (Nationalmuseet).

I det afrikanske Agerbrug er der en lignende Dobbeltthed som i Jægerkulturerne: den ene Form er især knyttet til Skovlandet i Congo og paa Guinea-Kysten, den anden derimod til Savannerne, hvad der igen svarer til, at de forekommer mest udpræget henholdsvis hos Bantu-Folk og Sudan-Negre. En vis Kulturblanding er dog sine Steder foregaaet. Saaledes spores Congo-Kulturen flere Steder i Øst-Afrika, og mange Sudan-Træk dukker til Gengæld op i det nordlige Regnskovsbælte, hvor de i Forening med en Del Pygmæ-Elementer forlener Kulturen med en særlig Farve.

Fælles for baade Congo- og Sudan-Kulturen (eller, som den sidstnævnte hellere maa kaldes, den gammel-nigritiske Kultur) er Hakkebruget; men i social og tildels ogsaa i andre Henseender er der en dybt gaaende Forskel. I Skovegnene er der sket en Tilpasning til de geografiske Kaar, som bl. a. viser sig ved Forkærligheden for Plantestoffer i Modsætning til Materialer fra Dyreriget; men dette er i og for sig ikke afgørende. Af grundlæggende Betydning er det derimod, at det er Kvinden, som her sørger for Jordens Dyrkning, og at der hersker Moderret ikke blot i Arvefølgen, men selv saadan, at kvindelige Høvdinger ikke er sjældne. Endog i Kunsten er Kvindefigurerne fremtrædende. Hele Livsførelsen er stærkt seksuelt betonet, og som saa ofte under saadanne Forhold blomstrer hemmelige Selskaber og Maskevæsen. I Religionen indtager Forfædrenes Aander og Frugtbarhedsguddomme en fremskudt Plads.

I tydelig Modsætning til denne, kvindeligt prægede Kultur staar

den gammel-nigritiske. Omend den nu til Dags for en stor Del er druknet i de yngre Strømninger, som er gaaet hen over Savannerne, er der dog mange Steder, især i afsides Strøg af Sudan, hvor den

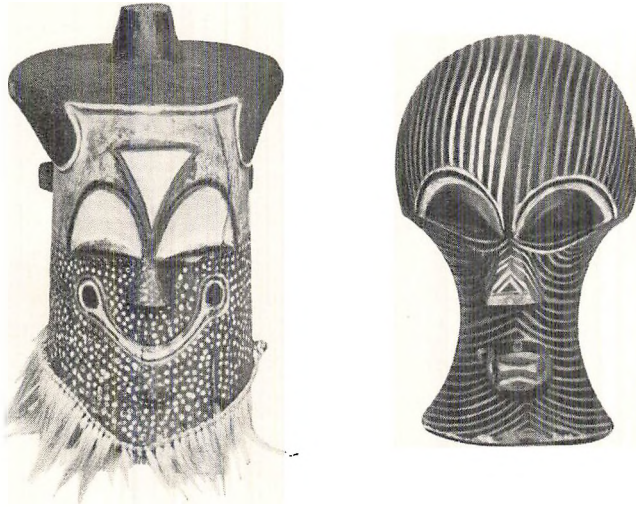

Fig. 136. Masker fra Belgisk Congo, t. v. fra Bakete, t. h. fra Baluba.
(Nationalmuseet).

kommer op til Overfladen. Det er først og fremmest en smaatskaaren, jordbunden Bondekultur med Midtpunkt i den faderretslige Storfamilje, hvis Overhoved lever med Sønner og Svigerdøtre i smaa, afsluttede Samfund. Der er en dyb, indre Modsætning udtrykt i Forskellen mellem de stærkt samlede, gammel-nigritiske Bopladser med lerklinede Kegletagshuse, som udadtil hegnes af et Gærde eller en Mur, og paa den anden Side Urskovens aabne, langstrakte Landsbyer med firkantede Huse af Fletværk eller Bark. Markernes Dyrkning paahviler Mændene — et højst paafaldende Træk inden for det lavere Agerbrug. Høvdinger i større Stil som hos saa mange, afrikanske Folk findes ikke. Magten hviler hos Storfamiljens Leder, hvis Værdighed gaar i Arv til hans ældste Broders ældste Søn. Høvdingen er tillige Præst og Regnmager, for Religionen bestaar hovedsagelig i Dyrkelse af Forfædrenes Aander, og det er dem, der raader over Regnskyerne og Nedbøren.

Naar den gammel-nigritiske Kultur nu til Dags kun fører en ret kummerlig og tilbagetrukken Tilværelse, er det som sagt, fordi yngre Indflydelser i rigt Maal er strømmet ind over Græslandet. Først og

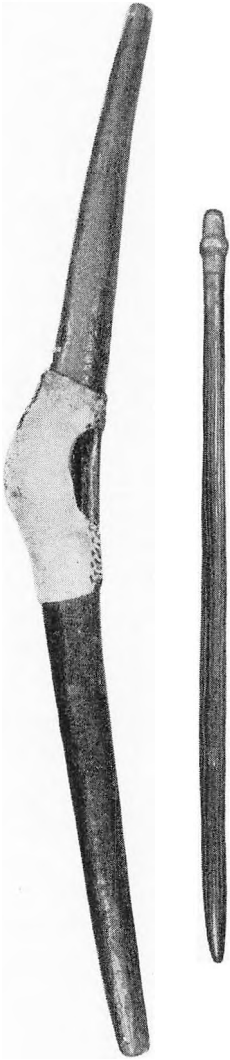

Fig. 157. Gammel-nigritisk Parerskjold og Kølle fra Niloterne. (Nationalmuseet).

fremmest gælder det Hyrdekulturen. Fra Vest-Asien, hvor den formentlig har sin Rod, er den med de hamittiske Vandringer naaet lige til Afrikas Sydspids, idet den har lejet sig over og til Dels blandet sig med Agerbrugskulturen (jf. I S. 84 f.). I mere oprindelig Skikkelse synes den at have holdt Stand hos Hottentotterne, der udviser mange hamittiske Ejendommeligheder ikke blot i Levevis, men endogsaa i Sprogbygning. Til Sudan er den hamittiske Hyrdekultur kommet med de kvægavlende Fulber, hvis Sprog lader til at være meget gammeldags hamittisk. Kvæget, d. v. s. Okser og Fedthalefaar, er Hyrdernes eet og alt. I Følge Sagnene har Mennesket og Oksen fælles Oprindelse, og Oksen betragtes med næsten hellig Ærefrygt. Kvinderne er udelukkede fra Hjordens Pasning, Køernes Mælk maa ikke hældes i Fade af Ler eller Metal, og Oksens Urin og Gødning tillægges rensende Magt. Læder anvendes i stor Udstrækning til Skørter og Kapper, der knyttes over Skulderen, til Skjolde og undertiden ogsaa til at dække de kuppelformige Hytter med. Metaller har næppe oprindelig været kendt, og endnu staar Smedene uden for Samfundet som en foragtet Klasse. Alt i alt er det en kraftig, nøgtern og overordentlig ekspansiv Kultur, stærkt faderretsligt orienteret, med fast, militær Ordning og udpræget Hang til Magi, men saa godt som blottet for Kunst, uden selv det tarveligste Musikinstrument.

Jæger-, Agerbrugs- og Hyrdekulturene i For-
 ening har skabt Grundlaget for den afrikanske
 Kulturbygning; men de udgør ikke Slutstenen paa Udviklingen.
 Trods Saharas Ørken og Nilens Sumpe er i Aarhundredernes Løb

mange nye Elementer trængt ind i Sudan fra Nord og Øst. De omfattende Statsdannelser med Forestillingen om en guddommelig Konge, Kongens Ægteskab med sin Søster eller Søsterdatter, det rituelle Kongedrab o. s. v. er altsammen Træk, der maa stamme fra Oldtidens Kulturlande. Den seglformige Kastekniv, der bl. a. hører til Mangbetu-Kongernes Værdighedstegn, minder ganske om ægyptiske Forbilleder. Sene Træk er desuden Agerbrug med kunstig Vanding og Terrassebygning, den fuldstændige Klædedragt, Vævestolen med Trædeskamler, Haandværkslav og Kastevæsen m. m. I Enkeltheder lader det sig næppe altid afgøre, naar og hvordan de er kommet til Sudan. En Del er nok bragt dertil fra Atlas-Landenes Berber-Stammer i Begyndelsen af det 1. Aartusind e. Chr., altsaa før de gik over til Islam, bl. a. Ploven, de fine Læderarbejder og Forkærligheden for Ler til Husbygning og Bohave. Det synes ogsaa, som om Kendskabet til Jærn er kommet paa denne Maade. Andre Elementer peger endnu længere bort, i Retning af Indien, saaledes Guldsmedekunst og Messingstøbning, forskellige Metoder til Tøjfarvning (Paabinding og Voksfarvning) samt adskillige Former for Vaaben og Smykker. Senest er Araberne naaet frem. Semittiske Stammer og semittisk Sprog i nær Slægt med det gamle sabæiske var allerede i Oldtiden trængt ind i Abessinien, og i Aarene 639—41 blev Ægypten undertvunget af Araberne, som herfra hurtigt oversvømmede hele Nord-Afrika; men den store Stormflod satte først ind i det 11. Aarhundrede. Kun i Atlas-Bjærgene og i Sahara var Berberne i Stand til at hævde deres gamle, hamittiske Sprog. Sammen med Islam overtog de ikke des mindre mange arabiske Træk, og snart efter fik den nye Religion Fodfæste i Sudan, hvor der allerede i Middelalderen opstod en Rad af muhammedanske Riger lige fra Nilen til Senegal.

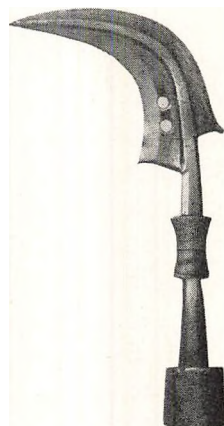

Fig. 138. Seglformig Kniv af oldægyptisk Form fra nedre Lomami, Belgisk Congo. (Nationalmuseet).

Ligesom de vestasiatiske og indiske Kulturer har gjort sig gældende i Sudan, saadan spores de ogsaa i Øst-Afrika. Naar saa meget her minder om Forholdene Nordpaa, maa det netop skyldes, at det stammer fra samme Kilde. Lige siden det 1. Aarhundrede e. Chr. har

arabiske og indiske Sømænd gæstet Kysten og tilbyttet sig Elfenben, Skildpaddeskal, Rhinoceroshorn og Slaver for Jærnvarer o. l. Mellem Zambesi og Limpopo blomstrede i det 10. og 11. Aarhundrede en Slags Halvkultur, hvorom bl. a. Ruinbyen Zimbabwe vidner, og herfra fortsatte de fremmede Paavirkninger op ad Zambesi og dybt ind i Landet til det sydlige Congo. Der støder vi igen paa de store Statsdannelser med Gudekonger, Lensvæsen o. s. v. At der trods Lighederne ogsaa er mange Forskelligheder fra den ung-sudanesiske Kultur, skyldes til Dels, at Udviklingen Syd paa hviler paa et andet Grundlag, nemlig det vestafrikanske. Stærkest virkede Indflydelseerne selvfølgelig ved selve Kysten, ikke mindst efter Islams Indførelse i Midten af det 8. Aarhundrede. Enkeltheder i Bygningskunsten, de rige Sølvsmearbejder, Kokosdyrkingen, Udliggerbaaden o. s. v. er altsammen Vidnesbyrd om Kystlandets Forbindelse med Syd-Asien. I langt højere Grad end i Sudan var Arabernes Fremtrængen i Øst-Afrika dog en tvivlsom Fordel. Nok virkede Islam i mange Retninger højnende paa Kulturen, den afskaffede Menneskeofringer og Kannibalisme, medførte Kendskab til Skrift m. m.; men i dens Fodspor fulgte ogsaa de systematiske Slavejagter, der udgør et af de blodigste Kapitler i den sorte Verdensdels Historie og først i vor Tid har fundet sin Afslutning.

Asien er Bokresens Kærne, hvorfra alle de øvrige Verdensdele udstraaler. Fra et kulturgeografisk Synspunkt er det umuligt at trække nogen fast Grænse mellem Asien, Avstralien og Oceanien. Midtvejs mellem Indien og Kina skyder den bagindiske Halvø sig ud i Havet. Længst Nord paa, hvor dens Rod støtter sig mod Tibets mægtige Højland, stryger Bjærgene i tæt sluttede Rækker fra Nord til Syd, kun adskilte ved dybe Floddale; længere Syd paa spredes de mere fra hverandre, og lave, frugtbare Sletter udfylder Rummet mellem dem. Indonesien danner paa en Maade en Fortsættelse af Bag-Indien. Ogsaa her veksler Bjærg og Lavland; men hele Omraadet, der formentlig endnu under Istiden udgjorde en sammenhængende Landmasse, er nu delvis overskyttet af Havet og splittet op i et Utal af Øer, nogle af vældig Størrelse som Borneo og Sumatra, andre middelstore, atter andre ganske smaa. Indonesien udgør en naturlig Bro mellem Asien, Ny Guinea og Avstralien, Jordens næststørste Ø og mindste Ver-

Fig. 139. Lerklinet Borg fra Tamberma, Togo. (Efter *Les colonies françaises*).

densdel, hvortil Tasmanien slutter sig i Syd. I Avstralien træder Bjærgene i Baggrunden, mens lave Plateauer er fremherskende. Engang strakte dets Grænser sig langt ud i Stillehavet, omfattende hele den melanesiske Øbue og Ny Zealand. Her er Forbindelsen imidlertid afbrudt saa tidligt, at den ikke kunde faa nogen Betydning for Bosættelsen. Endnu fjærnere ligger den oceaniske Øverden, Mikronesien og Polynesien, et Mylder af Øgrupper at se til paa Kortet og dog tilsammen knap nok af Størrelse som Danmark klippet i tusind Stykker og drysset ud over en Havflade tre Gange saa stor som hele Evropa!

Denne Fordeling af Hav og Land, af Bjærg og Sletter giver Forudsætningerne for Forstaaelsen baade af Menneskenes Udbredelse og af deres Kulturudvikling. Saa sent som i Istiden har man, følgende Dalstrøgene, rimeligvis kunnet vandre fra Bag-Indien til Indonesien og derfra over Ny Guinea videre til Avstralien og Tasmanien. Senere, da Havet brød ind, blev Forbindelsen sværere. Avstralien gled om ikke helt saa dog næsten uden for Kulturstrømningernes Flod, og under Trykket af de lidet gæstfri Kaar stod Befolkningen der i mange Retninger i Stampe. Fra Avstralien er der over Melanesien og Indo-

nesien til Bag-Indien en jævn Stigning i Kulturen, muliggjort af den rige, tropiske Natur i Forening med den voksende Adgang til Paa-virkninger fra de store, aandelige Centrere i Indien og Kina. Men selv her er i mange Tilfælde primitive Tilstande bevaret. Der er Stammer i Indonesien, hvis Kultur staar mindst lige saa lavt som det fjærne Tasmaniens, og i Bag-Indien, Dør om Dør med vidt fremskredne Folkeslag som Burmesere, Annamitter og Tai, lever Bjærgstammer, der ikke hæver sig op over Naturfolkernes Trin. En Særstilling i denne Sammenhæng indtager de mikronesiske og polynesiske Øer, de yderste Forposter i det store Ocean. I denne Afkrog af Verden kunde man maaske vente at træffe en særlig fattig Kultur, og dog er dette langt fra Tilfældet. Hvad er da Grunden? Svaret ligger ikke langt borte. Der er Steder paa Jorden saa vanskeligt tilgængelige, at der kræves et vist Mindestmaal af Kultur, før en Bosættelse overhovedet er mulig. Eskimo-Omraadet er eet af dem, disse Øgrupper et andet. Først en højt udviklet Skibsfart har aabnet Adgangen til dem. Det polynesiske Landnam hører til Menneskehedens seneste Erobringer.

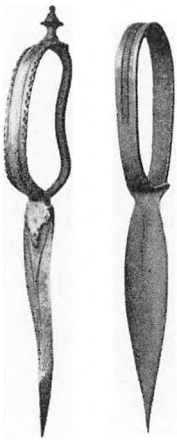

Fig. 140. Knive med ringformigt Fæste, t. v. fra Indien, t. h. fra Nord-Nigeria. (Nationalmuseet).

Som ovenfor nævnt er Oceanien og Afrika de to Verdensdele, hvor man først har søgt at udrede Kulturudviklingens Gang ved Etnologiens Hjælp, og den Lagfølge, Graebner her opstillede, har enevældigt behersket den Wien'ske »Kulturkreslære« i over en Menneskealder. Omtrent samtidigt med Graebner kom den engelske Etnolog W. H. R. Rivers for Oceaniens vedkommende til nogenlunde samme Resultater som han. Dette taler selvfølgelig til Fordel for deres Rig-tighed — vel at mærke i d e t t e Omraade, og hvis ikke man groft omplanter dem til helt andre Himmelstrøg. Paa den anden Side er Forskningen ikke staaet stille siden da, og paa mange Punkter er den gamle Opfattelse nu utilstrækkelig. Imidlertid er hverken Avstraliens eller Oceaniens Kulturhistorie senere taget op til fornyet Drøftelse som Helhed. Derimod har F. Speiser og R. von Heine-Geldern underkastet Forholdene henholdsvis i Melanesien og Indonesien særlige Undersøgelser, paa hvilke der nedenfor bygges. Hvad der især gør Sagen saa indviklet, er den Omstændighed, at vi her har at gøre med

Øer, hvor de forskellige Elementer under deres Udbredelse tit kan springe hele Grupper over og derved fortegne Billedets Linjer.

Java er Findestedet for en af de ældste Former for menneskeliggende Væsner, og det kan da ikke undre, at Spor af palæolitisk Kultur er fremdraget rundt om baade i Bag-Indien og Indonesien. Mere

Fig. 141. Stenøkser, fra v. til h.: Trindøkse fra Salomons Øerne, Skulderøkse fra Laos, firkantet og spidsægget Økse fra Java. (Nationalmuseet).

tvivlsomt stiller det sig med Avstralien; men det er højst sandsynligt, at de første Indvandring er foregaaet allerede under Istiden, og selv om den kendte Hovedskal fra Talgai i Queensland ikke nøjagtigt kan tidsfæstes, fremgaar dens anseelige Ælde med al mulig Tydelighed saavel af dens Bevaringstilstand og primitive Bygning som af den Omstændighed, at der i samme Jordlag forekom Knogler af Kæmpekænguru og andre uddøde Dyr. Yderst lavt staaende Kulturformer forekommer endnu hos de forskellige Negrito-Stammer som Semangerne paa Malacca-Halvøen, Aetaerne paa Philippinerne, Andamanerne paa Øerne af samme Navn o. s. v. Lige saa dybt staar forskellige andre Smaastammer, der racemæssigt slutter sig til Avstralierne: Sakaierne paa Malacca, Toalaerne paa Celebes, Kubuerne paa Sumatra. De i forrige Aarhundrede uddøde Tasmaniere indtog et lignende Trin. Ligesom de afrikanske Pygmæer er alle disse Stammer udelukkende Samlere og Jægere og hører sammen med dem til Jordens mest primitive Folk. Det er tidligere fremhævet, at de tasmanske

Stensager gør et fuldstændig protolitisk, nærmere bestemt Moustérien-agtigt Indtryk (jf. I S. 63).

Senere, formodentlig ved Overgangen fra miolitisk til mesolitisk Tid, er en ny Kulturbølge gaaet hen over Omraadet. Maaske er det Spor af denne, der foreligger i Fundene fra Kéo-Phay og andre Steder i Fransk Indokina og paa Sumatra (jf. S. 252). Dette maa dog foreløbigt staa hen; sikkert er det derimod, at vi møder den paagældende Kultur lyslevende i Avstralien, hvor den trods senere Indflydelser udefra præger Livet den Dag i Dag, renest i Kyststrøgene og i sin mest gammeldags Form mod Sydøst. Den skinner ogsaa mere eller mindre tydeligt igennem de yngre Aflejringer forskellige Steder paa Ny Guinea. Naar desuden mange af dens Bestanddele dukker op længere væk paa de melanesiske Øer — Admiralitets-Øerne, Santa Cruz, nogle af Ny Hebriderne og Ny Caledonien — kan vi imidlertid ikke være sikre paa, at Kulturen som Helhed nogensinde er naaet saa langt. Det er muligt, ja vel endog sandsynligt, at disse Øer først er blevet bebygget længe efter, og at de paagældende gamle Træk ved denne Lejlighed er fulgt med Strømmen. Meget i den omtalte Kultur minder om den gamle, afrikanske Steppejægerkultur. Ligesom i den er ogsaa her Jagten den bærende Næringsvej.* Vigtige Vaaben er Spyd, Kastetræ (paa Ny Caledonien afløst af Kastestroppen) og Bumerang; Skjoldet er det simple Parerskjold. Dragten indskrænker sig til et Penishylster eller Frynseskørt. Som den Bolig, der skulde kendetegne denne Kultur, nævnes Kegletagshuset; men det turde vel være tvivlsomt, om det passer, for et Hus af denne Slags staa daarligt til et omstrefende Jægerliv, og til Avstralien er det i hvert Fald aldrig naaet; snarere maa man tænke paa de tarvelige Kuppelhytter, som forekommer baade der og hos de afrikanske Steppejægere. Øksen kendes, et enkelt, tilhugget eller delvis slebet Redskab indsat i et Skaft. Ved dens Hjælp fremstilles bl. a. de eneste Fartøjer, der staa til Raadighed, enten udhulede af en Træstamme eller foldede af et Stykke Bark. Samfundsorden og Religion er stærkt præget af totemistiske Forestillinger, der danner Grundlaget for Hordernes Inddeling i faderretslige, eksogame Grupper. Ved Ungdomsindvielsen underkastes Ynglingene Tandudslagning eller Omskærelse; men

* Speiser nævner Agerbrug i Forbindelse med denne Kultur paa Ny Hebriderne; men det skyldes maaske netop den ovenfor omtalte Indvandringsmaade.

Maskedanse og i det hele taget et mere indviklet Ceremonivæsen er ukendt.

Først i ægte neolitisk Tid er der sket en Indvandring til Melanesien i snævrere Forstand, d. v. s. Øerne Øst for Ny Guinea. Arkæologisk kendetegnes den af den slebne Trindøkse med but Nakke, som er udbredt lige fra Øst-Asien over Bag-Indien til det østlige Indonesien (hvorimod den mangler paa Sumatra og Java) og videre til Melanesien. De Tilløb til Stenslibning, der forekommer paa det avstralske Fastland sammen med flere Kulturtræk af mere fremskreden Slags, først og fremmest i Samfundsbygningen, stammer sikkert fra denne Kilde. To nye Kulturerhvervelser har muligjort Udbredelsen: den forbedrede Kanotype med plankeforhøjede Rælinger og Svedjedyrkningen. I nær Forbindelse med Jordbruget staar Moderretten, Toklassesystemet og de hemmelige Selskaber med deres Maskedanse, antagelig ogsaa Forfædre dyrkelse og Kraniekult. Yderligere kan nævnes Pottemagerkunsten. I Indokinas ældre Somrong Sen-Kultur, som synes at svare til Trindøksekomplekset, er der Lerkar med tydelig Dekoration af Maatteaftryk.

Trods alle Fremskridt er denne Kultur endnu ret primitiv, og det siger sig selv, at den ikke har kunnet bevare sin Livskraft i Bag-Indien og Indonesien; selv i Melanesien, navnlig da paa Ny Guinea, har den ikke undgaaet at blive udsat for senere Paavirkninger. Endnu før Stenen maatte vige for Metallet, er nye Strømninger sat ind, ligesom den foregaaende kendetegnet arkæologisk ved særlige Øksetyper. En af disse er flad, firkantet og forsynet med skarpt afsatte Skuldre

Fig. 142. Udskaarne Dørstolper fra Rotorua, Ny Zealand. (Nationalmuseet).

til Fastbinding paa Skaffet. Dens Udbredelse har sit Tyngdepunkt i Bag-Indien, men omfatter ogsaa Assam og det nordøstlige Deccan, Syd-Kina, Japan og det nordlige Indonesien. En anden Økseform er firsidet med smal Nakke. Ganske tilsvarende forekommer i store Dele af Kina, og hele den Kultur, der i Bag-Indien og Indonesien er knyttet til den, svarer nøje til den, som menes at have hersket i Syd-Kina

Fig. 145. Stor Bronzepavke, Syd-Kina. (Nationalmuseet).

ved Midten af det 5. Aartusind f. Chr. (jf. S. 279). Der kan næppe være Tvivl om, at der herfra engang i første Halvdel af det 2. Aartusind er udgaaet en virkelig Folkevandring, som har fulgt Dalstrøgene Syd-paa gennem Bag-Indien, hvor den muligvis har afsat sig Spor i de yngre Somrong Sen-Fund, og derefter har bredt sig over hele det indonesiske Ørige.

Endnu den Dag i Dag sætter den sit Stempel paa dettes Indbyggere. Med den fulgte baade det avstronesiske (malajisk-polynesiske) Sprog, der tales over saa godt som hele Indonesien, og de allerfleste af de Elementer, som præger Kulturen hos de mindre fremskredne Stammer paa Øerne. Agerbruget var nu fuldt udviklet med Dyrkning af Sago, Ris og Hirse. Ogsaa Husdyr fandtes, i hvert Fald Svin og maaske ogsaa Bøffel, den sidst nævnte dog snarere som Offerdyr og Værdimaaler end som Led i Landbruget. De særprægede Pælebygninger med Udsmykning af efterlignede Bøffelhorn, de ypperlige Udliggerbaade, Fremstillingen af Basttøj, Spiralornamentikken og Hovedjagten er rimeligvis kommet ved samme Lejlighed.

Med Polynesierne har de avstronesiske Sprog bredt sig ud over umaadelige Omraader i Stillehavet. Alt tyder paa, at de polynesiske Vandringer er udgaaet fra Philippinerne. Her er den polynesiske Grundkultur opstaaet, i Hovedsagen ved en Sammensmæltning af Skulderøkse- og Firkantøkse-Elementer. Spiralornamentikken findes

endnu paa Ny Zealand, men er andre Steder i Polynesien omdannet til en lige saa virtuosmæssigt udført som tør, geometrisk Stil. Yngre Træk er dog ogsaa optaget i den polynesiske Kultur, bl. a. kunstig Vanding og et ejendommeligt udformet Samfunds- og Aandsliv med Forestillinger om guddommelige Konger og en dybsindig, filosofisk farvet Verdensforklaring. Fra Philippinerne har Vandringerne formodentlig fulgt Havstrømmene over Carolinerne og Gilbert-Øerne mod Øst, hvor Samoa og Tonga længe var et Brændpunkt for Bebyggelsen. Videre synes Polynesierne ikke at være naaet saa sent som i Midten af det 1. Aartusind e. Chr. Da rejste en ny Landnamsbølge sig med næsten eksplosiv Kraft. I Løbet af kort Tid blev baade Hawaii og Tahiti opdaget, og den sidstnævnte Øgruppe blev derpaa Udgangspunkt for en ny Række Togter, der førte til Bosættelse paa Marquesas-, Cook- og Tuamotu-Grupperne, ja selv paa den 2300 km fjærne Paa-ske-Ø. Fra Tahiti stævnede Fartøjerne allerede i Midten af det 19. Aarhundrede til Ny Zealands Kyster, men først henved 500 Aar senere fandt den endelige Kolonisation af Dobbeltøen Sted. Paa dette Tidspunkt var i øvrigt Kraften allerede ved at ebbe ud, og Forbindelsen med de fjærnerne Øgrupper som Hawaii ophørt. Samtidigt med det store Landnam mod Øst foregik der en Tilbagestrømning Vestpaa. Sprog og Kultur i mange Kystegne af Melanesien vidner om stærk polynesiske Indflydelse, omend de lyshudede Indvandrere selv i Tidens Løb er bukket under i disse febersvangre Strøg.

Fig. 144. Civaitisk Frugtbarhedssymbol fra Java. Paa Bagsiden, skjult for Beskueren, en Fremstilling af Çiva, der saaledes kendetegnes som den »halvt aabenbarede«. (Nationalmuseet).

De yngre Bestanddele i den polynesiske Kultur bærer for en stor Del et vestligt Præg. Det samme gør den polynesiske Racetype, som flere og flere Antropologer regner med til den evropide Gruppe. Man har heraf villet slutte, at Polynesiernes Forfædre i sidste Instans skulde stamme fra Indien. Dette er dog endnu overmaade usikkert; ogsaa i Syd-Kina kan man støde paa vestlige Kultur- og Raceelementer. At imidlertid Kina og Indien er de to aandelige Stormagter, hvis Indflydelser brydes i Bag-Indien og Indonesien, fremgaar til fulde af Udviklingen af den højere Kultur i disse Omraader. Saa sent som i Begyndelsen af det 1. Aartusind e. Chr. er Tai-Folkene indvandret fra Syd-Kina, hvor beslægtede Stammer endnu lever i Yangtzekiangs Opland. Af virkelig grundlæggende Betydning blev den kinesiske Indflydelse dog kun i Tonkin, hvor der paa denne Maade tidligt opstod en rig Bronzealder, som varede ved til det 3. Aarhundrede e. Chr. Bl. a. har den frembragt de store, prægtigt udsmykkede Bronzepakker, der endnu træffes i disse Egne. Her fandt tillige kinesisk Skrift og Filosofi et nyt Hjemsted, og fra Kina stammer selvfølgelig ogsaa Kendskabet til Haandværk som Porcelænsfremstilling og Silkevævning.

Fig. 145. Forfædre-figur fra Lakor, Indonesien. (Nationalmuseet).

I videst Omfang har imidlertid Indien virket. Paa indiske Indflydelser lever endnu Kulturen paa Java, Bali og det sydlige Sumatra. Dybt er de ogsaa gaaet i Størstedelen af Bag-Indien. I de første Aarhundreder e. Chr. foregik der fra Coromandel-Kysten og Ceylon en vældig Kolonisering, som kan sidestilles med den græske tusind Aar tidligere. Indiske Kongeriger blev grundlagt rundt om i Bag-Indien og Indonesien, og indisk Kultur indført. De smaa Landsbysamfund afløstes af vidtstrakte Lensstater. Hinduismen blev, ofte stærkt blandet med Buddhisme, den herskende Religion, indtil den i Løbet af Middelalderen afløstes af en renere Form for Buddhisme i Bag-Indien og af Muhammedanismen i store Dele af Indonesien. Billedhugger- og Bygningskunst, Litteratur og Teater blomstrede under Indernes Herredømme. Endnu vidner storslaaede Ruiner af Templer

og Paladser om den Tid, da mægtige Hindu-Fyrster sad i Cambødja, paa Java og paa Sumatra. Men ogsaa i Folkets brede Lag skete der overordentlig store Fremskridt. Jærnet, som vel mange Steder havde fundet Indpas tidligere, gik nu helt af med Sejren uden for de mest afsides Egne, den kunstige Vanding vandt frem, Hest, Vogn og Plov blev indført. Muligvis rækker de yderste Bølgeslag af denne mægtige Strøm endnu langt videre; i det mindste mener F. Speiser, at de plumpe, næsten firkantede Menneskefremstillinger, som kendetegner Forfædrefigurene ikke blot paa mange af de indonesiske Øer, men ogsaa nogle Steder paa Ny Guinea, og som endog spores lige til det yderste Polynesien i Form af Kæmpestatuerne paa Paaske-Øen, i Virkeligheden er en barbarisk Efterklang af den Kunst, vi i sin mest forfinede Skikkelse møder i Angkor-Templets overdaadige Skulpturudsmykning. Saa meget er sikkert — liggende midtvejs mellem Øst og Vest, med Adgang til Afrika saavel som til Indonesien og Oceanien, har Indien haft en Betydning for Kulturens Udvikling, der hverken overgaas af den, der er tilfaldet Kina eller den gamle Orient.

DEN NYE VERDEN

Nutidens Geografer vil helst opfatte Nord- og Syd-Amerika som to forskellige Verdensdele. De understreger, at hver af dem frembyder sine særprægede Naturforhold og udgør et selvstændigt Hele. Panamá-Tangen er saa smal og geologisk set saa sent opstaaet, at dens Tilstedeværelse ikke i og for sig giver Ret til at slaa to ellers vel adskilte Landomraader sammen til eet. Kaarenes Forskellighed genspejles i Menneskelivet. Det har selvfølgelig ikke været ligegyldigt for Kulturens Udvikling, at Nord-Amerika hovedsagelig har et tempereret Klima, mens Størstedelen af Syd-Amerika ligger inden for Troperne. Det mærkes ogsaa i Kulturen, at Forbindelsen mellem disse Verdensdele er besværlig og det tilmed i endnu højere Grad, end det fremgaar af Kortet. Saa godt som al Samfærdsel mellem dem maatte foregaa ad Søvejen, enten fra Ø til Ø i Antillernes Bue eller langs Fastlandets Kyst, for saavel Panamá-Tangen som det nordvestlige Colombia er dækket af uigennemtrængelige Urskove.

Der er dog ogsaa mange Ligheder mellem Nord- og Syd-Amerika, og de stikker dybt netop for Kulturmulighedernes vedkommende. Hele det uhyre Kontinent, der spænder fra det nordligste Land paa Jorden til det sydligste uden for det mennesketomme Antarktis, ligger mærkeligt isoleret, paa bægge Sider omgivet af vejløse Oceaner. Kun længst mod Nord rækker Alaska over mod Sibirien. Ad denne Vej har Amerika da sikkert ogsaa modtaget sin oprindelige Befolkning, og asiatiske Indflydelser har præget Kulturen dybt og uudsletteligt ikke mindst i Nord-Amerika; men man maa i denne Sammenhæng gøre sig klart, at det, der for Amerika var Hovedporten ud mod den gamle Verden, var for denne selv kun en Bagdør i et afsides Hjørne,

og den arktiske Natur har desuden virket som et Filter, der utvivlsomt har holdt mange Kulturspirer tilbage og derved hindret dem i at naa frem til Egne, hvor de i og for sig godt kunde have slaaet Rod og baaret Frugt. Hvorvidt der nogensinde har været en Forbindelse mellem Oceanien og Amerika tværs over Stillehavet, er et Spørgsmaal, der endnu ikke er Enighed om; vi kommer nedenfor tilbage til det. Atlanterhavet har i hvert Fald været et Svælg, over hvilket først Nordboernes Færd til Grønland og Vinland slog Bro. For Nutiden er Amerikas Vestkyst ganske vist Kontinentets Rygside, og for vor moderne Industriekultur er det af afgørende Betydning, at Amerika og Evropa vender de to lettest tilgængelige Kyster mod hinanden; men anderledes var det før. Det kan derfor ikke noksom fremhæves, som det allerede er sket tidligere i dette Værk, at i Menneskehedens Historie er Amerika ikke det fjærne Vesten, men tværtimod Borkresens yderste Rand mod Øst.

Af Overfladens Udformning afhænger i væsentlig Grad Mulighederne for baade Folke- og Kulturstrømninger. Her springer nu Modsætningen mellem de to Halvkugler tydeligt i Øjnene. Saavel i Asien som i Evropa løber de store Skillelinjer hovedsageligt i vest-østlig Retning. I Amerika er der en lige saa umiskendelig Deling af Landet i nord-sydlige Strøg. Længst mod Vest løber Cordillerernes Kæder langs Stillehavet lige fra det yderste Nord til Ildlandets Spids. Derefter følger uhyre, lavt liggende Omraader, der gennemstrømmes af vidt forgrenede Flodsystemer — Mackenzie, Mississippi, Amazonas, La Plata o. s. v. — og endelig hæver Landet sig igen i Retning af Atlanterhavet til en Række sønderskaarne og stærkt afslidte Bjærgmassiver. Derfor gaar Færdsels- og Kulturvejene i Amerika i det store og hele fra Nord til Syd, ikke som i den gamle Verden fra Øst til Vest. De øde Højsletter langs Rocky Mountains' Fod, den egentlige Højprærie, og de ufremkommelige Regnskove paa Andes-Kædens østlige Skraaninger sætter lige saa uoverstigelige Skel som Alperne og Himalaya.

Først sent er Mennesket kommet til Amerika. I dobbelt Forstand er det virkelig den »nye« Verden. Ingen ældgamle Mennesketyper, ingen ægte palæolitiske Kulturer er nogensinde fremdraget af Amerikas Jord. Man maa ikke lade sig vildlede af, at efterhaanden talrige Fund godtgør Menneskets Samtidighed med uddøde Dyr som Masto-

dont, Mammut, Kæmpedovendyr og Vildhest, for alle disse Arter er først forsvundet en rum Tid efter Istiden. Saaledes er der i Gypsum Cave, Nevada, fundet Baalrester og Redskaber af ret sene Typer liggende mellem Dynger af Kæmpedovendyrets Gødning. Endnu yngre synes det Fund at være, som er gjort ved Alangasi 12 km Øst for Ecuadors Hovedstad Quito, næsten 2600 m over Havet. Her laa det meste af et Mastodontskelet 1 m under Overfladen i et Lag, der oprindeligt havde dannet en Sump. Hovedskallen viste paa to Steder helede Saar, der syntes frembragt ved Menneskehaand, og rundt om var der saavel Baalrester som brændte Lag, hvori der fandtes fire grove Pilespidser af Obsidian, en simpel Spids af Hjortetak og en Del Potteskaar. Da Dyret var styrtet i Sumpen, har Jægerne øjensynligt ikke været i Stand til at løfte den faldne Kæmpe, men har tændt Ild paa Stedet og sønderdelt deres Bytte, idet de højre (opad vendende) Ribben mangler.

Andre Fund af lignende Slags er gjort i Florida, det østlige Brasilien og Patagonien; men intet af dem siger noget virkeligt om Menneskets Indvandring til Amerika. Heldigvis er de da ikke de eneste. I 1925 stødte man ved Folsom i New Mexico paa Knogler af uddøde Bisoner (*Bison taylori* o. a.) i utvivlsom Forbindelse med en Vaabenskerpe af særpræget Form, der siden er kaldt Folsom-Typen. Den er af flintagtigt Materiale uden Spor af Slibning, men i øvrigt tildannet med en Omhu og Dygtighed, der vidner om utalte Slægtleds Øvelse. Formen er langagtig med noget indbuet Grundlinje og en bred Fure langs bægge Fladers Midtlinje; noget tilsvarende har man overhovedet ikke paa andre, amerikanske Vaabenskerper — Furen alene er nok til at kendetegne Typen. Efterhaanden staar Folsom-Fundet ikke længere alene. Først i de sidste Aar er det imidlertid lykkedes at fremdrage en hel Gruppe af Redskaber, der alle hører sammen med Folsom-Spidserne og giver et fyldigere Billede af Datidens Kultur. For dette kan vi især takke de omfattende Undersøgelser, som er sat i Værk i det nordlige Colorado 45 km Nord for Fort Collins. En Mængde spaltede Dyreben og Masser af Spaaner og Flintaffald viser, at en Horde Jægere her har haft deres Lejr. Tæt ved laa desuden Resterne af mindst ni delvis sønderskaarne Bisoner tilhørende en eller flere uddøde Arter; nogle Spidser, som fandtes lige ved Knoglerne, synes oprindeligt at have siddet fast i Kødet, og i en

Hvirvel havde et Brudstykke af en Spids kilet sig ind. Redskaberne er omhyggeligt tildannet ved Afspaltning; kun til de sjældne, haandkilelignende Økser har man brugt selve Stenkærnen.

Hvad kan man nu sige om Folsom-Kulturens Alder? Ikke meget, men dog altid nok til at stille en Formodning. For det første kan det slaas fast, at den betegner de hidtil ældste Spor af Mennesker i det paagældende Omraade. Vanskeligere bliver det, naar vi kommer til den geologiske Tidsbestemmelse. Førende Forskere har dog nogenlunde enstemmigt sat den til Overgangen fra Istid til Nutid eller maaske snarere til Begyndelsen af den sidst nævnte. Dette vil udtrykt i Aar sige noget som 12—13,000 Aar. Den fine Flinttildannelse taler ikke mod saa høj en Alder; i den endnu ældre Solutré-Periode i Evropa træffer vi noget lignende.

Edgar B. Howard, som har gjort Folsom-Kulturen til Æmne for en indgaaende Undersøgelse, har gjort opmærksom paa en Ejendommelighed ved dens Udbredelse: Findestederne samler sig saa godt som alle i et Bælte, der strækker sig fra Nord til Syd langs Rocky Mountains' østlige Fod. Det svarer til den før nævnte Højprærie, i vore Dage et fattigt Steppeland, som endnu for et halvt Aarhundrede siden var Hjemstedet for omstrejfende Jægere. Selv disse havde dog først rigtig kunnet tage Landet i Besiddelse, da de i nyere Tid lærte Hesten at kende og som Ryttere blev i Stand til at følge de vandrende Bisonflokkene. Endnu ved de første Evropæeres Komme var Højprærien næsten ubeboet. Hvorfor har da netop disse nu saa øde Egne fristet et primitivt Folk som Verdensdelens første Beboere? Vi maa aabenbart gøre os klart, hvorledes Naturforholdene var i de Tider, der her er Tale om. Den Indlandsis, der under Istiden bredte sig som et sammenhængende Dække over store Dele af Nord-Amerika, var i Virkeligheden dannet ved Sammenflydning af tre Isstrømme med forskellige Udgangspunkter. Da Afsmæltningen for Alvor satte ind, indtraf forholdsvis snart det Tidspunkt, da Ismasserne skiltes. Hvor nu Mackenzie-Floden har sin Dal, aabnedes der langs Rocky Mountains en bred Forbindelse mellem Alaska og de isfri Strøg i Syd. Og nu forstaar vi, hvorfor Folsom-Fundene først og fremmest hører hjemme paa Højprærien, der ligger i umiddelbar Fortsættelse af den isfri Forbindelsesvej nordover. Den var Menneskets selvskrevne Indvandningsvej. Den har dengang heller ikke haft den tørre, menneske-

fjendske Natur som nu, Regnmængden var rigelig, Landet vel nok i Begyndelsen barsk med vidtstrakte Tundraer, hvor Ren og Moskusokse færdedes, senere dog mildere og frodigere.

En Linje trukket omtrent fra San Francisco mod Sydøst til den Mexicanske Havbugt danner i det store og hele Sydgrænsen for Folsom-Fundenes Udbredelse. Syd derfor forekommer andre Typer, som imidlertid i Ælde kan maale sig med dem. Dengang var Landet her ligesom Nordpaa baade køligere og fugtigere end nu til Dags og derfor vel egnet for et Folk af omstrejfende Jægere og Samlere. Efter Udformningen af deres Kultur kaldes denne med forskellige Navne (Cochise i det sydlige Arizona og New Mexico, Abilene og Edwards Plateau i Texas m. m.); men visse Fællestræk er til Stede allevegne. Ikke blot er Folsom-Spidsen forsvundet, men Vaabenskarper er i det hele taget traadt i Baggrunden, og i Stedet for indtager Kværnsten, Stødere o. l. en fremtrædende Plads. Dette tyder paa, at Jagten har staaet i Skyggen for Indsamling af vilde Frø og Rødder, saaledes som det endnu er Tilfældet hos de lavt staaende Stammer i det centrale California og det Store Saltsø-Bækken.

Det er betegnende, at disse Kulturer ligesom Folsom-Kulturen er indskrænket til det vestlige Nord-Amerika. Det maa imidlertid nævnes i denne Sammenhæng, at der desuden fra andre Egne foreligger mangfoldige Fund af Stensager, som i Form og Forarbejdning mere eller mindre ligner palæolitiske Redskaber fra Evropa. Allerede 1872 hævdede C. C. Abbott at have gjort palæolitiske Fund i Brinkerne af Delaware-Floden ved Trenton, New Jersey; men omend hans Opfattelse har fundet Genklang hos flere fremragende Arkæologer, er man trods mange og omhyggelige Undersøgelser aldrig naaet til fuld Klarhed over Fundenes Alder. Siden Abbotts Dage er utallige andre, saakaldte palæolitiske Stensager beskrevet fra Amerika. W. H. Holmes, som for en Række Aar siden foretog en kritisk Revision af hele Problemet, afviste imidlertid fuldstændig Tanken om deres palæolitiske Oprindelse; enten, mente han, maa de forstaaes som Affald fra Flintværksteder eller ogsaa som ufuldendte Arbejder. Det samme gælder formodentlig Fund af lignende Karakter fra saa sydlige Steder som Antillerne og Yucatán, ja endog Chile og Patagonien. Det maa ikke glemmes, at selv det mest udprægede, palæolitiske Udseende intet som helst siger om et Stykkes Alder. Kun Fund i uforstyrret Leje

tilhørende geologisk sikkert bestemte Lag er i Stand til at give det afgørende Bevis for Menneskets Tilværelse under Istiden.

Vi kender alt for lidt til de ældste, amerikanske Kulturer til at kunne følge deres Skæbne fremover i Tiden. Hvor langt er de naaet

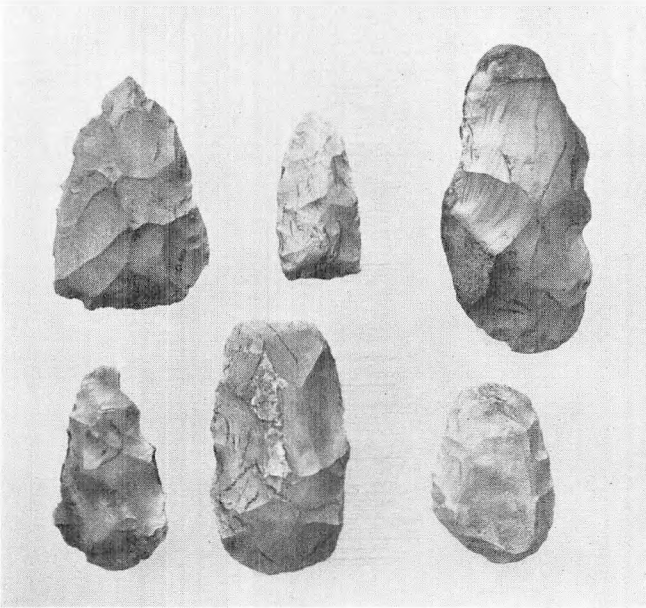

Fig. 146. Primitive Stenredskaber fra Texas. Det midterste Stykke i øverste Række fra Abilene-Kulturen, de øvrige fra Edwards Plateau-Kulturen. (Nationalmuseet).

i deres Udbredelse? Hvorledes skal Kløften mellem dem og de yngre Kulturformer udfyldes? Paa Forhaand maa man vente at finde flest Tilknytningspunkter hos de lavest staaende, nulevende Stammer. Man kan heller ikke nægte, at der maaske kan være en vis Forbindelse mellem Cochise- og Abilene-Kulturerne paa den ene Side og dem, der træffes hos vore Dages primitive Samlere og Smaavildtsjægere i omtrent samme Egne, Stammer som Paiute og Paviotso i det Store Saltsø-Bækken, Yuki i California, Cochimi o. a. paa den Californiske Halvø med samt deres Genboer Serierne paa Fastlandskysten overfor o. s. v. Selv om naturligvis meget nyt er kommet til i Aartusindernes Løb, og meget gammelt har ændret sig, er det ikke udelukket, at man kan finde visse Træk, der forener Fortid og Nutid.

Den største, samlede Masse af primitive Jægerstammer i Amerika lever imidlertid, som venteligt er, længst borte fra Indfaldsporten mod Asien, d. v. s. nær Kontinentets Sydspids. I Levevis falder de i to vel adskilte Grupper, en vestlig og en østlig. Den vestlige eller, som J. M. Cooper har kaldt den, den magellanske, har sine reneste Stedfortrædere i de fattige Fiskerstammer Yámana og Halakwulup paa Ildlandet; men Rester af en Kultur, som i væsentlige Træk minder om deres, kan følges i Køkkenmøddingerne langs Stillehavets Kyst i det mindste til Perús Sydgrænse og sandsynligvis endnu længere Nordpaa. Naar Araucanerne i Chile senere har hævet sig til et betydeligt højere Kulturtrin end det, Køkkenmøddingerne vidner om, skyldes det Indflydelser fra de højtstaaende, peruanske Folkeslag. I sin oprindelige Form kender den magellanske Kultur ikke andre Næringsveje end Indsamling af Skaldyr, Jagt og Fiskeri, der drives med Slynge, Spyd og simple Harpuner. Boligen er en kuppelformig Hytte af Grene, Dragten et kort Skindslag og Fartøjet formodentlig en Flaade af sammenbundne Siv. At denne Kultur hører til de ældste, der har naaet Amerika, er der ingen Grund til at tvivle om; men dens Forbindelser Nordover taber sig i Mørket. W. Krickeberg har ganske vist sammenstillet den med Folsom-Fundene; men det er svært at faa Øje paa Forbindelsen.

Den østlige Gruppe er paa Ildlandet repræsenteret af Onaerne. I Modsætning til den vestlige Gruppes Spyd og Harpuner er Bue og Pil de vigtigste Jagtvaaben. Frø af vilde Planter indsamles efter stor Maalestok og males til Mel paa simple Kværnsten. Boligen er en Vindskærm af Skind, og Dragten bestaar af en vid Skindkappe, hvortil kommer en Slags tarvelige Mokka-siner. Heller ikke til denne Kultur kendes der noget arkæologisk Sidestykke i Nord-Amerika. Derimod kan den, ligesom den magellanske, følges et godt Stykke Nordpaa i Syd-Amerika. Der kan nemlig ikke være Tvivl om, at den danner Grundvolden for den senere Udvikling i Patagonien, Pampas og El Gran Chaco, ja vægtige Grunde taler endog for, at den i længst forsvunden Tid har hersket paa Perús og Bolivias Højsletter. Alle disse Steder har imidlertid Billedet ændret sig mere eller mindre med Tiden. I Bjærgene opstod den peruanske Kultur, som der senere skal gøres Rede for, og fra den fandt adskillige Elementer ned i Lavlandet til Indianerne i El Gran Chaco (jf. I S. 81 f.). Desuden har jo

efter Amerikas Opdagelse Indførelsen af Hesten medført en fuldstændig Omvæltning i Pampas-Indianernes og Patagoniernes Levevis. Længe før disse Strømninger naaede Landet, havde dog mange andre Elementer lejret sig over den oprindelige Kultur, især i El Gran Chaco og derfra aftagende i Tal Sydefter. Til dem hører Erhvervs-metoder som Jagt med Spærrer, Ild og Forklædning, Dragtstykker som de løse »Hoser« (*leggings*), jorddækkede Hytter med Husgang, Bolaen, simple Skindbaade, Dobbeltaaren og forskellige mytologiske Træk. Allerede Erland Nordenskiöld har fremhævet den højst mærkværdige Omstændighed, at vi genfinder alt dette blandt Nord-Amerikas nordlige Jægerstammer. I Virkeligheden indgaar det næsten uden Undtagelse i den ældgamle »Isfangstkultur«, der tidligere er omtalt som den, hvorpaa Udviklingen i Polarlandene bygger (S. 256 f). Det kan umuligt skyldes noget Tilfælde, at saa mange Træk — og der er adskillige flere end her nævnt — er til Stede i bægge Omraader. Afstanden mellem det nordlige Nord-Amerika og El Gran Chaco er rigtignok enorm, men formindskes dog væsentligt ved nærmere Betragtning. I Nord-Amerika strækker Isfangstkulturen sig som sammenhængende Lag i det mindste til det centrale California, og selv endnu længere mod Syd kan dens Indflydelse spores. I Syd-Amerika dukker paa den anden Side mange af de »Isfangst-Træk«, der præger Chaco-Kulturen, allerede op paa Perús og Bolivias Højsletter. Øjensynligt kendetegner de vestlige Bjærglande med deres barske Klima den Vej, ad hvilken de nordlige Elementer er trængt frem, indtil de igen mødte passende Kaar i Lavlandet; muligvis er Vandringen endog sket saa tidligt, at Vejrliget var endnu køligere end nu til Dags.

Allerede i et tidligere Afsnit er det fortalt, hvordan Eskimoerne ved Ishavets Kyst og Indianerne i Alaskas og Canadas Naaleskove i Tidens Løb har omskabt Isfangstkulturen ved at læmpe den efter Omgivelsernes Krav. Det samme Kulturgrundlag findes imidlertid paa Amerikas Nordvestkyst; men her tog Udviklingen en tredje Retning. Ved Bering-Strædet krydses de polare Strømninger af en anden, gammel Kulturvej, der ikke som disse har sit Udgangspunkt i Sibiriens Indland, men derimod har fulgt Stillehavets Kyst. Mellem Nordvest-Indianerne og Stammerne i det nordøstlige Asien, især Korjakker og Kamtjadaler, er der en lang Række af Overensstemmelser: firkantede Plankehuse med særlige Sovekamre eller Sovetelte, visse Former for

Sten- og Kurvefletningsteknik, Pilegift fremstillet af Stormhat (*Aconitum*), Ravnemyter o. s. v.

Foruden disse Træk, som i Amerika er særegne for Nordvestkysten, er der imidlertid mellem Kulturen i den gamle og den nye Ver-

Fig. 147. Stavbrynje fra Tlingit-Indianerne, Sydøst-Alaska. (Nationalmuseet).

den mange andre Ligheder, som synes at være opstaaet paa samme Maade, ja de er i Virkeligheden saa talrige, at kun et Udpluk af de allervigtigste kan opregnes her: Pælebygninger, Barktøj, Stavbrynjer, flade Stenkøller, Skamler, Sejl, Indespærring af de unge Piger ved Mandbarhedens Indtræden, Moderret og i Følge dermed hemmelige Selskaber, Maskevæsen, Forfædrekult og Hovedtrofær, endvidere Hundemyter, Ligbrænding, Balsamering og Knude-skrift. Disse Træk kan i Amerika følges mere eller mindre sammen-

hængende fra de nordvestlige Egne ikke blot i México, men hyppigt videre til Perú og Amazon-Landet. I den gamle Verden har de hovedsagelig hjemme langt Syd paa i Indonesien og Oceanien. Et Sidestykke til Nordvest-Indianernes Respekt for Rigdom og de dermed forbundne Gavefester genfindes forskellige Steder i Bag-Indien, Indonesien og Melanesien. Man kunde maaske betragte den uhyre Afstand mellem disse Egne og Amerika som et Tegn paa, at de netop ikke var indført udefra til den nye Verden, men selvstændigt opstaaet der, for hvordan skulde de være naaet over Havet? Forklaringen er dog sikkert den, at de aldeles ikke er kommet u m i d d e l b a r t fra de Ste-

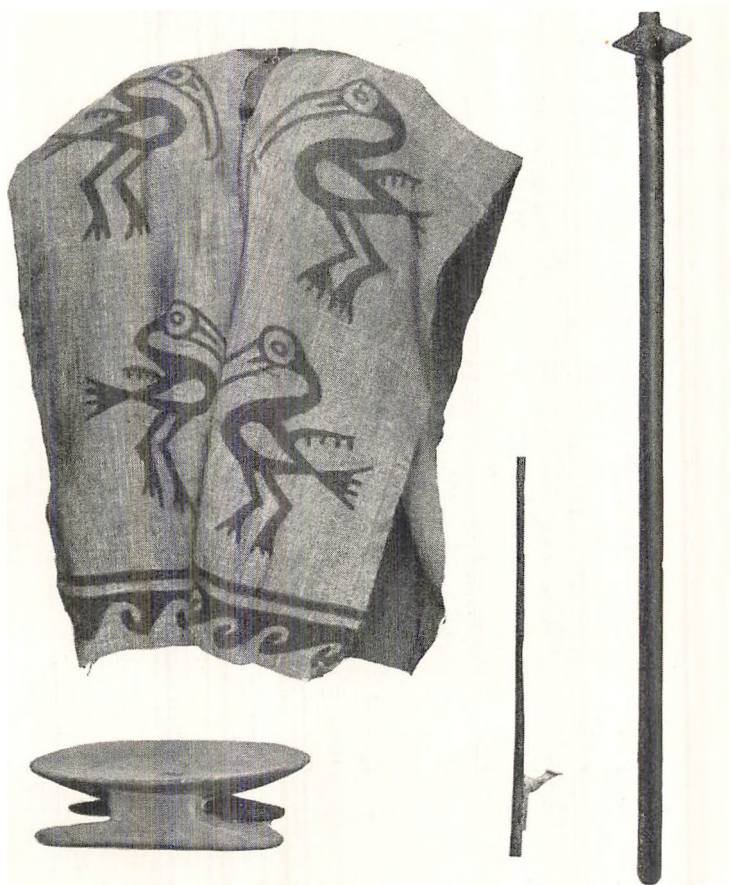

Fig. 148. Saakaldte »oceaniske« Elementer i den peruanske Kultur: Poncho, Skammel, Kastetræ og Kølle med stjerneformigt Hoved. (Nationalmuseet).

der, hvor deres Udbredelse nu har sit Tyngdepunkt, men at de saavel i Amerika som i Indonesien og Oceanien stammer fra en fælles Kilde. Hvor denne skal søges, er heller ikke svært at fastslaa; det er uden Tvivl i den gamle, moderretslige Kultur i Syd-Kina, der siden blev saa godt som opslugt af den kinesiske Kultur i egentlig Forstand. Herfra har Strømmen da fulgt Øbuerne mod Nord langs Asiens Østkyst, indtil den, formodentlig over Aleuterne, har fundet Vej over til Amerika. Hvis tilmed Klimaet i de nærmeste Aartusinder f. Chr. havde en mildere Karakter end nu, vil det selvfølgelig yderligere have lettet Vandrigen.

Men et endnu vanskeligere Problem venter os. Der er ikke faa »oce-

aniske« Elementer, som tilsyneladende mangler i Nord-Amerika, hvorimod de forekommer i Mellem- og Syd-Amerika. Intet Under, at de har været Æmne for voldsom Strid. Mens nogle Forskere ikke har betænkt sig paa at forklare dem ved dristige Søfarer tværs over Oceanet, har de mere forsigtige hævded, at for det første vilde enkelte Baadmandskaber, der i Ny og Næ naaede den amerikanske Kyst, næppe kunne paavirke den stedlige Befolkning synderlig dybt; for det andet optræder de Kulturelementer, Sagen drejer sig om, hverken i Amerika eller Oceanien i et enkelt Omraade, saa at Togternes Tal maatte være usandsynlig stort, og endelig hører de i Oceanien fortrinsvis hjemme paa de melanesiske Øgrupper, hvis Indbyggere altid har staaet langt under Polynesierne i Sømandskab. Der er altsaa Forhold nok, der maner til Varsomhed; men et Par Ting fortjener alligevel at drages frem. Først maa det da nævnes, at nogle af de saakaldte oceaniske Træk, man har drøftet, i høj Grad med Urette har faaet denne Benævnelse, da de tværtimod er vidt udbredte paa Jorden og bl. a. ogsaa forekommer i Nord-Amerika. Det er saadanne som Ponchoen og Kastetræet, der altsaa helt kan lades ude af Betragtning. En Kulturplante som Flaskegræskarret (*Lagenaria vulgaris*) kan maaske være ført over af Havstrømmene. Men der er nok tilbage: Køller med ring- eller stjerneformige Stenhoveder findes baade i Melanesien, México og Perú; mellem de sværdformige Køller fra Egnene omkring Ucayali-Floden i Syd-Amerika og Øen Niue i Polynesien er der en paafaldende Lighed; Pusterøret kan ogsaa nævnes*, ligesaa Panfløjten, hvis Tonehøjde i Syd-Amerika og Melanesien viser den mærkeligste Overensstemmelse, og endelig, for at gaa til Samfundslivet, Forestillingen om den guddommelige Konge, der er lige saa udpræget i Colombia og Perú som i Polynesien.

Tilsyneladende staar vi her over for en uløselig Gaade, og indrømmes maa det, at noget endeligt Svar ikke er givet endnu. Der er imidlertid Forhold, som maaske alligevel kaster noget Lys over Sagen. Til de »oceaniske« Elementer i Syd-Amerika regnes ogsaa Tygning af Coca med brændt Kalk, der slaaende ligner Beteltygningen, saavel som en særlig Slags Kam af sammenbundne Træpinde. Cocatygning kendes ikke i Nord-Amerika af den gode Grund, at Cocabusken ikke

* Naar det findes i Nord-Amerika saa langt Nordpaa som de store Søer, er det sikkert, fordi det er bragt med Sydfra af Irokesserne (jf. S. 325 f.).

trives der; men paa Nordvestkysten tygges Tobak med Kalk, og Belytning har tidligere været udbredt i Øst-Asien saa langt mod Nord som til Japan. Den sammensatte Kam er næsten ukendt i Nord-Amerika, men kun næsten, for faktisk forekommer den her i hvert Fald to Steder, nemlig i Britisk Columbia og paa de Aleutiske Øer, og for nylig er den fundet i Central-Asien ved Folke Bergmans Udgravninger. Dette kan i det mindste give et Fingerpeg i Retning af, hvordan det kan staa til med de andre, oceaniske Træk i Amerikas Kultur; ogsaa de kan maaske være vandret langs Stillehavets Kyst, men siden være helt forsvundet fra Nord-Amerika uden saadan som Kalktygningen og den sammensatte Kam at efterlade sig Spor.

Har der da overhovedet aldrig været nogen som helst Forbindelse tværs over Stillehavet? I eet enkelt Tilfælde tvinges man næsten til at antage det. Kroeber har paavist en saa slaaende Overensstemmelse mellem Skabelsessagnene, som de fortælles i Polynesien og i et begrænset Omraade i det sydlige California, at man vilde staa over for et endnu større Problem, hvis man forkastede Tanken, end hvis man godtog den. Yderligere Støtte vinder den desuden ved, at en overordentlig særpræget, polynesiske Form for Fiskekrog af Perlemor ganske pludseligt dukker op i de californiske Køkkenmøddinger.

Mange og forskelligartede Indflydelser er i Tidens Løb strømmet over Amerika udefra og har sat dybe og varige Mærker i Dobbeltkontinentets Kultur. Men de udgør langt fra de eneste Bestanddele i denne. Man har sammenlignet den amerikanske Kulturbygning med en vældig Trinpyramide: længst mod Nord og Syd færdes primitive Jæger- og Fiskerstammer, nærmere Midten lever halvagerbrugende Folk, derefter følger Helagerbrugerne og endelig, som Pyramidens Top, de egentlige Kulturfolk i México og Perú. Disse Lande var Brændpunkterne for en selvstændig, amerikansk Udvikling, der i mange Maader har spillet den samme Rolle for Amerika som Oldtidens Middelhavs-Lande for den gamle Verden. Majsens, den særlig amerikanske Kornsort, har rimeligvis hjemme i México og tilgrænsende Egne*), og derfra har Kendskabet til dens Dyrkning bredt sig lige til de store, canadiske Søer i Nord og til Chiles Fjordkyst i Syd.

* Den nylig fra botanisk Side fremsatte Paastand, at Majsens stammer fra Paraguay, er kulturhistorisk set mere end usandsynlig.

I de sydvestlige Forenede Stater og det nordlige México havde Indsamlingen af vilde Frø lige fra Menneskets første Indvandring til disse Egne været et bærende Erhverv, som de talrige Kværnsten i

Fig. 149. Mexicanske Lersager, foroven fra den arkaiske Periode, fornedet t. v. Lerhoved fra Teotihuacán-Perioden, t. h. Lerstempel og maskepydet Fløjte fra Aztekerne. (Nationalmuseet).

Cochise- og Abilene-Aflejringerne viser. Formodentlig uafhængigt af Agerbruget i den gamle Verden er man tidligt et eller andet Sted i dette Nabolag kommet ind paa at dyrke Majs; en beslægtet Græs-art vokser endnu vildt i México. I øvrigt kaster kun enkelte Fund flygtige Strejflys over de vældige Tidsrum, der følger uimdelbart efter Menneskets første Optræden i dette Omraade. Den sammenhængende Historie begynder først med de saakaldte *basket makers*, d. v. s.

»Kurvemagerne«, saaledes kaldet efter de mange Rester af Kurvearbejder, der er fundet i Gravene. De har allerede dyrket Majs, og Fibrene af den vilde Yuccaplante er forarbejdet til Tøjer og Tasker med smagfulde Mønstre; Bomuld var derimod ukendt, og først hen mod Slutningen af Perioden begyndte man at fremstille Lerkar. »Kurvemager«-Kulturen har været vidt udbredt, fra det nordlige Utah til langt mod Syd i México, og en Udløber har strakt sig Østpaa lige til Ozark-Plateauet i Arkansas. Den omfatter ikke mindre end et Par Tusind Aar og slutter først hen imod vor Tidsregnings Begyndelse.

Ved denne Tid var imidlertid allerede Spiren lagt til den Udvikling, som i det sydlige México og nordlige Mellem-Amerika skulde føre Kulturen op til Højder som intet andetsteds paa amerikansk Jord. Den arkaiske Kultur i México er i Virkeligheden en Fortsættelse af »Kurvemagerne«. Ligesom denne bygger den paa Majsdyrkning; men Pottemageriet har taget et vældigt Opsving, Vævekunsten har holdt sit Indtog, og i Stedet for de raat formede Lerfigurer, der kendes fra den foregaaende Periode, finder man nu en ganske vist stadig primitiv, men rigt afvekslende Lerplastik, hvis Gengivelser af Dragt, Smykker, Vaaben o. l. giver et fyldigt Billede af Datidens Haandværk. Fra Slutningen af den arkaiske Tid stammer Méxicos ældste Tempelbygning, en Pyramide af utilhugne Sten, der er fundet begravet under vulkanske Aflejringer ved Cuicuilco nær Hovedstaden. Den arkaiske Kultur holdt sig paa den mexicanske Højslette lige til det 7. Aarhundrede e. Chr., og i afsides Egne, f. Eks. hos Taraskerne i Michoacán, var der bevaret arkaiske Træk lige op til den spanske Erobring.

I Udviklingstrin og vel sagtens ogsaa i Alder svarende til den arkaiske er den saakaldte før-mayanske Kultur, hvis Rester er fremdraget i Guatemala, Honduras og Salvador. Ogsaa den er skabt af et Folk af Agerdyrkere og Pottemagere, ogsaa den udmærker sig ved en simpel, barnlig Plastik, der imidlertid foretrækker Stenen for Leret. Den kan betragtes som det første Tilløb til en egentlig, amerikansk Højkultur, og dens Indflydelser er naaet viden om, til Mississippi og Ecuador, hvis Kyst i det hele taget var Hovedindfaldsporten for mellemamerikanske Paavirkninger Syd for Panamá. Muligvis skyldes den Chorotegerne, der i historisk Tid levede i Salvador og Nicaragua.

Mayaerne — »den nye Verdens Hellenere«, som man træffende har kaldt dem — boede oprindeligt i Syd-Méxicos Bjærg, hvor man ved

Tuxtla har fundet det ældste, daterede Maya-Mindesmærke, en lille Jedefigur fra 162 e. Chr., der i sin Stil endnu staar den før-mayanske Skulptur nær. Hvad der har givet Stødet til, at Udviklingen hos Mayaerne tog Fart, veed vi ikke; men vist er det, at vi i det 4.—5. Aarhundrede, samtidigt med at den store Folkevandring lagde Evropa øde, ser en lang Række mægtige Bysamfund blomstre op ikke blot i det sydlige México, men ogsaa i Guatemala og de tilgrænsende Strøg af Honduras. Storslaaede Ruiner af Templer og Paladser, opført højt oppe paa Toppen af kunstige Pyramider, vidner endnu om Mayaernes fremragende Bygningskunst, der er saa meget mere beundringsværdig, som alle Redskaber endnu kun var lavet af Sten. Kobber blev først længe efter indført, hvorimod man tidligt forstod at fremstille prægtige Prydelser af Guld. Billedstøtter og Indskrifter vidner om Mayaernes kunstneriske Blik og højt udviklede, astronomiske Kundskaber, til Dels ogsaa om deres Religion, i Følge hvilken Tilværelsen formede sig som en uafbrudt Kamp mellem gode og onde Magter, mellem Frugtbarhed, Regn og den nærende Majs paa den ene Side imod Død, Tørke o. s. v. paa den anden.

Al denne Herlighed fik imidlertid en brat Ende. Af Grunde, som vi nu kun kan gætte os til, men blandt hvilke muligvis Krige, voldsomme Farsoter af gul Feber og den stadige Rovdrift i Agerbruget har været medvirkende, var Kulturen i Længden ude af Stand til at hævde sig i sit gamle Hjemland. I Slutningen af det 9. Aarhundrede gik Byerne til Grunde, og Regnskoven bredte sig over deres Ruiner, mens det saakaldte yngre Maya-Rige i den nordlige Del af Yucatán-Halvøen overtog Førerskabet. Efter nogle Aarhundreders voldsomme Kampe og Omskiftelser blomstrede Kulturen her endnu engang op, men kun for en Tid. Nye Krige brød ud, en Overgang opkastede mexicanske Lejetropper sig til Herrer i Dele af Landet, og allerede før den spanske Erobring i det 16. Aarhundrede var et almindeligt Forfald indtraadt. Hvad der dengang endnu var tilbage, gjorde Spanierne hurtigt Ende paa. Idet den tidligere Overklasse blev udryddet eller trykket ned i Trællekaar, forsvandt saa at sige enhver Rest af det gamle Aandsliv. Den første Biskop i Mérida lod højtideligt alle de uvurderlige Maya-Haandskrifter opbrænde som Djævelens Værk; kun tre af dem er undgaaet denne Skæbne — netop nok til at vise, hvad vi er gaaet Glip af!

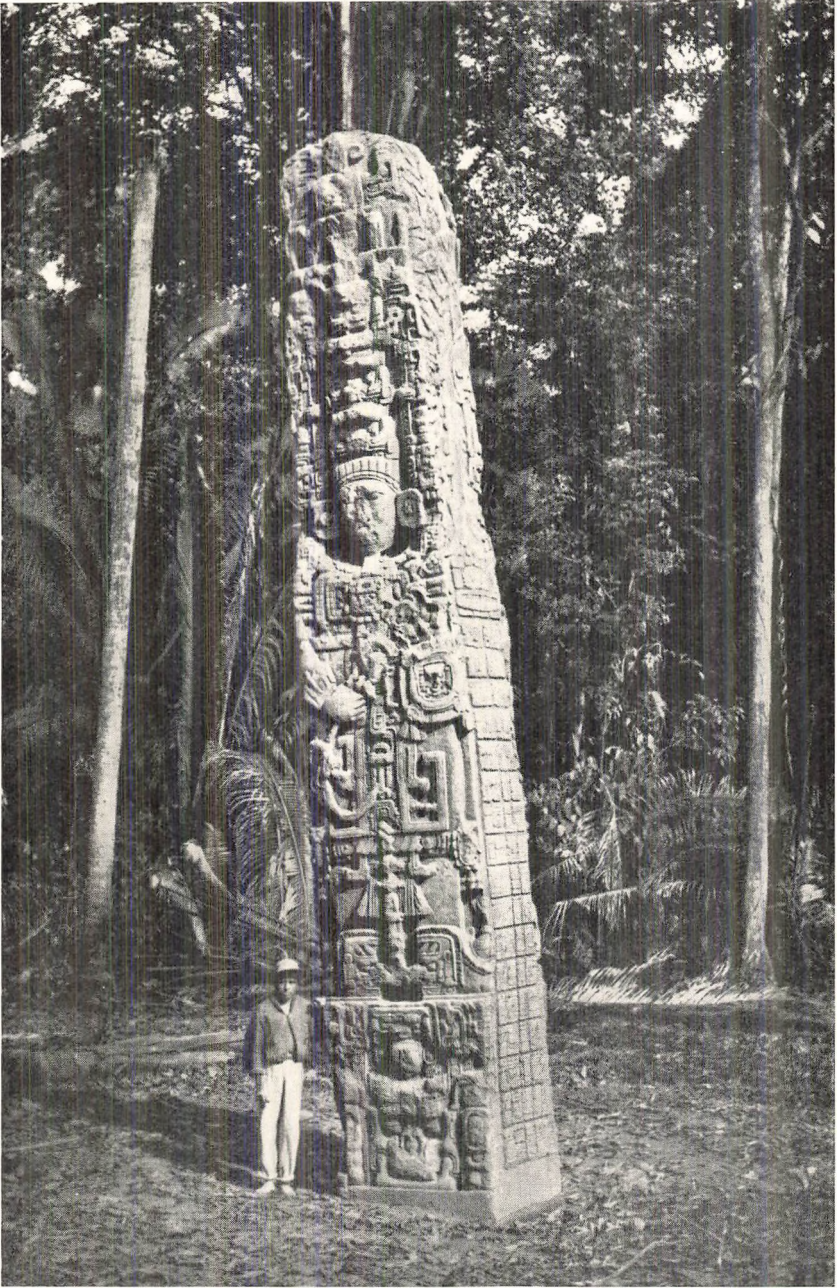

Fig. 150. Billedstøtte fra det ældre Maya-Rige, Quiriguá, Guatemala. (Efter Maudslay).

Indflydelser fra Maya-Kulturen gjorde sig stærkt gældende baade hos Zapotekerne i Syd-Méxicos Bjerge og hos Totonakerne ved den atlantiske Kyst, og der kan næppe heller være Tvivl om, at de uden indledede den Udvikling, som begyndte paa selve den mexicanske Højslette allerede i det 6. Aarhundrede, altsaa inden den arkaiske Periode her var helt afsluttet. Resultatet blev den saakaldte Teotihuacán-Kultur, fra hvilken bl. a. mægtige, skulpturprydede Pyramider er bevaret i Nærheden af den nuværende Republiks Hovedstad. Omkring Aar 1200 gik Teotihuacán-Kulturen ret pludselig til Grunde, og en Række mindre civiliserede Stammer, der hørte til Nahua-Folkernes Gruppe, blev Landets Herrer. En enkelt af disse Stammer, Aztekerne, grundlagde 1325 Byen Tenochtitlán, hvor nu Hovedstaden México ligger, og i Forbund med de to nærliggende Byer Tezcoco og Tlacopán udvidede de efterhaanden deres Magt, saa at de til sidst havde undertvunget store Dele af Landet. Ikke uden Grund har man sammenlignet Aztekerne med Romerne. De var et udpræget Krigersfolk, hvis øverste Krigshøvding næsten opnaaede en enevældig Konges Magt, og de talrige Menneskeofringer, som altid var forekommet inden for den mexicanske Kulturkres, udviklede sig under de ustandselige Krige til en politisk Nødvendighed, som bidrog til at holde de omboende Folkeslag i Ave. I Haandværk var Aztekerne Mayaernes Ligemænd; men i Aandslivet kom de aldrig op paa de Højder, som Mayaerne havde naaet.

Jo længere vi bevæger os mod Nord fra México, des svagere føles Virkningerne af dets Kultur; men store Dele af de Forenede Stater stod endnu under dets Indflydelse paa samme Maade som det forhistoriske Evropa under de gamle Østerlandes. Stærkt mærkes det i de sydvestlige Egne, hvor den gamle »Kurvemager«-Kultur efterhaanden undergik store Ændringer. Det tørre Klima gør dette Omraade til en Guldgrube for Arkæologen, idet det har bevaret utallige Sager af Træ, Tøj, Kurvefletning, ja selv Fjer, som ellers uvægerligt er dømt til Tilintetgørelse. En uventet Støtte har Forskningen yderligere faaet derved, at man ved Studiet af Træværkets Aarringe er naaet til en Kronologi, som bogstavelig talt gør det muligt paa Aar at fastslaa, naar en Bygning er opført. Intet Under derfor, at Udgravningerne her har taget et Opsving som ingen andre Steder i Nord-Amerika.

I de lavt liggende Ørkenstepper omkring Gila-Floden, med Udlø-

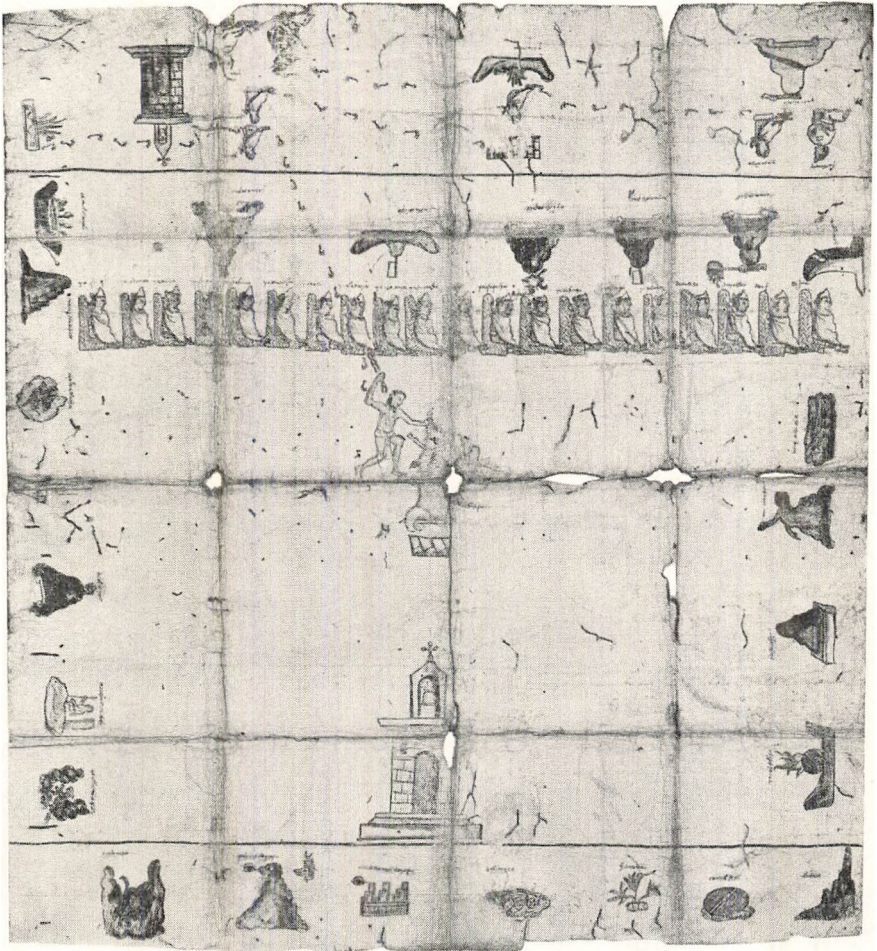

Fig. 151. Mexicansk Manuskript paa Agavepapir, en historisk Beretning fra c. 1600 om Byen Xochitepec («Blomsterbjærget») og dens Herskere. (Nationalmuseet).

berer til det sydlige Arizona og det nordlige México, udviklede sig efterhaanden den saakaldte Hohokam-Kultur, der kendetegnes ved mægtige Vandingsanlæg til Overrisling af Agrene, Landsbyer indhegnede af solide Mure af soltørret Ler og ikke mindst ved sin særprægede Keramik, hvis geometriske Mønstre ofte optræder udspærrede i den røde eller gulbrune Dækfarve. Noget senere, c. 700 e. Chr., kom Højsletterne omkring San Juan-Floden og Rio Grande med i

Udviklingen, som imidlertid her fulgte sine egne Veje og førte til Dannelsen af den egentlige Pueblo-Kultur. Den har Navn efter sine Bygningsværker (af Spansk *pueblo* = Landsby): store, terrasseformede Boliger af soltørret Ler eller Sten og indrettede som fælles Opholdssted for mange Familjer. Mange Ruiner ligger frit i Dalene, andre hænger som Svalereder højt oppe paa naturlige Klippehylder oven over næsten lodrette Fjældskrænter. En af disse Bygninger, Cliff Palace, har alene i sit nederste Stokværk over 100 Rum. Grundlaget for Pueblo-Kulturen var Majsavl. Haandværksdygtigheden stod højt, især Tilvirkningen af de hvid- og sortmønstrede, siden ogsaa trefarvede Lerkar; derimod lærte man aldrig Anvendelse af Metaller. Sin fulde Blomstring naaede denne Kultur i det 12. og 13. Aarhundrede e. Chr., men efterhaanden indskrænkedes dens Omraade stærkt, og samtidig indtraadte der fra Midten af det 14. Aarhundrede et Forfald, som blev yderligere fremskyndet ved Spaniernes Erobring af Landet et Par Hundrede Aar senere.

Helt anderledes end Hohokam- og Pueblo-Kulturerne er de Kulturformer, som — ligeledes paa mere eller mindre mexicanske Indflydelser — voksede op i Landet Øst for Mississippi. Her er det utallige, ofte kæmpemæssige Høje og Voldsteder, der udgør de mest iøjnefaldende Fortidsminder. Man talte ovenikøbet tidligere om et særligt, nu forsvundet »Højbyggerfolk«. I vore Dage er man klar over, at dette er galt. Alle disse Gravminder, Ceremonihøje, Tilflugtsborge o. s. v., som ligger spredt ud over Landet, er opført af Forfædrene til de Indianere, der levede her i historisk Tid. Der findes heller ikke nogen enkelt »Højbyggerkultur«, men flere, selvstændige Former. En sydlig Gruppe, hvortil Etowah- og Moundville-Kulturerne hører, har sit Tyngdepunkt i Tennessee og Georgia, mens en nordlig Gruppe (bl. a. Hopewell- og Fort Ancient-Kulturerne) hører hjemme i Ohios Opland. Da Irokeserne, fra hvilke den sidst nævnte Kultur utvivlsomt stammer, i senere Tider bredte sig lige til St. Lawrence-Floden, førte de en Strøm af sydlige Elementer endnu videre mod Nord. Agerbrug og Pottemagerkunst er kun et Par af de mange Vidnesbyrd om sydlige Indflydelser Øst for Mississippi. Landsbyerne bestod af velbyggede Huse eller Hytter, ofte omgivne med Pæleværker. Mens Anvendelsen af koldt hamret Kobber formodentlig er en selvstændig Opfindelse, er Brugen af vævede Tøjer sikkert et sydligt Træk. Der var

Tilløb til en simpel Billedskrift, og i Religionen var man, ligeledes under Paavirkning Sydfra, naaet til Forestillingen om personlige Guddomme, hvis Dyrkelse var betroet en særlig Præstestand og knyttet til Templer paa kunstigt opførte Jordhøje. Ogsaa Kulturens Skyggesider — Menneskeofringer, Kannibalisme og den raffinerede Tortur af Krigsfangerne — har formentlig mexicanske Forbilleder.

Skønt enkelte Nahua-Stammer i Slægt med Aztekerne var trængt frem til Salvador og Nicaragua, var den mexicanske Kulturs Udbredelsesmuligheder ulige færre mod Syd end mod Nord. Det smalle, hede og skovrige Bjærgland med de febersvangre Mangrovekyster frembød vanskelige Kaar for en Kultur af dens Art. Først Ecuadors Kyst er mere tilgængelig, og derfor kom mexicanske Træk til at spille en større Rolle her end i Panamá og Colombia. For den mindre sammensatte, mindre specialiserede og mere varmevante, før-mayanske Kultur var Betingelserne for Udbredelse over Land noget bedre, og netop den synes at have haft afgørende Betydning for store Dele af det tropiske Syd-Amerika. Antagelig ligger den til Grund for den colombiske Kultur, som vel ikke kunde maale sig med Méxicos og Perús, men dog havde naaet en anseelig Højde, lige navnkundig for sin Guldsmedekunst og sit Menneskæderi. Dens Udløbere strakte sig til Panamá og Costa Rica i Nord og til Venezuela i Øst, og som dens Bærere i historisk Tid fremtraadte forskellige Folk af Chibchaernes Æt. Forud for dem synes der i store Dele af Colombia at have levet arowakiske Stammer, som senere spredtes over Antillerne og Amazon-Landet. I Kraft af den kulturelle Overlegenhed, der var en Følge af deres oprindelige Hjemstavn, fik de for hele det tropiske Skovland en Betydning, der næppe kan vurderes højt nok. De har saaledes uden Tvivl bidraget væsentligt til Spredningen baade af Majsdyrkning og Pottemageri. Særlige Brændpunkter for deres Kultur opstod ved Amazon-Flodens Munding og i det bolivianske Lavland, hvor talrige, imponerende Jordarbejder i Form af Afvandingskanaler og kunstige Landsbyhøje endnu vidner om deres Virksomhed*. Sandsynligvis er de tillige Ophavsmænd til den mærkeligt groteske Keramik fra Rio Tapajoz' nedre Løb, i hvilken der er Lighedspunkter med Keramikken baade fra Costa Rica og Antillerne.

* Ikke uden Grund har Erland Nordenskiöld fremsat den Tanke, at ogsaa Cassiquiare, den berømte Forbindelse mellem Orinoco og Rio Negro, delvis skyldes et arowakisk Kanalarbejde.

Den ejendommeligste Udvikling i hele Syd-Amerika gennemløb Kulturen i Perú, hvorved dog skal forstaas noget andet end den nuværende Republik af samme Navn. Af denne faldt kun den smalle Kyststrimmel og Højfjældet inden for den højere Kulturs Omraade; men til Gengæld omfattede dette Bolivias Højsletter, og dets umiddelbare Indflydelse strakte sig videre ind i baade det nordlige Chile og det nordvestlige Argentina, hvis Indbyggere stod i et lignende, kulturelt Afhængighedsforhold til Perú som Pueblo-Indianerne til México.

Kystens solglødende, regnløse Ørkenstribе og det barske Højfjæld — det er disse to Modsætninger, der lige fra første Færd præger den peruanske Kultur. Bægge Steder er den afhængig af Agerbruget, paa Kysten i de af Floderne skabte Oaser, i Højlandet i de lune Dale. I det lange Løb fik Højlandet Overtaget i Kraft af sin mere haardføre Befolkning og sine større Rigdomskilder: dels de uuddømmelige Metallejer, dels Lamaen, der tjente som Lastdyr, og hvis Uld erstattede Kystens Bomuld, sidst, men ikke mindst Kartoffelen, der netop hører hjemme i disse Egne og udgør et lige saa vigtigt som holdbart Næringsmiddel. Om Højlandet altid har været førende i Udviklingen, saadan at den højere Kultur i det hele taget er opstaaet der, som den peruanske Arkæolog Tello mener, er straks et andet og mere tvivlsomt Spørgsmaal.

Der er ved Kysten fundet Spor af en ældgammel Fiskerbefolkning, som i Levevis næppe har staaet ret meget over Ildlænderne i vore Dage, omend Tilløb til Vævning og Pottemageri var kendt. Men derefter dukker uden Forberedelse, saa at sige fuldt færdig, den højere Kultur op. Man fristes til at forudsætte en Indvandring over Havet, og visse Sagn peger da ogsaa i den Retning; men hvorfra er den kommet? Noget tyder paa Mellem-Amerika, og det er i denne Sammenhæng vigtigt, at Skibsfart mellem Perú og Mellem-Amerika fandt Sted endnu paa de spanske Opdagelsers Tid, og at den mexicanske Bronzeteknik aabenbart er en sen Aflægger af den peruanske. En saadan, oversøisk Forbindelse forklarer imidlertid ikke helt den peruanske Kystkultur, som tillige viser meget gamle Paavirkninger fra Højlandet, og selv om ogsaa de tages med i Betragtning, bliver der alligevel mange uforklarede Enkeltheder tilbage. Vi faar foreløbig trøste os med, at nye Undersøgelser forhaabentlig engang vil give Løsningen

Fig. 152. Peruanske Lerkar, foroven t. v. ældre Chimu-Stil, t. h. yngre Chimu-Stil, i Midten Inca-Stil, forneden t. v. Nazca-Stil og t. h. Recuay-Stil. (Nationalmuseet)

paa Gaaden, og for Resten nøjes med de Resultater, som Udgravningerne allerede har givet. Kun lidt vides om Arkitekturen, da alle Bygninger var opført af soltørret Ler og nu forlængst er styrtet sammen. Til Gengæld har Gravene ydet et overvældende rigt Materiale, som Ørkensandet har bevaret uskadt gennem Aarhundreder. Højest rent kunstnerisk staar maaske Vævningerne. Der er Tøjer saa fine som Silke, andre aabne og lette som Flor, andre igen svære og fløjlsagtige og alle med en Rigdom paa Udsmykning fra den simpleste Afstribning til de mest udviklede, vævede Mønstre og fineste Broderier. Tropernes blændende Farvepragt lyser os i Møde i de kostelige Fjermosaikker, og heller ikke Prøver paa en højt staaende Træskærer-kunst fattes. I rigest Fylde fremtræder dog Lerkarrene. En udpræget Stilforskel gør det muligt at skelne mellem to samtidige Kulturcen-

trer, Chimu paa den nordlige og Nazca paa den sydlige Kyst. Farverne i den ældre Chimu-Keramik er i Regelen indskrænket til rødt og hvidt, men Formerne er levende og uendeligt varierede, vidnende om en højt udviklet, plastisk Sans. I Nazca-Keramikken mangler den frodige Mangfoldighed i Form; men gælder Spørgsmaalet Farver, er den uden Sammenligning Nummer een. I ingen anden, peruansk Stilart gløder de med saadan Rigdom, saa mættet Fylde. Udsmykningen er oftest mytologisk, avlet af Dødedyrkelse og Frugtbarhedsmagi i Forening. Desværre savner vi helt den sikre Datering, som Maya-Indskrifterne giver. Kun rent skønsmæssigt kan Afslutningen af denne Periode sættes til c. 600 e. Chr., maaske endda et Par Aarhundreder senere.

Lige saa gammel, om ikke endnu ældre, er Kulturen i Højlandet. Formentlig var dette i ældgammel Tid Hjemsted for omstrefjende Guanacojægere med en lignende lav Kultur som Patagonierne; men paa eet eller andet Tidspunkt er Majsavlens blevet indført. Forskellige Steder Nordpaa (Callejón de Huaylas, Chavín, Recuay) har Udgravningerne bragt arkaiske Agerbrugskulturer for Dagen med en plump og gammeldags Stenarkitektur, stive, reliefagtige Billedstøtter og en fantastisk udformet, barbarisk Keramik. Mere kendt er dog den sydlige og maaske noget yngre Højlandskultur, der har faaet Navn efter Ruinpladsen Tiahuanaco ved Titicaca-Søen næsten 3900 m over Havet, og som formentlig skyldes Aymará-(Colla-)Indianerne. Ogsaa fra denne er mægtige Stenskulpturer bevaret, navnkundigst af alle den uhyre »Solport«, der er udhugget af een eneste Stenblok og prydet med en Fremstilling af Solguden og hans Følge. Antagelig i sidste Halvdel af 1. Aartusind e. Chr. er Forbindelsen mellem Tiahuanaco og Kystkulturen blevet livligere. Der er talrige Vidnesbyrd om gensidig Indflydelse, og især gør Paavirkningen fra Højlandet sig saa kraftigt gældende paa Kysten, at denne rimeligvis ogsaa politisk maa have været underkastet Bjærgfolkene.

Efterhaanden gik disses Magtstilling dog tabt. De gamle Kystkulturer vakte paany til Live under ændrede Former (yngre Chimu- og yngre Nazca-Kultur), som ganske vist ikke naaede de tidligere i Frodighed. Selv i Højlandet indtraadte der i Tiahuanaco-Kulturen et umiskendeligt Forfald, som synes at have ført til almindelig Nedgang og Splittelse. Først omkring Aar 1100 skete der et Opsving. Ayma-

ráernes fremtrædende Stilling var rigtignok uigenkaldeligt tabt; men en lille, ubetydelig Stamme, Incaerne, der hørte til Quechuaernes Æt, begyndte maalbevidst at underkaste sig Landet. Deres stramme Organisation, som allerede tidligere er skildret (S. 88 og I S. 66), udgjorde Hjørnестenen ikke blot i en af Amerikas, men hele Verdens mærkeligste Samfundsbygninger.

I Inca-Rigets Stilling til sine Undersaatter indesluttet hele Menneskeheden Problem, Spørgsmaalet om Samfund og Individ, om Folk og Stat, om Magt og Ret. Vi møder i den et Snæversyn, som kræver hensynsløs Ensrettethed af alt og alle uden Forstaaelse af, at Livet først og fremmest kræver Frihed til fuld Udfoldelse af alle Ævner. Og hos de undertvungne Folk ser vi en Underkastelse under Voldherrerne Krav i saadant Omfang, at den bliver til sløv Selvudslettelse. Hellenerne derimod indsaar Faren, da Persernes Trusel kastede sin Slagskygge over Verden, og frelste baade Folkets Sjæl og den fribaarne Tanke fra Undergang.

Imidlertid er de enkelte Kulturformer jo alle kun Led i den store Helhed, i Kulturen, den hvis Veje denne Bog har gjort et ufuldkomment Forsøg paa at følge. Vi har set den i sin Barndom, som den endnu findes hos Jordens lavest staaende Folk, simpel og ligetil, taknemligt modtagende de Gaver, Naturen skænker. Vi har overværet dens første Skridt paa egne Ben, iagttaget dens begyndende Frigørelse fra Omgivelsernes Tvang, hvorved til sidst Tanker og Fantasi er løbet løbsk i Barbariet. Det er dette Trin, de fleste af Nutidens saakaldte »Naturfolk« staaer paa. Og endelig bliver ogsaa dette for de faa og udvalgte et tilbagelagt Stadium. Afhængigheden af Naturen forvandles efterhaanden til et Herredømme over den. Rationelt bliver Spørgsmaal stillet og Svar givet. Derved fjærnes eet for eet Barbariets Vildskud, og man vender tilbage til den oprindelige Simpelhed i Tanker og Vaner. Men dette sker bevidst og er derfor intet Tilbage-skridt, intet Udslag af livsfjendsk Bagstræv eller Føleri. Havemanden beskærer Træet uden derfor at hugge det af ved Roden!

I dette Arbejde ligger Kulturforskningens Betydning for Fremtiden, en Betydning paa lige Fod med Naturvidenskabernes. Kulturforskningen er Menneskeheden store Middel til Selvopdragelse, idet den forklarer for at forstaa og derved faar Muligheder i Hænde til at hjæl-

pe Udviklingen og lede den ind i de rette Baner. Næsten to hundrede Aar før den videnskabelige Etnologi saa' Lyset, skrev Pascal de Ord, der kan tjene den til Udgangspunkt den Dag i Dag: »Det er farligt i alt for høj Grad at lade Mennesket se, hvor meget han ligner Dyrene, uden at vise ham hans Storhed. Det er ogsaa farligt i alt for høj Grad at lade ham se Storheden uden Fornedrelsen. Det er endnu farligere at lade ham svæve i Uvidenhed om bægge Dele. Men det er særdeles nyttigt at fremstille bægge Dele for ham.«

LITTERATUR

Nedenstaaende Liste er ikke en Kildefortegnelse i egentlig Forstand, men er ment som en Hjælp ved videre Studier. En Række benyttede Arbejder, bl. a. alle Monografier over enkelte Stammer, er ikke opført, hvorimod enkelte Værker, som skønnedes at være af væsentlig Betydning, er taget med, selv om de paa Grund af Krigsforholdene har været utilgængelige. En løbende Fortegnelse over al etnologisk og etnografisk Litteratur fra 1924 kan findes i »Ethnologischer Anzeiger«, Stuttgart 1928 ff.

HAANDBØGER O. L.

- Bahnon, K.: Etnografien. I—II. København 1900.
- General Anthropology, ed. F. Boas. New York etc. 1938.
- Goldenweiser, A. A.: Early Civilization. London, Calcutta, Sidney 1922.
- Die grosse Völkerkunde, herausgeg. v. H. A. Bernatzik. I—III. Leipzig 1939.
- Illustrierte Völkerkunde, herausgeg. v. G. Buschan. I—III. 2. Aufl. Stuttgart 1922—24.
- Kroeber, A. L.: Anthropology. London, Calcutta, Sidney 1923.
- Lehrbuch der Völkerkunde, herausgeg. v. K. Th. Preuss & R. Thurnwald. 2. Aufl. Stuttgart 1939.
- Nilsson, M. P.: Primitiv Kultur. København 1925.
- Ratzel, F.: Völkerkunde. 2. Aufl. I—II. Leipzig & Wien 1894—95.
- Schmidt, W. & Koppers, W.: Völker und Kulturen. I. Regensburg (1924).
- Schurtz, H.: Urgeschichte der Kultur. Leipzig & Wien 1900.
- Tylor, E. B.: Primitive Culture. I—II. London 1871.
- Birket-Smith, Kaj: Vi Mennesker. København 1940.
- Brunhes, J.: La géographie humaine. 3. éd. I—III. Paris 1925.
- Brøndsted, J.: Danmarks Oldtid. I—III. København 1938—40.
- Durkheim, É.: Les règles de la méthode sociologique. 7. éd. Paris 1919.
- Early Man, ed. G. G. MacCurdy. Philadelphia & New York 1937.
- Eickstedt, E. v.: Rassenkunde und Rassen-geschichte der Menschheit. Stuttgart 1934. (2. Aufl. 1938 ff., ikke afsl.).
- De forhistoriske Tider i Europa, udg. K. Friis Johansen. I—II. København 1927.
- A Handbook of Social Psychology. Ed. C. Murchison. Worcester 1935.
- Hrdlička, A.: The Skeletal Remains of Early Man. (Smithson. Misc. Coll. LXXXIII. Washington 1930).
- Jespersen, O.: Language, its Nature, Development and Origin. London 1922.
- Menneskehed, nasjon og individ i sproget. Oslo 1925.
- Krappe, A. H.: The Science of Folk-Lore. London 1930.
- Les langues du monde, éd. Meillet, A. & Cohen, M. Paris 1924.
- Mac Curdy, G. G.: Human Origins. I—II. New York & London 1924.

HJÆLPEFAG

Backman, G.: Människoraserna och modernerna rasproblem. Stockholm 1935.

- McDougall, W.: *An Introduction to Social Psychology*. 19. ed. London 1924.
- Mackeprang, M. B.: *Fra Rensdyrjægere til Vikinger*. København 1936.
- Menghin, O.: *Weltgeschichte der Steinzeit*. Wien 1931.
- Montandon, G.: *L'Ologénèse humaine*. Paris 1928.
- Peake, H. J. & Fleure, H. J.: *The Corridors of Time*. I—IX. London 1927—36.
- Ratzel, F.: *Anthropogeographie*. I—II. 3. & 2. Aufl. Stuttgart 1909—12.
- Reallexikon der Vorgeschichte, herausgeg. v. M. Ebert. I—XV. Berlin 1924—32.
- Sandfeld, K.: *Sprogvidenskab*. 2. Udg. København 1923.
- Sapir, E.: *Language*. Oxford 1921.
- Schmidt, W.: *Die Sprachfamilien und Sprachkreise der Erde*. Heidelberg 1926.
- Sollas, W. J.: *Ancient Hunters and their Modern Representatives*. 3. ed. London 1924.
- Spencer, H.: *The Principles of Sociology*. I—III. London 1876—96.
- The Study of Society*, ed. F. C. Bartlett, M. Ginsberg, E. J. Lindgren & R. H. Thouless. London 1939.
- Vahl, M. & Hatt, G.: *Jorden og Menneskelivet*. I—IV. København 1922—27.
- Vidal de la Blache, P.: *Principes de géographie humaine*. Paris 1922.
- Weinert, H.: *Menschen der Vorzeit*. Stuttgart 1930.
- *Ursprung der Menschheit*. Stuttgart 1932.
- *Die Rassen der Menschheit*. 2. Aufl. Leipzig & Berlin 1939.
- Wundt, W.: *Völkerpsychologie*. I—VII. Leipzig 1905—17.
- Bastian, A.: *Allgemeine Grundzüge der Ethnologie*. Berlin 1884.
- Benedict, R.: *Patterns of Culture*. Boston & New York 1934.
- Birket-Smith, Kaj: *Etnologien i Danmark*. (Nord. Tidskr. N. s. XV. Stockholm 1939).
- Boas, F.: *The Methods of Ethnology*. (Amer. Anthr. N. s. XXII. Lancaster 1920).
- *Evolution or Diffusion?* (Amer. Anthr. N. s. XXVI. Menasha 1924).
- *The Mind of Primitive Man*. Rev. ed. New York 1938.
- Bornemann, F.: *Die Urkultur in der kulturhistorischen Ethnologie*. Mödling 1938.
- Brock-Utne, A.: *Studiet av primitive folk*. Oslo 1938.
- Bücher, K.: *Arbeit und Rhythmus*. 4. Aufl. Leipzig 1909.
- Bulck, G. v.: *Beiträge zur Methodik der Völkerkunde*. (Wiener Beitr. z. Kulturgesch. u. Linguistik. II. Wien 1931).
- Crawley, E.: *Dress, Drinks, and Drums*. London 1931.
- Dixon, R. B.: *The Building of Cultures*. New York & London 1928.
- Forde, C. Daryll: *Habitat, Economy and Society*. London 1934.
- Graebner, F.: *Methode der Ethnologie*. Heidelberg 1911.
- Haddon, A. C.: *The Wanderings of Peoples*. Cambridge 1911.
- *History of Anthropology*. (2. ed.). London s. a.
- Hambruch, P.: *Das Meer in seiner Bedeutung für die Kulturverbreitung*. (Arch. f. Anthr. N. F. VII. Braunschweig 1909).
- Harrison, H. S.: *Evolution in Material Culture*. (Rep. Brit. Ass. Adv. Sc. Bristol 1930).
- *Opportunism and the Factors of Invention*. (Amer. Anthropol. N. s. XXXII. Menasha 1930).
- Huntington, E.: *Civilization and Climate*. New Haven 1915.
- Jones, E.: *Psycho-Analysis and Anthropology*. (Journ. R. Anthr. Inst. LIV. London 1924).

ALMENE PROBLEMER

- Andree, R.: *Ethnographische Parallelen und Vergleiche*. Stuttgart 1878. Neue Folge, Leipzig 1889.
- Bartlett, F. C.: *Psychology and Primitive Culture*. Cambridge 1923.

- Kluckholm, Cl.: Some Reflections on the Method and Theory of the Kulturkreislehre. (Amer. Anthr. N. s. XXXVIII. Menasha 1930).
- Koppers, W.: Was ist und was will die völkerkundliche Universalgeschichte? (Hist. Jahrb. Görres-Gesellsch. LII. Köln 1932).
- Krause, F.: Zum Problem der primitivsten Völker. (Arch. f. ges. Psych. LIV. Leipzig 1926).
- Kulturwandel und Volkstum. (Mitt. Anthropol. Gesellsch. LIX. Wien 1929).
- Kroeber, A. L.: Historical Reconstruction of Culture Growths and Organic Evolution. (Amer. Anthr. N. s. XXXIII. Menasha 1931).
- Lang, A.: Custom and Myth. London 1884.
- Lévy-Bruhl, L.: Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures. Paris 1910.
- La mentalité primitive. Paris 1922.
- L'Âme primitive. Paris 1927.
- Lowie, R. H.: Cultural Anthropology: A Science. (Am. Journ. Sociol. XLII. 1936).
- The History of Ethnological Theory. London 1937.
- Luschan, F. v.: Zusammenhänge und Konvergenz. (Mitt. Anthropol. Gesellsch. XLVIII—XLIX. Wien 1918—19).
- Mason, O. T.: The Origins of Invention. London 1895.
- Montandon, G.: L'Ologénèse culturelle. Paris 1934.
- Müller-Lyer, F.: Phasen der Kultur. München 1908.
- Nordenskiöld, E.: The American Indian as an Inventor. (Journ. R. Anthropol. Inst. LIX. London 1929).
- Nelson, N. C.: The Origin and Development of Material Culture. (Sigma Xi Quarterly. XX. 1932).
- Numelin, R.: The Wandering Spirit. Copenhagen & London 1936.
- Ploss, H. & Bartels, M.: Das Weib. 7. Aufl. I—II. Leipzig 1902.
- Radin, P.: History of Ethnological Theories. (Amer. Anthropol. N. s. XXXI. Menasha 1929).
- Rivers, W. H. R.: The Disappearance of Useful Arts. (Festschr. E. Westermarck. Helsingfors 1912).
- Psychology and Ethnology. London 1926.
- Sapir, E.: Time Perspective in Aboriginal American Culture. (Can. Geol. Surv. Mem. 90. Ottawa 1916).
- Seligman, C. G.: Anthropology and Psychology. (Journ. R. Anthropol. Inst. LIV. London 1924).
- Schmidt, W.: Die Stellung der Pygmäenvölker in der Entwicklungsgeschichte des Menschen. Stuttgart 1910.
- Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie. Münster 1937.
- Shirokogoroff, S. M.: Ethnographie und Ethnologie. (Arch. f. Anthropol. XXIV. Braunschweig 1937).
- Sternberg, L. J.: Die Ethnologie der Gegenwart. (Ethnol. Stud. Leipzig 1931).
- Vierkandt, A.: Naturvölker und Kulturvölker. Leipzig 1896.
- Die Stetigkeit im Kulturwandel. Leipzig 1908.
- Führende Individuen bei den Naturvölkern. (Zeitschr. f. Sozialwiss. XI. Leipzig 1908).
- Wallis, W. D.: Diffusion as a Criterion of Age. (Amer. Anthropol. N. s. XXVII. Menasha 1925).

TEKNIK

- Amsden, Ch.: The Loom and its Prototypes. (Amer. Anthropol. N. s. XXXIV. Menasha 1932).
- Andree, R.: Die Metalle bei den Naturvölkern. Leipzig 1884.
- Arsandaux, H. & Rivet, P.: Contribution à l'étude de la métallurgie mexicaine. (Journ. soc. amér. N. s. XIII. Paris 1921).
- Balfour, H.: The Fire-Piston. (Ann. Rep. Smithsonian. Inst. 1907. Washington 1908).
- Bergsøe, P.: The Metallurgy and Technology of Gold and Platinum among the Pre-Columbian Indians. (Ingeniørvid. Skr. A 44. København 1937).

- Bergsøe, P.: The Gilding Process and the Metallurgy of Copper and Lead among the Pre-Columbian Indians. (Ingeniørvid. Skr. A 46. København 1938).
- Blinkenberg, Chr.: Jærnets hjemstavn. Aarb. nord. Oldkynd. 3. Række XIII. København 1923).
- Brigham, W. T.: Ka Hana Kapa, the Making of Bark Cloth in Hawaii. (Mem. Bishop Mus. III. Honolulu 1911).
- Cline, W.: Mining and Metallurgy in Negro Africa. (Gen. Ser. in Anthropol. V. Menasha 1937).
- Danneil, C.: Der Übergang von Flechten zum Weben. (Int. Arch. f. Ethnogr. XIV. Leiden 1901).
- Dannenbergh, K.: Die Töpferei der Naturvölker Südamerikas. (Arch. f. Anthr. N. F. XX. Braunschweig 1925).
- Davidson, D. S.: Australian Netting and Basketry Techniques. (Journ. Polyn. Soc. XLII. New Plymouth 1933).
- Knotless Netting in America and Oceania. (Amer. Anthropol. N. s. XXXVII. Menasha 1935).
- Ephraim, H.: Über die Entwicklung der Webetechnik und ihre Verbreitung ausserhalb Europas. (Mitt. städt. Mus. f. Völkerk. I. Leipzig 1905).
- Fossing, P.: Glass Vessels before Glass-Blowing. København 1940.
- Foy, W.: Zur Geschichte der Eisentechnik. (Ethnologica. I. Leipzig 1909).
- Franchet, L.: Céramique primitive. Paris 1911.
- Frödin, O. & Nordenskiöld, E.: Über Zwirnen und Spinnen bei den Indianern Südamerikas. (Göteborg. K. Vetensk. och Vitterh.-samh. handl. 4. f. XIX. Göteborg 1918).
- Hambruch, P.: Oceanische Rindenstoffe. Oldenburg 1926.
- Holmes, W. H.: Aboriginal Pottery of the Eastern United States. (20. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1903).
- Hooper, L.: The Loom and Spindle. (Ann. Rep. Smithsonian. Inst. 1914. Washington 1915).
- Horwitz, H. Th.: Die Drehbewegung in ihrer Bedeutung für die Entwicklung der materiellen Kultur. (Anthropos. XXVIII—XXIX. Mödling 1933—34).
- Hough, W.: The Methods of Fire-Making. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1890. Washington 1891).
- Fire as an Agent of Human Culture. (U. S. Nat. Mus. Bull. 139. Washington 1926).
- Klusemann, K.: Die Entwicklung der Eisengewinnung in Afrika und Europa. (Mitt. Anthropol. Gesellsch. LIV. Wien 1924).
- Krämer, A.: Anfänge und Unterschiede des Flechtens und Webens. (Zeitschr. f. Ethnol. LIX. Berlin 1927).
- Laufer, B.: The Screw as a Culture-Historical Problem. (Amer. Anthropol. N. s. XVII. Lancaster 1915).
- The Early History of Felt. (Amer. Anthropol. N. s. XXXII. Menasha 1930).
- Lehman-Filhes, M.: Über Brettchenweberei. Berlin 1901.
- Lindblom, K. G.: Wire Drawing, especially in Africa. (Stat. ethnogr. mus. Smärre medd. XV. Stockholm 1939).
- Linné, S.: The Technique of South American Ceramics. (Göteborg. K. Vetensk.- och Vitterh.-samh. handl. 4. f. XXIX. Göteborg 1925).
- Luschan, F. v.: Eisentechnik in Afrika. (Zeitschr. f. Ethnol. XLI. Berlin 1909).
- McGuire, J. D.: On the Evolution of the Art of Working in Stone. (Amer. Anthropol. VI. Washington 1893).
- A Study of the Primitive Methods of Drilling. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1894. Washington 1896).
- Mac Lachlan, R. R. C.: Native Pottery from Central and Southern Melanesia and Western Polynesia. (Journ. Polyn. Soc. XLVII. New Plymouth 1938).
- Maes, J.: Les allumes-feu du Congo Belge. (Ann. Mus. Congo Belge. Ethn. sér. VI, 1. Bruxelles 1933).

- Mason, O. T.: *Aboriginal American Basketry*. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1902. Washington 1904).
- Métraux, A.: *Une découverte biologique des indiens de l'Amérique du Sud: La décoloration artificielle des plumes sur les oiseaux vivants*. (Journ. Soc. Amér. N. s. XX. Paris 1928).
- Nevermann, H.: *Die indo-ozeanische Weberei*. (Mitt. Mus. f. Völkerk. XX. Hamburg 1938).
- Nordenskiöld, E.: *Om Indianernes Anvendelse af Gummi i Sydamerika*. (Geogr. Tidskr. XXIV. København 1918).
- Partington, J. R.: *Origins and Development of Applied Chemistry*. London, New York, Toronto 1935.
- Phillips, G. B.: *The Metal Industry of the Aztecs*. (Amer. Anthrop. N. s. XXVII. Menasha 1925).
- Pond, A. W.: *Primitive Methods of Working Stone*. (Logan Mus. Bull. II. Beloit 1930).
- Radin, P.: *Zur Netztechnik der südamerikanischen Indianer*. (Zeitschr. f. Ethnol. XXXVIII. Berlin 1906).
- Rickard, T. A.: *The Knowledge and Use of Iron among the South Sea Islanders*. (Journ. R. Anthr. Inst. LXII. London 1932).
- *The Use of Native Copper by the Indigenes of North America*. (Journ. R. Anthropol. Inst. LXIV. London 1934).
- *The Primitive Smelting of Iron*. (Amer. Journ. Archaeol. XLIII. Concord 1939).
- Rieth, A.: *Die Entwicklung der Töpferscheibe*. Leipzig 1939.
- Rivet, P.: *L'orfèvrerie précolombienne des Antilles, des Guyanes et du Vénézuéla*. (Journ. soc. amér. N. s. XV. Paris 1923).
- *Le travail de l'or en Colombie*. (Ipek. Leipzig 1926).
- Roth, H. Ling: *Studies in Primitive Looms*. (Journ. R. Anthrop. Inst. XLVI—XLVIII. London 1916—18).
- Sayce, R. U.: *Primitive Arts and Crafts*. Cambridge 1933.
- Schurig, M.: *Die Südseetöpferei*. Leipzig 1930.
- Schurtz, H.: *Das afrikanische Gewerbe*. Leipzig 1900.
- Thomas, E. S.: *Netting without a Knot*. (Man. XXVI. London 1926).
- Wainwright, G. A.: *The Coming of Iron*. (Antiquity. X. Gloucester 1936).
- Wu, G. D.: *Prehistoric Pottery in China*. London 1938.

ERHVERV

- Allen, G. M.: *Dogs of the American Aborigines*. (Bull. Mus. Compar. Zool. Harvard Coll. LXIII. Cambridge, Mass. 1919—20).
- Antonius, O.: *Grundzüge einer Stammesgeschichte der Haustiere*. Jena. 1922.
- Baschmakoff, A.: *L'évolution de la charrue à travers les siècles*. (L'Anthrop. XLII. Paris 1932).
- Berner, U.: *Die wirtschaftlichen Grundlagen für Entstehung und Verbreitung von Hackbau, Gartenbau und Ackerbau*. (Zeitschr. f. Ethnol. LVII. Berlin 1926).
- Bishop, C. W.: *Origin and Early Diffusion of the Traction Plow*. (Antiquity. X. Gloucester 1936).
- Bogoras, W. G.: *New Data on the Types and Distribution of Reindeer Breeding in Northern Eurasia*. (Proc. 23. Int. Congr. Amer. New York 1930).
- Bos, P. R.: *Jagd, Viehzucht und Ackerbau als Kulturstufen*. (Int. Arch. f. Ethnogr. X. Leiden 1897).
- Bücher, K.: *Die Entstehung der Volkswirtschaft*. I. 16. Aufl. Tübingen 1922.
- Candolle, A. de: *L'Origine des plantes cultivées*. Paris 1883.
- Chevalier, H.: *Les charrues des Indes Néerlandaises*. (Int. Arch. f. Ethnogr. XVII. Leiden 1905).
- Cook, O. F.: *Foot-Plow Agriculture in Peru*. (Ann. Rep. Smithsonian. Inst. 1918. Washington 1919).
- Donner, K.: *Über das Alter der ostjakischen und wogulischen renntierzucht*. (Finn-ugr. Forsch. XVIII. Helsingfors 1927).

- Findeisen, H.: Die Fischerei im Leben der »altsibirischen« Völkerstämme. (Zeitschr. f. Ethnol. LX. Berlin 1928).
- Fischer, H. Th.: Reispflücken und Reisschneiden in Indonesien. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXIV. Leiden 1937).
- Flor, Fr.: Haustierte und Hirtenkulturen. (Wiener Beitr. z. Kulturgesch. u. Linguistik. I. Wien 1930).
- Freisleben, R.: Die Gersten der Deutschen Hindukush-Expedition 1935. (Kühn-Arch. LIV. Halle 1940).
- Hahn, E.: Die Haustiere. Leipzig 1896.
— Von der Hacke zum Pflug. 2. Aufl. Leipzig 1919.
- Hatt, G.: Notes on Reindeer Nomadism. (Mem. Amer. Anthropol. Ass. VI. Lancaster 1919).
- Herskovits, H.: The Cattle Complex. (Amer. Anthropol. N. s. XXVIII. Menasha 1926).
- Hilzheimer, M.: Natürliche Rassengeschichte der Haussäugetiere. Berlin & Leipzig 1926.
— The Evolution of the Domestic Horse. (Antiquity. IX. Gloucester 1935).
— Sheep. (Antiquity. X. Gloucester 1936).
- Kempton, J. H.: Maize — Our Heritage from the Indian. (Ann. Rep. Smithsonian. Inst. 1937. Washington 1938).
- Koppers, W.: Die ethnologische Wirtschaftsforschung. (Anthropos. X—XI. Mödling 1915—16).
— Konnten Jägervölker Tierzüchter werden? (Biol. gener. VIII. Wien & Leipzig 1932).
- Kroll, H.: Die Haustiere der Bantu. (Zeitschr. f. Ethnol. LX. Berlin 1928).
- Langkavel, B.: Pferde und Naturvölker. (Int. Arch. f. Ethnogr. I. Leiden 1888).
— Hunde und Naturvölker. (Int. Arch. f. Ethnogr. VIII. Leiden 1895).
- Laufer, B.: The Reindeer and its Domestication. (Mem. Amer. Anthropol. Ass. Lancaster 1917).
- Leser, P.: Entstehung und Verbreitung des Pfluges. Münster 1931.
- Lindblom, K. G.: Jakt- och fångstmetoder bland afrikanska folk. I—II. Stockholm 1925—26.
— & Leth, T.: Two Kind of Fishing Implements. (Stat. etnogr. mus. Smärre medd. XI. Stockholm 1933).
- McCarthy, F. D.: »Trade« in Aboriginal Australia, and »Trade« Relations with Torres Strait, New Guinea and Malaya. (Oceania. IX—X. Sydney 1938—40).
- MacLeod, W. C.: Economic Aspects of Indigenous American Slavery. (Amer. Anthropol. N. s. XXX. Menasha 1928).
— The Origin of Servile Labour Groups. (Amer. Anthropol. N. s. XXXI. Menasha 1929).
- Malinowski, B.: The Economic Aspect of the Intichiuma Ceremonies. (Festschr. E. Westermarck. Helsingfors 1912).
- Nieboer, H. J.: Slavery as an Industrial System. 2. ed. The Hague 1910.
- Numelin, R.: Den primitiva handeln och dess geografiska utbredning. (Terra. LI. Helsingfors 1939).
- Problema proiskhozhdenija domashnikh zhivotnykh, I. (Akademija Nauk SSSR. Trudy labor. genet. Leningrad 1933).
- Radcliffe, W.: Fishing from the Earliest Times. 2. ed. London 1926.
- Rau, C.: Prehistoric Fishing in Europe and America. (Smithson. Contrib. Knowl. XXV. Washington 1884).
- Roth, H. Ling: On the Origin of Agriculture. (Journ. Anthropol. Inst. XVII. London 1887).
- Salaman, R. N.: The Potato in its Early Home and its Introduction into Europe. (Journ. R. Horticult. Soc. LXII. London 1937).
- Schiemann, E.: Entstehung der Kulturpflanzen. (Handb. d. Vererbungswissenschaft., herausgeg. v. E. Baur & M. Hartmann. III. Berlin 1932).
- Seyffert, C.: Biene und Honig im Volksleben der Afrikaner. Leipzig 1930.
- Sirelius, U. T.: Über die Sperrfischerei bei den finnisch-ugrischen Völkern.

- (Soc. Finno-ougr. Trav. ethnogr. III. Helsingfors 1906).
- Sirelius, U. T.: Über die Art und Zeit der Zähmung des Renttieres. (Journ. Soc. Finno-Ouigr. XXXIII. Helsingfors 1916).
- Soergel, W.: Die Jagd der Vorzeit. Jena 1922.
- Somló, F.: Der Güterverkehr in der Urgesellschaft. (Notes et mém. inst. Solvay. Bruxelles & Leipzig 1909).
- Stearns, R. E. C.: Ethno-Conchology, a Study of Primitive Money. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1887. Washington 1889).
- Stefánsson, V.: Prehistoric and Present Commerce among the Arctic Coast Eskimo. (Can. Geol. Surv. Bull. VI. Anthropol. Ser. 3. Ottawa 1914).
- Stegmann v. Pritzwald, F. P.: Die Rasengeschichte der Wirtschaftstiere. Jena 1924.
- Thilenius, G.: Primitives Geld. (Arch. f. Anthr. N. F. XVIII. Braunschweig 1921).
- Trimborn, H.: Die kulturhistorische Stellung der Lamazucht in der Wirtschaft der peruanischen Erntevölker. (Anthropos. XXIII. Mödling 1928).
- Tylor, E. B.: On the Origin of the Plough, and Wheel-Carriage. (Journ. Anthropol. Inst. X. London 1881).
- Vavilov, N. I.: Geographische Genzentren unserer Kulturpflanzen. (Verh. 5. Kongr. f. Vererbungswissensch. Suppl. I d. Zeitsch. f. indukt. Abstamm.- u. Vererbungsl. Leipzig 1928).
- Mexico and Central America as the Principal Centre of Origin of Cultivated Plants of the New World. (Trudy Prikladnoj Bot., Genet. i Selektzii. XXVI. Leningrad 1931).
- Werth, E.: Zur Natur- und Kulturgeschichte der Banane. Stuttgart 1917.
- Wiklund, K. B.: Untersuchung über die älteste Geschichte der Lappen und die Entstehung der Renttierzucht. (Folk-Liv 1938. Stockholm 1938).
- Yetts, W. P.: The Horse: A Factor in Early Chinese History. (Eurasia Septentr. Ant. IX. Helsingfors 1934).
- VAABEN OG FANGSTREDSKABER
- Adler, B.: Die Bogen Nordasiens. (Int. Arch. f. Ethnogr. XV. Leiden 1902).
- Der nordasiatische Pfeil. (Int. Arch. f. Ethnogr. XV, Suppl. Leiden 1902).
- Balfour, H.: On the Structure and Affinities of the Composite Bow. (Journ. R. Anthropol. Inst. XVIII. London 1889).
- Buchner, M.: Das Bumerangwerfen. (Zeitschr. f. Ethnol. XLVIII. Berlin 1916).
- Davidson, D. S.: The Spearthrower in Australia. (Proc. Am. Philos. Soc. LXXVI. Philadelphia 1936).
- Australian Throwing-Sticks, Throwing-Clubs, and Boomerangs. (Amer. Anthropol. N. s. XXXVIII. Menasha 1936).
- Dietschy, H.: Die amerikanischen Keulen und Holzschwerter. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXVII. Leiden 1939).
- Egerton, W.: Handbook of Indian Arms. London 1880.
- Friederici, G.: Die geographische Verbreitung des Blasrohrs in Amerika. (Peterm. Mitt. LVII. Gotha 1911).
- Hough, W.: Primitive American Armour. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1893. Washington 1895).
- Krause, F.: Schleudervorrichtungen für Wurfaffen. (Int. Arch. f. Ethnogr. XV. Leiden 1902).
- Kroeber, A. L.: Arrow Release Distributions. (Univ. Calif. Publ. Am. Arch. Ethnol. XXIII. Berkeley 1927).
- Lagercrantz, S.: Fish-Hooks in Africa and their Distribution. (Stat. ethnogr. mus. Smärre medd. XII. Stockholm 1934).
- Beiträge zur Kulturgeschichte der afrikanischen Jagdfallen. Stockholm 1938.
- Leakey, L. S. B.: A New Classification of the Bow and Arrow in Africa. (Journ. R. Anthropol. Inst. LVI. London 1926).

- Lindblom, K. G.: Die Schleuder in Afrika und anderwärts. (Stat. etnogr. mus. Smärre medd. II. Stockholm 1927).
- The Spiked Wheel-Trap and its Distribution. (Stat. etnogr. mus. Smärre medd. V. Stockholm 1928).
- The Sling, especially in Africa. Additional Notes. (Stat. etnogr. mus. Smärre medd. XVII. Stockholm 1940).
- Lips, J.: Fallensysteme der Naturvölker. (Ethnologica. III. Leipzig 1927).
- Mason, O. T.: North American Bows, Arrows and Quivers. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1895. Washington 1895).
- Aboriginal American Harpoons. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1900. Washington 1902).
- Means, Ph. A.: Distribution and Use of Slings in Pre-Columbian America. (Proceed. U. S. Nat. Mus. LV. Washington 1919).
- Meyer, H.: Bogen und Pfeil in Central-Brasilien. Leipzig s. a.
- Morse, E. S.: Ancient and Modern Methods of Arrow Release. (Bull. Essex Inst. XVII. Salem 1885).
- Nordenskiöld, E.: Palisades and »Noxious Gases« among the South-American Indians. (Ymer. XXXVIII. Stockholm 1918).
- Petri, H. H.: Der Schild der Indianer. Hamburg 1938.
- Pleyte, C. M.: Sumpitan and Bow in Indonesia. (Int. Arch. f. Ethnogr. IV. Leiden 1891).
- Ratzel, F.: Ueber die Stäbchenpanzer und ihre Verbreitung im nordpazifischen Gebiet. (Sitzungsber. phil. u. hist. Cl. K. B. Akad. Wiss. 1886. München 1887).
- Die afrikanischen Bögen. (Abh. K. Sächs. Gesellsch. Wissensch. Philol.-hist. Cl. XIII. Leipzig 1891).
- Beiträge zur Kenntniss der Verbreitung des Bogens und des Speeres im indo-afrikanischen Völkerkreis. (Verh. K. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch. XLV. Philol.-hist. Cl. Leipzig 1893).
- Schebesta, P. & Höltker, G.: Der afrikanische Schild. (Anthropos. XVIII-XIX. Mödling 1923—25).
- Schmidt, W.: Das ethnologische Alter von Pfeil und Bogen. (Zeitschr. f. Ethnol. LVII. Berlin 1925).
- Schurtz, H.: Das Wurfmesser der Neger. (Int. Arch. f. Ethnogr. II. Leiden 1889).
- Speiser, F.: Über Keulenformen in Melanesien. (Zeitschr. f. Ethnol. LXIV. Berlin 1933).
- Thomas, E. S.: The African Throwing Knife. (Journ. R. Anthrop. Inst. LV. London 1924).
- Wcule, K.: Der afrikanische Pfeil. Leipzig 1899.

MAD OG NYDELSESMIDLER

- Birket-Smith, Kaj: Drinking Tube and Tobacco Pipe in North America. (Ethnol. Stud. Leipzig 1929).
- Friederici, G.: Der Erdofen. (Peterm. Mitt. LX. Gotha 1914).
- Grabowsky, F.: Das Betelkauen bei den malaiischen Völkern. (Int. Arch. f. Ethnogr. I. Leiden 1888).
- Haberlandt, M.: Die Verbreitung des Erdofens. (Peterm. Mitt. LIX. Gotha 1913).
- Hartwich, C.: Die menschlichen Genussmittel. Leipzig 1911).
- Laufer, B.: Geophagy. (Field Mus. Nat. Hist. Anthrop. Ser. XVIII. 2. Chicago 1930).
- Mc Guire, J. D.: Pipes and Smoking Customs of the American Aborigines. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1897. Washington 1899).
- Stahl, G.: Der Tabak im Leben südamerikanischer Völker. (Zeitschr. f. Ethnol. LVII. Berlin 1925).
- Zur Frage des Ursprungs des Tabakrauchens. (Anthropos. XXV. Mödling 1931).
- Zigarre. Wort und Sache. (Zeitschr. f. Ethnol. LXII. Berlin 1931).

DRAGT OG SMYKKER

- Buckland, A. W.: On Tattooing. (Journ. Anthrop. Inst. XVII. London 1888).

- Hatt, G.: Arktiske Skinddragter i Eurasien og Amerika. København 1914.
- Moccasins and their Relation to Arctic Footwear. (Mem. Am. Anthr. Ass. III. Lancaster 1916).
- Jünger, A.: Kleidung und Umwelt in Afrika. (Publ. Inst. f. Völkerk. 1. R., VIII. Leipzig 1926).
- Montell, G.: Dress and Ornaments in Ancient Peru. Göteborg 1929.
- Schurtz, H.: Die geographische Verbreitung der Negertrachten. (Int. Arch. f. Ethnogr. IV. Leiden 1891).
- Selenka, E.: Der Schmuck des Menschen. Berlin 1900.
- Tilke, M.: Orientalische Kostüme in Schnitt und Farbe. Berlin 1923.
- Studien zu der Entwicklungsgeschichte des orientalischen Kostüms. Berlin 1923.
- Wissler, Cl.: Costumes of the Plains Indians. (Anthrop. Pap. Am. Mus. Nat. Hist. XVII. New York 1915).
- Morse, E. S.: Japanese Homes and their Surroundings. (Mem. Peabody Acad. Sc. II. Salem 1886).
- Sarfert, E.: Haus und Dorf bei den Eingeborenen Nordamerikas. (Arch. f. Anthrop. N. F. VII. Braunschweig 1909).
- Schachtzabel, A.: Die Siedlungsverhältnisse der Bantu-Neger. (Int. Arch. f. Ethnogr. XX. Suppl. Leiden 1912).
- Scherman, L.: Wohnhaustypen in Birma und Assam. (Arch. f. Anthrop. N. F. XIV. Braunschweig 1915).
- Sirelius, U. T.: Über die primitiven wohnungen der finnischen und obugrischen völker. (Finn.-ugr. Forsch. VI—IX. Helsingfors 1906—09).
- Tischner, H.: Die Verbreitung der Hausformen in Ozeanien. Hamburg 1934.
- Wissler, Cl.: Types of Dwellings and their Distribution in Central North America. (Verh. 16. int. Amer.-Kongr. II. Wien & Leipzig 1910).

SAMFÆRDESEL

- BOLIG OG BOHAVE
- Clemmensen, M.: Bulhuse. I-II. København 1937.
- Fewkes, J. W.: The Cave Dwellings of the Old and New World. (Ann. Rep. Smithson. Inst. 1910. Washington 1911).
- Graebner, F.: Kopfbänke. (Ethnologica. III. Leipzig 1927).
- Haddon, A. C.: The Houses of New Guinea. (Festskr. E. Westermarck. Helsingfors 1912).
- Hough, W.: The Lamp of the Eskimo. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1896. Washington 1898).
- Lehmann, J.: Die Pfahlbauten der Gegenwart. (Mitt. Anthrop. Gesellsch. XXXIV. Wien 1904).
- Lindblom, K. G.: The Use of the Hammock in Africa. (Stat. ethnogr. mus. Smärre medd. VII. Stockholm 1928).
- Mahler, R.: Siedlungsgebiet und Siedlungslage in Ozeanien. (Int. Arch. f. Ethnogr. XI Suppl. Leiden 1898).
- Meynen, E.: Die Verbreitung des Holzmörser. (Ethnologica. III. Leipzig 1927).
- Berg, G.: Sledges and Wheeled Vehicles. (Nord. mus. handl. IV. Stockholm & Copenhagen 1935).
- Davidson, D. S.: Snowshoes. (Mem. Amer. Philos. Soc. VI. Philadelphia 1937).
- Transport and Receptacles in Aboriginal Australia. (Journ. Polyn. Soc. XLVI. New Plymouth 1937).
- Fox, A. Lane: On Early Modes of Navigation. (Journ. Anthrop. Inst. IV. London 1875).
- Fox, C.: Sleds, Carts and Waggons. (Antiquity. V. Gloucester 1931).
- Friederici, G.: Die Schifffahrt der Indianer. Stuttgart 1907.
- Graebner, F.: Krückenruder. (Baessler-Arch. IV. Berlin 1913).
- Haddon, A. C.: The Out-Riggers of Indonesian Canoes. (Journ. R. Anthrop. Inst. L. London 1920).
- Haddon, A. C. & Hornell, J.: Canoes of Oceania. I—III. Honolulu 1936—38.
- Hettner, A.: Die geographische Verbreitung der Transportmittel des Landverkehrs. (Zeitschr. Gesellsch. f. Erdk. XXIX. Berlin 1894).

- Hornell, J.: *Origins of Plank-built Boats*. (Antiquity. XIII. Gloucester 1939).
- Koppers, W.: *Krückenruder*. (Anthropos. IX. Mödling 1914).
- Laufer, B.: *The Prehistory of Aviation*. (Field Mus. Nat. Hist. Anthrop. Ser. XVIII 1. Chicago 1928).
- Leser, P.: *Landwirtschaftliche Sommerschlitten*. (Ethnologica. III. Leipzig 1927).
- Lindblom, K. G.: *The Use of Oxen as Pack and Riding Animals in Africa*. (Stat. ethnogr. mus. Smärre medd. X. Stockholm 1931).
- Loewenthal, J.: *Zur Erfindungsgeschichte von Rad und Wagen*. (Zeitschr. f. Ethnol. L. Berlin 1918).
- Lothrop, S. K.: *Aboriginal Navigation off the West Coast of South America*. (Journ. R. Anthr. Inst. LXII. London 1932).
- Mason, O. T.: *Cradles of the American Aborigines*. (Ann. Rep. Smiths. Inst. 1887 II. Washington 1889).
- *Primitive Travel and Transportation*. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1894. Washington 1896).
- Pflug, W.: *Die Kinderwiege, ihre Formen und ihre Verbreitung*. (Arch. f. Anthr. N. F. XIX. Braunschweig 1923).
- Sirelius, U. T.: *Über einige Prototypen des Schlittens*. (Journ. soc. finno-ougr. XXX. Helsingfors 1913—18).
- *Zur Geschichte des prähistorischen Schlittens*. (Festchr. P. W. Schmidt. Wien 1928).
- Suder, H.: *Vom Einbaum und Floss zum Schiff*. (Veröff. Inst. f. Meeresk. N. F. B 7. Berlin 1930).
- Baden-Powell, B. H.: *The Indian Village Community*. London etc. 1896.
- Bandelier, Ad. F.: *On the Social Organization and Mode of Government of the Ancient Mexicans*. (Rep. Peabody Mus. II. Cambridge, Mass. 1880).
- Baudin, L.: *L'empire socialiste des Inka*. (Univ. Paris. Trav. et mém. instit. d'ethnol. V. Paris 1928).
- Baumann, H.: *Vaterrecht und Mutterrecht in Afrika*. (Zeitschr. f. Ethnol. LVII. Berlin 1926).
- Boas, Fr.: *The Origin of Totemism*. (Amer. Anthrop. N. s. XVIII. Lancaster 1916).
- *The Social Organization of the Tribes of the North Pacific Coast*. (Amer. Anthrop. N. s. XXVI. Menasha 1924).
- Brown, A. Radcliffe: *Notes on the Social Organization of Australian Tribes*. (Journ. R. Anthr. Inst. XLVII—LIII. London 1918—23).
- Caspary, A.: *Eine biologische Theorie des Totemismus*. (Zeitschr. vergl. Rechtswiss. XLII. Stuttgart 1927).
- Crawley, A. E.: *Sexual Taboo*. (Journ. R. Anthr. Inst. XXIV. London 1895).
- *The Mystic Rose*. New ed. I—II. London 1927.
- *Studies of Savages and Sex*. London 1929.
- Dall, W. H.: *On Masks, Labrets, and Certain Aboriginal Costumes*. (3. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1884).
- Davidson, D. S.: *The Basis of Social Organization in Australia*. (Amer. Anthrop. N. s. XXVII. Menasha 1926).
- *The Chronological Aspects of Certain Australian Social Institutions*. Philadelphia 1928.
- *Family Hunting Territories in Northwestern North America*. (Ind. Not. Monogr. XLVI. New York 1928).
- Durkheim, É.: *La prohibition de l'inceste et ses origines*. (L'Année sociol. I. Paris 1898).
- Eiselen, W.: *Preferential Marriage*. (Africa. I. London 1928).

SAMFUNDSBYGNING

- Adam, L.: *Totem und Individualtotem*. (Zeitschr. f. vergl. Rechtswissensch. XXXIV. Stuttgart 1916).
- Ankermann, B.: *Verbreitung und Form des Totemismus in Africa*. (Zeitschr. f. Ethnol. XLVIII. Berlin 1915).
- Bachofen, J. J.: *Das Mutterrecht*. Stuttgart 1861.

- Elander, R.: *The Chief of the Indian Clan in North America*. (Göteborg 1909).
- Frazer, J.: *Totemism and Exogamy*. I—IV. London 1910.
- Freud, S.: *Totem und Tabu*. 2. Aufl. Wien 1920.
- Frobenius, L.: *Die Masken und Geheimbünde Afrikas*. (Abh. K. Leop.-Carol. Deutsch. Akad. LXXIV. Halle 1899).
- Fürer-Haimendorff, C. v.: *Das Junggesellenhaus im westlichen Hinterindien*. (Wiener Beitr. Kulturgesch. u. Ling. I. Wien 1930).
- Gennep, A. v.: *L'état actuel du problème totémique*. Paris 1920.
- Ghurye, G. S.: *Dual Organization in India*. (Journ. R. Anthropol. Inst. LIII. London 1923).
- Graebner, F.: *Die sozialen Systeme in der Südsee*. (Zeitschr. f. Sozialwiss. XI. Leipzig 1908).
- *Wanderung und Entwicklung sozialer Systeme in Australien*. (Globus. XC. Braunschweig 1906).
- Grosse, E.: *Die Formen der Familie und die Formen der Wirtschaft*. Freiburg i. B. 1896.
- Haeckel, J.: *Das Mutterrecht bei den Indianerstämmen im südwestlichen Nordamerika*. (Zeitschr. f. Ethnol. LXVIII. Berlin 1936).
- *Zum Problem des Individualtotems in Nordamerika*. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXV. Leiden 1938).
- *Das Dreiclansystem*. (Mitt. Anthrop. Gesellsch. LXVIII. Wien 1938).
- *Zweiklassen, Männerhaus und Totemismus in Südamerika*. (Zeitschr. f. Ethnol. LXX. Berlin 1939).
- *Über Wesen und Ursprung des Totemismus*. (Mitt. Anthrop. Gesellsch. LXIX. Wien 1939).
- Heine-Geldern, R. v.: *Mutterrecht und Kopffjagd im westlichen Hinterindien*. (Mitt. Anthr. Gesellsch. LI. Wien 1921).
- Hewitt, J. N. B.: *A Constitutional League of Peace in the Stone Age of America*. (Ann. Rep. Smithsonian. Inst. 1918. Washington 1920).
- Hobhouse, L. T.: *Social Development*. London 1924.
- Hocart, A. M.: *Kingship*. London 1927.
- Holsti, R.: *The Relation of War to the Origin of the State*. (Ann. Acad. Scient. Fenn. B. XIII. Helsingfors 1914).
- Hopkins, E. W.: *The Background of Totemism*. (Ann. Rep. Smithsonian. Inst. 1918. Washington 1920).
- Kirchhoff, P.: *Die Verwandtschaftsorganisation der Urwaldstämme Südamerikas*. (Zeitschr. f. Ethnol. LXIII. Berlin 1932).
- *Verwandtschaftsbezeichnungen und Verwandtenheirat*. (Zeitschr. f. Ethnol. LXIV. Berlin 1932).
- Koch, K.: *Totemismus und Zweiklassen in Neuguinea*. (Zeitschr. f. Ethnol. LXXI. Berlin 1940).
- Koppers, W.: *Die Frage des Mutterrechts und des Totemismus im alten China*. (Anthropos. XXV. Mödling 1930).
- *La famille chez les peuples primitifs*. (Sem. int. d'ethnol. rel. V sess. Paris 1931).
- *Die Familie in den Primär- und Sekundärkulturen*. (Sem. int. d'ethnol. rel. V sess. Paris 1931).
- *Der Totemismus als menschheitsgeschichtliches Problem*. (Anthropos. XXXI. Mödling 1936).
- Kroeber, A. L.: *Classificatory Systems of Relationship*. (Journ. R. Anthrop. Inst. XXXIX. London 1909).
- *Totem and Taboo*. (Amer. Anthrop. N. s. XXII. Lancaster 1920).
- *Basic and Secondary Patterns of Social Structure*. (Journ. R. Anthropol. Inst. LXVIII. London 1938).
- Kroeber, A. L. & Holt, C.: *Masks and Moieties as a Culture Complex*. (Journ. R. Anthrop. Inst. L. London 1920).
- Labouret, H.: *La parenté à plaisanteries en Afrique occidentale*. (Africa. II. London 1929).
- Lang, A.: *The Secret of the Totem*. London 1905.

- Latham, R. E.: The Totemism of the Ancient Andean Peoples. (Journ. R. Anthr. Inst. LVII. London 1927).
- Layard, J. W.: Degree-taking Rites in South West Bay, Malekula. (Journ. R. Anthr. Inst. LVIII. London 1928).
- Lenoir, R.: Les sociétés secrètes dans le bassin du Pacifique. (L'Anthrop. XXXV. Paris 1925).
- Lesser, A.: Kinship Origins in the Light of Some Distributions. (Amer. Anthrop. N. s. XXXI. Menasha 1929).
- Loeb, E. M.: Die soziale Organisation Indonesiens und Ozeaniens. (Anthropos. XXVIII. Mödling 1933).
- Loeb, E. M. & Toffelmier: Kin Marriage and Exogamy. (Journ. Gen. Psychol. XX. Provincetown 1939).
- Lowie, R. H.: Exogamy and the Classificatory Systems of Relationship. (Amer. Anthrop. N. s. XVII. Lancaster 1915).
- Plains Indian Age Societies. (Anthr. Pap. Am. Mus. Nat. Hist. XI. New York 1916).
- Family and Sib. (Amer. Anthrop. N. s. XXI. Lancaster 1919).
- Primitive Society. New York 1920.
- The Origin of the State. New York 1927.
- Lutz, H. F.: Kingship in Babylonia, Assyria, and Egypt. (Amer. Anthrop. N. s. XXVI. Menasha 1924).
- Mac Leod, W. C.: The Family Hunting Territory. (Amer. Anthrop. N. s. XXIV. Menasha 1922).
- Malinowski, B.: The Family among the Australian Aborigines. London 1913.
- Mathews, R. H.: Australian Class Systems. (Amer. Anthrop. IX. Washington 1898).
- Morgan, H. L.: Ancient Society. London 1877.
- Mühlmann, W. E.: Die geheime Gesellschaft der Arioi. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXII. Leiden 1934).
- Neumann, G.: Die genossenschaftliche Gesellschaftsform der nordamerikanischen Indianer. (Zeitschr. f. Ethnol. LXIV. Berlin 1932).
- Nieuwenhuis, A. W.: Die Ansichten der primitiven Völker über das Geschlechtsleben des Menschen. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXVII. Leiden 1927).
- Der Geschlechtstotemismus an sich und als Basis der Heiratsklassen und des Gruppentotemismus in Australien. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXIX. Leiden 1928).
- Die psychologische Bedeutung der Inzesterscheinungen in Australien. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXX. Leiden 1930).
- Niggemeyer, H.: Totemismus in Vorderindien. (Anthropos. XXVIII. Mödling 1933).
- Olson, R. L.: Clan and Moiety in Native America. (Univ. Calif. Publ. Am. Archaeol. Ethnol. XXXIII. Berkeley 1933).
- Pleyte, C. M.: Indonesische Masken. (Globus. LXI. Braunschweig 1892).
- Das Problem des Totemismus. Eine Diskussion. (Anthropos. XII—XV. Mödling 1917—20).
- Quistorp, M.: Männergesellschaft und Altersklassen in China. (Mitt. Sem. Orient. Sprach. XVIII. Berlin 1915).
- Reitzenstein, F. v.: Der Kausalzusammenhang zwischen Geschlechtsverkehr und Empfängnis. (Zeitschr. f. Ethnol. XLI. Berlin 1909).
- Rivers, W. H. R.: Totemism in Polynesia and Melanesia. (Journ. R. Anthrop. Inst. XXXIX. London 1909).
- The History of Melanesian Society. I—II. Cambridge 1914.
- Kinship and Social Organization. London 1914.
- Sapir, E.: Terms of Relationship and the Levirate. (Amer. Anthrop. N. s. XVII. Lancaster 1916).
- Schilde, W.: Die afrikanischen Hoheitszeichen. (Zeitschr. f. Ethnol. LXI. Berlin 1929).
- Schmidt, W.: Totemismus, viehzüchterischer Nomadismus und Mutterrecht. (Anthropos. VIII. Wien 1913).

- Schurtz, H.: Altersklassen und Männerbünde. Berlin 1902.
- Seligman, B. Z.: Bilateral Descent and the Formation of Marriage Classes. (Journ. R. Anthr. Inst. LVII. London 1927).
- Incest and Descent. (Journ. R. Anthrop. Inst. LIX. London 1929).
- Sharp, R. L.: Tribes and Totemism in North-East Australia. (Oceania. IX—X. Sydney 1938—40).
- Smith, W. Robertson: Kinship and Marriage in Early Arabia. New ed. London 1903.
- Speck, F. G.: The Family Hunting Band as the Basis of Algonkian Social Organization. (Amer. Anthrop. N. s. XVII. Lancaster 1915).
- Spier, L.: The Distribution of Kinship Terms in North America. (Un. Wash. Publ. Anthr. I. Seattle 1925).
- Starcke, C.: Die primitive Familie. Leipzig 1888.
- Steinen, D. v. d.: Das Ständewesen der Polynesier in seiner wirtschaftlichen Bedeutung. (Zeitschr. vergl. Rechtswiss. XLII. Stuttgart 1927).
- Stoll, D.: Das Geschlechtsleben in der Völkerpsychologie. Leipzig 1908.
- Strong, W. D.: An Analysis of Southwestern Society. (Amer. Anthrop. N. s. XIX. Menasha 1927).
- Thomas, N. W.: Kinship Organisation and Group Marriage in Australia. Cambridge 1906.
- Thomas, W. J.: Sex in Primitive Morality. (Am. Journ. Sociol. IV. Chicago 1899).
- Sex in Primitive Industry. (Am. Journ. Sociol. IV. Chicago 1899).
- Thurnwald, R.: Social Systems of Africa. (Africa. II. London 1929).
- Die menschliche Gesellschaft. I—V. Berlin & Leipzig 1931 ff.
- Torday, E.: The Principles of Bantu Marriage. (Africa. II. London 1929).
- Trimborn, H.: Die Organisation der öffentlichen Gewalt im Inkareich. (Festschr. W. Schmidt. Wien 1928).
- Vroklage, B. A. G.: Die sozialen Verhältnisse Indonesiens. I. Münster 1936.
- Webster, H.: Primitive Secret Societies. New York 1908.
- Westermarck, E.: The History of Human Marriage. I—III. 5. ed. London 1925.
- Three Essays on Sex and Marriage. London 1934.
- Williamson, R. W.: The Social and Political Systems of Central Polynesia. I—III. Cambridge 1924.
- Wirz, P.: Die totemistischen und sozialen Systeme in Holländisch-Neuguinea. (Tijdschr. ind. taal-, land- en volkenk. LXXI. Batavia 1931).

SAMFUNDSLIV

- Bahnson, K.: Gravskikke hos amerikanske Folk. (Aarb. nord. Oldk. København 1882).
- Bandelier, Ad. F.: On the Distribution and Tenure of Lands, and the Customs with Respect to Inheritance, among the Ancient Mexicans. (Rep. Peabody Mus. II. Cambridge, Mass. 1880).
- On the Art of War and Mode of Warfare of the Ancient Mexicans. (Rep. Peabody Mus. II. Cambridge, Mass. 1880).
- Basedow, H.: Subincision and Kindred Rites of the Australian Aboriginal. (Journ. R. Anthr. Inst. LVII. London 1927).
- Briffault, R.: The Mothers. I—III. London 1927.
- Bruhn, K.: Uppfostran hos de nordiska nomaderna. Helsingfors 1935.
- Culin, St.: Chess and Playing-Cards. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1896. Washington 1898).
- Games of the North American Indians. (24. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1907).
- Damm, H.: Die gymnastischen Spiele der Indonesier und Südseevölker. I. Leipzig 1922.

- Dawson, W. R.: Mummification in Australia and in America. (Journ. R. Anthr. Inst. LVIII. London 1928).
- The Custom of Couvade. Manchester 1929.
- Dingwall, E. J.: Artificial Cranial Deformation. London 1931.
- Doerr, E.: Bestattungsformen in Ozeanien. (Anthropos. XXX. Mödling 1935).
- Friederici, G.: Skalpiere und ähnliche Kriegsgebräuche in Amerika. Braunschweig 1906.
- Greenman, E. F.: Origin and Development of the Burial Mound. (Amer. Anthropol. N. s. XXXIV. Menasha 1932).
- Groos, K.: Die Spiele der Menschen. Jena 1899.
- Haddon, K.: Cat's Cradles from Many Lands. New York etc. 1911.
- Hatt, G.: The Ownership of Cultivated Land. (Kgl. Danske Vidensk. Selsk. hist.-filol. Medd. XXVI. København 1939).
- Hobhouse, L. T.: Das Verhältniss zwischen Gruppen und Stämmen bei den primitivsten Völkern. (Zeitschr. f. Völkerpsych. V. Leipzig 1929).
- Friede und Ordnung bei den primitivsten Völkern, innerhalb die Gruppe. (Zeitschr. f. Völkerpsych. V. Leipzig 1929).
- Hogbin, M. I.: Native Land Tenure in New Guinea. (Oceania. X. Sydney 1939—40).
- James, E. O.: Cremation and the Preservation of the Dead in North America. (Amer. Anthropol. N. s. XXX. Menasha 1928).
- Jensen, Ad. E.: Beschneidung und Reifezeremonien bei Naturvölkern. Stuttgart 1933.
- König, H.: Das Recht der Polarvölker. (Anthropos. XXIII—XXIV. Mödling 1928—29).
- Küstners, M.: Das Grab der Afrikaner. (Anthropos. XIV—XVII. Mödling 1919—22).
- Kunike, H.: Das sogenannte Männerbett. (Zeitschr. f. Ethnol. XLIII. Berlin 1911).
- Lagercrantz, St.: Schädeldeformationen und ihre Verbreitung in Afrika. (Ethnos. VI. Stockholm 1941).
- Lasch, R.: Der Eid. Stuttgart 1908.
- Lenoir, R.: Sur l'institution du potlach. (Rev. philos. 1924. Paris 1925).
- Lignitz, H.: Die künstlichen Zahnverstümmelungen in Afrika im Lichte der Kulturkreisforschung. (Anthropos. XIV—XVII. Mödling 1919—22).
- Lindblom, K. G.: String Figures in Africa. (Stat. ethnogr. mus. Smärre medd. IX. Stockholm 1930).
- MacLeod, W. C.: The Suttie in North America. (Journ. soc. amér. N. s. XX. Paris 1928).
- Mair, L. P.: Native Land Tenure in East Africa. (Africa. IV. London 1931).
- Malinowski, B.: Argonauts of the Western Pacific. London 1922.
- Mathews, R. H.: Initiation Ceremonies of Australian Tribes. (Proc. Am. Philos. Soc. XXXVII. Philadelphia 1898).
- Mauss, M.: Essai sur le don. (L'Année sociol. N. s. I. Paris 1923—24).
- Numelin, R.: Den gröna grenen. Helsingfors 1941.
- Post, A. H.: Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz. I—II. Oldenburg & Leipzig 1894—95.
- Preuss, K. Th.: Die Begräbnisarten der Amerikaner und Nordasiaten. Königsberg 1894.
- Röheim, G.: Die Urformen und der Ursprung des Eigentums. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXVIII. Leiden 1927).
- Schmidt, W.: The Position of Women with Regard to Property in Primitive Society. (Amer. Anthropol. N. s. XXXVII. Menasha 1935).
- Serner, A.: On »Dyss« Burial and Beliefs about the Dead during the Stone Age. Lund 1938.
- Sirelius, U. T.: Über das Jagdrecht bei einigen finnisch-ugrischen Völkern. (Journ. soc. finno-ougr. XXXV. Helsingfors 1914).

- Thomas, N. W.: *The Disposal of the Dead in Australia*, (Folk-Lore. XIX. London 1908).
- Trimborn, H.: *Der Kollektivismus der Inkas in Peru*. (Anthropos. XVIII—XX. Mödling 1923—25).
- *Straftat und Sühne in Alt-Peru*. (Zeitschr. f. Ethnol. LVII. Berlin 1926).
- *Familien- und Erbrecht im präkolumbischen Peru*. (Zeitschr. vergl. Rechtswiss. XLII. Stuttgart 1927).
- *Die Methode der ethnologischen Rechtsforschung*. (Zeitschr. vergl. Rechtswiss. LXIII. Stuttgart 1928).
- *Das Recht der Chibcha in Columbien*. (Ethnologica. IV. Leipzig 1930).
- Vinogradoff, P.: *Custom and Right*. Oslo 1925.
- Westermarck, E.: *Origin and Development of Moral Ideas*. I—II. London 1906.
- Wintzer, H. M.: *Das Recht Altmexikos*. (Zeitschr. vergl. Rechtswiss. XLV. Stuttgart 1930).
- Yarrow, H. C.: *Introduction to the Study of Mortuary Customs among the North American Indians*. Ed. Bur. Ethnol. Washington 1880.
- *A Further Contribution to the Study of the Mortuary Customs of the North American Indians*. (1. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1881).
- Østrup, J.: *Orientaliske Høflighedsformer og Høflighedsformer*. København 1927.
- RELIGION, MYTOLOGI m. m.
- Aarne, A. & Thompson, S.: *The Types of the Folk-Tale*. (FF Comm. No. 74. Helsingfors 1928).
- Andree, R.: *Die Anthropophagie*. Leipzig 1887.
- Ankermann, B.: *Totenkult und Seelenglaube bei afrikanischen Völkern*. (Zeitschr. f. Ethnol. L. Berlin 1918).
- Arbman, E.: *Seele und Mana*. (Arch. f. Religionswiss. XXIX. Leipzig & Berlin 1931).
- Asiatic Mythology*. London 1932.
- Baumann, H.: *Schöpfung und Urzeit des Menschen im Mythos afrikanischer Völker*. Berlin 1936.
- *Afrikanische Wild- und Buschgeister*. (Zeitschr. f. Ethnol. LXX. Berlin 1939).
- Benedict, R.: *The Concept of the Guardian Spirit in North America*. (Mem. Am. Anthrop. Ass. XXIX. Menasha 1923).
- Bleichsteiner, R.: *Die gelbe Kirche*. Wien 1937.
- Blinkenberg, Chr.: *The Thunderweapon in Religion and Folklore*. Cambridge 1911.
- Bogoras, W.: *Ideas of Space and Time in the Conception of Primitive Religion*. (Amer. Anthrop. N. s. XXVII. Menasha 1925).
- Bonnerjea, B.: *Hunting Superstitions of the American Aborigines*. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXII. Leiden 1934).
- Brinton, D. G.: *The Myths of the New World*. New York 1868.
- *American Hero-Myths*. Philadelphia 1882.
- Buck, P. H.: *Regional Diversity in the Elaboration of Sorcery in Polynesia*. (Yale Un. Pap. Anthr. II. New Haven 1936).
- Buhl, F.: *Muhammedanismen som Verdensreligion*. København 1914.
- Capell, A.: *The Word »Mana«*. (Oceania. IX. Sydney 1938).
- Descamps, P.: *Le cannibalisme*. (L'Anthrop. XXXV. Paris 1925).
- Durkheim, É.: *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Paris 1912.
- Dyrenkova, N. P.: *Bear Worship among Turkish Tribes of Siberia*. (Proc. 23. Int. Congr. Amer. New York 1930).
- Ehrenreich, P.: *Götter und Heilbringer*. (Zeitschr. f. Ethnol. XXXVIII. Berlin 1906).
- *Die allgemeine Mythologie und ihre ethnologischen Grundlagen*. Leipzig 1910.
- Eisenberger, E. J.: *Das Wahrsagen aus dem Schulterblatt*. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXV. Leiden 1938).

- Encyclopædia of Religion and Ethics, ed. J. Hastings. I—XIII. Edinburg 1908—26.
- Frazer, J. G.: The Belief in Immortality. I—III. London 1913—24.
- The Golden Bough. 3. ed. I—VI. London 1909 ff.
- Folk-Lore in the Old Testament. I—III. London 1918.
- Friedrich, A.: Afrikanische Priestertümer. Stuttgart 1939.
- Gahs, A.: Kopf-, Schädel- und Langknochenopfer bei Rentiervölkern. (Festschr. W. Schmidt. Wien 1928).
- Gennep, A. v.: Mythes et légendes d'Australie. Paris 1905.
- Les rites de passage. Paris 1909.
- Graebner, F.: Thor und Maui. (Anthropos. XIV—XV. Mödling 1919—20).
- Granet, M.: La religion des Chinois. 1922.
- Grønbech, V.: Primitiv religion. Stockholm 1915.
- Hallowell, A. I.: Bear Ceremonialism in the Northern Hemisphere. (Amer. Anthropol. N. s. XXVIII. Menasha 1926).
- Hambly, W. D.: Serpent Worship in Africa. (Field Mus. Pub. Anthropol. Ser. XXI. Chicago 1931).
- Handwörterbuch des Islam, herausgeg. v. A. J. Wensinck & J. H. Kramers. Leiden 1941.
- Heine-Geldern, R. v.: Kopfjagd und Menschenopfer in Assam und Birma und ihre Ausstrahlungen nach Vorderindien. (Mitt. Anthr. Ges. XLVII. Wien 1917).
- Hewitt, J. N. B.: Orenda and a Definition of Religion. (Amer. Anthropol. N. s. IV. New York 1902).
- Iroquoian Cosmology. (21. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1903).
- Holmberg, U.: The Shaman Costume and its Significance. (Ann. Un. Fenn. Aboens. B I. Abo 1922).
- Über die Jagdriten der nördlichen Völker Asiens und Europas. (Journ. soc. finno-ougr. XLI. Helsingfors 1926).
- Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker. (FF Comm. Nr. 125. Helsingfors 1938).
- Hopkins, E. W.: The Religions of India. Boston 1895.
- Hubert, H. & Mauss, M.: Essai sur la nature et la fonction du sacrifice. (L'Année sociol. II. Paris 1899).
- Esquisse d'une théorie générale de la magie. (L'Année sociol. VII. Paris 1904).
- Illustreret Religionshistorie, udg. E. Lehmann. København 1924.
- Karjalainen, K. F.: Die Religion der Jugra-Völker. (FF Comm. No. 63. Helsingfors 1927).
- Karsten, R.: The Origins of Religion. London 1935.
- Koch-Grünberg, Th.: Zum Animismus der südamerikanischen Indianer. (Int. Arch. f. Ethnogr. XIII Suppl. Leiden 1900).
- Koppers, W.: Der Hund in der Mythologie der zirkumpazifischen Völker. (Wiener Beitr. Kulturgesch. u. Ling. I. Wien 1930).
- Pferdeopfer und Pferdekult der Indogermanen. (Wiener Beitr. Kulturgesch. u. Ling. IV. Wien 1936).
- Kretschmer, F.: Hundestammvater und Kerberos. I—II. Frankfurt a. M. 1938.
- Krickeberg, W.: Das Schwitzbad der Indianer. (Ciba Zeitschr. Basel 1934).
- Kruijt, A. L.: Het animisme in den Indischen Archipel. 's-Gravenhage 1906.
- Lagercrantz, S.: A Contribution to the Study of Anomalous Dentition and its Ritual Significance in Africa. (Stat. ethnogr. mus. Smärre medd. XVI. Stockholm 1939).
- Landtman, G.: The Origin of Priesthood. Ekenäs 1905.
- Lang, A.: The Making of Religion. 3. ed. London 1909.
- Lehmann, F. R.: Mana. Leipzig 1922.
- Die polynesischen Tabusitten. Leipzig 1930.
- Die Religionsgeschichte des Paläolithikums und die Völkerkunde. (Arch. f. Religionswiss. XXXV. Leipzig & Berlin 1938).

- Lévy-Bruhl, L.: *Le surnaturel et la nature dans la mentalité primitive.* Paris 1931.
- Loeb, E. M.: *The Blood Sacrifice Complex.* (Mem. Am. Anthr. Ass. XXX. Menasha 1923).
- Loewenthal, J.: *Die Religion der Ostalgonkin.* Berlin 1913.
- MacLeod, W. C.: *Mortuary and Sacrificial Anthropophagy on the Northwest Coast of North America.* (Journ. Soc. Amér. N. s. XXV. Paris 1933).
- MacLeod, W. C.: *The Nature, Origin, and Linkages of the Rite of Hookswinging.* (Anthropos. XXIX. Mödling 1934).
- Manker, E.: *Die lappische Zaubertrommel.* I. Stockholm 1938.
- Mannhardt, W.: *Wald- und Feldkulte.* I—II. Berlin 1875—77.
- Marett, R. R.: *The Threshold of Religion.* London 1909.
- Meinhof, C.: *Die Religionen der Afrikaner in ihrem Zusammenhang mit dem Wirtschaftsleben.* Oslo 1926.
- Mooney, J.: *The Ghost Dance Religion and the Sioux Outbreak of 1890.* (14. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1897).
- Moss, R.: *The Life after Death in Oceania and the Malay Archipelago.* Oxford 1925.
- The Mythology of All Races.* Ed. L. H. Gray. I—XIII. Boston 1916—32.
- Nieuwenhuis, A. W.: *Die Wurzeln des Animismus.* (Int. Arch. f. Ethnogr. XXIV Suppl. Leiden 1917).
- *Das höchste Wesen im Heidentum.* (Int. Arch. f. Ethnogr. XXVII. Leiden 1926).
- *Der Urmonotheismus.* (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXIII. Leiden 1935).
- Nilsson, M. P.: *Primitiv Religion.* København 1912.
- Nioradze, G.: *Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern.* Stuttgart 1925.
- Ohlmarks, A.: *Studien zum Problem des Schamanismus.* Lund & Kopenhagen 1939.
- Olrik, A.: *Nogle Grundsætninger for Sagnforskning.* (Danm. Folkem. 23. København 1921).
- Park, W. Z.: *Shamanism in Western North America.* (Northwestern Un. Stud. Soc. Sc. II. Evanston & Chicago 1938).
- Paudler, Fr.: *Schulterblattwahrsagung und Scheitelnarbensitte.* (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXVIII. Leiden 1940).
- Pettazzoni, R.: *Allwissende höchste Wesen bei primitivsten Völkern.* (Arch. f. Religionswiss. XXIX. Leipzig & Berlin 1931).
- *La confession des péchés.* I—II. Paris 1931—32.
- Preuss, K. Th.: *Die Hochgottidee bei den Naturvölkern.* (Africa. IV. London 1931).
- Riesenfeld, A.: *Fruchtbarkeitsriten in Melanesien.* (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXVII. Leiden 1939).
- Róheim, G.: *The Pointing Bone.* (Journ. R. Anthr. Inst. LV. London 1924).
- Schmidt, W.: *Die Mythologie der austronesischen Völker.* (Mitt. Anthr. Gesellsch. XXXIX. Wien 1909).
- *Der Ursprung der Gottesidee.* 2. Aufl. I—VI. Münster 1926 ff. (ikke afsluttet).
- Schneider, W.: *Die Religion der afrikanischen Naturvölker.* Münster i W. 1891.
- Söderblom, N.: *Gudstrons uppkomst.* Stockholm 1914.
- Speck, F. G.: *Naskapi.* Norman 1935.
- Spier, L.: *The Sun Dance of the Plains Indians.* (Anthr. Pap. Am. Mus. Nat. Hist. XVI. New York 1921).
- Stadling, J.: *Shamanismen i Norra Asien.* Stockholm 1912.
- Steinmetz, S. R.: *Endokannibalismus.* (Mitt. Anthropol. Gesellsch. XXVI. Wien 1896).
- Sternberg, L.: *Divine Election in Primitive Religion.* (Congr. int. amér. XXI sess. Göteborg 1925).
- *Der Adlerkult bei den Völkern Sibiriens.* (Arch. f. Religionswiss. XXVIII. Leipzig & Berlin 1930).
- Thalbitzer, W.: *Eskimoernes kultiske Guddomme.* København 1926.

- Tuxen, P.: Buddha. København 1928.
- Volhard, E.: Kannibalismus. Stuttgart 1939.
- Waddell, L. A.: The Buddhism of Tibet or Lamaism. 2. ed. Cambridge 1935.
- Wassén, H.: The Frog in Indian Mythology and Imaginative World. (Anthropos. XXIX. Mödling 1934).
- Weissenborn, J.: Tierkult in Afrika. (Int. Arch. f. Ethnogr. XVII. Leiden 1905).
- Whitbeck, R. H.: The Influence of Geographical Environment upon Religious Beliefs. (Geogr. Rev. V. New York 1918).
- Zelenin, D. K.: Die animistische Philosophie des sibirischen Schamanismus. (Ethnos. I. Stockholm 1936).
- Kult ongonov v Sibiri. (Akad. Nauk SSSR. Trudy Inst. Antr., Arkh. i Etnogr. XIV. Etn. ser. 3. Moskva—Leningrad 1936).
- Zemmerich, J.: Toteninseln und verwandte geographische Mythen. (Int. Arch. f. Ethnogr. IV. Leiden 1891).
- Østrup, J.: Islam. København 1914.
- Hirn, Y.: The Origins of Art. London 1900.
- Hoffman, W. J.: The Graphic Art of the Eskimo. (Rep. U. S. Nat. Mus. 1895. Washington 1897).
- Holmes, W. H.: Art in Shell of the Ancient Americans. (2. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1883).
- Origin and Development of Form and Ornament in Ceramic Art. (4. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1887).
- A Study of the Textile Art in its Relation to the Development of Form and Ornament. (6. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1888).
- Hornbostel, E. M. v.: The Ethnology of African Sound-Instruments. (Africa. VI. London 1933).
- Izikowitz, K. G.: Musical and other Sound Instruments of the South American Indians. (Göteb. K. Vetensk.- och Vitterh.-Samh. Handl. 5 f., A V. Göteborg 1935).
- Kirby, P. R.: The Musical Instruments of the Native Races of South Africa. London 1934.
- Kjersmeier, C.: Centres de style de la sculpture nègre africaine. I—IV. Paris & Copenhagen 1935—38.
- Laguna, F. de: A Comparison of Eskimo and Palaeolithic Art. (Am. Journ. Archaeol. XXXVI—XXXVII. 1932—33).
- Lehmann, W. & Doering, H.: The Art of Old Peru. London 1924.
- Lenoir, R.: La danse comme institution sociale. (L'Anthrop. XL. Paris 1930).
- La musique comme institution sociale. (L'Anthrop. XLIII. Paris 1933).
- Meyer, D. H.: De splettrom. (Tijdschr. ind. taal-, land- en volkenk. LXXI. Batavia 1931).
- Pastor, W.: Die Musik der Naturvölker. (Zeitschr. f. Ethnol. XLII. Berlin 1910).
- Pruss, K. Th.: Phallische Fruchtbarkeitsdämonen als Träger des altmexikanischen Dramas. (Arch. f. Anthrop. N. F. I. Braunschweig 1903).

KUNST

- Balfour, H.: The Evolution of Decorative Art. London 1895.
- Boas, F.: The Decorative Art of the Indians of the North Pacific Coast of America. (Bull. Am. Mus. Nat. Hist. IX. New York 1897).
- Primitive Art. Oslo 1927.
- Davidson, D. S.: A Preliminary Consideration of Australian Aboriginal Decorative Art. (Mem. Am. Philos. Soc. IX. Philadelphia 1937).
- Foy, W.: Zur Verbreitung der Nasenflöte. (Ethnologica. I. Leipzig 1909).
- Geschichte des Kunstgewerbes aller Zeiten und Völker, herausgeg. v. H. Th. Bossert. I—VI. Berlin 1928—35.
- Grosse, E.: Die Anfänge der Kunst. Freiburg & Leipzig 1894.
- Haddon, A. C.: Evolution in Art. London 1895.
- Heydrich, M.: Afrikanische Ornamentik. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXII Suppl. Leiden 1914).

- Roberts, H. H.: Musical Areas in Aboriginal North America. (Publ. Anthropol. Yale Univ. XII. New Haven 1936).
- Sachs, C.: Die Musikinstrumente Indiens und Indonesiens. 2. Aufl. Berlin & Leipzig 1923.
- Geist und Werden der Musikinstrumente. Berlin 1929.
- Schurtz, H.: Das Augenornament und verwandte Probleme. (Abh. K. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch. Philol.-hist. Cl. XV. Leipzig 1895).
- Simbriger, H.: Gong und Gongspiele. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXXVI. Leiden 1939).
- Speiser, F.: Über Kunststile in Melanesien. (Zeitschr. f. Ethnol. LXVII. Berlin 1937).
- Spinden, H. J.: A Study of Maya Art. (Mem. Peabody Mus. VI. Cambridge, Mass. 1913).
- Stolpe, H.: Studier i amerikansk ornamentik. Stockholm 1896.
- Utvecklingsföreteelser i naturfolkens ornamentik. Stockholm 1911.
- Sydow, E. v.: Primitive Kunst und Psychoanalyse. Leipzig, Wien & Zürich 1927.
- Die Kunst der Naturvölker und der Vorzeit. Berlin 1932.
- Vatter, E.: Religiöse Plastik der Naturvölker. Frankfurt a. M. 1926.
- Wallaschek, R.: Anfänge der Tonkunst. Leipzig 1903.
- Walton, E. L. & Waterman, T. T.: American Indian Poetry. (Amer. Anthropol. N. s. XXVII. Menasha 1925).
- Wieschhoff, H.: Die afrikanischen Trommeln und ihre ausserafrikanischen Beziehungen. Stuttgart 1933.
- Locke, L. L.: The Ancient Quipu or Peruvian Knot Record. (New York) 1923.
- Luquet, C. H.: Sur l'origine des notions mathématiques. (Journ. Psych. XXVI. Paris 1929).
- Mallery, G.: Sign Language among North American Indians. (1. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1881).
- Picture-Writing of the American Indians. (10. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1894).
- Mathews, R. H.: Message-Sticks used by Aborigines of Australia. (Amer. Anthropol. X. Washington 1899).
- Morley, S. G.: An Introduction to the Study of the Maya Hieroglyphs. (Bur. Am. Ethnol. Bull. 57. Washington 1915).
- Weule, K.: Zur Kartographie der Naturvölker. (Peterm. Mitt. LXI. Gotha 1915).
- Wölfel, J.: Die Trepanation. (Anthropos. XX. Mödling 1925).

KULTURLAG OG KULTURSTRØMME

- Adametz, L.: Herkunft und Wanderungen der Hamiten. Wien 1920.
- The American Aborigines. Ed. D. Jenness. Toronto 1933.
- Andersson, J. G.: Den gula jordens barn. Stockholm 1932.
- Ankermann, B.: Kulturkreise und Kulturschichten in Afrika. (Zeitschr. f. Ethnol. XXXVII. Berlin 1905).
- Barnett, L. D.: Antiquities of India. London 1913.
- Barthold, W.: Der heutige Stand und die nächsten Aufgaben der geschichtlichen Erforschung der Türkvölker. (Zeitschr. Deutsch. Morgenländ. Gesellsch. N. F. VIII. Leipzig 1929).
- 12 Vorlesungen über die Geschichte der Türken Mittelasiens. Berlin 1935.
- Baumann, H., Thurnwald, R. & Westermann, D.: Völkerkunde von Afrika. Essen 1940.

VIDENSKAB

- Bartels, M.: Die Medizin der Naturvölker. Leipzig 1893.
- Danzel, Th.: Die Anfänge der Schrift. Stuttgart 1912.
- Howitt, A. W.: Notes on Australian Message Sticks and Messenger. (Journ. R. Anthropol. Inst. XVII. London 1889).

- Best, E.: *Polynesian Navigators: Their Exploration and Settlement of the Pacific.* (Geogr. Rev. V. New York 1918).
- Birket-Smith, Kaj: *A Geographical Study of the Early History of the Algonquian Indians.* (Int. Arch. f. Ethnogr. XXIV. Leiden 1918).
- *Folk Wanderings and Culture Drifts in Northern North America.* (Journ. Soc. Amér. N. s. XXII. Paris 1930).
- *The Eskimos.* London 1936.
- Bishop, C. W.: *The Rise of Civilization in China with Reference to its Geographical Aspects.* (Geogr. Rev. XXII. New York 1932).
- *The Neolithic Age in North China.* (Antiquity. VII. Gloucester 1933).
- *Long-Houses and Dragon-Boats.* (Antiquity. XII. Gloucester 1938).
- Brown, J. M.: *Peoples and Problems of the Pacific.* I—II. London 1927.
- Bühler, A.: *Versuch einer Bevölkerungs- und Kulturanalyse auf den Admiralitätsinseln.* (Zeitschr. f. Ethnol. LXVII. Berlin 1935).
- Burrows, E. G.: *Western Polynesia.* (Etnol. stud. VII. Göteborg 1938).
- Caton-Thompson, G.: *The Zimbabwe Culture.* Oxford 1931.
- Chatterji, S. K.: *The Foundations of Civilization in India.* (Tijdschr. Ind. Taal-, Land- en Volkenk. LXVIII. Batavia 1928).
- Childe, V. G.: *New Light on the Most Ancient East. Repr. w. some correct.* London 1935.
- Cooper, J. M.: *Culture Diffusion and Culture Areas in Southern South America.* (Congr. intern. amér. XXI. sess. Göteborg 1925).
- Czaplicka, M. A.: *Aboriginal Siberia.* Oxford 1914.
- *The Turks of Central Asia.* Oxford 1918.
- Donner, Kai: *Sibirien.* Helsingfors 1933.
- Davidson, D. S.: *Archæological Problems of Northern Australia.* (Journ. R. Anthropol. Inst. LXV. London 1935).
- Eberhard, W.: *Eine neue Arbeitshypothese über den Aufbau der frühchinesischen Kulturen.* (Tagungsber. Gesellsch. f. Völkerk. II. Leipzig 1936).
- Ergebnisse der Südsee-Expedition 1908* —10. A I—III, B I—XII. Hamburg 1913 ff.
- Friederici, G.: *Zu den vorkolumbischen Verbindungen der Südsee-Völker mit Amerika.* (Anthropos. XXIV. Mödling 1929).
- Frobenius, L.: *Kulturgeschichte Afrikas.* Zürich 1933.
- Frobenius, L. & v. Wilm: *Atlas Africanus.* München & Berlin 1922 ff. (ikke afsluttet).
- Graebner, F.: *Kulturkreise und Kulturschichten in Ozeanien.* (Zeitschr. f. Ethnol. XXXVII. Berlin 1905).
- *Die melanesische Bogenkultur und ihre Verwandten.* (Anthropos. IV. Wien 1909).
- *Amerika und die Südseekulturen.* (Ethnologica. II. Leipzig 1913).
- Haberlandt, A.: *Alpine Gebirgsvölker in Mittelasien.* (Ber. Forsch.-Inst. f. Osten u. Orient. III. Wien 1923).
- Haddon, A. C.: *Migrations of Cultures in British New Guinea.* (Journ. R. Anthropol. Inst. L. London 1920).
- Hambly, W. D.: *Culture Areas of Nigeria.* (Field Mus. Nat. Hist. Anthropol. Ser. XXI. Chicago 1935).
- *Source Book for African Anthropology.* (Field Mus. Nat. Hist. Anthropol. Ser. XXVI. Chicago 1937).
- Hatt, G.: *North American and Eurasian Culture Connections.* (Proceed. 5. Pacif. Science Congr. IV. Toronto 1934).
- Heine-Geldern, R. v.: *Urheimat und früheste Wanderungen der Austronesier.* (Anthropos. XXVII. Mödling 1932).
- Herskovits, M. J.: *The Culture Areas of Africa.* (Africa. III. London 1930).
- Hilzheimer, M.: *Die ältesten Beziehungen zwischen Asien und Afrika nachgewiesen an den Haustieren.* (Africa. III. London 1930).

- Hornell, J.: Indonesian Influence on East African Culture. (Journ. R. Anthr. Inst. LXIV. London 1934).
- Jenness, D.: Prehistoric Culture Waves from Asia to America. (Journ. Wash. Acad. Sc. XXX Washington 1940).
- Joyce, Th. A.: South American Archaeology. London 1912.
- Mexican Archaeology. London 1914.
- Central American and West Indian Archaeology. London 1916.
- Kaudern, W.: Ethnographical Studies in Celebes. I—V. Göteborg 1925 ff. (ikke afsluttet).
- Kidder, A. V.: An Introduction to the Study of Southwestern Archaeology. (Phill. Acad. Dep. Arch. New Haven 1924).
- Krause, F.: Zur Besiedelungsgeschichte der nordamerikanischen Prärie. (Korresp. Deutsch. Ges. f. Anthropol. XLVI. Braunschweig 1913).
- Die Kultur der kalifornischen Indianer. (Schrift. Inst. f. Völkerk. I. Leipzig 1921).
- Krickeberg, W.: Beiträge zur Frage der alten kulturgeschichtlichen Beziehungen zwischen Nord- und Südamerika. (Zeitschr. f. Ethnol. LXVI. Berlin 1935).
- Kroeber, A. L.: The History of Native Culture in California. (Un. Cal. Publ. Am. Arch. Ethnol. XX. Berkeley 1923).
- Handbook of the Indians of California. (Bur. Am. Ethnol. Bull. 78. Washington 1925).
- American Culture and the Northwest Coast. (Amer. Anthrop. N. s. XXV. Menasha 1923).
- Native Culture of the Southwest. (Un. Cal. Publ. Am. Arch. Ethnol. XXIII. Berkeley 1928).
- Cultural Relations between North and South America. (Proc. 23. Int. Congr. Amer. New York 1930).
- Latourette, K. S.: The Chinese, their History and Culture. 2. ed. New York 1934.
- Leakey, L. S. B.: Stone Age Africa. London 1936.
- LeCoq, A. v.: Auf Hellas Spuren in Ostturkistan. Leipzig 1926.
- Licent, E. & Teilhard de Chardin, P.: Le paléolithique de la Chine. (L'Anthrop. XXXV. Paris 1925).
- Lovén, S.: Origins of the Tainan Culture. Göteborg 1935.
- Mc Govern, W. M.: The Early Empires of Central Asia. Chapel Hill 1939.
- Mc Kern, W. C.: An Hypothesis for the Asiatic Origin of the Woodland Culture Pattern. (Amer. Antiquity. III. 1937).
- MacLeod, W. C.: On the Diffusion of Central American Culture to the Coasts of British Columbia and Alaska. (Anthropos. XXIV. Mödling 1929).
- Maspéro, H.: Les origines de la civilisation chinoise. (Ann. de géogr. XXXV. Paris 1926).
- Means, Ph. A.: Ancient Civilizations of the Andes. New York & London 1931.
- Merhart, G. v.: The Paleolithic Period in Siberia. (Amer. Anthrop. N. s. XXV. Menasha 1923).
- Bronzezeit am Jenissei. Wien 1926.
- Métraux, A.: La civilisation matérielle des tribus tupi-guarani. Paris 1928.
- Mitra, P.: Prehistoric India. Calcutta 1923.
- Mookerji, R. K.: Hindu Civilization. London, New York, Toronto 1936.
- Munro, N. G.: Prehistoric Japan. Yokohama 1911.
- Nieuwenhuis, A. W.: Die Entstehung der Polynesier und ihre Kultur. (Int. Arch. f. Ethnogr. XXX. Leiden 1930).
- Nippold, W.: Rassen- und Kulturschichte der Negrito-Völker Südostasiens. Leipzig 1936.
- Nordenskiöld, E.: Die östliche Ausbreitung der Tiahuanacokultur in Bolivien und ihr Verhältniss zur Aruakkultur in Mojos. (Zeitschr. f. Ethnol. XLIX. Berlin 1917).
- Comparative Ethnographical Studies. I—X. Göteborg 1919 ff.
- Peake, H. J. E.: The Beginning of Civilization. (Journ. R. Anthropol. Inst. LVII. London 1927)

- Pedersen, J.: *Islams Kultur*. København 1928.
- Perry, W. J.: *The Megalithic Culture of Indonesia*. Manchester 1918.
- Publications of the Jesup North Pacific Expedition. I—XII. Leiden & New York 1898 ff.
- Report of the Fifth Thule Expedition. III—X. Copenhagen 1928 ff. (ikke afsluttet).
- Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits. I—VI. Cambridge 1902—35.
- Richtshofen, B. v.: Zur Frage der archäologischen Beziehungen zwischen Nordamerika und Nordasien. (*Anthropos*. XXVII. Mödling 1932).
- Rivet, P.: Les éléments constitutifs des civilisations du nordouest et de l'ouest sud-américain. (Congr. int. amér. 21 sess. Göteborg 1925).
- Roberts, F. H. H.: A Survey of Southwestern Archaeology. (*Amer. Anthrop. N. s.* XXXVII. Menasha 1935).
- Seler, E.: *Gesammelte Abhandlungen zur amerikanischen Sprach- und Altertumskunde*. I—V. Berlin 1902—15.
- Schmidt, M.: *Die Aruaken*. Leipzig 1917.
- Schmidt, W.: Die Mon-Khmer-Völker, ein Bindeglied zwischen Völkern Zentralasiens und Austronesiens. (*Arch. f. Anthrop.* XXXIII. Braunschweig 1906).
- *Kulturkreise und Kulturschichten in Südamerika*. (*Zeitschr. f. Ethnol.* XLV. Berlin 1913).
- Shetrone, H. C.: *The Mound Builders*. New York 1930.
- Skinner, H. D.: The Origin and Relationships of Maori Material Culture and Decorative Arts. (*Journ. Polyn. Soc.* XXXIII. New Plymouth 1924).
- Smith, G. Elliot: *In the Beginning*. New ed. London 1932.
- Speck, F. G.: *Culture Problems in Northeastern North America*. (*Proc. Am. Philos. Soc.* LXV. Philadelphia 1926).
- Speiser, F.: Versuch einer Kulturanalyse von Neukaledonien. (*Zeitschr. f. Ethnol.* LXV. Berlin 1933).
- Versuch einer Kulturanalyse der zentralen Neuen Hebriden. (*Zeitschr. f. Ethnol.* LXVI. Berlin 1934).
- Stein, A.: *On Ancient Central-Asian Tracks*. London 1933.
- Strong, W. D.: The Plains Culture Area in the Light of Archaeology. (*Amer. Anthrop. N. s.* XXXV. Menasha 1933).
- Swanton, J. R.: *Aboriginal Culture of the Southeast*. (42. Ann. Rep. Bur. Ethnol. Washington 1928).
- Tello, J.: *Antiguo Perú*. Lima 1929.
- Thilenius, G.: Die Bedeutung der Meeresströmungen für die Besiedlung Melanesiens. (*Mitt. Mus. f. Völkerk.* I. Hamburg 1906).
- Torii, R.: *Ancient Japan in the Light of Anthropology*. Tôkyô 1935.
- Uhle, M.: *Desarrollo y origen de las civilizaciones americanas*. (Proc. 23. Int. Congr. Amer. New York 1930).
- Vaillant, G. C.: *Early Cultures of the Valley of Mexico*. (*Anthr. Pap. Am. Mus. Nat. Hist.* XXXV. New York 1935).
- Vámbery, H.: *Das Türkenvolk*. Leipzig 1885.
- Vroklage, B. A. G.: *Die Megalithkultur in Neuguinea*. (*Zeitschr. f. Ethnol.* LXVII. Berlin 1935).
- Weule, K.: *Völkerwanderungen in Afrika*. (*Verh. XIX Deutsch. Geographentages*. Berlin 1915).
- Wissler, Cl.: *The Influence of the Horse in the Development of Plains Culture*. (*Amer. Anthrop. N. s.* XVI. Lancaster 1914).
- *The Relation of Nature to Man in Aboriginal America*. New York 1926.
- *The American Indian*. 3. ed. New York 1938.
- Zolotarev, A.: *The Ancient Culture of North Asia*. (*Amer. Anthrop. N. s.* XL. Menasha 1938).

REGISTER

- Aandedans:** I 33. II 196.
Aandemanere: se Medicinmænd.
Aandsliv: I 97, 179. II 14, 149-242, 282, 285, 305.
Abbevilléen-Kultur: II 246.
Abbott, C. C.: II 312.
Abessinien: I 167, 210, 220, 226. II 54, 214, 297.
Abilene-Kultur: II 312, 313, 320.
Abor: II 131.
Abraham: I 276.
Abydos: I 220.
Acheuleen-Kultur: II 247, 248, 249.
Adel: II 66-69.
Adeler, Cort: II 276.
Admiralitets-Øerne: II 302.
Adonis: II 184, 205.
Adoption: II 41, 85.
Acta: II 301.
Africanthropus: se Nyarasa-Mennesket.
Afrika: I 68, 76, 79, 80, 84, 101, 103, 108, 113, 120, 122, 129, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 147, 151, 155, 162, 163, 164, 176, 181, 184, 186, 188, 190, 192, 193, 195, 197, 199, 202, 206, 211, 212, 213, 218, 220, 223, 224, 226, 233, 236, 237, 238, 240, 242, 244, 245, 247, 250, 252, 254, 255, 268, 269, 270, 271, 274, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 284, 285, 286, 290, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 309, 313, 314, 317. II 12, 16, 18, 19, 26, 27, 28, 35, 36, 41, 44, 45, 48, 53, 54, 56, 58, 60, 66, 70, 71, 73, 74, 79, 80, 82, 85, 96, 101, 102, 104, 107, 108, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 124, 130, 131, 135, 136, 143, 146, 147, 156, 157, 166, 170, 174, 181, 182, 186, 187, 193, 194, 198, 199, 211, 212, 213, 214, 232, 244, 245, 246, 247, 248, 251, 265, 286, 290-298, 307.
Afrodite: II 205.
Afspaltningsteknik: I 107-109. II 244, 246, 247, 248, 251.
Agerbrug (jf. Halvagerbrugere og Helagerbrugere): I 58, 65, 66, 82, 84, 98, 159, 163, 164, 177, 178, 179, 182, 183, 190, 212, 216-230, 241, 246-248, 283, 284. II 166, 253, 266, 267, 277, 279, 286, 287, 291, 294, 295, 302, 304, 326, 328.
Ahaggar: I 251.
Ahura Mazda: II 172.
Ainu: I 37, 142, 151, 162, 274. II 161, 166, 189, 256, 262, 283, 284.
Aivilik-Eskimoer: I 55, 299. II 231.
Akamba: I 224. II 19, 25, 186, 198.
Akkad: I 74, 190. II 273, 288.
Alangasi: II 310.
Alaska: I 31, 61, 67, 77, 85, 96, 109, 114, 134, 136, 149, 154, 187, 195, 232, 244, 290, 316. II 47, 50, 52, 53, 62, 65, 75, 124, 160, 179, 204, 212, 220, 230, 254, 256, 259, 261, 308, 311, 315, 316.
Albanien: II 133.
Aldersbestemmelse: I 32-33.
Aldersklasser: II 54-55, 60, 103.
Aleuter: I 142. II 317.
Aleutiske Øer: II 112, 319.
Alexander d. Store: II 80.
Alexandria: I 96.
Alfabet: se Skrift.
Algérie: II 18.
Algonkin: I 53, 162, 179, 197, 315. II 48, 127, 163, 174, 220, 262.
Alkohol: I 167.
Alor: I 237, 239.
Alpaca: I 145, 214.
Alperne: I 282, 296, 302. II 249, 309.
Altaj: I 205. II 194, 276.
Amazon-Landet: I 58, 64, 81, 82, 93, 150, 156, 159, 164, 168, 186, 194, 198, 254, 269, 292, 294, 312, 314. II 32, 37, 44, 53, 56, 84, 96, 101, 107, 108, 170, 181, 211, 316, 327.
Amerika: I 54, 67, 77, 79, 81, 100, 101, 103, 109, 110, 112, 114, 115, 117, 118, 120, 124, 125, 127, 129, 131, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 154, 155, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 179, 186, 188, 190, 193, 194, 195, 196, 199, 203, 217, 220, 225, 226, 228, 233, 241, 244, 247, 252, 254, 256, 258, 260, 261, 262, 268, 269, 272, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 286, 288, 292, 294, 296, 298, 302, 309, 312, 313, 314, 315, 316, 319. II 16, 28, 32, 37, 41, 44, 47, 51, 53, 55, 56, 61, 65, 67, 70, 76, 79, 84, 85, 96, 97, 98, 101, 102, 104, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 130, 132, 140, 147, 148, 157, 161, 163, 174, 181, 183, 187, 203, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 220, 221, 225, 232, 233, 238, 244, 253, 254, 255, 256, 258, 262, 308-311.
Amorgos: II 36.
Amphlett-Øerne: I 233.
Amri: II 288.
Amuletter: I 267. II 50, 98-99, 119, 284, 170, 177, 179, 180, 230.
Amur-Floden: I 135, 198, 293, 294. II 26.
Anau: I 117, 208, 211, 212. II 277.
Andamanere (Folk): I 201, 250, 252. II 30, 127.
Andamanerne (Øer): I 79, 100, 189. II 74, 115, 154, 218.
Andersson, J. Gunnar: II 278, 279.
Andes-Bjærgene: se Cordillererne.
Angaité: I 183.
Angara: II 252.
Angerman: II 169.
Angkor: II 307.
Angmagssalik: I 51, 133, 243, 273. II 155, 232, 263.
Angra Mainyu: II 172.
Animatisme: II 160-162, 177.
Animisme: II 153-162.
Ankermann, B.: II 286, 292.
Anna Cathrine, Dronning: II 120.
Annamitter: II 300.
Anthesterier: II 205.
Antillerne (jf. Vestindien): I 44, 61, 313, 316. II 308, 312, 327.
Antioquia: I 124. II 227.
Antonius, O.: I 210.
Antropogeografi: I 37.
Antropologi: I 17-19, 36-37.
Anyang: II 87, 280, 281.
Apacher: I 76.
Appelsiner: I 220.
Arabere: I 144, 199, 213, 228, 282, 311. II 34, 68, 78, 141, 164, 297, 298.
Arabien: I 137, 167, 276. II 24, 35, 108, 252, 265, 290, 291.
Aranta: II 45, 46.
Araucanere: II 314.
Arbejde: I 91-97.
Arbejdsdeling: I 97, 175-179. II 62, 70.
Arbejdssange: I 92. II 209.
Arecuna: I 233.
Argentina: I 159, 193, 220. II 328.
Ariadne: II 219.
Aricia: II 83.
Ariere (jf. Indo-Evropæere): II 72, 287.
Aristoteles: I 14. II 11.
Arizona: I 76, 284. II 312, 325.
Arkaisk Kultur (México): II 321, 324.
Arkansas: II 321.
Arkaeologi: I 19, 34.
Armbrøst: I 190.
Armenien: I 116. II 267.
Armeniere: I 259.
Armringe: I 173, 233-234.
Arowaker: II 37, 120, 327.
Artemis: II 102.
Aruwimi: I 155.
Arveforhold: II 129.
Ashanti: II 36, 80, 118, 192.
Ashluslay: I 95.

- Asien: I 54, 67, 76, 100, 101, 103, 108, 112, 113, 118, 120, 122, 129, 131, 132, 135, 136, 137, 138, 141, 144, 150, 151, 153, 161, 163, 164, 167, 186, 188, 189, 190, 192, 195, 198, 202, 203, 204, 206, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 218, 221, 223, 225, 226, 227, 233, 237, 238, 242, 244, 245, 247, 248, 254, 256, 259, 260, 261, 262, 274, 277, 278, 282, 291, 292, 293, 297, 298, 302, 303, 305, 306, 308, 309, 312, 313, 315, 316. II 12, 24, 32, 35, 36, 37, 41, 44, 50, 65, 74, 78, 107, 108, 147, 176, 184, 205, 211, 212, 213, 214, 216, 245, 246, 247, 248, 249, 252, 253, 254, 255, 262, 263, 266, 270, 276, 277, 280, 281, 282, 286, 290, 291, 296, 298, 303, 309, 314, 315, 317, 319.
- Assam: I 305. II 65, 108, 131, 181, 287, 304.
- Assur-nasir-pal I: I 309.
- Assur-nasir-pal II: I 121.
- Assyre: I 260, 276. II 174, 236.
- Assyrien: I 192, 211, 238, 305.
- Asteråbåd: I 118.
- Astronomi: II 239-242, 322.
- Aswan: II 270.
- Atahuallpa: I 123-124.
- Athapaskere: I 51-52, 302. II 98.
- Athen: I 90, 188.
- Athene: I 90.
- Atjeh: II 142.
- Atlanterhavet: I 118, 208, 247, 311, 319. II 265, 309.
- Atlas-Bjærgene: II 77, 297.
- Attis: II 184.
- Auetö: I 164.
- Aurelius, Marcus: I 208.
- Aurignacien-Kultur: II 249-250, 251, 252, 291.
- Avstralien: I 54, 99, 101, 104, 108, 112, 120, 130, 131, 139, 141, 145, 146, 147, 159, 162, 163, 186, 187, 190, 192, 196, 197, 199, 216, 232, 235, 242, 255, 271, 274, 276, 278, 311, 314. II 12, 13, 20, 25, 27, 28, 31, 36, 38, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 63, 70, 76, 100, 101, 104, 107, 108, 111, 112, 113, 116, 130, 135, 139, 143, 146, 147, 158, 173, 237, 253, 293, 298, 299, 300, 302.
- Avstraliere: I 38, 43, 71, 80, 130, 145, 163, 165, 169, 176, 178, 181, 192, 195, 234, 242, 272, 276, 282, 286, 290, 292. II 18, 21, 49, 83, 107, 125, 126, 179, 204, 208, 212, 217, 233, 301.
- Avstronesiske Sprog: II 279, 304.
- Avunkulat: II 39.
- Aymará-Indianere: II 330.
- Azerbeidjan-Tatare: I 213.
- Aztekere: I 167, 168. II 78, 79, 85, 159, 234, 238, 240, 320, 324, 327.
- Baade: I 97, 126, 127, 178, 311-320. II 315.
- Båhuslän: II 108.
- Bab el Mandeb: I 319.
- Babongo: I 287.
- Babwende: II 109, 120.
- Babylon: I 74, 118, 120, 192. II 85, 189, 274.
- Babylonien: II 70.
- Babyloniere: I 138, 221, 228, 276. II 80, 140, 174, 236, 238, 241-242.
- Bachofen, J. J.: II 20.
- Badari-Fase: I 117, 212. II 271-272.
- Baganda: I 84, 213.
- Bag-Indien: I 100, 112, 155, 212, 256, 295, 313, 317. II 32, 34, 35, 53, 63, 70, 96, 155, 210, 213, 215, 298, 299, 300, 301, 303, 304, 306, 316.
- Bagobo: I 158, 264. II 32, 191.
- Bahnson, Kr.: I 21. II 114.
- Bajkal-Seen: II 264.
- Bakitara: I 84.
- Bakuba: I 150. II 221, 225, 226.
- Bakuti: I 39.
- Balaton-Søen: I 313.
- Balfour, Henry: I 22. II 223, 228.
- Bali: II 28, 112, 306.
- Balkan-Halvøen: I 70, 274, 291.
- Balsamering: II 110-112, 316.
- Baluba: I 169.
- Baluchistan: II 269.
- Bambala: I 113.
- Bambara: I 154. II 212.
- Bambuti: I 100.
- Bamfora: I 291.
- Banan: I 217, 225.
- Bandelier, A.: II 78.
- Bang, Herman: II 217.
- Bangala: I 237. II 46.
- Bangkok: I 312.
- Banka: I 118.
- Banks-Øerne: I 150. II 54, 55.
- Bantu: I 38, 76. II 27, 66, 294.
- Banyankole: I 84.
- Bara: II 40, 77, 191.
- Bark: I 93, 137, 138-140.
- Barnemord: II 96.
- Barren Grounds: I 237.
- Barsel: II 94-97.
- Basjkirer: II 105.
- Baskere: II 96.
- Bastholm, C.: I 71.
- Bastian, Ad.: I 19-20, 22, 23.
- Basttøj: I 139-140.
- Basundi: II 95.
- Basuto: II 143.
- Batakker: II 32, 135, 136, 179, 183, 198, 234.
- Bata: I 217, 225.
- Bateke: I 277.
- Bathonga: I 66, 120. II 170, 174.
- Batik: I 154.
- Battûta, Ibn: I 15.
- Baumann, H.: II 292.
- Bavenda: II 66.
- Bedja: II 36.
- Beduiner: I 76, 278. II 125.
- Begravelse: se Gravskikke.
- Beirut: II 236.
- Ben: I 93, 104, 126. II 250, 280.
- Benares: II 200, 202.
- Beni-Salâme: II 271.
- Berbere: I 259. II 36, 77, 107, 164, 297.
- Bergman, Folke: II 319.
- Bergsøe, Paul: I 57, 125.
- Bering-Strædet: I 66, 72, 96, 159, 203, 204, 236, 261. II 37, 148, 254, 315.
- Berings Hav-Kultur: II 259, 260, 281.
- Beteldaaser: I 67, 68.
- Betelskraa: I 169. II 319.
- Biliton: I 118.
- Billedskrift: II 234-235, 270, 281, 327.
- Bishop, C. W.: I 223.
- Bismarck, O. v.: II 84.
- Bismarck-Øerne: II 59.
- Bjørneceremonier: II 166.
- Blackfoot: II 84, 147, 220.
- Blodblanding: II 41.
- Blodhævn: II 84, 92, 133-135.
- Blodskam: II 28-30.
- Blomme: I 227.
- Blufærdighed: I 250-252.
- Blæsebøj: I 122, 123.
- Blåseinstrumenter: II 213-214, 217, 218.
- Boas, Franz: I 23, 234. II 223.
- Boğaz Köy: II 274.
- Bogstaver: se Skrift.
- Bogtrykkerkunst: II 276.
- Bola: I 192-193, 194.
- Bolig (jf. Hus, Hytte, Telt): I 280-299. II 293, 302, 314.
- Bolivia: I 114, 117, 118, 276. II 314, 315, 328.
- Bomuld: I 144-145, 152. II 321.
- Boplads: I 172, 284.
- Bor: I 112, 151-133.
- Borneo: I 42, 145, 153, 194, 195, 196, 238, 267, 299. II 64, 142, 144, 157, 218, 238, 298.
- Bororó: II 48.
- Borum Eshøj: I 258.
- Botocuder: I 79, 186, 201, 242, 270.
- Brahma: II 71, 172.
- Brahmaner: II 68, 71, 201, 287.
- Brasilien: I 67, 111, 112, 129, 130, 146, 164, 166, 176, 187, 191, 193, 201, 203, 225, 269, 270, 273, 283, 294. II 32, 48, 212, 215, 310.
- Bretagne: I 158. II 114.
- Brikvævning: I 151.
- Britannien: I 314, 319.
- Britisk Columbia: I 77, 128, 256, 292. II 65, 118, 194, 262, 319.
- Brock-Utne, A.: I 24, 45.
- Bronze: I 35, 70, 116-120, 122, 143, 277, 279, 280, 282, 283, 284, 287, 289, 328.
- Bronzealder: I 54, 69, 103, 118-120, 124, 129, 146, 147, 148, 198, 223, 227, 254, 258, 259, 262, 274, 283, 290, 292, 296, 303, 304, 305, 316. II 114, 222, 228, 256, 257, 261, 263, 276, 280-283, 289, 306.
- Brudekøb: II 22, 31, 293.
- Brudepris: I 233-234, 239. II 32.

- Brudеров: II 22, 31.
 Brudetjeneste: II 32.
 Brugsforskydning: I 61-62.
 Bryllup: II 94, 104-105.
 Brynje: II 147-148.
 Brød: I 165.
 Brødfrugttræ: I 225.
 Brøgger, A. W.: I 120.
 Bucanerer: I 165.
 Buddha: I 87-88. II 207.
 Buddhisme: I 167, 207. II 113, 158, 172, 276, 281, 282, 285, 306.
 Buddhister: I 162.
 Bustikker: II 139, 140, 233.
 Bue: I 26, 94, 106, 186-190. II 293.
 Bukser: I 259-260.
 Bulgarien: I 135.
 Bumerang: I 12, 176, 190-192. II 302.
 Burmesere: II 300.
 Burudjird: I 225.
 Buskmænd: I 58, 59, 80, 181, 195, 196, 242, 250, 254, 260, 276, 283, 286. II 75, 83, 96, 126, 146, 173, 220, 224, 251, 291, 293.
 Bücher, Karl: I 171.
 Byer: I 176, 237, 284.
 Byg: I 226, 227. II 271, 288.
 Bygholm: I 117.
 Bygningsmaterialer: I 160.
 Byttehandel: I 235, 236.
 Byzants: I 51.
 Bæreposer: I 147.
 Bærestol: I 309.
 Bøffel: I 173, 212, 214. II 504.
 Bøn: II 188-189.
 Bønarbejde: I 178. II 128.
 Bønnestav: II 189.
 Caiguá: I 17.
 California: I 43, 61, 62, 85, 141, 143, 156, 164, 170, 182, 191, 233, 242, 274, 290, 292, 302, 312. II 28, 32, 41, 46, 48, 61, 65, 92, 104, 136, 146, 174, 214, 312, 313, 315, 319.
 Callejón de Huaylas: II 350.
 Cambodja: II 307.
 Canada: I 61, 68, 80, 99, 116, 129, 137, 195, 197, 244, 247, 292, 296, 304, 314, 316. II 28, 44, 117, 155, 186, 204, 220, 254, 255, 256, 259, 300, 315.
 Canariske Øer: I 290. II 111.
 Canella: II 48.
 Capsien-Kultur: I 188, 192. II 251-252, 291, 293.
 Carolinerne: I 150, 220, 232. II 305.
 Carpin: I 15.
 Carrier-Indianere: II 118.
 Cassiquiare: II 327.
 Catawba: I 196.
 Catlin, G.: II 102.
 Cauca-Dalen: I 187, 272. II 227.
 Cayuga: II 84.
 Celebes: I 108, 191, 284. II 144, 157, 301.
 »Celter«: I 129.
 Ceremonier: I 79, 85, 86, 168, 176, 195, 214, 273. II 101, 120, 131-132, 147, 166, 180, 183, 187, 209.
 Ceylon: I 38, 79, 105, 108, 236. II 28, 35, 287, 306.
 Chaco: se El Gran Chaco.
 Chahar: I 107.
 Chaka: I 281. II 79, 145.
 Chalybere: I 121.
 Chari: I 271.
 Chatham-Øerne: I 57.
 Chattusil II: I 121.
 Chavin: II 330.
 Chelléen-Kultur: II 245, 246, 247, 248, 249.
 Chelles: II 246.
 Cheroki: I 273. II 224, 225.
 Chesterfield Inlet: II 117.
 Cheylon: I 157.
 Cheyenne: II 76.
 Chibcha: II 37, 327.
 Ch'i Chia-Kultur: II 279, 280.
 Chile: I 159, 228, 256, 312. II 88, 312, 314, 319, 328.
 Chimu: I 157, 160. II 529, 530.
 Chinggis Khân: I 158. II 275.
 Chipewyan: I 137, 162. II 98, 259.
 Chiriqui: I 157.
 Chitimacha: II 229.
 Chocó: I 196.
 Chorote: I 95.
 Choroteger: II 321.
 Chota Nagpur: II 287.
 Chou-Dynasti: I 119, 144, 239, 240, 261. II 87, 282.
 Chou-k'ou-tien: I 92, 107. II 244, 246, 252.
 Christian IV: II 120.
 Churchill: I 237. II 231.
 Churinga: II 45.
 Cicero: I 11.
 Cigar: I 168.
 Cire perdue: I 115.
 Citroner: I 220.
 Çiva: I 87. II 172, 289, 305.
 Clactonien-Kultur: II 245, 246, 247.
 Cline, W.: II 292.
 Coca: I 169. II 318-319.
 Cochim: II 313.
 Cochise-Kultur: II 312, 313, 320.
 Colombia: I 123, 124, 166, 187, 247, 272, 298. II 28, 37, 112, 181, 183, 227, 308, 318, 327.
 Colorado: II 310.
 Columbus: I 54, 154, 168, 217, 313, 320.
 Comte, A.: I 55. II 11.
 Congo: I 38, 39, 59, 76, 93, 99, 100, 101, 106, 123, 142, 150, 155, 165, 169, 185, 188, 191, 193, 200, 210, 217, 237, 270, 274, 277, 279, 285, 287, 293, 296. II 36, 44, 46, 59, 146, 158, 165, 185, 221, 225, 290, 291, 294, 298.
 Congo-Kultur: II 294.
 Cook, James: I 286, 319.
 Cook-Øerne: II 305.
 Cooper, J. M.: II 314.
 Copán: II 239.
 Copernicus: II 241.
 Copper River: I 77, 114.
 Cordillererne: I 81-82, 118, 166, 225. II 56, 309.
 Cornwall: I 114, 118.
 Coromandel-Kysten: II 306.
 Coronation Gulf: I 114.
 Corsica: II 135.
 Cortés, Hernando: I 168.
 Costa Rica: II 327.
 Coup-de-poing: se Haandkile.
 Couvade: II 95-96.
 Crawley, E.: II 104.
 Crécy: I 188.
 Cree: I 289.
 Creel, H. G.: II 87.
 Cross-Floden: II 181.
 Crow: I 237.
 Cuba: I 46.
 Cueva de los Caballos: II 250.
 Cuicuilco: II 321.
 Curare: I 194-195.
 Curtius: II 148.
 Cuzco: II 88.
 Cæsar: I 14, 211. II 127.
 Dadelpalme: I 227-228. II 288.
 Dahomey: I 174. II 118.
 Daimon: II 155, 156.
 Dair Tasa-Kultur: II 271, 272.
 Dajakker: I 42, 153, 194, 196, 238, 267, 276, 299. II 64, 104, 147, 157, 166, 176, 180, 238.
 Dakota: I 268. II 76, 125, 164, 225.
 Dampmaskine: I 55.
 Danmark: I 42, 48, 54, 62, 108, 109, 110, 119, 120, 147, 158, 163, 183, 192, 198, 201, 208, 212, 227, 254, 260, 283, 288, 296, 304. II 13, 68, 70, 107, 108, 114, 128, 201, 221.
 Danse: I 33, 176, 224. II 16, 120, 169, 183, 189, 196, 203, 209-210, 216, 294.
 Darwin, Ch.: II 11.
 Davidson, D. S.: II 51.
 Deccan: II 72, 287, 304.
 Dejbjerg: I 309.
 Delaware: II 312.
 Demeter: II 205.
 Diabas: I 104.
 Diana: II 83.
 Díaz, Bernal: I 168.
 Dieri: II 25, 27, 53, 76.
 Digtning: II 215-221.
 Dingo: I 202.
 Dinka: II 199.
 Dionysos: II 184, 205.
 Diplomati: II 139.
 Disko: I 120.
 Dixon, R. B.: I 69, 317.
 Dizful: I 223.
 Djemedet Nasr-Kultur: I 116, 308. II 270, 288.
 Djubail: II 236.
 Djunker: I 318.
 Dnepr: II 277.
 Dnestr: II 277.

- Dobbeltbaade: I 316, 317, 318.
 Dolke: I 109, 183.
 Don: I 67.
 Donau: I 274. II 256.
 Donner, Kai: II 263.
 Dragter: I 57, 68, 79, 81, 93, 134, 142, 143, 249-265. II 258, 279, 302, 314, 315.
 Dragtmateriale: I 134, 139-140, 143-152.
 Dramatiske Forestillinger (jf. Skuespil, Skyggespil): II 210, 216.
 Druvaider: II 24, 34, 96, 104.
 Drejkeværn: I 163.
 Drikke: I 161, 167.
 Drumedar: I 210-211.
 Dürkheim, É.: I 45. II 151.
 Durra: I 226.
 Dyreguddomme: II 165-166.
 Dysser: I 96. II 108, 285.
 Dzungariet: II 275.
 Død: II 105-121.
 Dødsrige: II 158-159.
 Destrup: I 223, 224.
 Eberhard, W.: II 278.
 Ecuador: I 57, 60, 125. II 88, 181, 182, 310, 321, 327.
 Edwards Plateau-Kultur: II 312.
 Ejendomsret: I 173, 174, 233. II 42, 122-130.
 Ekoi: II 186.
 Eksogami: II 26, 28-30, 42, 44, 49, 51, 293, 302.
 Elagabal: I 144.
 Elam: I 144, 208, 239. II 269.
 El dorado: I 123.
 Elevala: II 201.
 El Gran Chaco: I 81, 82, 95, 183, 190. II 32, 37, 107, 181, 314, 315.
 Elementeita-Kultur: I 155. II 291, 293.
 Emmer: I 226. II 271.
 Endogami: II 26, 71.
 Engels, Fr.: I 23.
 England: I 126, 183. II 81, 84, 244.
 Enkebrænding: II 118.
 Enkorn: I 226.
 Eoanthropus: se Piltown-Mennesket.
 Eolitter: I 105-107.
 Enkeltgravsfolket: I 207.
 Erch: II 269, 270.
 Erhvervsliv: I 171-248. II 16.
 Eridu: I 238.
 Erik den Røde: II 260.
 Eritrea: I 226.
 Eskimoer: I 11, 26, 31, 42, 52, 53, 55, 61, 63, 67, 68, 70, 72, 77, 80, 81, 94, 96, 99, 100, 101, 104, 109, 114, 116, 120, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 141, 154, 159, 161, 162, 166, 178, 184, 186, 188, 192, 193, 195, 196, 197, 200, 232, 236, 237, 244, 252, 254, 255, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 272, 273, 275, 282, 284, 286, 288, 290, 291, 292, 299, 300, 303, 304, 314, 315, 316. II 13, 15, 16, 19, 24, 25, 30, 32, 34, 41, 48, 50, 52, 62, 75, 96, 97, 98, 113, 117, 124, 125, 126, 128, 129, 131-132, 136, 150, 155, 158, 159, 161, 163, 170, 173, 174, 179, 182, 186, 187, 191, 194, 196, 203, 204, 209, 215, 217, 219, 220, 224, 231, 237, 251, 257-264, 315.
 Eskimo-Kultur: II 258-261.
 Etnografi: I 14, 15, 17-19.
 Etnologi: I 15, 17-24, 171, 180. II 11, 13.
 Etowah-Kultur: II 108, 326.
 Etrurien: I 158.
 Etruskere: II 18.
 Euhemeros: II 151.
 Evfrat: I 219. II 267, 268.
 Evropa: I 100, 101, 105, 107, 108, 111, 112, 117, 118, 122, 129, 144, 148, 153, 154, 163, 164, 166, 178, 183, 184, 186, 188, 190, 193, 195, 197, 199, 203, 206, 208, 210, 211, 212, 214, 223, 226, 227, 240, 256, 260, 262, 265, 272, 274, 275, 278, 290, 292, 294, 296, 299, 302, 304, 305, 306, 308, 309, 313, 315. II 35, 71, 97, 106, 108, 114, 115, 146, 166, 176, 183, 195, 205, 211, 213, 214, 215, 232, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 255, 263, 276, 280, 286, 309, 311, 312, 322, 324.
 Eyak: I 77. II 47, 225.
 Faar: I 143, 210.
 Faderrret: II 35, 295, 296, 302.
 Fajjüm: I 220. II 271.
 Fajjüm-Fase: II 271.
 Familjen: I 88-89, 171, 231. II 12, 15, 20, 34-41.
 Fan: I 123.
 Fangstredskaber: I 26, 79, 80, 96.
 Fartøjer: se Baad, Djunker, Kano, Kajak, Konebaad.
 Farvning: I 152-154. II 297.
 Faste: I 176.
 Fauresmith: II 248.
 Feilberg, C. G.: I 222, 224.
 Feilberg, H. F.: I 92.
 Fester: I 31, 77, 232-233. II 203-206.
 Fetisjer: II 167, 168, 177, 221.
 Figen: I 227.
 Fiji: I 279. II 39, 45, 183, 187, 188, 194, 231.
 Filt: I 93, 138.
 Finland: I 259, 275, 304. II 192, 255, 256.
 Finner: I 34-35, 304.
 Finsk-ugriske Sprog: I 36.
 Fiskekroge: I 79, 116, 123, 199. II 258, 319.
 Fiskemel: I 163.
 Fiskeri: I 82, 85, 146, 175, 179, 183, 184, 198-199. II 257, 314.
 Flaader: I 312-313, 318. II 314.
 Fladekunst: II 222-223.
 Flaskegræskaar: I 217. II 318.
 Flerkoneri: II 21, 24, 25.
 Flint: I 100, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 120. II 245, 250, 272.
 Flokinstinkt: I 50. II 12.
 Flores: I 201. II 65.
 Florida: I 282. II 310.
 Flygel: I 58, II 214.
 Fly River: I 175.
 Flækkekulturer: II 245, 248, 291.
 Fløjte: I 213, 214, 217, 318.
 Fodtøj: I 154, 260-262, 264, 268, 300.
 Folkevandring: I 67, 211, 282. II 275, 276, 304, 322.
 Folkevandringstiden: I 208.
 Folkloristisk: I 34.
 Folsom-Kultur: I 108. II 310-312, 314.
 Forenede Stater, De: I 114, 186, 191, 192, 218, 221, 240, 247, 273, 292, 294, 314. II 19, 37, 44, 189, 261, 319, 324.
 Forfald, Kulturens: I 71-75.
 Forfædredyrkelse: I 179, 216. II 15, 42, 80, 168, 170, 196, 200, 227, 279, 281, 303, 316.
 Forgyltning: I 57, 124-125.
 Forklæde: I 254.
 Formkriterium: I 28.
 Forraad: I 178, 180.
 Forsvarværker: II 148.
 Fort Ancient-Kultur: II 326.
 Fort Collins: II 310.
 Forældreinstinkt: I 50. II 24.
 Frakker: I 135, 257.
 Frankfurt a/M.: I 201.
 Frankrig: I 109, 127, 128, 186, 260, 275, 319. II 81, 226, 246, 247, 249, 250.
 Fransk Indokina: II 23, 302.
 Frazer, James: I 22. II 49, 83, 96, 177, 190.
 Frederik V: I 207.
 Fredning af Vildt: I 178.
 Fredspibe: I 168.
 Freud, S.: I 39, 45. II 29-30, 50, 151.
 Frigg: II 241.
 Friserer: I 319.
 Frobenius, Leo: I 21. II 286, 292.
 Frugtbarhedsriter: I 86, 179, 224. II 16, 17, 56, 180, 204.
 Frugter: I 226-227.
 Fulber: II 66, 86, 186, 296.
 Futuna: I 132.
 Fælder: I 197-199.
 Fællesje: II 123, 125, 126.
 Færoerne: I 78, 148, 149.
 Fødemidler: se Mad.
 Fødsel: II 95-96.
 Fønikere: I 118, 152, 228, 319. II 236.
 Førdynastisk Kultur (jf. Fajjüm-Fase, Badari-Fase): I 109. II 271-272.
 Før-mayansk Kultur: II 321.
 Gabon: II 165.
 Galibi: I 270.
 Galla: II 54, 176.
 Gallere: I 256.

- Gallien: I 186.
Galong: II 131.
Gammel-nigritisk Kultur: II 294-296.
Gandhi: II 138.
Ganges: II 200, 202.
Garvning: I 136-138, 152.
Gaveudveksling: I 232-236. II 65.
Gazevævning: I 152.
Ged: I 148, 210.
Geer, G. de: II 252.
Genius: II 156.
Gennep, A. van: II 94, 105.
Georgia: II 326.
Germanere: I 256.
Gerontokrati: II 76.
Géz-Folk: I 292.
Gift: I 194-195.
Gila-Floden: II 324.
Gilbert-Øerne: I 193. II 145, 148, 305.
Gilgamesh-Kvadet: II 159.
Giljakkere: II 26, 44, 74, 126, 161, 262.
Glas: I 104, 105, 160.
Goethe: I 41. II 243.
Goguet, A.-Y.: I 17, 103.
Goldere: I 135.
Granit: I 104.
Gravestok: I 183, 190, 218, 246.
Gravgaver: II 116-120, 277.
Gravskikke (jf. Balsamering, Dysser, Ligbrænding, Nisjegrav, Okkergrave, Platformbegravelse, Pyramider, Sekundær Begravelse, Udsættelse af Lig): II 14, 106-121, 272, 277, 316.
Grundtvig, N. F. S.: I 85.
Graebner, Fr.: I 21, 23, 69. II 286, 300.
Gretna Green: I 113.
Grimm, Brødrene: II 217.
Gruppeægteskab: II 20, 21, 26.
Gruttekværn: I 163.
Gryder: I 163.
Grækenland: I 70, 89-90, 138, 147, 149, 186, 226. II 16, 42, 53, 184, 200, 205, 216, 221, 287.
Grækere: I 100, 144, 198, 228, 311. II 118, 154, 156, 166, 205, 218, 236, 242, 281.
Græskar: I 217. II 318.
Grønland: I 48, 72, 96, 133, 134, 136, 142, 184, 243, 262, 299, 311. II 97, 99, 120, 134, 254, 259, 260, 309.
Grønlandere: I 298. II 176, 231.
Grøntsager: I 227, 228.
Guahibo: I 166.
Guanaco: I 214. II 330.
Guatemala: I 72, 73, 288. II 321, 322.
Guayana: I 142, 145, 164, 166, 194, 203, 232, 269. II 102, 120, 141, 176.
Gudbrandsdalen: I 220.
Gudebilleder: I 138, 158. II 221.
Gudekonger: II 80-83, 297, 318.
Guder og Guddomme: I 98. II 165-175, 205.
Gudsdyrkelse: se Kultus.
Guinea: I 174, 293, 298. II 36.
Gujarat: I 191.
Guld: I 114, 122-125, 166. II 297.
Gungeria: II 289.
Gusinde, M.: II 100.
Gypsum Cave: II 310.
Gæstevenskab: I 235. II 19.
Gødning: I 218-219.
Haandkile: I 108-109, 128, 217. II 246-248.
Haandkilekultur: II 246-248, 252, 286, 291.
Haandten: I 144.
Haandværk (jf. Industri): I 91-170, 176. II 70-71.
Haandværkslav: I 88. II 297.
Haarpleje: I 279.
Haddon, A. C.: I 22. II 223.
Hades: II 158, 159.
Hagen-Bjærgene: I 110.
Hahn, E.: I 212, 221, 241, 246, 307.
Haida: II 47.
Hakke: I 218, 219, 221, 224, 246.
Halakwulup: II 314.
Hald, Margrethe: I 148.
Halssmykker: I 111, 112, 173, 233, 234.
Halvagerbrugere: I 182, 291, 292, 300. II 35, 53, 84, 127, 128, 130, 193, 206, 227, 287, 319.
Hama: I 221. II 268.
Hamitter: I 113, 192, 213, 245. II 66, 71, 85, 86, 291, 296.
Hamittiske Sprog: I 36. II 272, 297.
Hamitto-semittiske Sprog: I 35.
Hammer: I 94.
Hammurabi: I 211. II 79, 274.
Hamp: I 144, 169.
Handel: I 144, 177, 231-240. II 272.
Han-Dynasti: II 148.
Harappâ: II 288.
Harem: II 24, 25.
Harpe: I 58, 59. II 214.
Harpun: I 26, 33, 79, 80, 184, 185. II 257, 258, 314.
Hashish: I 169.
Hathor: II 272.
Hatt, G.: I 224, 246, 247, 252, 261. II 127, 261.
Hausa: II 86.
Havebrug: I 248.
Havre: I 227.
Hawaii: I 139, 146, 147, 220. II 38, 69, 81, 120, 305.
Hebriderne: I 78.
Hebræere (jf. Israel, Jøder): II 274.
Heiltsuk: I 59. II 51.
Heine-Geldern, R. v.: II 300.
Helagerbrugere: I 247. II 127.
Hellas: se Grækenland.
Helleristninger: I 223, 309, 316. II 222, 251, 294.
Heltekvad: II 215.
Hemmelige Selskaber: I 228, 272. II 52-61, 103, 165, 182, 196, 209, 294, 303, 316.
Herero: I 29, 213, 285. II 19, 36, 80.
Herjolfssnæs: I 262.
Herodot: I 14, 169, 236, 314. II 17, 20, 35, 118, 182, 240.
Hesiodos: I 103.
Hest: I 53, 94, 193, 206-210, 244, 281, 308. II 284, 307, 315.
Hestesko: I 206.
Hettitter: I 121, 192. II 140, 172, 274.
Hidatsa: II 55.
Hieroglyffer: II 234, 236.
Hilla: I 192.
Hilsen: II 131.
Himalaya: I 210, 221, 296. II 244, 309.
Hinduer: I 162. II 202.
Hinduisme: II 289, 306.
Hindukush: I 257.
Hirse: I 226, 227. II 284, 304.
Hjemstavnbestemmelse: I 30-31.
Hjortspringkobbel: I 319.
Hjul: I 96, 209, 307-308, 316.
Hjælm: I 147.
Hohokam-Kultur: II 325.
Hokkaidô: II 283.
Holberg, Ludv.: II 152.
Homer: I 132, 138, 149-150, 189, 195, 211. II 33, 114, 118, 158, 182.
Holmes, W. H.: II 312.
Homolobi: I 157.
Honan: II 87, 277, 279, 280.
Hondo: II 283, 284, 285.
Honduras: I 157. II 321, 322.
Hopewell-Kultur: II 326.
Hopi: II 58.
Horats: II 155.
Horder: II 12, 74, 83, 126.
Horn: I 127.
Hornborstel, E. v.: II 211, 213.
Horus: II 80, 272.
Hottentotter: I 11, 213, 245, 290. II 19, 127, 173, 187, 296.
Hoveddeformation: se Misdannelser.
Hovedjagt: I 42, 230. II 92, 97, 140, 180-182, 304, 316.
Hovedtojer: I 138, 147, 262, 270.
Hoveri: I 179.
Howard, E. B.: II 311.
Hsia-Dynasti: II 278.
Hudson-Bugten: I 72, 236, 263. II 24, 158, 191, 196, 257.
Huer: I 138, 262.
Hulebilleder: I 188. II 222, 226, 250, 251.
Huleboliger: I 286.
Humboldt, A. v.: I 241.
Humboldt-Bugten: I 295.
Hund: I 94, 201-203. II 279.
Hunner: I 138, 208, 211, 275. II 141, 275.
Huntington, Ellsworth: II 266.

- Hupa: I 61.
 Hupeh: II 279.
 Huroner: II 115.
 Hus (jf. Bolig): I 78, 132, 178, 288, 293-295. II 258, 279, 280, 295, 315.
 Husdyr: I 94, 143, 173, 201-215, 241, 248. II 279, 304.
 Hvalfangst: I 68. II 258, 259.
 Hvede: I 220, 226, 227. II 267, 271, 288.
 Hwangho: II 246, 278.
 Hyksos: I 208.
 Hyrdkultur: II 296.
 Hyrder (jf. Nomader): I 179, 209, 215, 245.
 Hytte (jf. Bolig): I 79, 288, 290-291, 315.
 Hængekeje: I 298.
 Hætte: I 262.
 Høffding, H.: II 150, 152.
 Højeste Væsen: I 80. II 172-175.
 Højovn: I 122.
 Høns: I 67.
 Hør: I 144.
 Høvdng: II 74-80, 200, 201, 295.
 Iatmül: II 51.
 Idræt: II 203.
 Ifugao:: I 173. II 135.
 Iglulik-Eskimoer: I 61. II 13, 74, 182.
 Ikat: I 152-153.
 Ild: I 42, 58, 92, 94, 98-102, 127, 197. II 167.
 Ildbor: I 99, 101, 102.
 Ildbøsse: I 99, 100.
 Ildlandet: I 79, 100, 109, 112, 255, 289, 290. II 100, 104, 309, 314.
 Ildlændere (jf. Halakwulup, Ona, Yámana): I 20, 35, 79, 80, 81, 128, 141, 166, 182, 192, 242, 290. II 107, 114, 126, 173, 212, 328.
 Ildplov: I 99, 101.
 Ildsav: I 99, 101.
 Ildstene: I 100.
 Ildtøjer: I 99-102.
 Iliaden: I 138. II 118, 182.
 Inca-Riget: II 79, 88-89, 92.
 Incaer: I 66, 67, 122, 214, 300. II 88-89, 148, 329, 331.
 Incision: I 276-277.
 Indere: I 60, 101, 167, 271. II 207, 306.
 Indianere: I 12, 15, 26, 31, 33, 46, 53, 57, 60, 61, 62, 68, 76, 77, 79, 81, 82, 85, 86, 92, 93, 95, 100, 104, 112, 114, 115, 120, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 143, 144, 146, 148, 149, 150, 152, 154, 156, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 173, 174, 176, 177, 179, 183, 184, 186, 187, 189, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 203, 214, 216, 218, 219, 220, 228, 232, 233, 234, 237, 238, 241, 242, 245, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 282, 284, 285, 286, 288, 289, 292, 302, 306, 313, 314, 315. II 16, 19, 27, 32, 42, 48, 50, 51, 55, 56, 58, 60, 63, 75, 76, 84, 92, 94, 96, 97, 100, 102, 107, 113, 115, 118, 125, 126, 127, 131, 133, 136, 139, 141, 143, 146, 148, 161, 163, 166, 170, 173, 174, 176, 178, 180, 183, 194, 210, 211, 217, 219, 220, 221, 224, 225, 228, 234, 262, 281, 314, 315, 330.
 Indien: I 86, 98, 101, 102, 108, 115, 118, 122, 138, 144, 152, 153, 154, 158, 165, 167, 169, 191, 192, 194, 198, 213, 214, 227, 238, 240, 260, 264, 283, 286, 294, 307, 309, 316, 318, 319. II 15, 16, 21, 24, 26, 34, 35, 41, 42, 44, 56, 66, 68, 71-72, 80, 95, 96, 104, 107, 108, 111, 114, 116, 118, 127, 138, 142, 158, 166, 167, 171, 172, 202, 211, 244, 245, 246, 248, 252, 253, 273, 274, 275, 282, 286-289, 291, 297, 300, 306.
 Indiske Ocean: I 317. II 286, 291.
 Indo-Evropæere (jf. Ariere): I 86, 208, 212. II 34, 46, 48, 273-274, 277, 287.
 Indo-evropæiske Sprog: I 35, 36, 208. II 37, 208, 237, 276.
 Indonesien: I 35, 93, 100, 101, 112, 113, 129, 130, 139, 150, 153, 154, 169, 173, 192, 194, 201, 212, 216, 220, 224, 237, 239, 247, 254, 256, 260, 270, 275, 276, 277, 284, 292, 293, 294, 296, 298. II 32, 41, 50, 53, 63, 65, 70, 80, 96, 107, 108, 111, 113, 115, 117, 124, 132, 146, 147, 155, 157, 166, 170, 171, 181, 187, 188, 193, 205, 210, 211, 213, 214, 215, 238, 248, 291, 298, 300, 301, 303, 304, 306, 307, 316, 317.
 Indonesiere: I 142. II 70.
 Indus: I 192, 248. II 265.
 Indus-Kultur: I 177, 144, 208, 214. II 236, 288-289.
 Industri (jf. Haandværk): I 177.
 Ingholt, H.: II 268.
 Iran (jf. Persien): I 118, 208, 210, 222, 225, 226. II 35, 154, 219, 269, 274, 277, 282.
 Irland: I 315, 319. II 264.
 Irokesere: I 22, 168, 281, 299. II 31, 37, 41, 76, 84, 115, 140, 164, 318, 326.
 Isfangstkultur: I 257-258, 262, 315.
 Ishavet: I 290. II 258, 315.
 Isis: II 110.
 Islam (jf. Muhammedanisme): I 167, 204, 207, 282. II 25, 276, 297, 298.
 Island: I 149, 220. II 34.
 Israel (jf. Hebræere, Jøder): II 68, 70, 194.
 Istar: I 36. II 17, 241.
 Istid: I 99, 100, 105, 107-109, 111, 126, 128, 154, 156, 184, 186, 192, 202, 217, 250, 274, 286, 296. II 107, 221, 222, 224, 226, 229, 243-264, 266, 298, 299, 311.
 Isøse: I 80.
 Italien: I 70, 144, 186, 220, 281, 292, 296. II 114.
 Iwaibe-Kultur: II 285.
 Jade: I 104. II 280.
 Jagt: I 82, 93, 146, 175, 182-200, 241, 242-245. II 293, 302, 312, 314, 315.
 Jahve: I 276. II 80, 155, 163, 166, 175, 189, 198.
 Jakutter: I 213, 237, 264. II 195, 197, 264.
 Jamal-Halvøe: II 256.
 Japan: I 54, 103, 142, 151, 162, 169, 202, 214, 227, 274, 275, 296, 302. II 80, 82, 87, 108, 118, 138, 146, 148, 161, 166, 183, 189, 216, 262, 283-285, 289, 304, 319.
 Jaspis: I 104.
 Java: I 107, 130, 219, 247. II 28, 151, 156, 216, 244, 301, 303, 305, 306, 307.
 Javanere: I 154. II 211.
 Jenisej: I 119, 206. II 194, 252, 276, 277.
 Jenisejere: II 276.
 Jensen, Ad.: II 60.
 Jerusalem: II 166.
 Jhukar: II 288.
 Jimmu Tennō: II 284.
 Jivaro: II 181, 182.
 Joking relationship: II 40.
 Jomard, E.-F.: I 19.
 Jömon-Keramik: II 284.
 Jordan: I 36.
 Jordfællesskab: II 126-128.
 Jordovn: I 163.
 Juba I: I 211.
 Jugoslavien: II 179.
 Jukagirer: II 161.
 Jukun: II 81, 82, 83.
 Jupiter: II 241.
 Jus primæ noctis: II 17.
 Jydepotter: I 156.
 Jylland: I 158. II 127, 128, 178.
 Jæggerfolk: I 143, 167, 177, 178, 179, 182-200, 204, 205, 231, 242-245, 300. II 35, 84, 125, 140, 165-166, 266.
 Jærn: I 93, 97, 119-122, 159, 176. II 257, 282, 287, 289, 292, 297, 307.
 Jærnmaler: I 54, 70, 78, 103, 120-122, 144, 158, 227, 259. II 108, 114, 127, 289.
 Jættestuer: I 96.
 Jøder (jf. Hebræere, Israel): I 162, 204. II 26, 155, 158, 175, 186, 191.
 Kaffe: I 167.
 Kaffere: I 281. II 15, 32, 136, 146.
 Kajak: I 72, 314, 315, 316. II 258.
 Kakao: I 167.
 Kalahari: I 242. II 290.
 Kalamba: I 169.
 Kaledon: I 104.
 Kalevala: I 286. II 192.
 Kåli: II 202.

- Kalksten: I 104, 107.
 Kalm, Per: I 127.
 Kalmykker: I 67, 291.
 Kamayurá: I 187.
 Kamel: I 210-211.
 Kamilaroi: II 47.
 »Kamkeramiske Kultur: II 256.
 Kamtjadaler: II 262, 315.
 Kamtjatka: I 296. II 37, 254.
 Kana'anæer: II 166.
 Kannibalisme: I 228. II 58, 60, 84,
 98, 116, 182-183, 327.
 Kanoer: I 126, 127, 139, 313-316,
 317. II 303.
 Kansu: II 277, 280.
 Kant, Im.: I 42. II 92.
 Kap Dorset-Kultur: II 260.
 Kapper: I 146, 147, 149, 152, 255
 -256.
 Kap York: I 120.
 Kar: I 37, 53, 72, 155-159.
 Karavaner: I 233.
 Karkhemish: I 121.
 Karmel: I 201, 202.
 Karsten, R.: II 114, 120, 153, 162.
 Karthagere: I 211, 236.
 Kartoffler: I 166, 225. II 328.
 Kasai: I 237. II 86.
 Kaspiske Hav: II 276.
 Kassitter: II 274.
 Kastestrop: I 184-186. II 302.
 Kastetræ: I 186, 187. II 302, 317,
 318.
 Kastevæsen: I 87. II 66, 71-72,
 287, 297.
 Kastreiring: I 206, 209.
 Kava: I 165, 167.
 Kavkasus: I 210, 260, 296, 302,
 304.
 Kazakker: I 138, 213, 292. II 31,
 67, 125, 276.
 Kelter: I 319.
 Kenya: II 55, 218, 247, 248.
 Keokuk: II 63.
 Kéo-Phay: II 302.
 Keramik: se Pottemagerkunst.
 Kha Ko: II 23.
 Khalif: II 78.
 Khattin: I 121.
 Khorasân: I 118.
 Kiler: I 108.
 Kileskrift: II 234, 236, 270.
 Kina: I 51, 54, 74, 88-89, 114, 118,
 119, 138, 144, 158, 160, 163, 167,
 177, 220, 223, 226, 227, 239, 240,
 260, 261, 263, 265, 286, 293, 298,
 305, 306, 308, 309, 311. II 34, 35,
 42, 56, 80, 85, 87, 96, 98, 100,
 118, 119, 128, 148, 170, 183, 216,
 221, 233, 234, 235, 252, 261, 262,
 265, 275, 276, 277-283, 300, 304,
 306, 307, 317.
 Kinesere: I 35, 39, 161, 198, 208,
 240, 251, 257, 268, 278, 320. II 15,
 34, 48, 130, 131, 155, 161, 174,
 176, 207, 211, 279, 281.
 Kipling, R.: I 202. II 43.
 Kirgiser: II 127, 275, 276.
 Kirsebær: I 227.
 Kish: II 270.
 Kisvadna: I 121.
 Kiwai-Papuaer: I 299.
 Klarinet: II 214.
 Klassedeling: I 176. II 13.
 Klubbet: I 299.
 Knife: I 95, 116, 130-131, 183.
 Knudensnore: II 233-234, 235, 316.
 Kobber: I 114-118, 120, 122, 123,
 II 267, 269, 270, 272, 287, 322,
 326.
 Kobberalder: I 103, 114, 115, 116,
 117. II 287, 289.
 Kogekunst: I 98, 162.
 Kokospalme: I 217, 225. II 298.
 Kola: II 262.
 Kolyma: II 259.
 Kompas: I 320.
 Komsa-Kultur: II 264.
 Konebaad: I 315.
 Konebytning: II 16, 19.
 Konservering: I 165-166.
 Kontinuitetskriterium: I 30.
 Koppers, W.: I 242. II 49, 50, 51,
 100, 113.
 Kordofan: I 167.
 Korea: I 54, 221, 263. II 236, 283,
 284, 285.
 Korjakker: I 245. II 194, 262, 315.
 Korn (jf. Byg, Durra, Emmer,
 Enkorn, Havre, Hirse, Hvede,
 Majs, Negerhirse, Ris, Rug):
 I 226-227.
 Kostromskaja: II 118.
 Kpelle: I 236.
 Kraal: I 285.
 Kraft, Jens: I 16-17, 19, 20, 22,
 241. II 20.
 Krasnojarsk: I 119.
 Krause, Fritz: I 81.
 Kreta: I 72, 121, 275. II 116.
 Krickeberg, W.: II 314.
 Krig: I 175. II 139-148.
 Krim: II 245.
 Kroeber, A. L.: II 136, 319.
 Kropotkin, P. A.: II 11.
 Krydderier: I 166.
 Krydsningsmutationer: I 60.
 Kubu: II 124, 301.
 Kula: I 233-234.
 Kul Oba: I 188.
 Kulturplanter: I 143, 217, 225-228.
 Kultus: I 167, 169, 207. II 177,
 188-192.
 Kundu: II 163.
 K'ung-tze: I 88, 89. II 149, 282.
 K'unlun: II 276.
 Kunst: I 97, 142, 179. II 208-230,
 250, 251, 272, 276, 281, 285, 294,
 296.
 Kunstvanding: se Vanding, kun-
 stig.
 Kurnai: II 100.
 Kurvefletning: I 141-142, 143, 145,
 154-156, 175, 176. II 221, 228,
 230, 316, 321.
 »Kurvegager«-Kultur: II 320-321,
 324.
 Kvantitetskriterium: I 29.
 Kvarter: I 104, 107, 111.
 Kvinderov: I 65. II 31.
 Kvindesykler: I 134-160, 175, 181
 -183, 216-218, 228, 238.
 Kvægavl: I 29, 179, 213-215, 241,
 244-245.
 Kværnsten: I 163.
 Kwakiutl: I 77, 234. II 43.
 Kybele: II 16.
 Kykladerne: II 36.
 Kyûshû: II 284.
 Kærneteknik: I 108. II 244, 245,
 246, 247, 248, 251.
 Kærnten: I 299.
 Kærre: I 306, 307, 308.
 Kærvestok: II 233.
 Kød: I 84, 161, 162, 166.
 Køkkenmodding: I 104, 159, 283,
 II 314, 319.
 Køkkenmoddingfolket: I 62.
 Køkkenmoddingtiden: I 108, 110,
 182, 296. II 107, 268.
 Køller: I 95, 110, 190-192. II 145,
 293, 318.
 Kønsliv: II 14-33.
 Laan: I 65-66, 81, 85.
 Laaneord: I 36.
 Labrador: I 93, 264, 302, 303.
 II 156, 176, 254, 260.
 Ladby: I 319.
 de Laet, J.: I 15.
 Lafitau, J.-F.: I 15-16, 19.
 Lagash: II 24.
 Lake Superior: I 114, 176. II 43.
 Lama: I 143, 214. II 328.
 Lamaisme: II 172.
 Lamper: I 51, 52, 81, 296-297.
 II 258, 261.
 Lancaster-Sundet: II 231.
 Landsbysamfund: I 88, 281, 283,
 284. II 268.
 Lang, Andrew: II 172.
 Laos: II 155.
 Lao-tze: II 282.
 Lapland: I 142, 149, 197, 204, 262,
 275. II 98, 194.
 Lapper (jf. Skolter): I 61, 137,
 205, 245, 256, 258, 303, 304, 315.
 II 166, 262, 263, 264.
 Larsen, Helge: II 259.
 Lasso: I 193.
 Leahey, L. S. B.: I 155.
 Leg: II 203, 229.
 Legemsmaling: I 266, 267, 272.
 Legemspleje: I 278-279.
 Legetøj: I 186, 192.
 Lensvæsen: I 32. II 85-88, 280,
 282, 298, 306.
 León, Cieza de: II 183.
 León, Ponce de: I 282.
 Ler: I 155-159, 160.
 Lerkar (jf. Pottemagerkunst): I 155
 -159. II 227, 229, 269, 271, 277,
 278, 279, 280, 284, 291, 303, 321,
 326, 329.
 Levalloisien-Kultur: II 245, 247.
 Levirat: II 27, 38, 118.
 Levitter: II 68.

- Lévy-Bruhl, L.: I 45.
 Liberia: I 236.
 Libyere: I 255.
 Ligbrænding: II 114, 116, 316.
 Lille-Asien: I 116, 117, 121, 226, 240, 261, 294, 295. II 20, 28, 35, 96, 276, 277.
 Limpopo: II 73, 298.
 Lindblom, G.: I 22.
 Linné, C. v.: I 42.
 Linné, Sigvald: II 112.
 Lin Yutang: I 88.
 Livegenskab: I 178.
 Loango: II 167.
 Locke, L. L.: II 233.
 Lokketrompeter: I 196, 197.
 Longfellow, H. W.: II 84.
 Loritja: II 46.
 Love: se Retsregler.
 Lova: I 274.
 Lucretius: I 103.
 Luksus: I 180.
 Lule: I 17.
 Lulongo: I 99.
 Lunda: II 86.
 Lurestan: II 228, 250.
 Luschan, F. v.: II 292.
 Lü: II 29.
 Lydere: I 240. II 18.
 Lykere: II 20, 35.
 Lyre: II 214, 219.
 Lyrik: II 215.
 Lyschander, C.: II 220.
 Læbeskiver: I 43, 268, 270-271.
 Læggekunst: II 231-232.
 Lægmidler: I 168. II 232.
 Lævn: I 78.
 Løbbinding: I 141, 145, 156.
- Maal: II 237-242.
 Maatter: I 57, 142, 147, 148.
 Mackenzie-Floden: I 302. II 126, 260, 309, 311.
 Macusi: I 232. II 153.
 Mad (jf. Madlavning): I 84, 161 -166, 171, 181-182. II 125.
 Madagascar: I 35. II 40, 77, 191, 291.
 Madlavning (jf. Mad): I 98, 161 -170, 175.
 Madras: I 108.
 Mafulu: II 128.
 Magdalénien-Kultur: II 250-251, 258, 264.
 Magellansk Kultur: II 314.
 Magi: I 86, 97, 159, 168, 179, 224 -225, 228, 234, 252, 267, 272-273. II 45, 102, 124, 163, 168, 177, 203, 296.
 Maglemose-Tiden: I 201.
 Mahābhārata: II 289.
 Mahavallipuram: I 283.
 Maidu: II 41, 174.
 Majs: I 167, 225, 228. II 319, 320, 321, 327, 330.
 Makedonien: II 214.
 Malacca: I 79, 99, 191, 118, 194, 196, 250, 290. II 252, 301.
 Malajer: I 39, 236. II 211.
- Malajo-polynesiske Sprog: se Avstronesiske Sprog.
 Maldiverne: I 240.
 Malerkunst: I 160.
 Malekula: II 117.
 Malinowski, B.: I 23, 233.
 Mana: II 155, 162-165, 184.
 Manchu: II 278.
 Manchu-Alfabet: I 60.
 Mandaner: II 55, 102.
 Mandaya: II 238.
 Mandebod: II 84, 135, 136.
 Mandingo: II 59, 71, 86.
 Mandshuse: I 299. II 52-53.
 Mangaia: I 61. II 154, 168.
 Mangbetu: I 193, 275. II 183, 297.
 Manichæer: II 276.
 Maniok: I 164, 165, 167, 225.
 Manus Lovbog: II 68.
 Maori: I 57, 68, 142, 235. II 68, 69, 124.
 Maqrizi: II 36.
 Maramba: II 213.
 Marduk: II 241.
 Marett, R. R.: II 161-162.
 Marianerne: II 68, 131.
 Marind Anim: II 97.
 Maringa: I 99.
 Markeder: I 235, 237, 238.
 Marocco: I 237.
 Marquesas-Øerne: I 220, 231. II 305.
 Marshall-Øerne: I 311. II 231.
 Marx, Karl: I 23.
 Massachusetts: I 130.
 Masai: I 29, 63, 162. II 18, 19, 54, 55, 104, 113, 147, 174, 186.
 Mason, O. T.: I 300.
 Massa: I 271.
 Massim: I 110. II 119.
 Mastaba: II 108.
 Matabele: II 73.
 Matematik: II 241.
 Maya: I 60, 73, 157, 160, 288, 316. II 85, 208, 234, 236, 238-240, 241, 321, 324.
 Maya-Kultur II 322-323.
 Mazda-Lære: II 113.
 McCarthy, F. D.: I 235.
 McDougall, W.: I 50.
 Medere: I 208. II 274.
 Medicinmænd: I 62, 81, 86, 91, 168, 169. II 70, 97, 157, 165, 193-199, 232.
 Medina: II 238.
 Megasthenes: II 72.
 Mekka: II 202.
 Mel: I 163-165.
 Melanesien: I 129, 132, 141, 147, 150, 159, 164, 167, 169, 170, 173, 184, 191, 233, 240, 247, 254, 269, 271, 292, 319. II 28, 36, 39, 41, 44, 47, 54, 56, 57, 58, 60, 64, 65, 104, 106, 113, 115, 116 135, 147, 163, 166, 182, 211, 213, 299, 300, 303, 305, 316, 318.
 Melanesiere: I 43, 126, 159, 276, 279. II 38, 48, 50, 55, 97, 123, 179, 211, 286.
- Menam-Floden: I 312.
 Menghin, O.: I 126, 156. II 108, 248.
 Menneskeofring: I 43, 230.
 Menneskeæderi: se Kannibalisme.
 Mentawei-Øerne: I 255. II 193.
 Merimde: II 271.
 Merv: I 117.
 Mesolitisk Tid: I 108. II 232, 302.
 Mesopotamien: I 72, 103, 115, 116, 117, 158, 160, 190, 208, 210, 212, 238, 288, 308, 314. II 87, 124, 219, 236, 265, 267, 270, 273, 289.
 Metapont: I 227.
 Mexicanere: I 43, 44.
 Mexicanske Havbugt: II 312.
 México: I 54, 61, 62, 64, 100, 104, 115, 117, 120, 122, 123, 150, 157, 158, 163, 168, 169, 191, 220, 226, 228, 247, 256, 271, 276, 286. II 16, 37, 84, 112, 148, 156, 171, 180, 181, 183, 189, 192, 203, 216, 316, 318, 319, 321, 322, 324, 325, 328.
 Michelangelo: I 41.
 Michoacán: II 321.
 Middelhavet: I 212, 316. II 205, 248.
 Midgan: II 293.
 Mikronesere: I 142, 159, 198, 311. II 19.
 Mikronesien: I 225, 256, 297. II 18, 36, 38, 68, 86, 131, 146, 299.
 Minangkabau: II 32, 35.
 Mineraler: I 104.
 Ming-Dynasti: I 160, 263.
 Minnesota: II 139.
 Minusinsk: I 119.
 Miolitisk Tid: I 108, 111, 276. II 249-253, 292, 302.
 Misdannelser: I 271-278.
 Missionærer: I 66.
 Mississippi: I 170. II 48, 115, 181.
 Missouri: I 237, 292. II 37, 102.
 Mitanni: II 274.
 Miwok: II 46, 47.
 Mode: I 262-263.
 Moderinstinkt: II 12.
 Moderret: II 20-21, 33, 35-37, 61, 77, 96, 103, 116, 130, 232, 294, 303, 316.
 Mogador: I 236.
 Mohawk: II 84.
 Mohenjo-daro: II 288.
 Mokkalina: I 261-262, 264, 301. II 261, 314.
 Molukkerne: II 124, 179.
 Mombasa: I 236. II 291.
 Momvu: I 193.
 Mondregeraja: I 281.
 Mongo: II 163.
 Mongoler: I 74, 136, 138, 206, 245, 291, 292. II 34, 42, 113, 141, 275.
 Mongoliet: I 107, 108, 191, 206, 208. II 173, 215, 252, 265, 275, 277.
 Mongour: II 20, 22.

- Monoteisme: II 172-175, 275.
 Montaigne, M. E. de: I 11.
 Montesquieu, C. de S.: I 15.
 Montezuma: I 168.
 Moral: II 92-93.
 Morgan, Lewis H.: I 22-23, II 20, 21, 25, 37-38, 74.
 Mosul: II 268.
 Moundville-Kultur: II 108, 326.
 Moustérien: I 108. II 106, 245, 247, 248.
 Muhammedanere: I 162, 251, 279. II 238.
 Muhammedanisme (jf. Islam): I 260, 276, 278. II 306.
 Mukimbungu: I 217.
 Munda: II 24, 108.
 Mundrucú: I 270.
 Munk, Ludvig: I 260.
 Murchison-Floden: I 131.
 Museer, etnografiske: I 19.
 Musik: I 92. II 209, 210-214.
 Musikbue: I 58, 59. II 214.
 Musikinstrumenter: I 58, 59, 82. II 212-214.
 Muskhogi: II 108.
 Muskai: I 72.
 Müller, Sophus: II 243.
 Mysore: I 211. II 163.
 Mysterier: I 230. II 60.
 Mystik: II 164-165.
 Myter: II 216-221.
 Mähren: II 115.
 Mælk: I 84, 161, 162, 167, 213-214.
 Mølle: I 163.
 Mønter: I 239-240.

 Naale: I 95, 154.
 Naga: II 65, 181.
 Nahua: II 324, 327.
 Nakkeskamler: I 297, 298.
 Nanyuki: II 248.
 Napoleon I: II 219.
 Naram-sin: I 190.
 Narkissos: II 154.
 Narrinyeri: I 235.
 Narym: I 304.
 Naskapi: I 93, 263, 264, 303. II 156.
 Natufisk Kultur: II 266.
 Naturdyrkelse: II 167.
 Navn: II 97-98.
 Navnebytning: II 41.
 Nazca: I 157, 160, 214. II 329, 330.
 Neanderthal-Mennesket: II 248-249.
 Nefrit: I 112.
 Negerhirse: I 236.
 Negerkulptur: I 39.
 Negre: I 39, 84, 92, 93, 134, 135, 154, 176, 184, 213, 224, 236, 267, 275, 276, 279, 299. II 34, 68, 70, 82, 94, 98, 131, 168, 179, 181, 194, 199, 211, 286, 291, 293, 294.
 Negrto: I 37, 79, 100, 105, 166, 236, 242, 250, 253, 278, 290, 292. II 22, 83, 146, 173, 301.
 Nehåvand: II 269.

 Neolitik Tid: I 108, 112. II 232, 253, 268, 303.
 Netknytning: I 146.
 Netsilik: I 80, 99, 137. II 13, 24, 25, 74, 98, 129, 132, 159.
 Nevada: II 310.
 New Jersey: II 312.
 New Mexico: I 76, 133, 177, 284. II 48, 128, 310, 312.
 New South Wales: I 286.
 New York: I 193.
 Ngia ngiampe: I 235. II 104.
 Nias: I 132, 281. II 65, 79, 105, 144, 155, 168.
 Nicaragua: II 321, 327.
 Nicobarer: II 133, 134, 188.
 Niger: II 66.
 Nigeria: II 36, 81, 186.
 Nilen: I 191, 192, 219, 248, 249, 297, 312. II 82, 146, 270-271, 291, 296, 297.
 Ninive: I 144, 238. II 268, 269.
 Niolnol: I 146.
 Nirvana: I 88.
 Nisjegrav: II 107-108.
 Niue: II 318.
 Njals Saga: I 149. II 34.
 Noah: II 270.
 Nomader (jf. Hyrder): I 93, 135, 138, 161, 182, 192, 193, 195, 197, 204, 208, 210, 213, 214-215, 241, 245-246, 282, 284, 300. II 35, 72, 78, 79, 84, 85, 103, 125, 127, 130, 140, 173, 204, 279, 282.
 Nootka: I 162.
 Nordenskiöld, Erland: I 22, 24, 68, 81, 156, 254, 293. II 120, 234, 315, 327.
 Norge: I 206, 211, 220, 282, 296. II 201.
 North Carolina: I 196. II 224.
 Nubien: I 210. II 36, 270, 272.
 Numelin, R.: II 139.
 Numidere: I 211.
 Numivak-Øen: I 187. II 160.
 Nyarasa-Mennesket: II 244.
 Ny Britannien: I 191, 194, 216, 276. II 57, 135.
 Ny Caledonien: I 184, 191, 220, 292. II 57, 154, 302.
 Nydam: I 319.
 Nydelsesmidler: I 167-170.
 Ny England: I 219. II 255.
 Ny Guinea: I 42, 67, 68, 101, 112, 127, 173, 175, 186, 187, 188, 216, 220, 232, 233, 270, 290, 292, 295, 297, 299, 312. II 45, 48, 51, 53, 64, 97, 119, 128, 168, 181, 201, 202, 213, 298, 392, 303, 307.
 Ny Hebriderne: I 191, 276. II 39, 54, 57, 76, 115, 117, 217, 302.
 Ny Irland: II 57.
 Ny Zealand: I 57, 130, 193, 235, 273, 274, 294, 319. II 68, 69, 115, 180, 299, 303, 305.
 Næringsveje: I 181-200.
 Næsesykker: I 266, 267, 271.
 Nøddil: I 78, 98, 101.

 Oaxaca: I 152.
 Ob: II 256, 262.
 Obsidian: I 104.
 Oceanien (jf. Melanesien, Mikronesien, Polynesien): I 93, 97, 112, 120, 130, 139, 142, 159, 188, 192, 193, 199, 204, 220, 221, 247, 256, 275, 276, 277, 293, 294, 296, 299, 313, 316, 317. II 36, 41, 53, 55, 82, 108, 111, 113, 116, 129, 130, 132, 145, 157, 170, 181, 187, 212, 213, 214, 215, 232, 233, 286, 300, 307, 309, 316, 317, 318.
 Odin: II 165.
 Odysseen: I 132, 149-150, 189, 195. II 33, 158.
 Oftring: I 167, 207, 213, 299. II 170, 189-192.
 Oglala-Sioux: I 264.
 Ohio: II 326.
 Ojibwa: I 176. II 43, 44, 60, 84.
 Okkergrave: II 277.
 Okse: I 212-214, 248, 308. II 296.
 Olaf Hunger: II 82.
 Oldoway: II 247, 248.
 Oliven: I 220, 227.
 Oljepalme: I 217.
 Ollantaytambo: I 285.
 Omaha: II 141, 165.
 Omgangsformer: II 130-132.
 Omskærelse: I 276-278. II 54, 101, 186, 302.
 Omsætning: I 177, 179, 231-240.
 Ona: I 80, 289. II 514.
 Oneida: II 84.
 Onondaga: II 84.
 Opdagelser: I 58, 282.
 Opfindelser: I 59, 288.
 Ordos: II 246.
 Orinoco: I 164, 166, 196, 216. II 327.
 Ornamentik: I 70, 126, 142, 192. II 209, 222-223, 230, 234, 259, 260, 278, 281, 304.
 Osage: II 51.
 Osiris: II 83, 110, 159, 272.
 Osmaner: II 73, 276.
 Ost: I 161. II 262.
 Ostjakker: I 189, 199, 258. II 32, 44, 219, 262.
 Ottar: I 206.
 Ottawa: I 173.
 Ouadai: I 113.
 Ouled Nail: II 18.

 »Paabindinge»: I 153.
 Paaske-Øen: I 35. II 305, 307.
 Pachacutec: II 89.
 Paiute: I 289. II 313.
 Palau-Øerne: I 239, 297.
 Palæolitik Tid (jf. miolitik Tid, protolitik Tid): I 99, 107, 108, 111, 202. II 244, 249, 256, 264, 278, 279, 283, 291, 301, 309, 312.
 Palæstina: I 35. II 266, 274.
 Pampas: I 193. II 314.
 Pampas-Kultur: II 314-315.
 Panamá: I 67, 157, 196, 254. II 508, 321, 327.
 Panjab: II 72, 244, 245, 287, 288.

- Papirmorbærtræ: I 139.
 Papuacr: I 42, 68, 94, 112, 126, 175, 267. II 181, 202.
 Paraguay-Floden: I 81.
 Pariaer: II 66-67.
 Pariahunde: I 202.
 Paricá: I 169.
 Parsere: I 98. II 113.
 Parthere: II 87.
 Pascal, B.: II 332.
 Patagonien: I 109, 194, 275. II 32, 310, 312, 314.
 Patagoniere: I 193, 260, 261. II 315, 330.
 Paterson, T. T.: II 245.
 Pathaner: I 260.
 Pavioitso: I 289. II 313.
 Paver: I 237, 239.
 Pawni: II 84, 97, 141.
 Peber: I 166, 167.
 Pebringe: I 285.
 Pei Wen-Chung: II 246.
 Peking: I 263.
 Peking-Mennesket: I 42, 92, 99, 106, 107. II 244, 246.
 Penge: I 177, 238-240.
 Penishylster: I 254. II 293, 302.
 Pemmikan: I 165.
 Pennsylvania: I 53. II 181.
 Pernambuco: II 185.
 Perry, W. J.: II 111.
 Persere: I 138, 208, 213, 230, 240. II 80, 148, 207, 236, 274.
 Persien (jf. Iran): I 192, 193, 300. II 87, 171.
 Persiske Havbugt: I 312.
 Perú: I 60, 64, 66, 67, 103, 115, 117, 123, 125, 135, 148, 150, 152, 153, 157, 158, 160, 186, 193, 214, 218, 220, 221, 247, 275, 276, 298, 312, 313. II 28, 44, 79, 88, 112, 120, 131, 148, 166, 216, 227, 228, 233, 234, 314, 315, 316, 318, 319, 328.
 Perúansk Kultur: II 328-329.
 Peruanere: I 288, 316.
 Petronius: II 151.
 Petsamo: II 262.
 Philippinerne: I 79, 158, 173, 250, 264. II 32, 63, 135, 191, 236, 238, 301, 304, 305.
 Piarao: I 164.
 Piber: I 61-62, 168, 170.
 File: I 26, 54, 106, 176, 186, 190. Pileretter: I 129.
 Piltown-Mennesket: I 126. II 244.
 Pithecanthropus, se Trinil-Mennesket.
 Pizarro, F.: I 123-124. II 89.
 Plantestoffer: I 136-137, 152.
 Plastik: II 221-222, 321.
 Platformbegravelse: II 113.
 Plinius: I 236.
 Platin: I 125.
 Plov: I 58, 60, 212, 218, 221-224, 246, 247-248, 280, 297, 307.
 Plutarch: II 16.
 Point Barrow: II 16.
 Polen: II 247, 250, 275.
 Polo, Marco: I 15.
 Polyandri: II 24, 25.
 Polygami: II 24.
 Polygyni: II 25.
 Polynesian: I 61, 129, 132, 140, 159, 179, 186, 254, 256, 273, 274, 297. II 18, 28, 38, 39, 61, 68, 70, 80, 81, 86, 98, 129, 146, 157, 158, 163, 168, 171, 184, 192, 200, 215, 219, 237, 299, 300, 305, 307, 318, 319.
 Polynesiere: I 52, 72, 140, 160, 163, 167, 172, 176, 198, 276, 279, 282, 294, 311, 319. II 19, 72, 123, 158, 176, 179, 186, 210, 231, 237, 304, 305, 306, 318.
 Pompejus: I 211.
 Poncho: I 256-258, 261, 262. II 258, 317, 318.
 Pondi: I 108.
 Ponka: II 45.
 Pontoppidan, Henrik: II 217.
 Porcelæn: I 104, 160. II 306.
 Porfyral: I 104.
 Portugal: I 105, 290. II 108.
 Portugisere: I 298.
 Postvæsen: I 300.
 Pottlach: I 234. II 65.
 Pottmagerkunst (jf. Lerkar): I 22, 53, 58, 65, 72, 82, 84, 154-160. II 228, 258, 269, 277, 279, 284, 303, 321, 325, 326, 327, 328, 329-330.
 Prædmøst: II 115.
 Presse: I 164, 165.
 Prikhugning: I 110, 112.
 Prince William Sound: II 179.
 Promiskuitet: II 20.
 Protolitisk Tid: I 107, 108. II 106, 116, 244-249, 302.
 Prydelser: I 109, 111, 112, 124, 173, 233-234, 250, 264, 266-278.
 Przewalski-Hest: I 208, 210.
 Præster (jf. Brahmaner): II 16, 68, 70, 193-194, 198-202.
 Præstinder: II 16-17.
 Psykologi I 38-39.
 Pubertetsriter: II 61.
 Pueblo-Indianere: I 64, 76, 86, 92, 133, 152, 156, 157, 190, 220, 261, 284, 286. II 48, 56, 58, 91, 123, 130, 147, 189, 229, 328.
 Pueblo-Kultur: II 326.
 Puerto Rico: I 109.
 Pulney Hills: II 107.
 Punt: I 319.
 Pusterår: I 194-195, 196. II 318.
 Pygmæer: I 38, 76, 79, 84, 100, 105, 106, 183, 186, 190, 236, 242, 250, 253, 287, 290. II 22, 45, 74, 75, 83, 114, 126, 146, 158, 173, 229, 290, 293, 301.
 Pygamkultur: II 293-294.
 Pyramider: II 108, 324.
 Pyrenæiske Halvø: I 304, 314. II 245.
 Pælebygninger: I 143, 144, 294-296. II 284, 304, 316.
 Pære: I 227.
 Quechua: II 331.
 Queensland: I 131, 145, 187, 313. II 76, 127, 301.
 Quetzalcoatli: II 171.
 Quipu, se Knudesnøre.
 Quito: II 310.
 Quisair: II 272.
 Radcliffe-Brown, A.: I 23. II 27, 218.
 Rainey, Fr.: II 259.
 Ramses II: I 63, 121, 124.
 Rang: II 62-72.
 Rangle: II 212, 213.
 Rasmussen, Knud: I 45, 46. II 19, 98, 132, 174, 176, 250, 264.
 Ratzel, Fr.: I 20. II 286.
 Rê: II 80.
 Recuay: II 329, 330.
 Redskaber: I 90-97, 107-112, 124.
 Religion (jf. Animatisme, Animisme, Buddhisme, Forfædre dyrkelse, Mazda-Lære, Muhammedanisme, Naturdyrkelse, Soldyrdyrkelse): I 80, 87, 93, 167, 169, 176, 179, 203, 215, 216, 224, 282. II 14, 15, 80-83, 149-175, 198-204, 205-207, 249, 258, 272, 276, 278, 279, 281, 287, 289, 293, 294, 295, 297, 302, 322, 327.
 Ren og Rennomader: I 204-206. II 250-251, 262-265.
 Renlighed: I 278-279.
 Rensdyr-Eskimoer: II 257, 260.
 Repulse Bay: I 55.
 Retsliv: II 122-138.
 Retsregler: II 122, 132-138.
 Rhodesia: I 113, 292.
 Rhône: I 106.
 Rig-Veda, se Vedaerne.
 Rio Grande: II 48, 325.
 Rio Negro: II 327.
 Rio Tapajoz: II 327.
 Ris: I 173, 220, 224, 226. II 166, 279, 280, 284, 304.
 Rivebrat: I 164, 165.
 River Desert-Algonkin: I 197.
 Rivers, W. H. R.: II 300.
 Rocky Mountains: II 309, 311.
 Rolf Krake: II 156.
 Rom: I 55, 138, 144, 226, 292. II 16, 42, 67, 76, 83, 85, 94, 200, 202.
 Romere: I 223, 256, 260, 300. II 80, 156, 177, 186, 241, 324.
 Roscoe, John: I 84.
 Rotoroa: II 303.
 Rotuma: II 251.
 Rousseau, J.-J.: I 15, 17, 42.
 Ruanda: I 76.
 Rudolf-Seen: I 159.
 Rug: I 227.
 Rusland: I 67, 70, 108, 159, 188, 206, 208, 222, 256, 259, 305. II 114, 118, 128, 245, 248, 249, 255, 256, 257, 277.
 Russere: I 280. II 17.
 Ruysbroeck: I 15.
 Rygning: I 167-169.

- Ryūkyū-Øerne: II 233.
 Røde Hav: I 238. II 272, 290.
 Rørorgel: II 214, 218.
 Røveri: II 125.
 Sachs, Curt: II 213.
 Sacramento-Dalen: I 182.
 Sadel: I 205.
 Sagn: I 123. II 216, 219-221.
 Sagopalme: I 216, 225. II 304.
 Sahara: I 103, 113, 120, 166, 188, 191, 198, 213, 218, 251, 252, 258, 276, 313. II 143, 251, 253, 265, 266, 290, 293, 296, 297.
 St. Johns: I 157.
 St. Lawrence: I 51. II 326.
 Sakai: I 196. II 301.
 Sakçegözü-Kultur: II 268.
 Sakhalin: II 283.
 Sakramente: II 183-184, 190.
 Salomons Øerne: I 191, 319.
 Salt: I 166.
 Salvador: II 321, 327.
 Samfundsbygning: II 11-89, 74.
 Samfundsliv: I 97. II 90-148.
 Samfærdsel: I 75, 232, 243, 300-320.
 Samfærdselsmidler: I 282, 300-320.
 Samlere: I 143, 179, 181, 216, 218, 242, 246.
 Samoa: I 233, 238. II 70, 305.
 Samojeder: I 205, 206, 258. II 173, 263.
 Samson: II 155.
 Samsø: I 92.
 Sandaler: I 260, 264, 300, 301, 303.
 Sandsten: I 104, 107.
 San Francisco: II 312.
 Sang: I 92-93. II 209.
 San Juan-Floden: II 325.
 Sanskrit: II 274.
 Santa Cruz-Øerne: I 150, 239.
 Santo Domingo: I 130. II 165.
 Sarawak: I 145.
 Sargon: II 80, 273.
 Sarmater: I 167, 193, 206.
 Sasanider: II 87.
 Sauk: II 63.
 Sav: I 128.
 Saxo: I 186. II 82.
 Schiemann, E.: I 226.
 Schleiermacher, F. E. D.: II 150, 151.
 Schmidt, Max: II 37, 51.
 Schmidt, W.: I 21, 23, 69, 186, 242. II 30, 96, 103, 113, 151, 172.
 Schouten, W.: I 132.
 Schurtz, H.: I 43. II 133.
 Schweiz: I 143, 144.
 Scoresby Sund: II 260.
 Seddelpenge: I 240.
 Segl: I 219. II 269, 271.
 Sehested, F.: I 112, 128.
 Sejl: I 316. II 316.
 Sekundær Begravelse: II 115.
 Seldjukker: II 73, 276.
 Seligman, B. Z.: II 51.
 Selskaber, hemmelige, se Hemmelige Selskaber.
 Semang: II 301.
 Semitter: I 74, 204, 245, 259. II 85, 155, 273, 274, 291, 297.
 Semittiske Sprog: II 272.
 Senckenberg: I 201, 202.
 Seneca: II 84.
 Senegal: I 219. II 297.
 Seng: I 298.
 Sentani-Søen: I 127.
 Sepik-Floden: I 186, 187. II 53, 169, 181, 213.
 Serner, Arvid: II 108.
 Sevastopol: I 194.
 Shah Tepe: II 277.
 Shakespeare: I 41.
 Shamash: II 241.
 Shang-Dynasti: I 119, 144. II 87, 235, 280-281.
 Shang Ti: II 174.
 Shantung: II 279, 280.
 Shara Ussu Gol: II 246.
 Shari: II 66.
 Shensi: II 87.
 Shilluk: I 63. II 82-83, 199.
 Shoshoni: I 237.
 Sibirien: I 35, 67, 68, 119, 122, 133, 135, 136, 159, 169, 189, 197, 199, 206, 237, 245, 257, 260, 262, 264, 267, 275, 294, 296, 301, 304, 306, 313, 316. II 28, 44, 98, 187, 195, 198, 199, 219, 248, 253, 256, 257, 259, 261, 262, 275, 308, 315.
 Sicilien: I 220.
 Siddharta: I 86.
 Sinai: I 152.
 Sieroszewski, W.: II 195.
 Sigte: I 164.
 Silke: I 93, 144. II 276.
 Sin: II 241.
 Sinai: I 116. II 272.
 Sinanthropus, se Peking-Mennesket.
 Sindh: II 288.
 Singhalesere: I 38, 236.
 Sinkiang: II 276, 277.
 Sioux-Folk: I 53. II 37, 51, 97.
 Sjananer: se Medicinmænd.
 Sjøletro: se Animisme.
 Sjølevandring: I 86, 87. II 158.
 Skåne: II 108
 Skjalpering: II 181.
 Skamdækker: I 253-254.
 Skandinavien: I 144, 149, 151, 222, 245, 260, 278, 302 304, 306, 309, 316. II 26, 253, 254, 255, 262, 264.
 Ske: I 94.
 Ski: I 206, 302-303. II 262, 263.
 Skibsfart: I 310-320.
 Skifer: I 104.
 Skind, Beredning af: I 134-138, 154, 175.
 Skjoldte: II 144, 145, 146-147, 302.
 Skjorter: I 82, 258.
 Skolter: II 262.
 Skotland: II 264.
 Skræbere: I 95, 107, 131, 136, 137.
 Skridtlæde: I 253-254, 255.
 Skrift (jf. Billedskrift, Hieroglyffer, Kileskrift, Knudsnore): I 22, 60. II 230, 233-237, 270, 272, 276, 281, 285, 298, 306, 327.
 Skriftemaal: II 187.
 Skrivematerialer: I 160.
 Skruer: I 96.
 Skuespil (jf. dramatiske Forestillinger): II 216.
 Skulptur: I 39, 126. II 221-227, 287.
 Skyggespil: II 216, 220.
 Skyther: I 167, 168, 188, 193, 206, 259. II 118, 183, 276.
 Skæggløfere: I 162.
 Skørt: I 254, 258-259.
 Slaveri: I 176-177. II 69-70.
 Slibning af Sten: I 110-112.
 Sluffer: I 306-307, 308.
 Slynge: I 79, 192. II 314.
 Slæde: I 33, 303-306. II 258, 261.
 Slægt: II 34-41.
 Slægtskabsbetegnelser: II 37-39.
 Smedearbejde: I 84, 97, 113-125, 176. II 70-71, 296.
 Smith, G. Elliot: II 111.
 Smith, Robertson: II 190.
 Smithfield-Kultur: II 291, 293.
 Smykkekønter: I 239-240.
 Smykker: se Prydelser.
 Smør: I 84, 161. II 262.
 Snarer: I 197-199.
 Snehytte: I 53, 288, 290.
 Snesko: I 30, 53, 196, 206, 262, 282, 301-302, 303, 304, 306, 316. II 257, 261, 262.
 Sneskokultur: I 69, 291, 297, 306. II 261-262.
 Snus: I 166, 168.
 Soan-Floden: II 245.
 Sofokles: II 176.
 Søjoter: I 205.
 Sokoto: II 66.
 Soldyrkelse: I 102.
 Solutræen-Kultur: I 188. II 250, 311.
 Solvogn: I 69.
 Soma: I 167. II 167, 192.
 Somali: I 37, 256. II 66, 147.
 Somrong Sen-Kultur: I 155. II 303, 304.
 Sororat: II 27, 38.
 Sortehavet: I 121, 274.
 Sovested: I 297-298.
 Spanien: I 105, 220, 292. II 85, 247, 249, 250, 251.
 Spaniere: I 123, 152, 312. II 78, 89, 145, 148, 322, 326.
 Sparta: II 16, 19, 24, 101, 102.
 Speiser, F.: II 300, 302, 307.
 Spid: I 162.
 Spinding: I 146.
 Sprangeteknik: I 147.
 Sprog: I 35, 36, 208. II 37-39, 272, 279, 297, 304.
 Sprogvidenskab: I 34-35.
 Spyd: I 79, 183-186. II 302, 314.
 Staal: I 100, 121.

- Stammer: II 12-13, 73-78.
 Standsdeling: I 97. II 13, 62-72.
 Starcke, C. N.: II 20.
 Stat: I 88. II 72-89.
 Stednavne: I 35.
 Steensby, H. P.: I 246, 247.
 Stegnig: I 162.
 Stein, Aurel: II 266.
 Steinen, K. v. d.: I 99, 102, 176. II 237.
 Stellenbosch: II 248.
 Sten: I 104-112, 117. II 244, 287.
 Stenalder: I 12, 31, 58, 61, 96, 103-112, 117, 129, 135, 143, 182, 192, 206, 212, 226, 227, 284, 290, 292, 296, 303, 304, 305. II 108, 115, 183, 222, 250, 262, 269, 271, 272, 277, 279, 283, 284, 289.
 Steppejægerkultur: II 293-294, 302.
 Stigbøjer: I 206.
 Stillbay: II 251.
 Stillehavet: I 101, 167, 193, 198, 201, 217, 244, 272, 282, 296, 311, 317, 319. II 37, 163, 231, 248, 299, 304, 309, 314, 315, 319.
 Stole: I 298.
 Stolpe, Hj.: I 22. II 223, 228.
 Storbritannien: I 274. II 69, 91.
 Storfamilje: I 214, 285. II 34, 78, 295.
 Strabo: I 304.
 Strenginstrumenter: I 58, 59. II 213, 214, 219.
 Styre: II 73-89.
 Støbning: I 114, 115.
 Støvler: I 154, 261, 263.
 Subartu: II 274.
 Subincision: I 276. II 54.
 Sudan: I 101, 113, 122, 141, 145, 151, 153, 154, 166, 191, 193, 198, 206, 213, 247, 252, 258, 270, 271, 276, 290, 291, 292, 297. II 34, 44, 59, 66, 71, 80, 86, 147, 155, 166, 171, 181, 183, 210, 212, 290, 292, 293, 294, 296, 297.
 Sugerør: I 61-62, 168.
 Suk: I 159.
 Sukkerør: I 217, 226.
 Sulka: II 57.
 Sumatra: I 118, 235. II 28, 32, 35, 124, 135, 142, 179, 183, 193, 198, 234, 252, 291, 298, 301, 302, 303, 306, 307.
 Sumer: I 85, 143, 144, 223, 226, 238. II 17, 80, 172, 273, 288.
 Sumercer: I 73, 186, 208, 211, 222, 228, 238, 254. II 80, 205, 236, 241, 269, 270, 271.
 Suruppak: II 270.
 Survivals: se Lævn.
 Susa: I 117, 156, 209. II 269.
 Svangerskab: II 94.
 Svedebad: I 278.
 Sverige: I 205, 224, 240, 303, 304, 305.
 Svin: I 173, 203-204. II 279, 284.
 Svingtræ: I 28, 29.
 Sværd: II 142, 145-146.
 Syl: I 95.
 Synaale: I 154.
 Syndfloden: II 219, 270.
 Syning: I 154.
 Syrien: I 221, 319. II 114, 252, 267, 268, 269, 272, 290.
 Szechwan: I 227. II 278.
 Sædvæner: II 90-93.
 Sælfangst: I 80, 81, 184, 196.
 Særeje: II 123, 126, 128.
 Søfart: I 309-320.
 Søkort: I 311. II 231.
 Sølv: I 125. II 298.
 Sorgedragt: I 265.
 Sørgeskikke: II 120-121.
 Tabriz: I 118.
 Tabu: I 113, 179, 204. II 81, 95, 124, 163, 184-187.
 Tacitus: I 14. II 66, 127.
 Tahiti: I 57, 140, 256, 265, 294, 319. II 81, 200, 305.
 Tailand: II 29, 211. II 279.
 Tal: II 237-239.
 Talgai: II 301.
 Talje: I 96.
 Tamberma: II 299.
 Tambuanum: II 53.
 Tammuz: II 205.
 Tanganyika: I 100, 115, 122, 220, 295, 314. II 244.
 T'ang-Dynasti: I 160, 263, 268. II 118, 119.
 Tapa: se Basttøj.
 Tapuya: II 185.
 Taraskere: II 321.
 Tarim: I 211.
 Taro: I 225.
 Tarpan: I 208, 210.
 Tasmanien: I 63, 108, 186, 190, 290. II 299, 300.
 Tasmaniere: I 79, 101, 105, 183, 186, 201, 242, 273, 286, 290. II 107, 114, 301.
 Tatovering: I 267, 273-275. II 54, 69, 102.
 Te: I 167.
 Te-Avamutu: I 273.
 Teglblænding: I 288.
 Teknik: I 91-94, 97.
 Tell el Amarna: II 140.
 Tello, J.: II 328.
 Telte: I 138, 285, 288, 289, 292. II 258, 261.
 Tempel: I 73, 143, 283, 292. II 269, 321.
 Tempelskoger: II 16.
 Ten: I 146.
 Tennessee: II 326.
 Tenochtitlán: II 85, 324.
 Teotihuacán-Kultur: II 320, 324.
 Tepe Gawra: II 268.
 Terra, H. de: II 245.
 Tertiærtid: I 105, 106.
 Texas: II 312, 313.
 Tezcatlipoca: II 204.
 Tezcoco: II 85, 324.
 Thales: II 242.
 Theben: II 272.
 Thessalien: II 277.
 Thomsen, C. J.: I 19, 23, 103.
 Thomsen, Vilh.: II 275.
 Thor: II 165, 241.
 Thorsbjærg: I 260.
 Thrakien: II 184.
 Thule: I 120. II 99, 259.
 Thule-Kultur: II 259-261.
 Thurnwald, R.: I 23, 38. II 28, 132.
 Tiahuanaco-Kultur: II 227, 228, 330.
 Tibarenerne: I 121. II 96.
 Tibbu: I 113. II 144.
 Tiberen: II 67.
 Tibet: I 227, 256, 293, 315. II 19, 21, 24, 35, 56, 233, 265.
 Tibetanerne: I 278. II 113, 131, 276, 279.
 Tidsregning: II 237-242.
 Tienshan: II 276.
 Tiglat Pilezar I: I 211.
 Tigris: I 116, 219, 314. II 267, 268.
 Tikal: I 288.
 Tilke, Max: I 252.
 Timur: II 275.
 Tin: I 116, 117, 118.
 Titticaca: II 330.
 Tjeremisser: I 251. II 161.
 Tjuktjere: I 189, 193, 245. II 19, 161, 262.
 Tjuvanger: II 45.
 Tjuvasjer: II 275.
 Tlacoacán: II 85, 324.
 Tlaloc: II 171.
 Tlingit: I 61, 77, 142, 149, 162. II 47, 67, 212, 223, 316.
 Toala: II 301.
 Tobak: I 62, 67, 167-169.
 Toda: II 21, 24, 42.
 Toga: I 144.
 Tokharer: II 276.
 Toluca-Dalen: I 120.
 Tomahawk: I 193.
 Tombouctou: I 145.
 Tonga: I 165. II 18, 69, 82, 231, 305.
 Tonkin: II 282, 306.
 Toradja: I 284. II 157.
 Totem: I 162.
 Totemgrupper: I 80. II 12, 30, 43-51, 89.
 Totemisme: I 80, 126, 162, 179, 243, 272, 273, 278. II 14, 42-51, 151, 156, 163, 166, 293, 294, 302.
 Totempæle: I 126.
 Totonaker: II 324.
 Traad: I 142-143, 146.
 Trankebar: I 87.
 Transjordanien: II 108.
 Transsylvanien: II 277.
 Transvaal: II 66.
 Trepanation: II 232.
 Trindhøj: I 259.
 Trindøske: I 129. II 292, 303.
 Trinil: I 107.
 Trinil-Mennesket: I 107. II 243.
 Tripolje-Kultur: II 277.
 Triptolemos: II 205.

- Trobriand-Øerne: I 173, 233, 234.
II 64.
Trofæ: I 42.
Troldebjærg: I 61.
Trolde mænd: se Medicinmænd.
Tromme: II 213, 214.
Trompet (jf. Lokketrompet):
II 213, 215.
»Træaldere»: I 105, 126. II 244,
293.
Trækort: II 231, 232.
Trækpapir: I 56.
Træmorter: I 163.
Træskærerarbejde: I 126-133, 329.
II 221, 227.
Trykstkot: I 109.
Trylleformular: II 178, 188.
Trøjer: I 82, 153.
Tsimshian: I 59, 128. II 51, 157.
Ts'in-Dynasti: II 282.
Tuamotu-Øerne: II 157, 305.
Tuareger: I 166, 198, 251, 252.
II 36, 107, 125, 143, 144.
Tubuai-Øerne: II 231.
Tucano: I 164, 166. II 212.
Tukopia: I 167.
Tumba-Kultur: II 251, 291.
Tunguser: I 133, 197, 205, 237,
257, 259, 262, 304, 316. II 26,
74, 278.
Tunis: I 162, 295.
Tupi: II 32, 108, 230.
Tupinambá: I 225, 283.
Turan: I 209, 296. II 245, 276, 277.
Turkmener: II 78, 125.
Turkmenistan: I 117, 208, 210,
211, 212, 271, 292.
Tuscarora: II 84.
Tut-ankh-Amon: I 120, 124, 190,
256, 308.
Tuxtla: II 322.
Tvekamp: II 133, 134.
Tveklassemateriale: II 47-51.
Tylor, Edward: I 22, 78, 96.
II 153, 161.
Tyrker: I 52, 72, 138, 207, 245.
II 34, 42, 48, 73, 78, 85, 141,
279.
Tyrol: I 135.
Tyrus: I 152.
Tæpper: I 150, 152.
Tøjer: se Dragtmateriale.
'Ubaid-Kulturen, al: I 117, 212,
228. II 268-269, 271.
Ucayali-Floden: II 318.
Udliggerbaad: I 282, 317, 318.
II 298, 304.
Udsættelse af Lig: II 113.
Uganda: I 59, 84, 189. II 82, 118,
214, 244.
Uigurer: II 275.
Ukraine: II 277.
Uld: I 143, 146, 148, 214.
Ungarer: I 34, 304.
Ungarn: I 70, 119, 209, 313. II 250,
265.
Ungdomsindvielse: I 272-273, 276,
277. II 18, 60-61, 75, 98, 100-104,
209, 212, 302.
Ur (By): I 116, 123, 238, 294, 309.
II 117, 268.
Ural: II 262, 264.
Uralske Sprog: I 35.
Urokse: I 212.
Urubamba: I 285.
Uruk-Kultur: I 116, 117, 209, 308.
II 124, 236, 269-270, 274.
Uru-kagina: II 24.
Urundi: I 76.
Uta-napishtim: II 270.
Utah: II 321.
Vaaben: I 94, 96, 183. II 142,
144-148, 289, 302.
Valsømagle: I 70.
Vancouver-Øen: II 43.
Vanding, kunstig: I 33, 76, 84,
218-221, 248. II 267, 279, 288,
297, 305, 307.
Vandkølere: I 158.
Varsler: II 176.
Vasemaleri: I 160.
Vaser: I 158, 188.
Vasu: II 39-40.
Vavilov, N. I.: I 226.
Vedaerne: I 167, 213. II 289.
Vedda: I 38, 79, 105, 186, 201,
236, 242, 286, 292. II 75, 83, 113,
126, 170, 287.
Vegsten: I 104.
Velløre: I 296. II 202.
Venezuela: II 327.
Venus: II 241.
Veracruz: I 276.
Vestalinder: II 16.
Vestindien (jf. Antillerne): I 286.
Victoria: I 187.
Victoria-Soen: I 115.
Videnskab: II 14, 151, 231-242,
322.
Vildsvin: se Svin.
Vimose: II 148.
Vin: I 167, 220, 227.
Vinland: II 309.
Vinogradoff, P. G.: II 126.
Vippebrønd: I 221.
Vishnu: II 172.
Vodskov, H. S.: I 242.
Vogn: I 96, 307-309. II 270, 274,
307.
Voguler: II 44, 262.
Volga: I 67. II 105, 161.
Volta: II 179.
Votjakker: I 251. II 18.
Vugge: II 259, 261, 262.
Værktøj: I 96, 183.
Værvekunst: I 82, 93, 142-152.
II 228, 297, 321, 328, 329.
Wachagga: I 220.
Wadi Hammamât: II 272.
Wales: I 315.
Wambuta: I 189.
Wandorobbo: II 293.
Wangona: II 66.
Webster, H.: II 60.
Westermarck, Edv.: I 22. II 21,
29, 30, 92.
Wiklund, K. B.: II 263.
Wilton-Kultur: II 251, 291, 293.
Wogeo: II 48.
Wolof: II 155.
Woolley, C. L.: I 123. II 270.
Worm, Ole: I 168.
Xingú: I 164. II 237.
Yakokse: I 213.
Yakö: II 36.
Yamana: I 79. II 100, 101, 103,
314.
Yams: I 173, 176, 181, 216.
Yang Shao-Kultur: II 280.
Yangtze-kiang: II 279, 306.
Yap: I 239.
Yayoi-Kultur: II 284.
Yemen: I 221.
Yin-Dynasti: se Shang-Dynasti.
Ynglingeindvielse: se Ungdoms-
indvielse.
Yunnan: I 114, 118.
Yucatan: II 312, 322.
Yuki: II 313.
Yukon: I 302.
Zambesi: I 270, 279, 293, 314.
II 36, 73, 86, 291, 298.
Zapoteker: I 157. II 324.
Zeus: II 205, 218.
Zigøjnere: I 280. II 73.
Zimbabwe: II 298.
Zulu: I 64, 66. II 73, 79, 104, 145,
147, 154, 174.
Zuñi: I 177. II 128.
Æble: I 227.
Ædelstene: I 267.
Ægteskab (jf. Flerkoneri, Gruppe-
ægteskab, Monogami, Polyandri,
Polygami): II 14-33.
Ægteskabsklasser: II 28, 30, 36.
Ægypten: I 51, 60, 63, 74, 85, 88,
103, 109, 116, 118, 120, 121, 122,
124, 125, 132, 144, 147, 158, 160,
190, 192, 193, 204, 208, 209, 210,
211, 212, 220, 223, 226, 256, 271,
276, 298, 308, 312. II 28, 44, 68,
83, 108, 111, 159, 177, 212, 214,
225, 240-241, 265, 267, 270-272,
286, 288, 289, 291, 297.
Ægyptere: I 52, 115, 117, 137, 144,
192, 198, 228, 251, 254, 288, 316,
318-319. II 80, 110, 112, 119, 140,
156, 157, 166, 172, 202, 238.
Ægæere: I 319.
Ægæisk Kultur: I 117, 119, 274.
Æsel: I 209-210.
Æt: II 42-51.
Økonomi: I 171-180.
Økser: I 28, 31, 56, 60-61, 72, 79,
104, 110, 112, 128-130, 131, 132.
II 167-168, 258, 279, 284, 302,
303-304, 311.
Øl: I 167.
Øresmykker: I 124, 270.
Øst-Turkestan: se Sinkiang.
Özbejer: II 73, 276.

RETTELSER TIL BIND I.

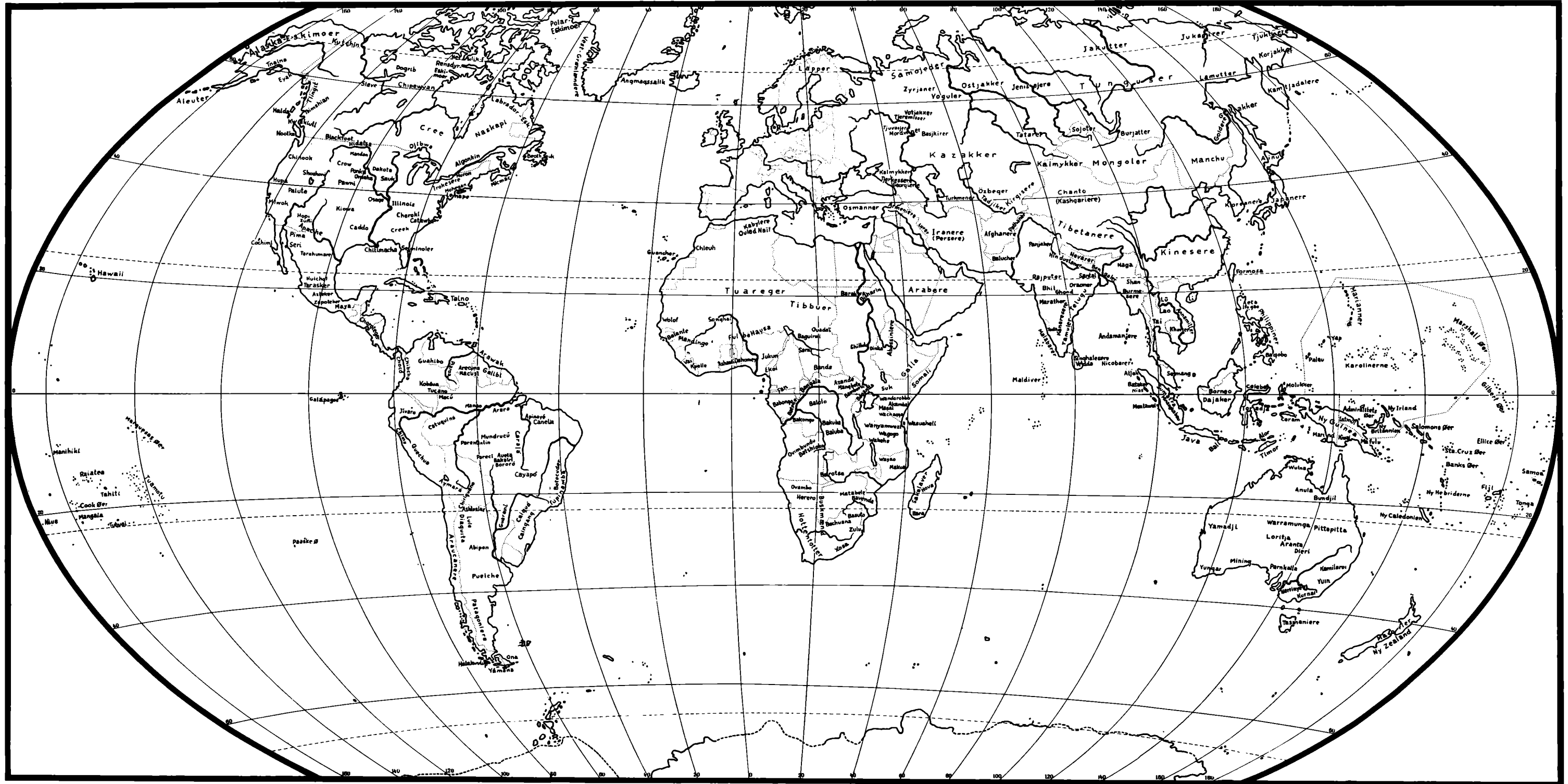
- S. 43, L. 18 f. n. Montrositeter, læs Monstrositeter.
S. 52, L. 8 f. n. blinde, læs blind.
S. 98, L. 15 f. n. Udvikling og Smedning, læs Udvinding og Støbning.
S. 103, L. 15 f. n. saa, læs paa.
S. 116, L. 5 f. n. før-sumeriske, læs forhistoriske.
S. 120, L. 9 f. n. saasom, læs saa som.
S. 130 Billedunderskriften. Masachusetts, læs Massachusetts.
S. 138, L. 15 f. n. tilføjes: Ved Folke Bergmans Udgravninger i Sinkiang (Øst-Turkestan) er der fundet Klædningsstykker af Filt, som synes at stamme fra Aarhundrederne f. Chr.
S. 141, L. 18 f. n. Halmsime, læs Halmvulst.
S. 144, L. 3 f. n. o. a. udgaar.
S. 158, L. 2 f. o. yngre Jernalder, læs ældre Middelalder.
S. 186, L. 1 f. o. Aarhundrede, læs Aarhundreder.
S. 190, L. 1 f. o. Nord-Afrika, læs Nord-Amerika.
S. 190, L. 2 f. n. Tamanicn, læs Tasmanien.
S. 212, L. 8 f. o. tilføjes: Det maa dog bemærkes, at en korthornet Vildokse, som synes at være Stamformen for det asiatiske Korthornskvæg, for nyligt er paa-
vist fra T. J. Arnes Udgravninger ved Shah Tepe i det sydlige Turan.
S. 226, L. 16 f. n. utivlsomt, læs utvivlsomt.
S. 227, L. 3 f. o. Szechwan, læs Szech'wan.
S. 240, L. 6 f. o. Oltid, læs Oldtid.
S. 244, L. 11 f. n. udelukket, læs udelukkende.
S. 247, L. 12 f. n. Agerbrugt, læs Agerbrug.

RETTELSER TIL BIND II.

- S. 13, L. 16 f. n. deres, læs sin.
S. 30, L. 12 f. n. dem, læs den.
S. 107, L. 2 f. n. tygne, læs tyngte.
S. 112, L. 5 f. o. Perus, læs Perú.
S. 150, L. 16 f. o. Schleirmacher, læs Schleiermacher.
S. 198, L. 5 f. n. af, læs ad.
S. 203, L. 5 f. o. Aartider, læs Aarstider.
S. 206, L. 4 f. o. Agerbugere, læs Agerbrugere.
S. 214. Fodnote. De californiske, læs De californiske og sydamerikanske.
S. 244, L. 3 f. o. tilføjes: Heidelberg-Mennesket (*Palæanthropus heidelbergensis*)
fra Mauer.
S. 286, L. 3 f. n. straks, læs strakt.
S. 289, L. 3 f. n. Begydelsen, læs Begyndelsen.
S. 305, L. 10 f. n. 19., læs 9.
S. 320, L. 4 f. n. Efter at ovenstaaende var skrevet, er jeg blevet opmærksom paa,
at den omtalte Græsart (*Euchlaena mexicana*) efter nogle i de allersidste Aar
foretagne Arvelighedsundersøgelser har vist sig at være en Bastard mellem Majs
og et andet Græs (*Tripsacum pilosum*), hvorfor den selvfølgelig ikke længere
kan gælde for Majsens Stamform.
S. 320, L. 3 f. n. uimdelbart, læs umiddelbart.
S. 321, L. 8 f. o. Efter nyere Forskninger synes det tvivlsomt, om man kan il-
lægge »Kurvemager«-Perioden saa lang Varighed som her anført.
S. 332, L. 1 f. o. hundrede, læs Hundrede.
S. 339, Sp. 1 L. 6 f. n. tilføjes: Festschr. E. Hahn.

TIDSTAVLE

	Danmark	Grækenland	Ægypten	Mesopotamien	Kina	Mellem-Amerika
1500	Unionstiden	Tyrkisk Tid			Ming	Aztekisk Tid
1000	Valdemarerne	Byzantinsk Tid	Arabisk Tid	Arabisk Tid	Yuan	Yngre Maya-Rige
	Knud den Store				Sung	
	Vikingetid				T'ang	
	„Germansk“ Jernalder		Byzantinsk Tid		6 Dynastier	Ældre Maya Rige
	Skjoldungeriget					
	Folkevandringstid					
0	„Romersk“ Jernalder	Romersk Tid	Romersk Tid	Persisk-romersk Tid	Han	Far-mayansk Kultur
	„Keltisk“ Jernalder	Hellenistisk Tid	Hellenistisk Tid	Hellenistisk Tid	Ts'in	
		Klassisk Tid	Persisk Tid	Persisk Tid		Primitive Agerbrugere†
	Yngre Bronzealder	Arkaisk Tid			Chou	
		Dipylon-Tid	Forfaldstid	Assyrisk Tid		
1000	Ældre Bronzealder	Eftermykenisk Tid	Nye Rige	Babylonisk Tid	Shang (Yin)	
		Yngre minoisk Tid				
		Mellemste minoisk Tid	Mellemste Rige		Yang Shao	
2000	Yngre Stenalder	Ældre minoisk Tid	Gamle Rige	Akkadisk Tid	Ch'i-Chia	
						Sumerisk Tid
3000			Yngre færdynastisk Kultur	Djemdet Nasr-Kultur		
		Neolitisk Tid		Uruk-Kultur		
4000	Køkkenmødding-Tid		Ældre færdynastisk Kultur			
					al' Ubaid-Kultur	
				Sakçegözü Kultur		
5000						
6000	Maglemose-Tid					
7000						
	Klosterlund-Tid					
8000						
	Nørre Lyngby-Tid					
9000						

Folkkort. (Winkels Tripelprojektion, 1 : 90 Mill.).